

◆ TABAJDI GÁBOR ◆

A III/III

krónikája

3affa
kladó

A III/III krónikája

Pártállam
Pártirányítás
Bomlasztás
Kádár János
A belsőreak

AK 272
272.204

X 272.204

1962 •	36
1963 •	50
1964 •	68
1965 •	86
1966 •	103
1967 •	117
1968 •	128
1969 •	145
1970 •	161
1971 •	177
1972 •	183
1973 •	202
1974 •	242
1975 •	252
1976 •	252
1977 •	271
1978 •	282
1979 •	292
1980 •	310
1981 •	322

Borító- és könyvtári Sípós Géza
A borítón: Jelennek egy belső oktatási kiadvány (forrás: GSA Archivum)
Fotó: szerkesztő: Nemes Krisztián
Fotó: kiadó: Rados Richárd

Jaffa Kiadó
www.jaffa.hu

Copyright © Tabajdi Gábor, 2013
Hungarian edition © Jaffa Kiadó, 2013
Minden jog fenntartva!

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001060763

Áll. 16356

X 272204

Borító- és könyvterv: Sipos Géza

A borítón: jelenetek egy belügyi oktatófilmből (forrás: OSA Archívum)

Felelős szerkesztő: Nemes Krisztián

Felelős kiadó: Rados Richárd

Jaffa Kiadó
www.jaffa.hu

ISBN 978 615 5235 41 2

Tartalom

Előszó	7
Bevezető	9
Köszönetnyilvánítás	12
Megalakulás	13
Pártállam	16
Pártirányítás	21
Bomlasztás	25
Kádár János és az állambiztonság	28
A belsőreakció-elhárítás állománya és parancsnokai	32
1962 ♦ 36	
1963 ♦ 50	
1964 ♦ 68	
1965 ♦ 86	
1966 ♦ 103	
1967 ♦ 117	
1968 ♦ 128	
1969 ♦ 146	
1970 ♦ 165	
1971 ♦ 177	
1972 ♦ 188	
1973 ♦ 206	
1974 ♦ 228	
1975 ♦ 241	
1976 ♦ 250	
1977 ♦ 258	
1978 ♦ 271	
1979 ♦ 283	
1980 ♦ 296	
1981 ♦ 310	
1982 ♦ 322	

1983 ♦	344
1984 ♦	351
1985 ♦	360
1986 ♦	367
1987 ♦	375
1988 ♦	387
1989 ♦	398

A Duna-gate-botrány és a III/III bukása	409
Utótörténet	412

I. számú melléklet

Az állambiztonság irányítói és parancsnokai	414
---	-----

II. számú melléklet

Életrajzok	417
------------	-----

Jegyzetek	433
Felhasznált és ajánlott irodalom	439
Névmutató	447
Fényképek forrásai	458
Ábrák és táblázatok forrásai	460

Előszó

Ötven évvel ezelőtt a kommunista politikai rendőrség számára új szervezeti és működési kereteket alakítottak ki Magyarországon. A Belügy-minisztérium III. Főcsoportfőnökségeként elnevezett titkosszolgálatok mindennapi munkáját a Kádár János által deklarált „aki nincs ellenünk, az velünk van” politikai elvéhez igazították. Az egykori struktúra legismertebb részlege – a rendszerváltás során bekövetkező lelepleződése miatt – a belsőreakció-elhárítással foglalkozó BM III/III. Csoportfőnökség lett. E részleg működése egy generációnyi időt ölelt fel, ennek ellenére – noha bukása óta több mint két évtized telt el – tevékenysége ma is csak töredékesen ismert.

Ennek egyik oka az lehet, hogy az átalakított szervezetnek elődeihez képest jórészt sikerült háttérbe húzódnia, hogy jól konspirált munkájával hozzájáruljon a magyarországi politikai rendszer bel- és külföldi megítélésének javításához. Másfelől az 1990-ben történt lelepleződés után, az elhúzódó politikai viták közepette csak fokozatosan váltak hozzáférhetővé a csoportfőnökség megmaradt dokumentumai. Fontos megemlítenünk, hogy a rendszerváltást követően szabadabbá váló nyilvánosságban számtalan hivatkozás, megállapítás, történet hangzott el a Kádár-korszak belső elhárítását végző szervezettel kapcsolatban, ám az elbeszélések domináns szereplői a legtöbb esetben az egykori hálózati személyek, az ügynökök lettek. Egyes közismert személyek lelepleződését követően így időről időre megszorodtak az állambiztonság tevékenységével kapcsolatos magyarázatok, de ennek ellenére – vagy talán éppen ezért – a szervezet működésével kapcsolatban a mai napig igen sok félreértés és számos mítosz él a köztudatban. Az elmúlt időszak kutatási eredményei emellett arra is rámutattak, hogy a pártállami rendszer titkosszolgálatainak történetével kapcsolatos múltértelmezési konfliktusok szorosan összefüggnek a szervek egykori tevékenységével.

Az 1956-os forradalmat követő megtorlás után létrehozott csoportfőnökség működése elődeihez képest hatékonyabb, racionálisabb lett:

a társadalom átfogó ellenőrzése helyett sokkal inkább kiemelt, a hatalom számára veszélyt jelentő csoportok megfigyelésével foglalkozott. Ezeket a területeket hosszadalmas munka során sikerült ellenőrzése alá vonnia és behálózni, és elsősorban nem retorziók alkalmazásával, hanem egyes személyek, csoportok manipulálásával ért el eredményeket. A titkosszolgálati eszközökkel felderített információk számos esetben más pártállami szervek intézkedéseit is segítették. Így a belső elhárítás tevékenysége szükséges (de nem elégséges) feltétele volt a diktatúra fenntartásának. A Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZ-MP) irányítása alatt álló testület egyre finomodó technikákkal végezte munkáját, amelynek végső célja a pártállam belső stabilitásának biztosítása volt. Mindez nem mond ellent annak, hogy szükség esetén (politikai jóváhagyást követően) a szerv kemény, a megfigyelték szabadságát súlyosan sértő fellépésre is képes volt. Sőt, a csoportfőnökség fennállása alatt mindvégig kéznél voltak a helyzet romlására kidolgozott alternatív intézkedési tervek is. A titkosszolgálati eszközökkel kézben tartott ügyek, akciók máig tartó hatása vitathatatlan. A megfigyelt személyek bizalmi kapcsolatainak megtörésére irányuló munka hozzájárult a társadalom atomizálódásához, felerősített személyes és csoportos ellentéteket. A belső elhárítás ténykedése nem egy esetben olyan viszályok magvait ültette el, amelyek a rendszerváltozás utáni magyar közéletet és mindennapi viszonyokat is megmérgezték.

E kötetben – az elmúlt évek kutatási eredményeinek felhasználásával – olyan eseményeket és folyamatokat kívántam bemutatni a belső elhárítás világából, amelyek túlnyomórészt a történeti szakirodalom és a tényfeltáró munkák által már feldolgozott történetekhez kapcsolódnak. Bízom benne, hogy a BM III/III. Csoportfőnökségről rajzolt – a megismerés lehetőségei miatt elengedhetetlenül töredékes, mégis átfogó – tabló hozzájárul majd a közelmúltunkról folytatott mindennapi diskurzus megalapozottabbá tételéhez.

Bevezető

Ez a könyv a BM III/III. Csoportfőnökséggel kapcsolatos történeti kutatás gyarapodó ismereteit kívánja összefoglalni. Célom a pártállami titkosszolgálatok működésének átfogó, sokoldalú bemutatása volt, ezért az ügynöktörténetek helyett magára a szervezetre fókuszáltam. Mindezt elősegítette, hogy az elmúlt években az egykori belügyi, illetve pártiratok feldolgozásával megismerhetővé vált a szervezet belső világa is. Így a konkrét, jól dokumentálható esetek alapján nem csupán a belső elhárítás akcióit, hanem a III/III-asok mindennapjait meghatározó egyéb hatásokat is érzékeltetni tudtam, a párt direktívák fogadtatásától kezdve egészen az állomány szociális vagy egészségügyi helyzetéig. Bár a kötet elsősorban a BM III/III. Csoportfőnökség eseményeit mutatja be, a történetek több ponton utalnak majd a társszervek, elsősorban a hírszerzés (BM III/I. Csoportfőnökség), illetve a kémelhárítás (BM III/II. Csoportfőnökség) világára, hiszen a fenti állambiztonsági szervezetek között végig jelentős együttműködés zajlott.

A könyvben igyekeztem jól dokumentálható, illetve kellő forráskritikával már feldolgozott eseményeket és anyagokat bemutatni. Mindez természetesen korántsem jelenti azt, hogy a belügyi szervezeteknek a társadalomra, egyes ellenségesnek minősülő csoportokra vagy személyekre vonatkozó (alábbiakban bemutatott) egykori állításai teljesen helytállóak lettek volna.

Az állambiztonság munkatársai erős ideológiai szűrőn keresztül szemlélték a világot, munkájuk célterületeit, és belső anyagaik egy-szersmind tevékenységük öngazolásául is szolgáltak. A hatékony munkavégzés, a pártállami vezetők tájékoztatása ugyanakkor reális elemzéseket kívánt. A tényszerű összefoglalók létrejöttét a belső ellenőrzések rendszere is segítette. Így a kiszemelt célcsoportokat éles szemmel fürkésző belügyi tisztek adott esetben olyan jelenségeket is észleltek, amelyek az átlagpolgárok számára rejtve maradtak. Mindezt e krónikajellegű elbeszélés elsősorban a szervek oldaláról láttatja a közelmúlt történeteseit.

A kötetben olvasható történetek, bejegyzések elsősorban a III/III-asok világlátásáról, motivációjáról tanúskodnak, és azt szemléltetik, miként értelmezték három évtized politikai folyamatait a belső elhárítás munkatársai. Mivel e csoportfőnökség is többszörös pártirányítás alatt állt, a történetek a rendszer egészéről – ellenségképéről, törekvéseiről, működéséről – is sok mindent elárulnak. Ezt a perspektívát a szöveg megfogalmazásával is igyekeztem jelezni. Erre utal az egyes dátumokhoz rendelt jelen idejű elbeszélés, a mai olvasó számára zavaró, különösen félreérthető fogalmakat pedig idézőjelbe tettem.

Mint azt az olvasó látni fogja, a BM III/III. Csoportfőnökséghez köthető egyes eseményeket kronologikus rendben, egy köztörténeti kronológiába ágyazva, különböző illusztrációkkal kiegészítve mutatom be. Munkám nem átfogó politikatörténet, ugyanakkor az események köztörténeti beágyazása, vagyis a korszak kronológiájának közlése azt kívánja hangsúlyozni, hogy az állambiztonság működése szerves része a kádárizmus történetének.

Egyes röviden jelzett események arra is rámutatnak, hogy a Belügyminisztérium zárt világa ellenére a III/III-asok számos területen érintkeztek a társadalom más csoportjaival, és hétköznapi életükben maguk is számtalan hatásnak voltak kitéve. Utólag ezek a találkozási pontok olykor talán abszurdnak is tűnhetnek: így a Szentendre közeli kirándulóhely, Lajosforrás szinte egy időben volt a csoportfőnökségi pártalap szervező kirándulásának helyszíne és az ellenzéki szervezkedés megfigyelésének terepe. De megemlíthetjük itt a szege-di egyetemi tanár, Ilia Mihály esetét is, akinek ellenőrzését és lejárátását, néhány évvel diplomájának megszerzése után, egykori tanítványa irányította.

A már említett töredékesség egyszerre utal az elpusztult, illetve a szaklevéltárnak még át nem adott iratokra, valamint a kutatómunka jelenlegi állására. A források szűkössége mellett ugyanakkor az iratok bőségével is szembesülhetünk – amint azt a témában kiadott vastkos dokumentumkötetek is érzékeltetik. Így az itt közölt események egyszersmind egy válogatás eredményei is. Az ezzel kapcsolatos hosszszas munkafázis során igyekeztem a különböző korszakok, elhárítási területek, eljárás típusok ügyeit úgy összeállítani, hogy az minél jobban megközelítse a szervek egykori működésének arányait.

A kronologikus elrendezés, valamint a különböző típusú események egymás mellé rendezése reményeim szerint hasznos lehet eddig kevésbé érzékelt összefüggések megvilágítására is. A BM III/III. Csoportfőnökség bizonyos ügyeit, működési területeit ugyanis már többen feldogozták. Részben a kutatási lehetőségek miatt, részben a szerzők érdeklődéséből fakadóan azonban rendszerint csak egy-egy részterületről szóló elemzések láttak napvilágot. Saját munkámban ezúttal a szerv „elhárítási vonalainak” együttes bemutatására törekedtem. Így egymás mellett olvashatók a társadalom különböző csoportjait érintő nyomozások vagy megfigyelési akciók. Az alábbi oldalakon éppúgy találkozhatunk beat-, rock- és punkegyüttesekkel, mint egyházi csoportokkal vagy művészekkel. Említésre kerülnek 1945 előtt aktív politikusok, későbbi politikai elítéltek és a hatalmat a hetvenes-nyolcvanas években különböző módon provokáló fiatalok, hogy csupán néhány nagyon eltérő társadalmi csoportot említsünk. Mindez arra is rámutat, hogy a „létező szocializmus” világában milyen hétköznapi tevékenységi formák válhattak politikai kérdéssé, és ezen belül mik voltak azok, amelyek a hatalom különböző típusú megtorló, korlátozó intézkedéseit kiváltották.

Könyvem tehát nem kívánja bemutatni egy-egy terület átfogó történetét, ugyanakkor a közölt történetek jelzik az egykori események feldolgozottságának mértékét. A folyamatokban való elmélyülést szolgálja, hogy a végjegyzetek segítségével az érdeklődők egy-egy eljárással alaposabban is megismerkedhetnek. Emellett e munka szerves kiegészítéseként létrejött honlapon számos további – terjedelmi okokból itt nem közölhető – történetet, háttéranyagot tettem hozzáférhetővé.

E kötet felfogható egyfajta bevezetesként is a kádárizmus „titkos” világába. Ám mivel egy napjainkig erősen átpolitizált témáról esik szó, fontos annak rögzítése is, hogy tudományos-ismeretterjesztő műként elsődleges célja a megismerés elősegítése, a közelmúlt eseményeinek bemutatása volt. Az ehhez szükséges adatok, nevek, események ennek érdekében kerülnek megnevezésre. Ugyanakkor a könyv tömör szócikkeit nem akartam hálózati személyek azonosításával, hosszú „ügynöklistákkal” terhelni. Az állambiztonsági ügyeknek ez a dimenziója a hivatkozott publikációk segítségével mélységében is megismerhető. A történetek forrásai szinte teljes egészében a hazai levéltárakban hozzáférhető anyagok, a vonatkozó szakirodalom, illetve bizonyos esetekben interjúk voltak.

Az állambiztonsággal kapcsolatos történeteket néhány általános, ismertető fejezet vezeti be. A szövegekben közölt adatsorok, valamint a külön táblázatok számszerűen is bemutatják a III/III-asok tevékenységét. Bár a statisztikai adatokkal kapcsolatban is megfogalmazható kritika, ezek mégis kézzelfoghatóvá teszik a szervek működésének mértékét, segíthetnek elhelyezni egy-egy esetet a belső elhárítás működésének egészében, ráadásul szembesíthetők a szervről szóló parttalan, mitikus vagy dezinformáló elbeszélésekkel.

Köszönetnyilvánítás

Ez az összefoglalás igényével írt kötet nem készülhetett volna el az állambiztonsági múlt kutatóinak éveken át tartó, fáradhatatlan munkája nélkül. A következő oldalakon említett szerzők tevékenysége különösképpen tiszteletre méltó, mivel kiemelten „érzékeny” témájukkal sokszor közéleti viták kereszttüzeiben foglalkoztak mértéktartó és kiegyensúlyozott módon. Hálás vagyok, hogy az irodalomjegyzékben felsorolt történészekkel személyes beszélgetéseket, vitákat is folytathattam, tanácsaikkal segítettek munkámat.

Ungváry Krisztián támogatása, közös kutatásaink nélkül nem válalkozhattam volna egy ilyen kötet megírására. Történész és levéltáros kollégáim közül elsősorban közvetlen intézeti munkatársaimnak, a Rainer M. János vezette kollektívának, a „Fehér Hollók” munkacsoport tagjainak és a szaklevéltár munkatársainak, különösen Orbán Balásznak, Soós Mihálynak és Szőnyi Tamásnak tartozom köszönettel.

A kézirat elkészítéséhez az Országos Széchényi Könyvtár 1956-os Intézete biztosította a szakmai háttérrel. A kor megidézéséhez a megjelölt fotóarchívumok mellett nagymértékben járult hozzá az egyedülálló kezdeményezésként működő Fortepan-gyűjtemény. A köztörténeti áttekintés megszerkesztéséhez főként Magyarország Történeti Kronológiáját (szerk. Seifert Tibor) és a *Beszélő* folyóirat összeállításait (szerk. Beck Tibor és Germuska Pál) használtam fel. A könyv történeteinek megírásához az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának (ÁBTL) nyomtatott és elektronikus kiadványai, valamint a *Betekintő* néven megjelenő online folyóirat bizonyultak nélkülözhetetlenek. A szöveg gondozásáért és az összetett szerkesztői munkáért Nemes Krisztiánnak mondok köszönetet.

Megalakulás

A BM III. Főcsoportfőnöksége 1962-ben – tizenhét évvel a kommunista politikai rendőrség megszervezése, tizenkét évvel az önálló szervezeté váló Államvédelmi Hatóság és hat évvel az 1956 utáni megtorlásukban kulcsszerepet játszó Politikai Nyomozó Főosztály létrehozása után, azok örököseként – alakult meg.

Az állambiztonság munkájában eddig az időpontig minden szinten nagyfokú folytonosság volt kimutatható: a korábbi viszonyok továbbélése jól érzékelhető volt, akár a személyi állományt, akár az alkalmazott módszereket, akár az operatív úton szerzett információk felhasználását tekintjük. Az egyes elhárítási területek – a „vonalak” – az átszámozások ellenére sokáig változatlanok maradtak. A szervezet átalakítására 1962-ig tehát döntően nem szakmai, hanem politikai szempontok miatt került sor. A BM III/III. Csoportfőnökségének megalakulásakor az állambiztonság, a pártvezetés és a társadalom legszélesebb rétegei is mély – bár eltérő jellegű – tapasztalatokkal rendelkeztek a politikai rendőrséggel kapcsolatban. Az 1945 utáni „szalámitaktikához” kötődő akciók, a koncepciós perek, a csengőfrász korszaka, majd az 1956-os megtorlás intézkedéseinek hatása mélyen beleivódott a mindennapi viszonyokba. Az államvédelemmel kapcsolatos élmények akkor is meghatározták a megfigyelők és megfigyelték viszonyát, ha erről sem az ellenőrzött nyilvánosságban, sem a magánérinkezésekben nem esett szó. A korábban kialakított félelmek, majd az 1956-ban osztársadalmi szinten megtapasztalt vereség nélkül az alább közölt történetek sem értelmezhetőek. Mindezekkel a hatásokkal a párt vezetői és az állambiztonság parancsnokai is tisztában voltak. A III/III-asok belső körben tett megnyilatkozásai időről időre szintén visszautaltak az ÁVH-s korszakra vagy akár a legkorábbi időszakokra is.

Sajátos módon az állambiztonság 1962-es átszervezésének koncepcióját is egy olyan személy készítette elő, aki jelen volt a politikai rendőrség 1945-ös megszervezésénél, ám a Péter Gáborral történt rivalizálás miatt hamarosan kiszorult onnan. Tömpe András a Ráko-

si-érában a szovjet hírszerzés szolgálatába állva Dél-Amerikában tevékenykedett, és nagyrészt ennek köszönhetően kerülhetett el, hogy számos más államvédelmi vezetőtársához hasonlóan maga is koncepciós per áldozatául essen. Az 1956 után hazatért, gazdag tapasztalatokkal rendelkező káder az MSZMP KB Adminisztratív Osztályának élére kerülve készítette elő a szervezet átalakítását. Az összetett politikai szempontok érvényesítését kívánó intézkedéseket ugyanakkor végző soron a felső pártvezetés tagjai irányították.

1962. augusztus 16-án Biszku Béla, a Belügyminisztérium kibővített pártaktíva-értekezletén, a Néphadsereg Váci utcai Központi Klubjában ismertette a pártvezetés előző napi döntését. A határozat kizárta a pártból az egykori rákosista vezetőket, valamint elítélte a vezető ÁVH-s tiszteket, illetve általánosságban a „személyi kultusznak” nevezett sztálinista hatalomgyakorlási módot. A fegyveres területeket felügyelő KB-titkár eligazításában igyekezett a jelenlévőket megnyugtatva kijelölni a munka irányát: *„1958-ban a revizionista árulók [értsd: Nagy Imre és társai] törvény előtt feleltek tetteikért, és a vezérkar nem él, el lett pusztítva, meg lett semmisítve. Úgyhogy a mi viszonyunk és álláspontunk a jobboldal, az ellenség, a revizionisták iránt teljesen világos. De ugyanakkor elhatároltuk magunkat a dogmatizmustól és szektarianizmustól.”*

Másnap az összehívott parancsnokok előtt, országos értekezleten ismertették a minisztérium új szervezetét, majd miniszteri parancsok révén kinevezték a szervezet új vezetőit. A következő napokban nagyrészt frissen kiemelt parancsnokok vették át a titkosszolgálatok irányítását. Egyúttal létrejött az a struktúra, amely a rendszerváltozásig megszabta az állambiztonság működését.

Az átszervezésekre egy hosszú folyamat eredményeként került sor. A változások Moszkvából indultak ki, ahol a Szovjet Kommunista Párt (SZKP) XXII. kongresszusán Hruscsov újabb desztalinizációs intézkedéseket hirdetett meg. Az új szovjet politika hamarosan Magyarországon is éreztette a hatását. A kül- és belpolitikai enyhülés következményeként született meg a kádárizmus jelszava, az „aki nincs ellenünk, az velünk van”. Ennek első, 1961. decemberi elhangzása már működött az a bizottság, amely a „törvénysértő perek felülvizsgálatával” foglalkozott. A Biszku Béla vezette testület nem először

vizsgálata az ÁVH egykori kegyetlenségeit, ám minden korábbi kezdeményezésnél jelentősebb változásokat hoztak feltárt és nyilvánosságra hozott megállapításai. A bizottság munkájának eredményeként mintegy nyolcvan egykori ÁVH-st – köztük számos vezető beosztású állambiztonsági parancsnokot – bocsátottak el, mivel részt vettek az elvtársaik elleni koncepciós eljárásokban, illetve a brutális váltásokban. Az 1956-os megtorlások befejeződése után Kádár János és vezetőtársai tehát megszabadultak a rendteremtésben részt vevő, egykor azonban részben utánuk is nyomozó, őket is vallató államvédelmisektől is.

A „személyi kultusz éveinek törvénysértéseit” elítélő határozatot a külföldi kommunista pártoknak is eljuttatták. A lépés így a rezsim megítélésének javítása érdekében tett első jelentős intézkedésnek is értékelhető. Néhány személycsere az MSZMP baloldalának is üzent: már korábban leváltottak két, az 1956 utáni megtorlásokban jelentős szerepet vállaló vezetőt, Hazai Jenőt és Hollós Ervint. Az állomány tömeges lecserélése azonban nem történt meg: a beosztottak zömét továbbra is az ötvenes évek elején tömegével toborzott, pártajánlással, nagyzemekből érkező, illetve népi káderek adták. (Erre utóbb még visszatérünk.) A belső anyagok szerint mindez jelentős feszültséget keltett a szervezetben: erre utalt az átszervezés elhúzódása is. A BM III/III. Csoportfőnökség struktúráját ugyanis néhány hónapon belül máris módosítani kellett, a szervezet ügyrendjét pedig csak fél évvel később véglegesítették. Így a belsőreakció-elhárítás normális működése – több jel szerint – csak az 1963-ban meghirdetett amnesztiarendelet meghirdetését követően alakult ki véglegesen.

A politikai rendőrségként is meghatározható BM III./III. Csoportfőnökség története nem értelmezhető a pártállami rendszer működésének ismerete nélkül. Az 1949-re kiépülő, majd 1956 után ismét megszilárdított hatalmi szerkezetet kettős struktúra jellemezte Magyarországon. Az állam- illetve közigazgatással, valamint a gazdasági szervezeti egységekkel párhuzamosan kiépített kommunista párt-szervezetek a közélet minden szférájára kiterjesztették befolyásukat. A politikai döntések nem az állami hivatalokban, hanem a párttestületek ülésein születtek meg.

A tárgyalt korszak legfontosabb döntéseinek helyszíne a Jászai Mari téren álló irodaház, a pesti „Fehér Ház” volt, ahova 1961-ben költözött be az MSZMP központi apparátusa. Ebben az épületben tartották a párt legfelső szintű testülete, a Központi Bizottság (KB), a hatalmi gépezetet valóságosan irányító, szűk körű Politikai Bizottság (PB), illetőleg a Titkárság üléseit. Az MSZMP központi apparátusában a mindennapi háttérmunkát a KB-titkárok felügyelete alá tartozó osztályok végezték. Ebben a struktúrában a Belügyminisztérium (és általában a fegyveres testületek) pártirányításának és ellenőrzésének szerve az MSZMP KB Adminisztratív Osztálya (1969-től a Közigazgatási és Adminisztratív Osztály – KAO) volt. Az osztály valósúlyát jól illusztrálja, hogy képviselője a Belügyminisztérium Roosevelt téri épületében az összes főkapitányi, illetve miniszteri ülésen részt vett meghívottként, és ott hozzászólásával értékelte az elhangzottakat, valamint javaslatokat tett a munka megszervezésére. Az osztály munkatársai ezen túlmenően – amint azt az alább közölt események is érzékeltetik majd – számos más szakmai és pártfórumon is megjelentek. Az MSZMP központi szervei közül azonban nem csupán a KAO instrualta a belügyi szerveket. Az állambiztonság segítségét valamennyi osztály igénybe vette saját szakterülete problémáinak kezelésében: így a sajtót, a médiát, az egyházpolitikát felügyelő Agitációs és Propaganda Osztály (APO), a Tudományos, Közoktatási és

A pesti „Fehér Ház” – az ÁVH, a Belügyminisztérium, majd az MSZMP székháza

Kulturális Osztály vagy a Külügyi Osztály olykor szinte folyamatos, napi kapcsolatban állt a BM III. Főcsoportfőnökségével.

Míg a párt vezető testületei a „Fehér Ház” első emeleti tanácstermeiben üléseztek (itt voltak a legfőbb pártvezetők irodái is), az MSZMP KB KAO irodái a nyolcvanas években az épület negyedik emeletén sorakoztak. Azt, hogy az MSZMP KB apparátusát a Duna-parti irodaházban helyezték el, elsősorban praktikus, takarékosági szempontok indokolták, ugyanakkor a lépés szimbolikusnak is tekinthető: az épület ugyanis a második világháború után – még Kádár János minisztersége alatt – a Belügyminisztérium számára tervezték, majd az Államvédelmi Hatóság székháza volt 1953-ig, ezt követően pedig ismét belügyminiszteri szervek használták. A „Fehér Ház” így önmagában kifejezte a pártállami rendszer korszakai közti folytonosságot és a hatalom végső biztosítékául szolgáló erőszakszervezetek fontosságát.

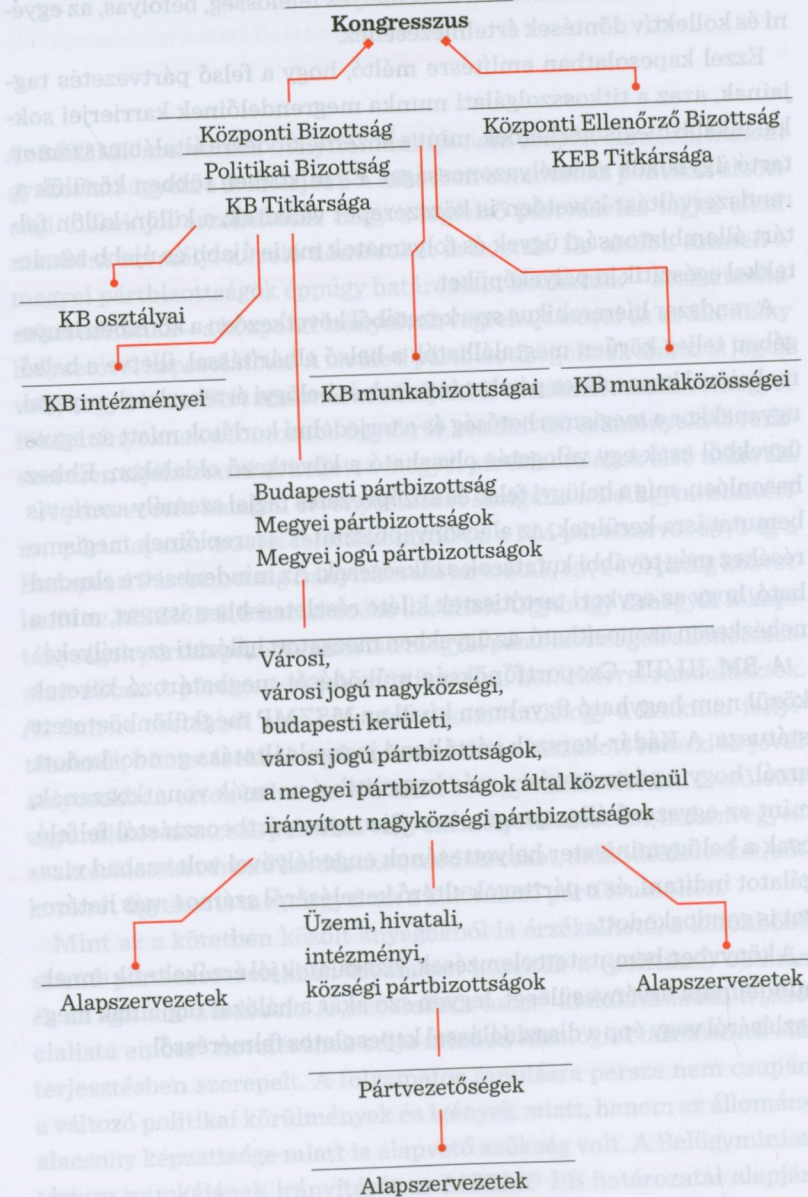
A párt és állambiztonság közti átjárás természetesen nem csupán a helyszínek, hanem a személyes karrierok alapján is kimutatható. A pártközpont illetékeseit nem egy esetben a III/III-asok közül nevezték ki. Rácz Sándor például, a csoportfőnökség első parancsnoka később a KAO osztályvezetőjeként tevékenykedett a pártközpontban; a kulturális elhárítás sikeres tartótisztje, Gál Ferenc utóbb belügyi alosztályvezetőként, Ágoston Tibor a csoportfőnökség pártbizottságának egykori munkatársa pedig az osztály beosztottjaként felügyelte az állambiztonság működését.

A Belügyminisztérium napi jelentései mellett a pártközpontba futottak be az MSZMP saját belső információs hálózatának értesülései is. Az egyes alapszervezetek, illetve a megyei apparátus által összeállított hangulatjelentések révén így az állambiztonsági jelentéseknél jóval szélesebb körű, szinte az egész országra kiterjedő beszámoló anyagok keletkeztek. A BM III/III. Csoportfőnökség pártapparátusa által készített, ilyen típusú iratok a továbbiakban bemutatott történetek fontos forrásai.

A pártállami rendszer működésének zavartalanságát a Magyar Szocialista Munkáspárt legfontosabb működési elve, az ún. „demokratikus centralizmus” biztosította. Ennek alapján a felsőbb testületek döntései az alsóbb pártszervekre, és így végső soron az egész tagságra kötelező erővel bírtak. A különböző szintű fegyelmi testületek mellett az ideológiai és cselekvési egység felett az MSZMP KB Központi Ellenőrző Bizottsága őrködött. Mindezek alapján talán jobban érthető az állambiztonságra vonatkozó dokumentumok visszatérő kitétele a „politikai megoldások” előtérbe helyezéséről. Ez egyfelől azt jelentette, hogy – a rendszer jellegéből adódóan – sokszor visszafogták a keményebb fellépést, másfelől arra is utal, hogy az MSZMP illetékesei több szinten és az elhárító munka számos pontján képesek voltak belenyúlni a titkoszolgálatok eljárásaiba.

A pártállami működés egyik lényegi elve volt a különböző szinteket érintő hatásköri listák, az ún. nómenklatúrák rendszere. Ezek a nem nyilvános listák, felsorolások azokról az állásokról készültek, amelyeknek betöltése egy adott szintű pártszerv hatáskörébe tartozott. Így például az MSZMP KB felett az állambiztonsági főcsoportfőnökök, csoportfőnökök kinevezéséért, míg az egyes III/III-as osztályvezetők-

Az MSZMP szervezeti felépítése

ről a BM pártszervei mondtak véleményt. A párhierarchia vizsgálata úgyszintén nélkülözhetetlen a személyes felelősség, befolyás, az egyéni és kollektív döntések értelmezéséhez.

Ezzel kapcsolatban említésre méltó, hogy a felső pártvezetés tagjainak, azaz a titkosszolgálati munka megrendelőinek karrierjei sokkal inkább megismerhetőek, mint a közérdeklődésre általában számot tartó ügynökök személyazonosságai. És miközben többen közülük a rendszerváltást követően is közszerepet vállaltak, a külön-külön feltárt állambiztonsági ügyek és folyamatok ma is újabb és újabb részletekkel egészítik ki pályaképüket.

A rendszer hierarchikus szerkezetéből következően a kötetben lényegében teljes körűen megtalálhatók a belső elhárítással, illetve a belső reakcióval kapcsolatos párthatározatok és belügyi értekezletek anyagai, ugyanakkor a megismerhetőség és a terjedelmi korlátok miatt az egyes ügyekből csak egy válogatás olvasható a következő oldalakon. Ehhez hasonlóan, míg a belügyi felső és középvezetés tagjai személy szerint is bemutatásra kerülnek, az alacsonyabb szintek szereplőinek megismeréséhez még további kutatások szükségesek. Az mindenesetre elmondható, hogy az egykori tartótisztek kiléte részletesebben ismert, mint a nehézkesen azonosítható, az ügyekben mozgatott hálózati személyeké.

A BM III/III. Csoportfőnökség működését meghatározó keretek közül nem hagyható figyelmen kívül az MSZMP megkülönböztetett státusza. A Kádár-korszak pártállami jogszolgáltatása gondoskodott arról, hogy a pártvezetésre más jogpolitikai normák vonatkozzanak, mint az egyszerű állampolgárookra. Bizonyos pártbeosztástól felfelé csak a belügyminiszter helyettesének engedélyével volt szabad vizsgálatot indítani, és a párttagok eltérő kezeléséről számos más határozat is gondoskodott.

A könyvben bemutatott elemzések, vizsgálatok jól érzékeltetik ennek mindennapi érvényesülését, legyen szó akár a hálózat tagjainak megoszlásáról vagy épp a disszidálással kapcsolatos felmérésről.

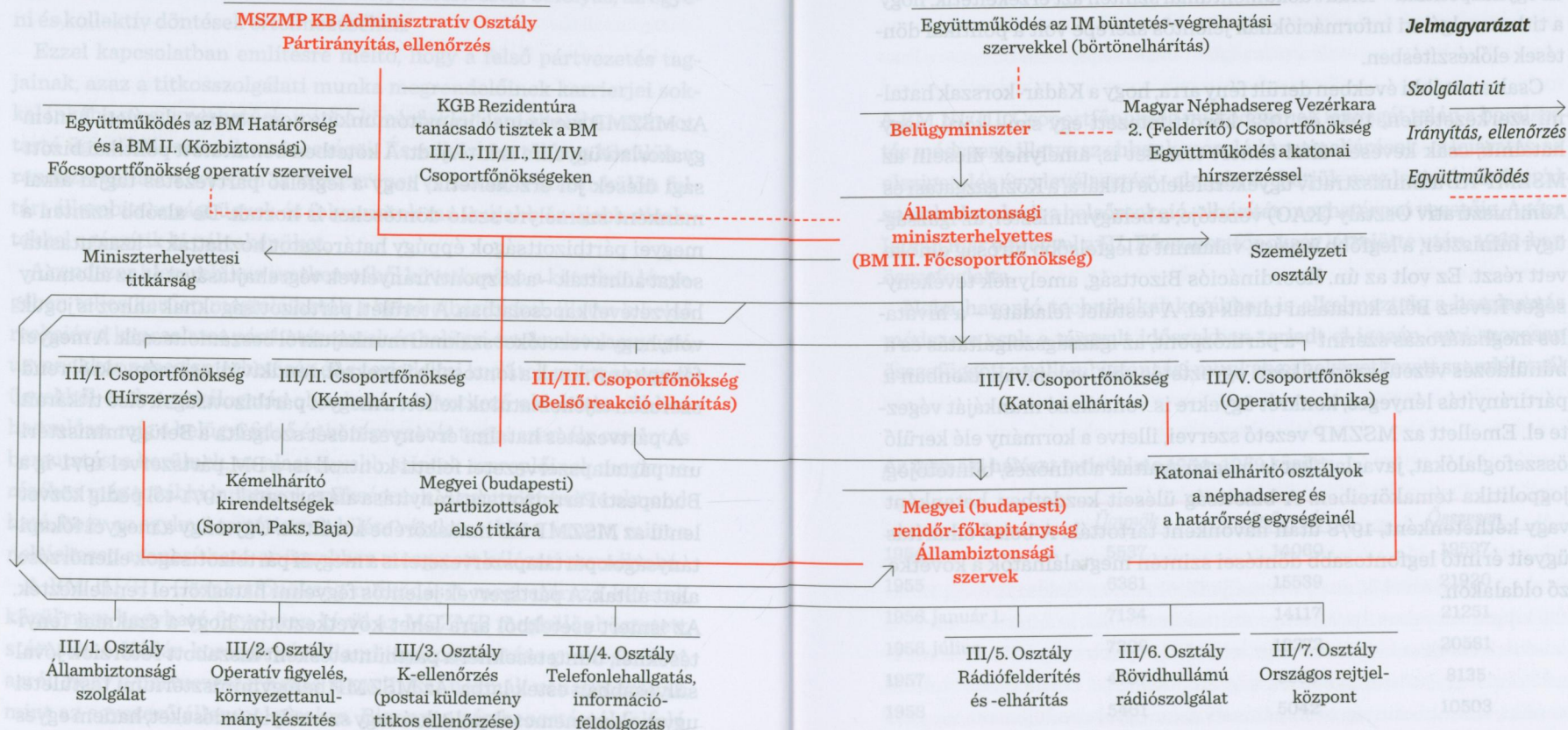
Pártirányítás

Az MSZMP szerveinek irányítómunkája nem csupán elméleti, hanem gyakorlati ügyekre is kiterjedt. A kötetben bemutatott politikai bizottsági ülések jól érzékeltetik, hogy a legfelső pártvezetés tagjai alkalmanként személyre szóló döntéseket is hoztak. De alsóbb szinten a megyei pártbizottságok éppúgy határozatot hozhattak – azaz utasításokat adhattak – a központi irányelvek végrehajtásával és az állomány helyzetével kapcsolatban. A területi pártbizottságoknak ahhoz is joguk volt, hogy a vezetőket szakmai munkájukról beszámoltassák. A megyei főkapitányoknak a fontosabb ügyekről, rendkívüli eseményekről rendszeresen tájékoztatniuk kellett a megyei pártbizottságok első titkárait.

A pártvezetés hatalmi érvényesülését szolgálta a Belügyminisztérium pártalapszervezetei feletti kontroll is: a BM pártszervei 1971-ig a Budapesti Pártbizottság irányítása alá tartoztak, 1971-től pedig közvetlenül az MSZMP KB hatáskörébe kerültek. Ugyanígy a megyei főkapitányságok pártalapszervezetei is a megyei pártbizottságok ellenőrzése alatt álltak. A pártszervek jelentős fegyelmi hatáskörrel rendelkeztek. Az ismert esetekből arra lehet következtetni, hogy a szakmai fenyegetéseknél, büntetéseknel a pártbüntetésként kiszabott retorziók jóval súlyosabban estek latba. Az MSZMP belügyminisztériumi testületei ugyanakkor nemcsak politikai vagy személyi kérdéseket, hanem egyes szakterületeket érintő kérdéseket, módszereket, működési elveket, sőt konkrét ügyeket is megtárgyaltak a különböző pártfórumokon.

Mint az a kötetben közölt anyagokból is érzékelhető, a különböző szintű pártszervezetekben kiemelten kezelték a (politikai) oktatás és az agitáció kérdéseit. A „szocialista tudat” kialakításának, a „szocialista ember” nevelésének célja minden ideológiai természetű előterjesztésben szerepelt. A folyamatos tanulásra persze nem csupán a változó politikai körülmények és igények miatt, hanem az állomány alacsony képzettsége miatt is alapvető szükség volt. A Belügyminisztérium munkájának irányítását az MSZMP PB határozatai alapján olykor különálló bizottságok irányították és felügyelték. Erre különö-

A BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség szervezeti felépítése (1979)

sen a nyolcvanas években, az ellenzéki tevékenység megélénkülésekor került sor. Az ekkor felállított konzultatív vagy koordinációs csoportoknak nevezett grémiumokban meghatározó szerepet játszott az értelmiségi kulturális elhárítás két sikeres parancsnoka, Harangozó Szilveszter és Gál Ferenc.

A pártállami rendszer működésének egyik legnehezebben feltárható része a „kézi vezérlés” eseteinek feltérképezése, vagyis az, amikor közvetlen, személyes utasítások alapján jártak el egy-egy ügyben. Az informális kapcsolatoknak természetesen minden politikai, intézményi rendszer-

ben kulcsfontosságú szerepük van, diktatúrák esetében azonban a jogállami keretek, az intézményes normák hiánya vagy csökevényessége miatt ezeknek különösen jelentős a súlya. Így például több visszaemlékezés állítja, hogy a kádári kultúrpolitika első számú irányítója, Aczél György munkája során alaposan támaszkodott az állambiztonság információira, és a vele kapcsolatba kerülők arról számoltak be, hogy „a három T atyja” rendkívül ügyesen játszott e jól értesültséggel. Vagyis a kultúra, illetve az ideológiai terület Aczél által felügyelt, meghatározó személyiségeinek kezeléséhez nélkülözhetetlen volt a pártközpont és az állambiz-

tonság szoros együttműködése. Más területek – például az ifúság- vagy az egyházpolitika – feltárt dokumentumai szintén azt érzékeltetik, hogy a titkosszolgálati információknak jelentős szerepe volt a politikai döntések előkészítésben.

Csak az utóbbi években derült fény arra, hogy a Kádár-korszak hatalmi szerkezetében, 1957 és 1988 között létezett egy szűk körű, nagy hatalmú, csak kevesek által ismert testület is, amelynek ülésein az MSZMP KB adminisztratív ügyekért felelős titkára, a Közigazgatási és Adminisztratív Osztály (KAO) vezetője, a belügyminiszter, az igazságügyi miniszter, a legfőbb ügyész, valamint a legfelsőbb bíróság elnöke vett részt. Ez volt az ún. Koordinációs Bizottság, amelynek tevékenységét Révész Béla kutatásai tárták fel. A testület feladata – a hivatalos meghatározás szerint – a pártközpont, az igazságszolgáltatás és a bűnüldözés vezető szervei közti egyeztetés volt, valójában azonban a pártirányítás lényeges, konkrét ügyekre is vonatkozó munkáját végezte el. Emellett az MSZMP vezető szervei, illetve a kormány elé kerülő összefoglalókat, javaslatokat is megtárgyaltak a bűnözés, büntetőjog, jogpolitika témaköreiben. A bizottság üléseit kezdetben hetenként vagy kéthetenként, 1978 után havonként tartották. A belső elhárítás ügyeit érintő legfontosabb döntései szintén megtalálhatók a következő oldalakon.

Bomlasztás

A BM III/III. Csoportfőnökség működésének lényegét talán a bomlasztás módszere, illetve az ehhez kapcsolódó rutin eljárások – a lejárattás, az elszigetelés és a leválasztás – alapján érthetjük meg legjobban. E módszerek alapelveit a belsőreakció-elhárítás meghatározó vezetője, Agócs István már egy évvel a III. Főcsoportfőnökség létrejötte után, 1963-ban összefoglalta.

Noha hasonló technikákat korábban is alkalmaztak, a bomlasztás módszere csak a tárgyalt időszakban terjedt el igazán, ami szorosan összefüggött az állambiztonsági munkában bekövetkezett szemléletvál-

Az ügynöki hálózat terjedelme 1954–1969 között

	Ügynök	Informátor	Összesen
1954	5537	14060	19597
1955	6381	15539	21920
1956. január 1.	7134	14117	21251
1956. július	7208	13373	20581
1957	4737	3399	8135
1958	5461	5042	10503
1959	5248	5298	10544
1960	4547	4593	9140
1961	4700	4306	9006
1962	3150	2510	5630
1963	2939	2484	5423
1964	3030	2859	5889
1965	3093	3359	8452
1966	3209	3787	6996
1967	3281	4355	7636
1968	3233	4542	12046
1969	?	?	12715

tással. 1962 után a pártállam már elég erősnek érezte magát ahhoz, hogy hatalmát ne kelljen folyamatosan demonstrálnia, másrészt az elhúzó-dó megtorlás után még ellenségesnek tekinthető csoportok kezeléséhez elegendőnek bizonyultak a társadalmi békességet nem bolygató, finomabb eszközök is. Az „aki nincs ellenünk, az velünk van” kádári jelszó átfordítása az állambiztonsági gyakorlatba egyenesen vezetett a kifinomultabb, az emberi kapcsolatokat rejtetten manipuláló módszerek elterjesztéséhez. Az új direktívák szerint az állambiztonsági szerveknek egyre fontosabb feladatává vált a bűncselekmények megelőzése. A belső ellenség elleni harc leghatékonyabb formájának tehát ettől kezdve azt tekintették, ha az ellenséges tevékenységet még kezdeti stádiumban, jogi eszközök bevetése nélkül sikerül megszakítani. Ugyanakkor az ilyen típusú eljárások fontosságának, eredményességének hangsúlyozása a szervek számára önigazolásul is szolgált, így az állambiztonság által meghatározott ügyekben lényegében aktív, belső ellenzék, ellenség hiányában is folytatódhatott a mindennapi munka. A belső anyagok a bomlasztásos eljárásoknak több típusát is megkülönböztették: így számoltak nyílt rendőri fellépéssel, fedett akciókkal, valamint az ügynökök felhasználásával is. A rendőri igazoltatások, beidézkések mellett a III/III-as tisztek előszeretettel éltek a névtelen levelek és telefonos fenyegetések eszközével is, de célszemélyeikről más módokon is megpróbáltak kizárni valamilyen kompromittáló, a többiek számára ismeretlen adatot. A hálózat kiépülése után lehetőség nyílt az ügynöki úton történő bomlasztásos intézkedések végrehajtására is. Olyan csoportoknál, ahol az állambiztonság több hálózati személlyel rendelkezett, az akciókat differenciált szereposztással készítették elő.

A bomlasztás közvetett módszerei közé számítottak a különböző propagandaeszközök alkalmazásai. Noha az ilyen típusú lehetőségek kihasználásának hiánya visszatérő panasz volt az állambiztonsági összefoglalókban, ma már több olyan eset ismert, amikor az írott sajtó, a rádió, majd a tévé közleményei kimutathatóan állambiztonsági indíttatásra jelentek meg. A kötetben az erre vonatkozó parancsok és összefoglalók közül is több megismerhető.

A manipulatív intézkedések közül az állambiztonsági szakzsargonban „leválasztásnak” vagy „elszigetelésnek” nevezett módszer alkalmazása során azt kívánták elérni, hogy egy-egy tekintélyesebb személy (egy

szakmájában elismert tudós, művész, politikus vagy egyházi személy) ne tudjon jelentősebb társadalmi kapcsolatokra szert tenni. Másképpen megfogalmazva, ezekben az esetekben igyekeztek meggátolni, hogy az ellenségesnek tekintett állampolgárok szellemi, erkölcsi (a rendszer bomlásakor: politikai) vezetőit találjanak maguknak.

A bomlasztás eszközének tartották az „egyéni problémák rendezését” is, ami lényegében korábbi sérelmek részleges vagy teljes orvoslását jelentette (pl. valaki erkölcsi vagy anyagi kárpótlást kapott a korábbi börtönbüntetésért, üldözöttségért, mellőzésért). Ilyenkor a rendszer kegygazdálkodási mechanizmusait alkalmazva érték el, hogy a korábban a diktatúrával szemben állók valamilyen módon kiegyezzenek a rendszerrel, illetve hogy ezzel párhuzamosan lojalitásuk nyilvánvalóvá váljon környezetük számára is. A közvetlen politikai megközelítés alapján a legjelentősebb eredményt a „bevonás” módszerével lehetett elérni. Ezekben az esetekben a korábban félreállított közéleti szereplők számára fokozatosan lehetőséget kínáltak a különböző tömeg- vagy szakmai szervezetekben, a szakszervezetekben, vagy a Hazafias Népfrontban (HNF). Ezek az intézkedések összességében azt jelzik, hogy az állambiztonság az emberi kapcsolatok manipulálásában, illetve egyes személyek, csoportok tevékenységének ellehetetlenítésében az eszközök széles skálájával számolt. Az állambiztonság munkatársai az ősi „oszd meg és uralkodj” elvét a modern titkosszolgálati eszközök segítségével az évek során igyekeztek tökélyre fejleszteni, és az egyes elhárítási területeken szerzett tapasztalatok alapján idővel külön jegyzetek, tankönyvek is megjelentek. Így a hetvenes években munkába álló új állambiztonsági generáció az egyházakban, a kulturális területen vagy épp az ifjúsági csoportokban végzett manipulatív titkosszolgálati munkát már nem csupán az operatív dossziékat forgatva, hanem a kiadásra került példatárak segítségével is elsajátíthatta.

Kádár János és az állambiztonság

Az állambiztonság – ezen belül is a belső elhárítás – helyzetét nagymértékben meghatározták a rendszer névadójának személyes élményei és törekvései. Kádár János és a politikai rendőrség viszonya ugyanakkor meglehetősen összetett volt. Az illegalitásból 1945-ben előlépő politikus első közhatalmi feladataként Budapest rendőrfőkapitány-helyettese lett. Megbízhatósága, illetve gyorsan emelkedő pártkarrierje következtében 1948 augusztusában belügyminiszternek nevezték ki, és hivatalát 1950 júniusáig tartotta meg. Így lényegében az ő nevéhez fűződött az Államvédelmi Hatóság megszervezése, és részese, sokszor irányítója volt számos, a diktatúra megszilárdítását célzó ügynek, a Rajk-pertől kezdve a kulákok elleni megfélemlítő akciókig. 1951 májusában történő letartóztatása után azonban maga is egy koncepciós per – és bizonyára súlyos bántalmazások – áldozata lett. A Sztálin halálát követő enyhülésnek köszönhetően hagyhatta el a börtönt, és szabadulása után anyagi és politikai kárpótlást is kapott.

Ezt követően Kádár taktikus politizálással egyszerre volt képes a párthoz hű kádereként, illetve a korábbi „törvénytelen ségek” lezárását követelő (és egyben annak áldozatait megjelenítő) kommunista politikusként fellépni. 1956-ban Nagy Imre kormányának és a pártvezetésnek is tagja lett, és részese volt a politikai döntéseknek (vagyis hallgatólagosan elfogadta mindazt, amiért később az egykori miniszterelnököt kivégezték.) Bár az ÁVH felosztatásának bejelentéséhez közvetlenül nem volt köze, 1957-ben a keményvonalas kommunisták és államvédelmisként őt is megbélyegezték az MDP megszüntetéseért, valamint azért, hogy a párt magukra hagyta őket. A szovjet támogatással és kapcsolatokkal rendelkező egykori ávosok még hónapokig beszéltek a korábbi Kádár-ügy „lezáratlanságáról”. Ezért aztán hosszabb időnek kellett eltelnie, amíg a párt első számú vezetője és a politikai rendőrség állománya közti viszony rendeződött. Kádár 1961-ben, a minisztériumi pártaktíván már oldottabban idézhette fel, hogy vezetője és foglya egyaránt volt már a testületnek, így kipróbálhatta a vallató és a fogoly

*Kádár János a Lenin-érdemrenddel
1964. április 3-án*

Kádár János a Lenin-érdemrenddel 1964. április 3-án. A pártfőtitkár ilyesfajta visszaemlékező utalásai az elkövetkező negyedszázadban aztán állandósultak – igaz, ezek leginkább a közös harc és az együtt elért sikerek történeteit elevenítették fel. Kádár kegyetlen megkínzásának, megalázásának történetét – politikai imázsának építése jegyében – csak a sutgó propaganda terjesztette.

1956 után hatalma stabilizálásához Kádár Jánosnak szüksége volt egy kemény fellépésre alkalmas, megbízható állományra. Ugyanakkor a forradalom résztvevői elleni megtorlás már részben az MSZMP által kinevezett vezetők irányítása alatt zajlott. Az állambiztonság önállósodásának megakadályozásában később is kulcsszerepet kaptak a személycserék. 1962-ben, a leglátványosabb elbocsátások idején, a BM III. Főcsoportfőnökség megalkakulása előtt többek között Rajnai Sándort, a Kádár-perben szerepet játszó, majd a Nagy Imre-ügyet is irányító vizsgálótisztet is menesztették. Rajnai sorsa ugyanakkor az állambiztonságon belül vélelmezhető szovjet befolyás mértékét is érzékeltetheti: néhány éven belül ugyanis visszatért a legfontosabb szervezeti egység, a hírszerzés (BM III/I. Csoportfőnökség) élére, sőt később az MSZMP KB tagja, majd moszkvai nagykövét is lett.

Az 1956 után kialakított új hatalomgyakorlási mód jegyében Kádár János tudatosan törekedett arra, hogy az elnyomó szervekkel való érintkezést a minimálisra szorítsa: sok más gesztussal együtt ezzel is igyekezett elhatárolódni a Rákosi-korszak gyakorlatától. Ugyanakkor a korábbi időszak tapasztalataiból okulva a titkosszolgálatokat a

pártközpont többszörös kontroll alatt tartotta, miközben a mindennapi munka eredményei jól bejáratott csatornákon jutottak el a politikai vezetőkhez. Kádár a munkanapjait a szolgálatok által készített napi jelentések, illetve tematikus elemzések elolvasásával kezdte. Néhány összefoglaló anyagon fennmaradt feljegyzése jól mutatja, hogy alapos ismeretekkel rendelkezett az egyes ügyek menetéről, sőt, szükség esetén határozott irányelveket is megfogalmazott a szervezet számára. A Belügyminisztérium éves beszámolóihoz fűzött megjegyzései – a szakmai megállapítások mellett – azt is meghatározták, hogy a belső pártnyilvánosság miről értesüljön (pl. mi kerüljön a KB-anyagba).

A rendszer stabilizálódása után a politikai rendőrség ügyei, a belső „ellenség” tevékenységével kapcsolatos vizsgálati anyagok egyre ritkábban kerültek a legfelső pártvezetés elé. Az állambiztonság befolyását az is csökkentette, hogy a területet felügyelő KB-titkárok (Biszkú Bélát leszámítva) nem lettek a Politikai Bizottság befolyásos tagjai, és annak ülésein a berendelt belügyi vezetőkkel együtt többször csak meghívottként vehettek részt. Az ilyen tanácskozások során Kádár nem egy alkalommal nosztalgizálva elevenítette fel a Belügyminisztériummal kapcsolatos történeteit, ezzel egyszersmind érzékeltetve informáltságát is. Ugyanakkor a Rákosi-korszak (a pártdokumentumokban: „a személyi kultusz éve”) gyakorlatától igyekezett élesen elhatárolódni. A pártvezetés előtt visszatérően hangoztatta, hogy az MSZMP testületei nem adhatnak utasításokat konkrét belügyi akciókra, letartóztatásokra. A protekció elleni demonstratív fellépéseken túl a Kádár által legtöbbször emlegetett elv a „szocialista törvényesség” érvényesítése lett. A párthatározatok szövegszerűen így csupán irányelveket határoztak meg, és a különböző testületi döntéseket követően „szabad folyást engedtek” az eljárásoknak. E látszat fenntartása a rendszer lényeges eleme volt, de amint az a későbbiekben közölt anyagokból kiderül majd: kritikus esetekben Kádár – erélyes fellépést követelve – egy másik énjét is meg tudta mutatni a jelenlévőknek.

A pártvezető megkérdőjelezhetetlen vezető szerepét mindenestre jól mutatja, hogy az ülések kialakult rituáléja szerint évtizedeken keresztül ő foglalta össze az egyes napirendi témák megállapításait. Így végső soron az ő elgondolásainak hatását viselték magukon azok a pártdokumentumok is, amelyek alapján az ellenőrzés, a manipulá-

ció vagy a bomlasztás mindennapi titkosszolgálati aprómunkája folyt. Kádár tömören összefoglalt tételei (pl. „mártírok gyártásának elkerülése”) visszaköszönnek az állambiztonság különböző szintű ülésein is. A pártvezető javarészt csak szóbeli utasításokat fogalmazott meg, a rendteremtő feladatokat igyekezett delegálni, eltávolítani magától. A legtöbb beküldött anyagra csak a láttamozást jelölő szignója került. Ezzel együtt Kádár János rendszeresen hivatalos látogatást tett a Belügyminisztériumban, és az illetékes KB-titkárokhoz (így Biszkú Bélához) hasonlóan eligazításokat is tartott az állomány számára. Hosszas bel- és külpolitikai helyzetértékelései mellett többször részletezte a rendszer önértelmezése szempontjából lényeges „kétfrontos harc” aktuális követelményeit, egyes konkrét esetek kapcsán pedig megfogalmazta dicséretét, esetleg bírálatát.

Kádár kedvező bel- és külföldi imázsának kialakításához a politikai rendőrséggel kapcsolatos személyes legendái is hozzájárultak. Bemutatásakor a nyugati sajtó is rendszeresen megemlékezett áldozatszerépéről. Ugyanakkor a társadalommal való összekacsintás része volt az is, hogy a politikai elitéltek szabadulását, a korlátozó intézkedések feloldását is javarészt hozzá kötötték. Ebből következett az is – noha maga Kádár ettől többször látványosan igyekezett elhatárolódni –, hogy közbenjárások, kérelmek, levelek egész tömegével keresték meg őt. Idővel aztán – ha csak korlátozott mértékben is – a Rákosi-korszak a hatalom számára olyan negatív előképpé vált, amelynek bizonyos bemutatása is elfogadhatóvá vált. E határokat talán a korszak kultikus filmje, *A tanú* sorsa érzékelteti: Bacsó Péter 1969-ben rendezett alkotása tíz évvel később kerülhetett a közönség elé. Ezzel együtt azonban a politikai rendőrség egykori ügyeinek felszínre kerülése fokozatosan erodálta a Kádár János személyéhez kötődő rendszert, amelynek szimbolikus zárópontját Nagy Imre újratemetése jelentette. Kádár János 1989. július 6-án éppen azon a napon halt meg, amikor a Legfelsőbb Bíróság kihirdette a Nagy Imre rehabilitációját jelentő ítéletét.

A belsőreakció-elhárítás állománya és parancsnokai

A Belügyminisztérium III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökségének létszáma fennállása során 5000–5500 fő között ingadozott. A belsőreakció-elhárítás, azaz a BM III/III. csoportfőnökség és a megyei III/III-as szervezeti egységek keretszámai ebben az időszakban lényegileg nem változtak. Mindez csupán azért figyelemre méltó, mert a hetvenes évek végéig a kémelhárítók (III/II.) létszáma a másfélszeresére nőtt (600-ról 900-ra), a hírszerzés (III/I.) állománya pedig egyenesen megduplázódott (250-ről 500-ra). Ezek az adatok főleg a Kádár-rendszer konszolidálódásával, az uralmi mechanizmusok kiépülésével, valamint a fokozatos nemzetközi nyitással hozhatók összefüggésbe.

A belső elhárítás a tárgyalt korszakban 550–600 státushellyel rendelkezett: a III/III-as beosztottak egytizede volt irodai alkalmazott, a többiek operatív munkát végeztek. A budapesti központban 230–240 fő dolgozott, míg a területi osztályokon (Budapesten és 19 megyében) a státuszlétszámok együttesen 310–330 főt tettek ki. Megyéenként tehát országos átlagban húszan-harmincan foglalkoztak a belső elhárítás célszemélyeivel. Kelet-európai összehasonlításban ezek a létszámok igen alacsonynak tekinthetők, még akkor is, ha az „összbelügyi” szemléletnek köszönhetően a rendvédelmi, illetve állambiztonsági szervek szoros kooperációban dolgoztak.

A BM III. Főcsoportfőnökség elődje, a Politikai Nyomozó Főosztály állománya döntő mértékben az 1956/57-ben átmentett ávosokból alakult ki. A szervezetet ugyanakkor magas fokú fluktuáció jellemezte, így a rettegett terrorszervezet egykori tagjai a hatvanas években fokozatosan leszereltek, vagy a hetvenes évek elején bekövetkező nyugdíjazási hullámban hagyták ott a szervezetet. Ezzel együtt a rendszerváltásig számos olyan elhárító tiszt maradt, aki ÁVH-s múlttal és tapasztalatokkal is rendelkezett. Az eddig megismert életrajzok szerint a BM III/III. Csoportfőnökségének tagjai szinte kivétel nélkül rendkívül ala-

csony sorból származtak. Az állomány többsége ún. népi, illetve munkás származású káder volt, és szinte mindannyian a pártállam sajátos mobilitási csatornáinak révén tudtak korábbi társadalmi helyzetükből kitörni.

A személyes és ideológiai szempontok mellett ez a tényező döntően meghatározta a hatalom iránti lojalitásukat. Amint azt a párttaggyűlések fennmaradt jegyzőkönyvei is tanúsítják, a BM különálló szociális rendszerének működése (kórház, óvoda, üdülők, bérkiegészítő jutatások stb.) a belső megbeszélések rendszeres témája volt. Az ötvenes években toborzott állományra ez éppúgy igaz volt, mint a már a Kádár-korszakban szocializálódó, a hetvenes években megjelenő új generációra. Különbségek természetesen adódtak: míg az előbbieket ese-

A III/III. Csoportfőnökség alkalmazottainak létszáma és területi eloszlása 1962–1978 között

Dátum	Központi	Megyei	Belsőreakció-elhárítás	Ebből irodai (a központban és a megyéknél)
1962	197	340	537	nincs adat
1963	197	342	539	nincs adat
1964	197	444	641	nincs adat
1965	197	439	636	nincs adat
1966	248	366	614	59
1967	245	363	608	57
1968	245	362	607	58
1969	242	358	600	56
1970	242	358	600	56
1971	227	312	539	49
1972	228	312	540	50
1973	229	312	541	52
1974	231	313	544	53
1975	231	313	544	53
1976	233	313	546	55
1977	233	313	546	55
1978	233	313	546	55

tében például a BM-lakótelepek és lakáskiutalások igyekeztek kielégíteni a lakhatási igényeket, addig az ilyesfajta problémák rendezését a hetvenes évektől már az OTP-kölcsönre megvásárolható ingatlanok is elősegítették.

A feltárt III/III-as életrajzi és pártanyagok elemzése alapján a belső elhárításnál befutott karrier követelményei a következőkben jelölhetők meg: megfelelő származás, a pártállami ideológia elfogadása, aktív pártmunka, folyamatos alkalmazkodási és tanulási készség, szakmai eredmények, rutin, megfelelő egészségi állapot. Azt is érdemes megemlíteni, hogy míg a kádári konszolidáció egyik fontos intézkedéseként az oktatás területén a származással kapcsolatos kategorizálást megszüntették, az állambiztonsági szolgálatoknál ez a kritériumrendszer – mintegy történelmi zárványként – továbbra is fennmaradt. A BM efféle zárt világa mellett ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a hetvenes években szolgálatba lépő fiatalok jelentős része származott olyan szülőktől, akik maguk is hasonló területen vagy a különböző erőszak-szervezeteknél szolgáltak.

Az átszervezést követően a származási és ideológiai szempontokon túl a különböző beosztásokkal kapcsolatos elvárások között megjelentek a megfelelő párt-, állami- és szakiskolai követelmények is. A szakmai ismereteket a BM különböző intézményeiben, tanfolyamain lehetett elsajátítani, ami adott esetben a hiányos polgári iskolázottságot is pótolhatta. A III/III-as tisztek képzésének legfontosabb helyszíne a Rendőrtiszti Főiskola volt. A Szabadság (Sváb)-hegyen, egy korábbi zárda épületében működő intézményt még 1950-ben rendezték be az ÁVH tisztképző iskolájának. A politikai képzésre az MSZMP központi oktatási intézményeiben került sor. Néhányan pártfőiskolát végeztek, a többség azonban a – nem túl magas színvonaláról ismert – Marxizmus–Leninizmus Esti Egyetem (MLEE) előadásait látogatta. Az ideológiai indoktrinációt szolgálták továbbá a pártalapszervezetek által tömegesen szervezett kurzusok is. Ezek változó tematikája jól érzékelteti az állomány világlátását, szellemi horizontját is. A belső elhárítás tagjainak – mint egy fegyveres testület beosztottainak – szigorú egészségügyi követelményeknek kellett megfelelniük a kinevezéskor.

Az orvosi felülvizsgálatok lényeges (de a jelenlegi törvényi szabályozás miatt nagyrészt nem kutatható) részei voltak a személyenként

vezetett anyagoknak. A titkosszolgálati munkával járó stressz és egyéb káros következmények időnként komoly problémát, munkaidő-kiesést okoztak a szervezeteknek. A belügyi és pártvezetés anyagai ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy a parancsnokok az egészségügyi mutatókat elemezve milyen intézkedéseket próbáltak megtenni az állomány akcióképességének fenntartása érdekében.

A rendszer stabilizálódása után – a különböző személyi tényezők mellett – a belső minősítések legfontosabb szempontját mégis a szakmai sikerek jelentették. Az állambiztonsági rutin növekvő fontosságát támasztja alá a III/III. csoportfőnökeinek sora is. A szervezetet irányító öt csoportfőnök közül az első három politikai, az utóbbi kettő már szakmai háttérből került a beosztásába. Rácz Sándor már 1956 előtt is az MDP KV apparátusában dolgozott, Eperjesi László a KISZ KB titkára, Baranyai György pedig a hatvanas években az MSZMP Hajdú megyei PB-titkára volt. Harangozó Szilveszter és Horváth József viszont több mint két évtizedes BM-karrier végén kerülhetett a belső reakció-elhárítás élére. Az alábbi oldalakon az ő tevékenységük mellett megismerhetők a belső elhárítás egyes szakterületeinek, a csoportfőnökség osztályvezetőinek karrierjei is.

A könyv végén található mellékletekben felsoroltuk az állambiztonság irányítóit, és ugyanott a BM III/III. Csoportfőnökség osztályvezetőinek életrajzai is megtalálhatók.

Az állambiztonság átszervezése

JÚNIUS 26. Az MSZMP Politikai Bizottsága elfogadja a Tömpe András által előterjesztett koncepciót a politikai rendőrség átszervezéséről. A határozat szerint az állambiztonságnál tartalmi és szervezeti változásokra kerül sor. A megfogalmazott cél az egyszerűsítés, a specializáltabb és ütőképesebb egységek létrehozása, a vezetői munka felelősségének növelése, valamint a „szocialista törvényesség” betartása.

A szervezeti átalakításokra emellett azért is szükség van, mert a belügyi vezetés szerint az ellenséges titkosszolgálatoknak (Lapusnyik Béla állambiztonsági figyelő szökése révén) sikerült megismernie a Politikai Nyomozó Főosztály felépítését. Mindezek alapján az állambiztonsági szerveket – munkaterületük szerint – öt csoportfőnökségbe sorolják. A „háttérmunkát” végző részlegek ugyanakkor továbbra is különálló osztályokként tevékenykednek.

A desztalinizációs törekvésekkel összhangban az átszervezést jelentős személyi változások is kísérik. Az MSZMP PB dönt Hollós Ervin (a belsőreakció-elhárítás korábbi vezetője) és Hazai Jenő (a kémelhárítás korábbi parancsnoka) leváltásáról, továbbá elmarasztalják őket a párt politikájának nem megfelelő alkalmazásáért.

Ugyanakkor a hírszerzés vezetőinek – Rajnai Sándor, Vértess János és Jámbor József – elbocsátására, munkájuk és érdemeik elismerése mel-

lett, csak elvi okból kerül sor. Az állambiztonság vezetője főcsoportfőnökként továbbra is Galambos József marad.¹

A BM III. Főcsoportfőnökség megalakulása

Augusztus 16.

Az MSZMP Központi Bizottsága határozatot hoz „a személyi kultusz éveiben a munkásmozgalmi emberek ellen indított törvénytörő perek lezárásáról”. A másnapi lapok hírül adják, hogy kizárták a pártból Rákosi Mátyást, Gerő Ernőt és több más felelősségre vont politikust, bírót, ügyészt, ÁVH-s tisztet.

AUGUSZTUS 17. Országos értekezleten ismertetik a Belügyminisztérium szervezeti változásait. Az állambiztonság működését alapvetően befolyásoló módosításokat a külső és a belső ellenség megváltozott magatartásával indokolják. Az ideologikus érvelés a békés egymás mellett élés elvével, a belpolitikai konszolidáció eredményeivel magyarázza a változásokat, valamint azzal, hogy sikerült lerakni a szocializmus alapjait. A referátum szerint a kémelhárítás és a hírszerzés szerveinek bővítésére azért van szükség, mert a NATO-országok összehangolt titkosszolgálati akciókat indítottak, és egyébként is egyre több érintkezési felület adódik a nyugati világgal. Az új elvek alapján ezentúl minden területen szűkítik, differenciálják az ellenőrzött körét, a szakmai munka célja pedig a kiemelt objektumok védelme és minőségi beszerzéseinek végrehajtása.

Az összefoglaló szerint a belső ellenség erői vereségük (azaz az 1956-ot követő megtorlás) után „mélyebb illegalitásba vonultak”, és komolyabb bázissal már csak a „klerikális reakció” rendelkezik. Így a szerv számos területről kivonhatja erőit, hogy a még aktív „politikai bűnözőkkel” szemben fellépessen. A változásokat igyekeznek összehangolni a rendőri-bűnügyi helyzet megváltozása okozta lépésekkel is (például azzal, hogy csökken a rendőrőrsök és nő a körzeti megbízottaknak a száma).

A BM II. (Politikai Nyomozó) Főosztály helyett a másnapi kinevezésekkel létrejön a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség, öt csoportfőnökséggel (hírszerzés, kémelhárítás, belsőreakció-elhárítás, katonai elhárítás, operatív technika). Az állambiztonság munkáját önálló osztályokként segítik a konkrét megfigyeléseket, követéseket végző, az elemző, koordináló szerepet betöltő, illetve a vizsgálati munkát folytató egységek. A struktúra lényegi elemei 1989-ig változatlan maradnak.

A BM III/III. Csoportfőnökséget két osztállyal szervezik meg: egy a belső reakcióval, egy a népgazdaság védelmével foglalkozik.

Az összehívott belügyi parancsnokok előtt elhangzik, hogy az előző évben 312 főt neveztek ki a Rendőrtiszti Akadémia, illetve különböző politikai iskolák elvégzése után, tehát a vezetők átrostálása már korábban megkezdődött. Az egykori ÁVH-sok megnyugtatóra leszögezik, hogy a „személyi kultusz” idején elkövetett törvénytelenések felülvizsgálatára elsősorban pártpolitikai célok miatt volt szükség, és büntetőjogi felelősségre vonásra nem kerül sor. Ugyanakkor a konspirációs fegyelem hibájáról szólva napirendre kerül Lapusnyik Béla ügye is, azt sejtetve, hogy az állambiztonság átszervezése kapcsolatban van szökésével. Tételesen ismertetik továbbá két másik állambiztonsági tiszt, Berán Iván és Bán József csempésztevékenységét, akik egy háborús bűnös ügynökkel szöveterkeztek. A tájékoztatás leszögezi, hogy az intézkedések várható hatása miatt elsősorban nevelő- és propagandamunka vár a vezetőkre, de ha szükséges, erőteljes fellépést is alkalmazniuk kell az állomány soraiban.²

Parancsnoki kinevezések

AUGUSZTUS 18. Pap János belügyminiszter aláírja az átszervezett állambiztonság, a BM III. Főcsoportfőnökség parancsnokainak kinevezési okmányait. Főcsoportfőnöknek Galambos József vezérőrnagyot, helyettesének Németi József ezredest nevezi ki. A BM III/III. Csoportfőnökség vezetője Rác Sándor alezredes lesz, a BM III/III-1. Osztály élére Eperjesi László alezredes (helyettesei: Geréb Sándor őrnagy, Harangozó Szilveszter őrnagy), a BM III/III-2. Osztály élére Szabó Károly alezredes (helyettesei: Novák Sándor őrnagy, Kukk István őrnagy, Pék Márton őrnagy) kerül.³

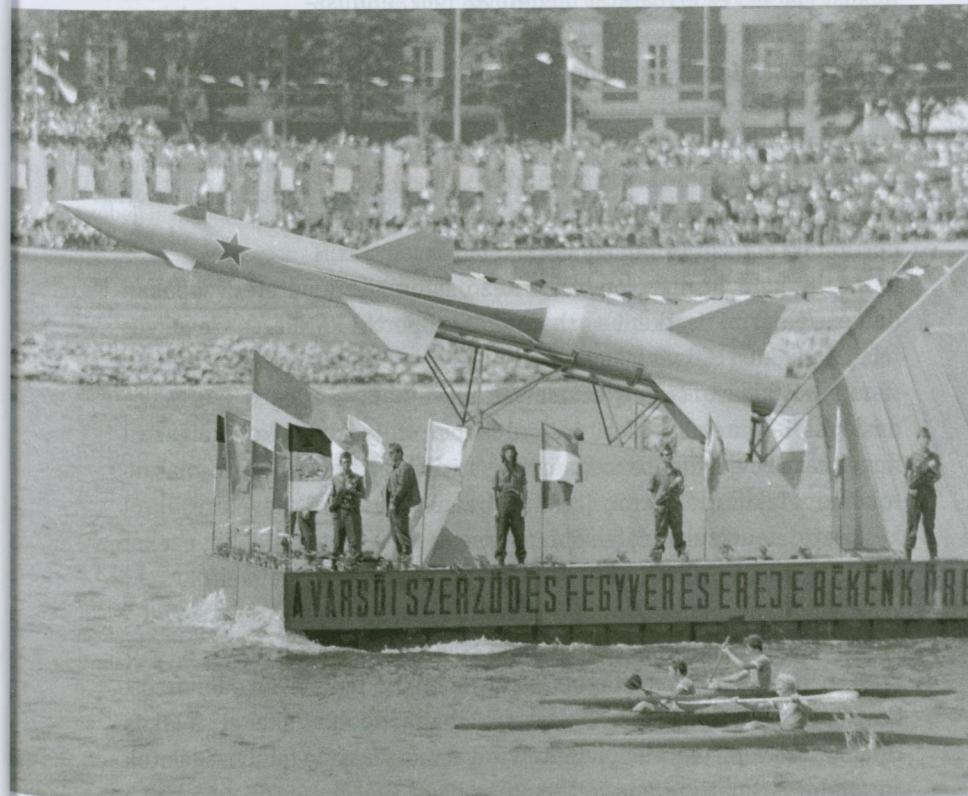
Belügyi propaganda

AUGUSZTUS 20. Az állambiztonságot az Alkotmány tiszteletére rendezett ünnepségek idején kezdik átszervezni, így a nyilvánosság előtt zajló események segítenek eltakarni a legfontosabb erőszakszervezetben végrehajtott változásokat.

A hagyományos, vallásos ünnepekre ráépülő szocialista ünnepkultúra eseményeinek megrendezésében a Belügyminisztérium is szerepet vál-

lalt. Az MSZMP Politikai Bizottsága első alkalommal még 1957 novemberében szabályozta a BM propagandamunkáját, az állomány és a lakosság körében végzendő felvilágosító kampányokról aztán 1959-ben miniszteri parancs is rendelkezett. A tevékenység célja az állambiztonsági szervek népszerűsítése, illetve az ellenséges tevékenység leleplezése volt. 1961-ben beindult a határőrséggel kapcsolatos, valamint a társadalmi tulajdon érdekében kifejtett agitációs munka is. A belügyi propaganda leghatásosabb eszközének a kiállítások rendezését tartották: néhány év alatt 11 kiállításon több mint egymillió látogatót regisztráltak. Emellett központilag meghatározott témákból 170 előadást tartottak 28 ezer hallgató előtt, egy felmérés szerint a BM oktató- és dokumentumfilmjeit 3 millió ember tekintette meg, emellett a sajtóban 117 önálló

Augusztus 20-i vízi parádé a Dunán 1970-ben

cikk és riport is megjelent a szervek munkájáról. 1959-től a május 1-jei és augusztus 20-i ünnepeken is kiemelt feladat lett a BM népszerűsítése: ezt szolgálták a minisztérium által kezdeményezett kiadványok is, így 16 állambiztonsági jegyzet, vagy a belügyi támogatásból kiadott kisregények. A munka ellenőrzése során a fő célcsoportokban (ifjúság, fegyveres szervek, be- és kiutazók, fontosabb gazdasági objektumok dolgozói) javuló megítélést mutattak ki, amit a lakossági bejelentések növekvő száma is alátámasztott.⁴

Rákosista vezetők megfigyelése

SZEPTEMBER 26. Az újjászervezett belsőreakció-elhárításnál tovább folytatódik a „szektás, dogmatikus” baloldal megfigyelése. Ezen a szovjet emigrációban élő Rákosi Mátyás és elvbarátai mellett az 1962. augusztusi határozat alapján elbocsátott személyek (főként államvédelmi főtisztek) ellenőrzését értik. A feladatra olyan tiszteket választanak ki, akik nem rendelkeznek ÁVH-s múlttal.

Egyikük, az utóbb a csoportfőnökség élére kerülő Horváth József visszaemlékezéseiben felidézte a csoportfőnöki eligazítást, amelynek alapján ő maga, a BM II. emeletén lévő, világítóudvarra néző, hét négyzetméteres szobában dolgozó elhárító tisztként egy háromfős csoportba került, és személyes feladata Rákosi Mátyás magyarországi kapcsolatainak figyelése lett. Az MSZMP-ből kizárt, sértett személyek terveinek, esetleges szervezkedési kísérleteinek a felderítése érdekében Horváth éveken keresztül figyelte a Szovjetunióba száműzött politikus itthon élő kapcsolatait, rokonait. Találkozásairól, (telefon)beszélgetéseikről, levelezésükről készített jelentései a legfelsőbb pártvezetés elé jutottak, akik ezeket felhasználva tárgyaltak a bukott diktátor hazatérési kérelmeiről.

Az ellenőrző munka során – Horváth visszaemlékezései szerint – egy alkalommal le is buktak: amikor az egykori MDP KV-titkár, a rákosista csoport legaktívabb tagja, az „Agrónómus” fedőnéven ellenőrzött Kovács István lakásában szereltek fel lehallgatókészülékeket, a lakás tulajdonosa váratlanul megjelent. A folyamatosan zajló felülvizsgálatok során Horváthnak szerepe volt az eltávolított ávosok (így az 1966-ban a

Szeptember 17.

A Barátság kőolaj-vezetéken megérkezik Magyarországra a volgai olaj.

Szeptember 23.

A Műszaki Egyetem kollégiumában az első koncertjét adja az Omega együttes.

Október 11–12.

Pártserűtlen viselkedésére hivatkozva valamennyi megbízatása alól felmentik Marosán György KB-titkárt.

Október 16–28.

A kubai rakétaválság. Első alkalommal helyezik készenlétbe a Belügyminisztérium teljes állományát.

Október 20.

Szóbeli megállapodás születik a magyar–amerikai titkos tárgyalásokon. Az általános amnesztia meghirdetéséért cserébe a magyar kérdés lekerül az ENSZ napirendjéről.

Október 23.

A KISZ védnökségével a Dália presztőben megalakul a Budapesti Ifjúsági Jazzklub.

hírszerzés élére visszakerülő Rajnai Sándor) dossziéinak, illetve a rájuk vonatkozó adatoknak a megsemmisítésében is.⁵

Belügyminisztériumi pártértekezlet az elbocsátásokról

OKTÓBER 19. Pártértekezletet tartanak a Belügyminisztériumban az átszervezések és az elbocsátások hatásának felmérése érdekében. Kovács János, a belügyi pártbizottság titkára tart beszédet a minisztérium hatezer MSZMP-tagját képviselő, mintegy háromszáz küldött előtt. Előadása a személyi kérdésekkel kapcsolatban nyilvánosan is megfogalmazza azt az elvet, amely szerint alosztályvezetőnél magasabb beosztásban nem szolgálhat volt ÁVH-s a Belügyminisztériumban.⁶

A törvénysértő perek

OKTÓBER 23. Biszku Béla aláírásával a törvénysértő perek lezárásáról szóló jelentés kerül a Politikai Bizottság elé. Eszerint az augusztusban kihirdetett párthatározatot követő rehabilitációs eljárások során 180, korábban elítélt személy ügye került a Legfőbb Ügyészség elé, 129 esetben készült perújítási indítvány, és végül 118 személyt mentettek fel. A felülvizsgálatok csak az ún. „munkásmozgalmi ügyeket” érintették, azaz a kommunista, illetve szociáldemokrata párttagok elleni eseteket tekintették át – lényegében csak ezeket tekintették „törvénysértőnek”. Az elítélt, meghurcolt elvtársak közül 112 személy kérvényezte anyagi problémái rendezését. Az első néhány hónap során 68 főnek összesen 850 ezer forintot, illetve 8 lakást utaltak ki. A pártközpont által kijelölt bizottságok mindenkivel, így a hozzátartozókkal (esetlegesen özvegyekkel) is személyesen elbeszélgettek, hogy megismerjék helyzetüket, véleményü-

ket. Ezenkívül 352 egyéb rehabilitációs kérelem is érkezett a Belügyminisztériumba, elsősorban korábban internált, kitelepített, elbocsátott állampolgárok, zömmel „jobboldali”, szociáldemokratának bélyegzett, egykori párttagok részéről. A jelentés összesítése megállapítja, hogy a törvénytörésekért felelős személyek közül a Belügyminisztériumból 77, az Igazságügy-minisztériumból 1, a Legfőbb Ügyészségről 8, a Legfelső Bíróságról 10 embert bocsátottak el. A folyamat gördülékeny lebonyolítását jelentősen elősegítette a vonatkozó államvédelmi anyagok összegyűjtése (azaz a megalapozott bizonyítékok összeállítása), valamint a körültekintő elhelyezési tervek, amelyeket minden esetben megbeszéltek az érintettekkel. A pártfegyelmi vizsgálatok során a Központi Ellenőrző Bizottság 24 főt zárt ki az MSZMP-ből. (Ezzel párhuzamosan a „Rákosi-Gerő frakciózó csoportból” 8 személyt távolítottak el a pártból.) Az Elnöki Tanács 113 volt államvédelmistől, ügyésztől, bírótól vonta vissza egykori kitüntetését. A különböző eljárások után gondoskodtak a koncepciós ügyek iratainak megsemmisítéséről is, és külön szabályozták, hogy mi kerülhet irattárba az ÁVH egykori anyagaiból.⁷

Jobboldali szociáldemokraták

NOVEMBER 20. A BM III/III-1-a Alosztályán összefoglaló készül a jobboldali szociáldemokratákkal szemben végzett (1957-től felújított) munkáról. E kategóriát elsősorban a Szociáldemokrata Párt és a Magyar Kommunista Párt 1948-as egyesítése után kizárt 30 ezer párttagra, illetve a Szociáldemokrata Párt 1956-os jelentkezésében szerepet játszó személyekre alkalmazták.

Az elemzés egy évek óta tartó differenciálódási folyamatról beszél. Úgy véli, egyfelől egyre többen illeszkednek be a mindennapokba, és adják fel kritikai nézeteik hangoztatását, másfelől azonban az 1962-ben

November 1.

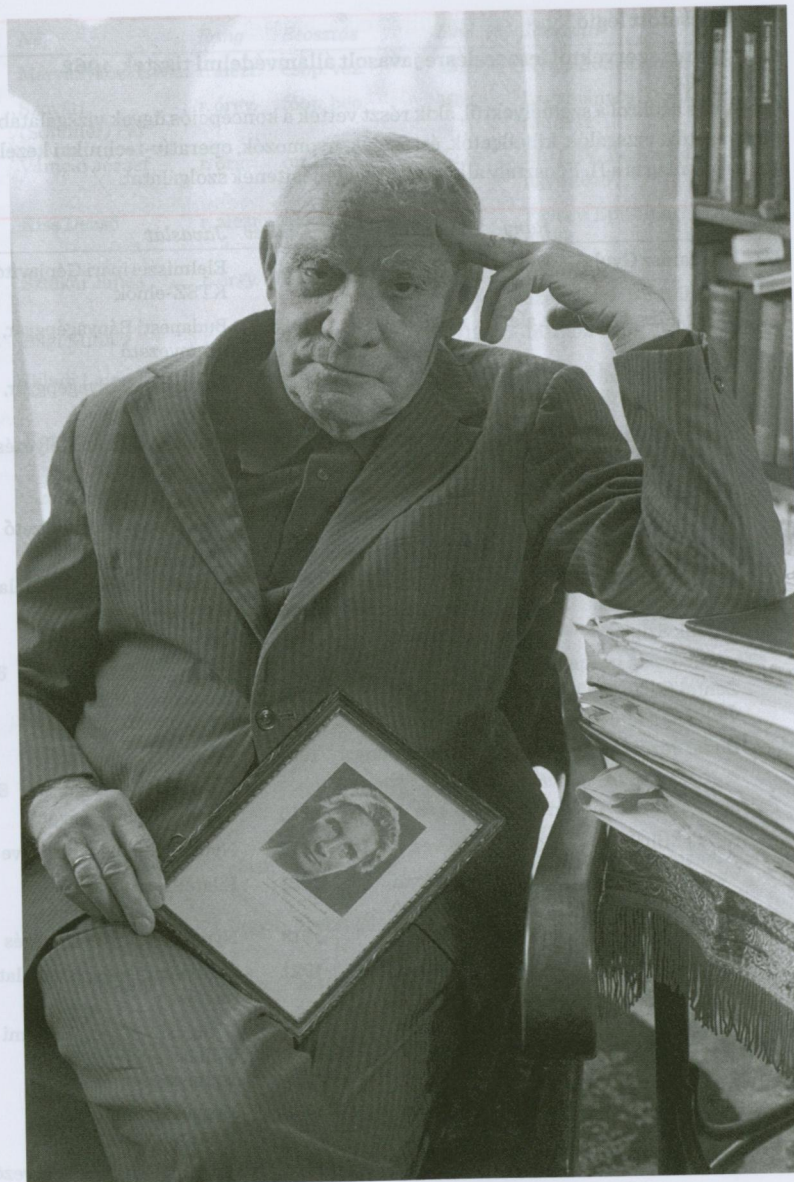
Megkezdődik a délelőtti televízióadások sugárzása.

November 15.

A Legfelsőbb Bíróság hatályon kívül helyezi a Kéthly Anna ellen 1954-ben hozott ítéletet, és felmenti a kémkedés, valamint az államellenes szervezkedés vádjai alól; ugyanakkor államellenes izgatás miatt (távollétében) három év börtönre ítéli.

November 17.

Átadják a forgalomnak a Budapest–Miskolc közötti villamosított vasútvonalat.

Révész András Kéthly Anna fényképével 1988-ban

Az „elbocsátott légio”

– a központi szervektől leszerelésre javasolt államvédelmi tisztek, 1962

Kimutatás azokról a személyekről, akik részt vettek a koncepciók ügyek vizsgálatában, mint vezetők, vizsgálók, kihallgatók, értékelők, nyomozók, operatív-technikai kezelők stb., és jelenleg is a II. Főosztály állományában teljesítenek szolgálatot:

Oszt.	Név	Rang	Beosztás	Szül. év	Javaslat
II/1	Madarász Gyula	r. alezr.	oszt. vez. h.	1922	Élelmiszeripari Gépjavitó, KTSZ-elnök
	Nagy József	r. alezr.	megb.oszt. vez. h.	1923	Budapesti Bányagépgyár, üzemvezető
II/2	Jámbor Árpád	r. alezr.	oszt. vez. h.	1922	Budapesti Bányagépgyár, üzemvezető
	Jámbor Zoltán	r. szds.	oszt. vez. h., „T”-állomány	1914	Nyugállományba helyezés
	Karoczkai Sándor	r. őrgy.	op. beo.	1922	Egyesült Izzó, energiavonalra művezető
	Philipp Tibor	r. őrgy.	alo. vez.	1919	Divatcsarnok Nagykereskedelmi Vállalat, áruforgalmi szervező
	Valálik Szigne	r. szds.	op. beo.	1919	Corvina Könyvkiadó (ceruzával)
	Zentai (Zagg) János	r. szds.	op. beo.	1931	Bányaépítő Vállalat, tervfelbontó
	Budai József	r. őrgy.	„T”-állomány	1924	Magyar Gyapjúfonó, tmk-csoportvezető
	Molnár Imre	r. őrgy.	op. beo.	1915	Leszerelt, elhelyezve
	Rózsa Mihály	r. őrgy.	alo. vez.	1915	Nyugállományba helyezés
	Vavrik Károly	r. őrgy.	moszkvai rezid. beo.	1921	Filatélia, szervező
II/3	Sárközi László	r. őrgy.	op. beo.	1913	Nyugállományba helyezés
	Fenyvesi (Jamrich) Mihály	r. ezds.	„T”-állomány	1921	Budapesti Tejipari Vállalat, rendész
	Dr. Kapitány István	r. alezr.	alo. vez.	1927	Gépipari Külkereskedelmi Vállalat, áruforgalmi osztályvezető
	Radványi Kálmán	r. alez.	főop. beo.	1922	Magyar Gyapjúfonó, üzemszervezési előadó
	Fórián Pál	r. őrgy.	op. beo.	1924	INVEST, ügyvitelszervező
	Jármer Ferenc	r. szds.	csop. vez.	1923	Palma Gumigyár, üzemszervező
	Kádári József	r. alezr.	oszt. vez. h.	1923	Nyersolaj Szivattyú Vállalat, igazgató (KGM)

Oszt.	Név	Rang	Beosztás	Szül. év	Javaslat
	Márványkövi István	r. alezr.	csop. vez.	1916	Nyugállományba helyezés
	Szováti (Sommer) Pál	r. őrgy.	főop. beo.	1929	Lágymányosi Dohánygyár, rendész
	Vámosi József	r. őrgy.	op. beo.	1929	MALEV, nemzetközi ügyintéző
	Kiss Dezső	r. alezr.	alo. vez. h., csop. vez.	1927	Favorit Építőipari Ktsz., elnök
	Szalkai János	r. őrgy.	op. beo.	1922	Lignimpex, személyzeti osztályvezető
II/5	Bagi Mihály	r. alezr.	alo. vez.	1919	Mirköz Gépipari Ktsz., elnök
	Ikladi Lajos	r. alezr.	op. beo.	1923	Magyar Hirdető Vállalat, munkaügyi osztályvezető
	Kovács István	r. alezr.	oszt. vez. h.	1921	Élelmiszeripari Minisztérium, irodavezető
	Szeiffert József	r. őrgy.	csop. vez.	1928	Textil Kisszövetkezet, munkaügyi osztályvezető
	Primusz Károly	r. őrgy.	alo. vez.	1927	Láng Gépgyár, termelési csoportvezető
II/6	Virág György	r. őrgy.	csop. vez.	1929	MÁV Budapesti Igazgatóság, jogtanácsos, főelőadó
	Dr. Szokolai Géza	r. őrgy.	csop. vez.	1921	Budapesti kisszövetkezet, termelési jogtanácsos
	Demetrovics Tibor	r. őrgy.	op. beo.	1925	Bányagyutacs Gyár, vállalati szervező
	Dr. Barkóczi Pál	r. őrgy.	alo. vez.	1929	Budapesti Illatszér és Kozmetikai Vállalat, jogász
	Dr. Barna Péter	r. alezr.	alo. vez. h.	1920	ELTE Jogtudományi Kar, tanszékvezető
	Fekete Zsigmond	r. őrgy.	fővizsgáló	1926	Vízművek, rendészeti osztályvezető
	Dr. Halustyik Mihály	r. őrgy.	alo. vez.	1929	Konzervipari Vállalat, jogügyi irodavezető
	Dr. Harsányi Zoltán	r. őrgy.	alo. vez.	1927	Női és Gyermekekre Nagykereskedelmi Vállalat, tervosztályvezető
	Béres Andor	r. alezr.	oszt. vez. h.	1913	Nyugállományba helyezés
	Galambos István	r. szds.	vizsgáló	1922	Hungarofruct, előadó
	Lukácsi János	r. szds.	fővizsgáló	1924	Budapesti Építőipari Ktsz., műszaki vezető
	Rajos Pál	r. szds.	vizsgáló	1928	Budapesti MÉH, szállítási csoportvezető

Oszt.	Név	Rang	Beosztás	Szül. év	Javaslat
	Rác János	r. fhdgy.	op. beo.	1929	Oxigén- és Dissousgáz Vállalat, anyagbeszerző
	Szűts Zoltán	r. szds.	fővizsgáló	1930	Acélöntő és Csőgyár, rendészeti vezető
	Kollár László	r. szds.	vizsgáló (jelenleg SZU, 4 éves iskola)	1929	Hungarofruct, áruforgalmi osztályvezető
	Kicska Imre	r. szds.	vizsgáló (jelenleg Idegen-nyelvi Főiskola)	1930	Országos Kőolajipari Vállalat, rendészeti előadó
	Mérő Károly	r. alezr.	oszt. vez. h.	1919	XVI. kerületi Házkezelési Igazgatóság, vezető
II/9	Jámbor József	r. alez.	oszt. vez.	1918	XXII. Lakáskarbantartó Vállalat, igazgató
	Jávor Miklós	r. alezr.	alo. vez.	1918	Röviköt Nagykereskedelmi Vállalat, áruforgalmi szervező
II/12	Ádler Lászlóné	r. szds.	op. beo.	1914	Nyugállományba helyezve
	Kunos László	r. alezr.	oszt. vez. h.	1922	Sport, Hangszer, Játék Nagykereskedelmi Vállalat, főkönyvelő
II/13	Póta János	r. örgy.	alo. vez.	1922	Komáromi „Munka” Vasöntőde, igazgató

Osztályok: II/1 Katonai elhárítás; II/2 Kémelhárítás; II/3 Hírszerzés; II/5 Belsőreakció-elhárítás; II/6 Szabotázs-elhárítás; II/8 Vizsgálati osztály; II/9 Környezet-tanulmányozás; II/12 Rejtjelközpont; II/13 Levéllenőrzés

ismét megkezdődő rehabilitációs tárgyalások, a korábbi „törvénytelenések” augusztusi elítélése miatt az egykori politikusok, börtönviselt szociáldemokraták aktivitásának növekedése is észlelhető. A jelentés a szervezkedés központi alakjának Révész Andrást tartja, akinek megkezdik, illetve bővítik tervszerű megfigyelését. Az összefoglaló emellett felvázolja a többpártrendszer, valamint az egykori koalíciós kapcsolat újraszövéseinek veszélyeit. (Révész kapcsolatuként tartották számon az egykori kereszténydemokrata Matheovits Ferencet és a kisgazda Futó Dezsőt.)

„Szepesi” és „Ferenc” ügynökök alkalmazása mellett ezért felújítják az egykori főtitkárhelyettes lakásának lehallgatását is. A megszerzett információkról tájékoztató jelentések készülnek a szakmai és pártvezetés számára. Az illetékesek másik fő feladata a szociáldemokrata

November 20–24.

Az MSZMP VIII.

kongresszusa.

Kádár János beszédében kiemelt célként jelöli meg

„szocialista nemzeti egység” megteremtését, a párt „szövetségi politikájának” megvalósítását.

Felszólalása során értelmezi az egy évvel korábban megfogalmazott politikai mottóját. („Aki nincs ellenünk, az velünk van.”)

emigrációval (elsősorban Kéthly Annával) fenntartott kapcsolat felderítése lesz. A későbbiekben a belső elhárítás által szervezett személyek külföldre utaztatására, és segítségükkel a Szocialista Internacionálé és a baloldali nyugati közvélemény befolyásolására is készülnek tervek.⁸

A „cionista vonalak” újjászervezése

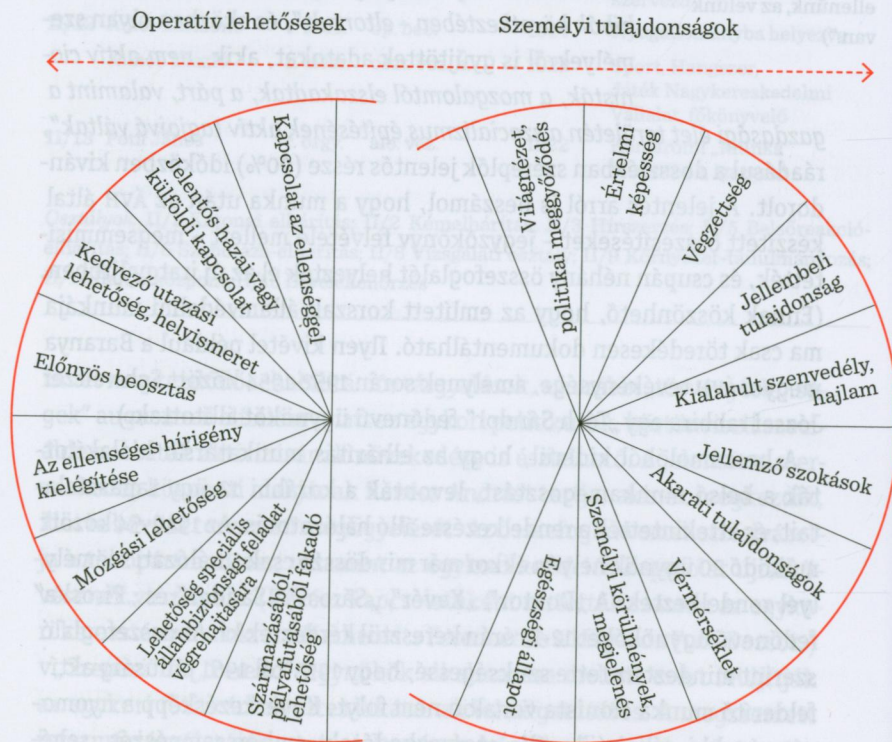
DECEMBER 6. Az állambiztonsági irattárban befejeződik a tavasszal elkezdett munka, amelynek során az 1950-től vezetett „cionista” és zsidó ügyekkel foglalkozó dokumentumokat rendezték. Az 50-60 dosszié áttekintése után megállapítják, hogy „a cionista szervezetek irányában folyó operatív munka – politikai hibák következtében – eltorzult”, és eközben olyan személyekről is gyűjtöttek adatokat, akik „nem aktív cionisták, a mozgalmától elszakadtak, a párt, valamint a

gazdasági élet területén a szocializmus építésének aktív tagjaivá váltak”, ráadásul a dossziékban szereplők jelentős része (90%) időközben kivándorolt. A jelentés arról is beszámol, hogy a munka után az ÁVH által készített összesítéseket – jegyzőkönyv felvétele mellett – megsemmisítették, és csupán néhány összefoglalót helyeztek el az új iratgyűjtőben. (Ennek köszönhető, hogy az említett korszak államvédelmi munkája ma csak töredékesen dokumentálható. Ilyen kivétel például a Baranya megyei ÁVH tevékenysége, amelynek során 1952-1954 között Schweitzer József rabbira egy „Tóth Sándor” fedőnevű ügynököt állítottak.)

A beszámolóból kiderül, hogy az elhárítás munkatársai kialakították a belső munkamegosztást, levonták a korábbi 12 ügy tapasztalatait, és áttekintették a rendelkezésre álló hálózatot is. Az 1949-54 között működő 20 ügynök helyén ekkor már mindössze csak 5 hálózati személlyel rendelkeztek. A „Doktor”, „Xavér”, „Sárosi”, „Sándor” és „Piroska” fedőnevű ügynököket 12-15 órán keresztül kérdezték ki. Az összefoglaló szerint mindezt az tette szükségessé, hogy 1953-tól 1961 júliusáig aktív felderítő munka cionista vonalon nem folyt. Következésképp a nyomozás régebbi céljai (illegális szervezkedések; embercsempészás, segítők ellenőrzése stb.) helyett most új szempontok válnak hangsúlyossá.

A titkosszolgálati megfigyelések tervszerűvé tétele érdekében ezért két csoportdossziét nyitnak: az „Együttműködők” fedőnevű ügyben Scheiber Sándor (akit az egyházon belüli cionista jobbszárny vezetőjeként írnak le) és más tekintélyes egyházi vezetők ellen nyomoznak, a „Turisták” fedőnevű ügyben pedig az egyes hitközségeken belüli ifjúsági csoportokat ellenőrzik. A kidolgozandó akciótervekhez a III/III-1. Osztály illetékesei „megfigyelési keretet” is igényelnek. A 3/a rendszabályt (telefonlehallgatás) 6 személy, a 3/e rendszabályt (szobahallgatás) 2 objektum, a külső figyelést 4 személy, a K-ellenőrzést (levéllenőrzés) pedig 6 személy esetében tervezik alkalmazni.⁹

A beszerzési jelölt alkalmassága
(ábra egy állambiztonsági tankönyvben)

Átalakul a Csoportfőnökség

December 6.
Megalakul a Magyar
Úrkutatási Bizottság.

December 18.
Az Egyesült Államok
diplomatai határoza-
ti javaslatban kezde-
ményezik a magyar
kérdés levételét az
ENSZ közgyűlésének
napirendjéről. Két
nappal később a köz-
gyűlés elfogadja az
amerikai javaslatot.

DECEMBER 15. Módosul a BM III/III. Csoportfőnök-
ség szerkezete. Pap János belügyminiszter december
1-jei hatállyal Eperjesi László alezredest nevezi ki a
szervezet élére, december 15-i hatállyal pedig Szabó
Károly alezredest a csoportfőnök helyettesének. Szin-
tén ettől a naptól kezdve a BM III/III-1. Osztály veze-
tője Pék Márton őrnagy, a BM III/III-2. Osztály vezetője
Geréb Sándor őrnagy, a BM III/III 3. Osztály vezetője
Csáki Ernő őrnagy, a BM III/III 4. Osztály vezetője
Novák Sándor őrnagy, míg BM III/III 5. Osztály élén
Harangozó Szilveszter őrnagy áll.¹⁰

Készülődés a választásokra

DECEMBER 21. Belügyminiszteri parancs jelenik
meg az 1963. februári választások előkészítésével, a
közrend és a köznyugalom biztosításával kapcsolat-
ban. A feladatok elsősorban a közrendvédelmi szer-
veket érintik, a politikai nyomozóknak ugyanakkor
mihamarabb meg kell ismerniük az ellenséges elemek
véleményét, és fel kell térképezniük esetleges terve-
iket. Központi elvként megfogalmazódik: „A politikai
és rendőri szervek legkisebb feltűnés nélkül, de körül-
tekintően lássák el feladatukat. A túlbiztosítástól és a
szükségesnél nagyobb erők igénybevételétől tartózkod-
janak.”¹¹

Hálózati személyek kizárása

DECEMBER 29. Pap János belügyminiszter parancsa könnyítéseket
rendel el a hálózati személyek kizárásával kapcsolatban. Mindez szorosan
összefügg az állambiztonság működésének új irányelveivel: az év során
az egész hálózat mintegy egyharmadát zárták ki. A legtöbb ügynöktől
(2375 fő) az ipari, mezőgazdasági és közlekedési vonalon szabadultak
meg, ahol az objektumi (egyes intézményekhez kötődő) elhárítástól, az
iparági ellenőrzésre tértek át. Az állambiztonsági szervek hálózatának,
az ügynökségnek év végi összlétszáma így 9749 főt tesz ki.¹²

Pártalapszervezetek és átszervezés

JANUÁR 18. A belügyi pártvezetés megtárgyalja a III/III-2. Osztály párttitkárának jelentését az átszervezést követő fél évről. Az anyag szerint az új szabotázselhárító osztály (amely négy különböző területből jött létre) szakmai átszervezése túlságosan elhúzódt, így bizonytalanság, pesszimizmus lett úrrá az egész állományban.

A legnehezebb feladatot a szakmai munka segítése, az új elhárítási elvek megértetése jelentette, mivel évek óta megkérdőjeleződik a szabotázselhárító osztály létjogosultsága. A szöveg úgy fogalmaz, hogy a „kommunista parancsnokokkal karöltve, viszonylag rövid idő alatt sikerült ezeket a helytelen nézeteket felszámolni.” Az elhárítók tömeges elbocsátástól tartottak, és a kedélyek csak többszöri eligazítás után, az év végére nyugodtak meg.¹³

Az 1962-es év értékelése

JANUÁR 25. Az BM III. Főcsoportfőnökségen áttekintik az előző évben végzett munkát, az átszervezések hatását. Az anyag szerint 1962-ben a felső vezetés kétharmada kicserélődött és új, megbízható parancsnokokat neveztek ki. A beiskolázási kampány mértékét mutatja, hogy 1960-tól kezdődően mintegy 1550 fő fejezte be a tanulmányait, míg 1826 fő továbbra is valamilyen oktatási intézményben tanul.

Az összefoglaló szerint 1962-ben, a nyilvántartás pontosítása során 16 928 kartont töröltek, méghozzá főként a következő kategóriákhoz sorolt személyek adatait: kulákok, fasiszta fegyveres testületek, illetve volt fasiszta-burzsoá pártok és szervezetek tagjai. A veszélyes ellenséges elemekről vezetett, külön nyilvántartásban 5824 személy adatai maradnak meg. Ellenőrzésükkel nem teljesen elégedettek, noha a munkában az operatív hálózaton kívül a körzetmegbízottak és a hivatalos, illetve társadalmi kapcsolatok is közreműködnek. A figyelődossziés, veszélyes elemek felét a hálózat, 30%-át társadalmi kapcsolatok révén ellenőrzik, a fennmaradó 20% tevékenységéről azonban a szerveknek alig van tudomása.

Megállapítják, hogy az 1962. év során 1381 személyt szerveztek be, legtöbbjüket a katonai elhárítás és a határőrség. Az operatív hálózat létszáma így aktuálisan 9749 főt tesz ki. Ennek harmada a fegyveres erők területén, főképpen hangulattanulmányozó szerepet tölt be. Mintegy egyötödük a kémelhárítás, a többiek pedig a belsőreakció- és a szabotázselhárítás különböző területein tevékenykednek.

A belsőreakció-elhárítás munkájának jelentős része az „egyházi illegációk”, azaz az ellenséges tevékenységet kifejtő papok leleplezésére irányul. Aktuálisan 164 egyházi személy áll feldolgozás alatt. Közülük 93 fő rendszerellenes szervezkedés tagja vagy résztvevője (a szervezkedésekben részt vevő összes személyek száma 330). A fasiszta, horthysta elemek ellenőrzése nyomán 36 csoportos és 33 személyi ügyben nyomoznak. 1962-ben összességében 640 személyt (1961-ben még 1312 főt) vontak vizsgálat alá politikai bűnügyben, közülük 415 ellen letartóztatásban folyt az eljárás.

A jelentés megemlíti, hogy az összeesküvéses és izgatási ügyek száma is jelentősen csökkent. A megyei osztályokon az összes realizált ügyekben szereplő személyek száma 468 volt. (Közülük 201 állampolgár ellen tiltott határátlépés, 155 személy ellen izgatás miatt folytatták le a nyomozást.)

Az anyag a leküzdendő szemléleti problémák kapcsán rögzíti: „Vannak, akik még mindig nem értik – bár felszólalnak a törvényesség mellett –, hogy büntető jogszabályaink egyike sem alkalmazható olyan esetekben, ha csak azt tudjuk bizonyítani, hogy meghatározott személyek összejárnak. Semmit se viszi előre az ügy feldolgozását az operatív tiszt pusztá

gyűlölete azok iránt, akikről feltételezi, hogy ellenséges szándékból találkoznak, ha ez nem párosul az ellenséges tevékenység felderítésével és dokumentálásával.”¹⁴

Péntek István halála

JANUÁR 23. Börtönbüntetése közben meghal Péntek István, ezzel lezárul egy kalandos életpálya, amely a nyilas és a kommunista mozgalmak törekvéseinek rokonságára mutat rá.

A századfordulón Szombathelyen született Péntek fiatal korában a kommunista mozgalomhoz csatlakozott, és a visszaemlékezések szerint a Vági István-féle Magyarországi Szocialista Munkáspárt tagjaként olyan szemináriumokat is tartott, amelyeket a fiatal Kádár János is látogatott, ugyanakkor hamar szembekerült a moszkvai irányvonallal. 1933-ban lebukott, és elítélték.

1936-ban csatlakozott Szálasi Ferenc Nemzeti Akarat Pártjához, 1937-től a párt ideológiai vezetőjévé vált, és a pártvezetővel is személyes jó viszonyba került. Ekkor is számos eljárás indult ellene, többször letartóztatták, végül Németországba menekült. Idejét főleg ideológiai munkával töltötte, gyakorlati politikai tevékenységet nem végzett.

A második világháború után a Népbíróság 1946-ban nyolc év börtönbüntetésre ítélte, hiába hivatkozott társaival együtt a Komintern VII. Kongresszusának határozatára, amely a kommunistákat a legális fasiszta szervezetekbe történő belépésre utasította a társadalom forradalmasítása érdekében. 1954-ben kiszabadult, faszobrászként helyezkedett el, szociológiai tanulmányokat kezdett írni, és közben összejárt korábbi bajtársaival is. 1956-ban részt vett a volt politikai foglyok szervezetének (POFOSZ) megalakításában. November 4-e után passzivitásba vonult ugyan, de ügynöki jelentések révén mégis a belsőreakció-elhárítás látókörébe került. (Legfontosabb besúgói: Sóvágyó Gábor és Kristó Nagy István, azaz „Harmath András” és „Juhász Lajos” voltak.)

Péntek ideális személynek tűnt az 1956-os forradalom nyilasok általi diszkreditálásához, amely a BM II/5. Osztályát vezető Hollós Ervin egyik fő célkitűzése volt. 1957. október 23-tól folyamatos külső figyelés alatt állt, 1958 májusában letartóztatták, majd – részben a Párttörténeti Intézet ismeretlen szakértői elemzését felhasználva – 1959. március 12-én a Budapesti Fővárosi Bíróságon szervezkedésért újra nyolc év börtönre

ítélték. Az elsőfokú ítélet után a *Népszabadságban* cikk jelent meg az esetről, és az ügy súlyát mutatja, hogy orosz nyelvű tájékoztató is készült a tanácsadó elvtársak számára.¹⁵

Antall József megfigyelése

Február 10.

Felavatják az új szolnoki Tisza-hidat.

FEBRUÁR 7. A belső elhárítás munkatársai figyeldossziét nyitnak ifj. Antall Józsefről. Apja, idősebb Antall József, a kisgazdapárt vezető személyisége és egykori miniszter már a kezdetektől a kádári titkoszolgálatok célszemélyének számít, aminek elsődleges oka, hogy az egykori politikus lakása a szovjet beavatkozás (1956. november 4.) utáni hetekben politikai centrumként működött. Fia, a forradalomban aktív szerepet játszó történelemtanár mint a polgári politizálás „utánpótlása” jelent veszélyt a szervek számára.

A Jurányi utcai Dolgozók Gimnáziumában oktató történelemtanár (utóbb, 1990-93 között Magyarország miniszterelnöke) megfigyelése 1962 nyaratól intézményesült. A BRFK által végzett célzott adatgyűjtés, illetve az apa ellen a BM központi szervei által a „jobboldali kisgazda

Titkos követés (jelenet egy belügyi oktatófilmből)

politikusok vonalán" végzett munka mindvégig lehetőséget nyújtott egy nagyobb szabású nyomozás megindítására, ám 1966 őszéig a megfigyelés során alig keletkeznek hálózati jelentések. A Franciaországból hazatérő Tar Pál látogatásáról szóló 1967. áprilisi jelentés nyomán azonban magasabb fokozatba kapcsolt az elhárítás gépezete. A rég nem látott barátok közti beszélgetés során elhangzó, a rendszer liberalizálódásáról és egy esetleges árnyékkormányról szóló információk alapján, államellenes összeesküvés alapos gyanújával ismét lehallgatták az Antall-lakás telefonját, kezdeményezték munkahelyének betechnikázását, és 1968 elején külső figyelést is alkalmaztak vele szemben.

A felfokozott ellenőrzések nagyrészt a „csehszlovákiai események” következtében megfigyelhető, erősödő állambiztonsági térnyerés következményei voltak. A berendezett megfigyelőhelyet és a követést azonban Antall észlelte, és emiatt közvetlenül Kádár Jánoshoz írt beadványt. A megfigyelési akció ezt követően befejeződött, a nyomozás ugyanakkor tovább folytatódott. A „Muzeológus” fedőnevű ügyjelzést (Antall József ekkor már az Orvostörténeti Múzeum igazgató-helyettese) 1969 júliusában zárták le.¹⁶

Az állambiztonság ügyrendje

FEBRUÁR 12. A BM III. Főcsoportfőnökség új ügyrendje mint az állambiztonság tevékenységét legmagasabb szinten szabályozó dokumentum a III/III. Csoportfőnökség feladatait a következőképpen határozza meg: „A Magyar Népköztársaság állami, társadalmi, gazdasági rendjének megdöntésére, vagy gyengítésére törő belső ellenséges elemek tevékenységét felderíti és megszakítja, bármilyen irányból vagy érdekből történjék is az. Tevékenységét a belső ellenséges elemek fő góccinak felkutatására és kapcsolatainak megállapítására összpontosítja.

Feladata, lehetősége szerint, eszközeivel a politikai bűncselekmények elkövetésének megelőzése, az ellenséges erők bomlasztása, elszigetelése, és a megtévedt elemek leválasztása. Elősegíti a volt ellenséges elemek jelenleg lojális magatartást tanúsító tagjainak beilleszkedését társadalmi rendünkbe.”

A csoportfőnökség feladatai közé tartozik emellett a népgazdasági elhárítás, valamint a párt- és állami vezetők operatív védelme is.¹⁷

Az amnesztiarendelet elfogadása

Február 24. Országgyűlési és tanácstagválasztások Magyarországon. A hivatalos adatok szerint a szavazók 98,9%-a a Hazafias Népfront jelöltjeire adja voksát.

FEBRUÁR 19. Az MSZMP Politikai Bizottsága véglegesíti az átfogó amnesztiatervezetét. Az elfogadott ütemterv alapján a rendeletet az Elnöki Tanács még az országgyűlés összehívása előtt hirdeti ki, és a kormány a Parlamentben jelenti majd be. A végrehajtás határidejének április 3-át jelölik meg. A rendelet ideológus bevezetője arra hivatkozik, hogy a szocializmus alapjait lerakták, a személyi kultusz és az ellenforradalom torzulásait pedig sikerült leküzdeni, emellett emberiességi szempontokra is utal. Az átfogó rendelkezés szerint közkegyelemben részesülnek: a) akiket 1945 és 1956 októbere között államellenes bűntett miatt elítéltek, ha büntetésük kétharmadát letöltötték, b) a törvénytörő perekben közreműködők, c) valamint az 1956-os cselekedeteikért elítéltek többsége is.

Az amnesztia ugyanakkor sokakat nem érint, többek között az országból távozókat vagy a köztörvényes ügyben elítéltek jelentős részét sem. A pártvezetés számára összeállított jelentés szerint az „ellenforradalmi bűncselekmények” miatt felelősségre vont személyek száma 12 924 fő volt, ebből 228 főt ítélték halálra, amit 199 esetben végre is hajtottak. Ellenforradalmi bűncselekményekért aktuálisan mintegy 1057 fő állt ekkor ítélet hatálya alatt (ebből 957 politikai, 100 köztörvényes). 1963. január 1-jén az összes elítélt és letartóztatott száma 13 072 volt (ebből 2308 politikai, 10 764 köztörvényes). A jelentés előzetes számításai alapján a közkegyelem 1635 politikai és 8179 köztörvényes elítélthez vonatkozik majd.¹⁸

Az amnesztia során szabadultak ellenőrzése

MÁRCIUS 21. A Pap János belügyminiszter által kiadott parancs leszögezi, hogy az általános amnesztia a Belügyminisztérium valamennyi dolgozójára fokozott feladatokat ró. A rendőri és állambiztonsági szervek felkészülnek a szabadulók ellenőrzésére. A súlyosabb államellenes bűncselekményekért (szervezkedés, összeesküvés, kémkedés, hűtlenség, népellenes bűntett) miatt elítélteket a BM III. Főcsoportfőnökség ellenőrzi. Ennek érdekében külön kidolgozzák a veszélyes elemek (személyek) nyilvántartásba vételére, megfigyelésére és szükség esetén újbóli

előállítására vonatkozó terveket. Az amnesztia a folyamatban lévő ügyeket is érinti. A parancs kimondja, hogy 1963. május 31-ig az összes „ellenforradalmi” ügyet felül kell vizsgálni, és döntení kell róla (feldolgozás, megszüntetés).

A szabadulók 48 órán belül kötelesek az illetékes kapitányságon jelentkezni. Utógondozásukra külön tervek készülnek. A belügyi rendelkezés alapján útlevélkérelmeket három évig el kell utasítani. Emellett a parancs kimondja, hogy fel kell mérni, hogyan hat az amnesztia a pressziós alapon (azaz zsarolással) szervezett ügynökökre (a központi elv szerint a priusza eltörlését észlelő ügynökök el lehet bocsátani a hálózattól). Ugyanakkor újabb szervezéseket, akciókat terveznek, felhasználva a börtönökből szabaduló hálózati személyeket.¹⁹

Országos értekezlet az amnesztiairndeletről

MÁRCIUS 22. A Belügyminisztériumban országos értekezletet tartanak az amnesztiairndeletről. A két nappal korábban elfogadott és Kádár János által előző nap bejelentett intézkedést Fehér Lajos a Miniszternács elnökhelyetteseként és az MSZMP Politikai Bizottságának tagjaként ismerteti a belügyi vezetőkkel. Mondandóját történelmi dimenzióba helyezi. Gondolatmenete szerint a kellő időben végrehajtott amnesztia erősíti a szocialista forradalom ügyét, elszigeteli az ellenséget. Fehér kijelenti: *„A velünk szembenállókat harcban megsemmisítjük, de ha leteszik a fegyvert [...] megbocsátunk nekik. [...] A legfőbb bűnösöket megbüntettük [...], a kisebb bűnösöknek a rendszer megtud bocsátani [...], ha beilleszkednek a társadalomba”*. Eligazításában felidéri a korábbi (1961-es és 1962-es) amnesztiaintézkedések kedvező tapasztalatait. Ezek szerint kétezer kiengedett személyből később csak 19-et kellett újra elítélni. Pozitív példaként utal Tildy Zoltán és Déry Tibor szabadon bocsátása utáni viselkedésére.

Fehér a nemzetközi összefüggéseket taglalva igyekszik meggyőzni hallgatóságát, hogy a lépés a magyar pártvezetés saját döntése volt, ugyanakkor megemlíti azt is, hogy a korábbi „intézkedések”, azaz a meg-

Március 20.

Vác mellett átadják a Dunai Cement- és Mészmű első kemencéjét.

Március 21.

Az új Országgyűlés alakuló ülészekán Kádár János bejelent az általános amnesztiát. Másnap az Elnöki Tanács kiadja a kegyelmi intézkedésekre vonatkozó törvényerejű rendeletet.

torlás perei nehéz helyzetbe hozták a „nyugati haladó erőket”. Kijelenti, hogy az általános amnesztia az ország erejét bizonyítja, és kiiktatja a „magyar kérdést” a nemzetközi életből.

A koncepcióval kapcsolatban abba is beavatja a hallgatóságát, hogy szándékosan döntöttek a különböző bűnösök együttes kiengedése mellett, azaz az amnesztia egyaránt vonatkozik a háborús bűnösökre, az „ellenforradalmárookra”, valamint az 1945 utáni államellenes bűncselekmények elkövetőire és a „személyi kultusz törvénysértéseinek” résztvevőire is, bár utóbbiak közülük már senki sem ül börtönben. Vannak azonban, akik kimaradnak a közkegyelemből. A rendelkezés lehetőséget ad a legveszélyesebbnek ítélt személyek fogva tartására éppúgy, mint egyéni kérelmek benyújtására. Fehér beszédében kiemelten foglalkozik Mindszenty József személyével, akire – visszaesőként – szintén nem vonatkozik az amnesztia. A pályáját 1945 után a politikai rendőrségen kezdő, de az erőszakszervezetektől eltávolodó politikus beszéde szakmai részleteket is tartalmaz: felveti például, hogy az intézkedések kihatnak majd a folyamatban lévő (dossziés) ügyekre is.²⁰

Jelentés a volt koalíciós pártokról

Április

Déry Tibor nyugat-európai felolvasó körútján kijelenti: „Jelenleg szabadon írhatok, azzal a kikötéssel, hogy ne írjak a szocializmus ellen. Én szocialista vagyok, és magamra veszem ezt a korlátozást”.

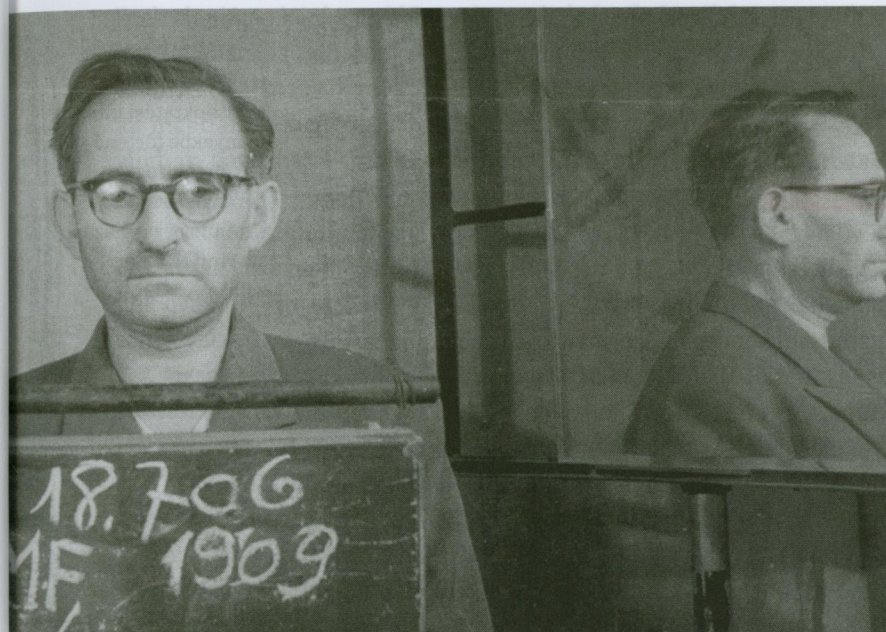
MÁRCIUS 26. A BM III/III-3-a Alosztály összefoglaló jelentést készít az 1945 és 1949 között működő, egykori „koalíciós” pártokkal kapcsolatos állambiztonsági munkáról. Az elemzés legfontosabb állítása szerint köreikben erőteljessé vált a bomlási folyamat, lemondtak a politikai ambícióikról, és megszakították ellenséges kapcsolataikat. Nőtt a társadalomba beilleszkedő lojális személyek száma, az ellenséges elemek pedig elszigetelődtek. A jelentés az egykori politikusoknak három csoportját különbözteti meg: 1) a beilleszkedők, 2) a látszatra lojális, illetve 3) az aktív ellenséges személyek. Az elemzés számol azzal, hogy az egykori pártok középkádereinek többsége értelmiségi munkakörben dolgozik, ugyanakkor jelentős a nyugdíjasok vagy a közvetlenül nyugdíjazás előtt állók száma. Aktivitásukat tehát egészségügyi és egzisztenciális okok is nehezítik. Emellett felvázolja azokat a törekvéseket is, amelyek egy „polgári demokratikus” rendszer megteremtését,

az 1945-ös koalíció helyreállítását, egy „igazi” szövetségi politika kialakítását célozzák.

A jelentés az egykori politikusok egy részét úgy láttatja, mint akik „vezetési gyakorlatuk” és „tömegek” révén nagyobb beleszólást követelnek a közügyekbe. A szöveg felsorolja a volt politikusoknak – a kispap, szociáldemokrata és parasztpárti tagoknak – tulajdonított, ellenséges koncepciókat, a „semlegességi”, „harmadik utas”, „nemzeti kommunista” elméleteket, a „demokratikus szocialista” és nyugatnémet „kereszténydemokrata”, illetve „keresztényszocialista” mintákat, valamint a nacionalistának számító elképzeléseket. A dokumentum így fogalmaz: „A volt parasztpárt jobboldali elemei körében a beilleszkedés és bomlás szélesebb körű volt, mint a másik két vonalon. Ennek egyik oka, hogy döntően értelmiségi (újságírói, tudományos) területen dolgoznak, akiknél az egzisztenciális okok erősebben érvényesültek. Az elmúlt évben realizált »Ellenállók« fn. [fedőneve] ügy felszámolása után kint maradt személyek jelentős része visszavonult, ellenséges tevékenységtől tartózkodik, ugyanakkor reménykedve várják dr. Püsky Sándor, dr. Zsigmond Gyula, dr. Bibó István és dr. Bodor György szabadlábra kerülését.”

Az állambiztonsági munka értékelése során a jelentés megállapítja: „az elmúlt években a vonalakon az elhárító munka a párt politikájának megfelelően, differenciáltan folyt. Megfelelő volt a munka iránya, helyesnek bizonyultak a módszerek. Az operatív feldolgozó munkánál előtérbe kerültek a nevelő jellegű intézkedések – így elsősorban az elszigetelés, leválasztás, szóbeli rendőri figyelmeztetés stb.

1958-tól 1963. március elejéig a fenti vonalakon országosan 31 ügy került realizálásra, ebből csoportos ügy 14 volt. Az ügyek jellegét tekintve többségük rémhírterjesztés, izgatás volt. A realizált ügyekben összesen 113 személy állt operatív feldolgozás alatt, akik közül 87 személy került eljárás alá. Őrizetbe mindössze 16 személyt vettek. Rendőri figyelmeztetésben részesült 65 fő.” Ezen túlmenően az is kiderül, hogy országosan a volt koalíciós pártok vonalain mintegy 68 hálózati személyt foglalkoztatnak, ebből a központi alosztályon mintegy 20 ügynököt irányítanak, többségüket 1956 előtt szervezték be. Tartótisztjeik mind hírszerző tevékenységükkel, mind magtartásukkal (hazafias alapon, azaz önkéntesen végzett munka), mind a bomlasztásos akciókban vitt szerepükkel elégedettek.²¹

Mérei Ferenc rendőrségi fényképe

Mérei Ferenc („Psychológus”) megfigyelése

ÁPRILIS 7. Az államrend megdöntésére irányuló szervezkedés miatt az 1956-os megtorlások idején elítélt Mérei Ferenc az 1963-as amnesztiával szabadul. Megfigyelése ezt követően egészen haláláig folytatódik.

Mérei lakásának lehallgatását már a börtönből való kiengedése előtt eltervezték. Kiszabadulása után Gál Ferenc főhadnagy többször felkereste őt a Fásor presszóban, de ő határozottan visszautasította, hogy barátairól beszéljen. Ezt követően „Psychológus” fedőnéven tartották ellenőrzés alatt. Egykori börtöntársai és kollégái közül is beszerveztek ügynököket, a közvetlen közeléből azonban senkit sem sikerült behálózni. Méreinek több esetben helyes megérzései voltak megfigyelésével kapcsolatban. A tartótisztek részéről azonban ezt korántsem bánták: a hatalom elsődleges célja ugyanis éppen az volt, hogy érzékeltesék: rajta tartják a szemüket. A szakmájába visszatérő, iskolatekintő pszichológusnak, pedagógusnak termékeny szerzői munkássága

mellett regisztrálták a formálódó ellenzékkel kialakított kapcsolatait (szamizdat, Charta-aláírás, publikáció a Bibó- emlékkönyvben) is.²²

Katona Nándor elítélése

JÚNIUS 6. Realizálási terv készül a „Misszió” fedőnevű ügyben. A nyomozás célszemélye Katona Nándor segédlelkész, akivel 1961. december 15-től kezdve foglalkoznak az egyházi elhárítás munkatársai. Az állambiztonsági koncepció szerint a jezsuita rendbe tartozó lelkész fiatalokból, illetve fiatal papokból álló illegális csoportot vezet, amely államellenes célokat („egyházi reakció” befolyásának fenntartása, rendszerváltozás előkészítése, „keresztény alapon álló szocializmus” megteremtése) szolgál. A vád a középiskolásoknak és egyetemistáknak tartott hittanóráik anyagain, valamint az ezekhez készített jegyzeteken alapul. Az ügyben nyomozó megyei osztályok a beszervezések mellett a kizsorítás, a rendőrhatalom figyelmeztetés eszközeit is alkalmazzák, valamint kapcsolatot tartanak a helyi KISZ-szervekkel is.

Katona Nándort 1964. március 12-én első fokon folytatólagosan elkövetett izgatás miatt 1 évi szabadságvesztésre ítélték, 3 évi próbaidőre felfüggesztve. Ezt 1964. április 30-án a megyei bíróság letöltendő büntetésre változtatta. Katona végül 1965. január 12-én szabadult. Az eset beleilleszkedett abba az országos sorozatba, amelynek keretében az egyházi ifjúsági munkát, a kisközösségi életet, a hitoktatást próbálták meg felszámolni, vagy legalább szűk és ellenőrizhető keretek közé terelni.²³

III/III-as T- és K-lakások

JÚNIUS 10. BM III/2. Osztály (operatív nyilvántartás) ellenőrei átvizsgálják a BM III/III. Csoportfőnökség T(alálkozási)- és K(onspirált)-lakásainak anyagait.

Április 2.

Az MSZMP PB döntése értelmében a felsőoktatási intézményekben történő felvételi vizsgák során megszűnik a tanulók származás szerinti kategorizálása.

Május 17.

A BNV-n hazai gyártmányú tévékészülékeket mutatnak be.

Május

A Sportszarnokban megrendezik az első hazai beatfesztivált. A Budapesti KISZ-bizottság szervezésében megvalósuló rendezvényen tíz zenekar, illetve szólista lép fel.

Július 1-3.

U Thant ENSZ-főtitkár hivatalos látogatást tesz Magyarországon.

Ezek alapján a kérdéses időpontban a belsőreakció-elhárítás 70, a szabotázselhárítás 84 lakást használ. Megemlítik, hogy ezek létrehozásakor, a találkozások zavartalan lefolytatása végett figyelembe vették az ingatlanok megközelíthetőségét: a lakások többnyire már olyan modern házakban vannak, ahol nincs rálátás, és a lépcsőházból csak két-három ajtó nyílik. Ugyanakkor hiányosságként merül fel, hogy a beszervezett személyek – főleg az egyedülálló nők – könnyen gyanússá válhatnak környezetük előtt. Így előfordul, hogy a lakótársak az idegenek gyakori látogatását látva „erkölcstelen életmód” miatt fel is jelenenek valakit.

A vizsgálat megállapítja, hogy a konspirált lakások korábban jelentős részben kivándorló személyek tulajdonát képezték, de felhasználják a vállalatok hivatali, raktár- és üzlethelyiségeit is. Az anyag szerint az a gyakorlat, hogy a kivándorló személyek lakásait a BM veszi igénybe, annyira elterjedt a köztudatban, hogy esetenként olyan polgári személyeket is BM-alkalmazottaknak tartanak, akik megkapják egy külföldre távozó állampolgár lakását. Ráadásul a kivándorlók lakását a környezet is figyelemmel kíséri: olyan eset is előfordult, hogy egy emigráns személy egykori szomszédjaival kapcsolatot tartva leplezte le a titkos objektumot. A „Móricz” fedőnevű K-lakás (III/III-3) egykori lakója Torontóból képeslapot küldött „jó feketézést és konyakozást” kívánva korábbi otthona használóinak.

A lakások többsége a belső (V., XIII. és IX.) kerületekben helyezkedik el. Különösen zsúfolt a Pannónia utca és a Pozsonyi út környéke. Itt a mindennapi használat legalizálása is problémát okoz. Az ellenőrzés kritikusan szól a sablonos fedési módszerek alkalmazásáról (például amikor a tartótiszt filmesként, újságíróként, sportriporterként, a beszélő ügynök pedig vidéki rokonként, különórára érkező személyként próbál megjelenni a külvilág előtt).²⁴

A nyolcórás munkaidő bevezetése

JÚLIUS 10. Galambos József utasítást tesz közzé azzal kapcsolatban, hogy a főcsoportfőnökségen tartsák be a nyolcórás munkaidőt. Hivatalos indoklás szerint erre az állomány egészségi állapota, kulturális fejlődése és a családi élet védelme miatt van szükség. Munkaidő-túllépés ezután csak parancsnoki engedéllyel történhet.²⁵

B-ellátmányok szabályozása

AUGUSZTUS 6. Parancs szabályozza az operatív munkával közvetlenül összefüggő kiadásokhoz szükséges, úgynevezett B(eszervezési)-ellátmányok kezelését. Ezeket az összegeket elsősorban az ügynökséggel kapcsolatos költségekre, találkozási és beszerzési kiadásokra, a K- és T-lakások fenntartására, étel, ital és cigaretta vásárlására lehet fordítani. A szigorú rendszer (tervezés, kiutalás, elszámolás, ellenőrzés) a korábbi korrupciós esetek visszaszorítását is célozza.²⁶

Konspirációs szabályzat

AUGUSZTUS 14. A Galambos József által szignált szabályzat a korábbi hiányosságok kijavítása érdekében átfogóan részletezi a mindennapi működéshez szükséges titkosszolgálati eszközök használatát. Az ügynökség védelme miatt rögzítik, kik tudhatnak az egyes beszerzésekről, és miként kell a hálózati személyek beszámoltatásához szükséges legendákat kidolgozni. Az ügynökökkel kapcsolatos valamennyi intézkedésnek – a tanulmányozástól a beszerzésig – meg kell jelennie az illető B-dossziéjában.

A vizsgálati eljárás során titkosszolgálati eszközökkel szerzett adatok felhasználásának, valamint a hálózati személyek időben történő kivonásának elveit is rögzítik. Szabályozzák a levéllenőrzéssel szerzett ismeretek felhasználását, valamint a lehallgató készülékek használatának, majd időbeni kiszerezésének részleteit is. Minden információval – de különösen a nyilvántartásokkal – kapcsolatban fontos elv, hogy mindenki csak annyit tudjon, ami a munkájához szükséges. Ugyanígy a személyes figyelések esetén az operatív tisztek is csak a legfontosabb adatokat adják át a követésekkel foglalkozó kollégáknak. Mindenhol – de különösen az operatív akcióknál, a más szervekkel

Augusztus 20.

A Szabolcs-Szatmár megyei Aporliget község országos villamoshálózatra való rákapcsolásával befejeződik a magyar falvak villamosítása.

Szeptember

Részletfizetési akció indul Magyarországon, amellyel személygépkocsit lehet vásárolni. Kitér az „autóláz”.

Krassó György („Lidi”) megfigyelési fotója. Rejtett optikával készült felvétel a Lenin (ma: Teréz) körút 67. ház előtt 1963. május 27-én. A célszemélyt a képen az 1-es szám jelzi

való együttműködés során – lényeges az egyes intézkedések dokumentálása. (Ennek köszönhetjük, hogy szervek közti információcserét biztosító kérdő-, illetve szolgálati jegyek tömege marad fenn a dossziékban, amelyek olykor hiánypótló forrásnak bizonyulnak.)²⁷

A „Lidi” dosszié

SEPTEMBER 10. A BM III/III-5-a Alosztályon javaslat készül Krassó György további megfigyelésére.

Krassó 1956-ban, miután október 25-én őrizetbe vették, az ÁVH utolsó foglyaként szabadult a Fő utcából, pár nappal később viszont, a szovjet intervenciót követően rölapozásért, az ellenállás szervezéséért az elsők között tartóztatták le. 1958 szeptemberében 10 év börtönbüntetésre ítélték, majd az amnesztia révén 1963. március 27-én szabadult.

Krassót ezt követően rendőri felügyelet alá helyezték, amit azonban többször nem tartott be. Tevékenységét ügynökök és operatív technika segítségével is ellenőrték. 1963 decemberében izgatás vádjával újra letartóztatták, de 1964-ben bűncselekmény hiányában felmentették. Szerelmi partnerei közül is többeket beszerveztek. Megfigyelése a rendszerváltozásig folyamatos volt. A „Lidi” fedőnevű nyomozás iratai 13 vaskos kötetben olvashatók az ÁBTL-ben.²⁸

Átszervezés

OKTÓBER 11. A profiltisztítás és a kémelhárítás szerepének növekedése miatt a III/III-4-d (titokvédelmi) alosztály a BM III/II. Csoportfőnökséghez kerül (BM III/II-6-c Alosztályként).²⁹

A „szocialista erkölcs” helyzete

OKTÓBER 22. Az MSZMP BM-pártbizottsága megtárgyalja Szigetvári Árpád titkár jelentését a III/III Csoportfőnökség személyi állományának erkölcsi és fegyelmi helyzetéről. A dokumentum pozitív irányú változásokról számol be, és ezeket a párt- és szakmai vezetés közti megfelelő együttműködésnek tulajdonítja.

A jelentés szerint az állományban csupán 20-25 emberrel van probléma. 1963-ban a csoportfőnökségen 13 fegyelmi büntetést szabtak ki. Ezek okai: magatartásbeli probléma (7), ittas botrányokozás (3), erkölcstelen magatartás (1), jogtalan anyagi előny szerzése (1), törvénysértés (1). A jelentés szerint az állomány döntő többsége hivatásának tekinti a belügyi munkát, legnagyobb része már 10-15 éve, vagy még ennél is régebben dolgozik a belügyi szerveknél, és „életét egyértelműen ezzel a munkával kötötte össze.”

A „szocialista törvényesség” megértetése az állománnyal azonban hosszabb folyamatnak tűnik. A belső elhárítás munkatársait jogi oktatásban is részesíteni kell. A jelentés szerint a csoportfőnökségen problémát okoz a határidők betartása is, illetve az ellenséges tevékenység megszakítása, leleplezése vontatottan halad, mivel ehhez hiányzik a kezdeményező-készség. Emellett a szöveg így fogalmaz: „A meglévő hibák arra mutat-

Szeptember 21.
Minisztertanácsi határozat révén megkezdődik a Balaton átfogó fejlesztése.

Szeptember 24.
Megindul az első Európán kívüli Malév-járat, amely Kairóba közlekedik.

Október 1–4.
Magyar–csehszlovák megállapodást kötnek egy közös dunai erőmű építéséről.

nak, hogy egyes elvtársaknál a régi szemléletet még nem sikerült teljesen felszámolni. Ennek tudható be, hogy egyesek az embereket még mindig régi kompromittáltságuk, operatív anyagaik alapján ítélik meg, figyelmen kívül hagyják [...], hogy esetleg változásokon mentek keresztül.”³⁰

A „Tanulók” fedőnevű ügy

OKTÓBER 29. A BRFK Politikai Osztálya 1963-ban „Lakatos Imre” ügynöknek a Virág presszóban adott önszorgalmú jelentéséből tudomást szerez a magánlakásokon tartott teológiai képzésekről és lelkigyakorlatokról.

Az ügy célszemélyét, Széll Margitot, a Varga Katalin Leánygimnázium tanárát, a Jézus Szíve Népleányai szerzetes közösség egykori tagját többszörös ellenőrzés alá vonták. Telefonját lehallgatták, követték, és információkat szereztek munkahelyéről, társadalmi kapcsolatairól. A közösségébe sikeresen bevezettek egy ügynököt is, akit több alkalommal hangrögzítő készülékkel is elláttak. Meghatározott magatartási vonalat követve még a Mócsy Imre jezsuita által 1964 májusában tartott lelkigyakorlaton is részt vett, amelyen hangfelvételeket készített. Más, magánlakásokon szervezett lelkigyakorlatokat társadalmi kapcsolatok bevonásával hallgattak le. Az alapos előkészületek és megfigyelés után – mivel az esetet nem tudták más egyházi eljárásokhoz kötni – az ügy rendőrhatalósági figyelmeztetéssel zárult, amelynek aláírását a tanítványok közül többen megtagadták.³¹

A volt polgári pártok ellenőrzésének racionalizálása

NOVEMBER 1. A BM III/III-3-a Alosztályon összevonják a „volt polgári pártokra” vonatkozó, egykor az ÁVH által nyitott objektumdossziékat, és ettől kezdve együttesen kezelik az 1945 és 1949 között működő, a polgári demokratikus célokat hirdető politikai erők itthon élő vezetői elleni munkát.

Eddigre már készen állnak azok a listák – ún. monográfiák –, amelyek megyénként rendezve összegzik az 1956-os „ellenforradalomban” részt vevő állampolgárok adatait. Emellett befejeződik az operatív nyilvántartások felülvizsgálata is. A megmaradó listákba a Magyar Radikális Pártszövetség, (MRP-PDP), a Magyar Szabadságpárt, a Demokrata Néppárt, a Magyar Függetlenségi Párt, a Független Magyar Demokrata Párt

egykori politikusi közül csak néhány vezető személy kerül be. Őket – ha szükségesnek ítélik – egyedileg, társadalomra veszélyes (F-dosz-sziés) személyenként kezelik majd. A „koalíciós időszak” befolyásos ellenzéki pártjaival, az 1947-es választásokon több százezer szavazatot elnyerő politikai erőkkkel kapcsolatban megállapítják: „Az említett pártok már a felszabadulás után is [...], de különösen az ellenforradalom idején annyira összefonódtak, hogy sok tekintetben lehetetlen szétválasztani őket. A pártok egyes vezetői és képviselői, ahogy pártjuk vagy egyéni érdekük megkívánta, egyik pártból a másikba léptek és vállaltak képviselőiséget vagy más vezető tiszte.”

Mindez jól illusztrálja, hogy a kádárista szervezetek – amellet, hogy sok esetben hibás dokumentumokat örökölték – egyre kevésbé terjedt ki a látóköre az 1956, még inkább az 1949 előtti időkre. Ugyanakkor a polgári pártok egyes – valamilyen politikai aktivitással összefüggésbe hozható – vezetőségi tagjait a rendszerváltozásig reakciós elemként tartották nyilván, és folyamatosan ellenőrizték őket.

A külföldre távozó és az emigrációs szervezetekben aktív politikusokkal – a III/III-asokkal szorosan együttműködve – természetesen elsősorban a hírszerzés (III/I. Csoportfőnökség), illetve a kémelhárítás (III/II. Csoportfőnökség) foglalkozott, és fő céljuk az volt, hogy elnémítsák, illetve hatástalanítsák a rendszer javuló nyugati megítélését veszélyeztető megnyilatkozásokat.³²

A börtönelhárítás szabályozása

NOVEMBER 21. A büntetés-végrehajtás a Belügyminisztériumtól az Igazságügyi Minisztérium felügyelete alá kerül, ennek következtében újraszabályozzák az elhárító munkát. A BM II. (rendőrség) és III. (állambiztonság) Főcsoportfőnöksége közti feladatmegosztás alapján az állambiztonság végzi a titkosszolgálati munkát a Budapesti Országos Börtönben, a Budapesti Körzeti Börtönben és a Tököli Rabkórházban.³³

November 30.

Átadják az első, korszerű fővárosi gyalogos aluljárót az Astoriánál.

December 2.

Nagy-Britannia és Magyarország ismét nagykövetségi szintre emeli diplomáciai kapcsolatait.

December 7.

Pap Jánost leváltják belügyminiszteri tisztségéből, és visszahelyezik a Veszprém megyei pártbizottság élére. Az utódként kinevezett Benkei András, a Szabolcs-Szatmár megyei pártbizottság első titkára, 17 éven keresztül tölti be ezt a tisztséget.

A társadalomra veszélyes elemek ellenőrzése

DECEMBER 5.

A veszélyesnek tartott személyek 1959 óta szabályozott ellenőrzését eredményesnek ítélve tovább finomítják a terület szabályozását. A rendelkezés szerint ellenőrzés alá kell vonni a külföldi ellenséges szervek hazai kapcsolatait, a politikai okból több alkalomból elítélt magyar állampolgárokat, a Horthy-korszak kormányának tagjait, a fasiszta pártok, valamint a horthysta igazságszolgáltatás vezetőit (az aggok, betegek, beilleszkedők kivételével). Egyéni elbírálás alapján ellenőrzik a következő kategóriák tagjait: a kommunista és más „haladó gondolkodású” személyek elleni eljárások résztvevőit, a háborús és népellenes bűnökért elítélteket, az előző rendszer politikájának támogatóit.

Az ellenőrzés folyamatosságáért a BM III/III. Csoportfőnökség lesz a felelős, ahol ennek érdekében szervezeti módosításokat hajtanak végre. A megfigyeltek állampolgári jogainak korlátozása (útlevél, jogosítvány elkobzása stb.) csak osztályvezetői jóváhagyással történhet.³⁴

Hálózati nyilvántartások

DECEMBER 5.

Belügyminiszteri parancs szabályozza a hálózati nyilvántartások rendszerét. A BM III/2. Osztályon vezetett kartonok, dossziék, naplók tartalmát részletesen meghatározzák, rögzítik a kérdőjegyeken történő adatlekérdezések, az ún. prioritások rendjét. A szakmai és politikai felülvizsgálatok révén így egy hatékonyan működő, és egyre inkább valós információkat tartalmazó adatszolgáltató rendszer jön létre. A belső szabályozások, keresztellenőrzések a minimálisra csökkentik a hamisítások vagy az öntevékeny titkosszolgálati manipulációk lehetőségét. (Az így keletkező iratok minden összefüggése megismerhető az ÁBTL honlapján.)³⁵

December 23.

Az Elnöki Tanács rendelete révén módosul a kitüntések rendje Magyarországon.

A legmagasabb elismerés ezentúl a „Szocialista Munka Hőse”, újonnan alapított kitüntetés a „Magyar Népköztársaság Állami Díja”. A Kossuth-díjat ettől kezdve (az ötvenes évek gyakorlatával szemben) csak kulturális és művészeti érdemek elismerésére adományozzák.

1964

Egy újrahasznosított koncepció per: Matheovits Ferenc letartóztatása

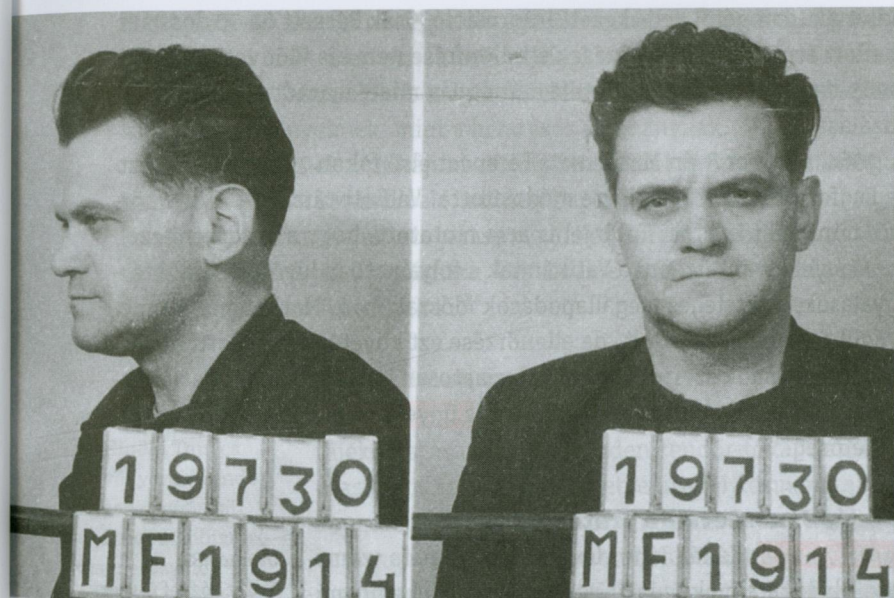
JANUÁR 6. Hosszas nyomozás után ismét letartóztatják Matheovits Ferenc egykori kereszténydemokrata politikusát.

A háború után a Demokrata Néppárt révén mandátumot szerző, majd a frakcióból kilépő, egykori pécsi ügyvédnek ez volt a második koncepció ügye, és az ellene lefolytatott új eljárás érzékletesen mutatja be a hatvanas években hangoztatott „szocialista törvényesség” gyakorlatát.

Matheovits Ferenc ellen az ÁVH 1949. január 10-től alkalmazott szoros követést. A politikai rendőrség tagjai még a Parlamentben is folyamatosan kísérték, ami miatt Nagy Imre házelnöknel is tiltakozott. 1949. január 20-án tartóztatták le, majd áprilisban 12 év fegyházbüntetésre ítélték. Ügye a Mindszenty-perhez kötődött: az ÁVH koncepciója szerint Matheovits Ferenc vezette volna a bíboros által irányított összeesküvés politikai szárnyát. Elítélése után több más egykori képviselőtársa ügyét is igyekeztek hozzá kötni. Matheovits Ferenc végül 1956. szeptember 23-án szabadult. A forradalom napjaiban részt vett a DNP újjáalakításában, a párt országos főtítkárává választották. 1957 júliusa és 1958 augusztusa között októberi magatartásért internálták, 1960-ig rendőri

Január

A televízió vetíteni kezdi *A Tenkes kapitánya* című sorozatot.

Matheovits Ferenc letartóztatásakor készített fotója 1964-ben

felügyelet alatt állt. Szabadulása után, 1963 áprilisáig építőipari vállalatok segédmunkásaként, majd üzemgazdászként dolgozott a Bükkösi Állami Gazdaságban.

A „Bujdosók” fedőnevű nyomozás koncepciója szerint a visszaesőnek számító politikus legitimista és keresztényszocialista programmal bíró szervezkedést folytatott. Bár a sikeresen realizált ügyről később állambiztonsági tanulmány is készült, az ügy konstruált jellege az iratok alapján is szembetűnő. Matheovitsot általa alig ismert emberekkel együtt állították összeesküvőként bíróság elé. A rendszerellenes szervezkedés vádját baráti összejöveletekre, borozásokra, közös ünnepekre (pl. névnapozás) alapozták, az írott program hiányát pedig a „mély konspirációval” magyarázták. Nem véletlen, hogy a nyomozó szervek által összeállított anyagot a BM III/1. (Vizsgálati) Osztály jogi szakvéleménye is több alkalommal elégtelennek minősítette. Az ügy elhúzódasához az is hozzájárult, hogy folyamatosan futottak be jelzések, és „keresztényszocialista” szervezkedések, keresztény pártok megalaku-

lásának tömegéről keletkezett információ. Csak Pécsen 60-70 dossziét kellett átrostálni, és a jelzések elkülönítése nem kis időt vett igénybe. 1963-ban aztán a meghirdetett amnesztia miatt maradt el az ügy reallizálása.

1964. október 8-án Matheovits Ferencet első fokon 7 évre ítélték, ezt a Legfelsőbb Bíróság 10 évre módosította. Vádlott társai 1-4 évnyi börtönbüntetést kaptak. Több jel is arra mutatott, hogy a rendszer ezzel az üggyel kívánt üzenni a Vatikánnak a folyamatban lévő kétoldalú tárgyalások, a részleges megállapodások időszakában. Matheovits Ferenc végül 1974-ben szabadult, de ellenőrzése ezt követően is zajlott. Egyes dokumentumok szerint lakását folyamatosan lehallgatták, noha a szervek kapacitásai miatt erre csak jelentős ügyekben is korlátozottan volt lehetőség.³⁶

Kádár János levele a protekció ellen

JANUÁR 11. Kádár János levelet ír a jelentős számú protekciókérelmek miatt Benkei András belügyminiszternek. A pártvezető a különböző kérelmek, közbenjárások figyelmen kívül hagyását kéri, különösen indokolt esetben pedig az egyes eljárásokat a kérelmező valódi szándékának megtudakolása után, annak írásos kérelméhez köti.

Kádár hasonló tartalommal levelet ír több állami és pártszerv vezetőjének, figyelmeztetve őket a „mutyizás” főbb területeire (útlevélkiadás, lakás- és gépkocsi-kiutalás, iparendélyek stb.)³⁷

A szigorúan titkos (SZT) tiszti állomány

JANUÁR 31. Belügyminiszteri parancs mondja ki, hogy az állambiztonsági munka szempontjából fontos funkciókba szigorúan titkos (azaz SZT) állományú beosztottakat kell helyezni. A rendelkezés szerint: „ezek az elvtársak a Belügyminisztériumhoz való tartozásukat titokban tartva, hivatali beosztásuk felhasználásával – fedőmunkájuk egyidejű ellátása mellett – végzik állambiztonsági feladataikat.” Az SZT-tisztek rendszerét a korábbi eredmények, tapasztalatok alapján fejlesztik tovább. A szigorúan titkos állományú tisztek telepítésére két módon kerülhet sor. Vagy

Január 31.
Pálffy József főszervekesztésében elindul a Magyarország című politikai és társadalmi hetilap.

Február 25.
Budapesten vendégszerepel az angol Royal Shakespeare Company.

belügyi alkalmazottat neveznek ki egy munkahelyre, vagy már egy helyben dolgozó civilt szerveznek be a belügyi munkára. A parancs szerint ez utóbbi esetben nekik is meg kell felelniük ugyanazoknak a biztonsági követelményeknek, mint a hivatásos állománynak.

Az SZT-tiszteknek munkájukban folyamatosan képezniük kell magukat, de közben a BM-mel való minden kapcsolatot kerülniük kell (igazolványok, intézmények látogatása stb.). Kettős feladatkörükre, a velük való kapcsolatra, jutalmazásukra, képzésükre, értékelésükre stb. külön szabályrendszert dolgoznak ki.³⁸

Körmenetek szabályozása

Március 14.

Az Elnöki Tanács törvényerejű rendeletben egységesíti a társadalombiztosítás szervezetét. A társadalombiztosítás irányítása a Szakszervezetek Országos Tanácsához (SZOT) kerül.

MÁRCIUS 10. Az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) tájékoztatása alapján minden rendőr-főkapitányság utasítást kap a húsvéti, illetve úrnap körmenetekkel kapcsolatos teendőkről. A rendelkezés szerint virágvasárnap csak a templomon belül lehet a szertartást megtartani. A nagycsütörtöki szentségimádás szintén csak a templomon belül tartható, „*semmilyen tömegdemonstráció nem lehet*”, ugyanígy nagypénteken sem, bár a korábbi tapasztalatok alapján a kálváriajárást ezúttal körültekintően kívánják kezelni. A nagyszombati körmeneteket 16 és 19 óra között, „*lehetőleg a templom körül, a legrövidebb útvonalon kell megtartani*”, és az útvonalát előzetesen be kell jelenteni.

Mindennek betartatása elsősorban a rendőrség feladata, néhány kiemelt templomban ugyanakkor az egyházi elhárítás tagjai személyesen is ellenőrzik a szertartásokat. Hasonló utasítások az elkövetkező években is rendszeresen születnek.³⁹

Szociális és szakmai ügyek a párttaggyűlésen

MÁRCIUS 12. A csoportfőnökség pártbizottságának ülésén áttekintik az állomány szociális ellátottságának kérdéseit. A helyzetet különböző mutatószámok és egyéb triviális szempontok alapján („*nem jár senki rongyosan, vagy foltos ruhában*”) megfelelőnek ítélik. Az egészségügyi ellátás fejlődése mellett a legsúlyosabb problémának a lakáshelyzetet látják.

A legtöbb kritika ugyanakkor a belügyminisztériumi üdültetéssel kapcsolatban fogalmazódik meg.

Az ilyen pártüléseken ugyanakkor kifejezetten szakmai kérdések is előkerülnek: Eperjesi László „A hálózat nevelése, vezetése, védelme” címen már nem először tart előadást. Ezúttal a B(eszervezési) és

Úrapi körmenethez készített oltár Csömörön a hatvanas években

M(unka)dossziék rendben tartása mellett a K- és T-lakások védelméről beszél. Agócs István a napi munka hatékonyságának javításával kapcsolatban a pártbizalmiak bevonásának lehetőségét említi meg. Egy másik felszólalás sérelmezi, hogy a hírszerzés későn tájékoztatja a belső elhárítást ügynökeinek külföldi utaztatásairól. A szakmai és pártmunka közti összefonódás jól mutatja a politikai rendőrség összetett működését.⁴⁰

Kádár János látogatása a Belügyminisztériumban

Március 19–20.
Megrendezik a
Hazafias Népfrent
III. kongresszusát. A
mozgalom elnökévé
Kállai Gyulát, főtít-
kárává Erdei Feren-
cet választják.

Március 31. –
április 10. Szovjet
párt- és állami kül-
döttség látogat
Magyarországra.
Április 3-án Kádár
Jánost Lenin-rend-
del és a „Szovjetunió
Hőse” aranycsillagá-
val tüntetik ki.

MÁRCIUS 25. Kádár János jelenlétében országos értekezletet tartanak a Belügyminisztériumban. A pártvezető hivatalosan 1957 és 1961 után látogat el újra egykori minisztériumába. A belügyi munkáról Földes László (a belügyminiszter első helyettese) számol be az értekezletnek. A nemzetközi helyzetet elemző ideológiai előadása olyan téziseket hangoztat, mint hogy „a békés egymás mellett élés – mint azt pártunk dokumentumai hangoztatják – nemzetközi méretű osztályharc.” A dokumentum az imperialistákat vádolja azzal, hogy „lélektani háborút” folytatnak a szocialista országok ellen. Az átfogó politikai értékelések mellett kijelenti, az amnesztia hozzájárult az ellenség differenciálódásához: „A szabadult politikai elítéltek többsége felhagyott az ellenségeskedéssel, és sok ingadozó leszakadt az aktív ellenség oldaláról. Az amnesztiarendelet megjelenése a reakciós emigráció körében is zavart okozott, bomlásuk meggyorsult.” A katolikus egyházzal kapcsolatban az enyhülés okozta reményeiket (pl. szerzetesrendek visszaállítása, egyházi iskolák visszaadása) emeli ki. A keresztény egységre (ökumené) irányuló törekvéseket pedig „a Vatikán inspirálására vallási köntösben fellépő, egységes antikommunista politikai mozgalomnak” tekinti.

Földes kijelenti, hogy a belső reakció az ideológiai fronton a legaktívabb, és a kultúrpolitika jobbra tolódását, liberalizálását akarja elérni. „Nézeteik szerint rendszerünk fellazítását a kulturális vonalon kell kezdeni, mint 1956-ban” A belügyi vezető arról is beszél, hogy a személyi

állomány fegyelmi helyzetét tovább kell javítani. Az iskolázottsági mutatók megfelelőnek tekinthetők, de az osztályharc, a „szövetségi politika”, a „szocialista nemzeti egység” kérdéseinek értelmezésével még problémák vannak. Végül bejelenti, hogy változnak a BM-re vonatkozó nyugdíjfeltételek: korábban 25 év szolgálat után 45 évesen lehetett nyugdíjba menni, ezt 55 évre emelik. A belső elhárítás parancsnokai közül Szigetvári Árpád szólal fel. A BM III/III. Csoportfőnökség párttitkára eredményként értékeli, hogy az ügyek feldolgozása felgyorsult, dokumentáltsága javult.

Értékelése szerint az 1962-es határozatok okozta „megtorpanás” után aktív politizálás, pezsgő pártélet alakult ki munkatársai körében, ráadásul többen a területi pártszervekben és tanácsokban is végeznek politikai tevékenységet. E pozitív folyamatban szerinte szerepe volt az egykori ÁVH-sokat érintő határozat humánus végrehajtásának. A III/III-asok körében radikális javulást lát az iskolázottsági mutatókban. Elmondása szerint – szemben korábbi időszakokkal – az állomány tagjai önként tanulnak. Így két-három éven belül a többség érettségivel fog rendelkezni, míg néhány éve még csak 50%-os volt ez az arány. Problémaként a közömbösség, az anyagiasság, a burzsoá erkölcs maradványainak jelenlétét jelöli meg.

Kádár János beszédében a stabilitás, a rend megteremtésében bekövetkezett óriási fejlődést méltatja. Együtt említi az „ellenforradalmi erők” és a „személyi kultusz elleni” küzdelem sikereit. Szintén pozitívként szemléli, hogy az állomány harmada részesül szervezett képzésben. A pártvezető az ÁVH (és saját egykori szerepének) említése nélkül felidézi, hogy miként tett szert az államvédelem egyedülálló hatalomra. Felemlégeti, hogy ez volt az egyetlen intézmény az országban, ahol semmilyen értelemben nem kellett elszámolni az anyagiakkal. A korszakra jellemző csengőfrász jelenségét szembeállítja az 1956 utáni „törvényes” letartóztatásokkal.

Kádár – szokása szerint – részletes politikai helyzetelemzést is ad. Főként a Hazafias Népfront tanácskozását mutatja be, ahol elmondása szerint a társadalmilag értékes emberek soksága volt jelen, önként és nem rendőri nyomásra. Emellett szól a belügyesek szociális juttatásairól és anyagi kérdésekről (nyugdíjrendezésről, szabadságokról). A belügyi vezetés előtt kijelenti: „A jövőben is lesz dolgunk bal- és jobboldali

opponensekkel, de hogy melyik a veszélyesebb, arra nem lehet sablonos választ adni.” A bal- és jobboldaliság veszélyeiről szólva az előbbi a fegyveres testületekhez köti, míg utóbbi terepének az irodalmat és általában a művészeteket jelöli meg. Konkrétan Nagy Sándor író és Matheovits Ferenc egykori kereszténydemokrata politikus ügyét említi meg.⁴¹

Hruscsov látogatása

MÁRCIUS 28. 1964. március 30. és április 12. között fokozott készültséget rendelnek el a belügyi szervek számára. Az SZKP főtitkára, Hruscsov magyarországi látogatása előtt az állambiztonsági szervek kiemelt feladata, hogy az ellenséges véleményeket, veszélyforrásokat felderítse. Így ezzel az eseménnyel (mint minden kiemelkedőnek ítélt politikai történéssel) kapcsolatban számtalan ügynöki jelentés születik.⁴²

Hruscsov látogatása Budapesten

Kisgazdák és a Hazafias Népfront

ÁPRILIS 15. A BM III/III-3-a Alosztály jelentése arról számol be, hogy egykori kisgazdapárti politikusok aktivizálódni kezdtek a Hazafias Népfront kongresszusa előtt. A szerv munkatársai feltérképezik az egyes kisgazda csoportok véleményeit, terveit. Különösen azokat ellenőrzik, akik politikai reaktiválást várják az új testületek létrehozásától. Észlelik, hogy a Népfront klubjában nagyobb számban jelennek meg egykori politikusok. Az ilyen jellegű megfigyelések célja annak felmérése, miként hat az MSZMP „szövetségi politikája” a potenciális együttműködőkre. A kisgazdák körében mindenekelőtt Pártay Tivadar (ekkor diszpécser egy élelmiszer-szállító vállalatnál) 20-25 fős csoportja, valamint Futó Dezső volt FKgP-s újságíró (a Vendéglátóipari Tröszt alkalmazottja) és dr. Csorba János (volt polgármester, ügyvéd) környezetének koncepcióit kutatják.

A népfront mint „demokráciapótlék” része volt annak a rendszernek, amely a pártállam valódi arcát volt hivatott elfedni. Ugyanakkor a hatalmon lévők részéről folyamatos félelem is volt tapasztalható azzal kapcsolatban, nehogy egy alternatív hatalmi központ váljék belőle (vagyis hogy ne ismétlődjön meg az 1956 előtti szerepe.) Bár ennek lehetősége gyakorlatilag kizárt volt, a szervek éberren figyeltek minden koalícióval kapcsolatos (politikai) tervezgetést.

Az állambiztonság a kezdetektől részese volt a népfront szervezésének. 1957-ben az elődszerv (1957 és 1962 között a BM II/5. osztály) vezetője, Hollós Ervin személyesen tett javaslatot egyes személyek népfrontba történő bevonására. A politikusok behálózása, együttműködésre bírása egyszerre történt a népfront és a Belügyminisztérium részéről. A cél közös volt: az egykori politikai ellenfelek semlegesítése, bevonása, a potenciális ellenzék bomlasztása és a rendszer stabilitásának megerősítése. Minderről bizonyos fogalmak is árulkodtak: az állambiztonság is „hazafias” (azaz önkéntes) alapon igyekezett együttműködőket nyerni a hálózatába.⁴³

Április 4.

Megnyílik az ország első önkiszolgáló élelmiszer-áruháza Dorogon.

Április 11.

József Attila születésnapján először rendezik meg a „Költészet napját”.

Április 15.–

július 15. Lakóbizottsági választásokat tartanak Budapesten.

Megyei kirendeltségek átalakítása

ÁPRILIS 24. Benkei András parancsa nyomán változtatásokat hajtanak végre a BM megyei szerveinél. Több vidéki kirendeltség megszűnik, a szabotázselhárítás létszámát csökkentik. A III/III-2. alosztályok helyett ettől kezdve csoportok tevékenykednek, és a III/III-1. alosztályvezetőknek alárendelve működnek. Az új szerv neve a megyei rendőr-főkapitányságokon: III/III-Alosztály. A felszabaduló létszámokkal megerősítik a III/II alosztályokat (legális csatornák ellenőrzése, titkos ügykezelés, Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság), valamint néhány megyében a III/III-Alosztály ideológiai és egyházi vonalait.⁴⁴

Ellenőrzések cionista vonalon

ÁPRILIS 27. A III/III-2-a Alosztályra befutó jelentés a korábbiakhoz hasonlóan arról számol be, hogy az izraelita egyházon belül cionista ellenséges csoport működik. Az „Együttműködők” fedőnevű ügyben elsősorban a segélyek kezeléséről, a külföldi propaganda hatásáról, az izraeli követséggel fenntartott kapcsolatokról és olyan eseményekről gyűjtenek adatokat, amelyek a pártállamhoz lojális vezetők lejáratását célozzák. Bár régóta tervezik, továbbra sem sikerül Scheiber Sándor lakásának lehallgatását megoldani. A jelentés elpanaszolja azt is, hogy a kémelhárítással való együttműködést túlságosan egyoldalúnak érzi. Az 1964. áprilisi összefoglaló szerint „Tanulók” fedőnéven egy új, előzetes ellenőrzés keretében vizsgálják egyes fiatalok (a Zsidó Gimnázium és a rabbiszeminárium összejáró diákjai) tevékenységét, amelyet a társadalomra veszélyesnek tartanak.

Az összejövetelek napja alapján „keddistanak” és „szerdaistanak” nevezett csoportokkal kapcsolatban végül nem kreáltak nagyobb ügyet, de folyamatosan zajlott a mindennapi bomlasztó munka. Ehhez ekkor már 7 ügynök és 2 társadalmi kapcsolat, a technikai eszközök közül pedig két telefonlehallgatási és egy „fél” (véltetően egy másik akcióval közösen használt) szobalehallgatási lehetőség állt az operatív tisztek rendelkezésére, amihez újabbakat kértek. A „cionista vonal” a következő évben átkerült a III/II. Csoportfőnökségre, ezzel együtt duplájára nőtt a foglalkoztatott hálózat létszáma, 6 ügynök és 10 társadalmi kapcsolat állt a szerv rendelkezésére.⁴⁵

A Moszkva téri
galeri tagjairól
készített
megfigyelési fotók
1964-ben

Létszámcsoökkentés a III/III. Csoportfőnökségen

ÁPRILIS 27. A párhuzamosság megszüntetése érdekében összevonják a BM III/III 1. és 4. Osztályait. A csoportfőnöki törzs, az értékelő és a tájékoztató alosztályon kívül négy osztályt szerveznek, központilag meghatározott létszámcsoökkentéssel.⁴⁶

A Moszkva téri galeri, a Kalef bomlasztása

Május 20.

Budapesten felállítják az első utcai automatákat.

Június 20.

Magyarország 3-1-re legyőzi Dániát, ezzel a harmadik helyet szerzi meg a labdarúgó-Európa-bajnokságon.

Június 21.

Törvényerejű rendelet születik a népi ellenőrzés feladatairól.

MÁJUS 3. A BRFK III/b. csoportja „Matrózok” fedőnéven előzetes ellenőrzést kezd az ún. Kalef galeri ellen. A kezdeti ügynökjelentések alapján a Moszkva téren találkozó, jelentős számban környékbeli (eredendően középosztálybeli) fiatalokkal szemben az ellenséges ideológiai elképzelések széles skáláját fogalmazzák meg gyanúként: nyugatimádat, fasiszta elvek (Hitler dicsőítése), izgatás a párt politikája ellen, nacionalizmus, antiszemitizmus, szovjetellenesség, az ellenforradalommal kapcsolatos várakozások.

1956 után a hatalomnak kiemelt problémát jelentettek azok a fiatalok, akik elutasították a pártállami normákat, és nem idomultak a létező szocializmus szürke valóságához. Az együtt szórakozó, kisebb-nagyobb „balhékat” elkövető, illetve szimbolikus cselekedetekkel politizáló csoportok „galeriknek” minősültek.

A belügyi apparátus 1961-ben kezdte meg tervszerű bomlasztásukat. 1966-ig országosan 226 galerit számoltak fel, összesen 2482 taggal. A szétzilálásukra indított átfogó akciók a közrendvédelem, a politikai rendőrség és a KISZ közös irányításával zajlottak.

A Kalef galeri társadalmi veszélyességét huligán kapcsolataikkal, valamint egy köztörvényes ügygel (iskolai kabátlopás) is megpróbálták alátámasztani. Az ügyben foglalkoztatott ügynökök beszámoltak a társaság kirándulásairól, koncertek látogatásáról, házibulikról is. Ugyanakkor a csoport párhuzamos ellenőrzése miatt egymásról nem tudó, szervezett fiatalok jelentései jól mutatják, hogy a politikai természetű viták provokálása is a feladataik közé tartozott. A nyomozók az elhangzó izgató beszélgetéseket bizonyíték gyanánt megpróbálták operatív technikai eszközökkel is rögzíteni, ám előfordult, hogy a közös

italozás közben a ruhában elhelyezett felvevőkészülék nem működött. Az ügy egyik kulcsszereplője a „Csorba” fedőnéven jelentő bandatag volt, akit 1956-os tevékenységért, a forradalom leverése utáni futárszolgálatért elítéltek, és még a börtönben szerveztek be. Az ügy, a rendőrségi meghallgatások ugyanakkor módot adtak a hálózat további bővítésére is. Ezzel – a belső értékelés szerint – sikeresen bomlasztották a Moszkva téri galerit. 1965 novemberében az ügyben hozott bírósági ítélet felfüggesztett börtönbüntetést szabott ki néhány fiatalra, többeket pedig felmentett. A fiatal bandák megfigyelése és manipulálása azonban a megszerzett lehetőségekkel bővülve tovább folytatódott.⁴⁷

Nagy Sándor baloldali összeesküvése

JÚNIUS 27. Izgatás miatt három év szabadságvesztésre ítélik Nagy Sándort. A március 17-e óta előzetes letartóztatásban lévő irodalmár ellen az MSZMP Politikai Bizottságának jóváhagyása után indul meg a vizsgálat.

A Sztálin- és Kossuth-díjas költőt 1963 augusztusában a BM III/III-5. Osztály vette feldolgozás alá „Koldus” fedőnéven. Bár az ügynöki jelentések és lakásának lehallgatása során megállapították, hogy felső kapcsolattal nem rendelkezik, és a beszerzett anyagok nem tehetők jogi erejű bizonyítékká, a megfigyelő operatív tevékenység folytatódott.

Az ügy háttérében a nemzetközi politikai életből fakadó elvárások álltak. A szovjet–kínai szakítás után ideológiai harc (a kommunizmusról szóló vita) kezdődött, amelyben a kínai–albán állásponttal rokon-szenvező Nagy Sándor olyan revizionistának minősült, aki baloldaltól támadja az MSZMP politikáját. Személye így alkalmassá vált a Kádár-rezsim kétfrontos harcának illusztrálására. Az ítélet később visszaterőn hivatkozási alapul szolgált különböző politikai megnyilatkozásokban és az állambiztonsági munka értékelése során. Az író 1966 márciusában az Elnöki Tanács kegyelemben részesítette. A kiábrándult és Albániába szökni kívánó Nagy Sándor ellen 1967. július 4-én tiltott határátlépés miatt (a jugoszláv határon kapták el) ismét eljárás indult, ennek kimenetele azonban nem ismert. Nyugdíjazásáig visszavonultan, gyári munkásként dolgozott.⁴⁸

Június 29.
Magyarország és Csehszlovákia között megindul a menetrend szerinti autóbuszforgalom.

A Pápai Magyar Intézet átvételének terve

Szeptember 15.
A Sztentszék és a Magyar Népköztársaság képviselői budapesti tárgyalásaik lezárásaként részleges megállapodást írnak alá.

JÚLIUS 23. A belsőreakció-elhárítás (BM III/III) és a hírszerzés (BM III/I) közös tervet dolgoz ki a II. Vatikáni Zsinat 1964 szeptemberében kezdődő III. ülésszakával kapcsolatban.

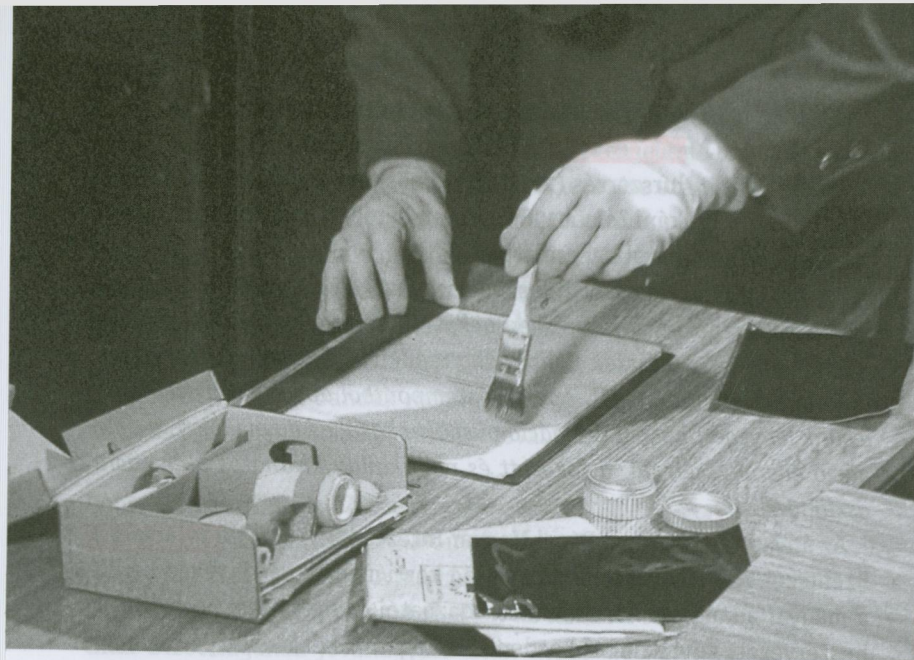
Az anyag leszögezi: „Érzékelve a vatikáni politikai vonalvezetésben bekövetkezett változást, és a zsinati ülésszak politikailag rendkívül figyelemre méltó téma anyagát, operatív szempontból abban látjuk felkészülésünk lényegét, hogy a delegáció püspökei közül az ügynököket, a delegáció ellenőrzésén túl, a fokozott és politikailag kívánatos aktivitásra ösztönözzük.”

Az anyag kitér a római Pápai Magyar Intézet (PMI) sorsára is, amely a Sztentszék és a Magyar Népköztársaság közti megállapodás révén került a magyar államhoz. Az intézmény igazgatói és helyettesi posztjára is beszerezett egyháziakat kezdenek keresni. A két akciót párhuzamosan készítik elő, az ügynököket Rómában is a BM III/III-2-a tisztje fogja irányítani, mivel a kinti rezidentúra még nem ismeri őket.

Mindez jellegzetes példája volt az egyházi elhárítás és a Vatikán elleni hírszerzéssel foglalkozó részleg együttműködésének. A kooperációt a későbbiekben még inkább elmélyítette, hogy a III/III-as egyházi elhárítók közül többen hírszerzőként folytatták karrierjüket. A Pápai Magyar Intézet az elkövetkező évtizedekben a magyar hírszerzés előretolt bástyájaként működött. Vezetői és tagjainak egy része az állambiztonság hálózati személyei voltak. Irányításuk, feladataik kiszabása nemzetközi munkamegosztás szerint történt, mivel a keleti blokk szolgálatainak együttműködése során a magyar szervek kiemelt szerepet kaptak a Vatikán elleni akciók lebonyolításában.⁴⁹

A levéllenőrzésről

SEPTEMBER 25. Galambos József miniszterhelyettesi utasítása rögzíti a postai küldemények lefoglalásának és az ügyekben, büntetőeljárásokban való felhasználásának rendjét. A levéllenőrzés (K-ellenőrzés) titkosságának fenntartása végett a küldemények kiemelésére, lefoglalására és „jogi erejű bizonyítékként” történő felhasználására csak meg-alapozott esetekben kerülhet sor.⁵⁰

Levelek és rölapok vegyi vizsgálata (jelenet egy belügyi oktatófilmből)

Illés Lajos szervezési kísérlete

OKTÓBER Az állambiztonság megpróbálkozik Illés Lajos szervezésével. A nevét viselő zenekar első sikerei után a Balassi Bálint utcában található Margit cukrászdában történő találkozásokon azonban a fiatalember ellenáll a kísérletnek.

Az Illés együttes koncertjeit legkésőbb 1963 decemberétől már ügynökök figyelték. A rajongók és az együttes tagjai által elkövetett kisebb botrányok mindvégig lehetőséget adtak a zenekar törekvéseinek korábban tartására, a rendszer tűréshatárainak érzékeltesítésére. Eközben a kiemelkedő népszerűségnek örvendő zenekarral kapcsolatban bombasztási tervek is készültek, amelyek a tagok szembeállítására, bizalmi kapcsolatuk megtörésére irányultak.⁵¹

Új szovjet főtanácsadó a Belügyminisztériumban

NOVEMBER 1. Megérkezik Budapestre Nyikolaj Grigorjevics Turkoz, ezredes, az Állambiztonsági Bizottság (КГБ) Belügyminisztérium mellett működő képviselőjének új vezetője, aki korábban hat éven át már helyettesként szintén Budapesten tartózkodott.⁵²

HOTEL KOWAKI-EN

WELCOME
HUNGARIAN PARTY

Olimpiai rendezvény helyszíne a Tokió közelében fekvő Hakonében

Szeptember 24–26.

Az MSZMP Ideológiai konferenciáján a „kispolgári, burzsoá” nézetek elleni harcról és a szocialista tudatformálás kérdéseiről tanácskoznak.

Október 10–23. Az XVIII. Nyári Olimpiai Játékokon Tokióban a magyar csapat 22 érmet szerez.

Október 14. Az SZKP KB Elnöksége felmenti Hruscsovot első titkári tisztségéből, utóda L. I. Brezsnyev lesz.

Összefoglaló jelentés a tokiói olimpiai csapatról

NOVEMBER 12. A III/II. Csoportfőnökség összefoglaló jelentése szerint az 1964-es tokiói csapat 274 tagja (ebből 193 sportoló) közül 42 fő az állambiztonság „kapcsolata”. Bár őket elsősorban a kémelhárítás, esetleg a hírszerzés foglalkoztatja, a delegáció tagjainak előzetes ellenőrzésében (priorálás, környezetanulmányozás, egyeztetés a sportvezetéssel) a III/III. Csoportfőnökség munkatársai is részt vesznek.

A hidegháború éveiben a két világrendszer közötti, mindenre kiterjedő vetélkedésben a sport is erőteljesen átpolitizálódott, és az olimpiai sikereket igyekeztek maximálisan kihasználni a propaganda számára. Ugyanakkor a Nyugaton megtartott sportesemények a szocialista blokk országai számára számos veszélyt rejtettek magukban. Az ellenséges ideológiai behatások, a nem kívánatos kapcsolatok kiépülése miatt

minden olimpiai csapat többszörös és alaposan meg-szervezett állambiztonsági ellenőrzés alatt állt. Ezt mutatja a szervekkel együttműködők magas aránya is. A csapat biztosítására „kétoldalú” ellenőrzést vezettek be: a beszerezett ügynökök mellett a hivatalos kapcsolatok (edzők, sportvezetők) is naponta jelentettek a delegációval kiutazó két operatív tisztnek. Ennek ellenére a sportolók időről időre éltek a „diszsidálás” lehetőségével, a tokiói csapatot például ketten hagyták ott.⁵³

A belügyi lakótelepek helyzete

NOVEMBER 13. Az MSZMP BM-pártbizottsági ülésén Ladvánszky Károly (későbbi belügyminiszter-helyettes) számol be a BM-lakóházak, lakótelepek helyzetéről, az ott élő párttagok politikai tevékenységéről. A belügy által épített lakótelepeken és lakóházakban lakó 2844 család kapcsolatát a környék lakosságával nem tartják megfelelőnek. A nyolc nagyobb lakótömbben végzett felmérés után felmerül, hogy a dolgozók lakáshoz juttatását a jövőben más módon kell megoldani.⁵⁴

Hruscsov bukása

NOVEMBER 14. Hruscsov bukása (október 14.) politikai földrengést vált ki Magyarországon is. A kubai rakétaválság után ismét készülségre helyezik az állambiztonsági szerveket. Az MSZMP PB egy hónap elteltével elemzi az eseményeket. A pártvezetés elé kerülő összefoglaló megjegyzi, hogy a hír nyugtalanságot, élénkületet váltott ki a belső ellenséges csoportokból, személyekből, amit azonban a megfelelő tájékoztatással részben sikerült csökkenteni. A „szektás”, „revizionista” csoportok aktivitása nőtt, gyakoribbak lettek az ellenséges személyek összejövetelei. A jelentés szerint nyílt izgatásként értékelhető megnyilvánulásokra és röpcédulázásra is akadt példa (32 fő ellen indult eljárás). A „kétfrontos harc” jegyében ugyanakkor a belügyi jelentés azt is megemlíti, hogy gyakoribbá váltak a Kína-barát megnyilvánulások is, és a kínai diplomaták

Október 26.

A Tiszai Vegyi Kombinátban megkezdődik a műtrágya gyártása.

November 2.

Kádár János az MSZMP PB tagjaihoz megküldött feljegyzésében – nyilvános nyilatkozataival összhangban – nem múló háláját fejezi ki Hruscsov iránt.

November 10.

Törvényerejű rendelet rögzíti a háborús bűntettek elévülhetetlenségét.

erőteljes szervezőmunkát fejtenek ki, ezért az állambiztonsági szervek a korábbi 6 helyett most 13 csoportot ellenőriznek.

Az állambiztonság hálózati személyeit ezt követően a váltással kapcsolatos adatok gyűjtésére mozgósítják. Ennek alapján hamarosan elküldik a jobboldali ellenséges csoportok: a „revizionisták”, a szociáldemokraták (!), a kisgazda politikusok, az egyházi személyek és az 1945 előtti politikusok véleményét tükröző összegzéseket is.

November 21.

Felavatják az új Erzsébet-hidat Budapesten, amely a szocialista modernizáció egyik jelképévé válik.

December 16.

Ismét nagykövetsi szintre emelik Magyarországot és Ausztria kapcsolatát.

December 21.

Ünnepségeket tartanak Debrecenben az ideiglenes nemzetgyűlés és az ideiglenes nemzeti kormány megalakulásának 20. évfordulóján.

December 30.

A SZOT Elnöksége felszabadulási munkaversenyt hirdet a közelgő évforduló tiszteletére.

Az MSZMP PB jóváhagyja a jobb- és baloldali csoportok visszaszorítása érdekében eltervezett, széleskörű adminisztratív intézkedések foganatosítását. A pártfórum – a Nagy Imre-perhez hasonló fordulatot élve – „szabad folyást engedett” a BM-nek a következő ügyekben: Bíró Ferenc és rokonai rendőrhatalósági figyelmeztetése, Lovas József munkásőr ellen izgatás miatt párteljárás indítása. Továbbá eljárás megindítása Pánczél László ellen izgatás miatt (albán és kínai propaganda terjesztése); Fehér Ferenc középiskolai tanár ellen revizionista izgatás miatt; Rózsa Elemér jezsuita szerzetes és három társa ellen összeesküvés előkészítésének alapos gyanúja miatt; Emödi László katolikus pap (a Regnum Marianum közösség vezetője) és három társa ellen ifjúság befolyásolása miatt. A pártvezetés feladatként határozta meg azt is, hogy fokozni kell a bomlasztó tevékenységet a horthystafasiszta laza csoportokban és a jobboldali szociáldemokraták csoportjaiban is.⁵⁵

A titkos lakások szabályozása

DECEMBER 1. A K- és T-lakások helyzetének rendezésére átfogó szabályozás születik. A minisztérium tulajdonába kerülő K-lakásokat a BM Külügyi Osztály kezeli. Létesítésükre főcsoportfőnöki engedéllyel kerülhet sor, és a lakást az azt tartó operatív tiszt fedőnévére kell kiutalni. A legalizáló személyre szigorú szabályok vonatkoznak. Külön normákat állapítanak meg az ingatlanok ellátására.⁵⁶

Beszámoló az állambiztonság munkájáról

JANUÁR 22. A Belügyminisztérium országos értekezletén az állambiztonság munkáját Galambos József főcsoportfőnök értékeli. Referátuma elhárítási vonalanként veszi számba a szervek munkáját. Az ideológiai, kulturális területtel kapcsolatban rögzíti, hogy ide helyeződött át az osztályharc. Az ellenséges, revizionista értelmiségiekkel szemben 6 jelentősebb ügyben folytatnak munkát, ami 45 személyt érint. A kulturális, tudományos, újságírói területen 25 egykor elítélt személyt tartanak számon ellenséges nézeteik miatt. Nacionalista megnyilatkozások miatt 1961 óta 164 személy ügyében jártak el. A szektás csoportokkal kapcsolatban Galambos a kínai és albán követségek alkalmazottainak tevékenységét, illetve Nagy Sándor ügyét említi. Kijelenti, hogy a volt pártok vonalán bomlás tapasztalható. Csupán 30-40 jobboldali szociáldemokrata folytat ellenséges tevékenységet, az egykori kigazdák jobboldali elemei közül 1-2 vezető aktivizálódott, továbbá néhány egykori parasztpárti és kereszténydemokrata érdemel figyelmet. Az „egyházi vonalon” a szerzetesrendek tagjait tekintik a legaktívabbnak, emellett kiemelt figyelem irányul a vatikáni kapcsolatok, a protestáns, illetve a „cionista” propaganda ellenőrzésére. Bővülő feladatot jelentenek az elszaporodó ellenséges ifjúsági csoportok (egyetemek, hittan, huligánok). A horthysta, fasiszta elemekkel kapcsolatban a beszámoló belső

fellazító törekvéseket emleget. Az állambiztonsági statisztikák szerint 1963. január 1. és 1964. augusztus 1. között 123 esetben 1868 darab röp-cédula került terjesztésre, 643 esetben 2334 falfirkálás jutott a szervek tudomására, 878 névtelen levél került hozzájuk.⁵⁷

Nyomozás Balaskó Jenő ellen

Február 10-12.

Az Országgyűlés téli ülészakájának felszólalásaival kampány kezdődik a Vietnam elleni amerikai „imperialista agresz-szióval” szemben. Kádár János parlamenti beszédében az évről évre csökkenő gyermekszületésről is említést tesz.

FEBRUÁR 1. Bizalmas nyomozás indul Balaskó Jenő ellen, amelyet követően, február 4-én őrizetbe is veszik a költőt.

Az irodalmi élettel foglalkozó kulturális elhárítás ügynökei éveken át írtak jelentéseket Balaskó Jenő költőről és a Hungária kávéházban összejáró társaságáról. Az állambiztonság a felolvasott versek ellenségesnek minősülő politikai tendenciája miatt irodalmi estjeit is ellenőrizte. Végül egy Dózsa Györgyről szóló költeménye miatt, a „Szavalók” fedőnevű ügyjelzésben indul meg ellene a közvetlen nyomozati munka. E vers kisebb botrányt is okozott 1964 februárjában, amikor tervezett megjelenésekor – a Budapesti Műszaki Egyetem pártbizottságának intézkedésének köszönhetően – bevonták a *Jövő Mérnöke* című lap már nyomtatni kezdett számaint.

Ezt követően Balaskó Jenő publikálási lehetőségei még inkább bezárultak, ennek ellenére terveit, fellépéseit, előszóbeli előadásait továbbra is ellenőrizték. A környezetébe bevezetett ügynökök „magatartási vonalának” kialakítása során a költői hiúságra próbáltak építeni. A szerveknek sikerült megszerezni magnószalagra mondott verseit, valamint – mivel azt éppen egy hálózati személyre bízta – Hollandiába szánt kéziratát. Az izgatásra alkalmasnak talált, burkolt formában rendszerkritikus versek elhangzását lehallgatás útján (3/e rendszabály) is rögzítették 1964. december 23-án.

Végül a megindított ügyet 13 tanú kihallgatása után, bizonyíték hiányában 1965. február 23-án lezárták. Balaskó Jenő figyelése, „utóellenőrzése” azonban évtizedeken át folytatódott, és a hatalmi intézkedések következtében a kulturális élet periferiáján tudott csak megkapaszkodni.⁵⁸

Mentális problémák az állambiztonságnál

FEBRUÁR 5. Egy belső tájékoztató szerint a BM hivatalos állományában, főképpen a III. Főcsoportfőnökségen, évről évre emelkedő számban fordulnak elő idegrendszeri (ideggyengeség, idegkimerültség, idegösszeroppanás stb.) megbetegedések. Az okok közül a következőket tárják fel:

- 1945 előtti részvétel a munkásmozgalomban, a „felszabadulás” utáni nehéz feladatok;
- a „személyi kultusz”, illetve az „ellenforradalom” időszakának munkakörülményei;
- szolgálati és családi körülmények összehangolásának hiánya;
- beiskolázások feszített követelményei;
- alkoholizmus és túlzott dohányzás;
- egyes parancsnokok figyelmetlensége beosztottaik iránt.

A téma ettől kezdve visszatérően a pártszervek napirendjére került, és több intézkedéssel is javítani kívántak a helyzeten.⁵⁹

A Szabadság tér a hatvanas évek közepén

Február 18.
Miniszteri rendeletet adnak ki a szükséglakások felszámolásáról.

Március
Budapesten, a Blaha Lujza téren lebontják a Nemzeti Színház épületét.

Március vége – április közepe
A Dunán levonuló árvíz által okozott anyagi kár meghaladja a 200 millió forintot.

Április 2.
A felszabadulás 20. évfordulója alkalmából a Dózsa György úton felavatják Lenin nagyméretű szobrát.

Április 3.
Az Országgyűlés ünnepi ülésén törvénybe iktatja a felszabadulás történelmi jelentőségét. Ez évtől csak öt évente rendeznek katonai díszszemlét április 4-én.

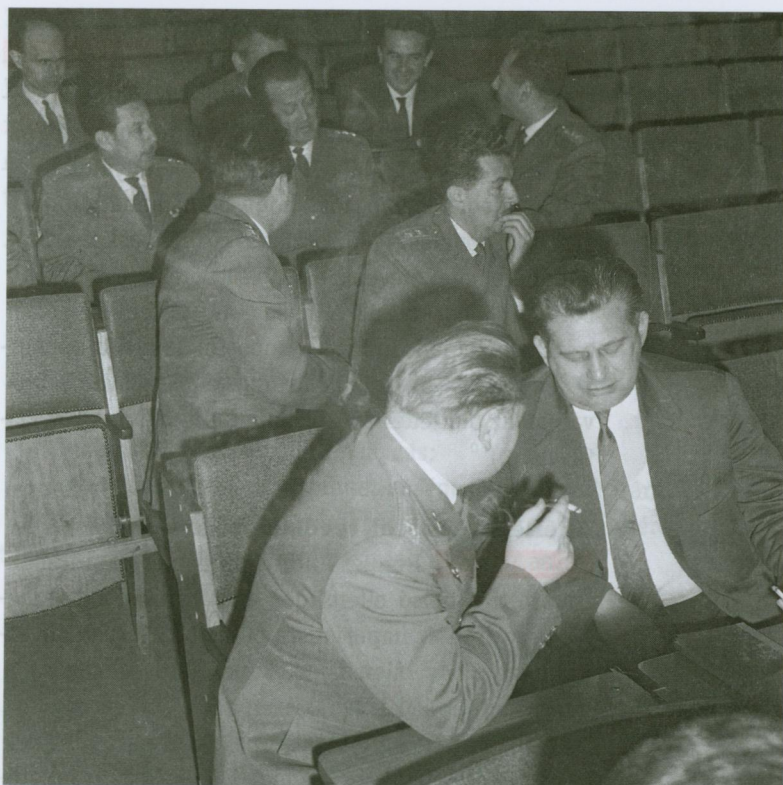
Tüntetés az USA követsége előtt

FEBRUÁR 13. A Vietnam melletti szolidaritási tüntésen rendzavarásra kerül sor a Szabadság téren. Külföldi és magyar egyetemi diákok megrohamozzák az épületet, gyújtogatnak. A kirendelt belügyi alkalmazottak megakadályozzák, hogy bárki behatoljon az amerikai követségre. Az oszlatás közben fasisztáknak, jenkibérencnek nevezik őket, és a verekezésben több belügyes megsebesül. A belső elhárítás ezt követően a szélsőbaloldali (ifjúsági) csoportok fokozott ellenőrzéséről dönt. (A hatalom birtokosai pedig óvatosabbá válnak az USA-ellenes, antiimperialista indulatok szításában.)⁶⁰

Az ellenséges erők tevékenysége

FEBRUÁR 15. Benkei András miniszter parancsban ismerteti a belső ellenséges erők törekvéseit, amelyek szerinte az imperialista fellazítási tervek következményei. Az ellenséggel kapcsolatos elemzése a gazdasági, politikai fellazításról és a „polgárosodás”, „liberalizálódás” hangoztatásáról értekezik, illetve a konspiráció fokozásáról, a legális és féllegális lehetőségek kombinációjáról, laza csoportok létrehozásáról, pozíciófoglalásról szól. (Ezek a fordulatok az elkövetkező évek állambiztonsági dokumentumainak is visszatérő formulái lesznek.)

A titkosszolgálati munka értékelése során megállapítja, hogy a III/III. Csoportfőnökség központi (budapesti) és megyei szervei a belső reakció elleni harcot a párt politikájának megfelelően, a kiadott parancsok szellemében folytatják, és e harc során figyelemre méltó eredményeket értek el. Sikeresnek minősíti a behatolást az „illegációkba” a klérus, a volt pártok és a revizionisták vonalán, ugyanakkor az utasítás szerint fokozni kell a munkát az ideológiai, a gazdasági, a kulturális és az ifjúsági területeken.⁶¹

Belügyminisztériumi értekezlet 1965. május 20-án

Névlista az ellenséges személyekről

JÚNIUS 22. Jelentés készül az MSZMP Politikai Bizottsága számára a „belső ellenséges erők” helyzetétől. A hétoldalas belügyminisztériumi anyag – a „kétfrontos harc” jegyében – a jobb- és baloldali ellenség aktivizálódását mutatja be. Ennek háttérében a fellazítás hatását, a kommunista mozgalmon belüli vitákat, a szovjet pártvezetésben lezajló személycseréket és a gazdasági nehézségek hatásait látják a belügy elemzői. Az anyag szerint a „belső ellenség” fő taktikája a nehézségek eltűlése, valamint a liberalizálódás, a polgárosodás hangoztatása, illetve a belső ellentétek szítása. A megfigyelések szerint az ellenséges összejövetelek, közös rádióhallgatások száma nő. A fellazítási doktrína első, alaposabb elemzése mellett az elemzés különösen veszélyesnek

A Belügyminisztérium által a pártvezetés részére összeállított lista az ellenséges személyekről 1965-ben

Az ismert főbb revizionista és jobboldali személyek az alábbi helyeken dolgoznak:

Obersovszky Gyula	PRESZTO Külkereskedelmi Vállalat, előadó
Vásárhelyi Miklós	Élet és Tudomány, újságíró
Erdős Péter	Szerzői Jogvédő Hivatal Színházi Osztály, csoportvezető
Fazekas György	Corvin Áruház, propagandaosztály vezetője
Novobáczky Sándor	Magyarország hetilap
Gömöri Endre	Magyarország hetilap
Garamvölgyi István	Magyarország hetilap
Barabás Tamás	Esti Hírlap, rovatvezető
Korolovszky Lajos	Magyar Televízió, rovatvezető
Demeter Imre	Film Színház Muzsika, szerkesztő
Heller Ágnes	MTA Szociológiai Kutató Csoport
Lőcsei Pál	MTA Szociológiai Kutató Csoport
Köves Erzsébet	Gorkij Könyvtár, csoportvezető
Fehér Ferenc	XXI. ker. Kossuth Gépipari Technikum, tanár
Molnár Zoltán	Élet és Irodalom, rovatvezető
Fekete Gyula	Élet és Irodalom, munkatárs
Sándor András	Szerzői Jogvédő Hivatal, előadó
Jusztusz Pál	Corvina Könyvkiadó, lektor
Mérei Ferenc	Országos Elme- és Ideggyógyintézet, pszichológus
Ádám György	Közgazdasági és Jogi Kiadó, lektor
Széll Jenő	Képzőművészeti Alap, előadó
Dr. Mohácsi László	MASPED, Külkereskedelmi Vállalat, jogász
Horváth Zoltán	Nyugdíjas, történészi munkát folytat
Losonczy György	László Kórház, osztályvezető főorvos
Kardos László	Néprajzi Múzeum, tudományos kutató
Andorka Rudolf	KSH, statisztikus, programozó
Kopácsi Sándor	Solymári PEMÜ, programozó
Tánczos Gábor	Varga Katalin Gimnázium esti tagozatán tanár
Litván György	Árpád Gimnázium, tanár
Markos György	Marx Károly Közgazdasági Egyetem, tanár
Zsámboky Zoltán	Országos Fordító Iroda
Földvári Rudolf	Vörös Csillag Traktorgyár
Batár Attila	Pest-Nógrád megyei Állami Gazdaság Központja
Rácz Sándor	Híradástechnikai KTSZ
Marián István	K.G.M.
Boldizsár Iván	Magyar Hírek, Rádió, Televízió stb.
Jánosi Ferenc	KÖZÉRT Vállalat
Haraszi Sándor	Nyugdíjas

Fekete Sándor	MTA Irodalomtörténeti Intézet
Lux László	Film Színház Muzsika hetilap
Sümei Endre	Képes Újság
Molnár Aurél	Tükör hetilap
Gyurkó László	Valóság folyóirat
Darvas Iván	József Attila Színház, színész
Mensáros László	Madách Színház, színész
Nagy Attila	Thália Színház, színész
Bozók István	Madách Színház, rendező
Kárpáti Gyula	Bartók Színpad
Bibó István	KSH Könyvtár
Göncz Árpád	Veszprémi Kémiai Kutató Intézet, Veszprém

A főbb szektás, dogmatikus személyek, valamint az 1962. augusztusi határozattal a bűnüldöző szervekből eltávolított exponáltabb személyek, akikre jelzéseink vannak és az alábbi munkahelyeken dolgoznak:

Balácsi Béla	Óbudai Hajógyár, osztályvezető
Dr. Bálint István	Munkaegészségügyi Intézet, osztályvezető
Bartos Antal	Bányászati Kutató Intézet, közgazdász
Bíró Ferenc	Préskovácsgyár, mérnök
Boldoczki János	Tollfeldolgozó Vállalat, igazgatóhelyettes
Dékán István	Vendéglátó-ipari Vállalat, technikai igazgató
Décsi Gyula	Fordító
Dés Mihály	Pénzüntézet Központ, igazgatóhelyettes
Faludi Ervin	Sertésvágóhid, előadó
Farkas Mihály	Fordító
Farkas Vladimir	Belkereskedelmi Kölcsönző Vállalat, előadó
Gerő Ernő	Fordító
Dr. Janikovszki Béla	Szabolcs utcai kórház, főorvos
Konrád Árpád	Műanyagipari KTSZ
Köteles Henrik	Belkereskedelmi Minisztérium, főelőadó
Kovács István	Könnnyűipari Minisztérium, osztályvezető
Papp Sándor	ELTE Filozófiai Tanszék
Piros László	Szegedi Szalámigyár, főmérnök
Péter Gábor	Ruhatervező Vállalat
Szalai József	Zrínyi Nyomda, korrektor
Szamosi Tibor	Chemolimpex, osztályvezető
Tihanyi János	Chemolimpex, főosztályvezető
Zentai Ottó	Chemolimpex, főosztályvezető
Soltész Károly	OTP kerületi kirendeltségének vezetője

Április 8.
A rádió megkezdí
Komjáthy György
Csak fiataloknak
című műsorának
sugárzását.

Április 29. – május 21.
A Fővárosi Bíróság a
népköztársaság meg-
döntésére irányuló
összeesküvés vádjá-
val 2–5 évi börtön-
büntetésre ítéli
Emődi Lászlót és
hat társát, a Regnum
Marianum közösség
vezetőit.

Május 1.
A minisztertanács
határozata jóváhagy-
ja a Dunakanyar
regionális rendezési
tervét.

Június 9.
Louis Armstrong
80 ezer ember előtt
nagysikerű koncertet
ad a Népstadionban.

Június 18.
A Dunán levonuló
újabb árvíz előnti
a Csallóköz nagy
részét, 50 ezer ember
válík hajléktalanná.

ítéli a nacionalizmus terjedését, az önálló szocialista
úttal kapcsolatos koncepciók felvetését.

Az állambiztonsággal kapcsolatos adatsorok sze-
rint 1964 utolsó negyedévében 112 főt, 1965 első négy
hónapjában 148 fő voltak felelősségre izgatásért.
A szervezkedések azonban döntő mértékben továbbra
is helyi jellegűnek tekinthetők. Az állambiztonságnál
131 ügyben, 130 jelzésben folyik feldolgozó munka.
A belső elhárítás 50 „jobboldali, illetve revizionista” és
24 szektás dogmatikus személyt nevesít is a pártveze-
tés számára. Az egyes szakterületekkel kapcsolatban
az egyházi illegáció aktivitását regisztrálják, azaz míg
a hittan-beíratások száma hivatalosan csökken, az
illegális hittanórák becsült száma nő. A belső elhárítás
munkatársai 70 horthysta katonatiszti csoportosulást
figyelnek meg. Rögzítik az egykori szociáldemokraták
koalíciós reményeit. A „szektás, dogmatikus” szemé-
lyek aktivitása, illetve kínai és albán diplomaták pro-
pagandamunkája miatt 20 csoportot figyelnek meg,
továbbá a kínai követség 200, albán követség 250
kapcsolatát ellenőrzik. (Kisebb mértékben a görög és
jugoszláv emigránsokat is megfigyelik.)

A kérdést (Kádár János hozzászólása után) leveszik
a napirendről. Az anyag átdolgozásával, a személyi
kérdések kidolgozásával (a területileg illetékes KB-tit-
károkkal) Korom Mihályt bízzák meg. A téma legköze-
lebb egy hónap múlva kerül a pártvezetés elé.⁶²

Jezsuiták „világszolidarizmus” pere

JÚNIUS 30. A Budapest Fővárosi Bíróság 3-8 év közti
börtönbüntetésre ítélt hat jezsuita szerzetest (Rózsa
Elemért és társait.)

Az évek óta tartó, de az 1963-as amnesztia, majd az
1964-es vatikáni tárgyalások miatt nem realizált ügy-
ben 1965. február 10-én vázolták fel egy nagyszabású
összeesküvés képét. Az ügy alapjául a jezsuiták teoló-

giai és lelkipásztori programja (a „világszolidarizmus”) szolgált, amelyet a hatalom részéről egy politikai rendszerváltás terveként állítottak be. Az írást korábban alkalmasnak találták egy átfogó „klerikális” per alapján is, illetve más ügyekkel (pl. Matheovits Ferencével) is összefüggéseket kerestek. Végül azonban csak a jezsuiták elleni közvetlen fellépés maradt meg. A bűncselekmény elkövetését a terheltek „személyében rejlő” okokkal magyarázták: *„Egész múltjuk, neveltetésük és életvezetésük ellenséges tendenciájú volt. Mint volt jezsuita szerzetesek, a Vatikán leghűségesebb és legharcosabb alattvalói. A fiatalabb jezsuita generációhoz tartoztak, akik az illegális renden belül is a legszélsőségesebb jobboldali irányzatot képviselték.”* A letartóztatásokra 1964 decemberében és 1965 januárjában került sor. Ezzel egy időben 67 főt hallgattak ki tanúként és két személy esetében fegyelmi eljárást kezdeményeztek. 26 egyházi és világi személy esetében továbbá javaslat született fegyelmi eljárásra és rendőri figyelmeztetésre.

A jezsuiták a kommunisták szemében mindvégig a világméretű reakciós összeesküvés zászlóvivőinek számítottak. Így 1945 után a rend a kommunista hatalom és a politikai rendőrség egyik legfőbb célpontjává vált Magyarországon is. Szerepüket a legmagasabb szintű pártdokumentumok is kiemelték. Üldözésük, zaklatásuk tehát – bár eltérő módszerekkel és intenzitással – ekkor már közel két évtizede tartott. A szabadságvesztéssel záruló ügyeket ez a per zárta le. Ezzel együtt az 1950-ben feloszlott rend 250 tagja közül 77 jezsuitát összesen 1067 év börtönbüntetésre ítélték, amiből végül 240 évet töltöttek le.⁶³

A belső ellenség helyzetéről

JÚLIUS 20. A belső ellenség helyzetéről szóló, kibővített előterjesztést tárgyalt az MSZMP Politikai Bizottsága. Az állambiztonsági helyzetjelentés az egy hónappal korábbi anyaghoz hasonló megállapításokat tartalmaz, új elemként csak a megélenkült antiszemitizmust említi az elemzés. Ez alkalommal azonban az állambiztonság javaslata alapján konkrét személyi intézkedésekről is döntenek. Így engedélyezik hat ellenségesnek minősülő személy munkahelyi leváltását: Vásárhelyi Miklós (*Élet és Irodalom*),

Július 1.

Kádár Jánostól Kállai Gyula veszi át a minisztertanács elnöki tisztét.

Július 13.

Megkezdí a termelést a Dunai Kőolajipari Vállalat.

Imre Katalin (*Kritika*), Papp Sándorné (MTA Műszerügyi Szolgálat), Papp Sándor (ELTE Bölcsészkar Filozófiai Tanszék), Mohácsi László (MASPED Külkereskedelmi Vállalat), Szalai Józsefné (Fővárosi Óra- és Ékszeripari Vállalat). Jóváhagyják négy fő: Vásárhelyi Miklós, dr. Göncz Árpád, Imre Katalin, Erdős Péter rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítését és Justus Pál (Corvina Könyvkiadó, lektor) nyugdíjazását. Továbbá döntenek arról is, hogy az „illetékes Vezető Elvtársak beszélgetés során” figyelmeztessék az ellenséges személyekről való leválasztás céljából Gyurkó Lászlót (*Valóság*), Györe Imrét (*Magyar Nemzet*), Nyerges Andrást (Színháztudományi Intézet). További két esetben (Szalai József, korrektor, Ladányi Mihály, költő) pedig kimondják, hogy a „Politikai Bizottság szabad folyást enged a belügyminiszternek.”

Az illetékes KB-titkárokhoz utalják három személy (Bibó István, Fehér Ferenc, Heller Ágnes) ügyét. Két esetben a „politikai elszigetelés végrehajtására” konkrét felelősöket is megneveznek: *„Horváth Zoltán (nyugdíjas, történettudományi munkát folytat) ügyében Szirmai István elvtárs beszéljen Nemes Dezsővel. Ádám Györggyel kapcsolatban (Közgazdasági és Jogi Kiadó, lektor, MTA nemzetközi tájékoztató munkatársa) Nyers Rezső elvtárs beszéljen Vajda Imrével, akit Ádám negatív irányban igyekszik befolyásolni.”* Kállai Gyula Vásárhelyi Miklóssal és Imre Katalinnal kapcsolatban megjegyzi: *„Olyan helyre raknám őket, ahol reggeltől estig dolgozniuk kell”.* Biszku Béla az ellenséges személyek kapcsán egymás támogatását, egyfajta „fehér segély” működését említi. Követeli, hogy a politikai munka mellett rendszabályokat is alkalmazzanak, különben még *„azt hiszik, mindent szabad”.* Nemes Dezső egy új „Petőfi Kör” kialakulásától tart. A párt vezetői tehát részletes adatokkal rendelkeznek a megfigyeltokról, és konkrét javaslatokat, elvárásokat is megfogalmaznak.

Általános elvként Kádár János a BM és az agitációs szervek együttműködését szorgalmazza. Miközben érzékelteti, hogy az ellenséges személyekről alapos ismeretekkel rendelkezik, és jelzi a rendelkezésre álló eszközöket (*„a mellékletben fel tudnék sorolni többeket is”*), a vitában a Politikai Bizottságon belül is igyekszik középre helyezkedni a keményvonalasok és a reformerek között: *„A Belügyminisztérium rendszeresen jelent, abból bizonyos dolgokat megtudunk. A múltkor viccelődtem, és azt mondtam: mint ex-katolikus fellebbezni fogok, hogy protestáns*

csirkefogókat is tartóztassanak le. Lehet, hogy úgy van, hogy a Belügyben havonta, mint a málnát, 6 szerzetest letartóztatnak. Ha maguknál elcsíp az alosztály előadója egy szerzetest, az már világpolitika. Azt is helyesen kell megítélni, mi az egyházi dolog. A hitoktatást, a titkos hitoktatást a törvény persze tiltja, de ha azt veszem, hogy rendszerellenes tevékenység, azért ott még további meghatározások is kellenek, mert ha az abból áll, hogy inasgyerekeket elvisznek kirándulni, és azt mondják nekik, ez a Mária hónapja, és mondjunk el hat Üdvözlégy Máriát, attól a rendszer még nem dől össze. Az más jellegű tevékenység, mint ahol a gyutacsokat szedik össze. [...] Az ember nézegeti az egyházat. Tulajdonképpen a legális püspöki kar is ellenzéki erő, egy szervezett, óriási párt. Jó, nem tűzharc folyik köztünk, de ők opposícióban vannak.”⁶⁴

Imre Katalin megfigyelése

AUGUSZTUS 6. Rendőrhatósági figyelmeztetésben részesítik Imre Katalin irodalomtörténészt, kritikust. Az 1964. áprilisa óta a BM III/III-4-b Alosztály által „Társaskör” fedőnéven feldolgozás alá vont baráti társaság vezetője rendszerkritikus kijelentései miatt kerül az állambiztonság célkeresztjébe.

Augustus
Vértesszőlősen
rábukkannak a
később „Samunak”
nevezett ősember
maradványaira.

A *Tűz-tánc* antológia egykori szerkesztője, az irodalomszervezéssel foglalkozó Imre Katalin az MSZMP baloldali kritikáját fogalmazta meg: bírálta a párt úgymond liberális intézkedéseit, revizionista állásfoglalásait és a szerinte polgári demokráciához vezető irányvonalát. Nézeteit és társaságának elképzeléseit szektás és dogmatikus elgondolásként bélyegezték meg, összefüggésbe hozták a kínai és albán politikai irányvonallal. Személye több más üggyhöz is kapcsolódott. A „Társaskör” tagjait és az ELTE-n megfigyelt szabadgondolkodó kommunista csoportot a „Bölcselkedők” fedőnevű társaság eszmei irányítóinak, felső kapcsolatainak látták, láttatták az állambiztonság illetékesei.

A változatos operatív eszközöket felhasználó felderítő munka során megszerzett 13 kötetnyi információ a jogi szakvélemény szerint azonban kevésnek bizonyul egy ügy kreálásához, ezért 1965 februárjában bomlasztási terv készült a baloldali kritikusok megrendszabályozására. Ladányi Mihály ellen eljárás indult, Imre Katalin mellett pedig Galabárdi Zoltán is rendőrhatósági figyelmeztetésben részesült, valamint

egyéb kizsorító intézkedésekkel (pl. elbocsátások) is igyekeztek elérni a céljukat.

A későbbiekben Imre Katalin személyes találkozásai során eredménytelenül próbálta meggyőzni a kulturális elhárítás irányítóit elgondolásai helyességéről és tevékenysége törvényességéről: továbbra is veszélyes elemként, F-dossziés személyként tartották számon. Aktivitása miatt 1974 decemberében „Szervező” fedőnéven ismét bizalmas nyomozás alá vonták. Megfigyelése nyugdíjba vonulásáig változatlanul folytatódott.⁶⁵

Beszámoló az egyetemi felvételikről

AUGUSZTUS 11. Az ELTE vezetői beszámolót állítanak össze a BM III/III-2-b Alosztály illetékesei számára az 1965-os felvételi vizsgák tapasztalatáról (jól szemléltetve, hogy a felsőoktatás vezetői milyen módon működtek közre hivatalos vagy társadalmi kapcsolatuként az elhárítás munkájában). Az összegzés szerint az adott évben nappali tagozatra a 3982 jelentkező közül 1151 fiatalt vettek fel (a jogi karra 254, a bölcsészkarra 461, TTK-ra 436 főt). A jelentés rögzíti: „A szóbeli felvételi vizsgákat a párt, szakszervezeti, állami és KISZ vezetőségek szorosan ellenőrizték. Elfogultság miatt tudomásuk szerint mindössze egy panasz merült fel a vizsgabizottságok ellen.” A dokumentum rámutat továbbá a fizikai dolgozók gyermekeinek alacsony arányára, valamint az egyházi iskolásokból felvettek számának csökkenésére. Az irat beszámol a családi, befolyásolási törekvésekről, megemlítve a rektornak írt 50, protekciót kérő levelet. (Hasonló összegzések más években is készültek a belügyi szervek számára.)⁶⁶

Ladányi Mihály figyelmeztetése

AUGUSZTUS 12. A Gyorskocsi utcában lezajló három kihallgatás után a „megbánást tanúsító” Ladányi Mihályt rendőrhatósági figyelmeztetésben részesítik.

A fiatalok körében népszerű költő ellen hivatalosan 1965. február 11-én indult meg a nyomozás. Ennek alapja egy kazincbarcikai barátjának írt és az ellenőrzés során elfogott, az aktuális korrupciós ügyeket (elsősorban a vendéglátóiparban leleplezett Onódy-ügyet) taglaló levele. Emellett persze a rendszerkritikus kijelentéseket megfogalmazó és az MSZMP politikáját baloldali bírálatban részesítő irodalmárok megrend-

szabályozásának szándéka is kitapintható az ügyben. Az izgatással vádolt költőt politikai nézeteiről és közéleti szerepvállalásáról is faggatták, és terhelő adatokat gyűjtöttek 1956-os tevékenységéről (nemzetőri szerepvállalás, szökés, majd utóbb problémásnak minősülő újságcikkek). Ladányi ügynöki ellenőrzése a mások számára is elrettentésként szolgáló intézkedés után is folytatódott: még a hetvenes években is figyelték közszerepléseit, a fellépései során tett kritikus megjegyzéseit.⁶⁷

Külföldi stábok ellenőrzése

OKTÓBER 4. Jelentés készül az először Magyarországra érkező CBS nevű amerikai tévétársaság stábjáról. Az anyag készítője egy „Hutter Antal” fedőnevű ügynök, aki meghatározó szerepet játszik a Lumumba-utcai filmgyári stúdiók ellenőrzésében is, korábban pedig börtönügynökként Bibó Istvánról, Göncz Árpádról, Krassó Györgyről, Litván Györgyről, Obersovszky Gyuláról szolgáltat adatokat. Három évvel később, 1968. március 21-én egy amerikai filmprodukció (*The Fixer*) forgatási tapasztalatait is ő összegzi jelentéseiben.

A hidegháborús enyhülésnek, a határok megnyílásának és a kulturális élet liberalizálódásának köszönhetően mind több nyugati forgatócsoport, filmes stáb érkezett Magyarországra, akiknek ellenőrzése elsősorban a kémelhárítás feladata volt, de a munkához, az operatív biztosításokhoz felhasználták a III/III-4. Osztály ügynökeit is.⁶⁸

Bálint Sándor elítélése

OKTÓBER 21. A Csongrád megyei bíróság izgatásért 6 hónap felfüggesztett börtönbüntetésre ítéli Bálint Sándort. A megalázó eljárás eléri végső célját, a néprajztudós bizalmi kapcsolatainak bomlasztását. A köztisztletben álló egyetemi tanár ellen lefolytatott eljárás az utol-

Szeptember 9.
Megalakul az Országos Népművelési Tanács.

Szeptember 9.
Megalakul az Országos Népművelési Tanács.

Szeptember 23.
Az Ikarus székesfehérvári üzemegységében elkészül az első hazai alumínium autóbusz.

Szeptember 29.
Az SZKP KB ülésén Brezsnyev világossá teszi, hogy a Szovjetunió saját felségterületének tekinti a „baráti szocialista országokat”, amelyeket kész megvédeni a külföldi támadásokkal szemben, illetve kijelenti, hogy bárhol is fenyegeti veszély a szocializmust, az minden szocialista ország közös ügye. (Az ún. „Brezsnyev-doktrína”).

Bálint Sándor („Szöges”) követése. Rejtett optikával készült felvétel a Váci utca és a Pesti Barnabás utca sarkán 1964. április 21-én. A célszemélyt a képen az 1-es szám jelöli

só nyilvános büntetőpolitikai akció a keresztény(demokrata) értelmiség ellen.

A politikától visszavonult, 1951-ben katedrájától is megfosztott néprajzprofesszor visszavonultan élt, fűtetlen szobájában folytatta kutatómunkáját. Az 1956-os eseményekben balesete miatt nem vett részt, és unszolásra sem vállalta egykori pártja, a Demokrata Néppárt szervezését. A forradalom után ugyanakkor sikerült visszakerülnie az egyetemre, és noha 1958-ban megpróbálták leváltani, Benke Valéria miniszteri döntése nyomán a helyén maradhatott. Az elkövetkező években utazhatott, és folytathatta a tudományos gyűjtőmunkáját. Időközben kollégáival, így a népfrontpolitika vezéralakjával, a kádári kiegyezést építő Ortutay Gyulával is rendeződött a kapcsolata.

Környezetében mégis megjelentek az állambiztonság hálózati személyei, majd lényegében a titkos nyomozati (operatív) eszközök teljes tárházát bevetették ellene: megfigyelték, lehallgatták, ellenőrizték a leveleit, követték. Az állambiztonsági munka hivatalosan azon alapult, hogy Bálint Sándor esetében a nyugati „fellazító politika” hatásaitól és keresztényszocialista elgondolásoktól lehetett tartani.

A néprajztudósról – a jelenlegi adatok szerint – 26 hálózati személy adott jelentéseket, köztük egyik bizalmas barátja és későbbi ügyvéde (!) is. Az ügy realizálására a helyi szervek több javaslatot is készítettek, ám ezeket a budapesti központ többször leintette. Mivel lakásán soha nem sikerült ellenséges programterveket találni, naplója részleteivel igyekeztek ellenséges céljait igazolni. Végül 1964-ben, egy bonni nemzetközi utazás révén sikerült ürügyet találni a letartóztatására, mivel onnan „illegálisan” néhány politikai tartalmú könyvet, így egy Nagy Imréről szóló munkát is magával hozott.⁶⁹

Hajas (Frankl) Tibor ügye

OKTÓBER 23. A „Zavarkeltők” fedőnevű ügy realizálása során előzetes letartóztatásba helyezik Frankl Tibort, művésznevén Hajas Tibort.

Az 1965 májusától megkezdett nyomozást a BRFK illetékesei irányították. Az ügyben foglalkoztatott hálózati személyek eljárás megindítására alkalmas beszélgetéseket provokáltak a művésszel, és az antiszemita és más izgatónak minősülő kijelentésekről hangfelvételeket is készítettek. A bevett gyakorlat szerint Frankl lakását ügynök ismerőse alkalmi

November 5.
A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége kitünteti a polgárháború 21 egykori magyar résztvevőjét.
Münnich Ferenc Lenin-rendet kap.

November 14.
Pécsett véget ér az első Magyar Játékfilmszemle. A nagydíjat Fábri Zoltán *Húsz óra* című alkotása nyeri el.

November 18–20.
Az MSZMP KB elfogadja a gazdaságirányítási rendszer reformjára vonatkozó irányelveket. Ezek alapján növekvő szerephez kell juttatni a gazdasági versenyt, növelni kell a vállalati önállóságot, érvényesíteni kell az egyéni és vállalati érdekeltséget.

November 24.
Emlékmúzeum nyílik a Visegrádi utcában, a Kommunisták Magyarországi Pártjának egykori székhelyén.

nőügye érdekében kérte kölcsön, így lehetőség nyílt a titkos házkutatásra is, amit hét operatív tiszt és egy fotós végzett el. Frankl végül a „Belvárosi galeri” per másodrendű vádlottjaként került bíróság elé. Az elle- ne felhozott cselekmények között kiemelt helyen szerepelt irodalmi tevékenysége. Így izgatás miatt első fokon két és fél év, másodfokon egy év 8 hónap börtönbüntetésre ítélték. 1966. december 22-én 14 hónap után kedvezményrel szabadult, ezt követően F-dosz- sziesként ellenőrizték. Operatív kombinációkkal többek között újabb verseit is megszerezték. A hetvenes évek underground életének meghatározó művészeként ellenőrzése változatlanul folytatódott.⁷⁰

Ellenforradalmárok ellenőrzése

OKTÓBER 30. Galambos József utasítása szabályozza a volt „ellenforradalmárok” további állambiztonsági kezelését.

Vezetői értékelése szerint az ellenforradalmi elemek felelősségre vonása megtörtént, és sikerült leválasztani a megtévedt személyeket a tudatos ellenségtől. Ugyanakkor továbbra is szükséges a még mindig ellenséges, illetve aktív személyek ellenőrzése. Ez a továbbiakban a III/III. Csoportfőnökség központi koordinálásával új elvek szerint folytatódik: operatív ellenőrzés alá veszik az ellenforradalmi bűncselekményekért öt évnél hosszabb időre ítélteteket (a kegyelmi rendelkezésektől függetlenül), valamint az 1956-os közélet befolyásos szereplőit. Az aktív személyekre azonnal operatív ügydossziét nyitnak, elhelyezkedésüket, lak- és munkahelyváltásukat pedig figyelni fogják, hogy megakadályozzák különböző csoportosulások létrejöttét.

Az utasítás szerint a külföldre szököttekkel szemben lejáratai akciókat, kombinációkat kell kezdeményezni. Külön rendelkezések szólnak az ügynökség

lehetőségeinek átvizsgálásáról, valamint a hivatalos és társadalmi kapcsolatok felhasználásáról.⁷¹

A fellazításról

DECEMBER 30. A belügyi alkalmazottak számára átfogó előadást tartanak a „fellazítás” lényegéről és módszereiről. Ennek fő tétele szerint: „A fellazítási takтика a vezető imperialista hatalmak hivatalos külpolitikájának lényeges részévé vált. Célja, hogy a szocialista országokat elválassza egymástól, a szocialista demokrácia fejlődését liberalizálássá változtassa, a rendszer békés átalakulását pedig a tőkés restaurációvá.”

A fellazítás eszközei között a rádióadásokat, a gazdasági és kulturális kapcsolatokat, a diplomáciát, az idegenforgalmat, tartalmi szempontból a nacionalizmust, a vallási érzés felhasználását, az életszínvonallal, technikai fejlettséggel kapcsolatos összehasonlításokat nevezik meg. Így ezek mind az állambiztonsági megfigyelések alapjaivá válhatnak.⁷²

November 24–25.

A Magyar Írók Szövetségének közgyűlésén Darvas Józsefet választják elnökké.

December

A televízió megkezdí a *Kék fény* című műsor sugárzását, amely a belügyi propaganda egyik legfontosabb eszközévé válik.

1966

A belső ellenség helyzetéről

FEBRUÁR 1. Az MSZMP megalakulásának tizedik évfordulójára készülve a „belső ellenség helyzetéről” minden korábbinál részletesebb belügyminisztériumi előterjesztés kerül a pártvezetés elé. Az állambiztonsági munka fejlődésének szakaszaira visszatekintő anyag határozott állításokat tartalmaz az aktuális helyzettel kapcsolatban is: „Hazánkban a belső rend, a közbiztonság szilárd. Ellenségeink rendszerünket megbontani nem képesek.” A pártvezetés pedig elismeri, hogy a belügyi szervek felszámolták a „munkájukra korábban jellemző merevségeket és totalitást.” Az anyag szerint a belső ellenség az ideológiai, kulturális területen a legaktívabb (revizionista-nacionalista és szektás-dogmatikus csoportok), de figyelmet érdemelnek a megszűnt polgári pártok politikusai, az „egyházi reakció”, a horthysta erőszak-szervezetek egykori tagjai, a huligánok és a röpcédulázók is.

Az elemzés végkövetkeztetése szerint „jelenlegi helyzetük nem alkalmas a nyílt fellépésre, de az ellenség célja a rendszer fokozatos jobbra tolása, illetve a pártegység megbontása”. A Benkei András által jegyzett anyag határozottabb fellépést szorgalmaz a szocializmustól idegen

Január 1.

Megalakul a Hungarokamion.

Január 6.

Vetíteni kezdik Jancsó Miklós *Szegénylegények* című filmjét.

Február 11.

„Spontán” tiltakozóakciókat szerveznek országszerte Vietnam mellett.

A BM III/III. Csoportfőnökség hálózata (1966. június 30.)

Elhárítási területek	Ügynök	Informátor	T-lakás tulajdonosa
Egyházi	90	5	2
Szekták	7	-	1
Ifjúsági	64	41	8
Volt jobboldali pártok	32	7	1
Volt politikai elitéltek	12	16	-
Horthysta erőszakszervezetek	55	24	10
Ideológiai	9	11	8
Ellenforradalmi	6	3	1
Irodalom-művészet	18	27	-
Terror-diverzió	1	40	2
Sport	2	3	-
Külkereskedelem	-	3	-
Egyéb	5	3	3
Összesen	301	183	36

Beszervezési év	Kor		
1945-49	28	20 év alatt	7
1950-54	76	20-30	88
1955-56	19	30-40	107
1957	41	40-50	123
1958	46	50-60	112
1959	36	60 év fölött	47
1960	23	Összesen	484 (ebben 36 T-lakástulajdonos)
1961	35		nincs benne)
1962	22		
1963	56		
1964	43	Végzettség	Nyelvismeret
1965	66	Egyetem, főiskola	274 Egy idegen nyelv 155
1966. I. félév	29	Középiskola	142 Két nyelv 125
Összesen	520	Nyolc általános	68 Több idegen nyelv 74

A beszerzés alapja	Nemek aránya
Hazafias alap	254
Politikai terhelő	251 Férfi 475
Erkölcsei kompromittáló/gazdasági terhelő	15 Nő 45

nézetek ellen az ideológiai és kulturális területen, illetve a sajtóban, valamint határozott adminisztratív intézkedések érvényesítését kezdeményezi a jobb- és baloldali ellenséges csoportokkal szemben. Az ifjúság védelmének érdekében együttműködés kialakítását javasolják a KISZ és a Művelődési Minisztérium illetékeseivel.

Kádár János a konkrét felvetések kapcsán kijelenti: „...hányszor volt már, tényleg nagy gazemberségek esetén is, hogy tartunk sorrendet, először volt elvtársi beszélgetés, aztán figyelmeztetés, majd rendőri kihallgatás stb. S lehet rájuk hatni. Persze, itt van egy bizonyos szakmai nehézség, a BM félti és óvja a hírforrását. Ezt meg kell érteni és figyelembe kell venni. De valóban érdemes feljegyezni, hogy igenis, a dolog menetében hasznosítani kell a rendelkezésre álló információt, és megpróbálunk rá így vagy úgy hatni. A cél az, hogy tényleg ne szaporítsuk a népköztársaság ellenségeinek a számát. És mi marxisták vagyunk, hiszünk a személyiség fejlődésében.”

Az újságírók veszélyessége kapcsán, a nyugati befolyást felvetve és az 1956-os tapasztalatokat is felidézve kijelenti: „...statisztikailag úgy néz ki, hogy a rádióból, televízióból két embert tudtak megnevezni, s ha ez megfelelne az igazságnak, rögtön hálát adnék Szent Antalnak. Véleményem szerint a rádiónál és a televíziónál jó néhány tucat ügynököt találnék. Ha időm volna rá, és adnátok három hetet, be tudnám bizonyítani, hogy igazam van.”

Az MSZMP PB elé kerülő összesítés részletes adatsorokat is tartalmaz a III/II. és III/III. Csoportfőnökség három és fél éves munkájáról. 1962-1965 között a politikai szervek 3538 személlyel szemben jártak el, közülük 1130 fő esetében került sor őrizetbe vételre. Országosan 749 fő ellen folyik elhárító munka, ügyjelzésekben 1483 személlyel foglalkoznak, államellenes bűncselekmény miatt 557 fő tölti büntetését.⁷³

Nagy Sándor író ügye

FEBRUÁR 14. A Koordinációs Értekezlet döntése értelmében Nagy Sándor írórt elmebetegségére hivatkozva szabadlábra helyezik. Nezával Ferenc igazságügy-minisztert bízzák meg azzal, írjon előterjesztést az Elnöki Tanácshoz a hátralévő büntetés kegyelemből történő felfüggesztését kérve. Az ülésen arról is döntenek, hogy az amnesztiával szabadult 1956-os elitélteknek kisebb súlyú, nem politikai bűncselekmény elköve-

tése esetén lehetővé kell tenni, hogy korábbi büntetésüket ne számítsák bele automatikusan az új ítéletbe. Az ilyen jellegű differenciálás felvétele Kádár Jánostól származik.⁷⁴

A BM III/III-2. Osztály munkája

FEBRUÁR 24. A III/III-2-es MSZMP-alapszervezet vezetőségének nevében Csongrádi Károly a szakmai és politikai nevelő munkáról készít beszámolót. A jelentés szerint 1965-ben az osztály a politikai irányelveknek megfelelően végezte munkáját, jelentős bűnügyek realizálását hajtotta végre, és sikerrel alkalmazta a leválasztás technikáit az ifjúsági területen. Az intézkedések megalapozottak voltak, az operatív eszközökkel megfelelően gazdálkodtak, javult az ügyek dokumentáltsága.

Az egyházak és az ifjúság körében elhárító-felderítő munkát végző osztályon 58 főből álló alapszervezet működik. A párttagok döntő többsége a harmincas éveiben jár, és 1956 előtt létrejött párttagsággal rendelkezik. (Az osztályon 7 egykori illegális kommunista dolgozik.)⁷⁵

Vezető káderek

MÁRCIUS 8. A pártközpontban áttekintik a vezető kádereket védő párthatározatokat és szabályokat.

A MSZMP választott szerveiben, illetve a pártapparátusban tevékenykedő elvtársak elleni ügyészségi eljárásokról az MSZMP KB Titkárságának 1958. február 14-én kelt határozata van érvényben. Ezt most a politikai ügyeken túl a köztörvényes bűncselekményekkel kapcsolatban is szabályozzák. E védett kör elleni eljárások továbbra is csak az illetékes, a belső hatásköri lista (nómenklátúra) szerint meghatározott (párt)szerv hozzájárulásával indulhatnak el. A pártelit tagjai elleni titkos nyomozás megkezdéséhez a KB első titkárának, azaz Kádár Jánosnak az előzetes engedélye szükséges.⁷⁶

Tanácskozás a belső ellenségről

MÁRCIUS 16. A Belügyminisztérium országos értekezletén ismét számba veszik a belső ellenség tevékenységét. Az ideológiai és kulturális területen (az értelmiség körében) 303 főt tartanak feldolgozás alatt. A szektás csoportok, a félreállított, sértett emberek elleni 1965-ös in-

Március

Az MTA gondozásában megjelenik *A magyar irodalom története* (az ún. „Spenót”) hatodik, utolsó kötete is.

Március 15.

A KISZ védnökségével először rendezik meg a Forradalmi Ifjúsági Napokat.

Április 2.

Megnyitják a Közlekedési Múzeumot a Városligetben.

Április 5.

Megindul a közvetlen légi járat Budapest és New York között.

tezkedéseket sikeresnek ítélik. A volt polgári pártok vezetői közül egy szűk csoportot tartanak figyelemmel, akik – az anyag szerint – politikai változásokban, a koalíció visszaállításában bízva vállalnak szerepet a Hazafias Népfrontban vagy más társadalmi szervezetekben.

Tételeken 40 nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező szociáldemokrata és 5 kisgazda csoport van a szervek figyelmének középpontjában. Az egyházi elhárítás számára adott elemzés szerint továbbra is az egykori szerzetesrendek rendszerellenes tevékenysége a legerőteljesebb: 145 fő ellen folyik aktív feldolgozó munka. A szervek a „katolikus reakcióra” koncentrál-
nak, a keresztény egység törekvéseit reakciónak és antikommunistának tekintik.

Az 1945 előtti erőszakos szervezetek tagjai közül 1108 főt ellenőriznek, figyelik, milyen munkahelyeket töltenek be a népgazdaságban, hogyan alakulnak baráti kapcsolataik. A volt elítéltek esetében a visszahúzódást rögzítik, az 1963-as amnesztia érintettjei közül csupán 25 fő kerül újra őrizetbe. Szemmel tartják az egykori „fasiszta” pártok (29 000 fő nyilvántartott) és a volt ss-, illetve Volksbund-tagok tevékenységét (11 000 fő) főként izgatásnak minősülő politikai megnyilvánulásait. Az ifjúsági elhárítás a galérikkal, nyugati ösztöndíjakkal és a külföldi levelezéssel (Szabad Európa Rádió) foglalkozik.

Geréb Sándor az újjászerveződő szerzetesrendekkel kapcsolatban lényeges változásokról tesz említést. Állítása szerint az országban 17 illegális szerzetesrend működik 1300 fővel és 3 legális szerzetesrend 600 fővel (utóbbihoz az államilag meghatározott kereten kívüli tagok is tartoznak). Továbbá az országban 21 apácarend tevékenykedik mintegy 2000 fővel.

Aktuálisan valamennyi férfi és mintegy tíz női rendben folytatnak operatív ellenőrzést, amely alapján az újjászerveződés jeleit állapítják meg: az egykori rendtagok örökladásokat vesznek, és illegális missziós munkát végeznek az ifjúság körében, kórházakban. A szervek ezért soraikban bomlasztó intézkedéseket kezdeményeznek.⁷⁷

Háborús bűnösök ügyei

MÁRCIUS 30. A koordinációs értekezlet a náci háborús bűnösök üldözéséről 1965 szeptemberében rendezett prágai konferencián megszületett együttműködésről tárgyal. A határozat szerint „a feladatokat a napi munka folyamatában és nem kampányszerűen kell végezni.” Az értekezletre készült összefoglaló szerint, Magyarországon 1945 és 1948 között a háborús bűnösök többségét (20 905 személyt) felelősségre vonták. A náci háborús bűnösök tevékenysége Magyarország viszonylag rövid ideig tartó német megszállása miatt más országoknál csekélyebb volt, így ez ügyben nem indítanak mélyebb vizsgálatokat. A záró jegyzőkönyv értelmében azonban az érintett országok értesítik egymást a nyomozások során előkerült, a másik felet érintő adatokról.

Az ülésen feladatként határozzák meg, hogy a belügyminiszter keresse fel a Munkásmozgalmi Intézet igazgatóját, valamint a művelődésügyi minisztert, hogy a tudományos kutatómunka során előkerült adatokról rendszeresen tájékoztassák őt. A központi felmérés szerint az Igazságügyi Minisztérium 370 külföldön tartózkodó háborús bűnös kiadatási kérelmét tartja nyilván. Az 1964. évi 27 tvr. értelmében a háborús bűnösök Magyarországon is elévülhetetlennek számítanak.⁷⁸

Szerzetesrendek elleni eljárás

ÁPRILIS 8. Galambos József utasítása a szerzetesrendekkel kapcsolatos állambiztonsági munkát elemzi. A belső elhárítás adatai szerint működési engedélyük megvonása (1950) óta 20 férfi és 21 női rend folytat illegális tevékenységet. Missziós tevékenységükkel fejlesztik a hitéletet, és hatásuk különösen veszélyes az ifjúságra. A direktíva szerint befolyásukat politikai, adminisztratív és operatív intézkedések együttes

Június 1.

A családi pótlék rendszerét kiterjesztik a tsz-tagokra is.

Június 18.

Megkezdni működését az első budapesti „házgyár”. A paneltechnológia elterjesztésétől a lakáshiány megoldását remélik.

Június 23.

A világbajnoki negyed döntőn a magyar futballválogatott 2–1-es vereséget szenved a szovjetektől.

Július 18.

A Karlovy Vary-i filmfesztivál fődíját Kovács András *Hideg napok* című filmje kapja.

Augusztus

Megrendezik első táncdalfesztivált, ahol megjelennek a hazai beatzenedék első képviselői (Kovács Kati, Koncz Zsuzsa, Zalatinay Sarolta, Illés együttes) is.

alkalmazásával kell felszámolni. Az utasítás a III/III. Csoportfőnökség feladatává teszi a legfontosabb célcsoportok kiválasztását. Ugyanakkor prioritásként jelöli meg az egykori rendtagok beszervezését, a külföldi kapcsolatokba való beépülést és különböző – elsősorban gazdasági – bűncselekmények leleplezését.

A titkosszolgálati módszerekkel zajló, bomlasztó akciók mellett az egykori szerzeteseket a pedagógiai és egyéb fontos munkakörükből is lehetőség szerint el kell távolítani. Rögzítik, hogy az Állami Egyházügyi Hivatallal egyeztetve az egyházi vezetés lojális tagjait be kell vonni a munkába. Meg kell akadályozni, hogy újabb szerzetesek papi beosztásba kerüljenek, teológián tanulhassanak.⁷⁹

Zuglói nyilasok

AUGUSZTUS 8. A koordinációs értekezlet döntése szerint a XIV. kerületi zuglói nyilas pártszolgálatosok ügyének tárgyalását az év végén meg kell kezdeni.⁸⁰

A zuglói nyilasok által elkövetett gyilkosságok rekonstrukciója a Duna-parton

Politikai foglyok Magyarországon

AUGUSZTUS 9. A legfelső pártforum elé kerül a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága képviselőjének ügye, aki júniusi budapesti tárgyalásai során bebörtönzött egyházi személyek és az 1956-os tevékenységükért elítélt magyar állampolgárok iránt érdeklődött. Miként Romániában, Bulgáriában, Jugoszláviában, illetve Spanyolországban, a nemzetközi humanitárius szervezet képviselői Magyarországon is a politikai elítéltek meglátogatását kezdeményezték. (Az egyházi elítéltek listájának származási helye a Vatikán volt.) Az MSZMP KB apparátusának összefoglalója szerint az állam elleni bűncselekményekért elítéltekről már más nyugati szervek is érdeklődtek. (1965 októberében a Nemzetközi Vöröskereszt munkatársai is beszélhetek már a tököli börtönben két politikai elítélttel.) 1956 tizedik évfordulója kapcsán azonban a kérdés felvetésének erősödésével számolnak.

Az összesítés szerint: 1966. július 1-jén 588 politikai elítélt tölti büntetését az országban, ami a jogerősen elítéltek 4,1%-a. (Közülük első büntetését tölti 322 fő, egyszeres visszaeső 139, kétszeres visszaeső 127 állampolgár.) Az elítéltek között van 18 nő és 9 fiataikorú. 85 főt még 1956 előtt ítéltek el háborús bűntett, hűtlenség, szervezkedés, kémkedés vádjával. 162 fő az ellenforradalommal kapcsolatos bűncselekményekért ül (107 fő gyilkosság, emberölés kísérlete miatt, a többiek visszaesőként, ezért nem vonatkozott rájuk az 1963-as amnesztia).

1963. április 1. és 1966. január 1. között 407 főt ítéltek el politikai okokból, közülük 189 fő minősült visszaesőnek. Többségük a Budapesti Országos Börtönben megfelelő körülmények között tölti büntetését, az intézményben dolgoznak szakmájukban, tanulnak, fordítanak (napi 8 órás munkaidőben). Politikai bűntett miatt 19 egyházi személy tölti büntetését. A Politikai Bizottság határozata alapján a Vöröskereszt részére finoman visszautasító választ fogalmaznak meg, ugyanakkor általános tájékoztatást is adnak a bebörtönzöttek helyzetéről.⁸¹

Málnási Ödön levelezése

SZEPTEMBER 7. Lezárul a „Levelező” fedőnevű ügy, amely Málnási Ödön tevékenysége és magyarországi kapcsolatai ellen irányul. A hírszerző szervek „konspiratív kapcsolattartásra” alkalmatlannak ítélik, így végleg lemondanak a közíró beszervezéséről. Hazai levelezőpartne-

rei közül a veszélyes elemként számon tartott személyeket a BM III/III-3. Osztály ellenőrzi tovább.

A rendkívül aktív életet élő, egykori szélsőjobboldali politikus és történész Málnásiról vaskos dossziékat irattároztak. Az összegyűlt jelentések az államvédelem, állambiztonság mindenkori szempontjai szerint láttatták élettörténet: részvételét a Vörös Hadseregben (1919-es felvidéki hadjárat), majd a Nemzeti Hadseregben, SZDP-tagságát, publicisztikai tevékenységét, majd szélsőjobboldali történeti munkáját (*A magyar nemzet őszinte története*) és Szálasi Ferencsel kialakult, sajátos kapcsolatát (1936 után a Nemzeti Akarat Pártjának tagja, főideológusa, majd Szálasisal szembefordulva elmebetegnek minősíti.)

Elsősorban azonban mint háborús bűnöst tartották nyilván, akit a Népbíróság első fokon 15, másodfokon 7 évre ítél, bár védekezésében ő is azzal mentegette magát: csak azért lépett be a nyilas pártba, mert az SZK(b)P VIII. kongresszusa arra hívta fel tagjait, hogy belülről bomlasz-
szák a jobboldali pártokat.

A korszakot jól jellemzi, hogy Málnási politikai tevékenységéért többször is rács mögé került. A szegedi Csillag börtönben együtt raboskodott többek között Rákosi Mátyással. Ugyanakkor a fennmaradt iratok szerint az ÁVH börtönében „Erdélyi Béla” fedőnéven beszervezték ügynöknek, noha érdemi munkát nem végzett. Tartótisztjei szabadulása után sem voltak képesek irányítani. Sőt Málnási 1954-ben az Elnöki Tanácshoz írt levelében már 100 000 dollár kártérítést követelt az elszenvedet sérelmekért, és tartótisztjét is feljelentette. Az ENSZ-hez és más fórumokhoz írt beadványai miatt 1956. október 23-án este tervezték őrizetbe venni, erre azonban a forradalom kitörése miatt nem került sor.

Egy hónap múlva Málnási elhagyta az országot. Elvbarátaival, sorstársaival azonban továbbra is igyekezett kapcsolatban maradni. Az állambiztonság adatai szerint 1957-ben 25 ismerősének küldött rendszeresen csomagot, és 35 személlyel állt állandó levelezésben. 1961-re ezek a számok 55-re, illetve 72-re nőttek. Miközben küldeményeit ellenőrizték (a BM III/III-3-a Alosztály 1964. szeptember 23-án és 26-án kelt jelentései szerint például 86 küldeményben juttatta be az országba Trianonról készített írásait), váltakozva tervezték beszervezését, illetve az ellene indított lejárató akciókat.⁸²

Belügyi tájékoztató egy párthatározat végrehajtásáról

OKTÓBER 8. A BM vezetői értesülnek a PB 1966. szeptember 20-i állásfoglalásáról, amely az állambiztonság-gal kapcsolatos év eleji intézkedési terveket értékeli. A dokumentum szerint a közoktatás területén ellenőrzött 12 000 személy 3%-a bizonyult kompromittáltnak. Magatartásuk miatt azonban csak egynegyedüket kellett leváltani. Kulturális és tudományos területen az arány 10/2000. Az értékelés szerint a belső ellenség-gel kapcsolatos intézkedések gyakoribbá váltak 1956 közelgő 10. évfordulója miatt.

Ugyanakkor a szervek eredményesen alkalmazzák a bomlasztás, leválasztás módszereit, a figyelmeztetés eszközeit. A III/III munkatársai eredményesen bomlasztottak öt illegális női és férfi rendet. Ennek során különböző intézkedések történtek 42 fővel szemben. Ezen felül még 10 illegális rendi tevékenységet folytató közösség felszámolása van folyamatban. 1966-ban politikai okból 542 személy tölti börtönbüntetését. 1966 első nyolc hónapjában államellenes izgatás miatt eljárás alá vontak 638 főt.⁸³

Kimutatás a politikai bűncselekmények miatt elítéltek számának alakulásáról

	Letartóztatva	Ügyészségnek átadva
1963	44	39
1964	101	91
1965	142	108
1966 I. félév	282	132

Az „illegális erők” elleni harc a protestáns egyházakban

OKTÓBER 12. A BM III/III-1-b Alosztály összefoglalót készít a protestáns egyházon belül elhelyezkedő illegális erőkről. Az elemzés hangsúlyozza a vallásosság befolyásának csökkenését, a lojális egyházvezetés szerepét, az idegenforgalom megindulásából fakadó új jelenségeket. Az

Október 1.

Az ember tragédiája előadásával megkezdí működését ideiglenes helyén, a Hevesi Sándor téren a Nemzeti Színház.

Október 9.

Felavatják a Dunántúl egyik leghosszabb hídját, a 140 m hosszú Rába-hidat.

Október 18.

Nemzetközi Költői Konferenciát rendeznek Budapesten.

anyag látásmódját alapvetően meghatározza a „fellazítással” kapcsolatos doktrína. Az összegzés 900 ezer református és 300 ezer evangélikus hívővel, az egyházakban szolgáló 1450, illetve 420 lelkésszel számol. Utóbbiaknak hatodát minősítik ellenségesnek. A hittanra járók arányát az összes középiskolás 10%-ára becsülik.

Az elemzés szerint egyházi elhárítók a központi elvárásoknak megfelelően az 1963-as amnesztia óta differenciált intézkedéseket igyekeznek alkalmazni. Céljuk főként az értelmiségi és fiatalok személyek leválasztása az ellenségesnek minősülő személyekről. Az elrettentés fő eszköze a rendőrhatalósági figyelmeztetés, amelyet a „Hitvallók” fedőnevű ügyben 12 fő, a „Harcolóok” fedőnevű ügyben 5 fő esetében alkalmaztak. Ezeket az 1963-64-ben realizált ügyeket éppúgy sikerként könyvelik el,

A Deák téri evangélikus templom a hatvanas évek közepén

mint azt, hogy az Állami Egyháziügyi Hivatal segítségével sikerült lelkészeket is eltávolítani. Az összefoglaló megemlíti, hogy mindeközben „Táborozók” fedőnéven az egykori Keresztény Ifjúsági Egyesület (KIE) vezetői ellen, „Gyülekezők” fedőnéven pedig a Deák téri, 50 fős evangélikus ifjúsági csoport (Dr. Keken András) ellen nyomoznak. A protestáns teológiák operatív ellenőrzése 1965 őszén kezdődött meg. Az egyházi felsőoktatási intézményekben a hatvanas évek első felében tanuló mintegy másfél száz hallgató közül eddigre 2 teológust sikerült beszervezni, további 2 jelölttel foglalkoznak. A professzori karokban 4 ügynök és 3 társadalmi kapcsolat található.

A külföldi protestáns szervezetek mellett az állambiztonság kiemelten foglalkozik a keresztény egységtörekvésekkel (ökumenizmus). Az összefoglaló megállapítása szerint: *„Hazánkban a protestáns egyházak vezetői hivatalos állásfoglalásaikban leleplezik a Vatikán mesterkedéseit, és határozottan ellenállnak az egységmozgalmi törekvéseknek.”* Ugyanakkor megyei jelentésekben mégis megtalálhatók az ilyen kezdeményezések, amelyekre a hatalmi szervek érzékenyen reagálnak.

1966 végére mintegy 61 protestáns egyházi személy szerepel a veszélyes elemek nyilvántartásában. (A többoldalú ellenőrzés csupán 40 százaléuk esetében biztosított.) A szervek alaposan ellenőrzik a beutazó egyházi személyeket is, gyanú esetén a behozott anyagokat titkos kutatások során igyekeznek felderíteni. Emellett 1964-től kezdve célirányosan, a megyei osztályokkal együttműködve ügynököket is utaztatnak (célszágok: NSZK, Anglia, USA, Ausztrália), sőt egy ügynök hosszú távú kiküldésére (telepítés) is sor kerül.

Országos viszonylatban 52 református és 26 evangélikus ügynök tevékenykedik. A róluk szóló megállapítás szerint: *„A protestáns egyházakban a vezető pozíciók döntő többségét ügynökileg biztosítjuk, és ez politikailag és operatív nagy jelentőségű. Az ügynökség kisebb része áll az ellenséges kontingenssel kapcsolatban.”*⁸⁴

Az FMK megfigyelése

NOVEMBER A „Mészáros Tibor” fedőnevű ügynök 1966 novemberében rendszeres jelentéseket küld a Fiala Művészek Klubja (FMK) zülléséről, beszámolva az ellenséges viccekről, pletykákról is. Ekkoriban több más, az irodalmi élettel foglalkozó ügynök is megfordul a klubban.

November 6.
Átadják az EMKE-aluljárót a Blaha Lujza téren.

November 28.
Ismét nagykövetségi szintre emelik Magyarországot és az USA diplomáciai kapcsolatait.

Nov. 28.–dec. 3. Megrendezik az MSZMP IX. Kongresszusát, amelyen elfogadják az „új gazdasági mechanizmus” irányelveit.

Az FMK-t 1960 októberében hozta létre a KISZ, hogy eszmei-politikai nevelésben részesítse, ugyanakkor szemmel tartsa a fiatal művész értelmiséget. Működését az ifjúsági mozgalom, a helyi tanács és a pártbizottság mellett az állambiztonság is ellenőrizte, hogy kiszűrjék a kétes és veszélyes elemeket. Az intézmény elvileg zártkörűen működött, de kapcsolatok révén külsősök is bejuthattak. A klub így alkalmas terepnek látszott az általános információszerzésre, illetve arra is, hogy ügynököket vezessenek be különböző társaságokba. A hálózat útján nyert értesülések révén a kulturális elhárítás munkatársai ellenőrzés alatt tartották a spontán szerveződő irodalmi köröket is. Alkalmanként bomlasztó intézkedéseket kezdeményeztek, vagy szignalizációval éltek (azaz tájékoztatták a helyi intézmények illetékes elvtársait).⁸⁵

Történészek az állambiztonság célkeresztjében

NOVEMBER 25. A hírszerzés sikertelenül próbálkozik meg Ránki György, az MTA Történettudományi Intézet igazgatóhelyettesének beosztásával. A „Történész” fedőnéven számon tartott jelölt több alkalommal is elzárkózik a titkos együttműködés elől. A hírszerzés végül felhagy a kísérletekkel, amiben vélhetően Ránki kapcsolatai is szerepet játszanak, Harangozó Szilvesztert (ekkor a III/III. csoportfőnök-helyettese) ugyanis a Pártközpontban kérdőre vonják, mondván, a BM *„miért idegesíti a vezető értelmiséget”*.

Az eset jól mutatja, hogy a különböző kutatóműhelyekkel többszörösen is foglalkozott az állambiztonság: az intézményekben a belső elhárítás, a hírszerzés és a kémelhárítás is igyekezett ügynököket találni. Ehhez elsősorban a külföldi kiküldetéseket, az ösztöndíjak előtti elbeszélgetéseket (védelmi jellegű eligazításokat), valamint a kötelezően írt úti jelentéseket, beszámolókat próbálták meg felhasználni. Az egyes szakmai testületekben kiépített hálózatok terjedelme ma még csak töredékesen ismert. A feltárt történetek ugyanakkor jól mutatják az egyes megkeresések során rendelkezésre álló mozgásteret. Több eset ismert, amikor a felkért tudósok ellenálltak a belügyi nyomásnak. Az állambiz-

tonság hivatalos és társadalmi kapcsolatai révén azonban még így is szemmel tarthatta az egyes intézmények belső világát, a veszélyesnek ítélt értelmiségi csoportokat.⁸⁶

A bazilita szerzetesrend ellenőrzése

DECEMBER 28. A Szabolcs-Szatmár megyei III/III Alosztály átfogó jelentést készít az 1950-ben felosztatott bazilita rend illegális működéséről. Az állambiztonság munkatársait elsősorban a rend római kapcsolatai, a hozzájuk érkező nyugati és magyarországi támogatások, illetve az ötvenes években elrejtett kincseik érdeklik.

A szétszóratásban élő szerzetesekről 1968. január 29-én „Ibolya” fedőnéven nyitottak előzetes ellenőrző csoportdossziét. Feltérképezték a „mini-rendházakban” élő baziliták utánpótlási, művelődési lehetőségeit. Az intézkedési tervek ügynökök, figyelések, lehallgatások felhasználásával számoltak. 1969-től a munka már bizalmas nyomozás keretében a Borsod megyei kollégákkal összehangolva folyt. Az operatív technikai úton (lehallgatás, levéllenőrzés) megszerzett anyagok idővel a „Szerzetesek” fedőnevű csoportdossziéba gyűltek. A megszerzett adatok az egyházpolitikai játszmákban fontos háttér-információként, illetve ütőkártyaként szolgálhattak. Az „illegálisnak” minősíthető tevékenység miatt például Dudás Miklós püspök is megzsarolható volt, mivel abban testvére, Dudás Bertalan vitte a főszerepet. A rendi illegáció ellen ugyanakkor nyíltan nem léptek fel: a bazilitákról az „állam és az egyház jó viszonyára” hivatkozva az Állami Egyházügyi Hivatal tárgyalta a püspökkel. Ő azonban – egy feljegyzés szerint – nem hajtotta végre a „kérdéseket”. A dossziét 1971 szeptemberében zárták le.⁸⁷

1967

Egyházi elítéltek

MÁRCIUS 15. Feljegyzés készül a sorkatonai szolgálatot megtagadókról a Koordinációs Bizottság számára. Eszerint a világnézeti meggyőződésből fakadó döntés elsősorban a szektáknak tekintett egyes vallási közösségekre (adventista, nazarénus, Jehova Tanúi, szombatista) jellemző. A tapasztalatok szerint a súlyos (3-4 éves) börtönbüntetéseknek sincs nevelő hatása. Az értekezlet adminisztratív eszközök helyett a társadalmi, „behívás-politikai” megoldásokat sürget, és azt kezdeményezi, hogy foglalkozzanak intenzívebben a családokkal. Az összegzés szerint évente 15-20 személy ellen indul büntetőeljárás.

Ugyanekkor került napirendre egy jelentés, amely szerint Brezanóczy Pál püspök, a püspöki kar titkára, 14 politikai okból elítélt papot keresett fel a börtönben 1967. március 15-én, nagyszombaton, és több csoportban beszélgetett az elítéltekkel. A fogva tartottaknak a szolgáló egyházra, a pápára hivatkozva az állam és az egyház jó viszonyáról beszélt, és további lehetőségeket helyezett kilátásba. A dokumentum szerint ezt a

Január

Bevezetik a gyermek-gondozási segélyt, a gyest. 1967-ben a kereső nők 72%-a veszi igénybe a támogatást.

Február 11.

Budapesten bemutatták a *My Fair Lady* című filmet.

Február 18.

Kádár János köszöntővelében méltatja a Munkásőrség érdemeit megalakulásának tizedik évfordulóján.

hallgatóinak többsége pozitívan fogadta. Prantner József, az ÁEH elnöke, felveti néhány személy feltételes szabadlábra helyezését.⁸⁸

Házkutatás Raj Tamásnál

MÁRCIUS 24. 1967. március 24-én 22 órától március 25-én éjjel 1 óráig házkutatást tartanak Raj Tamás szegedi otthonában. Az akciót hasonló titkos intézkedések követik, amelyeknek során alaposan átvizsgálják a fiatal rabbi könyveit, jegyzeteit. Mindez egy hoszszan zajló megfigyelés része, amelynek során a „cionista vonallal” foglalkozó tisztek kívánnak eredményt felmutatni.

Raj Tamás, a rabbiképző elvégzése után Szegedre kerülő és ott ifjúsági munkát kezdő rabbi tevékenységéről ügynökök valóságos hada jelentett. Ennek az volt az oka, hogy a szegedi hitközség épületében és különböző magánlakásokon szervezett programjait még más városokból is látogatták. Mindezt látva az

Március 19.
Országgyűlési és tanácstagválasztásokat tartanak Magyarországon. A hivatalos adatok szerint a résztvevők 99,7%-a a Hazafias Népfront jelöltjeire adja szavazatát.

Házkutatás (jelenet egy belügyi oktatófilmből)

ÁEH helyi megbízottja is figyelmeztette, majd a felsőbb jóváhagyás után az állambiztonság sem tétlenkedett sokáig. Miután egy bizalmát élvező ügynök segítségével megszerezték lakáskulcsának másolatát, szabaddá vált az út az ingatlanba, ahol elsősorban izgatásra alkalmas broszúrákat, illetve a déli határon keresztüli disszidálásokkal kapcsolatos információkat kerestek. A folyamatos zaklatás, rendőrhatalósági figyelmeztetés és tanúkihallgatás után Raj Tamás végül otthagyta a pályát, és újságíróként, szerkesztőként dolgozott tovább.⁸⁹

Nyomozások szabályozása

MÁRCIUS 31. Hatályba lépnek az állambiztonság vizsgálati és operatív tevékenységére vonatkozó új direktívák. A dokumentum rögzíti a BM III. Főcsoportfőnökség hatáskörébe tartozó, az állami, gazdasági és társadalmi rend ellen irányuló bűntettek körét. A legfontosabb ügyekben csak a központi vizsgálati szerv illetékes a nyomozás lefolytatására. Ezek a következők: összeesküvés, hazaárulás, merénylet, államtoksertés minősített esete, valamint katonák által elkövetett állam elleni bűntettek.⁹⁰

Április 14.
Fock Jenő vezetésével új magyar kormány alakul.

Az Ifjú Gárda szerepe

ÁPRILIS 12. Egy belügyminiszeri parancs végrehajtási utasítása rögzíti, hogy a megyei állambiztonsági szervek és a KISZ Ifjú Gárda között összekötőnek kell kijelölni egy-egy operatív tisztet, akik az ifjú kommunistákat tömörítő mozgalom szervezésében és kiképzésében is segídekzenek. A rendelkezés külön részletezi az Ifjú Gárda egységeinek preventív (döntően rendezvénybiztosítási) felhasználásának lehetőségeit.⁹¹

A zuglói nyilasper

ÁPRILIS 18. A Fővárosi Bíróság hosszas nyomozás, majd a január óta tartó tárgyalás után ítéletet hirdet az egykori zuglói nyilas pártszolgálatosok ügyében. 1948 után ez az egyetlen eset, amikor háborús és

Április 18.
A Fővárosi Bíróság több hónapos tárgyalás után ítéletet hirdet a zuglói volt nyilas pártszolgálatosok ügyében.

Április 20–22.
A Termelőszövetkezetek Első Országos Kongresszusa a Parlamentben.

Ifjú gárdisták munka közben 1967. április 28-án

népellenes bűnöket elkövető személyek bírósági tárgyalása nagy nyilvánosságot kap: máskor csupán újsághírekben közölték az ítéleteket.

Kröszl Vilmos és 18 társa ügyével a legmagasabb szinten foglalkoztak. A per során 138 tanú meghallgatására került sor. A vádlottak többsége már idős, beteg ember volt, kilencen pedig politikai okokból (nyilas tevékenységükért) vagy egyéb közbüntényes ügyért már büntetett előéletűek voltak. Az ügyben végül három halálos ítélet született, a többséget súlyos börtönbüntetésre ítélték. A tárgyalás nagyszámú hallgatóságot vonzott, sokan nem is fértek be a tárgyalóterembe. A közvélemény hangulatát az egész országra kiterjedő információs hálózat segítségével az állambiztonság is folyamatosan felügyelte.

A per megrendezésével kapcsolatban több kutatói vélemény ismert. Ezek szerint a hatalom céljai a következők lehetettek: 1) antifasiszta elkötelezettségének bizonyítása a nemzetközi baloldal felé, 2) erejének demonstrálása 1956 tizedik évfordulóján. Az ügy 3) az állambiztonsági munka önigazolását is szolgálhatta. Emellett a vizsgálati anyagokban

Május 26.

Radványi János, a Magyar Népköztársaság washingtoni követségének ügyvivője politikai menedékjogot kér az Egyesült Államokban.

megtalálható 4) 1956 lejárataának szándéka is. Ez utóbbit azonban megnehezítette, hogy négy vádlott feltárt „ellenforradalmi” tevékenysége mellett egy (MSZMP-tag) repülő honvédtiszt éppen hogy 1956/57-es érdemekkel rendelkezett. A perben az áldozatok nem zsidóként, hanem „a fasizmus áldozataiként” jelentek meg. Így nem az antiszemitizmust ültették a vádlottak padjára, hanem a kommunistákkal és az „üldözöttekkel” kegyetlenkedő fasisztákat.

Amikor az MSZMP PB 1967. január 10-én engedélyezte az ügy megindítását, a perrel kapcsolatos sajtótervről is döntött. Ennek megfelelően a tárgyalásnak „mértéktartó sajtónyilvánosságot”, egy-két tudósítást szántak. Egy hónappal később aztán a tervet – a nagy érdeklődést érzelve – némileg módosították, így a közvélemény hetenként értesülhetett a per részleteiről, amelyről a *Népszabadság* belügyi tudósítójának, a tévé *Kék fény* című műsora vezetőjének, Szabó Lászlónak a társszerzőségével külön kiadvány is megjelent. Az ügynek meghatározó szerepe volt az 1944-es Duna-parti gyilkosságok közéleti emlékezetének alakításában. A zuglói nyilasok kivégzőhelyén azonban – a késő Kádár-kori emlékezetpolitikai törekvésekhez igazodva – csupán két évtizeddel később állítottak emlékművet.⁹²

A „Salom” fedőnevű nyomozás

JÚNIUS 2. Jelentés készül a Budapesten és vidéken működő zsidó („cionista”) ifjúsági csoportokról. A „Salom” fedőnevű nyomozás hivatalos célja az Izraelbe irányuló kivándorlás megfigyelése, az izraeli kapcsolatok ellenőrzése. A valóságban azonban az illetékeseket kifejezetten nyugtalanítja, hogy a zsidó fiatalokból álló, rendszeresen összejáró csoportok összlétszáma eléri a 150 főt.

Az anyag szerint a fővárosban Donáth József, Halmos Gábor, Cziring Judit, Szegeden pedig Raj Tamás vezet ilyen típusú „szervezkedést”. A meglévő operatív pozíciók (ügynökök, lehallgatás stb.) és a korábban folytatott ellenőrzések gyors információszerzést tesznek lehetővé. A meglévő ügynöki jelentéseken alapuló javaslat ezért már nyílt nyomozást kezdeményez. Az ügyben foganatosított kihallgatások további beszervezések előkészítését is szolgálják.

A hálózati személyek ezt követően folyamatosan hírt adtak a közösségi összefüggésekről és bulikról is. Magát az ügyet a kémelhárítás (III/II) illetékesei irányították, a belső elhárítás (III/III) tisztjeinek csak segítő szerep jutott. 1969 végén csupán szóban jelezték: „nagy nehézségek árán elérték azt, hogy Donáth Józsefet a KISZ-ből kizárják”.

A „Salom” csoportdossziét végül 1970-ben zárták le, miután megtették a szükséges jogi lépéseket a disszidálásokat elősegítők körében. Így jogerős ítélet született Donáth József és társai ügyében is. Az eljárás során többeket figyelmeztettek a „zsidó nacionalista tevékenység” felüggesztésére.⁹³

Az arab–izraeli háború hatása

JÚNIUS 6. A közel-keleti helyzet miatt Benkei András a BM szerveinél megerősített ügyeleti szolgálatot rendel el, és az ellenséges személyek, csoportok fokozott ellenőrzésére utasítja az állományt.

A parancs leszögezi, hogy „különös figyelemmel kell lenni az antiszemita megnyilvánulások esetleges növekedésére, és terjesztésének megakadályozására. Körültekintően biztosítani kell a zsidó hitközségek épületeit, temetőit, az esetleges rongálások, gyalázkodó feliratok megakadályozása érdekében.” A konfliktus kapcsán a BM-dolgozók véleményét is külön jelentik.⁹⁴

Létrejön a BM III/III-5. Osztály

JÚLIUS 1. 1966 júliusában a III/III-3. Osztály keretéből kiválik egy alosztály, amely ettől kezdve önállóan működik, illetve közvetlenül a Csoportfőnökség vezetősége alá tartozik.

Az egység feladata a párt és kormány vezetőinek, külföldi párt- és kormánydelegációknak, valamint a fontosabb politikai rendezvényeknek operatív biztosítása, a kormányország állományának ellenőrzése. A szervezeti változásnak megfelelően új MSZMP-alapszervezet is létrejön a Csoportfőnökségen, 26 taggal.⁹⁵

Június 12.

Az arab országok ellen vívott ún. „hatnapos háború” kitörése miatt Magyarország megszakítja diplomáciai kapcsolatait Izraellel.

Július 1.

Budapestben megalakul a Gazdaságkutató Intézet. Feladata, hogy feltárja és előre jelezze a belső gazdasági folyamatokat, és kidolgozza a gazdaságkutatás korszerű módszereit.

L. I. Brezsnyev látogatása Magyarországon 1966. szeptember 25-én

Július 28.

Kádár János látogatása a Ganz-MÁVAG-ban. A nagygyűlésen tájékoztatót tart a gazdaságirányítás reformjáról.

Augusztus 22–25.

Ünnepi ülésen emlékeznek meg a Magyar Tudományos Akadémián a Magyar Történelmi Társulat megalakulásának 100. évfordulójáról.

Párt- és állami vezetők biztosítása

JÚLIUS 29. Belügyminiszteri parancs szabályozza a párt- és állami vezetők biztosítását. Az I., II. és III. fokú biztosítást elkülönítő rendelkezések fő felelőse a Kormányország, de az érintett szervekkel történő együttműködés kialakításában a BM III. Főcsoportfőnökség is szerepet kap.⁹⁶

Pártoktatás 1967/68

SZEPTEMBER 12. Az 1967/68-as pártoktatási év során is folytatódik az intenzív ideológiai képzés a csoportfőnökségen. Szeptemberben a következő előadás-sorozatok indulnak el: elméleti konferencia – 5 tanfolyam (58 fő), világpolitikai és világgazdasági kérdések – 6 tanfolyam (58 fő), marxizmus-leninizmus alapismertetek – 1 tanfolyam (7 fő). A kurzusok vezetői többnyire a csoportfőnökségen dolgozó idősebb, képzettebb elvtársak.⁹⁷

Az egyházi elhárítók politikai nevelése

SZEPTEMBER 20. Beszámoló készül az egyházi elhárítók (III/III-1. Osztály) körében végzett politikai nevelő munkáról. A helyi MSZMP-alapszervezet deklarált célja „a tagságot alkalmasabbá tenni a párt határozataiból adódó, az elhárítási területtel összefüggő feladatok végrehajtására. Továbbá a párt politikájának helyes, egyöntetű értelmezése, s a munka gyakorlati végrehajtásának egységes, következetes erősítése.” Az aktuális elvárásokat a PB 1966. februári határozatai, az ezek alapján keletkezett miniszteri parancsok, továbbá a párt IX. pártkongresszusának iránymutatásai tartalmazzák. A napi egyházpolitikai kérdésekről (például a vatikáni zsinat értékeléséről, majd az új pápai enciklikákról) a tagság számára előadásokat és konzultációkat is szerveznek. Az egyházak tevékenységéről a pártalapszervezet illetékesei is nyújtanak be anyagokat.

A beszámoló az egyházi elhárítás munkáját összességében eredményesnek értékeli: „az egység több politikai bűnügyet realizált s ezáltal nemcsak az ügyekben elmarasztaltakat érintette, hanem az ellenséges tevékenységre hajlamos elemeket részben visszatartotta, részben leválasztotta az esetleges cselekvéstől. [...] A tagság megértette, hogy nemcsak a klasszikus módszerrel a régi formák között működő ellenséget, hanem elsősorban a nagyobb társadalmi veszélyességet jelentő, az ellenséges tevékenységet új formák között végző csoportokat és személyeket kell feldolgozás alá venni.”

A dokumentum szerint az állambiztonság feladata az egyházi reakció tömegekre gyakorolt hatásának csökkentése, az ilyen személyek távol tartása a fiataloktól, valamint a pozíciószerezés az egyházi vezetésben. A cél összességében az, hogy az egyházpolitikai kérdések az állam és párt érdekeinek megfelelően alakuljanak. Ezért a nyomozati munka és a realizálások új eszközeinek alkalmazására szólítják fel az állomány tagjait. (Ilyen az egyesülési joggal való visszaélések, devizális bűncselekmények feltárása, egyéb szabálysértések megállapítása, figyelmeztetések stb.)⁹⁸

Kovács K. Zoltán sikertelen beszerzése

OKTÓBER 31. Az állambiztonsági szervek végleg elvetik a Németországban élő egykori kereszténydemokrata politikus, Kovács K. Zoltán beszerzésének tervét.

Október 11.

Törvényi szabályozás bővíti a terhelőszövetkezetek önállóságát, megszüntetve az államirányításukat.

A Szabad Európa Rádió munkatársaként dolgozó agrárszakember ellen 1959 márciusa óta folyt aktív feldolgozó munka, amelynek során részletesen feldolgozták a rádióadón Zoltán Károly fedőnéven mezőgazdasági rovatot vezető, emigráns (kereszténydemokrata) szervezetben is tevékeny Kovács pályafutását és körülményeit. Az ÁVH fennmaradt iratai alapján a kádárista állambiztonságnak sikerült rekonstruálnia, hogy a Demokrata Néppárt képviselője 1948-ban, a politikai rendőrség szoros figyelését kijátszva, menyasszonyával együtt kalandos körülmények között szökött Bécsbe. Németországba utazva kezdetben alkalmi munkákat vállalva biztosította családjá megélhetését. A kádári állambiztonság figyelmét az a tény keltette fel, hogy Kovács, aki a szövetkezeti gondolat híve volt, a Szabad Európa Rádióhoz kerülve munkatársaihoz képest kevésbé elmarasztaló véleményt fogalmazott meg a Kádár-rendszerrel, ami miatt munkahelyi konfliktusai is keletkeztek.

Megkönyörkedéséhez elsősorban az ÁVH zaklatásainak is kitett családját használták fel. Otthonra írt leveleit a Magyar Népköztársaság elleni aknamunkaként értékelték, így beindult az elhárítás gépezete. Az ügy az évek során egyre magasabb szintre került: helyi, járási, megyei majd központi szinten foglalkoztak vele. Végül családi környezetéből sikerrel szerveztek be egy ügynököt, akivel leveleket írtak, majd kiutazási (karrier) lehetőségért cserébe további feladatokat jelöltek ki neki.

Meghatározott magatartási vonallal Münchenbe, majd Bécsbe kiutazó ügynök munkája azonban nem vezetett eredményre. Dossziéjának anyagai szerint Kovács a bűjtatottan megfogalmazott ígérek (találkozás egy a témáját segítő szakemberrel) ellenére kitért az együttműködési kísérletek elől, így végül letettek a beszerzéséről. (Az iratokkal később szembesülve Kovács úgy nyilatkozott, hogy az őt meglátogató családtag nem tett neki semmiféle ajánlatot, azaz lehetséges, hogy az ügynök sikerrel vezette meg a szerveket.) A „szabadeurópás” ügy elsősorban a kémelhárítás, majd a hírszerzés tevékenységéhez tartozott, ám az itthon maradtak ellenőrzése, az alapinformációk összegyűjtése, valamint a megtett intézkedések hatásainak felmérése a belső elhárítás feladata lett.⁹⁹

BM szervek pártirányítása

NOVEMBER 4. Újabb párthatározat rögzíti, hogy a Belügyminisztérium pártirányítását és ellenőrzését a Központi Bizottság gyakorolja a Politikai Bizottság, a KB Titkársága, a KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztály útján. Így továbbra is a Jászai Mari téri pártközpontban határozzák meg a munka fő irányát, feladatait, szervezeti elveit, munkaterveit.

A központi direktíva szerint mindennek célja, hogy a belügyi munkában maradéktalanul érvényesüljön a párt irányvonala, a törvényesség, továbbá emelkedjen a vezetés és a munka színvonala, érvényesüljön a párt káderpolitikája, és javuljon a társadalommal, lakossággal való kapcsolat. A helyi belügyi szervek feletti kontrollt a megyei pártbizottságok gyakorolják.¹⁰⁰

A második KIE-per

DECEMBER 22. A Fővárosi Bíróság 1967. december 22-én ítéletet hirdet a református lelkészek és világi vezetők ellen lefolytatott utolsó nagyszabású perben. Négy vádlottat 4–12 hónap közötti börtönbüntetésre ítélnék. Az ügy nyomozása során az állambiztonság utoljára alkalmazza azt a koncepciót, amelyet a Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE) ellen még az ÁVH alakított ki 1951-ben.

A református összeesküvési ügyekben nem kizárólag lelkészekkel, hanem világiakkal szemben is vádakot fogalmaztak meg, illetve a cél-személyeket más „reakciós” személyekkel (nem egyházi ügyekkel) is igyekeztek összekapcsolni. A cél az volt, hogy nyomást gyakoroljanak a potenciális egyházi ellenzékre, és ellenőrizhető keretek közé szorítsák az aktív hitéletet élők tevékenységét. A nyomozások és perek lehetőségét kínálták a további nyílt intézkedések elkerülésére. A bomlasztás és elszigetelés érdekében a belső rendteremtést (fegyelmi büntetések, áthelyezések) az egyházvezetésre bízták.

E koncepció jegyében 1957 és 1967 között elsősorban a még korábban gyűjtött adatokat (ÁVH-s névlistákat) felhasználva igyekeztek ügyeket

November 3.

Tudományos ülést tartanak a Magyar Tudományos Akadémián a Nagy Októberi Szocialista forradalom 50. évfordulójának tiszteletére.

November 6.

Magyarországot két évre az ENSZ Biztonsági Tanácsának nem állandó tagjává választják.

December 12–19.

Budapesten tartja XXII. ülését a KGST Végrehajtó Bizottsága. Jóváhagyják az évi munkatervet.

December 11.

Lukács György interjút ad a *Népszabadság* számára, amelyben állást foglal az új gazdasági mechanizmus mellett, egyszersmind kijelenti, hogy a szocializmus legrosszabb válfaja is jobb, mint a legjobb kapitalizmus.

kreálni (Chevren Arisztid és Balogh Aladár ügye, Lator Géza ügye, Székely Dezső és társai ügye, Kasánszky Zsombor ügye, a „Táborozók” és a „Hitvallók” fedőnevű ügyek). Veszélyességük bizonyítása érdekében és lejáratásuk céljából több esetben igyekeztek kapcsolatokat találni a Magyar Közösség nevű egykori titkos szervezettel, valamint más üldözött kategóriákkal („ellenforradalmárok”, „nacionalisták” stb.) is. Az ügyek realizálásának módja (a figyelmeztetéstől kezdve a börtönbüntetésig) nagymértékben függött az aktuális kül- és belpolitikai helyzettől.¹⁰¹

Az egyházak a BM szerint

JANUÁR 9. A Belügyminisztérium háttéranyagot készít az állam és az egyházak viszonyának alakulásáról. Az elemzés fő megállapítása szerint az egyházakban a lojális, semleges és ingadozó erők kerültek túlsúlyba, és a rendszerrel szemben kritikus egyházvezetők (pl. Schwarz Eggenhoffer Artur esztergomi apostoli adminisztrátor vagy Legányi Norbert pannonhalmi főapát) elszigetelődtek. Az állambiztonság ugyanakkor veszélyként értékeli azokat a nézeteket, amelyek az egyházi vezetés és az ÁEH viszonyát, illetve az állami támogatásokat (hivatalosan: államsegély) kritizálják. Ennél is nagyobb problémának látják a keresztény egységgel (ökumené) kapcsolatos kezdeményezéseket. Az anyag rámutat, hogy a vatikáni egyházi vezetők ennek központjául a pannonhalmi bencés rendet kívánják megtenni, de a piarista rendtagok és a protestánsok között is van követője e törekvésnek. A tíz egyházi középiskola mintegy 2500 hallgatója (ami évente 500 érettségizőt jelent) a szöveg szerint idegen test a szocialista rendszerben. A református egyházzal kapcsolatban említésre kerülnek a Bartha Tibor püspök elleni emigráns támadások, amelyek különösen a KIE-ügy idején erősödnek fel.

A jelentésből látszik, hogy továbbra is a BM főbíái közé tartoznak a

Január 1.

Kezdetét veszi az új gazdasági mechanizmus. Új fogyasztói árrendszert vezetnek be a lakosság számára.

keresztény szocialista programok alapján zajló szervezkedések, valamint az illegálisan (kisközösségekben, hittanórákon) folyó elitnevelés, amelyekben szintén a felozlatott szerzetesrendek – elsősorban a jezsuiták – rendszerellenes szerepét látják. A 10 000 egykori szerzetes közül eddigre már mintegy 6000 főt vettek nyilvántartásba. A szerveknek csak a fővárosban több mint 60, együtt élő, korábbi életüket, fogadalmukat fenntartani igyekvő szerzetesnői közösségről van tudomásuk.

Az anyag kitér rá, hogy az előző két évben összeesküvés, izgatás, egyesülési joggal visszaélés miatt 7 egyházi személyt ítéltek el, 76 főt rendhatósági figyelmeztetésben részesítettek. Új eszköznek számít a szabálysértések megállapítása (az említett időszakban 24 esetben került rá sor), valamint egyre gyakrabban alkalmazzák a munkahelyek értesítésének gyakorlatát, az ún. szignalizációt (44 eset). Utóbbiakat követően több pedagógus elbocsátását sikerül elérniük. Összességében az intézkedéseket eredményesnek ítélik, és az egykori rendek illegális újjászervezésének lelassulását érzékelik. Az 1965 és 1967 között felszámolt illegális csoportokról statisztikai összesítés is készül.¹⁰²

Statisztikai összesítés az 1965 és 1967 között felszámolt illegális egyházi csoportokról

	1965		1966		1967	
	ügy	fő	ügy	fő	ügy	fő
Összeesküvés	3	40	1	2	–	–
Összeesküvés előkészülete	1	3	1	2	1	7
Államellenes izgatás	1	2	2	6	1	1
Illegális rendi és egyéb tevékenység	1	10	8	41	10	65
Katonai szolgálat megtagadása	–	16	–	13	–	8
Összesen	6	71	12	67	12	81

Az FTC megfigyelése – „Nemere” jelentései

JANUÁR 15. A „Vásári” fedőnevű T-lakásban „Nemere”, azaz Novák Dezső beszámol az FTC focicsapatának liverpooli mérkőzéséről, valamint a Szombathely–FTC meccs bundaügyének részleteiről.

A pártállami szervek kiemelt figyelmet fordítottak a legnépszerűbb magyar focicsapat, az FTC kezelésére. A pártvezetés számára 1961 októ-

berében, az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztályán (PTO) készült jelentés még ellenzéki, reakciós, fasiszta maradványokkal vádolta meg a klubot. Ám a kádári „rendteremtést” követően a sport területén is igyekeztek elkerülni további botrányokat. Ezért a Rákosi-korszak durva beavatkozásaival szemben (névváltoztatás, a klub színeinek elvétele, a csapat bomlasztása) a Kádár-korszak vezetői már kifinomultabb eszközökkel próbálták meg integrálni a csapatot a rendszerbe. A Fradi az 1962/63-as idényben bajnokságot is nyert, amit a szurkolók Kádár kegyének tulajdonítottak.

A hatvanas évek a csapat kiemelkedően sikeres időszakának számított. Az FTC megfigyelését, ellenőrzését ekkorra már hálózati személyek is segítették. Közülük „Nemere”, azaz Novák Dezső jelentései váltak az elmúlt években ismertté. Mellette a hatvanas években „Kőműves” és „Jászsági”, a hetvenes években pedig „Bálint” és „Bakos” is jelentett a csapatról. Tartótisztjeiket leginkább a külföldi kapcsolataik, a csapatban terjedő szóbeszéddek, valamint a bundaügyek és egyéb stiklik érdekelték.¹⁰³

Egyházi elhárítók politikai nevelése

FEBRUÁR 14. A BM III/III-1 Osztályon (egyházi elhárítás) egy belső jelentés szerint 1967-ben is folytatódott az intenzív politikai nevelőmunka. Az ideológiai indoktrináció során az állomány nemcsak a kongresszusi határozatokkal, a gazdasági mechanizmus kérdéseivel, a nemzetközi munkásmozgalom eseményeivel, hanem a szakmai munkához kapcsolódó kérdésekkel is szembesült. A pártcsoportokban a pápai enciklikákról vitákat, egyházpolitikai kérdésekről előadásokat, konzultációkat szerveztek, egyes esetekben az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének részvételével. Ezen kívül több, az egyházpolitikai tevékenységet ismerető anyagot adtak ki a tagság számára.

Az anyag megjegyzi, hogy az állomány számára folyamatos magyarázatot igényelt az egyház által szorgalmazott dialógus, valamint a keresztény egység és az ideológiai támadások új formáinak megértetése.

Január 22.

Kádár János és Alexander Dubček Tapolcsányban tárgyalnak, majd február 4-én újra találkoznak Pozsonyban.

Február 16.

Megszüntetik a Maros Magyar Autonóm Tartományt Romániában.

Ugyanakkor az elvtársak körében helyes szemlélet alakult ki az ellenes tevékenység kifinomult módszereiről és a korlátozás, elszigetelés, pozíciószerezés fontosságáról.¹⁰⁴

Biztosítás

FEBRUÁR 22. A kommunista és munkáspártok budapesti konzultatív tanácskozására biztosítási terveket dolgoznak ki. Ebben Baranyai György vezetésével kulcsszerepet kap a III/III. Csoportfőnökség.¹⁰⁵

Március 5.

A világ 65 országa kommunista és munkáspártjainak tanácskozása Budapesten.

Párthatározat az egyházakról

MÁRCIUS 4. A Politikai Bizottság átfogóan tárgyal az egyházpolitikai helyzetről. A téma az egyházakkal 1948–1950 között kötött (kényszer)megállapodások anyagi vonatkozású pontjainak lejáratára miatt kerül napirendre. A szerződések megújítása újabb lehetőséget kínál a párt érdekeinek érvényesítésére. A tárgyalásra készült elemzés fő megállapítása szerint: „Az egyházpolitikai helyzet érdekeinknek megfelelő, a vallásos emberek tetszésével találkozunk, és nemzetközileg is hasznos”. A szöveg szerint az elkövetkező időszak intézkedései során – a politikai együttműködés fenntartása mellett – az egyházak tömegbefolyásának csökkentésére és esetleges nemzetközi felhasználására törekszenek.

A pártállami rendszer több szintjén zajló mindennapi játszmákhoz szükséges eszközök és jogkörök biztosítása mellett a Politikai Bizottság az egyházi vezetők kezelésével kapcsolatos alapelveket is meghatározza: „A püspököket tervszerű egyéni foglalkozás keretében bátorítani kell progresszív politikai tevékenységre. Ellensúlyozzuk a Vatikán befolyását és nyomását, amely a hitéleti keretek bővítésére és az egyházkezelés »szabadságának« indokolatlan növelésére irányul. Ösztönözzük a püspöki kart, hogy a fiatal papok lojális magatartásának kialakításáért, a papneveldekben folyó nevelőmunkáért tegyen nagyobb erőfeszítéseket. A püspöki kar tagjaival éreztessük, hogy egyéni érvényesülésük (érseki, megyéspüspöki kinevezések) érdeke is kívánja az állam és a katolikus egyház közötti rendezett viszony továbbfejlődését.”

A reakciónak, azaz ellenségesnek tekintett egyházi személyekkel kapcsolatban elsősorban a „politikai fellépést” tartják kívánatosnak,

de szükség esetén adminisztratív eszközök is bevetethetők. A pártvezetés felhívja a figyelmet a működő szerzetesrendek, különösen a bencés rend káros politikai tevékenységére is. A határozat rögzíti: „A világi és egyházi sajtó – jelentőségét nem eltúlozva – érdemiben foglalkozzon az egyházi reakció elleni politikai harc tartalmával és módszereivel.” Továbbá utasítják a Művelődésügyi Minisztériumot, hogy alaposabban ellenőrizék az egyházi iskolákban végzett fiatalok felvételi vizsgáit. A korábbi intézkedések hatástalanságára utal, hogy az ún. társadalmi szertartások (névadó, tanácsi esküvő, polgári temetés) helyzetének ismételt felülvizsgálatát is elrendelik.

A dokumentum igazi újdonsága mindezekén túl az aktív, kezdeményező nemzetközi egyházpolitika meghirdetése. Az ideologikus nyelven írt szövegben a hazai egyházak „progresszív alakjainak” (e jelző alatt általában a BM ügynökei értendőek) fokozott külpolitikai tevékenységét irányozzák elő.¹⁰⁶

Háborús bűnösök ügyei

MÁRCIUS 22. Az állambiztonság jelentést készít a háborús bűnügyek feldolgozásának helyzetéről. Az anyag szerint a háborús és népellenes bűncselekményt elkövetők többségének felelősségre vonása 1945-1950 között szervezeten történt, ezt követően azonban „az állambiztonsági munkában bekövetkezett ismert torzulások folytán a szervezett bűnüldözés lecsökkent.”

A területen az érdemi munka csak 1959-ben folytatódott, méghozzá a munkásmozgalom tagjaival szemben eljárók felelősségre vonásával. A (nép)bíróságok háborús és népellenes bűncselekmények miatt összesen 15 931 főt ítélték el. Ilyen bűncselekmények miatt aktuálisan 63 elítélt tölti büntetését.

A jelentés megállapítja, hogy az ügyek felderítésében az előrehaladást csökkentette az a körülmény, hogy 1960 és 1963 között kérdéses volt, a büntethetőség 20 év után elévül-e. A nyomozásoknak végül az adott új lendületet, hogy az 1964. évi 27. sz. tvr. kimondta, hogy a háborús bűntettek büntethetősége, valamint a büntettek miatt kiszabott 15 évi vagy annál súlyosabb büntetések nem évülnek el.

Ezenkívül 1965 szeptemberében Prágában, majd 1967 májusában a lengyelországi Popowóban a náci háború bűnösök üldözésének kér-

déseiről nemzetközi munkaértekezletet is tartottak. Mindkét alkalommal ajánlásokat fogadtak el a háborús (elsősorban a hitlerista) bűnösök felelősségre vonása tekintetében. A prágai értekezlet ajánlásainak végrehajtása érdekében 1966 márciusában a Belügyminisztérium, az Igazságügyi Minisztérium és a Legfőbb Ügyészség képviselőiből külön bizottság alakult, ám mivel igen hiányos anyag állt csak rendelkezésre, eredeti feladatát nem tudta teljesíteni. Ezért a súlyosabb háborús bűncselekmények elkövetésével vádolt személyek kilétének felderítésére a BM. III/III. Csoportfőnökség intenzívebb kutatómunkába kezdett.

Az anyag szerint a BM. III/1. Osztály 1964 és 1967 között a központi és megyei operatív szervek számára 16 csoportos és 14 egyéni háborús bűnügyben keletkezett anyagot véleményezett. Közülük 4 esetben a bűncselekmény nem volt megállapítható, további 8 ügyben pedig bizonyítékok beszerzését, illetve a bűntársak felderítése érdekében a feldolgozó munka folytatását tartották szükségesnek. Büntetőeljárásra 18 ügy vált alkalmassá, ebből 8 esetben történt meg a felelősségre vonás, 10 ügyben – engedélyezés hiányában – nem indult eljárás. A központi és megyei szervek aktuálisan 21 ügyben összesen 35 főt tartanak operatív feldolgozás alatt háborús bűncselekmény miatt, és további 5-8 ügyjelzésben intézkedés van folyamatban.¹⁰⁷

Benkei András levele Németh Károlynak

MÁRCIUS 30. Benkei András belügyminiszter levélben kéri Németh Károly, az MSZMP Budapesti Pártbizottsága első titkárának segítségét az állambiztonsági szervek „megerősítéséhez” szükséges káderek kiválasztásában.

A dokumentum tömören összegzi az ideális munkatársak kritériumait: 1) megfelelő származás (dolgozó osztályból), MSZMP-tagság; 2) megfelelő politikai végzettség (marxista filozófia, tudományos szocializmus vagy politikai gazdaságtan), államvizsga vagy egyetemi főiskolai végzettség; 3) legalább egy nyugati nyelv ismerete (angol előnyben); 4) előnyös szakmai ismeretek pl.: újságírás, külkereskedelmi, közgazdasági, kulturális ismeretekben való jártasság; 5) politikai szilárdság, erkölcsi feddhetetlenség, kiegyensúlyozott családi élet; 6) disszidált rokon hiánya, 28-40 év közti életkor, megfelelő egészségi állapot.¹⁰⁸

Keresztény könnyűzene, az első beatmise

ÁPRILIS 14. Az állambiztonsági szervek hálózati jelentések révén értesülnek a Mátyás-templomban és máshol megtartott beatmisékről. A jelenleg ismert dokumentumok szerint az új egyházzenei törekvések ügyével viszonylag későn kezdtek el foglalkozni az állambiztonság központi szervei. Szilas Imre 1967-ben, Abonyban játszott miséjéről ugyanis már jóval korábban tudósítás jelent meg Nádas Péter tollából a *Pest Megyei Hírlapban*. Ettől kezdve mindenesetre – az egyházi ifjúsági mozgalmak megfigyelésének részeként –

Április 4.
A Magyar Televízió bemutatja az első színes magyar tévéfilmet, *A koppányi aga testamentumát*.

A Szentháromság tér és a Mátyás-templom a hatvanas években

a dinamikusan terjedő keresztény könnyűzenei törekvéseket is nyomon követték. Az ÁEH illetékeseivel egyeztetve intézkedési tervek készültek az új irányzat hatásának csökkentésére is. Ennek keretében a KISZ feladatává tették, hogy vonzó konkurenciát teremtsen a zenei áhítatokkal szemben. Ugyanakkor a fiatalokat befogadó templomok lelkészeivel is „elbeszélgettek” az egyházügyi illetékesek, illetve egyházi feletteseik.¹⁰⁹

Az állambiztonság 1967-es munkája

ÁPRILIS 25. A Belügyminisztérium országos értekezletén Benkei András értékeli az állambiztonság 1967-es munkáját. A miniszter a belső elhárítás tevékenységével kapcsolatban kijelenti, hogy a belső reakció nyílt, ellenséges akcióinak, fellépéseinek száma csökkent. Nincsenek nagy összeesküvési ügyek.

Értékelése szerint az ellenséges személyek (értelmiségi, ideológiai, egyházi területen) a legális lehetőségeket keresik az ellenséges aknamunkához. 1967-ben a politikai ügyekben terheltté váltak 44%-a 25 évesnél fiatalabb: őket a miniszter szerint zavaros ideológia és fanatizmus jellemzi. 1967-ben a belügyi szervek 139 galérit számoltak fel, ebből 85 minősült bűnöző galerinek. 1549 tag közül 706 főt vontak felelősségre. Az elemzés a „revizionista” és a szektás csoportok visszahúzó-dását állapítja meg. A miniszter felidéz egy-egy egyházakhoz köthető ügyet is (az Isten Ige Társaság, a KIE, valamint Donáth József és társai elleni akciókat), amelyekkel szintén a hosszú távú harc koncepcióját kívánja bizonyítani.

Az értékelés megállapítja, hogy az állambiztonság vizsgálati szervei 1967-ben 1170 személyt vontak eljárás alá, közülük 254 visszaeső bűnöző volt. Egyharmaduk szabadlábon van, és folyik ellene az eljárás. (Ebben a számban benne vannak a politikai, de nem államellenes ügyek is, például a disszidálást megkísérlő 181 NDK állampolgár esete). Az év során a hálózat egytizedét kizárták, de annak létszáma így is 9%-kal emelkedett. A Nyugatról beutazók száma 1967-ben 484 472 fő volt (ennek 12%-a volt magyar állampolgár). Közülük 98 személyt vettek őrizetbe, 83 kiutasítás történt, 144 fő tartózkodási engedélyét vonták be. Ugyanakkor az év során a központi törekvések eredményeként 516 fő tért haza véglegesen az emigrációból. A BM tömegkapcsolatainak fejlődését jelzi, hogy 4283 bejelentés (köztük 310 névtelen) érkezett a szervekhez.¹¹⁰

Háborús bűnösök utáni kutatás

MÁJUS 9. Rác Sándor miniszterhelyettes utasítása a háborús bűnösök el nem évülő ügyeivel kapcsolatban célirányos foglalkozást rendel el. A központi direktíva szerint minden ügyben operatív feldolgozást, felderítést kell kezdeni a III/III. Csoportfőnökség koordinálásával. Ennek során fokozott figyelmet kell fordítani a Nyugaton élő, a Magyar Népköztársaság ellen propagandatevékenységet kifejtő személyekre, és – lehetőség szerint – a hírszerzéssel közös, leleplező, lejáratozó akciókat kell kezdeményezni. Azokról, akik ellen nem indul büntetőeljárás, figyelődossziét kell nyitni. Az általános felülvizsgálatot az év végéig folytatják le.¹¹¹

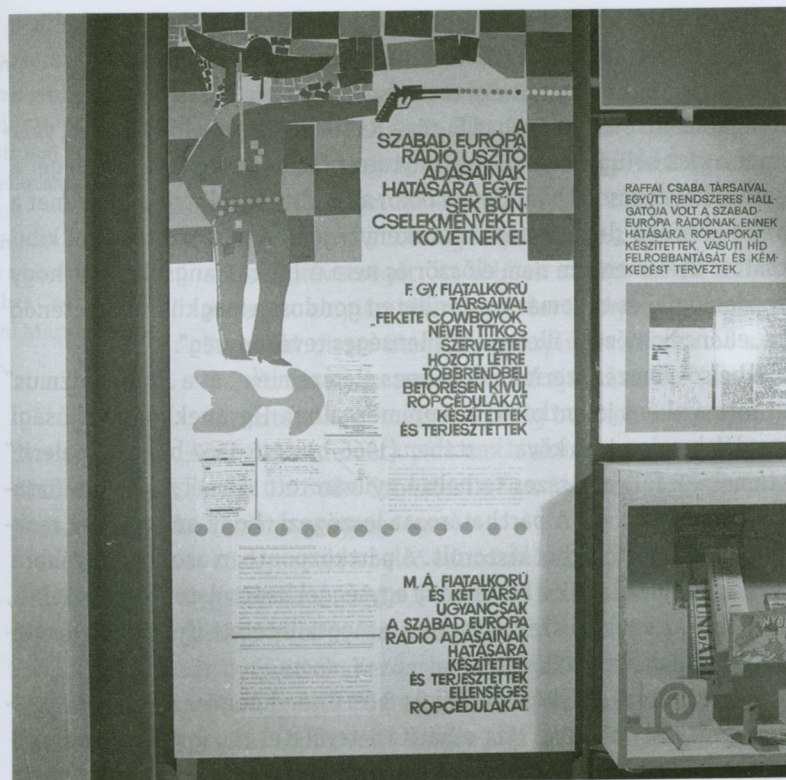
Intézkedési terv a Schwitters-ügyben

MÁJUS 11. A BM III/III-2-b Alosztályon összefoglaló készül a magyarországi happening-mozgalomról, egyszersmind intézkedési tervet készítenek a „Schwitters” fedőnevű ügyben. Az új művészeti irányzatról szóló történeti áttekintés számba veszi a külföldi előzményeket és a magyarországi eseményeket is, az 1966. június 25-én megtartott első hazai happeningtől kezdve. Az anyag iránymutató értékelést is ad a kezdeményezésről. Ezek szerint a happening Nyugaton „polgárbotrántoztató eszköz”, míg Magyarországon elfordítja a fiatalokat az aktív, konstruktív tevékenységtől, és mint ilyen, a fellazítás politikájába illő elemként értékelhető.

A magánlakásokon, pincékben tartott alkalmak után ekkor már az Egyetemi Színpadon is tartottak előadásokat, amiről a sajtó is beszámolt. Amint az az ügynöki jelentésekből is kiderül: a szervezők ebben az időben pop artnak nevezték munkájukat, mondván, a „rendőrség nagyon harap a happeningre.”

Az állambiztonság a fokozódó megfigyelések mellett nyílt adminisztratív intézkedésekkel és operatív akciók kombinálásával is számolt. Az elhárítók szignalizációval éltek az Egyetemi Színpad, az ELTE és a Művelődési Minisztérium felé a lehetőségek beszűkítése érdekében. A szervezők meglévő ellentéteinek felhasználásával is számoltak a bomlasztás érdekében, sőt még a happeningek egyik vezéralakja, Szentjóby Tamás zárt intézetbe utalása is felmerült.¹¹²

Május
Infecundin néven
forgalomba kerül
az első hazai gyár-
tású hormonális
fogamzásgátló tab-
letta.

Állambiztonsági kiállítás a hatvanas évek közepén

A belső ellenség helyzete

MÁJUS 28. A Politikai Bizottság ülésén áttekintik, mi valósult meg a belső ellenséggel kapcsolatos 1966. februári határozatból. A pártállami rendszer több szintjén végrehajtott intézkedéseket összességében eredményesnek ítélik. Az „imperializmus elleni küzdelemmel” párhuzamosan a megyei, kerületi pártbizottságok, a SZOT, a KISZ, illetve a minisztériumok is részletes, politikai és agitációs célokat tartalmazó feladatterveket hajtanak végre. A belső reakció leleplezésében mind nagyobb szerepet tulajdonítanak a rádióknak és a televízióknak. Az állampolgárok aktivitását azonban még nem tartják megfelelőnek.

Elismerésben részesül a Belügyminisztérium tevékenysége, amelynek fellépéseit kellően differenciálnak és hatékonnak minősítik.

A „szocialista törvényesség” betartása mellett pozitívan értékeli a minisztérium más szervekkel történő együttműködését is. A PB hasznosnak tartja az állambiztonsági témájú osztályfőnöki órák bevezetését, a huliganizmust vagy a Szabad Európa Rádiót leleplező előadásokat, valamint a KISZ belügyi segítséggel folytatott felvilágosító tevékenységét a galerikkel kapcsolatban. Ugyanakkor az MSZMP PB felhívja a figyelmet a belső ellenség „leplezettebb” tevékenységére. A pártvezetés által kibocsátott dokumentum nem először és nem utoljára hangsúlyozza, hogy az ideológiai és tudományos területen gondosan megkülönböztetendő az „ellenzéki nézet”, illetve az „ellenséges tevékenység”.

A belső elemzés szerint a dekadens életszemlélet és a „huliganizmus” új formájaként jelentkezik a hippimozgalom. Ugyanekkor az ifjúsági bandák bomlasztása következtében (1966-ben 216, 1967-ben 126 „galerit” számolnak föl) az összes terheltté nyilvánított személy 40%-a a fiatalok közül kerül ki. A párthatározat leszögezi, hogy az „egyházi reakció” a kulcspozíciókból kiszorult. A pártközpontban azonban továbbra is veszélyesnek látják a keresztény egységgel kapcsolatos törekvéseket, valamint az egykori szerzetesek és a megszüntetett ifjúsági egyesületek tagjainak aktivizálódását.

Sikeres intézkedésként 10 női és 8 férfi rend bomlasztását, és a KIE-ügy lezárását rögzítik. Más elhárítási területeken, így a volt polgári pártok politikusai körében, egyéb antidemokratikushak minősített állampolgárok körében a visszahúzódás, tartózkodás, beilleszkedés tendenciáit észlelik.¹¹³

A jelentősebb állam elleni bűntettek elkövetése miatt terheltté nyilvánított magyar állampolgárok száma

	1964	1965	1966	1967
Összeesküvés és előkészület	47 fő	39 fő	130 fő	47 fő
Izgatás	143 fő	204 fő	335 fő	190 fő
Állam elleni bűncselekményben feljelentési kötelezettség elmulasztása	25 fő	14 fő	42 fő	22 fő
Rombolás	–	–	8 fő	–
Összesen	215 fő	257 fő	515 fő	259 fő

Pór György és társai ügye

JÚNIUS 8. A Budapest Fővárosi Bíróság összeesküvés kezdeményezése miatt két és fél év börtönbüntetésre ítéli Pór Györgyöt. Két vádlott társa szintén letöltendő, míg további öt személy felfüggesztett börtönbüntetést kap. Az ítélet indoklása szerint Pór György az ELTE BTK hallgatójaként 1963-ben felkereste a kínai követséget, és többek között az ott kapott anyagok alapján ellenséges tevékenységbe kezdett. Társaival olyan illegális, konspiratív csoportot szervezett, amely az MSZMP politikáját támadta (azt revisionistának, a rendszert pedig burzsoá diktatúrának

tartva), és egy „igazi” kommunista párt megalakítását tervezték. 1967 októberében, a „Nagy Októberi Szocialista Forradalom” 50. évfordulója szórólapozási akciót hajtottak végre.

Pór Györgyöt és környezetét a belső elhárítás kezdetben a „Bölcseledők” fedőnevű ügyjelzésben, majd a „Társaskör” fedőnevű nyomozásban figyelte meg. A jelentéseket egészen 1977-ig az „Összetartók” fedőnevű csoportdossziében gyűjtötték. Kezdetben az ügynöki jelentések mellett levéllenőrzés révén figyelték Pór, valamint Moszkvában tanuló barátja, Dalos György kapcsolatait, terveit. Mivel a jogi szakvélemények szerint büntetőügyet nem tudtak ellenük indítani, bomlasztási tervet készítettek. 1966 januárjában rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesültek, majd mivel tevékenységüket nem fejezték be, sőt részesei voltak az USA követsége ellen szervezett, illegális tüntetésnek, 1966 novemberében kizárták őket az egyetemről.

Politikai tevékenységüket folytatva, 1967 szeptemberében egy programtervezetet is megfogalmaztak, amelyben többek között bírálták Kádár János 1956-os likvidátori szerepét, azaz a Magyar Dolgozók Pártja feloszlásában való közreműködését. Végül az ügyben végzett intézkedések, kihallgatások révén a társaság több tagját is beszervezték. Noha hálózati működésük nem volt tartós, hozzájárultak a csoport felbomlasztásához. Pór Györgyöt végül 1968 januárjában helyezték előzetes letartóztatásba.

A vádiratról 1968 áprilisában, a Koordinációs Értekezleten egyeztettek. Itt döntöttek arról is, hogy az ítéletről rövid sajtóhír kiadását is

Június 4.

Budapesti rendelet jelenik meg a Politikai Főiskola létrehozásáról.

Június 27.

Már a közértekben is lehet Coca-Colát kapni Magyarországon.

engedélyezik. A határozat értelmében nyílt tárgyalást kellett tartani, de azon csak a megfelelő meghívottak vehettek részt, akik számára az eset tanulságul szolgálhatott, illetve akik az ügyben később politikai munkát végeztek (KISZ-vezetők, oktatók). Szintén kíváncsiak tartották, hogy az elsőfokú ítélet még az egyetemi év befejeződése előtt megszülessen, továbbá felhívták az ügyészség és a bíróság figyelmét, hogy az ügy államellenes jellegét kell kidomborítani, és a kínai és albán kapcsolatokat is rögzíteni kell. Mindezekon túl további felderítő munkát szorgalmaztak.¹¹⁴

A prágai tavasz következményei

AUGUSZTUS 1. A csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatos teendőket miniszteri utasításokban határozza meg Benkei András. Az állambiztonság feladata a társadalomra veszélyes elemek ellenőrzése, az idegenforgalom és tömegrendezvények (kulturális, sport-, egyházi események) ellenőrzése, követségek megfigyelése, sűrített ügynöki találkozók megszervezése és a feldolgozó munka gyorsítása, valamint az akcióban részt vevő katonai egységek biztosítása. A Csehszlovákiába bevonuló egységeknél is operatív csoportokat állítanak fel.¹¹⁵

Bevonulás Csehszlovákiába

AUGUSZTUS 20. Augusztus 20-án, a csehszlovákiai bevonulás előkészületeként az egész minisztériumban összetartást rendelnek el.¹¹⁶

Heller Ágnes megfigyelése

AUGUSZTUS 21. Heller Ágnesnek és társainak az 1968-as csehszlovákiai bevonulást elítélő, úgynevezett korcslai nyilatkozata után a filozófus ellenőrzése erőteljesebbé válik.

Heller Ágnes megfigyeléséről 1950 és 1989 között keletkeztek állambiztonsági dokumentumok. Az OSA Archívumának honlapján olvasható jelentések alapján

Augusztus 18.

A harmadik alkalommal megrendezett Tánctalcfesztiválon Szörényi Levente–Bródy János *Amikor én még kiss-rác voltam* című dala nyeri el az első díjat.

Augusztus 20–21.

A szovjet hadsereg magyar, lengyel, bolgár és keletnémet katonai segédlettel bevonul Csehszlovákiába, és felszámolja a Dubček nevével fémjelzett reformokat, az „emberarcú szocializmus” kísérletét.

Megfigyelési fotó Heller Ágnesről (a kapuban középen), a felvétel a Berlin Étterem kerthelyisége előtt készült 1972. július 19-én

a tudóst több ellenséges kategóriába is besorolták az évtizedek során. Többek között 1950-ben mint Lukács György tanítványáról, 1957-ben pedig mint a Petőfi kör egykori felszólalójáról, a „Hungaricus” fedőnevéű ügy kapcsolatáról gyűjtöttek róla adatokat. Kollégáihoz hasonlóan róla is készültek operatív fotók.

A pártállami szervek általi kiátkozásáról (ún. filozófusper), kivándorlásáról éppúgy keletkeztek iratok, mint itthon maradt tanítványai tevékenységéről, külföldi munkájáról. Neve több ügyben ideológiai, szellemi előkészítőként merült fel. A filozófus által nyilvánosságra hozott iratok jól érzékeltetik az állambiztonsági szervek évtizedes munkáját. Ugyanakkor a töredékesen hozzáférhető dokumentumok az iratpusztulás mértékét és a törvényileg szabályozott információk kárpótlás anomáliát is szemléltetik.¹¹⁷

A szerveket segítő együttműködő személyek és a veszélyes, politikailag kompromittált dolgozók száma a kiemelt kulturális intézményekben (1963)

Intézmény	Dolgozó	Kapcsolat	Veszélyes dolgozó
Állami Operaház	1031 dolgozó	5 hivatalos kapcsolat	39
	565 művész	2 társadalmi kapcsolat	
		2 informátor (korábban 26 fős hálózat)	
Erkel Színház	264 dolgozó	1 hivatalos kapcsolat	9
	84 művész	3 társadalmi kapcsolat	
		1 informátor	
Nemzeti Színház	397 dolgozó	3 hivatalos kapcsolat	7
	86 művész	2 társadalmi kapcsolat	
		3 informátor (ruhatáros, színpadi díszítő; korábban 7 fős hálózat)	
Operettszínház	326 dolgozó	3 hivatalos kapcsolat	2
	151 művész	2 társadalmi kapcsolat	
Vígyszínház	243 fő	3 hivatalos kapcsolat	
	44 művész	1 társadalmi kapcsolat 1 informátor (korábban 4 fős hálózat)	

Kiemelt sportlétesítmények: 5 hivatalos kapcsolat, 1 társadalmi kapcsolat

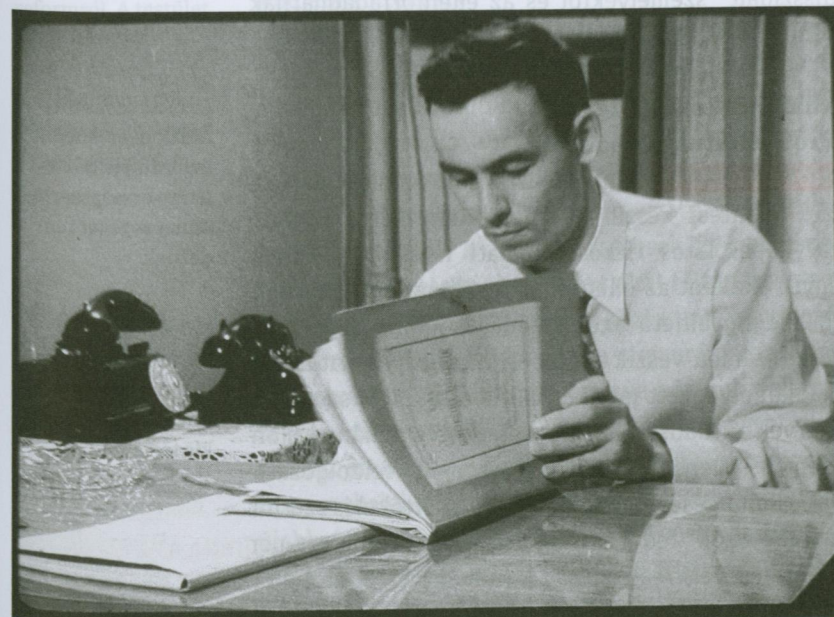
Kiemelt kulturális intézmények védelme

SZEPTEMBER 9. A kiemelt kulturális intézmények biztosítását a BM III/III-a Alosztály veszi át. Egy elhárító tiszt foglalkozik az Állami Operaház és az Erkel Színház technikai alkalmazottaival, egy másik pedig a Fővárosi Operettszínház, valamint a Nemzeti és a Vígyszínház munkatársaival. Korábban az intézmények elhárítását, a pártállami vezetők által látogatott kulturális objektumok és sportlétesítmények operatív helyzetének felügyeletét a BM III/III-3-c, illetve BM III/III-5-a végezte. A Népstadion, a Kisstadion és a Sportcsarnok protokollrendezvényeit a III/III-2-b Alosztály biztosította a rendezvények idejére. Egy 1963-as jelentés tételesen rögzítette a szerveket segítő együttműködők, valamint a valamilyen szempontból veszélyes, kompromittált dolgozók számát.¹¹⁸

Szeptember 1.
Törvényrendelet születik a Kertészeti Egyetem létesítéséről.

Olimpiai összefoglaló

SZEPTEMBER 10. A mexikói olimpiára való felkészülésről és az olimpiai csapatról több III/III-as ügynököt is beszámoltatnak. Az olimpia után a belső elhárítás szerepet kapott az egyik legnagyobb visszhangot kiváltó botrány, Varga Zoltán válogatott labdarúgó „disszidálásának” kezelésében is. A meginduló nyomozás során mindenre kiterjedően igyekeztek kivizsgálni az eset körülményeit és előzményeit, amelyben többek között felhasználták „Nemere”, azaz Novák Dezső jelentéseit is. Emellett a hálózati személyek és egyéb kapcsolatok alkalmasak voltak az eset hatásának tompítására is. Ehhez Vargát lejárató forgatókönyvet dolgoztak ki, és vélhetően ezzel összefüggésben az általa okozott anyagi kárt is kiszámolták. A szervek a későbbiekben nyomon követték a labdarúgó nyugati karrierjét, profi pályafutását is. Az elsőfokú bíróság 1969. február 29-én hazatérés megtagadása miatt öt év szabadságvesztésre és teljes vagyonelkobzásra ítélte. Ezt másodfokon, 1969 májusában négy évre mérsékeltek.¹¹⁹

Állambiztonsági dossziék tanulmányozása (jelenet egy belügyi oktatófilmből)

Újjászervezik az ELTE-n zajló elhárító munkát

SZEPTEMBER 26. A BM III/III-2-b Alosztály a karonkénti megosztás figyelembevételével folytatja a titkosszolgálati munkát az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Az ezután keletkező jelentéseket külön objektumdossziéba kell gyűjteniük a kijelölt tartó-tiszteknek.

Az akták ennek ellenére kibelezve, csupán néhány tucat oldalnyi tartalommal maradtak meg az utókorra. A megcsonkított iratanyag jól érzékelteti, hogy az egyetem vezetését hivatalos, illetve társadalmi kapcsolatnak tekintette az állambiztonság. Működése során ilyen minőségben tartotta számon a rektort és tudományos helyettesét, a dékánt, a személyzeti osztály, a rektori hivatal és a dékáni hivatal vezetőit, valamint az egyetemi és kari MSZMP- és KISZ-titkárokat. A dossziékban külön listák készültek az 1956-ban „disszidált” személyekről és az ellenforradalmárnak minősülő oktatókról.¹²⁰

Állambiztonsági ügyek a református egyházban

NOVEMBER 29. A BM III/III-1-c Alosztály összefoglaló jelentést készít a Magyar Református Egyházzal kapcsolatos titkosszolgálati munkáról. Ennek egyik okaként az ellenséges tevékenység 1967 végétől megfigyelhető aktivizálódását jelölik meg, másrészt számba veszik az 1968. márciusi PB-határozat alapján elvégzett munkát is. Az áttekintés szerint a szervek aktuálisan hét ügygel, illetve néhány külön kiemelt ellenséges egyházi személy feldolgozásával, ellenőrzésével foglalkoznak. Az értékelés szerint a „Táborozók” fedőnevű ügy, azaz a második KIE-per befejezésével, realizálásával (néhány kivételtől eltekintve) sikerült az egyházi ifjúsági munkát a megengedett határok közé szorítani.

Október 12.
Mexikóvárosban megnyitják a XIX. Nyári Olimpiai Játékokat, ahol a magyar sportolók 32 érmet szereznek.

Október 18.
A magyar Országgyűlés törvényt fogad el a népi ellenőrzésről.

Október 24.
Budapesten autógyártási együttműködési szerződést ír alá Magyarország és a Szovjetunió.

Október 30.
Az őszirózsás forradalom ötvenedik évfordulója tiszteletére országsszerte ünnepeket rendeznek.

Október 31.
Az utolsó magyar katonai egység is távozik Csehszlovákia területéről.

Az „Igyekvő” fedőnevű, egyik folyamatban lévő ügyben Gyökössy Endre tevékenységét ellenőrzik. A dokumentum szerint őt „szignalizációnk alapján fokozottan lekötik egyházi vonalon taktikai feladatokkal”. 1967 novemberétől „Nevelő” fedőnéven indítanak nyomozást Tapolyi Mihály ideggyógyász illegálisnak minősített hitbuzgalmi szervezkedése miatt, „Bizalmasok” fedőnéven pedig Ravasz László környezetét tartják megfigyelés alatt. A foglalkoztatott ügynökök nagy része „elhelyezkedése miatt rendszeresen végez támadólagos elhárító munkát nyugati ellenséges egyházi körök felé.” A hálózat tagjainak felkészítése és eligazítása az Állami Egyházügyi Hivatal által lefolytatott „elbeszélgetések” párhuzamosan történik.¹²¹

A „Zenélők” fedőnevű ügy

December 4.

Az MSZMP KB megtárgyalja és elfogadja Nyers Rezső előterjesztését a gazdasági reformról. A testület határozata szerint az új gazdasági mechanizmus pezdítő hatást gyakorolt a gazdasági életre.

DECEMBER 18. A BM III/III-2. Osztály adatai alapján rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítik Poór Istvánt, aki baráti társaságában különböző bulikat szervez, és a belügyesek fogalmazása szerint „aranyifjak módjára költekezik”.

Az ügy iratai szerint a szórakozó fiatalok megrendszabályozását a kulturális elhárítás is szorgalmazta, mivel a szóban forgó bulikon új típusú előadásokra, happeningekre is sor került. Az állambiztonsági értékelés a happening világot fellazításra alkalmas, nyugati álművészeti eszmeiránzatnak tartotta. A bomlasztásnak szánt intézkedések is sikeresnek tűntek: az egyetemi tanulmányaikat féltő társak egy része visszahúzódott a további közös tevékenységtől. A hatásos belügyi fellépéshez a nagyarányú információszerzési munka is hozzájárult: a házibulik ellenőrzésére a titkosszolgálat teljes eszköztárát bevetették. Az 1967. január 9-től kezdődő adatgyűjtés során a telefon-, szobalehallgatás, levéllenőrzés, külső figyelés, újabb és újabb ügynökök bevezetése, hivatalos kapcsolatok felkeresése is szerepelt az ifjúsági elhárítás intézkedései között.¹²²

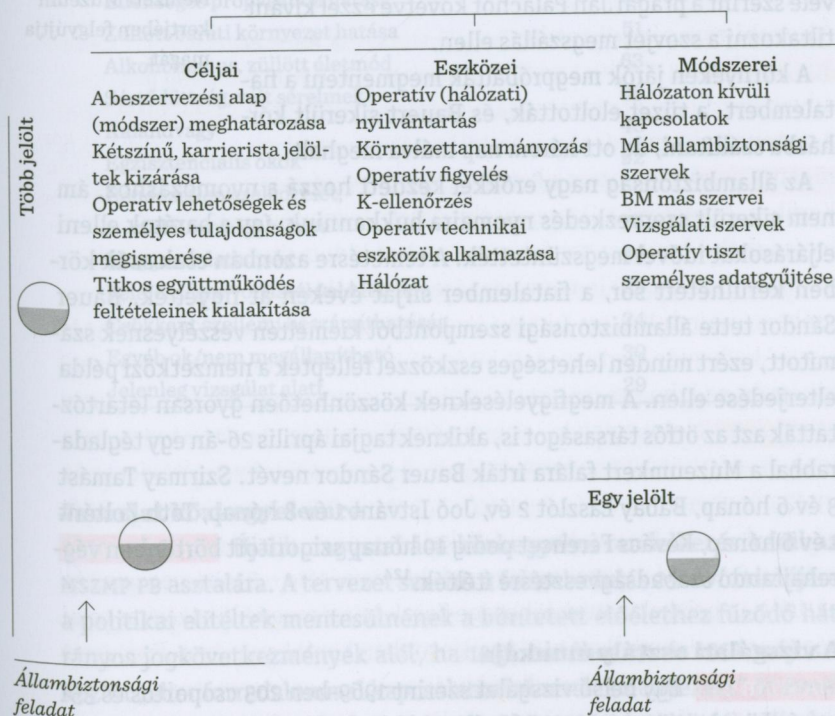
Állambiztonsági oktatás

JANUÁR 9. A Belügyminisztériumban áttekintő anyag készül az állambiztonsági oktatás helyzetéről. A történeti visszatekintést is tartalmazó dokumentum rögzíti, hogy 1956 után sikerült visszaszerezni a XII. Kerületi Tanácstól a Dzerzsinszkij Tiszti Iskola épületét, ahol 6 hónapos tanfolyamokon kezdődött újra az állambiztonsági állományképzése. Ugyanebben az időben újraindult a BM Idegen Nyelvi Főiskola is. Az 1959-től Rendőrtiszti Akadémiának átnevezett intézményben is folytatódott a tervszerű kiképzés, méghozzá azzal a céllal, hogy egységes politikai és szakmai szemléletet alakítsanak ki, és biztosítsák a Belügyminisztérium tisztjeinek az előírt általános képzettséget, a középiskolai végzettséget. Az intézményben nappali és levelező tagozaton egy évtized alatt 1848 főt képeztek ki, az Idegen Nyelvi Főiskolán pedig – elsősorban a III/I. és a III/II. Csoportfőnökség igényeinek kielégítésére – 359 fő végzett. Az aktuálisan beiskolázottak többsége fiatal, háromnegyedük középiskolai végzettséggel rendelkezik, 85%-uk azonban korábban még nem végzett operatív munkát. A hallgatók többsége az ún. segédoperatív osztályok (lehallgatók, figyelők stb.) és a BM Kormányőrség állományából került az iskolára.

Január 4.
Öngyilkosságot követ el a BM-kórházban őrizetben tartott Péter György, a KSH elnöke.

Az anyag a Rendőrtiszti Akadémia állambiztonsági tematikáit megfelelően értékeli. Az intézményben a hallgatók politikai felkészítését elsősorban a marxizmus-leninizmus oktatása biztosítja. Az állambiztonsági szakmai képzést krimináltechnikai, büntetőjogi és eljárásjogi tanulmányok egészítik ki. A hallgatók megismerik a nyílt intézkedésekhez szükséges rendőri ismereteket, ezenkívül katonai és önvédelmi kiképzésben is részesülnek. Az iskola 299 órát fordít gyakorlati foglalkozásokra. Ennek keretében tanítják meg a különböző operatív okmányok elkészítését, a titkos és nyílt operációk végrehajtását és az operatív eszközök alkalmazását. A jelentés azonban az oktatás hiányosságaként

A beszerzési jelölt tanulmányozása és ellenőrzése
(ábra egy állambiztonsági tankönyvben)

említi, hogy a hallgatók nem vesznek részt a szakmai szerveknél konkrét intézkedések, nyomozati cselekmények végrehajtásában. Rutintalanságukat az őket irányító állambiztonsági parancsnokok több esetben is szóvá tették már.¹²³

Bauer Sándor önélete

JANUÁR 20. Az állambiztonság vezetői teljes hírzár-latot rendelnek el Bauer Sándor 17 éves autószerelő tanuló ügyében, aki délután egy óra körül egy tudatosan megválasztott, szimbolikus helyszínen, a Nemzeti Múzeum kertjében benzinnel locsolja le a ruháját, majd meggyújtja. Miközben élő fáklyává változik, két nemzeti színű zászlót lobogtat. Hátrahagyott búcsúlevele szerint a prágai Jan Palachot követve ezzel kívánt tiltakozni a szovjet megszállás ellen.

A környéken járók megpróbálták megmenteni a fiatalembert, a tüzet eloltották, és Bauert sikerült kórházba szállítani, de ott három nap múlva meghalt.

Az állambiztonság nagy erővel kezdett hozzá a nyomozáshoz, ám nem sikerült szervezkedés nyomaira bukkanniuk, így a barátok elleni eljárásokat idővel megszüntették. A temetésre azonban csak szűk körben kerülhetett sor, a fiatalember sírját éveken át figyelték. Bauer Sándor tette állambiztonsági szempontból kiemelten veszélyesnek számitott, ezért minden lehetséges eszközzel felléptek a nemzetközi példa elterjedése ellen. A megfigyeléseknek köszönhetően gyorsan letartóztatták azt az ötfős társaságot is, akiknek tagjai április 26-án egy tégladarral a Múzeumkert falára írták Bauer Sándor nevét. Szirmay Tamást 3 év 6 hónap, Babay Lászlót 2 év, Joó Istvánt 1 év 8 hónap, Tóth Zoltánt 1 év 6 hónap, Kovács Ferencet pedig 10 hónap szigorított börtönben végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték.¹²⁴

A vizsgálati osztály munkája

JANUÁR 23. Egy belső vizsgálat szerint 1969-ben 203 csoportos és 351 egyéni ügyben összesen 957 fő ellen indult büntetőeljárás az állambiztonság vizsgálati osztályán. Az ügyek döntő többségét a tiltott határ-

Január 16.
Jan Palach cseh diák a szovjet megszállás elleni tiltakozásul élve elégeti magát a prágai Vencel téren.

Január 20.
A 17 éves Bauer Sándor szakmunkás-tanuló – a prágai Jan Palach példáját követve – a szovjet megszállás elleni tiltakozásul a Nemzeti Múzeum kertjében felgyújtja magát.

átlépés (191 eset), valamint annak kísérlete (249), illetve a hazatérés megtagadása (108) miatt indították meg. A rendszerellenesnek ítélt tevékenységek közül 48 esetben indult nyomozás összeesküvés és 163 esetben izgatás miatt.

Az egyéb bűncselekmény-kategóriák (kémkedés, szolgálatitkok-sértés, lőfegyverrel való visszaélés stb.) száma alacsony maradt. A nyomozati munkát értékelő anyag elemzi az eljárások megindulásához vezető belügyi tevékenységet, valamint az elkövetett bűncselekmények lehetséges okait is.¹²⁵

Magyar állampolgárságú terheltek által elkövetett bűntettek okai

Ellenséges politikai beállítottság	74
Szektás politikai beállítottság	7
Ellenséges propaganda hatása	49
Züllött baráti környezet hatása	51
Alkoholizmus, züllött életmód	63
Sértődöttség, vélt sérelmek	69
Kalandvágy	45
Egzisztenciális okok	92
Rendezetlen családi élet, szülői nevelés hiánya	55
Meggondolatlanság	96
Felelősségre vonástól való félelem	25
Csökkenett szellemi beszámíthatóság	24
Egyéb ok/nem megállapítható	30
Jelenleg vizsgálat alatt	29

Javaslat közkegyelemre

FEBRUÁR 18. Újabb nagyszabású közkegyelmi rendelkezés kerül az MSZMP PB asztalára. A tervezet szerint a felszabadulás 25. évfordulójára a politikai elítéltek mentesülnének a büntetett előlethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alól, ha 1956. október 23. és 1957. május 1. között „ellenforradalommal kapcsolatos bűncselekményekért” öt évnél nem hosszabb időre ítélték el őket, és a büntetést letöltötték. Mindez az előzetes tervek szerint mintegy kétezer embert érint.¹²⁶

A „3/e labda rendszabály” felülvizsgálata

ÁPRILIS 2. Rácz Sándor belügyminiszter-helyettes utasítást ad ki az előző években elterjedt hordozható lehallgatókészülékek, a „3/e labda rendszabály” használatának felülvizsgálatára. A konspirációs hibák, lebukások, lazaságok miatt a hangrögzítő eszközök alkalmazásának átfogó ellenőrzésére kerül sor.¹²⁷

A csehszlovákiai bevonulás tapasztalatai

ÁPRILIS 9. Egy BM-jelentés összegzi a csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatos intézkedések eredményességét. Az értékelés szerint az állambiztonság értesülései és intézkedései elősegítették a feladatok megoldását. Eredményesen működtek a készültségi tervek, amelyeket a kubai incidens (1962) és Hruscsov leváltása (1964) után ekkor alkalmaztak harmadik alkalommal.¹²⁸

Az SZT-tiszti állomány szervezése

ÁPRILIS 15. A Benkei András által kiadott szabályzat egységesíti a BM III. Főcsoportfőnökség szigorúan titkos állományának működését. A rendelkezés részletesen kitér a fedett munkakörökre kinevezett személyek irányításával kapcsolatos valamennyi részletre, a kiválasztástól kezdve a jutalmazáson és minősítéseken át egészen a kapcsolattartás módjáig.¹²⁹

Aczél György levele

ÁPRILIS 15. Aczél György válaszevélben köszöni meg Benkei András miniszternek a neki küldött belügyi anyagokat. A kétoldali szövegben többször dicséri az elemzések színvonalát: *„Talán nem hat nagyképűségnek, ha én – aki aránylag rövid ideje dolgozom olyan munkaterületen, ahol ezeket az anyagokat olvashatom rendszeresen, de részben 1945-49-ig, részben pedig korábbi munkaterületemen is hasonló jellegű anyagokat olvastam – kijelentem, hogy az objektív helyzet jelentősen javult, s ez összefüggésben van azzal az értékelő szellemmel, ami az anyagokból tükröződik.”* Aczél ezt követően az állambiztonság 1968. évi jelentésével kapcsolatban a társadalmi támogatottság elnyerésének fontosságát

Március 21.

Felavatják a Tanácsköztársaság emlékművét a Dózsa György úton.

Március 28.

Kormányhatározat rögzíti a Velencei-tó üdülőövezetté fejlesztésének programját.

Április 5.

A Magyar Televízió első színes adása.

hangsúlyozza. Az értelmiségi terület kezelése szempontjából üdvözlő az új útlevél-rendelkezők kidolgozását is. Végül a napi együttműködés javítása érdekében felveti egy találkozó szükségességét az Agitációs és Propaganda Osztály, valamint az állambiztonság illetékesei között. (A politikus befolyása, illetve megfigyelésekre vonatkozó konkrét megrendelése miatt a kulturális elhárítást több visszaemlékezés is „Aczél-művekként” emlegette.)¹³⁰

A belső elhárítás és a fociválogatott

MÁJUS 21. Részletes terv készül a Magyarország–Csehszlovákia futballmeccs biztosításával kapcsolatban. A politikai szempontból veszélyesnek számító mérkőzés kapcsán a BM III./III. Csoportfőnökség ötven operatív tisztjének foglalkoztatásával számolnak.

Május 27.

A Budai Ifjúsági Parkban az egymilliomodik vendéget köszöntik.

A legnépszerűbb magyar csapatsport pártállami ellenőrzésében szerepet kaptak az állambiztonsági szervek is. Az egyes csapatok behálózása mellett kiemelt figyelem irányult a labdarúgó-válogatottra, amelynek sikereivel a hatvanas évekig fontos hangulatjavító elemként is számoltak. A mérkőzések biztosítása alapvetően közrendvédelmi feladat volt, de az egyes meccsek ellenőrzésében az állambiztonság is szerepet játszott. Ezek az események ugyanis olyan tömegrendezvények voltak, amelyeket nem a párt szervezett, így, mint a nyilvánosság sajátos színterei, kiemelt ellenőrzést igényeltek.

A sporttal foglalkozó elhárítók munkájából ma még csak részletek ismertek. 1969-ben a Magyar Labdarúgószövetség vezetésében, apparátusában és a válogatottban – mintegy 141 fő között – csak a központi szervek 11 egykori, illetve aktív hálózati személyt tartottak nyilván. A meccsek hangulatát számos focirajongó ügynök jelenthette, ugyanakkor a sportriporterek között is tevékenykedtek beszervezett állambiztonsági munkatársak.

A sportvezetőket (klubvezetőket, ügyintézőket) pedig hivatalos vagy társadalmi kapcsolatuként igyekeztek együttműködésre bírni. Az így keletkezett operatív információk között egyaránt szerepel a csapat belső hangulatára vonatkozó, a disszidálási szándékokról és az üzletelésről, csencselésről szóló információ, vagy épp a korabeli tömeghangulat jellemzése, hivatalos események fogadtatása.¹³¹

A „Hittevők” ügy realizálása

JÚNIUS 9. Az egyházi elhárítás „Hittevők” néven csoportdossziét nyit az „ágostonos mozgalommal” kapcsolatban. Ezzel országos szintre emelnek egy helyi nyomozást, amelynek két célszemélye (a névadó) Ágoston Sándor mérnök és Bonnyai Sándor evangélikus lelkész, a kispesti gyülekezet vezetője volt. Az elhárítás értékelése szerint az Ágoston és Bonnyai tevékenysége nyomán létrejövő autonóm kisközösségek kicsúsztak az egyházvezetés ellenőrzése alól, és ezzel veszélyforrásként jelentek meg az állambiztonság számára.

Az országban tevékenykedő csoportokat és kapcsolataikat titkosszolgálati módszerekkel figyelték meg. A bibliakörök helyszínéül szolgáló lakásokat és gyülekezeti helyiségeket lehallgatták, Bonnyai Sándort „Csmagos” fedőnéven 14 hónapon keresztül figyelték és követték. A közösségekbe sikerrel vezettek be egy informátort is, akire az összejöveteleken rögzített titkos hangfelvételek készítésénél is számítottak. A vezetőnek tekintett személyekről telefon- és szobalehallgatással is gyűjtöttek információkat.

A nyomozás során a célszemélyeket összefüggésbe hozták külföldi törekvésekkel, valamint korábbi ügyekkel is. Így vádként kívánták megfogalmazni a volt KIE, illetve az Evangélikus Keresztyén Ifjúsági Egyesület (EKIE) bázisának aktivizálását, az egyház vezetőinek lejáratását, a lojális egyház gyengítését is. A szervek szignalizációjának köszönhetően végül az Állami Egyházügyi Hivatal fellépése zárta le az ügyet: a lojális egyházi vezetők berendelését követően olyan egyházfegyelmi intézkedésekre került sor, amelyek eredményeként a belügyi szervek is sikerként értékelték a csoportok elszigetelését.¹³²

Szerb György költő letartóztatása

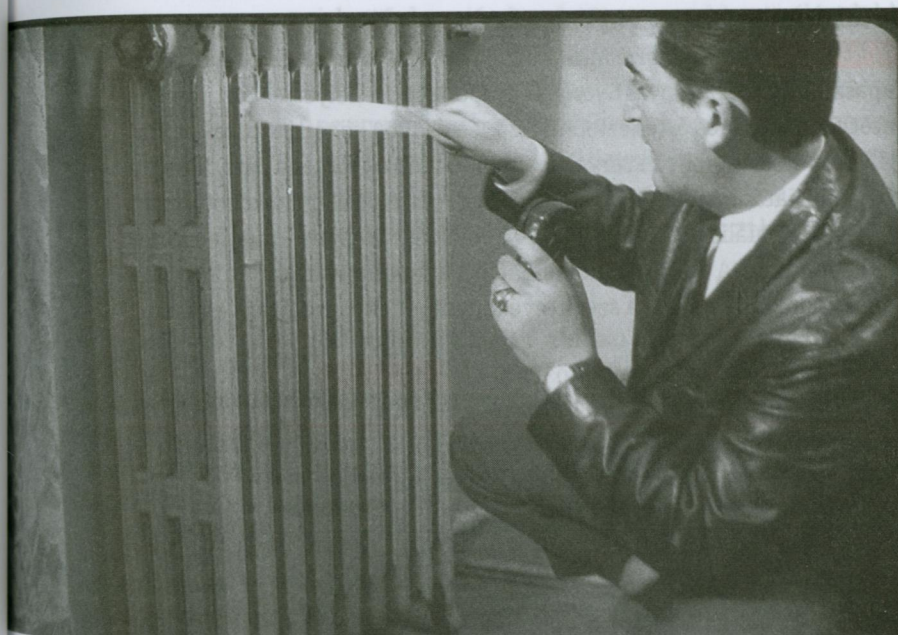
JÚNIUS 17. Az állambiztonság munkatársai egy reggeli házkutatás után letartóztatják a költőként és zenészként ismert Szerb Györgyöt, majd többedmagával előállítják a BRFK Politikai Vizsgálati Alosztályán (a Tolnai Lajos utcában). Az előállított Szerb Györgyöt a vizsgálók *Végrendelet* című verse és egyéb politikai tartalmú szerzeményei miatt faggatják.

Június

Magyar–szovjet hadgyakorlat kezdődik Magyarországon.

Június 13.

Felavatják a százhalombattai hőerőművet és olajfinomítót.

Házkutatás (jelenet egy belügyi oktatófilmből)

Az intézkedésre a „Zongorista” fedőnevű nyomozás következményeként került sor. Az ügy elnevezése egyszerre utalt a fiatal költő megélhetését biztosító tevékenységére, valamint arra, hogy verseit egy dossziében tárolta, amit a lakásán lévő zongorában rejtett el. Az eset hatásáról később a költő Hungária kávézóbeli asztaltársaságába beépült ügynökök jelentései tájékoztatják a szerveket.

A Pesti Központi Kerületi Bíróságon 1969. október 10. és 21. között megtartott tárgyaláson Szerb Györgyöt folytatólagosan elkövetett izgatásért nyolc havi szabadságvesztésre ítélik, három évre felfüggesztve. (Szerb felolvasott egy verset, és benyújtotta egy kiadóba: a bíróság ezt minősítette izgatásnak.) 1970 februárjában a büntetést egy év két hónapra (5 évre felfüggesztve) súlyosbította a Fővárosi Bíróság.

A költővel minden jel szerint példát akartak statuálni az 1968-as csehszlovákiai bevonulást követő keményedés idején. Alakja, tevékenysége minderre alkalmassá tette őt, mivel esetében nemzetközi tiltakozás nem volt várható.¹³³

Értekezlet a bizalmas nyomozásról

JÚNIUS 27. Az állambiztonsági bizalmas nyomozások és ellenőrzések tapasztalatairól Baranyai György főcsoportfőnök-helyettes tart tájékoztatót a BM országos értekezletén. Az 1966 és 1969 közötti időszakot vizsgálva azt elemzi, hogy a szervek mennyiben tettek eleget a párt, illetve a kormány határozatainak. Összességében – az 1966 és 1969 között lezárt 234 és az aktuálisan is folyó 144 ügy elemzése alapján – megfelelőnek ítéli a munkát. A csoportfőnök előadása a munka változatlan folytatásának indoklása mellett a szerv tevékenységének igazolása is egyben.

Állambiztonsági eljárások a bűncselekmények típusa szerint (1966–1969)

	Bizalmas nyomozás: ügyben folyó operatív feldolgozó munka	Ellenőrzés: ügyjelzésekben folyó adatpontosító tevékenység
Összeesküvés gyanúja	36	11
Egyesületi joggal való visszaélés	14	16
Szóbeli izgatás	52	23
Írásbeli izgatás	93	73
Egyéb	39	21

Állambiztonsági eljárások elhárítási vonalak szerint (1966–1969)

	Bizalmas nyomozás	Előzetes ellenőrzés
Ideológiai vonal	20	12
Ifjúsági	40	10
Egyházi reakció	38	39
Volt elemek	43	24
Röpcédula	87	57
Egyéb	6	2

Baranyai elemzése szerint az ellenség „a csendes ellenforradalmi taktikát” követi: a fokozatos megoldásokat és a kompromisszumok lehetőségét keresi, és hosszú távú céljai elérése érdekében jogilag nem minősíthető cselekedeteket hajt végre. A beszámoló szerint ezért a titkosszolgálati munka súlypontja áttolódik az alaposabb ellenőrzést

Július 1.

Kalauz nélküli villamosokat és autóbuszokat állítanak forgalomba Budapesten.

Július 21.

A rádió szórakoztatási és részben oktatási célokkal – amúgy az amerikai holdra szállással éppen egy napon – sugározni kezdi a *Mikrobi* című gyerekműsort, amelyből később rajzfilmsorozat is készül.

jelentő dossziés ügyekről a gyorsabb reagálást lehetővé tevő jelzésekre (1968-ban 332 ügyben és 850 jelzésben folyik nyomozás). Mindez összefüggésben van az egyes ügyek elhúzódásával, az átfutási idő hosszával is, ami összeesküvés ügyekben átlagosan 11 hónap, egyesületi joggal visszaélés esetén 43 hónap, szóbeli izgatáskor 16 hónap, írásos izgatáskor 21 hónap, egyéb esetben 26 hónap.¹³⁴

Hippiséta a Belvárosban

JÚLIUS 8. Az esti órákban a belvárosban kettes sorban menetelő mintegy 80 fős csoport tagjait az URH-kocsikkal kikerülő rendőrök a Szabadság téren szétoszlatják, és ezt követően tizenegy fiatalt állítanak elő. Az ügyet a BRFK Politikai Osztály III/B csoportja veszi át.

A részleg az eset kapcsán nagyszabású „galeriügyet” konstruált. A mintegy tucatnyi ügynök és informátor jelentéseit felhasználó nyomozás eredményeként tízen kerültek bíróság elé, köztük olyanok is, akik magán a felvonuláson nem is vettek részt. A budai Vár oldalában ma is álló, matuzsálemi korú fáról elnevezett „Nagyfa galeri” elleni fellépést a „semmittevő, hippi életmódot folytató” fiatalok elleni sajtókampannyal egészítették ki. Az elkészült vádirat – illetve az újságcikkek – a felvonulás vélelmezett fasisztoid jellegét emelik ki (mindezt az elhangzó rigmusokkal támasztották alá), az elsőrendű vádlott esetében pedig egy 1956-os szálát is konstruálnak. (Mondván, hogy az intézeti nevelt „Nagy Kennedy” 1956 tizedik évfordulóján tüntetést szervezett az aszódi intézetben.) 1970. február 16-án a Pesti Központi Kerületi Bíróság államellenes izgatás miatt 8 hónap és 2 év közti büntetéseket szabott ki.

A hangadónak ítélt fiatalokat a rendszerváltásig rendőri felügyelet alatt tartották. Az ügynek széles körű nyilvánosságot biztosított a televízió *Kék fény* című műsora, miközben a bandatagok a korabeli szórakoztató irodalom regényalakjaivá váltak.¹³⁵

A Budai Ifjúsági Park a hetvenes évek elején

Az Ifjúsági Park ellenőrzése

AUGUSZTUS 9. Egy összefoglaló szerint a BRFK Fiatalkorú és Gyermekvédelmi Osztály Bűnügyi Alosztálya a Budai Ifjúsági Park környékén tartott egyhetes ellenőrzéssorozat alatt, 1969. július 31. és augusztus 7. között összesen 136 főt igazoltatott, közülük csavargás miatt 7 személyt előállított, 3 fő ellen pedig közveszélyes munkakerülés miatt szabálysértési eljárást kezdeményezett. A többi igazoltatott fiatalt a helyszínen szóbeli figyelmeztetésben részesítették.

Az akció végén készített jelentés jól mutatja a belügyi (gyermekvédelmi) és az állambiztonsági (ifjúsági elhárítás) szervek tevékenységé-

nek összehangolását. Az 1961 és 1984 között működő, fiatalok tömegeit vonzó ifjúsági szórakozóhelyen mindkét szerv, sőt az I. kerületi rendőrkapitányság is foglalkoztatott ügynököket, akik vendégként figyelték a rajongók megnyilvánulásait, és adatokat gyűjtöttek a zenekarok környezetéből. A hatvanas évek végén az akciók kiemelt célpontjai a Sakk-Matt és a Kex együttesek voltak, mivel ezeknek még a délelőtti próbái is vonzották a fiatalokat.¹³⁶

A püspöki kar megfigyelése

AUGUSZTUS 22. Benkei András megküldi Biszku Béla KB-titkárnak a püspökkari konferencián elfogadott és operatív úton megszerzett megállapodástervezetet, amellyel a testület az állami szervekkel való tárgyalásra készül.

Az eset jól mutatja, miként „segítették” a BM titkoszolgálati módszerekkel szerzett információi a „politikai megoldások” keresését.¹³⁷

Szovjet katonai bíróságok elítéltjei

AUGUSZTUS 22. Befejezi rendszeres munkáját a szovjet katonai bíróságok által elítélt magyar állampolgárok ügyeinek átvizsgálását végző bizottság, és a szigorúan titkos minősítésű iratokat a Belügyminisztériumban irattározzák.

A Fehér Lajos jóváhagyásával 1963-ban felállított testület 2008 személy ügyével foglalkozott. Az egykori elítéltek 15%-ának büntetését hatálytalanították, és az érintetteket rehabilitálták. Az ellenőrzött személyek mintegy harmadát törölték a bűnügyi nyilvántartásokból. Egyúttal úgy döntenek, hogy ezt követően a beérkező kérelmeket negyedévenként bírálják el.¹³⁸

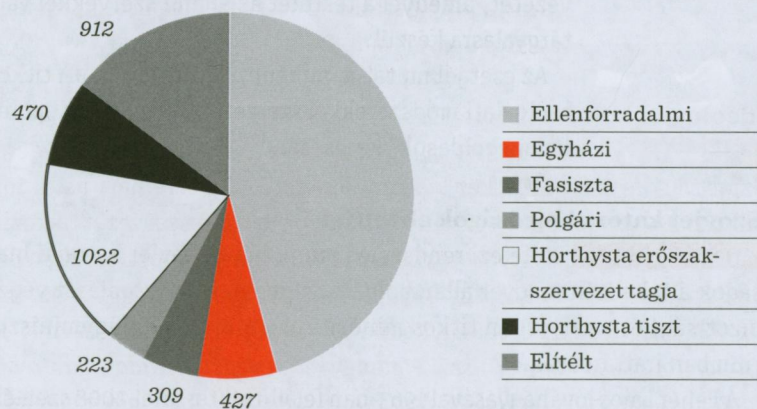
Áttekintés a társadalomra veszélyes elemekről

AUGUSZTUS 27. Ismét áttekintik és szabályozzák a társadalomra veszélyes elemek ellenőrzését. Továbbra is F-dossziékat vezetnek a háborús és népellenes bűntettek elkövetőiről, a Horthy-korszak pártvezetőiről, a korábban elítélt, valamint a nyugati hírszerző szervekkel (gyaníthatóan) kapcsolatot tartó személyekről.

A folyamatos ellenőrzések során igyekeznek a különösen veszélyes elemekre koncentrálni. Ennek érdekében azt tervezik, hogy 1970. június 1-ig az összes esetet áttekintik, és az ellenőrzéshez továbbra is felhasználják a belügyi társszerveket. Ugyanakkor az egyes elhárítási vonalak (ifjúsági, ideológiai, kulturális, egyházi elhárítás) is ellenőriznek F-dossziés személyeket.

A parancs kimondja, hogy ezek az állampolgárok fontos, bizalmas munkakörökbe nem kerülhetnek, fegyvertartási engedélyt nem kaphatnak, hadiüzemekben nem dolgozhatnak, útlevélhez pedig csak az illetékes operatív szerv hozzájárulásával juthatnak.¹³⁹

F-dossziés kategóriák megoszlása (1968)

Párttitkárok és parancsnokok viszonya

SZEPTEMBER 2. A csoportfőnökség pártvezetése ismételten tárgyal a szakmai parancsnokok és pártvezetőségek viszonyáról. A témával kapcsolatban keletkező dokumentumok visszatérő formulája szerint az MSZMP alapszervezetek fő célja a „szakmai munka segítése a pártpolitika eszközeivel.” Mint megállapítják, a hatáskörök, kompetenciák leginkább a személyi ügyekben érintkeznek. A BM pártbizottságának állásfoglalása szerint törekedni kell arra, hogy a BM valamennyi pártszervezetében a legfontosabb személyi ügyeket a pártvezetőség előzetesen véleményezze. Ezek az esetek a következők: magasabb beosztásba helyezés,

Szeptember 9.

Az MSZMP KB a hagyományos, vallásos ünnepek befolyásának visszaszorítása érdekében határozatot hoz a szocialista vagy társadalmi ünnepségek (keresztelő, esküvő, temetés) részleteinek kidolgozására és elterjesztésére.

leváltás, felfüggesztéssel járó szakmai fegyelmi eljárás. Az állománnyal összefüggő egyéb személyi kérdésekben (kitüntetés, előléptetés, fizetésemelés, iskoláztatás, üdülés, lakáskiutalás) a parancsnoki javaslatokat a párttitkár véleményezi a vezetőség nevében. (A problémás eseteket a vezetőségi ülés elé kell vinni.) Kiemelkedően eredményesnek minősítik az együttműködést a parancsnokok és a pártvezetőségek között a személyi állomány minősítésénél. A parancsnokok és a pártvezetőségek együttműködése kiterjed továbbá az állományról való szociális gondoskodásra is. Az ezekkel az ügyekkel kapcsolatos anyagok a pártállami szervezet legalsó szintjeinek összefonódásait mutatják.¹⁴⁰

Ideológiai indoktrináció

OKTÓBER 17. A BM III/III pártalapszervezeteinek tevékenységéről Szigetvári Árpád párttitkár készít jelentést. A belső elhárítással foglalkozó csoportfőnökség pártbizottságához hat alapszervezet tartozik, 240 fővel, az alapszervezetekben pedig 22 pártcsoport tevékenykedik. Emellett öt munkabizottság (pártépítési, oktatási, agitációs, kulturális és fegyelmi) tevékenykedik. Az anyag értékelése szerint: „a csoportfőnökség kommunistái eredményesen végzik feladataikat a belsőreakció-elhárítás területén. Az operatív munka színvonala megfelel a párt politikájának. A menetközben felmerülő politikai és operatív igények felmérése folyamatosan történik és a szükséges módosításokat megtesszük.”

Az ideológiai nevelőmunka során az MSZMP legfontosabb direktíváit igyekeznek lebontani a napi munka számára: így a párt és munkásosztály vezető szerepének, a békés egymás mellett élésnek, a párt ideológiai irányelveinek, a vallásos ideológia elleni harcnak, valamint a kétfrontos harcnak a kérdéseit elemzik a taggyűléseken. A jelentés szerint ezekben a témákban 3 év alatt 30 tájékoztató előadást és 10-12 filmvetítést is szerveztek. Az 1969/70-es tanévben az állami szakmai oktatásban az állomány harmada, a szervezett pártoktatásban a beosztottak fele vész részt.¹⁴¹

A Belügyminisztérium munkája

OKTÓBER 21. Az MSZMP Politikai Bizottsága átfogóan értékeli a Belügyminisztérium munkáját. A pártvezetés elismeri a szervezet eredményeit a rendszer belső rendjének, stabilitásának biztosításában. Megfelelőnek ítéli a különböző szervek együttműködését, az összbülgügyi szemlélet kialakulását. Az ülésen véglegesítik a Központi Bizottság elé kerülő anyagot. A legfelsőbb pártfórum jóváhagyása után megkezdődik a minisztérium átszervezése, hogy a belügyi munkát az aktuális követelményekhez igazítsák.¹⁴²

Az egykori kiscgadzák elleni munka megszűntetése

NOVEMBER 26. A BM III/III-3-a Alosztály irányításával az egész országban megkezdődik az egykori kiscgadzák politikusk elleni titkosszolgálati munka felülvizsgálata. Az állambiztonság célszemélyei közé ekkor már elsősorban a felszámolt párt „jobbaldali” politikuskai tartoznak. Mindenekelőtt azok, akik 1956-ban szerepet játszottak, illetve a forradalom fegyveres leverése után is politikai terveket fogalmaztak meg, ám később a konszolidáció hatására visszahúzódtak vagy megindult a beilleszkedésük. („Baloldaliként” azokat tartották számon, akik „társutasként” társadalmi és gazdasági funkciókba kerültek.)

Az irányadó elemzés számol az egykori politikusk kiöregedésével, egzisztenciális, érvényesülési törekvéseikkel, valamint az emigráns vezetők befolyásának csökkenésével. Az összegzés szerint ekkor már a rendszerkritikus személyek, „vezérkedők” hatása is csak szűk, baráti körben érvényesül.

A statisztikai összesítés szerint országosan 99 főt tartanak az antideмократikus elemek nyilvántartásában. Ezek közül 40 fő Budapesten, 49 fő vidéken, 10 fő pedig külföldön él. 16 fő értelmiségi munkakörben, 27 fő az ipar és a mezőgazdaság területén dolgozik, 42 fő nyugdíjas. Rajtuk kívül 129 figyelődossziés személy ellenőrzését végzik, többségüket más, „veszélyesnek” ítélt személyekhez hasonló módszerekkel és gyakorisággal. Néhány, elsősorban Budapesten élő volt politikusk megfigyelése

November 1.

A Budapesti Orvostudományi Egyetem Semmelweis Ignácról nevezik el.

November 15.

Nagygyűléseket szerveznek Budapesten a vietnami háború ellen.

Állambiztonsági adatok egykori kiscgadzák politikuskokról

1) Kimutatás a volt FKgP jobbaldali elemeinek az 1956-os ellenforradalomban való részvételéről

	Párt-szervezők	MT-tag	NB-tag	Nemzet- őrség	Aktív személy
Budapest	72	5	20	–	63
Baranya	25	9	1	7	21
Bács-Kiskun	56	2	36	1	38
Békés	60	–	16	–	46
Borsod	19	10	2	1	6
Csongrád	24	2	4	3	24
Fejér	21	–	5	2	12
Győr-Sopron	24	2	17	–	9
Hajdú-Bihar	13	–	8	5	31
Heves	32	8	2	–	22
Komárom	17	–	11	–	6
Nógrád	19	–	27	–	29
Pest	19	–	9	–	11
Somogy	27	6	7	6	40
Szabolcs	53	4	25	2	22
Szolnok	48	–	36	5	17
Tolna	7	–	3	–	4
Vas	18	2	14	–	16
Veszprém	4	1	7	–	5
Zala	16	–	10	–	29
Összesen	574	51	260	32	451
Mindösszesen					1368 fő

2) Kimutatás a büntető eljárások és korlátozó intézkedések alakulásáról

Az ellenforradalom alatt kifejtett tevékenység miatt elítélt személyek száma: 27 fő

1958–62 között realizált ügyek és jelzések száma: 16 ügy 46 fővel, ebből

Összeesküvés	2 ügy	6 fő
Izgatás	13 ügy	39 fő
Egyéb	1 ügy	1 fő

1962–65 között realizált ügyek és jelzések száma:

6 ügy 15 fővel, ebből

Izgatás	4 ügy	13 fő
Devizabűntett	1 ügy	1 fő
Összeesküvés előkészítése	1 ügy	1 fő

1965–69 között realizált ügyek és jelzések száma:

7 ügy 33 fővel, ebből

Izgatás	7 ügy	33 fő
---------	-------	-------

Eljárások formái

Őrizetbe véve	1 fő
Rendőrhatósági figyelmeztetés	28 fő
Munkahelyi szignalizáció	4 fő

3) Kimutatás a Figyelő-dossziés rendszerbe sorolt volt FKGP jobboldali elemek számáról és elhelyezkedéséről

BRFK	25	Komárom	2
Baranya	4	Nógrád	4
Bács-Kiskun	8	Pest	5
Békés	19	Somogy	5
Borsod	6	Szabolcs	–
Csongrád	–	Szolnok	9
Fejér	6	Tolna	9
Győr-Sopron	5	Vas	4
Hajdú-Bihar	4	Veszprém	4
Heves	6	Zala	4

azonban némileg eltér ettől: Pártay Tivadar, Dr. Győr Zoltán, Dr. Antall József, Futó Dezső továbbra is szoros operatív ellenőrzés alatt áll.

A jelentés megrajzolja az ellenségesnek minősülő személyek profilját is: ezek szerint az ellenséges, „jobboldali kisgazdák” a nyugati propagandaszervek hatása alatt állnak, a Szabad Európa és az Amerika Hangja adásait hallgatják, ugyanakkor megpróbálnak bizalmas (MTI) információkhoz, nyugati sajtótermékekhez is hozzájutni. A polgári demokrácia és a többpártrendszer hívei, és ezzel kapcsolatban tervek is szönek. Kommunista- és szovjetellenesek, a nemzeti önrendelkezés hívei, lebecsülik társutassá lett egykori párttársaikat, és bíznak a rendszerváltozásban. Az összegző javaslat mindezzel együtt a kisgazdádosszié lezárását javasolja. Ezt követően tehát a „vezérkedők” további megfigyelése, elszigetelése, lejárátása, illetve az emigránsok tevékenységének szemmel tartása marad a feladat.

A pártvezetés számára is felterjesztett anyag ezen kívül összegzi az egykori koalíciós társak 1956-os tevékenységének országos mértékét is. Összesen 1368 egykori párttagról készítenek statisztikai kimutatást.

Mivel 1969-ben a célszemélyek aktivitásának élénkülését észlelték, a kisgazda vonal végleges megszüntetésére csak az 1971-es átszervezést követően, 1972-ben került sor.¹⁴³

Állambiztonsági közvélemény-kutatások

December 19.
Magyarországon
bemutatják
a *Szelíd motorosok*
című filmet.

December 22.
Felavatják a Baross
téren átívelő hidat.

December 31.
Megnyílik a Duna
Intercontinental,
Budapest első luxus-
kategóriájú szálló-
dája.

DECEMBER 1. Az állambiztonság új eszközként megkezdí a közvélemény-kutatások lehetőségeinek kihasználását: egy jelentés beszámol róla, hogy a stratégiai döntések előkészítésének érdekében az 1968/69-es munkaév során 130 vezető beosztású hivatalos kapcsolattal végeztek beszélgetést, az intézkedések hatásainak felmérésére pedig a célszemélyek körében is vizsgálódásokat kezdeményeztek.

A jelentés beszámol arról is, hogy a Magyar Rádió és Televízió (MRT) Tömegkommunikációs Kutató Központ októberben egy 1200 fős, országos, reprezentatív közvélemény-kutatást végzett, amelynek során mintegy 300 olyan nyilvántartott – de aktív ügyben nem szereplő, ügynökként nem dolgozó – budapesti lakost

is megkérdeztek, akiknek az adatait a BM III/III. Csoportfőnökség adta meg. A kérdések főként politikai eseményekre, azok bemutatására (pl. tévéműsorokra) és politikusokra vonatkoztak. Az összegzés a pozitív tapasztalatok, a konkrét eredmények kiértékelése mellett további felmérések terveit is felvázolja. Így szóba kerül az MTA Szociológiai Kutatócsoporttal történő együttműködés kialakítása is.¹⁴⁴

Televízió- és rádiókészülék a hatvanas években

1970

A BM munkájának átfogó értékelése

JANUÁR 19. A Belügyminisztérium országos értekezletén egy az MSZMP Központi Bizottsága számára összeállított anyagot tárgyalnak meg. A III/III-asok munkaterületével kapcsolatos tézisek a következőket rögzítik: a) A belső ellenségre bátorítóan hat a kommunista világban lévő szakadás. b) A belső ellenség és a külső fellázítók kapcsolata személyessé vált, de az ellenzéknek nincsenek országos központjai. c) A revizionista platform alapján támadó személyek visszahúzódtak, csupán pozíciókat akarnak foglalni. d) A szektás platformról támadó személyek befolyása nem számottevő, az albán és kínai bátorítás ellenére sem. e) Az egyházi reakció az adminisztratív intézkedések nyomán meggyengült, a kulcspozíciókból kiszorult. f) A rendszerellenes erők bázisa megváltozott, a kizsákmányoló osztályok polarizálódása, beilleszkedése előrehaladt.

Az anyag mindezekén túl megállapítja, hogy az 1956 előtt ellenséggént kezelt személyek az előző évtizedben a politikai bűncselekményeket elkövetőknek

Január 1.

Népszámlálás kezdődik Magyarországon.

Január 20.

Magyar-amerikai megállapodás születik a második világháború előtti kereskedelmi adóságok rendezéséről.

Február 5.

Az MTA 130. közgyűlésén Erdey-Grúz Tibort a testület elnökévé, Erdei Ferencet a főtítkárává választják.

csupán a 2,7%-át teszik ki (442 fő), az egyházi személyek pedig az elkövetők 1,5%-át alkotják (253 fő). Az összesítő adatok szerint tőkésekből, csendőrökből, horthysta katonatisztekből álló összeesküvést 1956 óta nem lepleztek le. Az állam elleni bűncselekmények résztvevői (évi átlag 300 fő) a rendszer ideológikus felosztása szerint munkás, paraszt, alkalmazott kategóriákba sorolhatók, az értelmiség aránya (átlag 160 fő évente) pedig az elkövetők körében folyamatosan csökken. Az 1956 után keletkezett és az 1963. évi amnesztiáig leplezett összeesküvésekben részt vevő személyek száma 1268 fő volt, 1964 és 1968 között 314 összeesküvővel szemben jártak el (ez évi átlag 45 főt jelentett, kivétel képez 1966, amikor a forradalom tizedik évfordulója miatt 136 fő ellen jártak el.) Az anyag megállapítja, hogy az izgatásos cselekedetek nagy részét szórakozóhelyeken, illuminált állapotban követik el.¹⁴⁵

Április 4. biztosítása

MÁRCIUS 5. A felszabadulás negyedszázados évfordulójához kötődő ünnepek biztosításával kapcsolatban belügyminiszteri parancs jelenik meg. Az elrendelt megelőző intézkedések célja minden „bűnös terv”, a nagyszabású ünnepeket megzavaró cselekmény mihamarabbi felderítése. Ennek érdekében főbizottságot hoznak létre a Belügyminisztériumban Rácz Sándor miniszterhelyettes vezetésével, amely összefogja az intézkedéseket, a konkrét ügyekben pedig döntéseket hoz. A belső ellenséges erők tevékenységének felderítésére az operatív és más eszközök hathatósabb használatára figyelmeztetnek, a hálózattartó szerveket pedig arra utasítják, hogy gyakrabban kerítsenek sort találkozókra az ügynökséggel. Megerősítik a párt- és állami vezetők lakó- és munkahelyi biztosítását, a külföldi delegációk, pártintéz-

Február 5–7.
Kádár János részvételével országos agitációs és propagandatanácskozást tartanak Budapesten.

Március 25.
Az Elnöki Tanács az ország felszabadulásának 25. évfordulója alkalmából közkegyelmet hirdet.

Április 2.
Budapesten felavatják a kelet–nyugati metró első, Deák tér–Fehér út közötti szakaszát.

Április 3–5.
Magyarországon nagyszabású ünnepeket tartanak a felszabadulás 25. évfordulóján, a budapesti Felvonulási téren katonai díszszemlét tartanak.

Április 7.
Zoboki Sándor főhadnagy egy MIG-15-ös vadászgéppel Olaszországba menekül. Szeptember 15-én távollétében halálra ítélik.

mények, gazdasági és katonai objektumok védelmét. A parancs szerint a belügyi munkát március 20. és április 10. között „különös éberséggel” kell végezni.¹⁴⁶

Ifj. Antall József megfigyelése 1970-ben

ÁPRILIS 22. Ifj. Antall József ellenőrzését a BRFK-tól a BM központi szervei veszik át.

Rendszerellenesnek minősülő nézeteinek felderítése mellett – a korábbi törekvéseket felújítva – a „jobboldali kiscgazda vonal” ellenőrzői között felmerült Antall beszerzésének terve is, és vélhetően ezzel összefüggésben ismét üzembe helyezték a család otthonában található lehallgató-készüléket. A kiscgazda vonal megszűnésével azonban az elgondolás megvalósítására végül nem került sor. Antall Józsefet 1972-ben Móra Ferenc Emlékéremmel tüntették ki, és ezt követően lezárták az aktáját. Indoklásként a beilleszkedést, az aktív politizálástól való tartózkodást nevezték meg, valamint azt, hogy Antall kiábrándult a nyugati politikusokból. Néhány 1975-ös jelentés ugyanakkor még azt jelzi, hogy megfigyelése ekkor sem ért véget teljesen.¹⁴⁷

„Déry” kizárása

MÁJUS 10. A „Déry” fedőnéven jelentő Szalkai Sándort megbízhatatlansága miatt kizárják a hálózatból.

Az 1956 decemberében szervezett Szalkait kezdetben az ifjúsági elhárítás foglalkoztatta, feladata az volt, hogy épüljön be a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségébe, és megpróbálja bomlasztani az ott folyó munkát. Később a filmvilág és a gyors ütemben kiépülő televíziózás operatív ellenőrzésére több területről is átcsoportosítottak ügynököket az állambiztonság munkatársai, így az akkoriban újságíróként tevékenykedő Szalkait Aczél György személyes közbenjárására felvették a Színművészeti Főiskolára. Ezt követően Herskó János osztályába kerülve „Déry”

Április 22.
Az 1966-ban város-sá nyilvánított Tiszaszederkény a Leninváros nevet kapja.

Május 12.
Az MTA tudományos ülészakot rendez Lenin születésének 100. évfordulója alkalmából.

fedőnéven jelentett. 1960 és 66 között a szervek pihentetették, majd a kémelhárítás foglalkoztatta. Az utóbb a televízióba kerülő rendező ügyeivel a BM III/III-4. Osztály is foglalkozott.¹⁴⁸

Haraszi Miklós és Dalos György ügye

MÁJUS 25. Az ultrabalos aktivitása miatt korábban már felelősségre vont Haraszi Miklós különböző lépéseivel (Lenin-est szervezése, nyugati tévériport) ismét kiváltja a hatalom haragját, ami miatt 1970 májusában többször kihallgatják, figyelmeztetésben részesítik, majd eltávolítják az egyetemről, és lényegében szilenciumot rendelnek el vele kapcsolatban.

Haraszi 1969-ben két és fél év rendőri felügyelet után folytathatta tanulmányait, és azonnal belevetette magát az egyetemi életbe. Informális vezető szerepe miatt továbbra is megfigyelték tevékenységét, és lehallgatták környezetét. Az ELTE bölcsészkarán tapasztalható légkör – ami a beszélgetések és a rendelkezésre álló fórumok (faliújság, kari híradó) mellett a helyi KISZ-vezetőség leváltásában volt tetten érhető – átfogó intézkedéssorozatot váltott ki. A „KGY-69” fedőnevű ügy dossziéit azonban később megsemmisítették, így az intézkedéseknek ma már csak töredéke és nagyságrendje (pl. 950 telefon-lehallgatás) ismert.

Bár Haraszi az 1970. májusi intézkedésekkel szemben panasszal élt, júliusban megint csak rendőri felügyelet alá helyezték, és amikor azt az év végén meghosszabbították, Dalos Györggyel együtt polgári engedetlenséget hirdetett, amiért 21 nap elzárásra ítélték őket.

A baracskai internálótáborban aztán éhségstrájkba kezdtek, így kényszertáplálásukra is sor került. Ismerősök, családtagok közbenjárására végül az intézkedéseket feloldották, és szabadon bocsátották őket. Mivel azonban ellenzéki hangadónak számítottak, az ellenük folyó megfigyelések innentől kezdve folyamatossá váltak.¹⁴⁹

Az *Eszmélet* című folyóirat létrejöttének megakadályozása

JÚNIUS 4. Rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítik Horgas Bélát és Eörsi Istvánt egy új irodalmi folyóirat, az *Eszmélet* tervezésében való részvétel miatt (A vád: értelmiségi csoport szervezése, és annak politikailag káros befolyásolása). Rajtuk kívül több más leendő szerzővel

elbeszélgetnek a belügy illetékesei. Az intézkedésekkel szemben többen panasszal élnek, de leveleiket elutasítják.

A figyelmeztetésekkel egy kétéves folyamat zárult le. Horgas Béla és Levendel Júlia még 1968 nyarán, személyesen Aczél Györgynél kérvényezték egy új lap megindítását. A felemás válasz után mintaszámokat is készítettek, de a csehszlovákiai bevonulás utáni politikai keményedés végül ellehetetlenítette a vállalkozást. A kiadók és a nyomdák elzárkóztak a megkeresésektől. A kezdeményezés elősegítésére több rendezvényt is szerveztek, ami minden alkalommal kiváltotta a hatalom negatív reflexeit. Így 1969. március 10-én a Kossuth Klubban tartott telt házas rendezvény, amelyen Csoóri Sándor is felszólalt, a Petőfi Kör rémét idézte fel az illetékesek számára. Az 1969 októberében a Fészek Klubba tervezett estet már nem is engedélyezték. Horgas Béla, Csoóri Sándor és társaik ellen kezdetben a „Fiatal népiesek” fedőnéven indult nyomozás, 1970 nyarán pedig már az „Eszmélők” ügyjelzésben gyűjtöttek adatokat róluk a környezetükbe és fellépéseikre irányított ügynökök. A szervezők 1970. május 30-31-én egy leányfalui hétvégi kempingezés során kívánták további terveiket egyeztetni. Ezt követte a direkt hatósági fellépés.

Az eset jól mutatja, miként lehetetlenítette el a kulturális politika az autonóm csoportok, irányzatok, szerveződések jelentkezését, hogy helyette népfrontos kiadványokat támogasson. Az írók törekvéseinek kordában tartásához nemegyszer titkosszolgálati eszközöket (elsősorban hálózati személyek jelentéseit, elemzéseit) is bevetettek, és a kulturális elhárítás segítségét is igénybe vették.¹⁵⁰

Az „antidemokratikus elemek” ellenőrzése

JÚNIUS 18. A BM III. Főcsoportfőnökség titkársága jelentést készít az „antidemokratikus elemek” ellenőrzésének tapasztalatairól. A felmérés szerint 65 878 személy (volt arisztokraták, tőkések, földbirtokosok, erőszakszervezetek tagjai, különítményesek, fasiszta pártok vezetői, 1945 után működött polgári pártok jobboldali vezetői, ellenforradalmi vagy állam elleni politikai bűncselekményt elkövetői) adatai találhatók meg a nyilvántartásokban. Döntő többségükről azonban csak irattári anyagokban esik szó, aktívan nem nyomoznak ellenük. Az anyag szerint a köztük megtalálható 57 335 jogerősen elítélt személy felelősségre vonását túlnyomó mértékben 1956 előtt kezdeményezték.

Az 1956-os forradalomban történő részvételért 3453 személyt ítéltek el, 4807 esetben büntetőeljárásen kívüli rendőrhatalmási korlátozó intézkedésre került sor.

Az áttekintés szerint az „antidemokratikus elemek” körében 25%-ra tehető a beilleszkedők aránya, 65%-uk potenciális veszélyt jelent, míg 10%-uk rövid időn belül képes rendszerellenes tevékenységet elkövetni. A társadalomra különösen veszélyes személyként 4458 személyt ellenőriznek. Közülük 1567 fő él Budapesten.

Az „antidemokratikus elemek” döntő mértékben az iparban vagy a mezőgazdaságban helyezkednek el (39 000 fő). Sokan különböző szakiskolákat végeztek. A megfigyelés alatt tartott „kiöregedő” kategóriához tartozó személyek legtöbbször „izgatásos cselekményekben” vesznek részt. Szemmel tartják ezenkívül az úgynevezett „laza” jellegű csoportosulásokat is, az „évfolyam-” és bajtársi találkozókat. 1957-től például 67 olyan csoportosulást ellenőriztek, amelynek összesen 604 volt horthysta katonatiszt a tagja.¹⁵¹

A feloszlott szerzetesrendek ellenőrzése

JÚNIUS 27. Jelentés készül az 1950-ben feloszlott és az állambiztonsági szervek által ellenőrzött szerzetesrendek helyzetéről. A két évtizeddel korábban 21 rendben tevékenykedő 3200, illetve 44 női rendben szolgáló 11 000 szerzetes közül 1700 férfi és 6000 nő adatai ismertek az egyházi elhárítás illetékesei előtt. A velük kapcsolatos munkák alapelveit egyházpolitikai párthatározatok és külön belügyi parancsok rögzítik.

Az átfogó elemzés szerint 1966-tól – az egyházpolitikai változásoknak köszönhetően – a volt szerzetesek veszélyessége csökken. Befolyásuk visszaszorulását emellett a kiöregedésükkel is magyarázzák. Ugyanakkor kíváncsún tartanak, ha a megfigyelték közül minél többen lépnek egyházi szolgálatba. A felmérés szerint aktuálisan 500 pap és további 1200 személy (főleg nő) áll egyházi alkalmazásban, és mintegy 16 olyan teológus tanul a szemináriumokban, aki valamelyik feloszlott rend tagjaival áll kapcsolatban. A megelőző négy évben az ügyek többségében egyesülési joggal való visszaélés miatt járnak el. Ezekben az esetekben az „illegális rendi tevékenység” az utánpótlás biztosítására, illetve a külföldi rendi központokkal történő kapcsolattartásra irányul.

A központi elvárásoknak megfelelően az egyházi elhárítók is új realizációs formákat alkalmaznak: míg 1965-ben 23 főt ítéltek szabadságvesztésre, 1968-ban már csak hármat, utána pedig egyet sem. Az egyes ügyek lezárását preventív beszélgetések, munkahelyi szignalizációk jelentik. Emellett a mindennapi munkában előtérbe kerülnek az operatív kombinációk (bomlasztás, lejárata, elszigetelés, pozitív befolyásolás). Az anyag szerint: „Több rendi illegációnál ügynöki úton sikerült a vezetők és az illegáció egyes tagjai között meglévő ellentéteket fokozni, s ezzel tevékenységüket csökkenteni.” A szervek elsősorban az utánpótlással, az illegálisnak minősülő ifjúsági nevelés eseteivel foglalkoznak.

Az anyag pozitívan értékeli az Állami Egyházügyi Hivatalnak megküldött anyagokat (szignalizáció) és a fedett eljárások alkalmazását (pl. vámbüntett megállapítása). Szintén hatásosnak bizonyult a lojális egyházi vezetők fellépése és lejárato újságcikkek megjelentetése. Az ellenőrzés következményeként további feladatul jelölik meg az egyes vezetők lejárata, elszigetelésére irányuló kombinációkat. Fontos célkitűzéseként jelölik meg, hogy az „illegációk” aktív tagjai között fokozzák a személyi, politikai és teológiai ellentéteket, és hogy mindezt operatív módon is kihasználják. Végso soron a munkának az egyházpolitikai célok megvalósítását kell szolgálnia.¹⁵²

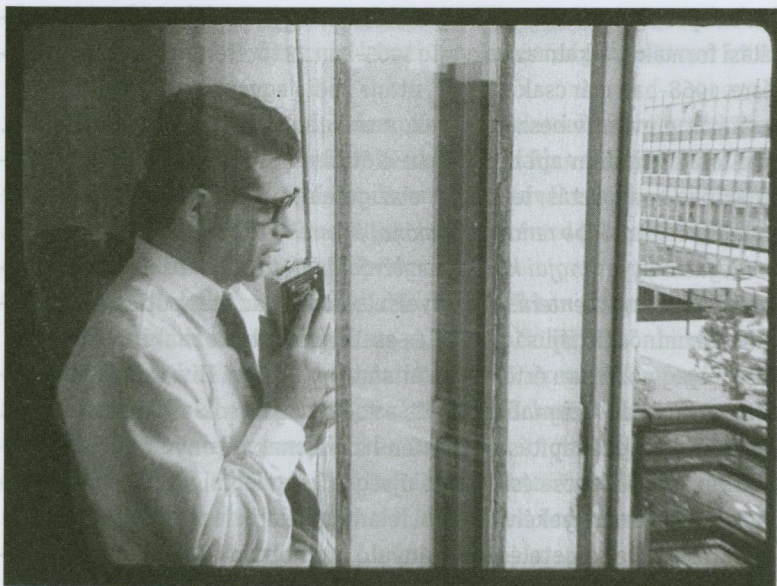
Operatív figyelés és környezettanulmányozás

Július 19.

A magyar sajtóban megjelenni a IV. ötéves terv irányelvei.

JÚLIUS 1. Új utasítás jelenik meg az operatív figyellel és a környezettanulmányozással kapcsolatban az állambiztonság munkatársai számára. A rendelkezés célja a figyelőmunka elaprózásának felszámolása, a megfigyelések hatékonyabbá tétele. A szigorú direktíva szerint az átvett kérelmeket követően a figyellest a

BM III/6. Osztály munkatársai végezhetik tíz napig (ami rendkívüli esetben újabb tíz nappal meghosszabbítható). A kérelmezők (igénylők) és az akciót végrehajtók kapcsolatát részletes szabályok rögzítik. A gyakorlati munkának továbbra is alapelve, hogy a magas rangú állami-, illetve pártvezetőkkel kapcsolatba kerülő célszemélyek figyelését be kell fejezni. Az MSZMP, a KISZ és a HNF helyiségeit nem lehet a figyelésre felhasználni. A környezettanulmányozás során megfelelő fedőigazolványok és fedőtörténetek (legendák) alkalmazásával megbízható, a társadalmi rend-

Titkos figyelés (jelenet egy belügyi oktatófilmből)

szerhez hű adatszolgáltatókat kell keresni, hivatalos kapcsolatokat kell igénybe venni. A más alkalommal is felhasználható személyekről külön (lakcím szerinti) nyilvántartást kell vezetni. Egy környezettanulmánynak rendszerint a következő adatokat kell tartalmaznia: személyi adatok, munkahely, lakhely, családi állapot, vagyoni helyzet, politikai magatartás, családi és baráti kapcsolatok, operatív értékű adatok, valamint a környezettanulmány készítés célját megerősítő vagy azt cáfoló tények.¹⁵³

A „Bigottak” fedőnevű nyomozás

SEPTEMBER 10. Az állambiztonság lezárja a „Bigottak” fedőnéven folytatott nyomozást, amely Hagemann Frigyes és rajta keresztül a Regnum Marianum közösség ellen irányult. Hagemannt letartóztatják, további nyolc személynél pedig ugyanaznap házkutatást tartanak. A nagyszabású akcióban 18 vizsgálótiszt, 37 operatív tiszt, egy technikus és hét személygépkocsi vesz részt. Az ügy kapcsán további 63 személyt hallgatnak ki tanúként, és ketten letartóztatásba kerülnek.

Augusztus 19.

I. (Szent) István király születésének évfordulója alkalmából megemlékezések Székesfehérváron.

Augusztus 20.

Átadják a János-hegyi libegőt.

A Regnum Marianum mozgalom már az 1950-es feloszlata óta az állambiztonság operatív szerveinek célkeresztjében volt, de a vezetők ellen lefolytatott perek nyomán a közösség mindannyiszor újjászerveződött. A nagyszabású 1961-es per után a tizenegy regnumista atya közül csak négy maradt szabadlábon, az 1963-as amnesztiarendelet következtében azonban mindenki kiszabadult. 1964-ben aztán a „Békétlenek” fedőnevű ügy realizálásával öt regnumi atyát ismét

A Regnum Marianum közösség táborozóiról készített operatív fotó a Keleti pályaudvaron, 1969 (1-essel jelölve Hagemann Frigyes)

letartóztattak. 1966 novemberétől a szervezőmunkát folytató, korábban rendőrhatalósági figyelmeztetésben és egyházi büntetésben is részesülő (papi tevékenységétől eltiltott), segéd munkásként dolgozó Hagemann Frigyes lett a nyomozás központi célszemélye. Az intézkedések során a külső figyelés, titkos házkutatás és lehallgatás mellett számtalan ügynököt (köztük egyházi személyeket is) mozgósítottak.

Az 1969. június 19-én elkészült intézkedési terv után az ügy neve „Ellenállókra” változott. 1969 októberében Hagemann körébe bevezették Kiszely Istvánt, azaz „Feledy Zsoltot”, aki a Regnum és Hagemann kapcsolatrendszerének részletes feltérképezését kapta feladatul. Kiszely szorgalmasan eleget is tett a feladatnak, és sikerrel lopta be magát az ifjúsági csoportokról lelkesen mesélő volt bencés gimnáziumi osztálytársának a bizalmába. Beszélgetéseiket hordozható felvevőkészülékkel is rögzítette. Ugyanakkor – bár gyakori meghibásodása sok gondot okozott – a „Frici” fedőnéven megfigyelt Hagemann Frigyes lakásán hosszú ideig működött a telepes lehallgató-készülék is.

A vizsgálati eljárás során megfogalmazott vádak az „egyesületi joggal való visszaélés” (titkos találkozók szervezése miatt), „összeesküvés” (a Regnum közösség fenntartása miatt) és „izgatás” (állítólagos, de nem bizonyított uszító kijelentések miatt) voltak, ám bizonyítékok hiányában ezeket két hónappal később összeesküvésre minősítették át. 1971. május 31-én a dr. Bimbó István vezette tanács kettő és öt év közti börtönbüntetéseket szabott ki. 12 személy rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesült, 13 személy esetében „munkahelyi szignalizációval” éltek, kilenc személlyel „nevelő jellegű beszélgetést” folytattak, három fiatalkorú esetében pedig az érintett és szülei jelenlétében jártak el ugyanígy.¹⁵⁴

A kulturális elhárítás szabályozása

SEPTEMBER 22. Benkei András parancsa mintegy két évtizedre megfogalmazza a kulturális elhárítás irányelveit. (A rendelkezés közvetlen előzménye az 1970. április 20-i csoportfőnöki értekezlet, amely a szervek munkájában észlelhető „bágyadtságot” kritizálja.) A direktíva kiinduló-

Szeptember 16.
Magyarország és az NSZK hosszú távú gazdasági együttműködési szerződést ír alá Budapesten

Szeptember 21–25.
Budapesten tartják az ENSZ Élelmezés-ügyi és Mezőgazdasági Szervezetének (FAO) európai konferenciáját.

pontja az „imperialista ideológiai diverzió”, amelynek hatására „kulturális platformon” ellenséges tevékenység keletkezik. Ennek felderítése – a célszemélyek funkciójára való tekintet nélkül – az irodalom, a művészetek, a tudomány, a sajtó, végső soron a kulturális élet egészében a belső elhárítás feladata. A parancs szerint meg kell figyelni azokat, akik az állami kulturális és tudománypolitika helyett saját irányvonalukat próbálják érvényesíteni, pozíciók elfoglalására törekszenek, irodalmi vagy tudományos műveket illegálisan külföldre juttatnak, demonstrációkat szerveznek, klubokat, irodalmi köröket, együtteseket ellenséges célokra használnak fel. Mindez tág teret biztosít a titkosszolgálati megfigyelések folytatására.

Az állambiztonság hivatalos feladata, hogy operatív eszközökkel és kombinációkkal félbeszakítsa az ellenséges, illetve fellazító tevékenységet. A parancs szerint ugyanakkor megfigyelés alá kell vonni azokat is, akik hosszú távú rendszerellenes tervekkel rendelkeznek (akkor is, ha legálisan működnek). A parancs a célok eléréséhez minden lehetséges módszert felhasználhatónak tart: a vezéregyenységek lejárátásától kezdve az ellentétek szításán és a meglévő ellentétek kihasználásán, elmélyítésén át, egészen a szabálysértési eljárások megindításáig. A parancsban megfogalmazott tételek ezt követően megjelennek a különböző intézkedési tervekben, nyomozati és vizsgálati anyagokban, határozatokban és ítéletekben is.¹⁵⁵

MSZMP BM Bizottság munkája 1966–70

Október 26. – november 4.

Budapesten tanácskozik a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség VIII. Kongresszusa.

OKTÓBER 16. MSZMP BM pártbizottsága beszámol az 1966 (az előző pártkongresszus) óta végzett munkájáról. Az anyag a szakmai munkával kapcsolatban rögzíti: „A munkában egyre nagyobb teret kapnak a megelőző jellegű intézkedések, a differenciálás. Az állomány egyre jobban képes különbséget tenni a hiba és bűn és az állambiztonsági, rendőri beavatkozást igénylő cselekmények között. A belügyi munka tapasztalatait rendszeresen az illetékes állami, gazdasági, társadalmi vezetők rendelkezésére bocsátják. A szignalizáció és az ezt követő intézkedések sok esetben lehetővé teszik a BM számára az adminisztratív eszközök alkalmazását.

nak mellőzését.” Az anyag beszámol a minisztérium munkatársai számára biztosított kiterjedt szociális juttatásokról, a ruhapénztől kezdve az utazási támogatáson át a kórházi ellátásig.¹⁵⁶

K-lakások konspirálása

NOVEMBER 26. Belügyminisztériumi utasítás hívja fel a figyelmet arra, hogy az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium rendelete alapján a házkezelők felmérik a bérbe adott lakásokat. Ezért a K-lakások tartótisztjeinek kiemelt feladatként kell biztosítaniuk, hogy úgy tűnjön: az adott lakásokat tényleg mindennapi célokra használják.¹⁵⁷

Egykori szociáldemokraták ellenőrzése

DECEMBER 10. A BM III/III-3-a Alosztály elemzése megállapítja, hogy a jobboldali szociáldemokraták ellenséges tevékenysége megszűnt, hatásuk (a szociáldemokrata emigrációval együtt) minimális a környezetükre. Az egykori párttagok többsége beilleszkedett a rendszerbe. Ezt az MSZMP helyes politikájának említése mellett az állambiztonsági munka sikerével hozzák összefüggésbe: *„Azzal, hogy tudott ellenséges csoportokról, személyek működéséről, odafigyelt rájuk, de lényegileg megtorló intézkedést nem tett, nem csinált belőlük mártírokat.”*

Az összefoglaló szerint elenyésztek a rendszerváltással kapcsolatos várakozások. A kiöregedő egykori politikusokat egyéni érvényesülés alapján kategorizálják. Megkülönböztetik a beilleszkedőket, a politikai visszavonultakat, a közömböseket, a cinikusokat és a hangulatembereket. A terület 1969-es felülvizsgálata után csak Révész András és Erdei István F-dossziés ellenőrzését, lehallgatását folytatják. A vonal ügynökei „Boros”, „Szepesi”, „Kristály”, „Jogász” egy év alatt 37 jelentést adtak, szobalehallgatást, telefonlehallgatást, levéllenőrzést egy-egy volt szociáldemokrata ellen alkalmaztak. Csökkent az ügynökök külföldi utaztatásának száma is.¹⁵⁸

November 23–28.

Az MSZMP X. Kongresszusán részt vesz Leonyid Iljics Brezsnyev is, aki korrekciókat javasol a gazdasági mechanizmus reformjában, ugyanakkor állást foglal a „szocialista demokrácia” fejlesztése és az életszínvonal emelése mellett. A tanácskozáson bejelentik a 44 órás munkahét kibővített bevezetését.

December 24.

Törvényrendelet születik a Rendőrtiszti Főiskola létesítéséről.

1971

Az Új Ember című hetilap ellenőrzése

JANUÁR A „Kövér” fedőnéven számon tartott Saád Béla nyugdíjba vonulásával az „Igaz Sándor” fedőnéven foglalkoztatott Magyar Ferenc kerül az Új Ember című hetilap élére.

A szűk keretek közé szorított egyházi sajtó az állambiztonság számára is kiemelt célterületnek számított. A megfigyelési ügyekből leginkább a kommunista hatalomátvétel után fennmaradt katolikus újságok – az Új Ember, a Vigília és a Magyar Kurír – manipulálása ismert. Az évek során e folyóiratok számos szerkesztőjét, szerzőjét behálózták, de az egyházi vagy kulturális vonalon tevékenykedő ügynökök is gyakran jelentettek belső világukról. A munkatársak közül leggyakrabban „Molnár Béla” (Mihelics Vid), „Kövér” (Saád Béla), „Deák”, „Igaz Sándor” (Magyar Ferenc), „Maróti Lajos” (Márkus László) és „Sipos Péter” (Szecsődi Lajos) nevével találkozhatunk a dokumentumokban. Jelentéseik révén az 1970-es években az egyházi elhárítás munkatársai naprakész információkkal rendelkeztek a szerkesztőségek belső életéről, a munkatársak megnyilvánulásairól, és emellett az új generáció jelentkezését is figyelemmel kísérhették.

A szervek elsődleges feladata a szignalizáció, a tapasztalatok és belső hírek továbbítása volt, elsősorban az Állami Egyházügyi Hivatal felé. Az egyházi sajtó tehát a korszakban összetett elvárásoknak volt kényte-

len megfelelni. Igazodnia kellett az ÁEH, a püspöki kar, az állambiztonság elvárásaihoz és a hivatalos kormánypolitikához is. A megjelenő írások sokszoros kontroll alatt születtek meg. A közéleti témák esetében a marxista és katolikus szempontok összeegyeztetése során különösen óvatosan kellett egyensúlyozni. A lapban választási felhívások és a szocialista ünnepekre készült köszöntések is megjelentek, és a bűjtott cenzúra mellett itt is működött az öncenzúra.¹⁵⁹

Brunner Tivadar ügye

JANUÁR 25. A koordinációs értekezlet Benkei András tájékoztatása után elfogadja a Brunner Tivadar elleni eljárás megindítását. Az összefoglaló szerint a BM eredményesen zárta a XII. kerületi nyilas pártszolgálatosok háborús bűncselekményeivel kapcsolatos felderítő munkáját. Az ülésen rögzítik, hogy az egykori pártszolgálatosok közül az „üldözöttek, zsidók, baloldali személyek, katonaszökevények bántalmazásában és kegyetlen kivégzésében” részt vevők részben elkerülték a felelősségre vonást. Közülük engedélyezik néhány személy bíróság elé állítását.¹⁶⁰

„Budai gyilkosok”

FEBRUÁR 18. Előzetes letartóztatásba helyeznek több egykori XII. kerületi nyilas pártszolgálatost.

A veszélyes elemek elhárításával foglalkozó BM III/III-3-a Alosztály 1967. február 22-én nyitott csoportdossziét „Budai gyilkosok” fedőnéven. Huszonkét év elteltével a Budapest ostroma (1944/45) idején elkövetett háborús bűncselekmények miatt indult meg hivatalosan a nyomozás. A vizsgálódások újbóli elrendelése valószínűleg összefüggött a zuglói nyilas perrel, noha a XII. kerületi nyilasok lényegesen több ember megkínzásáért és meggyilkolásáért voltak felelősek (ezek számát ekkor több százra teszik). Ez nagyrészt a

Január 21.
A magyar mozik bemutatják Makk Károly *Szerelem* című filmjét.

Január 27.
A lakáselosztásról szóló minisztertanácsi rendelet értelmében megszűnik a társbérlet, lakásfenntartó szövetkezetek alakulnak.

Február Ipper Pál szerkesztésében új politikai magazin indul a Magyar Rádióban 168 óra címmel.

Február 1.
Életbe lép a módosított KRESZ.

Február 2.
Az Elnöki Tanács rendeletben hirdeti ki a háborús és emberiség elleni bűntettek el nem évülését kimondó nemzetközi egyezményt.

Február 5.
A Szovjetunióban, Gorkijban meghal Rákosi Mátyás. Február 16-án „titokban” Budapesten temetik el, rendőrségi biztosítással.

Február 10.
Budapesten bemutatják az első Zsiguli személygépkocsikat. Árusításukat júniusban kezdik meg.

háborús helyzetnek volt köszönhető, hiszen működési területük Budapest ostromának befejezéséig a védők kezén volt. Így az ismét nyomozás alá vont csoporthoz volt köthető a Városmajori utcai szanatóriumban elkövetett tömegmészárlás és a Duna-parton elkövetett számos gyilkosság is.

A különösen kegyetlen XII. kerületi nyilas fegyveres pártszolgálatosok 110-115 főre becsült csoportjából 1945 után csak 49 főt ítéltek el (23 főt halálra, 26 főt egyéb büntetésre), a hatvanas években pedig további 25 egykori csoporttagról sikerült megállapítani, hogy Nyugatra szökött. A nyomozás során az irattári anyagok összegyűjtése mellett ismételen felkeresték a kínzások, tömegmészárlások, Duna-parti gyilkosságok tanúit, sőt egykori nyilasokat is kihallgattak. Az ügy elhúzódásának okai a dossziéből ma még nem világosak (1969-ből például semmiféle irat nem található az aktában). 1967 júniusára 4 személy ügyével végeztek, rajtuk kívül még 9 eset feldolgozása tartott és 10-12 fő után nyomoztak. Az ügyről eközben a pártállam legmagasabb szintjein (Központi Bizottság) is történtek egyeztetések, mivel a fővádlott Brunner Tivadar 1964-től az MSZMP tagja lett. Így a vonatkozó belügyi rendelkezések alapján szignalizációra is sor került. A Fejér megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Osztálya 1970. április 15-én tájékoztatta a megyei pártbizottság első titkárát Brunner Tivadar ügyében. A döntést bonyolította, hogy Brunner a helyi állami gazdaság „Kiváló dolgozója”, elismert főkönyvelő, a járási népi ellenőrzési bizottság tagja volt.

A letartóztatást követően az elsőfokú bírósági ítélet 1971. szeptember 1-jén született meg. Ezt a Legfelsőbb Bíróság 1972. március 14-én hagyta jóvá. Brunner Tivadart 13, Ráki Józsefet 15 évi fegyházbüntetésre, míg egy másik tárgyaláson Halák Mihályt 15, Vónház Pált 9 évi fegyházbüntetésre, valamint teljes vagyonekobzásra ítélték. Rajtuk kívül még hárman kaptak 4-6 év fegyházbüntetést.¹⁶¹

Implom Ferenc ügye

MÁRCIUS 1. A koordinációs értekezlet elé kerül az egykori kisgazda Implom Ferenc fellebbezése, az ellene hozott 1957-es ítélet (népi demokratikus államrend elleni izgatás) miatt. A politikus számos momentummal igyekszik alátámasztani rendszerhűségét. (1919-ben vöröskatona

volt, 1940-ben kommunista összeesküvéssel vádolták, 1945-ben a szovjet csapatokkal harcolt a falujában a visszatérő csendőrök ellen, 1948-tól a Kossuth Érdemrend, 1970-től a Munka Érdemrend ezüst fokozatának birtokosa.) Kérését mindazonáltal elutasítják.¹⁶²

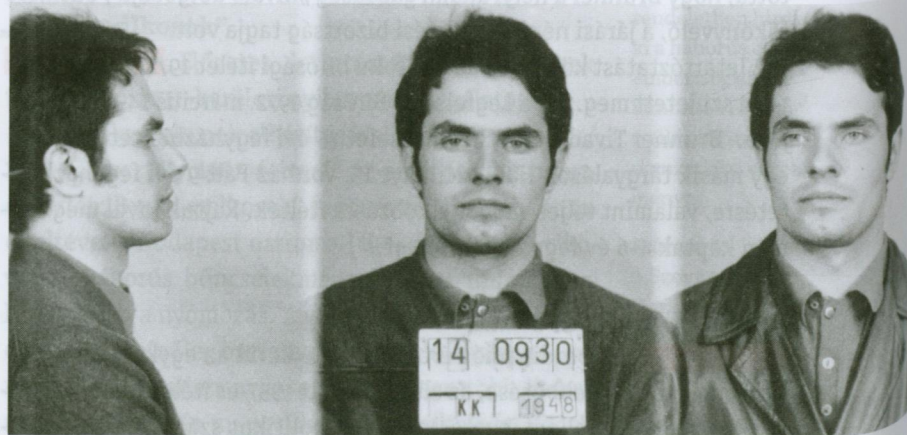
Fegyház egy szál virágért

MÁRCIUS 15. A délutáni órákban civil ruhás rendőrök igazoltatják, majd előállítják az Egyetemi Színpadra tartó Katona Kálmánt. Az V. kerületi rendőrkapitányságon izgatás büntettének gyanújával hallgatják ki a Petőfi-szobornál történt rendzavarással kapcsolatban. Mindez arra utal, hogy a belügyesek (feltehetően a környékbeli szálloda tetejéről) rögzítették az eseményeket. A zászlótépés után a szobornál egyedül virágot elhelyező fiatalembert ennek alapján azonosíthatták. A főiskolás fiatal története jól mutatja, milyen módszereket alkalmazott a BM az ifjúságvédelem területén a „megelőzés” érdekében.

Az újpesti rendőrség fogdájában Katona kihallgatója felajánlja, hogy ha havonta ír jelentéseket, ejtik az ügyét, ellenkező esetben nagy nyilvánosság előtt elkövetett izgatásért kettőtől nyolc évig tartó szabad-

Március 17.
Kálmán Imre Csárdaskirálynő című operettjének ezredik előadásával nyitja meg kapuit a felújított Fővárosi Operettszínház.

Április 4.
Ifjúsági nagygyűlést tartanak a Hősök téren.

Katona Kálmán fotója az őrizetbe vétele után

Április 25.
Országgyűlési választások Magyarországon. A hivatalos adatok szerint a szavazatok 99%-át a Népfront jelöltjei kapják.

Június 1.
Forgalomba kerül az új tizforintos érme.

Június 3.
Az Állami Egyház-ügyi Hivatallal kötött megállapodás értelmében a kisebb egyházi állások betöltéséhez nem kell előzetes állami engedélyt kérni.

Június 5–6.
A mozgalom 25. születésnapján 20 ezer úttörő részvételével díszszemlélt tartanak Budapesten a Felvonulási téren.

Június 9.
Felavatják a Budapesti Műszaki Egyetem atomreaktorát.

ságvesztést is kaphat. Mivel Katona a kijelölt három hónapos időn belül nem vállalkozott a besúgásra, megkapta a bírósági idézést, majd egy elhúzódo – és számos jogi képtelenséget tartalmazó – eljárás végén 9 hónapnyi fegyházbüntetésre ítélték. Az eljárás konstruált jellege abból is kitűnik, hogy bár a szobornál személyes indítatásból, egyedül helyezett el egy szál virágot, mégis csoportosan elkövetett izgatással vádolták. „Társaiként” az ügyben aznap előállított, általa nem ismert fiatalok szerepeltek. A vád képviselői tanúként két belügyi alkalmazottat sorakoztatnak fel. Miután első fokon felmentették, a másodfokú bíróság az ügy újratárgyalására kötelezte az első fokon eljáró bírót. Az elhúzódo eljárás miatt Katona végül csak 1972 szeptemberében került fegyházba, így ott még találkozhatott az 1973. március 15-i demonstrációk miatt elítéltekkel is.¹⁶³

Zsidó fiatalok ellenőrzése

ÁPRILIS 5. Az állambiztonság lezárja a „Jubilálók” fedőnevű nyomozást. A BM III/III-1-c Alosztály 1969 végén, hálózati jelentés alapján szerzett tudomást arról, hogy zsidó fiatalok keddenként összejevetelt tartanak a Moszkva étteremben. A belső elhárítás munkatársai mindebben egy jól konspirált cionista szervezkedés lehetőség látták, ezért megkezdtek a korábban „Keddisták” fedőnéven ellenőrzött társaság ismételt ellenőrzését. Több forrásból (így lehallgatás révén is) megerősítik, hogy a találkozások rendszerezettek, a csoporthoz tartozók létszáma pedig megközeleli a háromszáz főt.

A nyomozás erős túlzásokat tartalmazó összefoglalói rávilágítanak arra, hogy a társaság azért válhatott ideális célponttá, mert a szervezettség (tagnyilvántartás, zászló, szabályzat) jeleit mutatta. A csoportot így „illegális cionista” szervezkedésnek aposztrofálták,

amelynek célja az volt, hogy „felébressze és ébren tartsa a fiatalokban a zsidó érzelmeket, ezen keresztül pedig megakadályozza asszimilációjukat, ami a vegyes házasságokon keresztül történt meg.” Az állambiztonság tudomást szerzett a társaság 10 éves jubileumi ünnepségéről is, amit a Hotel Ifjúságban tartottak meg 120 fő részvételével. Ettől kezdve különböző összejövetelek, házibulik váltak az ügyben foglalkoztatott hálózati személyek jelentéseinek fő témájává. A „Jubilálókat” összefüggésbe hozták más ügyekkel is, így igyekeztek minél mélyebb kapcsolatot kimutatni a „Csillagosok” fedőnevű csoporttal (akik Dávid-csillagokat ragasztgattak különböző helyekre) és a „Nyomda” fedőnevű röplapozási ügy célszemélyeivel is.

Az intézkedések során a fő szervezőként számon tartott Csillag György lakásába lehallgató-készüléket helyeztek el, más vezetőket levélellenőrzés alá vontak, telefonjaikat lehallgatták. Bár számos ügynököt foglalkoztattak, lehetőségeikkel elégedetlenek voltak („operatív helyzetük a csoportosulásokban nem megfelelő, információszerző lehetőségük ennek alapján korlátozott”). A BM III/II által megkezdett ügyről aztán 1973. július 19-én megállapították, hogy a csoport aktív ellenséges tevékenységre nem készül, ám a társaság melegágya a cionista eszmék terjesztésének, és a szervezők a programok résztvevőit ki kívánják vonni a párt és állam politikájának hatása alól. További bomlasztási tervek készítése után a dossziét végül 1975 decemberében végleg lezárták.¹⁶⁴

Párttagok a hálózatban

MÁJUS 31. Miniszterhelyettesi utasítás alapján megtörténik az állambiztonság hálózatában szereplő MSZMP-tagok felülvizsgálata. A BM III/2. Osztály jelentése szerint a különböző szervek egyre inkább érvényt szereznek a már 1958-ban megfogalmazott direktívának, amely csak a szükséges esetben engedi a párttagok beszervezését.

Az anyag szerint 1970. január 1-jén 2452 MSZMP-tag szerepelt az állambiztonság hálózatában (az akkori kategóriák szerint: 126 ügynök, 337 rezidens, 1341 informátor). Számuk az összhálózat egyötödét tette ki. Többségük a katonai elhárításnak dolgozott (1164 fő), a kémelhárítást 470, a különböző megfigyeléseket 106 „párttag-ügynök” segítette, T-lakástulajdonosként 643 fő volt része a hálózatnak, a III/III által beszervezett párttagok száma pedig 64 fő volt.

Kizárási indokok az állambiztonság hálózatából (1974)

	Tmt.	Tmb.	Ügynök	Összesen
Árulóvá vált			4	4
Disszidált		1	1	2
Hazatérést megtagadta		4	1	5
Nem politikai jellegű bűncselekményt követett el		4	2	6
Együttműködést megtagadta		10		10
Dekonspirált		3	1	4
Erkölcstelen élet, iszákosság	1	5		6
Megbízhatatlan	1	6	4	11
Feladatát nem végezte el	1	9	2	12
Találkozókra nem járt	1	5		6
Kérte kapcsolat megszakítását		17		17
Dekonspirálódott		1	1	2
Meghatározott feladat elvégzésére szervezték be		1		1
Hírszerző lehetősége megszűnt				
MSZMP-tag lett		14		14
Választott funkcióba került	6	7		13
BM-dolgozó lett	4	9		13
Társadalmi kapcsolat lett		5		5
Társszervezet nem vette át		16		16
Személyi, családi környezet változása		29	1	30
Munkahely, munkakörnyezet változása	11	58	1	70
Operatív helyzet változása	6	33	8	47
Betegség	7	33	4	44
Leszerelt	4	42	1	47
Meghalt		19	1	20
Egyéb	4	17	1	22
Összesen	46	348	33	427

1971. április 15-ig a felülvizsgálatok során 636 párttagot zártak ki a hálózatból, de helyettük majdnem ennyi beszervezést, illetve kapcsolatfelújítást végeztek el ugyanebben a körben. (A III/III hálózatában így összességében 20 fővel csökkent a párttagok száma.)¹⁶⁵

Átszervezések a Belügyminisztériumban

JÚNIUS 18. Országos értekezleten jelentik be a Belügyminisztériumot érintő átszervezéseket, átcsoportosításokat, létszámcsoökkentéseket, amit 14 szakbizottság elemzőmunkája készített elő. A BM létszámát 1975-ig 6-7%-kal tervezik csökkenteni, ezzel együtt az „összbelügyi szemlélet” jegyében hatékonyabb munkát terveznek. A legfontosabb cél a különböző szervek együttműködésének javítása az állam-, közrend és közbiztonság védelme érdekében.

A központi direktíva szerint a BM III. Főcsoportfőnökségnek fokozottabban kell koncentrálnia az állam elleni bűnözés megelőzésére, felderítésére, megszakítására. A tervek szerint az operatív erőket – az egyes elhárítási területek felülvizsgálata után – az ellenséges tevékenységnek megfelelően összpontosítják. Elsősorban a hírszerzést és a kémelhárítást kívánják megerősíteni. Egységesítik az F-dossziés rendszert, megszüntetik az idegenforgalom általános ellenőrzését.

A kiemelt területeken (kémelhárítás, kulturális elhárítás és egyházi reakció) centralizálják az állambiztonsági nyomozásokat. A kiegészítő operatív szerveket helyben megszüntetik, központosítják. A létszámcsoökkentést a minisztériumban beinduló gépesítés is lehetővé teszi.¹⁶⁶

Weissshaus Aladár ügye

JÚNIUS 21. A Koordinációs Bizottság elveti az egykori illegális kommunista, a Magyar Község-perben elítélt Weissshaus Aladár ügyének felülvizsgálatát, amit húga, Vadas Ilona kezdeményezett.

Bár az iratok áttekintése alapján a korábbi intézkedéseket rendkívül aggályosnak tartják (pl. 1946-os letartóztatására egyetlen tanú vallomása alapján került sor), az esettel nem foglalkoznak érdemben. Így az egykor Rákosi Mátyással együtt raboskodó, majd

Augusztus 2.

Opál 71 néven a Varsói Szerződés csapatai hadgyakorlatot tartanak Magyarországon.

Augusztus 19.

A fővárosban és környékén megkezdik kísérleti adásait a televízió második csatornája.

Augusztus 27. –

szeptember 30.

Magyarországon rendezik meg az I. Vadászati Világkiállítást.

Szeptember 28.

Az Elnöki Tanács kegyelemben részesíti Mindszenty József bíborost, aki 15 év után elhagyja a budapesti amerikai nagykövetséget, és külföldre távozik.

Október 2.

Az ifjúságról szóló törvényhatározat szerint a fiatalok tájékoztatása érdekében az iskolákban, munkahelyeken, intézményekben kétfévente „ifjúsági parlamentet” kell tartani.

Október 5.

Rendeletben szabályozzák az állampolgárok telek-, lakás- és üdülőtulajdonának mértékét.

Egy család tulajdonában egy lakás és egy üdülő lehet.

Október 29.

Budapesten az egyenjogúság érvényesülésének hiányosságairól tanácskoznak az országos nőkonferencia résztvevői.

November

Különválik a Magyar Rádió reggeli hírműsora. A Kossuth rádió információkat, híreket, a Petőfi rádió zenei műsorokat sugároz.

November 4.

Módosítják és kiegészítik a büntetőtörvénykönyvet: a bűncselekményeket társadalmi veszélyességük szempontjából vétségekre és bűntettekbe osztják, és visszaállítják az életfogytiglani börtönbüntetést.

egy Moszkvától független illegális kommunista csoportot vezető politikus rehabilitációja elmarad. A testület döntése értelmében a testvérnek ugyanakkor 500 forintos kegydíjat utalnak ki.¹⁶⁷

BM-lakásgazdálkodás

SZEPTEMBER 3. A lakáelosztás, -kiutalás és a lakbérletek részletes szabályozására kerül sor a Belügyminisztériumban. Az igények kielégítésére külön rendelkezések vonatkoznak a szolgálati, tanácsi és társasházi lakásokra. Az ingatlanok kiutalása parancsnoki jogkör, de a kijelölésekhez külön bizottságokat is létrehoznak (a párt, a KISZ és a szakszervezet delegáltjaival.) A kiutalásoknál elsőbbséget élveznek az életveszélyes helyen élők, a szolgálati okból áthelyezett munkatársak, az egyedül élő többgyerekes anyák, illetve a sokgyerekes családok. A központi direktíva szerint a lakások 15%-át fiatal házasoknak kell fenntartani. Azonos helyzet esetén a szakmai kitüntetések és a szolgálati idő a döntő tényező.¹⁶⁸

BM-jelentések elosztása

SZEPTEMBER 20. A BM Információ-feldolgozó és Felügyeleti Csoportfőnöksége feljegyzése szerint ezentúl 48 helyett csak 36 fő kapja meg a BM napi szintű tájékoztatóit. Az anyagokat igyekeznek tömörebbé tenni, és a közölt információkat szelektálni annak érdekében, hogy valóban a tájékoztatást szolgálja, és a „vezető elvtársak idejét feleslegesen ne kösse le.” A beküldő szerv jelölése megszűnik, a tájékoztató két része politikai információkat, illetve eseményeket tartalmaz.¹⁶⁹

44 órás munkahét

NOVEMBER 5. Az MSZMP X. kongresszusának döntése nyomán az iparon kívüli népgazdasági ágakban is bevezetik a 44 órás munkahetet. A Belügyminiszté-

riumban ezt a hatékonyság növelésével, a tartaléklehetőségekről folytatott felméréssel kívánják előkészíteni.¹⁷⁰

Belügyi aktívaértekezlet

DECEMBER 3. Aktívaértekezletet tartanak a Belügyminisztériumban Biszku Béla referátumával. A pártvezető a nemzetközi helyzet értékelése mellett hosszasan beszél belpolitikai (választási rendszer, alkotmányozás), elméleti („szövetségi politika”) és gazdasági kérdésekről is.¹⁷¹

Titkos operatív technikai rendszabályok

DECEMBER 8. Miniszteri parancs jelenik meg a titkos operatív technikai rendszabályok alkalmazásáról, ezzel egy 1958-ban kiadott szabályzat vesztí hatályát. Az új rendelkezések részletezik a telefonlehallgatás

Titkos figyelés (jelenet egy belügyi oktatófilmből)

(3/a rendszabály), szobalehallgatás (3/e rendszabály) és rejtett fotózás (3/r rendszabály) alkalmazását.

A megkövetelt tervezetek, illetve a kérelmeket tartalmazó szolgálati jegyek nagy számban fennmaradtak a jelenleg kutatható dossziékban. A rögzített operatív fotóknak azonban csak töredéke került a levéltárakba, míg az egykor készült mozgóképes és hanganyagok sorsa jelenleg lényegében ismeretlen.¹⁷²

Izgatási ügyek

DECEMBER 14. Az állambiztonság csoportfőnöki értekezletén az 1966. január 1. és 1970. december 31. közti időszak izgatási ügyeiről tárgyalnak. Az ülés határozata pozitívként értékeli, hogy Magyarországon érvényesül a törvényesség, azaz ártatlan emberek ellen nem járnak el, és a politikai bűncselekmények száma nem magas. Ugyanakkor felhívja a figyelmet azokra a cselekményekre, amelyekkel kapcsolatban elnézés érzékelhető, valamint figyelmeztet az esetek többségét kitevő izgatási ügyek még átgondoltabb kezelésére.

Az ülés határozata rögzíti azt a másfél évtizedes tételt, amely a tudatos ellenséges megnyilvánulások és a becsületes emberek tudatlan cselekedetei közti megkülönböztetését rögzíti. Ezzel kapcsolatban a résztvevők a szignalizáció, az egyénenkénti értékelés és a differenciálás fontosságát hangsúlyozzák. Emellett az ügyek gyorsítása érdekében BM III/1. Osztály központi szerepét kívánják növelni. A csoportos ügyek kapcsán a realizálások körültekintő megtervezésére figyelmeztetnek, önmaguk számára is megfogalmazva, hogy „politikai okokat is figyelembe kell venni, hogy mikor kik ellen lépünk fel, illetve az operatív adatok jogi erejűvé tétele hogyan lehetséges”.¹⁷³

1972

Értekezlet a hálózati munkáról

FEBRUÁR 8. A BM országos értekezletén az állambiztonsági szervek hálózati munkájáról tárgyalnak. Több évig tartó átvilágítás után, a kül- és belpolitikai helyzetet figyelembe véve, a társadalmi változások hatásával számolva változtatnak a titkosszolgálati munkán.

Rácz Pál miniszterhelyettes kijelenti, hogy az állambiztonsági hálózat minden szükséges területen jelen van, az eloszlása azonban nem megfelelő. Így az egyházi reakció, a külföldi képviseletek és a fegyveres testületek kielégítően biztosítottak számít, a kulturális és ifjúsági területen viszont a hálózat létszáma alacsony. Az általános feladatokra, preventív célokra túl sok embert foglalkoztatnak. Konkrét feladatok végrehajtásával aktuálisan csak a hálózat 17%-a foglalkozik.

Az idézett statisztikák szerint a hálózati személyek 85%-a hazafias alapon működik együtt a szolgálatokkal. Szintén megfelelőnek ítélik a hálózatot a különböző minőségi mutatók (alkalmasság, iskolázottság) szerint, bár ezzel kapcsolatban jelzik a növekvő igényeket. Az összegzés szerint MSZMP-tagok csak a legszükségesebb esetekben kerülnek beszerzésre, emellett mind gyakrabban történik meg, hogy az „ügynökök nevelése” során felmerül, hogy az adott személy belépjen a pártba. Ezt az értekezlet állásfoglalása helyesnek ítéli. Az információszerzés-

Január 1.

Bevezetik a szocialista országokba szóló, öt évig érvényes útlevélet.

Az ügynöki hálózat főbb adatai 1971–1989 között

Év	Tmt.	Tmb.	Ügynök	Összesen
1971	436	2361	7521	10 318
1972				9412
1973	512	4556	200	5268 (augusztus 31-i adat)
1974	576	4975	205	5756
1977	615	6168	212	6995
(...)				
1989	1056	7203	219	8478

ben ugyanakkor egyre fontosabb szerep jut az SZT-tisztek munkájának, a lakossági bejelentéseknek. Rácz részletesen beszél a beszerzés kérdéseiről (pl. nyilatkozattétel), a minősítés és ellenőrzés módjairól. Beszámolója végkövetkeztetése szerint a társadalmi erők segítőkészsége lehetővé teszi a felszínen mozgó ügynökök számának csökkentését. A legfontosabb változás a hálózati személyek kategorizálásában következik be. A dehonesztálónak váló „ügynök” megjelölés mellett – a megbízhatóság alapján – az együttműködők minősítésére bevezetik a titkos munkatárs (tmt.) és a titkos megbízott (tmb.) kategóriákat.

Ügynöki találkozó (jelenet egy belügyi oktatófilmből)

Elhárítási területek	Férfi	Nő	Összesen	Egyházi	Ifjúsági	Politikai elitáltak	Kulturális, tudomá- nyos	F-dossziés személyek	Egyéb
1975									
Hálózat minősítése									
Titkos munkatárs	36		36	19	6	1	9	1	
Titkos megbízott	330	24	354	113	115	4	86	11	25
Ügynök	41	2	43	24	7	8		4	
Összesen	407	26	433	156	128	13	95	16	25?
1976									
Hálózat minősítése									
Titkos munkatárs	34		34	18	5	1	10		
Titkos megbízott	359	24	383	115	137	4	92	9	26
Ügynök	41	3	44	23	6	11		4	
Összesen	434	27	461	156	148	16	102	13	26
1977									
Hálózat minősítése									
Titkos munkatárs	35		35	17	7	1	10		
Titkos megbízott	365	27	392	110	110	4	135	9	24
Ügynök	40	4	44	20	5	15		4	
Összesen	440	31	471	147	122	20	145	13	24
1978									
Hálózat minősítése									
Titkos munkatárs	37		37	18	9	1	9		
Titkos megbízott	386	27	413	108	105	8	156	12	24
Ügynök	35	3	38	17	4	13		4	
Összesen	458	30	488	143	118	22	165	16	24
1979									
Hálózat minősítése									
Titkos munkatárs	37		37	18	10	1	8		
Titkos megbízott	392	27	419	108	111	7	155	12	26
Ügynök	33	3	36	16	1	14	1	4	
Összesen	462	30	492	142	122	22	164	16	26
1980									
Hálózat minősítése									
Titkos munkatárs	39		39	18	12	1	8		

Elhárítási területek	Férfi	Nő	Összesen	Egyházi	Ifjúsági	Politikai elitáltak	Kulturális, tudomá- nyos	F-dossziés személyek	Egyéb
Titkos megbízott	396	32	428	112	110	11	150	19	26
Ügynök	31	2	33	16	1	11	1	4	
Összesen	466	34	500	146	123	23	159	23	26
1981									
Hálózat minősítése									
Titkos munkatárs	38	1	39	17	12	1	9		
Titkos megbízott	415	33	448	113	115	13	166	19	22
Ügynök	31	2	33	15	3	9	2	4	
Összesen	484	36	520	145	130	23	177	23	22
1982									
Hálózat minősítése									
Titkos munkatárs	43	1	44	18	12	1	13		
Titkos megbízott	421	34	455	107	104	33	170	19	22
Ügynök	38	3	41	18	6	10	3	3	1
Összesen	502	38	540	143	122	44	186	22	23
1983									
Hálózat minősítése									
Titkos munkatárs	44	1	45	18	11	1	15		
Titkos megbízott	443	36	479	114	114	32	177	19	23
Ügynök	30	4	34	16	4	6	4	3	1
Összesen	517	41	558	148	129	39	196	22	24
1984									
Hálózat minősítése									
Titkos munkatárs	45	1	46	17	12	1	16		
Titkos megbízott	457	36	493	130	146	29	165		23
Ügynök	29	4	33	15	6	6	3	2	1
Összesen	531	41	572	162	164	36	184	2	24
1985									
Hálózat minősítése									
Titkos munkatárs	41	1	42	15	11	1	15		
Titkos megbízott	479	43	522	135	150	29	180		28
Ügynök	27	7	4	14	8	5	5	2	
Összesen	547	51	598	164	169	35	200	2	28

Az értekezleten Gál Ferenc osztályvezető (BM III/III-4. Osztály) a belsőreakció-elhárítás problémáit elemzi. A hibákat felsorolva kitér a rutinmunka, a felszínesség, a „mi újság?” találkozók veszélyeire. Olyan hibás nézeteket ítélt el, mint a hálózat lebecsülése, a technikai eszközök előnyben részesítése, illetve a szervek közti rivalizálás. Kárhoztatja a mennyiségi mutatókra törekvést. Gál kijelenti ugyanakkor, hogy az ellenség mélyebb illegációiba egyre nehezebb beépülni. Az ügynökök folyamatosan „kikopnak” a korábbi ellenség mellől. Gondot jelent továbbá, hogy az ellenséges tevékenységet folytatók (legalábbis az ő területén) közismerten rendszerkritikus alapállású személyek, így a velük való kapcsolat hátrányos lehet a mindennapi életben. Ezzel kapcsolatban a III/III-asok lehetőségeit jelzi, hogy Gál nyíltan kijelenti: ezeket a hátrányokat ügynökeik számára nem tudják ellen-súlyozni. Az osztályvezető sürgeti az ügynöki nevelőmunka javítását, így többek között a politikai vitákra való felkészülést. Jelzi az értelmiségi jelöltek gyakori moralizálását, titkos együttműködéstől való tartózkodását, mondván, ezek a személyek „nem akarnak spiclik lenni”.¹⁷⁴

Nyilvántartott párttagok

FEBRUÁR 10. Az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezeti Osztálya feljegyzést készít a BM nyilvántartásai-ban szereplő MSZMP-tagok ügyeinek rendezéséről. Az MSZMP KB Titkárságának 1971. május 24-i határozata alapján priorálják az 1969 szeptembere és 1971 októ-bere között újonnan felvett 74 715 párttagot. Az ellen-örzés során 68 főről találnak információt az alap- és 389 főről a kutató-nyilvántartásban. A terhelő ada-tokat az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottságának (KEB) továbbítják. A különböző pártfunkciót betöltő és nyilvántartott személyek (Buda-pesten 70, országosan további 60 fő) közel felét leváltják, illetve párt-büntetéssel sújtják, a többiek megőrizhetik pozícióikat.¹⁷⁵

Az állambiztonság új ügyrendje

MÁRCIUS 15. Benkei András belügyminiszter jóváhagyásával meg-jelenik a BM III. Főcsoportfőnökség új ügyrendje, amely kimondja: a szervezeti egység a BM állambiztonsági bűnüldöző szerve, amely mun-kája során együttműködik a Magyar Népköztársaság fegyveres erőivel,

a Munkásőrséggel, a fegyveres rendészeti szervekkel és testületekkel, az állami és társadalmi szervekkel, továbbá kapcsolatot tart a baráti szocialista országok állambiztonsági szerveivel. A BM III/III. Csoport-főnökség tevékenységével kapcsolatban rögzítik, hogy a belső reakció elleni harcban munkáját az aktív ellenséges személyek tevékenységére összpontosítja, különös tekintettel a nagy társadalmi veszélyességű bűncselekményére. Az ügyrend a megelőzésre, illetve az ellenséges-nek minősülő tevékenység felderítésére, ellenőrzésére, korlátozására és megszakítására helyezi hangsúlyt a kulturális területeken, az ifjú-ság körében, az egyházi reakció, a volt politikai elítéltek és a különö-sen veszélyes elemek körében. Továbbra is a csoportfőnökség feladata marad a tudományos, kulturális és felsőoktatási intézmények opera-tív védelme, valamint a politikai kulturális, sport és egyéb események operatív biztosítása. A csoportfőnökség feladata (a Kormányőrséggel együttműködve) a párt-, kormány- és állami vezetők biztosítása is.¹⁷⁶

Zavargások a nemzeti ünnepen

MÁRCIUS 15. Összesen 88 főt állítanak elő a fővárosban, miután korábban ismeretlen méretű tömeg ünnepli szabadon március 15-ét. A preventív intézkedések (hajnali házkutatások, előállítások) ellenére

Operatív fotó a Petőfi-szobor előtti papírzászlókról 1971. március 15-én

több helyen spontán megmozdulásokra is sor kerül. Politikai nyomásra a rendőrség kemény fellépést, többek között gumibotozást is alkalmaz. A pesti tüntetések mellett a Szentháromság téren is tömegosztatásra kerül sor. Az eset súlyát jelzi, hogy a tanulságokról a legfelső szinten, az MSZMP PB ülésén is tárgyalnak.

A „Tüntető” fedőnevű, bizalmas nyomozás eredményeként végül 15-en kaptak börtönbüntetést, 17 főre pénzbírságot szabtak ki, 2 tüntetőt rendőri felügyelet alá helyeztek, 29 résztvevőt rendőrhatalmági figyelmeztetésben részesítettek, 18 személlyel pedig „nevelő jellegű beszélgetést” folytattak. A rendőrség arról is gondoskodott, hogy a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának Művelődési Főosztályához is eljusson minden információ. Ennek alapján a tanácsi alkalmazottak intézkedtek arról, hogy az érintetteket iskoláik ne javasolják továbbtanulásra.

Az intézkedések áldozatai közül Szalay Miklós esete lett a legismertebb. Ő a Batthyány-örökmécsesen próbált csitító beszédet tartani, de a lesben álló belügyesek néhány mondat után lefogták. Tettéért 1 év 8 hónapnyi szabadságvesztéssel sújtották, míg további hat jelenlétűt több mint fél éves fegyházbüntetésre ítélték. Szalayt az ország összes egyeteméről kitiltották, büntetése letöltése után sem tanulhatott tovább, sőt néhány évig minden március 15-e előtt preventív őrizetbe vették.¹⁷⁷

Egy lefújt ellentüntetés: az „Anarchisták” fedőnevű ügy

MÁRCIUS 21. Eljárás indul a rendszer baloldali kritikusaként számon tartott Haraszi Miklós, Dalos György és az Orfeo csoporthoz közeli értelmiségiek ellen, amiért tüntetést szerveztek március 21-ére. Demszky Gábort és két társát ennek nyomán eltávolítják az egyetemről.

Az ELTE jogi kar tudományos diákkörének tagjai nem március 15-ére, hanem az általuk „tisztá hagyomány” tekintett 1919-es Tanácsköztársaság napjára időzítették akciójukat, amely egyszerre irányult volna a „nacionalistának” tartott március 15-i megmozdulások, valamint a rendőrállamot működtető hatalom ellen. Noha a 15-i rendőri brutalitást tapasztalva a szervezők egy nappal előbb elálltak a megmozdulástól, az eljárás mégis megindult ellenük. Az ügyben érintettek hiába védekeztek azzal, hogy csak jót akartak, a bel-

Március 21.

Hosszú távú magyar-angol kereskedelmi egyezményt írnak alá Budapesten.

ügyesek leszögezik, hogy „ha maguk Kádár-képekkel vonulnának fel engedély nélkül, akkor is szétvernénk magukat”. Az ügyben „Anarchisták” fedőnéven meginduló állambiztonsági nyomozást végül 1973 júniusában, nevelő beszélgetésekkel zárták le.¹⁷⁸

Munkaegészségügyi helyzet

MÁRCIUS 25. A Belügyminisztérium József Attila utcai épületének II. emeleti tanácstermében az Egészségügyi Szemlebizottság jelentését tárgyalják. Az átfogó ellenőrzés során megállapítják, hogy a szolgálati és önvédelmi fegyverek tartása biztonságos, ezek nem okoznak sérülést. Szintén rendben találják az épület elektromos berendezéseit.

Ugyanakkor a munkaegészségügyi vizsgálat eredménye megállapítja, hogy a helyiségek jelentős részében a természetes megvilágítás mellett munkaidőben mesterséges fényforrások is szükségesek. Különö-

Belügyminisztériumi értekezlet a József Attila utcában 1972. február 21-én

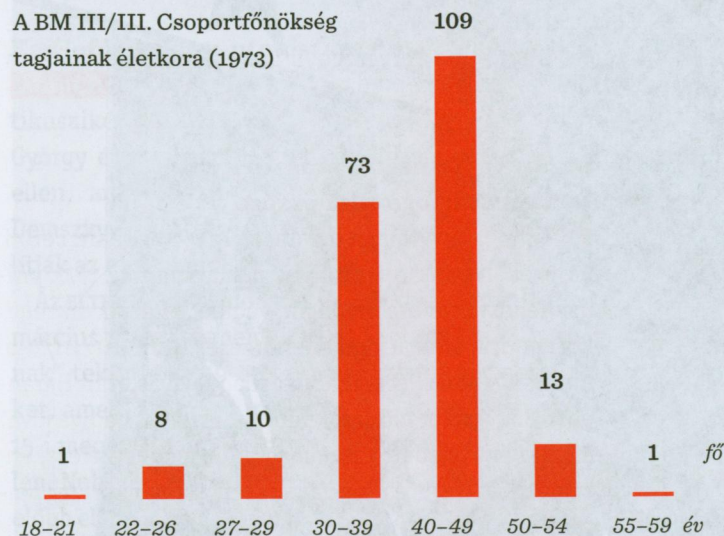

sen rossz a helyzet az 1. osztályon, a Fő utcai épületben. Az állomány nagy része itt zsúfolt körülmények között dolgozik: a központi épületben előírt norma (7 m²/fő) fele áll rendelkezésre, és a páncélszekrények elhelyezése ezt tovább rontja. A vizsgált időszakban 67 fő áll állandó egészségügyi gondozás alatt, 35 beosztott 1881 napot (átlag 53 napot) töltött betegállományban. Az állandó egészségügyi gondozottaknál leggyakoribb a hipertónia (266 eset), emellett gyakoriak az emésztőszervi megbetegedések.¹⁷⁹

A „szocialista tudat” formálása

ÁPRILIS 13. A csoportfőnökség pártszervezete egy felmérést tárgyal, amely a „szocialista tudatformálás” helyzetével foglalkozik. Az 1969-es hasonló vizsgálat-hoz képest jelentős eredményként értékelik a szakmai munkával összefüggő szemléleti problémák leküzdését. A jelentés szerint az állomány többsége számára világossá vált, hogy „miben áll az állambiztonsági munkának a társadalmi fejlődéshez igazodása, mi az állambiztonsági szervek feladata, mi az, ami nem ránk tartozik.”

A BM III/III. Csoportfőnökség tagjainak életkora (1973)

Április 1.
Magyarországon jelentősen kiterjesztik a kötelező betegbiztosítást.

A meglévő problémák között említik a negatív gazdasági jelenségek túlértékelését, a vállalati önállóság kritikáját, a kispolgári anyagiasságot, a túlzott szerzési vágyat, valamint a kultúrpolitika és az ifjúságpolitika területén tapasztalható türelmetlenséget. A felmérés megállapítja, hogy az „ellenséges kategóriák” szerinti elhárítás megszüntetését nem mindenkinél követte a megfelelő szemléleti változás. Egyes célszemélyek megítélésénél még nem minden esetben az 1945 utáni tevékenység, illetve az aktuális politikai magatartás dominál. A beszámoló eredményesnek ítéli az ifjúsági és a kulturális elhárítást (BM III/III-2. és III/III-4. Osztály) létszámának emelését, a végrehajtott profiltisztítást. Ugyanakkor a munkahelyi légkört befolyásolja a fiatal pályakezdő (20-30 év közötti), valamint a 20-25 éve dolgozó elvtársak feszült viszonya, a gyakorlatban előforduló türelmetlenség, bizalmatlanság.¹⁸⁰

BM Belbiztonsági Osztály

ÁPRILIS 17. Miniszteri parancs szabályozza a BM Belbiztonsági Osztály hatáskörét és feladatait. A beosztottak ellenőrzése a parancsnokokkal egyeztetve történik. A szabályzat szerint az állomány tagjaiból csak kivételes esetben lehet ügynököt beszervezni. A tanulmányozáshoz ez esetben a káderanyagok is felhasználhatók. Az osztály így elsősorban nem szervezetszerű, operatív kapcsolatokat létesít. Hatásköre ugyanakkor kiterjed a BM Duna Művészegyüttesre és az Újpesti Dózsa sportolóiira is.¹⁸¹

Lezárul a Nemzeti Parasztpárt tagjainak átfogó ellenőrzése

Április 19-20.

Az Országgyűlés módosítja az alkotmányt, amely ettől kezdve kimondja, hogy a Magyar Népköztársaság szocialista állam, és „a munkásosztály marxista-leninista pártja a társadalom vezető ereje.”

ÁPRILIS 18. A Nemzeti Parasztpárt (1956-ban: Petőfi Párt) ellen folytatott titkosszolgálati munka 1971. júliusi felülvizsgálata nyomán végleg lezárják az egykori politikusok átfogó ellenőrzését. A BM III/III/3-b. Alosztály (Zima Péter rendőr őrnagy) javaslatait Harangozó Szilveszter főcsoportfőnök-helyettes hagyja jóvá. A hátralévő feladatokat immár külön megbeszéléseken tárgyalják meg, és lépcsőzetesen tervezik végrehajtani. Ezzel egy 1950 óta bővülő jelentésgyűjteményre tesznek pontot.

A kezdetben Kovács Imre Magyarországon maradt híveinek ellenőrzését, bomlasztását célzó adatgyűjtés 1956 után a forradalom eseményeinek rekonstruálására való törekvéssel egészült ki. A hatvanas évek második felében azonban már ritkán keletkeztek új anyagok, és azok is javarészt arról szóltak, hogy az egykori politikusok „beilleszkedtek a társadalomba”. 1969-ben 26 egykori – többségükben már 50-60 év feletti – parasztpárti politikus szerepelt az antidemokratikus elemek nyilván tartásában. A felülvizsgálat során azt is megállapították, hogy a „volt jobboldali parasztpárti politikusok” sokszor hangoztatják ugyan harmadik utas koncepciójukat, és „szélsőséges nacionalista” kijelentéseket is tesznek, ennek ellenére tartózkodnak a törvénybe ütköző cselekedetektől. Így az értékelés szerint átfogó ellenőrzésük feleslegessé vált. A veszélyes elemként számon tartott dr. Bodor György (nyugdíjas), dr. Bibó István (tudományos munkatárs), dr. Göncz Árpád (műfordító), illetve dr. Farkas Ferenc (jogtanácsos) ellenőrzése azonban ezután is folytatódott.

A felülvizsgálathoz készült statisztika összegezte a korábbi büntető eljárások és korlátozó intézkedések adatait is. Míg 1959 és 1962 között 16 fővel kapcsolatban nyomoztak összeesküvés ügyekben, addig 1962 és 1969 között csak 6 izgatásos üggyel foglalkoztak a III./III.3. Osztály munkatársai. A lezárt dossziében megmaradt a párttagok 1956-os tevékenységével kapcsolatos országos összesítés is.¹⁸²

Hangulatjelentés Aczél György előadásáról

MÁJUS 2. Egy információs jelentés szerint Aczél György, az MSZMP KB kultúrpolitikai munkaközösségének elnöke „közvetlen, őszinte, tárgyilagos” előadásával nagy sikert aratott a csoportfőnökségen.¹⁸³

Jelentések a müncheni olimpiáról

MÁJUS 5. Állambiztonsági összefoglaló készül az MSZMP PB tagjai és Péter János külügyminiszter részére a müncheni olimpia előkészületeiről. A jelentés elsősorban a nyugati és emigráns magyar propagandatervekkal foglalkozik. A disszidálási veszélyek mellett ugyanakkor számol a sportolók által elkövetett vám- és devizabűntettek titkosszolgálati felhasználásával is. (Az előző évből 20 ilyen esetet tart számon a belügyi statisztika).

A játékok alatt folyamatosan jelentettek a magyarokat megkönyékező egykori honfitársokról, emigránsokról, és a BM számára készült tájékoztató jelentések beszámoltak az olimpiai faluban bekövetkezett terror-támadás visszhangjáról is. Az első napi operációs információs jelentés (NOI3) szerint „Az arab gerillák által szeptember 5-ére virradó éjjel végrehajtott provokáció a magyar küldöttség körében nem okozott zavart.” A későbbi információk az esemény közvéleményre gyakorolt hatásáról is tájékoztattak, és az általános felháborodás mellett egyes szélsőbaloldali csoportok helyeslését is rögzítették a jelentések.

Míg az egykori jobboldali politikusok kapcsán az ország közel-keleti politikájának (arab barátság) kritikáját jegyezték fel, a pártvezetésnek megküldött titkosszolgálati jelentések olyan elszigetelt jelenségeket is bemutatnak, mint hogy bizonyos helyeken megtagadták az arab diákok kiszolgálását, vagy hogy egy miskolci technikumban gyászjelvényt tűztek ki a diákok.¹⁸⁴

Az állambiztonság káderhelyzete

Május 10.

Kádár János a pártvezetés számára írt levelében – életkorára hivatkozva – felajánlja lemondását. Lépése háttérében a párt balos ellenzékének támadásai állnak. Taktikus fellépése eredményeként Kádárt megerősítik tisztségében.

MÁJUS 8. Az 1971-ben végrehajtott átszerveéseket követően a Belügyminisztérium Személyzeti Osztálya áttekinti az állambiztonság helyzetét. A belső átalakítások során a BM III. Főcsoportfőnökség központi és megyei szerveinek létszáma együttesen 1566 fővel, míg a parancsnoki beosztások egyharmadával csökkentek. Az értékelés szerint a profiltisztítás eredményeként az állomány homogénebb lett, és javultak képzettségi, felkészültségi mutatói: 28%-uk rendelkezik egyetemi, főiskolai végzettséggel.

Ugyanakkor gondot okoz a kiemelt területek folyamatos káderutánpótlása. Ezzel kapcsolatban azt a direktívát kívánják érvényesíteni, hogy a BM más szerveitől áthelyezett, illetve a polgári életből felvettek aránya 70:30 legyen. Az utánpótlás feladatát intézményesen a BM III/6. és a BM III/I-10. Osztály kutatóapparátusa végzi. Panaszaik szerint az általuk kínált anyagi és szakmai perspektíva kevésbé vonzó más polgári munkahelyekhez képest. Viszatarató tényezőként jelentkeznek a szolgálattal járó kötöttségek és korlátozások. (Nincs szabad szombat, kedvezőtlen a munkarend, kor-

látozottak a külföldi utazások). Egyes szakterületek pótlása ráadásul nem oldható meg a polgári életből: felsőfokú nyelvismerettel rendelkező személyekből például évi 20-30-ra lenne szükség, ezzel szemben mindössze 4-5 felvételre kerül sor.¹⁸⁵

A BM III. Főcsoportfőnökségének állománya beosztás szerint

	Státusz		Kor							
	Státusz	Betöltött	30 alatt	31-40	41-45	46-50	50+	0-5	6-15	15+
Vezető	344	325	–	58	156	98	13	2	61	262
Főtiszti	1457	1324	383	576	225	77	51	407	866	251
Tiszti	1439	1454	319	609	349	139	38	277	646	531
Tiszt-helyettesi	822	753	271	247	138	75	22	239	252	262
Egyéb	–	158	–	11	70	48	29	–	45	113
Összesen	4062	4014	973	1501	938	437	153	925	1870	1419

Együttműködés a katonai hírszerzéssel

MÁJUS 14. A felmerülő problémák tisztázása érdekében áttekintik BM III. Főcsoportfőnökség és a Magyar Néphadsereg Vezérkara (MNVK) 2. Csoportfőnökség (katonai hírszerzés) viszonyát.

A rendelkezések szerint miután a III/III-as összekötő tisztek bemutatták kollégáiknak a hivatalos kapcsolataikat, azok egyedül is felkereshetik őket. Ugyanakkor az MNVK 2. a belső elhárítás által védett objektumokban az operatív akciókat és az SZT-tisztek kihelyezését csak illetékes III/III-as osztályvezető tudtával végezheti. A Marx Károly Közgazdasági Egyetem nemzetközi és külkereskedelmi szakán a titkosszolgálati munka fő felelőse a katonai hírszerzés, operatív lépéseit azonban köteles egyeztetni a BM III/I. Csoportfőnökséggel, a hasznos adatokat pedig meg kell küldenie a belső elhárításnak is.¹⁸⁶

Május 25.

A 60. születésnapja alkalmából rendezett ünnepségen Kádár János „nemzeti tragédiának” nevezi az 1956-os eseményeket.

Június 17.

Belügyminisztériumi rendelet korlátozza a szeszes italok árusítását és fogyasztását. Reggel kilenc óra előtt nem lehet alkoholt árusítani, közterületeken pedig tilos az alkoholfogyasztás.

Június 17.

A labdarúgó-Európa-bajnokság bronzmérkőzésén Magyarország 2-1-es vereséget szenved Belgiumtól.

Augusztus 26.

Münchenben megnyitják a XX. Nyári Olimpiai Játékokat. A 232 fős magyar csapatból 73 sportoló összesen 35 érmet (6 arany, 13 ezüst, 16 bronz) szerez.

Az Orfeo-ügy

JÚNIUS 12. Államvizsgája napján a Rómer Flóris utcai rendőrkapitányságra idézik Malgot Istvánt, az Orfeo bábegyüttes vezetőjét, amivel egy három hónapos kihallgatássorozat veszi kezdetét. Az eljárások célpontjai a Képzőművészeti Egyetem néhány hallgatója által létrehozott, 1968-as eszméből táplálkozó, baloldali rendszerkritikus társaság, az úgynevezett Orfeo csoport tagjai. Az ellenük felhozott vádak között a rendszerkritikus szervezkedés és a fiatalok társadalomellenes nézetekkel való befolyásolása is szerepel. A leghatásosabb támadási pont a társaság szentendrei, majd pilisborosjenői házépítése volt, amelynek kapcsán kommunaalakítással, illetve ehhez kapcsolódóan erkölcstelen magatartással vádolták őket.

A társaságot a „Közösség” fedőnevű nyomozásban figyelte meg a belső elhárítás. Az ügy háttérében a liberálisabb kultúrpolitika korlátainak meghúzása az amatőr színjátszó-, illetve művészegyüttesek megrendszabályozása állt, amelyhez a kulturális elhárítás szolgáltatott információkat (politikai megrendelés esetén pedig intézkedéseket is végrehajtott.)

A rágalmak és vádak miatt az Orfeo csoport tagjai 1972 júliusában Aczél Györgynek és Kádár Jánosnak is levelet írtak, ez azonban nem vezetett eredményre. Ősszel a *Magyar Ifjúság* című lapban rendőrségi anyagokból merítő, lejárató cikkek jelentek meg a társaságról. Végül a csoport összes együttesét (bábcsoport, zenekar, színházi műhely) kitiltották a budapesti művelődési házakból.

A társaság szétbomlasztott részeit az elkövetkező évek során külön juttatták szereplési lehetőséghez így az állambiztonság hathatós segítségével sikerült a pártbürokrácia és a kispolgáriság ellen lázadó fiatalok tevékenységét becsatornázni a hivatalos intézményrendszerbe.¹⁸⁷

Öltözködési szokások a csoportfőnökségen

JÚNIUS 2. A csoportfőnökség dolgozói – más intézmények gyakorlatára hivatkozva – az öltözködési előírások könnyítését kérik a Belügyminisztérium vezetőitől. Az információs jelentésekben feljegyzett panasz szerint: „...30 (fok) körüli hőségben arról felismerhető az állambiztonsági állomány, hogy egyedül az idetartozók járnak a városban zakóban, zárt ing-nyakendővel.”¹⁸⁸

A Nagy Népi Hurrá megfigyelése

JÚLIUS Az irodalmi körökben vezéregyéniségnek tekintett Kiss Ferenc és barátai ellen ügyjelzés keretében gyűjtik az adatokat. A magukat ironikusan Nagy Népi Hurrának nevező asztaltársaság találkozásain, közös sörözésein elhangzó beszélgetéseket ügynökök segítségével igyekeznek megismerni.

Az elhárítók így képet kaphattak a prominens népiek véleményéről a belpolitikai, művelődéspolitikai intézkedésekkel kapcsolatban, és nyomon követhették az egyes folyóiratokhoz (pl. *Tiszatáj*) kötődő várakozásokat, törekvéseket. Rendszerkritikus kijelentések esetén a szervek szignalizációval éltek az összejárók munkahelyi vezetői felé. Az adatgyűjtés idővel összekapcsolódott a „Subások” fedőnevű nyomozással is.¹⁸⁹

Nyári programok

AUGUSZTUS 18. Egy információs jelentés szerint a csoportfőnökség pártalapszervezetei több nyári programot is kínáltak a munkatársaknak: július 14-én 18 fő gyárlátogatáson vett részt a Vörös Csillag Traktorgyárban, augusztus 3-án az ifjúsági elhárítás 20 tagja pedig a Budapesti Csokoládégyárat tekintette meg. Augusztus 18-án 82 fő (családtagokkal együtt) sétahajózáson vehetett részt.¹⁹⁰

Szeptember 3.

Árpád-emlékünnepeket szerveznek Pusztaszeren.

Szeptember 15.

Szalay Miklós fizikushallgatót és hét társát 6-20 hónapig terjedő felfüggesztett börtönbüntetésre ítélik a március 15-i tüntetésen való részvétel miatt.

Szeptember 23.

Pest és Óbuda egyesülésének századik évfordulóján emlékművet avatnak fel a Margit-szigeten.

III/III-as panaszok

SZEPTEMBER 31. Egy jelentés beszámol róla, hogy a József Attila utcában dolgozó III/III-as beosztottak szerint a BM minden objektumában jobb az elhelyezés, mint náluk. Az összes szobában 4-6 ember dolgozik, ami – megfogalmazásuk szerint – irreálissá teszi az igényes munkát. Kritizálják az aránytalanságokat az egyes szervek között. Emellett a Füredi úti lakótelepen lakó elvtársak az óvodás gyerekek buszjáratának megszüntetése miatt háborognak, és azt is szóvá teszik, hogy a BM-óvodában kevés a hely.¹⁹¹

Aczél Endre előadása

OKTÓBER 9. Egy hangulatjelentés szerint az III/III-1. (egyházi elhárítás) pártalapszervezeténél szabad pártnap keretében Aczél Endre, az MTI munkatársa „A közel-keleti helyzet aktuális kérdései” címmel tartott előadást, és beszámolt személyes tapasztalatairól is. A rendezvényen más alapszervezetek tagjai is részt vettek.¹⁹²

A BM Nyilvántartó Központ

OKTÓBER 17. Miniszteri parancs szabályozza az 1971-ben felállított BM Nyilvántartó Központ működését. A szervezet három részre tagolódik: 1. osztály – állambiztonsági nyilvántartó, 2. osztály – bünyügyi nyilvántartó, 3. osztály – lakcím- és közlekedés-nyilvántartó. Az állambiztonsági nyilvántartásba a következő adatok kerülnek be, illetve válnak lehívhatóvá: az ellenőrzés vagy bizalmas nyomozás alatt állt, illetve álló állampolgárok; a politikai bűncselekményért elítélt személyek; a konspiráltan körözöttek; vizsgálati eljárás alá vont személyek; a felszabadítás előtti időszak „antidemokratikus elemei” (ha állambiztonsági érdekből szükséges); állam és társadalmi rendre veszélyes állampolgárok és a BTK 60. paragrafusa alapján figyelemzett személyek; valamint a politikai bűntetteket elkövetők. Ugyanitt tárolják az állambiztonsági szer-

Október 13.

A *Magyar Ifjúságban* „Orfeo az alvilágban” címmel megjelenik Szántó Gábor cikke az 1970-ben alakult Orfeo amatőr bábo és színjátszó csoportról, s ebben nyilvánosságra hozza az állambiztonság által összeállított rágalmakat.

Október 14.

Chagall-kiállítás nyílik Budapesten.

November 2.

Minisztertanácsi rendelet tiltja, hogy magánszemélyek tulajdonában teherautó vagy busz legyen.

vek hálózatának adatait, azok operatív szempontból legfontosabb kapcsolatait, a konspirált és találkozási lakások (legalizálóik és tulajdonosaik), valamint a gyanúsak minősülő, ezért külön útlevélkérelmi eljárás alá tartozó – ún. figyelőztetett – személyek adatait.¹⁹³

November 7. megünneplése

NOVEMBER 4. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 55. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen Zalai Emil nyugalmazott alezredes mond beszédet a csoportfőnökségen, majd a Munkásőrség Központi Kórusa ad „színvonalas műsort”. Egy nappal korábban az előző tíz évben nyugdíjazott elvtársakat köszöntötték.¹⁹⁴

Félszáz éves a Szovjetunió

DECEMBER 12. A Szovjetunió 50 éves fennállásának megünneplésére több rendezvényt is tartanak a Belügyminisztériumban. A József Attila utcai épületben az érdeklődők előadást hallgathatnak meg a szovjet fegyveres erők történetéről, ezt követően egy januárig megtekinthető kiállítás nyílik ugyanott.¹⁹⁵

Az MSZMP KB határozatának megtárgyalása

DECEMBER 20. A Belügyminisztérium országos értekezletén az MSZMP KB 1972. november 14-15-i ülésén hozott határozatáról tárgyalnak. Benkei András a gazdaságpolitikai kérdések tárgyalása mellett a munkafeltételek javítását ígéri, és bejelenti a szolgálati viszonnal, nyugdíjazással kapcsolatos új rendelkezéseket. A miniszter az ifjúságot érintő hatásokról értekezve megemlíti néhány nemkívánatos jelenséget is (szamizdat kérdőívezés, egyetemi röplapok). Fő veszélyforrásként a nacionalizmus, a Nyugat-imádat, a revizionizmus és az ultrabaloldali nézetek megjelené-

November 14–15.

Az MSZMP KB ülésén Kádár János keményvonalas beszédet tart, ezzel megkezdődik a reform visszafordítása, a visszarendeződé.

November 25–26.

Budapesten ülésezik az Ellenállók Nemzetközi Szövetsége.

December 12.

Az Országgyűlés az állami iparban dolgozók bérének 10-12%-os emeléséről dönt.

December 22.

Átadják a forgalomnak a metró Deák tér és Déli pályaudvar közti szakaszát.

December 30.

Petőfi születésének 150. évfordulója alkalmából Kiskőröst várossá nyilvánítják.

December 31.

A televízió szilveszteri műsorában fellép Gina Lollobrigida. A budapesti Rákóczi úton megszűnik a villamosközlekedés.

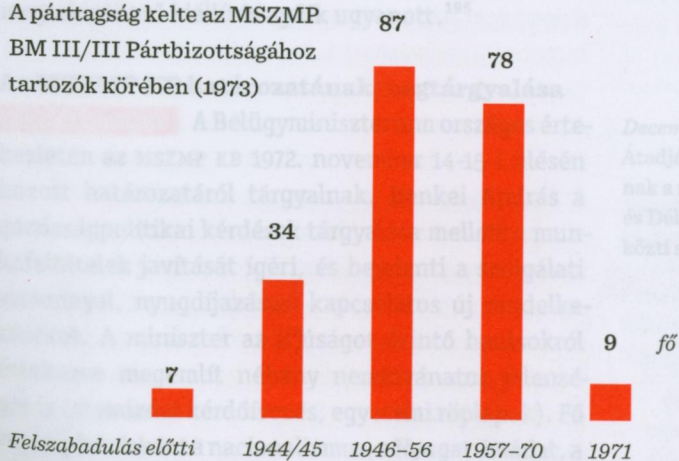
sét emeli ki. Kiemelten szól a március 15-i eseményekről: ezeket 15 év múltán az első olyan rendzavarásként értékeli, amely kifejezetten politikai jelleget öltött. Beszámolója szerint az 5-600 fős megmozdulásról az intézkedések során a belügyi szervek 83 főt állítottak elő. A miniszteri elemzésben arról is szó esik, hogy az elmúlt két évben – részben a belső elhárítás kezdeményezésére – 15 hazai és külföldi irodalmi terméket kellett betiltani ellenséges tartalom miatt. Az ellenzéki törekvéseket elemezve végül különös veszélyként értékeli a munkásellenzék megteremtésére irányuló törekvéseket.¹⁹⁶

1973

Pártbizottsági munka 1972-ben

JANUÁR 10. A Belügyminisztérium József Attila utcai épületének 279. szobájában a BM III./III. Csoportfőnökség pártbizottságának 1972. évi munkájáról tárgyalnak. Rögzítik, hogy az 1972/73-as pártoktatási évben szervezett oktatásban 113 elvtárs vesz részt, ezen belül 19 fő a Marxista-Leninista Esti Egyetem szakosítóin, 23 fő a rendes tanfolyamain, 19 fő

A párttagság kelte az MSZMP
BM III./III. Pártbizottságához
tartozók körében (1973)

Január 1.
Bevezetik a postai irányítószámok használatát.

Január 10. Létrejön a Hortobágyi Nemzeti Park, az első nemzeti park Magyarországon.

pedig a Rendőr Akadémián tanul. Kettőn a Szovjetunióban vesznek részt belügyi oktatásban. Az állomány az 1972. év során 26 816 Ft értékben politikai, 49 172 Ft értékben szépirodalmi kiadványokat vásárolt. Általános egészségügyi szempontból továbbra is problémát jelent az 1-es és 3-as osztály elhelyezése.¹⁹⁷

A filmlabor biztosítása

JANUÁR 23. Dobrányi Gézákat kinevezik a Magyar Filmlaboratórium Vállalat igazgatójává. A magyar színes filmlaborálás megteremtője korábban kulcsszerepet játszik abban, hogy az állambiztonság megbízható operatív pozíciókat építsen ki a hazai filmgyártás ellenőrzésére. A „Murányi” fedőnéven jelentő Dobrányi

Pécsi Ildikó Az aranyember című film (1962) forgatásán.

A Gertler Viktor rendezte alkotás színes technikai konzulense Dobrányi Géza volt

Gézát még 1946. július elsején, zsarolással szervezte be az államvédelem (ÁVO) I/2. Osztálya. A kollégákról, beosztottakról, veszélyes kémgyanus elemekről, de személyes környezetéről is jelentő „Murányi” jelentései közül jelenleg 91 ismert.

Igazgatói kinevezéséig megbízható hálózati személyként tartották számon, ezt követően (1976-ig) azonban már csak szóban jelent. Mészöly Miklósról és Polcz Alaine-ről szóló beszámolóit felhasználta a BM III/III-4. Osztály velük foglalkozó részlege is.¹⁹⁸

Nagy Gáspár megfigyelése

FEBRUÁR 13. A megfigyelés alatt álló költő, Nagy Gáspár Marczibányi téri estjéről legalább négy hálózati személy informálja a kulturális elhárítás irányítóit.

A fiatal katolikus költőt feltehetőleg korábbi tanulmányai miatt (a pannonhalmi bencés gimnáziumban érettségizett) „Szerzetes” fedőnéven ellenőrizték. Az eddig nyilvánosságra került dokumentumok alapján az első ismert jelentés 1971 februárjában készült róla: ekkor egyik tanára szolgáltatott róla adatokat a szombathelyi főiskolán. Nagy az állambiztonság figyelmét rendszerkritikai megnyilvánulásai, az erdélyi magyarság sorsával való (nacionalizmusnak minősülő) törődés, valamint a népi kultúra iránti érdeklődése miatt kelti fel.

Személyének feldolgozása, az ellene irányuló közvetlen intézkedések a fővárosba kerülése után kezdődtek meg. A könyvtárosgyakornokként dolgozó fiatalhoz – „érdeklődő olvasóként” – három ügynököt is bevezetnek. Egy „Mosolygó” fedőnevű női ügynök segítségével megpróbálták elcsábítani, majd munkahelyén „Tatár” is a könyvkölcsönzés ürügyén közeledett felé.

A legsikeresebbnek azonban az egykori fogdaügynök, majd pszichológus „Vitéz” bizonyult, akinek tartósan sikerült elnyernie a költő bizalmát, így neki legújabb verseit is megmutatta. Nagy Gáspárral mint egyre tekintélyesebbé váló ellenzéki személlyel több jel szerint két évtizeden át foglalkozott az állambiztonság. 1984-ben az *Új Forrás*-ban, majd 1986-ban a *Tiszatáj*-ban megjelent, Nagy Imrére emlékező versei botrányt kavartak, és a hatalom közvetlen fellépését is maguk után vonták.¹⁹⁹

Béremelés

MÁRCIUS 2. Egy hangulatjelentés szerint a csoportfőnökségen szóbeszéd tárgyát képezi egy 100-200 forintos fizetésemelés, miután a Honvédelmi Minisztériumban is történt egy hasonló arányú bérrendezés. Az ebéd-hozzájárulást 5,50-ról 7 forintra növelik.²⁰⁰

Tavaszi rendezvények biztosítása

MÁRCIUS 12. Belügyminiszteri utasítás szabályozza a „Forradalmi Ifjúsági Napok” néven (március 15., 21. április 4.) megrendezett ünnepségsorozat és az azt követő választások biztosításának rendjét. Eszerint a központi és megyei szerveknek rendkívüli eseményekre is fel kell készülniük. Az elérhető hálózati személyektől az egész országban hangulatjelentéseket kérnek. A választások előtt átfogó ellenőrzésekre kerül sor a jelölőgyűlésektől a tömegrendezvényeken át a sokszorosító gépek ellenőrzéséig.²⁰¹

Március 15. biztosítása

Március 14.

Kiállítás nyílik a Magyar Nemzeti Múzeumban az 1848-as forradalom 125. évfordulójának tiszteletére.

MÁRCIUS 15. Az előző évek tapasztalatai alapján a hatalom alaposan felkészül március 15-re. A KISZ a „Forradalmi Ifjúsági Napok” rendezvénysorozatával próbálja meg lekötni a fiatalokat. Hivatalos programokat szerveznek az összes „problematis” emlékhelyre, és a kirendelt ünneplők mellett mozgósítják a Munkásőrséget, sőt 600 ifjúgárdistát is. Az oktatási intézményekben kötelezővé teszik egész napos (!) kirándulások és megemlékezések szervezését, azzal a reménnyel, hogy így sikeresen kivonják a fiatalokat a városi ünnepekről.

Az ifjúsági elhárításnak, azaz a BM III/III-2. Alosztálynak dolgozó ügynökök több tervezett akcióról is beszámolnak. Az ünnep előtt 11 személyt helyeznek előzetes letartóztatásba, 13 személyt szabadlábon tartva nyilvánítanak, 10 főt rendőrhatalmági felügyelet alá helyeznek, 11 személyt figyelmeztetnek, 125 személlyel pedig „nevelő jellegű” beszélgetést folytatnak – méghozzá sikeresen, mert az érintettek közül senki sem mer részt venni az ünnepeken. A nap folyamán minden korábbinál durvábban lépnek fel a tüntetőkkel szemben (gumibotózás, fenyegetés, személyi igazolványok elvétele).

engedélyezik a belügyi nyomozás megindítását. Az ügyet végül május 23-án rendőrhatalósági figyelmeztetéssel zárják le.

Az eset jól demonstrálja a szigligeti alkotóház állambiztonsági ellenőrzését, vagyis hogy a kiemelt objektumot ügynökök sora és a személyzet is megfigyelte. A tetteért bocsánatot kérő Csurka az eljárások során ezzel kapcsolatban többször tiltakozott a „spicliszkedés” és „feljelentgetés” ellen. Nem véletlenül: Csurka az állambiztonsági presszióról személyes emlékekkel is rendelkezett, mivel a forradalom leverése után, 1957. augusztus 16-án, a kistarcsai internálótáborban „Raszkolnyikov” fedőnéven beszervezték. A szabadulása érdekében tett nyilatkozat után azonban az együttműködést megtagadta, és amint azt a rendszerváltozás után nyilvánosságra is hozta, nem végzett ügynöki tevékenységet.²⁰⁵

A Darabbér

MÁJUS 22. Hajnali 6 órától házkutatást tartanak Haraszi Miklósnál, akit előállítása után a *Darabbér* című munkája miatt izgatással vádolnak meg. Szintén házkutatást tartanak azoknál, akiknél – vélhetően telefonjaik lehallgatása révén – további példányokat sejtene, így például Konrád Györgynél és az ellenőrzés alatt álló Imre Katalinnál. A munkát olvasó ismerősök közül tucatnyi személyt idéznek be.

1970 nyarán, miután kirúgták az egyetemről, Haraszi Miklós szemmel tartását elsősorban rendőri felügyelet alá helyezésével kívánták elérni. Ennek szabályait azonban többször megszegte, az intézkedések ellen éhségsztrájkba kezdett. A Vörös Csillag Traktorgyár marósaaként dolgozva írta meg élményeit, amelynek megjelentetésére 1971 júliusában szerződést kötött a Magvető Kiadóval. Az 1973 januárjában leadott mű lektori jelentését olvasva azonban a kiadó ÁVH-s múltú vezetője, Kardos György elállt a publikálástól. Az állambiztonság 1973. május 21-én a kiadóban lévő példányt a lektori jelentéssel együtt lefoglalta. Minderre azt követően került sor, hogy május 2-án Várady Tibor (korábban az *Új Symposion* felelős szerkesztője) a kézirat egy példányával lebukott a jugoszláv határon.

Haraszi Miklós és Konrád György vallomását (tiltakozását) videóra is rögzítették. 1974. június 7-étől a büntetőeljárást szabadlábra helyezsük mellett folytatták tovább. A hatalom az ügyben mozgatott hálózati személyek révén időközben értesült az értelmiségi közvélemény negatív

viszhangjáról (pl. „ez az első koncepció per 1956 óta”). Az eljárás során így ejtettek azt a vádpontot, amely egy Brezsnjev–Kádár-fotót értékelt izgatásként. A bírósági tárgyalás – amely először a bírónő betegsége, majd a bizonyítékok hiánya miatt elrendelt pótnyomozás következtében elhúzódott – komoly kellemetlenséget okozott az illetékeseknek, ráadásul az ügy az ellenzék demonstratív fellépése miatt egyre kínosabbá vált. Végül 1974 januárjában Haraszi Miklóst nyolc hónapra ítélték, három évre felfüggesztve. Az ügy kezelését – negatív példaként – Kádár János többször is felemlgette a belügyi, illetve a pártvezetés előtt. A Nyugatra kijuttatott könyvet számos országban kiadták, ezzel az MSZMP a nemzetközi propagandaháborúban is jelentős vereséget szenvedett.²⁰⁶

Bajánsenyei úttörők

MÁJUS 27. Bajánsenyén, a BM III/III. Csoportfőnökség pártbizottsága által patronált iskolában úttörőavatáson vesz részt néhány elvtárs. A tanulmányi és mozgalmi munkában kimagasló úttörőknek könyvjutalmakat is átadnak.²⁰⁷

A miskolci popfesztivál, a Bródy-ügy

JÚNIUS 10. Megrendezik a miskolci popfesztivált, a népszerű együttesek egyik legnagyobb nyári seregszemléjét. A helyszínre érkező 4-5 ezer fiatal ellenőrzésében egy fővárosi operatív csoport is besegít. Az előző napi igazoltatásokat követően többen a rendőrségi fogdában töltik az éjszakát, amit Bródy János a színpadon is megemlíti a koncert közben. A diósgyőri stadionban a színpadtól távol, a lelátókon helyet foglaló rajongók dühét azonban nem ez váltja ki, hanem a rendezvényt biztosító Ifjú Gárda, amely keményen fellép egy fiatallal szemben, aki a lelátóról befut a sportpályára. Az ezt követő rendezavarás miatt 17 főt állítanak elő.

Bródy János rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesül, ezzel együtt féléves színpadi eltiltással sújtják, és később eljárás is indul ellene izgatás miatt. Bródyt 1973. október 19-én a miskolci járásbíróság

Június

A Magvető Kiadónál megjelenik Tandori Dezső *Egy talált tárgy megtisztítása* című verseskötete.

Június 10.

Miskolcon nagyszabású popfesztivált rendeznek, amit a sajtó csak „kis magyar Woodstock-ként” emleget.

Június 10.

Átadják a Déli pályaudvar új épületét.

első fokon felmentette. Ezt követően Aczél György személyesen bírálta Biszku Bélának írt levelében, szigorúbb ítéletet, és a zenész megbüntetésének lehetőségét keresve. Másodfokon végül 5000 forint bírságot szabtak ki Bródyra.²⁰⁸

Az ifjúsági és a kulturális elhárítás

JÚNIUS 14. A Belügyminisztérium tájékoztatást készít a pártvezetés számára a kulturális és ifjúsági területen együttesen végzett titkoszolgálati munkáról. Az összefoglaló szerint, országos szinten, „nacionalista politikai platform” alapján mintegy 200-210, „jobboldali revizionista platform” alapján mintegy 120-130, „ábaloldali, anarchista platform” alapján mintegy 60 személyt tartanak ellenőrzés alatt, és a megfigyeltek kapcsolataiként nagyjából ugyanennyi személy van még a szervek látókörében. A terület elemzése megállapítja, hogy az ellenséges tevékenységet folytatók nincsenek vezető pozícióban, de változás következett be aktivitásuk és külföldi kapcsolataik mértékében, illetve egymáshoz való viszonyukban. Tevékenységük kapcsán a Belügyminisztériumban a fő hajtóerőnek az imperialista fellazítás technikáit látják. Az elemzők a nemzetközi érintkezés és az osztályharc minden területére (diplomácia, kultúra, tudomány) kiterjedő törekvéseket észlelnek. A marxizmus „felhígítása” és a nyugati kultúra iránti érdeklődés kihasználása az ifjúság körében különösen nagy veszélyforrásként jelenik meg.

Az állambiztonság munkatársai sajátos munkamegosztást tételnek fel az imperialista hatalmak között. Ezek szerint az amerikai és angol követségek főleg a tudományos és kulturális értelmiségi réteg, illetőleg a gazdasági területek irányában folytatják tevékenységüket, az NSZK képviselete elsősorban újságírók és műszakiak felé dolgozik, a francia és olasz nagykövetség, illetve a kulturális intézetek pedig a fiatalság felé aktivizálódnak. A könyvtárakban hozzáférhető nyugati kiadványok, a kulturális programok, filmvetítések (1969-ben például 22 ezren nézik meg az Apollo-filmeket az amerikai követség mozitermében) a BM szemében egytől egyig a fellazítás eszközeként jelennek meg. Számítások szerint a követségeknek összesen 1500 társadalmi kapcsolata van, közülük többet ellenőriznek.

Az elemzésben a nacionalizmus, a cionizmus és az anarchizmus befolyásának növekedésével és antiszocialista nézetek terjedésével számol-

nak, ugyanakkor megnyugodva állapítják meg, hogy ezek a tendenciák nem érik el a munkásfiatalokat. A kínai és albán követségek esetében csak 15-20 kapcsolattal számolnak, akik vélhetően hírszerző tevékenységet folytatnak. Ugyanakkor veszélyként érzékelik az összefogás lehetőségét a jobboldali revizionisták és az ultrabalosok között. Emellett megállapítják, hogy új eljárásokat tesznek szükségessé a korábban nem tapasztalt március 15-i rendzavarások.²⁰⁹

Akcióban az ifjúságvédelem 1972. október 24-én

Állambiztonsági eljárások

JÚNIUS 30. Megújított rendelkezés rögzíti a titkos-szolgálati tevékenység két szakaszának, az előzetes ellenőrzésnek és a bizalmas nyomozásnak a szabályait. Eszerint előzetes ellenőrzés magyar állampolgár ellen két hónapig folytatható, ami alatt az állampolgári jogokat korlátozó intézkedést nem lehet hozni. Az időszak lejártakor a keletkezett adatok értékelése után dönteni kell az ellenőrzés megszüntetéséről, lezárásáról vagy a bizalmas nyomozás kezdetéről. (A lezárás történhet nevelő jellegű beszélgetéssel vagy szignalizációval is). Bizalmas nyomozás csak bűncselekményre utaló magatartás esetén kezdeményezhető.²¹⁰

Ifjúságvédelmi munka

JÚLIUS 4. Miniszteri utasítás szabályozza az ifjúságvédelmi munkát. A direktíva szerint a hatékony munka és a gyorsabb eredmények elérése érdekében a felderítést különösen a hangadók felé kell koncentrálni. A bűncselekmények megakadályozása mellett azok bekövetkezése esetén a differenciált intézkedések és az utóellenőrzés módjait is ki kell dolgozni. Hangsúlyosan kell figyelni a tömegeket vonzó politikai, kulturális és sportrendezvények biztosítására. Az ellenséges személyek elrettentésére a lejáratus, szembeállítás módszerei mellett nevelő jellegű intézkedéseket is érdemes kezdeményezni. Ilyen a szülők figyelmeztetése gyermekkorúak esetén, illetve a munkahelyi vezetők vagy szülők jelenlétében történő figyelmeztetés, esetleg fegyelmi eljárások indítása, rendőri felügyelet elrendelése.

A parancs nyomán a hálózat és az SZT-állomány bővítését tervezik, elsősorban a „fertőzött” klubok, a „galerik” és a Nyugatra utazó ifjúsági és sportcsapatok ellenőrzésére.²¹¹

Törvénytelen avantgárd

AUGUSZTUS 27. Hatósági intézkedéssel bezáratják Galántai György balatonboglári kápolnaműtermét, a magyar neoavantgárd művészet ekkorra már országosan ismertté vált helyszínét, ahol négy éven át min-

Július 25.

Minisztertanácsi határozat rögzíti az állampolgárok által birtokolható lakások és üdülők nagyságát.

Július 30.

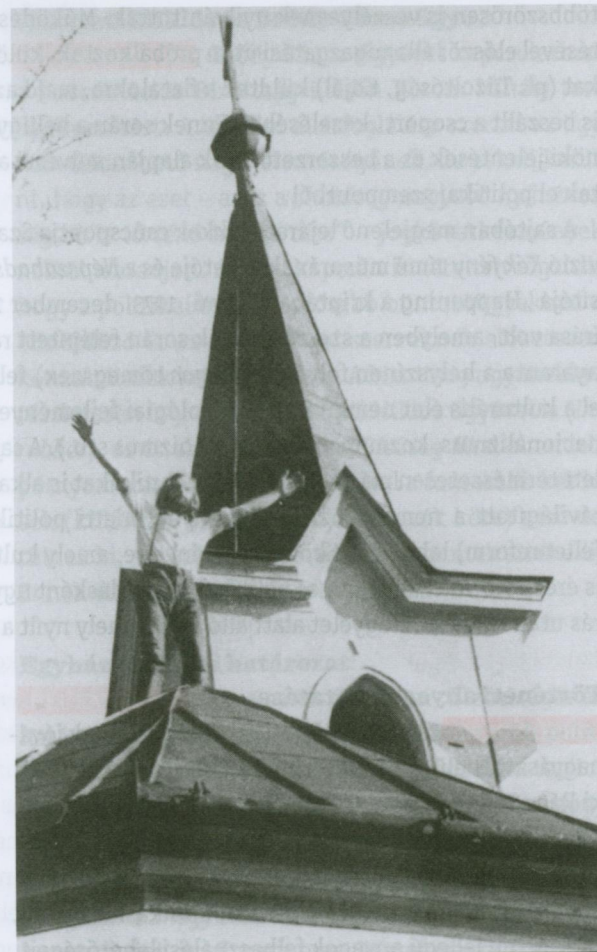
Magyarország csatlakozik az Általános Vámtarifa- és Kereskedelmi Egyezményhez (GATT).

Szeptember 18.

A diósgyőri Lenin Kohászati Művekben halálos balesetet szenved Vályi Péter miniszterelnök-helyettes.

Szeptember 21.

Nagycenken felavatják a Széchenyi István Emlékműzeumot.

Galántai György
a balaton-
boglári kápolna
tornyán

den nyáron számos kiállítást és rendezvényt tartottak. Az akciót – az állambiztonság néhány nappal korábbi intézkedési tervének megfelelően – a sajtó lejáratos kampánya kíséri.

Galántai György és művész barátai ellen 1969-ben indult meg a nyomozás. Ennek elsődleges indítéka a korábban romos, de a kezdeményezés révén rendbe hozott balatonboglári kápolnában megtartott nyári kiállítások voltak. Az avantgárd és egyéb modern képzőművészeti ága-
zatokhoz tartozó, önszerveződő társaság tevékenységét hamarosan

többszörösen is veszélyesnek nyilvánították. Működésük ellehetetlenítésével először államigazgatási úton próbálkoztak: különböző hatóságokat (pl. Tűzoltóság, Köjál) küldtek a fiatalokra, majd az állambiztonság is beszállt a csoport „kezelésébe”. Ennek során a belügyi szervek az ügynöki jelentések és a beszerzett fotók alapján művészi alkotásokat bíráltak el politikai szempontból.

A sajtóban megjelenő lejárato cikkek csúcspontja Szabó László, a televízió *Kék fény* című műsorának vezetője és a *Népszabadság* belügyi tudósítója „Happening a kriptában” című, 1973. december 16-án megjelenő írása volt, amelyben a szerző az évek során felépített rágalmakat (pl. a nyaranta a helyszínen folyó állítólagos tömegszex) felhasználva ítélte el a kulturális élet nemkívánatos ideológiai fejleményeit (anarchizmus, nacionalizmus, kozmopolitizmus, maoizmus stb.). A sajtókampány mellett természetesen más bomlasztási technikákat is alkalmaztak. Az ügyrávilágított a nemzetközi körülmények miatti politikai keményedés (ellenreform) lehetséges következményeire, amely kulturális területen is érezhető volt. Jellegzetes politikai megoldásként ugyanakkor a bezárás után tanácsi felügyelet alatt álló kiállítóhely nyílt a helyszínen.²¹²

Történeti anyagok kutatása

OKTÓBER 23. Az MSZMP Politikai Bizottságának jóváhagyásával belügyminisztériumi államtitkárrá nevezik ki Rácz Sándort, a BM III./III. első csoportfőnökét, aki a korábbi anyagok hozzáférhetőségét is felügyeli. Rácz parancsa újból szabályozza a BM Nyilvántartó Központ operatív irattáraiban lévő politikai, munkásmozgalmi, történelmi jellegű anyagok felhasználási lehetőségeit.

A lezárt állambiztonsági dossziékba a Párttörténeti Intézet, a Történettudományi Intézet és a HM Hadtörténeti Intézet kutatói tekinthetnek be, esetenkénti kérelmezést követően. Rajtuk kívül a kulturális, a propaganda- és hírközlő szervek (tévé, rádió, sajtó, film, színház stb.) megbíztottjai, valamint az egyetemek tudományos kutatómunkát végző tanárai kaphatnak engedélyt. Az iratokhoz főként politikailag meghatározott témákban (háborús bűnösök népbírószági anyagai, fehérterror eseményei, munkásmozgalmi események, partizántevékenység, felszabadulás, koalíciós korszak eseményei stb.) lehet hozzájutni.²¹³

Október

Nyilvánosan megjelenhet Bibó István első írása (a „Tanya és urbanizmus” című munkája) a *Valóság* című folyóiratban.

November 2.

Átadják a Barátság II. kőolajvezetékét és az új olajfinomítót Százhalombattán.

November 9.

Budapecsten megnyílik a Szovjet Tudomány és Kultúra Háza.

November 18.

A Minisztertanács határozatot fogad el a népesedéspolitikai feladatairól.

December 1.

Az egészségügyi miniszter rendelete szigorításokat vezet be az abortuszok végrehajtásával kapcsolatban.

Haraszi Miklós és Bródy János ügye

NOVEMBER 19. Bródy János ügyével kapcsolatban a Koordinációs Bizottság ülésén Korom Mihály tart tájékoztatást. A testület állásfoglalása szerint az ügy nem tekinthető nagy jelentőségűnek, de el kell kerülni, hogy az eset – azaz a „*hatóság nagyobb nyilvánosság előtt történő megsértése*” – jogkövetkezmények nélkül maradjon. Az ügy kapcsán ismételten rögzítik, hogy a politikai és a jelentősebb büntetőügyekben a bűnüldöző és az igazságügyi szerveknek előzetesen konzultálniuk kell egymással. A bizottság ugyanakkor részletesen foglalkozik Haraszi Miklós ügyével is (*Darabér*), és áttekinti a Fővárosi Bíróság által elrendelt pótnyomozás megállapításait. Mivel a fontosabb kérdések (külföldre juttatás módja, olvasók köre) nem derülnek ki, az intézkedést eredménytelennek értékelik. Ennek ellenére az eljárás folytatódik.²¹⁴

Egyházpolitikai határozat

DECEMBER 4. Az MSZMP Politikai Bizottságának határozata az egyházi vezetők minél nagyobb politikai szerepvállalását sürgeti. Az Országos Béketanács (OBT) és a Hazafias Népfront szerveit utasítják, hogy helyi szinten az egyházakat kapcsolják be a társadalmi összefogásokba, helyi akciókba. A dokumentum tartalmazza az együttműködéshez kielélt ideológiai konstrukciót is. Eszerint az összefogásra a szocializmus építése érdekében kerül sor, amiben világnézetétől függetlenül minden állampolgár részt vehet, hiszen a világméretű ideológiai választóvonal nem a hívők és az ateisták, hanem a szocializmus és annak ellenségei között húzódik.

Ezt a propagandában is hangoztatott, az egyházi vezetők nyilatkozataiban is visszaköszönő tételt árnyalja a pártnyilvánosság számára kiadott utasítás: „*A politikai együttműködés továbbfejlesztése az egyházakkal,*

valamint az egyházak megnövekedett hitéleti aktivitása fokozottabban igényli a vallásos világnézet elleni eszmei küzdelem javítását". Így bár a határozatban kimondják, hogy az egyházak működését adminisztratív úton korlátozni nem lehet, azt is leszögezik, hogy meg kell követelni az állammal kötött egyezmény betartását a hitéleti tevékenységben. Emellett kampányt indítanak az esetlegesen még meglévő vallásos párttagok ellen. A dokumentum nyíltan a nemzetközi egyházi pozíciók elfoglalását tűzi ki célul.

Az állambiztonsági munka szempontjából az egyik legfontosabb utasítás ugyanakkor a mindennapi viszonyokat érinti: „Egyházi szövetségeinket [!] fokozottabban be kell vonni az egyházi reakció leleplezésébe, politikai, erkölcsi lejáratásába és elszigetelésébe. Szükséges, hogy a jövőben a progresszív egyházi személyek a támadásokkal szemben nagyobb védelmet kapjanak, és az állami, társadalmi szervezetek munkatársai egyházpolitikai kérdésekben állásfoglalásuk kialakításába vonják be az Állami Egyházügyi Hivatalt, illetve a felügyeletet gyakorló pártszervet.” Magyarán az MSZMP PB itt az egyházak felső vezetésében tevékenykedő hálózati személyek állambiztonsági eszközökkel történő megvédésére ad utasítást. Emellett célul tűzi ki azt is, hogy az együttműködő vezetők némítsák el az egyházakon belüli rendszerkritikus hangokat, az MSZMP érdekeit sértő kezdeményezéseket.

A hetvenes évek első felére az állambiztonság a katolikus egyházi vezetés jelentős részét hálózati személyként tartotta nyilván. A főpapokról vezetett dossziék azonban kevés esetben maradtak fenn vagy váltak kutathatóvá. Az iratmegsemmisítések mellett ennek egyik lehetséges indoka az lehet, hogy a hetvenes években az egyházi elhárítás is engedélyezte a szóbeli jelentéstételt, sőt egyes esetek alapján az is látható, hogy a hálózati személyek és a BM külön szerződésben rögzítették jogukat és kötelességeiket.

A pártállami szervek és a főpapok kapcsolatáról rendelkezésre álló töredékes tényadatok, valamint az „ügynökkérdés” előtérbe kerülése jelentősen megnehezíti az egyházi vezetés számára adott mozgáster és kényszerpályák elemzését, a történetek több szempontú megközelítését. Az újabb kutatások mindenesetre a hálózati munka mellett az együttműködés és kollaboráció (illetve annak elutasítása) egyéb eseteit, az

December 18.

VI. Pál pápa egyház-jogilag megüresedettnek nyilvánítja az esztergomi érseki széket.

December 21.

Magyarország újra felveszi a nagykövetségi szintű diplomáciai kapcsolatot az NSZK-val.

előzményeket és a nemzetközi körülményeket is igyekeznek számba venni.

A kommunista hatalom „klerikális reakció” ellen meghirdetett, alig leplezett totális egyházellenes támadásának a katolikus egyházi vezetés is áldoztául esett. Nem csupán Mindszenty József, hanem majd mindegyik püspök börtönbe került vagy internálták. Az egyház bomlasztása több ponton erőszakosan indult meg. A terrorisztikus, zsaroló akciók és az egyéb, manipulatív intézkedések céljai között szerepelt a Rómával való szakítás, az egyházi hierarchia és a hívek (alsópapság) szembeállítás, az egyes közös-

ségek egymás ellen fordítása, illetve a kisközösségeken belüli kapcsolatok bomlasztása is.

Kezdetben ugyanakkor, sőt még az 1956-os forradalom idején is, a Szentszék következetes antikommunista álláspontja az ellenállást támogatta, ami megerősítette a hatalommal való együttműködést megtagadó egyháziak álláspontját. Később a hidegháborús enyhülés, Magyarország fokozatos kikerülése a nemzetközi elszigeteltségből és a Vatikán új keleti politikája mindebben döntő változást hozott. A diplomáciai tapogatózások, majd a hivatalos kapcsolat felvétele után a Szentszék és a Magyar Népköztársaság között megkötött részleges megállapodás jelölte ki az egyházpolitika kereteit. Az egyezés lehetővé tette a megfogyatkozott hierarchia kiegészítését, az egyházi struktúra helyreállítását, ugyanakkor erős jogosítványokat adott az államhatalom és – a pártállami szerkezet révén – végső soron az MSZMP kezébe. Ettől kezdve vezető egyházi tisztségekbe csak a hatalomhoz lojális személyek kerültek kinevezésre. E lojalitás felmérésének, kialakításának, illetve ellenőrzésének fontos – ugyanakkor nem kizárólagos – része volt az állambiztonsági megkörményezés.

Az egyházi oktatási intézményekben kiépített pozíciók révén a papi pályát választók megfigyelése már a lehető legkorábban (sokszor érettségi előtt, a jelentkezéskor) megkezdődött. A szemináriumokban igyekeztek megkörményezni a potenciális együttműködőket, a már be-szervezetteket pedig hálózati úton is segíteni próbálták „karrierjük” építésében. Az állam iránti lojalitásnak ugyanakkor számos más formá-

ja létezett: az állameskü, a Hazafias Népfrentba való belépés vagy épp a választási körlevelek felolvasása. Az egyházpolitika mindennapi ügyeit – az utazási kedvezményektől kezdve az építési engedélyeken át egészen a továbbtanulási lehetőségekig – az Állami Egyházügyi Hivatal intézte. A mindennapokban a tanácsokkal és egyéb hatóságokkal kellett egyezkednie egy falusi plébánosnak éppúgy, akár egy püspöknek. Az állambiztonság a hatvanas évekre az Állami Egyházügyi Hivatal (és így az MSZMP)

Ügynökök az egyházakban (1974. december 31.)

	Tmt.	Tmb.	Ügynök	Összesen	Pihent	T-lakás	K-lakás	R. katolikus	Református	Evangelikus	Izraelita	Kisegyház	Szekta
III/III csopf.	17	96	23	136		6	14	86	15	16	3	11	5
BRFK													
Áb-szerve	1	16	3	20	1	2	3	20					
Baranya	1	14		15		3		14	1				
Bács	1	8	1	10				10					
Békés		8		8		1		3	1	1		2	1
Borsod		12		12	1	4		8	3			1	
Csongrád	1	13		14		3		12	2				
Fejér		9		9		2		9					
Győr	1	14		15	3	3	1	14		1			
Hajdú		20		20		7		4	12			3	1
Heves		15	4	19		2		17	2				
Komárom		10	1	11		4		11					1
Nógrád		4	2	6		1		5		1		5	1
Pest		16	1	17			1	12	4	1		1	
Somogy		9		9		1		6	1	1			1
Szabolcs	2	11	6	19		3		7	5	1			
Szolnok		10		10		2	1	5	4				
Tolna		5		5	1			2		2			
Vas	1	12		13			1	13					
Veszprém		22		22		1		19	1	2			
Zala		9		9		2		9					
Összesen	25	333	41	399	6	48	21	286	51	26	3	23	10

beszállítójává vált. A titkosszolgálati eszközökkel végrehajtott intézkedések az egyházügy illetékesei által kidolgozott befolyásolási tervekhez igazodtak. mindeközben a hivatalban lévő egyházi vezetők számos, nem belügyi csatornán érintkeztek a hatalommal. Vagyis az állambiztonság számára hálózati személyként megjelenő püspökök együttműködő, kolaboráns tevékenységüket elsősorban nem ügynökként végezték, hanem egyházkormányzati intézkedések kiadásával és végrehajtásával tettek eleget a hatalom kívánalmainak.

	Foglalkoztatás időtartama (év)				Életkor (év)			
	Egyházi	Világi	1-10	11-20	21-30	20-35	36-60	60+
III/III csopf.	91	45	66	59	11	25	86	25
BRFK								
Áb-szerve	18	2	12	7	1	5	9	6
Baranya	14	1	11	3	1	7	6	2
Bács	7	3	6	4		2	6	2
Békés	6	2	2	4	2		5	3
Borsod	11	1	8	3	1		11	1
Csongrád	13	1	6	5	3	3	7	4
Fejér	9		5	2	2	1	5	3
Győr	15		6	7	2	4	6	5
Hajdú	19	1	10	8	2	1	11	8
Heves	18	1	7	9	3	5	9	5
Komárom	9	2	7	4		1	7	3
Nógrád	5	1	3	3		2	2	2
Pest	15	2	7	10			11	6
Somogy	8	1	6	3		4	4	1
Szabolcs	18	1	9	8	2		14	5
Szolnok	9	1	7	2	1		5	5
Tolna	4	1	2	3			4	1
Vas	13		5	7	1	3	8	2
Veszprém	17	5	13	6	3	5	12	5
Zala	9		5		4		5	4
Összesen	328	71	203	157	39	68	233	98

A Kádár-korszak állambiztonsági irataiban
hálózati személyként említett katolikus egyházi vezetők

Püspöki/érseki kinevezések	Beszervezés ideje	Név	Fedőnév
1964	1958	Brezanóczy Pál (rotariai címzetes püspök, 1969-től egri érsek)	„Kékes Pál”
	1964 előtt	Ijjas József (tagarai c. püspök, 1967-től az MKPK elnöke, 1969-től kalocsai érsek)	„Péter”
1969	1964 előtt	Zemplén György (esztergomi segédpüspök, a PMI rektora)	„Jánosi Zoltán”, „Wittman Karl”
1972	1961	Kádár László (veszprémi segédpüspök, 1975-től ugyanott megyéspüspök, 1978-tól egri érsek)	„Németh László”, „Noggel” „László”
	?	Klempa Sándor (veszprémi apostoli kormányzó)	
1973	1969 előtt	Szennay András (pannonhalmi főapát)	„Szemere” és „Szénási”
1974	1956 előtt	Kisberk Imre (székesfehérvári megyéspüspök)	„Berkesi Endre”
1975	1955	Timkó Imre (hajdúdorogi megyéspüspök)	„Kiss János”
	1968	Kacziba József (központi intézmények felügyeletével megbízott püspök)	„Lantos”
	?	Pálos Iván (esztergomi segédpüspök)	„János Pál”
	1965	Fábián Árpád (szombathelyi megyéspüspök)	„Alfonz” és „Beron”
	1967	Keresztes Szilárd (hajdúdorogi segédpüspök)	„Nyíri”, „Keleti”
1976	1958	Pataky Kornél (győri megyéspüspök)	„Kerekes”
1979	1972	Paskai László (veszprémi püspök, 1982-től kalocsai érsek, 1987-től esztergomi érsek)	„Tanár”
	1972	Bagi István (a PMI rektora, esztergomi segédpüspök)	„Blanc”
1982	1979	Szakos Gyula (székesfehérvári segédpüspök, 1982-től megyéspüspök)	„Szakács”

Püspöki/érseki kinevezések	Beszervezés ideje	Név	Fedőnév
1983	1981	Szendi József (veszprémi megyéspüspök)	„Szentesi József”
	1966	Dankó László (a PMI rektora, kalocsai érsek)	„Körmöczi”, „Bajai Péter”
	1982	Seregély István (egri érsek)	„Bánhegyi Gábor”
1987	1959 (1986)	Konkoly István (szombathelyi püspök)	„Mátrai”, „Várad József”
	1987	Gyulay Endre (szeged-csanádi püspök)	„Bogár Zoltán”

A Kádár-korszak állambiztonsági irataiban
hálózati személyként említett református egyházi vezetők

	Tisztség	Fedőnév
Bartha Tibor püspök	Tiszántúli Református Egyházkerület, 1958–1986	„Debreceni”
Békefi Benő püspök	Dunántúli Református Egyházkerület, 1962–1964	„Varga Dénes”
Győri Elemér püspök	Dunántúli Református Egyházkerület, 1943–1961	„Végvári”
Ráski Sándor püspök	Tiszáninneni Református Egyházkerület, 1964–1977	„Avasi József”
Szamosközi István püspök	Dunamelléki Református Egyházkerület, 1959–1977	„Szatmári”
Kocsis Elemér püspök	Tiszántúli Református Egyházkerület, 1987–1994	„Rajnai”
Kovács Attila püspök	Dunántúli Református Egyházkerület, 1979–1991	„Keresztes/Keresztes Péter”
Kürti László püspök	Tiszáninneni Református Egyházkerület, 1977–1991	„Zempléni”
Tóth Károly püspök	Dunamelléki Református Egyházkerület, 1977–1991	„Tolnai Lajos”, „Aldebrői”

A töredékesen fennmaradt anyagok alapján az azért megállapítható, hogy mint minden más „elhárítási területen”, az egyházi hálózati személyek esetében is számos magatartástípus létezett, amely mind az ügynöki munkában, mind a más hatalmi szervekkel való viszonyban megfigyelhető. Általánosságban ugyanakkor az is elmondható, hogy a megismerhető esetek a beszervezési folyamat alaposságáról, hosszú időtartamáról árulkodnak. (A szervek többnyire a kifárasztásos technikával, a fokozatos bevonás módszerével dolgoztak.)

A történetek megértésével kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy az egyházvezetők döntéseinek háttérében döntő mértékben az egyházzól alkotott felfogásuk különbsége állt (pl. ki mennyire tartotta fontosnak az egyház egységének megtartását az egyházbomlasztó törekvésekkel szemben). Ugyanakkor aktuális kérdésekkel olyan személyi ügyek, örökségek is összefonódtak, mint Mindszenty József sorsa. Az ő megfigyelése, haláláig történő ellenőrzése (a BM III/I Csoportfőnökség, azaz a hírszerzés révén) a hatalom számára számos egyházpolitikai játszámra adott lehetőséget.

A katolikus egyházi vezetőkkel kapcsolatos állambiztonsági munka nem értelmezhető nemzeti keretek között. A II. vatikáni zsinat megnyitásától (1962) kezdődően a titkosszolgálati munkában a hírszerzés vált meghatározóvá. A szocialista társszervekkel végzett együttműködésben a magyar hatóságok kiemelt szerepet kaptak a Szentszék ügyeinek kifürkészésében. Az 1964-es megállapodás lehetőségét kihasználva a Pápai Magyar Intézet kiemelt szerepet kapott a hírszerző munkában. Így a III/III-asok által éveken át tanulmányozott és fokozatosan beszervezett egyházi vezetők lehetőségeit végül a hírszerzés igyekezett kiaknázni. Ezzel együtt az is megfigyelhető, hogy a hazai egyházi elhárításban sikeres és megfelelő nyelvismeretet elsajátító tartótisztek előléptetésükkor a hírszerzés állományába kerültek.

Az állambiztonság hálózati személyként tartotta nyilván a református egyházi vezetés számos tagját, a püspökök jelentős részét is. Az erről szóló dokumentumok (az ún. hatos karton, jelentések, összefoglalók) szerint a hálózati beszervezésekre legkésőbb az egyes tisztségek elnyerése előtt, de inkább évekkor korábban került sor. A lelkészek állambiztonsági megkörményezése, behálózása, majd a velük folyta-

tott titkos kapcsolattartás elsősorban a lojalitás biztosítását szolgálta. A munka sikeréhez a református egyház esetében is hozzájárult az 1945 után meginduló egyházüldözés, az egyházra nehezedő nyomás, majd az 1956 utáni tömeges megtorlások hatása. (A forradalom után egy konstruált perben például halálra ítélték és kivégezték Gulyás Lajos levéli lelkészt.)

A református egyház esetén az állambiztonság ritkábban alkalmazott nagyszabású pereket, nyilvános eljárásokat. Ennek egyik oka talán az lehetett, hogy a katolikustól eltérő egyházszerkezetből adódóan viszont – a választott funkcióknak köszönhetően – a református egyházban gyorsabban végre lehetett hajtani az Állami Egyházügyi Hivatallal egyeztetett, annak sürgetésére végrehajtott személycseréket, így például a reakciónak tekintett lelkészek áthelyezését (állambiztonsági szaknyelven: „kiszorítását”). Az erre különböző motivációból (felelősségetikai megfontolások, mozgástér tágítása, karrier stb.) vállalkozó egyházi vezetők intézkedései tekinthetők a hatalommal való kollaboráció legfontosabb vetületének.

Az eddig feldolgozott ügynöki esetek alapján számtalan motiváció és együttműködési típus felvázolható. Az állambiztonság számára átadott jelentések ugyanakkor sok esetben tanácsadó, szakértő anyagként is olvashatók, egyes anyagok pedig a hatalom befolyásolásaként, javaslattételként is értelmezhetők. A dossziékban természetesen ott vannak a rivális csoportok, teológiai iskolák tagjai elleni rosszindulatú besúgások is. A fennmaradt jelentésekből jól látszik, ahogy a hálózati személyek magukévá tették a puha, emberarcú szocializmus, a békés egymás mellett élés egyházpolitikai irányelveit. Sőt olyan teológiai megalapozottságú elméletek (keskeny út teológiája, szolgálat-teológia) elterjedése is nyomon követhető bennük, amelyek a létező szocializmus elfogadására ösztökélték a híveket.

Az állambiztonsági behálózás egyik fő célja – az egyházak pacifikálása mellett – az egyházdiplomáciai szolgálat megalapozása volt, azaz igyekeztek Magyarországról kedvező képet kialakítani és elfoglalni a nemzetközi egyházi szervezetek pozícióit. E törekvések részint a III/III-as aktákból is érzékelhetők, a külföld felé irányuló titkosszolgálati munka részleteinek megismeréséhez azonban a hírszerzés dossziéinak alaposabb feldolgozására lenne szükség.²¹⁵

Újabb panaszok

FEBRUÁR 1. A III/III-2. és 4. osztály pártalapszervezeteiben továbbra is a szobák túlszűfoaltságára panaszkodnak. A hangulatjelentés szerint a dolgozók úgy vélik: az alapos értékelő-elemző munka nem könnyű négy-hat fős dolgozószobákban.²¹⁶

A nemzeti ünnep biztosítása

MÁRCIUS 15. 1974-ben minden korábbinál nagyobb készültséget rendelnek el március 15-ével kapcsolatban. Az ünnepség biztosításának részleteit Fejti György, a KISZ KB egyik munkatársa már 1973 októberében elkezdte kidolgozni. Fejti, illetve a KISZ KB külön erre a célra létrehozott bizottsága ettől kezdve napi kapcsolatban állt az állambiztonsággal. Az előkészítő munkát a moszkvai pártfőiskolai képzésről hazatért Horváth József (későbbi csoportfőnök) irányította, miután kinevezték a III/III-2. (ifjúságvédelmi) Osztály vezetőjévé.

Az állambiztonság 35, a BRFK bűnügyi és köztörvényes vonala pedig 20 hálózati személyt mozgósít az

Január 31.
Minisztertanácsi határozat születik a helyi címerek és zászlók tervezéséről és használatáról.

Február 2.
Lékai László címzetes püspököt esztergomi apostoli kormányzóvá nevezi ki a Szentszék.

Március 19–20.
Az MSZMP KB leváltja a gazdasági reform kidolgozóit és támogatóit: Nyers Rezsőt, Ajtai Miklóst, Fehér Lajost, Aczél Györgyöt, Sarlós Istvánt. A munkáosztály helyzetével kapcsolatos határozatot fogadnak el.

Március 21.
Átalakítják a minisztertanácsot a pártvezetésben történt változásoknak megfelelően: Ajtai Miklóst és Fehér Lajost nyugdíjazzák, és Aczél Györgyöt, valamint Borbándi Jánost nevezik ki miniszterelnökké helyettesé.

Április-május
A Magyar Televízió megrendezi az első karmesterversenyt.

esemény előtt, hogy kísérje figyelemmel a tüntetéseket, a megelőző intézkedések kidolgozásába azonban lényegesen több hálózati személyt vonnak be. Magát az információgyűjtést általános feladatként rendelik el az ügynökök és sztr-tisztek számára. Az ünnepség biztosításában végül 125 operatív tiszt, 500 egyenruhás és 50 civil ruhás rendőr, 1200 munkásőr, 400 ifjúgardista, 30 rádiós közlekedési járőr, illetve URH-gépkocsi, 5 hangszórós gépkocsi és 6 vízagyú vesz részt. Ezenfelül készenléti tartalékban áll a Forradalmi Rendőri Ezred, valamint a Budapest környéki kaszárnyákban több határőr- és honvédalakulat. A központi utasítás szerint a feltűnően nagy kokárdákat, illetve nemzeti színű szalagokat le kell vetetni, és fel kell jegyezni az illető adatait. Tömegessé válik a „megelőző” beszélgetés gyakorlata is.

1974 után az ünnep állambiztonsági jelentősége számottevően csökkent. Míg 1974-ben 550, 1975-ben már csak 339, 1976-ban 181, 1977-ben pedig mindössze 26 személy ellen történt rendőri intézkedés. 1978 és 1982 között gyakorlatilag nem is volt szükség komolyabb rendőri beavatkozásra.²¹⁷

Krassó György házassága

ÁPRILIS 26. Krassó György feleségül veszi Philipp Katalint, és a 70-80 fős esküvői vendégseregéről – köztük a megjelent ellenzéki személyekről – számos ügynöki jelentés beszámol.

A rendszerkritikus nézeteit folyamatosan hangoztató, 1956 hagyományát éltető Krassó György megfigyelése során számtalan alkalommal terveztek hatósági intézkedéseket. Többször elbeszélgettek vele, rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesült, a retorziók részeként pedig munkáját is elveszítette. Magánéletét a legapróbb részletekig ellenőrizték. Az áprilisi eset érdekessége, hogy Krassó apósa, Philipp Tibor, az egy-

kori ÁVH-s vizsgáló-(vallató)tiszt három-négy évvel korábban egy ügynöki jelentés szerint: „megfenyegette, hogy az ő keze messzire elér stb., amit Krassó azzal utasított vissza, hogy őt már annak idején aktív tisztnek is megfenyegették, mégsem ijedt meg, hogy venné komolyan egy kiszuperált tiszt fenyegetését.”

A veszélyesnek minősülő személyek későbbi átrostálása után, 1975. február 20-tól Krassó György kiemelt figyelődossziés személynek számított. Mivel azonban az ellene gyűjtött terhelő anyagok büntetőeljárás lefolytatására nem voltak alkalmasak, 1975. október 30-án külön terv készült operatív (titkos nyomozati) úton történő visszaszorítására a BRFK III./III-D Alosztályán. Ennek során felmerült többek között a perújrafelvétel lehetősége, nyugdíjának felülvizsgálata, egyetemi felvételiének kivizsgálása, tanulmányainak akadályozása, valamint útleveleinek bevonása „kiutazása közérdeket sért” indoklással. Mindez csak részlegesen valósult meg (Krassó 1974-ben, fellebbező levelei után kapott ismét útlevelet). Ugyanakkor továbbra is számoltak „veszélyességével”: egy 1978. februári 27-i határozat szerint „M(ozgósítás)-esetén továbbra is őrizetbe veendő.”²¹⁸

Az utolsó jelentés a „Tanártól”

MÁJUS 3. A „Tanár” fedőnéven számon tartott Paskai László utolsó (ismert) jelentése is bekerül az egyházi elhárításnál vezetett munkadossziéba. Az anyag Mindszenty Józsefről és a Szent Tamás Kongresszusról szól. A jelentés egy kilenc évig tartó kapcsolat utolsó dokumentuma.

Keresztury György, a Központi Szeminárium, illetve az egyházi felsőoktatás elhárításával foglalkozó szakember 1965. november 13-ától találkozott rendszeresen az ott spirituálisként dolgozó Paskaival. Az őt ügynökjelöltnek tekintő állambiztonsági tiszt éveken át panaszkodott – sőt magyarázkodásra is kényszerült –, amiért képtelen volt hasznosítható információkat beszerezni beszélgetőtársától.

A fennmaradt „jelentések” rendszerint jóindulatú jellemzéseket tartalmaztak, több feljegyzés pedig arról szólt, hogy a spirituális tartózkodott az írásos anyagok elkészítésétől. Paskai László külföldi utazásai – amelyekről kénytelen jelentéseket írni – mégis lehetőséget adtak

Május 17.
Felavatják Budapesten a Nemzetközi Vásárközpontot.

Keresztury György és Bozsik László, az egyházi elhárítás munkatársai

lassú kompromittálására, noha Keresztury értékelésében még ekkor is visszatérő elemként szerepelt, hogy „jelöltünk [...] anyagában továbbra is fellelhető az óvatosság, hogy minél kevesebb névről és konkrétumról kelljen beszélnie.” Emellett az is előfordult, hogy a „Tanár” nem jelentett olyan dolgokat, amelyekről az állambiztonságiak más forrásból tudomást szereztek. A fázasztásos technikával dolgozó belügyes a Gellért cukrászdában vagy a Gundelben megtartott találkozók során fokozatosan közelített az időközben filozófiatanárrá kinevezett jelölthöz. Megpróbálták bevonni a ferences rendi választás manipulálásába is.

1972-ben Bozsik László őrnagy lett a „Tanár” új tartótisztje. Az általa vezetett dosszié utalásaiából csak annyi sejthető, hogy 1972 márciusában valamilyen drámai beszélgetésre kerülhetett sor köztük, amelynek során az egyes korábbi „elszólásokat” felhasználva Bozsik „meggyőzte” áldozatát az együttműködés szükségességéről.

Mindenesetre a Bozsiknak szóló első, kézzel írt és fedőnévvel aláírt jelentés 1972. március 3-án kelt, a június 16-i jelentésén pedig a „Tanár” már mint „ügynök” szerepelt. Az átminősítés következtében a találkozásokra ettől kezdve a „Palotás” fedőnevű konspirált lakásban került sor. A dossziéba kerülő jelentések hangneme mindazonáltal keveset változott, és az anyagok továbbra is túlnyomórészt személytelen információkat tartalmaztak.²¹⁹

Állam- és közbiztonsági jogalkotás

MÁJUS 6. A Koordinációs Bizottság ülésén egyeztetnek a Belügyminisztérium és szervei tevékenységét szabályozó, elavult rendelkezések megújításáról, és egységes jogszabály megalkotását kezdeményezik. Az anyagot véleményezés után a Politikai Bizottság elé terjesztik.²²⁰

Május 28.
Először rendeznek központi érettségi-felvételi írásbeli vizsgákat matematikából és fizikából.

Nyári kirándulások

AUGUSZTUS 19. A III/III-1. Osztály pártalap szervezete autós kirándulást szervez Kiskörére, ahol megtekintik a vízlépcsőt, és üzemlátogatáson vesznek részt.²²¹

A „Subások” fedőnevű nyomozás

AUGUSZTUS 29. „Subások” fedőnéven nyomozás indul Ilia Mihály és ismerősei ellenőrzésére. A cél a szegedi egyetemi tanár kapcsolatrendszerén keresztül a nép-nemzeti értelmiség hangadóinak megfigyelése.

Törekvéseik, mindennapos beszédtemáik, a kényes ügyek (az erdélyi magyarság helyzete, így például az 1974. szeptemberi letartóztatási hullám) megtárgyalása elsősorban ügynökök révén jut a kulturális elhárítás tudomására. Az információk, amellett, hogy a kulturális életben jelenlévő feszültségekről, elfedett törésvonalakról tanúskodnak, jól jelzik a hatalom szándékait is, hogy ezeket kihasználva pacifikálja az értelmiségi területet. A megfigyelték több esetben észlelték az ellenük folyó munkát. A felderítés mélysége azonban a hiányzó dossziék miatt ma csak töredékesen ismert. A nyomozás mindenestre inkább csak olyan megfigyelési munkának tűnik, amely különböző politikai játszmákhoz, az Aczél György által irányított kultúrpolitika-hoz szolgáltatott belső (olykor intim részleteket is tartalmazó) információkat.

Annyi bizonyos, hogy Kiss Ferenc irodalomtörténész lakásába egyik erdélyi útja alatt valószínűleg lehallgatókészüléket is beszereltek. A szervek érdeklődését az is felkeltette, amikor a „Sziklai Barna” fedőnevű hálózati személy Kiss Ferenc szentendrei telekvásárlási és lapalapítási szándékáról jelentett, illetve amikor „Visegrádi László”, Csoóri Sándor esztergomi telekszomszédja is felhasználhatóvá válik.

Magáról Csoóri Sándorról a kulturális elhárítás tisztjei több mint három évtizeden át gyűjtöttek adatokat, méghozzá nem csupán közsszepléseivel, hanem magánéletével kapcsolatban is. Csoóriról az 1957 és 1989 közötti időszakból 65 ügynök mintegy 938 jelentése (csaknem kétezer oldal) maradt fenn. Megfigyelésében és az ellene folytatott intézkedésekben – dokumentálhatóan – több mint 200 belügyes vett részt.

Június 11.

Az MSZMP KB határozatot fogad el a magyarországi cigányság helyzetéről.

Június 17.

Budapesten megnyílik az első Domus lakberendezési áruház a Róbert Károly körúton.

Július 1.

Megalakul az egész hazai szénbányászati ágazatot irányító Magyar Szénbányászati Tröszt.

Szeptember 1.

A világgiacon bekövetkezett olaj- és energiahordozó-árrobbanás következtében Magyarországon 25%-kal emelkedik a tüzelőanyagok, 40%-kal a benzin ára.

Megnyilatkozásai, írásai miatt a költőt többször süjtötták szilenciummal és más retorziókkal, a róla készült összefoglaló jelentések pedig rendszeresen a vezető kultúrpolitikusok asztalára kerültek. A pártközpontban ezeket is felhasználták, amikor a hetvenes években kidolgozták a nép-nemzeti ellenzék kezelésének terveit. Sőt Aczél György a kulturális elittel folytatott személyes beszélgetéseiben is hasznosította az ilyen típusú megfigyelések eredményeit.

A töredékesen fennmaradt iratokban éppúgy olvashatunk a hatvanas években összejáró belvárosi asztaltársaságról, mint az *Eszmélet* című lap megalapításának kísérletéről, vagy az Írószövetség különböző időszakokban megtartott, viharos hangulatú közgyűléseiről. Az ügynöki jelentések a meghatározott szem-

A „Subások” fedőnevű nyomozáshoz készített állambiztonsági ábra

1. számú melléklet

Szigorúan titkos !

Azok a fontosabb hazai kapcsolatok, akik ellenséges tevékenységével egyetértettek, támogatják célkitűzéseit

Felső kapcsolatok:

Kiss Ferenc
Irodalomtört.
Bp-1 lakos

Csoóri Sándor
Író
Bp-1 lakos

Ilia Mihály
Irodalomtört.
Bp-1 lakos

Csepely István
biológus
Sopron

Tanítványok, "kinevelt káderek"

Csepely Miklós
Füzi László

Zalán Tibor
Lengyel András

Duró Győző
Baka István

Ambrus Lajos
Rékasi János

Molnár Imre
Kapiller Ferenc

Bizalmát élvező, már valamilyen "pozícióban" lévő kapcsolatok

Dr. Péter László
Kovács András

Szigethy Lajos
Lezsák Sándor

Cs. Varga István
Pete György

Péntek Imre
Görömböi András

Szűcs Mária
Sümei Eszter

Veres Miklós
Vekkerdi László

Bakos István

Szeged Széchenyi

Szeged Pálya

Szeged MK-Is

Lakitelek Művel.

Eger

Szombathely

Szombathely

Debrecen

Báta

Báta

Budapest

Budapest 159

Budapest

pontrendszer szerint rögzítették a költő szűkebb vagy tágabb körben megfogalmazott gondolatait, véleményét az ország erkölcsi állapotáról, az irodalompolitikáról vagy a határon túli magyarok helyzetéről.

Csoóri Sándor több nyomozásnak is célszemélye volt. A „Subások” fedőnevű ügyet követően, a nyolcvanas évek elején „Csókás” fedőnéven figyelték meg. Közéleti szerepvállalásairól, annak hatásairól részletes beszámolókat írtak a környezetébe irányított hálózati személyekkel, így többek között hírt adtak a kisebbségi helyzetben élő magyarok melletti kiállásáról, a Charta-nyilatkozatok aláírásáról, a bős-nagymarosi vízlépcső elleni fellépéséről, vagy az MDF létrehozásáról.²²²

Védett hálózati személyek

SZEPTEMBER 13. Miniszteri parancs rendelkezik az állambiztonsági szervek különlegesen fontos hálózati személyeinek és a bizalmas nyomozás alatt álló egyes személyek hatékonyabb védelméről. Ennek érdekében a fokozott jelentőségű ügyek célszemélyeinek vagy hálózati személyeinek adatait ettől kezdve titkosítottnak kezelik. Más szervek velük kapcsolatos érdeklődésekor (priorálás) a nyilvántartás rendszeréből nem kaphatnak információkat, illetve nemleges választ kapnak arra a kérdésre, hogy szerepelnek-e a hálózatban. Egyúttal az ilyen megkeresésekről értesíteni kell az esetet, személyt titkosító illetékest is.²²³

Szeptember 12.
Szervezetileg is különválasztják a rádiót és a televíziót, és Állami Rádió és Televízió Bizottságot állítanak fel.

Jogszabályok az állambiztonságról

SZEPTEMBER 24. A „szocialista törvényesség” érvényesítésének újabb fejezeteként önálló jogszabályokat alkotnak az állambiztonsági munkáról. A részletekkel kapcsolatban a Politikai Bizottság elfogadja az állam- és közbiztonság jogszabályainak elvére vonatkozó anyagot. Rögzítik azt is, hogy a rendelet ne nevezze meg a korszerű technikai eszközök alkalmazását, ezzel belső határozatban foglalkozzanak.

A szabályozással kapcsolatban fontos alapelvnek tekintik az állampolgárok részvételének bővítését az állam- és közbiztonság védelmében, valamint az állami, társadalmi és más belügyi szervek együttműködését. Kádár János a napirend vitájában kijelenti: „Ne gyűjtsünk be a szocialista

rendszerben negatívnak tűnő problémát [...], ne mondhassák, hogy a szocialista országban lám, hogy néz ki a demokrácia.”²²⁴

Az evangélikus egyházi vezetés behálózása

SZEPTEMBER 25. Budapesten felavatják az Evangélikus Teológiai Akadémia új épületét, amely újabb kézzel fogható jele az állam és az egyház rendezett viszonyának. E látszat megteremtésének hátterében ugyanakkor évtizedeken át tartó manipulatív intézkedések és titkoszolgálati törekvések is kimutathatók.

Az állambiztonság az evangélikus egyházi vezetésnek is jelentős részét hálózati személyként tartotta nyilván. A fennmaradt dossziék tanúsága szerint a hatalommal többé-kevésbé nyilvánosan együttműködő, a Hazafias Népfront eseményein, a Parlamentben, ünnepeken felszólaló lelkészek többsége titkos kapcsolatot tartott fenn a belügyi, állambiztonsági szervekkel.

Az 1945 utáni meginduló egyházüldözés az evangélikus egyház esetében is kikényszerített személycserékkel járt. A vallásellenes kampányok – más egyházak példájához hasonlóan – a lelkészek mindennapos vegzálását eredményezték. Az evangélikus lelkészek feltárt ügyei jól mutatják, hogy sok esetben a később hálózati személyként együttműködő egyházi vezetők korábban (akár egy-másfél évtizeden át) a szolgálatok célszemélyei voltak, és munkásságukat (pl. teológiai irodalom fordítása) a kor kategóriái szerint ellenséges, államellenes tevékenységnek minősítették.

A megfélemlítés mellett a hatalomhoz való közeledést az egyéni motivációk mellett a kétpólusú világrend, illetve a pártállami hatalom stabilizálásának érzékelése, valamint a progresszív hagyományok felvállalása, a létező szocializmus vívmányainak elfogadása is elősegítette. Az együttműködés lehetővé tette a fennmaradt egyházi pozíciók megtartását és a fokozatos előrelépést, miközben a rendszer a vallásszabadság Nyugat felé közvetített képe révén növelhette elfogadottságát. Ennek kapcsán a külföldi kapcsolatok, a nemzetközi egyházi szervezetek befolyásolása, és a fontos pozíciók elfoglalása kiemelt feladattá vált „evangélikus vonalon” is. Ennek titkosszolgálati vonulatával a hírszerzés – többek között az Állami Egyházügyi Hivatalba telepített „Világosság” rezidentúra – foglalkozott. Az állambiztonság szempontjából így kiemelkedő

eseménynek számított például a Lutheránus Világszövetség X. Buda-pesti Nagygyűlése 1984. július 22. és augusztus 5. között, amellyel kapcsolatban a hazai szervek mellett a KGB és a Stasi is élénk tevékenységet fejtett ki.²²⁵

Konrád, Szelényi és *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz*

OKTÓBER 22. A belügyi szervek letartóztatják Konrád Györgyöt és Szelényi Ivánt az antimarxistának és izgatónak bélyegzett, titokban készült kéziratuk miatt. *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* című kritikai, szociológiai tanulmány első példányát néhány nappal korábban a Szentjóby Tamásnál tartott, szeméremsértő alkotások felkutatását célzó házkutatás során, további példányait pedig a szerzők vallomási alapján foglalják le.

A letartóztatás egy nagyszabású állambiztonsági akció záróakordja volt, a 15 kötetnyi objektumdosszié tartalma azonban az akták megsemmisítése miatt ma már csak részlegesen rekonstruálható. A „Törtetők” fedőnevű ügyben az ügynökök alkalmazása mellett többek között betechnikázták a csobánkai plébánia harangozóházát is, ahová a szerzők az íráshoz elvonultak.

A nemzetközi botrány elkerülése érdekében a néhány napos kihallgatás után (amely alatt Szelényi Iván esetében zárkaügynököt is alkalmaztak) és a rendőrhatalom figyelemztetésekét követően az érintetteknek felajánlották a kivándorlás lehetőségét. Ezzel Szelényi és Szentjóby éltek is, Konrád György azonban Magyarországon maradt.

Utóbb azt is kiderült, hogy az állambiztonság igyekezete hiábavaló volt: egy kézirat mégiscsak átjutott a határon, és a mű először Bernben, majd máshol is kiadásra került. A végrehajtott intézkedések ugyanakkor lehetőséget kínáltak a bomlasztásra, azaz a személyes kapcsolatok manipulálására.²²⁶

Október

A Társadalmi Szemlemben megjelenik az MSZMP KB Kultúrpolitikai Munkaközösségének

„A szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus időszerű kérdései” című állásfoglalása, amely a nemzeti kérdéssel kapcsolatos problémákat hivatott tisztázni.

Október 6.

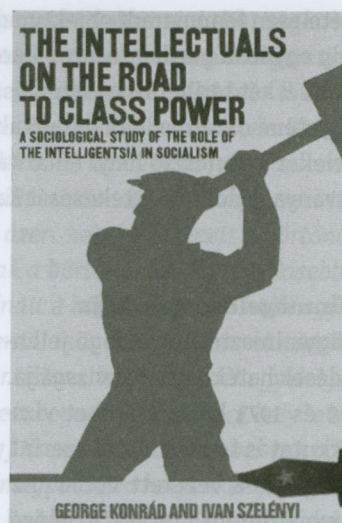
Közös magyar-román emlékünnepeket rendeznek Aradon a tizenhárom tábornok kivégzésének 125. évfordulóján.

Október 19.

Árvizek pusztítanak Észak-Magyarországon: megárad a Tarna, a Zagyva, a Sajó, a Hernád és az Ipoly.

November 12.

Súlyos bányaszerencsétlenség történik Komlón, a Zobáknában: hét bányász életét veszti.

Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz amerikai kiadása

Ilia Mihály megfigyelése – a „Szerkesztő”

OKTÓBER 23. Lehallgatókészüléket helyeznek el a *Tiszatáj* folyóirat szerkesztőségében, Ilia Mihály szobájában. A társadalmi kapcsolat bevonásával végrehajtott akció fedőtörténete szerint az ellenforradalom évfordulójával kapcsolatos röpcédulázásokat megakadályozni hivatott titkos figyeléshez kéri el az iroda kulcsait. (Hasonló „legendákat” a későbbi ki- és beszerelések során is alkalmaznak.)

A hallgatói körében nagy népszerűségnek örvendő irodalomtörténész – akit „Szerkesztő” fedőnéven ellenőriztek – az állambiztonság elsősorban kiterjedt hazai és határon túli levelezőkapcsolata miatt tekintette ideális célszemélynek. Ellenőrzésével az irodalmi és kulturális élet számos jelentős személyéről gyűjthettek információkat.

A „Subások” fedőnevű ügyben is kulcsszerepet játszó egyetemi tanár ellen ugyanakkor – nacionalistának minősített nézetei miatt – bomlasztó intézkedéseket is végrehajtottak az elhárítás munkatársai: a helyi pártbizottsággal folytatott gyakori konzultációk révén több pozícióból is sikerült „kiszorítani” célszemélyüket. Így sikerült megakadályozni kari párttitkárrá választását, majd a folyamatos vegzálások révén azt is elérték, hogy főszerkesztői megbízatásáról is lemondjon. Ezzel együtt Ilia Mihály megfigyelése a rendszerváltozásig változatlan erővel

folytatódott. Erről a kivételesen fennmaradt objektumdosszié több száz oldala tanúskodik, amely egyúttal gazdag forrása a korszak belügyi és művelődéstörténetének is. E két terület összefonódása korántsem utólagos konstrukció: az egyetemi oktató ellen lejáratozó akciókat kezdeményező, így névtelen leveleket is terjesztő helyi elhárítás egyik vezetője Ilia Mihály egykori tanítványa, a doktori értekezését Kassák Lajosról író Földvári László volt.²²⁷

Az állambiztonság bűnmegelőző munkája

DECEMBER 12. A Belügyminisztérium átfogó jelentése az operatív intézkedések hatékonyságát vizsgálja. Ennek során olyan 1969 és 1973 közti eseteket vizsgálnak, amely az ún. okkutatás tapasztalatai szerint államellenes bűncselekményhez vezetett volna. Az elemzés szerint az állambiztonsági szervek az előző öt évben 5313 társadalomra veszélyes magatartás bűncselekménnyé fejlődésének megelőzése érdekében intézkedtek. A BM vizsgálati szervei államellenes és más politikai bűncselekmények miatt 13 315 büntetőeljárást kezdeményeztek. A társadalomra veszélyes cselekmények felét a jelzés után két hónappal lezárják.²²⁸

Kádár János látogatása a Belügyminisztériumban

DECEMBER 13. A Belügyminisztérium országos értekezletén Kádár János személyesen értékeli a belső elhárítás munkáját. Beszédében – amely kritikusan szól a Haraszi-Konrád ügyről – leszögezi, hogy az ellenzéki személyek száma Magyarországon öt-hatszáz főre, befolyásuk legfeljebb kétezer főre tehető. Politikai okból börtönökben százvalahány elítélt tölti büntetését, és a legszélesebb körű rendszerellenességet mintegy kétezer, március 15-én „hőbörgő” fiatal jelenti. Kádár sajátos humorával azt is kijelenti, hogy ezekért az adatokért korábban „két kezünket összetettük volna.” Az általános politikai helyzetet elemezve ugyanakkor a társadalomban tapasztalható „lazulás” jelenségre hívja fel a figyelmet, és a keményvonalas kritikusok álláspontjához közeledve a pazarlás, az egoizmus és az anyagiasság káros terjedéséről

December 5.

Az MSZMP Központi Bizottsága elfogadja az V. ötéves terv irányelveit.

December 6.

Budapesten felavatták a Deák téri aluljárót.

beszél. Beszédében, amelyben régi ellenségének, xnek a sorsára is kitér, közvetlen hangnemben szól a berendelt parancsnokokhoz:

„Magyarországon a börtönök 1956-ban kiürültek, az ellenforradalmárok kinyitották a kapukat, és üresek lettek. Utána egy bizonyos idő múlva megteltek, részben a mi harcunk és munkánk eredményeként. Aztán volt egy széleskörű amnesztia – 61-ben, vagy nem tudom én mikor –, hát ki nem ürültek, de azért hely keletkezett a börtönökben. Elmúlt egy pár év, megint tele voltak a börtönök. Akkor egy kisebb amnesztia volt, az még kisebb helyet csinált a börtönökben. Elmúlt egy idő, megint tele volt. És én ettől függetlenül, már talán egy évvel ezelőtt mondtam az elvtársaknak, hogy én már tudom, hogy maguk hogy dolgoznak: ameddig van hely a börtönben, becsukogatnak, ha nincs hely, akkor nincs tovább mit csinálni. [Derűlség] És mindig annyi ember van a börtönben, amennyi hely van, de már úgy megpolcozva helyenként. És gondolják, biztos, hát, ha a kórházban lehet, hogy a folyosón is vannak ágyak, hát lehet itt is egy kicsit még növelni a befogadó kapacitást. Ez egy vicces dolog, de azért komolyan is gondolkozzanak ezen, elvtársak! Különösképpen azon, hogy a belügyi munka mértéke nem az, hogy mennyi ember ül börtönben.”

Harangozó Szilveszter hozzászólásában a megelőzés lehetőségeiről értekezik. Az állambiztonság működésének bejáratott rendszereiként mutatja be a párt-, állami és társadalmi szervek vezetőinek rendszeres tájékoztatását (szignalizáció), a propaganda-előadások gyakorlatát, az iskolákban tartott osztályfőnöki órák célzott tematikáját, valamint a figyelmeztető, nevelő jellegű beszélgetések kialakult formáit. A munka lényegét érintve figyelmezteti a jelenlevőket: „a kvalifikált csoportok tevékenységének bomlasztása, elszigetelése, lejáratása csak terveik, elképzeléseik ismeretére épülő, átfogó elgondolásokon alapuló, hosszú távon alkalmazott, az illetékes politikai, társadalmi, állami szervekkel egyeztetett intézkedéssorozat eredménye lehet.”²²⁹

Kutatás a BM irattárában

DECEMBER 18. Egy tájékoztatás szerint a BM Nyilvántartó Központ 1. Osztálya a III/III. Csoportfőnökség számára 1974-ben a következő témákban szolgáltatott adatokat: Duna-parti kivégzések (1944), a Gestapo magyarországi tevékenysége, Nyilaskeresztes Párt tagjai, munkaszolgálatos századok tagjai, kommunistákat letartóztató szlovák SZICS-

gárdisták, ukrán nacionalisták, az 1944-es kassai kivégzések résztvevői, a Szabadkőműves Páholy egykori tagjai, 1956-os események (Rádió ostroma, Tolna megyei cselekmények).²³⁰

SZT-tisztek illetménye

DECEMBER 30. Utasítás szabályozza az SZT-tisztek illetményét. A rendszeres havi juttatások összetevői: alapilletmény, rendfokozati illetmény, beosztási illetmény és szolgálati pótlék. Ehhez a következő járandóságok társulnak: fedőmunkahelyi táppénz-kiegészítés, leszerelési segély, jubileumi jutalom. Ezen túlmenően egyéb támogatásban is részesülhetnek: ruhapénz, közlekedési hozzájárulás, albérlet-támogatás.²³¹

December 21.
Az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakulásának 30. évfordulóján ünnepségeket rendeznek Debrecenben.

1975

Állambiztonsági tanulmányok

Január 1.
Magyarországon rendelet írja elő az alkoholisták kötelező intézeti gyógykezelését.

Január 15.
Ferihegyen lezuhan a Malév egyik IL-18-as repülőgépe.

JANUÁR A Belügyminisztériumban 1975-től tízéves távlati kutatási terv szerint, szervezeten, központi koordinálással folyik a tudományos munka. A szakmai tevékenységet, illetve a belügyi oktatást segítő összefoglalók, tanulmányok elkészítését a BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség irányítja.

A BM Könyvkiadó által önállóan megjelentett anyagok mellett az egyes résztanulmányok címei 1984-re már egy külön kötetet megtöltöttek. A hagyományos bűnügyi, kriminalisztikai művek mellett szép számmal születtek állambiztonsági témájú írások is. Igaz, ezek nagyobb része a hírszerzés vagy a kémelhárítás munkájához nyújtott segítséget, de kifejezetten a belső elhárítás kérdéseit tárgyaló könyvek is születtek a korszakban. Újdonság volt, hogy a szerzők mind gyakran pszichológiai ismereteket is felhasználtak a hálózati személyek beszerzésével, irányításával kapcsolatos kérdések tárgyalásakor. Több összefoglaló munka készült a tudományos fokozat megszerzésének céljával, illetve belügyi ösztöndíjak segítségével is. A szakmai elvek és a gyakorlat letisztulását jelzi, hogy Gergely Attila (a Rendőrtiszti Főiskola Állambiztonsági tanszékének vezetője) szerkesztésében 1980-ban meg-

jelent az Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár. A szakmai nyilvánosság változását ugyanakkor a *Belügyi Szemlé*ben lefolytatott, az állam- és közbiztonságról szóló vita érzékeltette. Bár az állambiztonsági oktatás anyagai jórészt még nem hozzáférhetők, az állambiztonsági tanulmányok egy jelentős része már kutatható az ÁBTI-ben, és az elmúlt években több egykori tananyag is publikálásra került.²³²

Az MSZMP BM III/III PB ötéves beszámolója

JANUÁR 28. A Csoportfőnökség pártvezetősége beszámol az MSZMP X. kongresszusa óta végzett munkájáról. A szakmai értékelést is tartalmazó anyag szerint az időszak legfontosabb fejleményének a nacionalizmus újbóli megjelenését tekintik: „A nacionalista platformról támadó ellenséges elemek tevékenysége az 1971-72-73-as években a március 15-i ünnepségeken, illetve az ún. külön ünnepségeken csúcsosodott ki. Ismeretes, hogy elsősorban 72-ben és 73-ban több száz főnyi fiatal sikertült az utcára vinniük, általuk rendbontást szervezniük, elsősorban a fővárosban, de néhány vidéki városban is.”

A beszámoló szerint a csoportfőnökségen az áttekintett időszakban sor került az állomány átcsoportosítására: a profiltisztítás révén létrejött az önálló ifjúságvédelmi osztály, a 3-as osztályon (volt ellenséges elemek elhárítása) pedig felszámolják a felesleges tehertételt jelentő vonalakat. Az állomány helyzetével kapcsolatban érzékelhető életszínvonal-emelkedést mutatnak ki, 1975-ben például 4,2%-kal növekedtek a reálbérek. A csoportfőnökség beosztottjai általában évente egyszer kapnak teljesítményjuttatást, amikor az alapilletmény 50-80%-át kapják kézhez.²³³

Hivatalos és társadalmi kapcsolatok

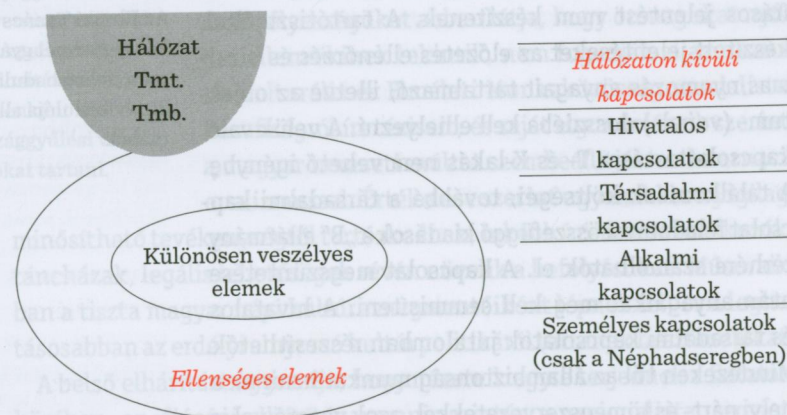
MÁRCIUS 25. Belügyminiszteri parancs szorgalmazza az állambiztonsági szervek tömegkapcsolatainak kiszélesítését. Az intézkedések indokaként a külföldi ellenséges szervek tevékenységének változását, a hagyományos módszerek mellett a politikai befolyásolás, az ideológiai diverzió szerepének növekedését jelölik meg. Az ellenséges tevékenység leleplezése érdekében a lakossági propaganda kiterjesztéséről határoznak. A BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökségét további állambiztonsági kiállítások, filmek és előadásvázlatok elkészítésére utasítják.

Február 18.
Aláírják az első magyar-szovjet földgázegyezményt.

A Belügyminisztérium operatív erői

Belügyminisztérium

Hivatásos állomány	
II. Főcsoportfőnökség Rendőrség	III. Főcsoportfőnökség Állambiztonság III./I., III./II., III./III., III./IV., III./V
Tartalékos operatív állomány	SZT tisztok

A BM III/1. Osztály (vizsgálati szervek) feladatává teszik, hogy vizsgálják meg, miként lehet az egyes befejezett, realizált ügyeket propaganda-célra felhasználni. Ezenkívül a politikai bűncselekmények elkövetőinek munkahelyén belügyi tájékoztatók megtartását is tervezik.

Az állambiztonsági szerveket arra utasítják, hogy rendszeres munkakapcsolatot alakítsanak ki az illetékességi területükhöz tartozó intézményi vezetőkkel. Ezek az ún. „hivatalos kapcsolatok”, akik a pa-

rancs szerint „beosztásuknál, hatáskörüknel fogva áttekintéssel rendelkeznek az adott terület helyzetéről, és készséget tanúsítanak az állambiztonsággal összefüggő adatok szolgáltatására, az operatív munkát elősegítő egyes személyi és tárgyi feltételek biztosítására.”

Emellett az állambiztonsági szempontból fontos területeken az operatív tiszteknek olyan „társadalmi kapcsolatokat” is kell találniuk, „akik elhelyezkedésük, lehetőségük és alkalmasságuk alapján képesek az állambiztonságoz érintő kérdésekben rész- vagy kiegészítő információkat szolgáltatni az adott területen jelentkező egyes jelenségekről, eseményekről, személyekről.”

Az ilyen módon együttműködő személyeket általános szabály szerint szóban kell meghallgatni, azaz írásos jelentést nem készítenek. A tartótsízt által készített jelentéseket az előzetes ellenőrzés és bizalmas nyomozás anyagait tartalmazó, illetve az objektum- (vonal-) dossziéba kell elhelyezni. A velük való kapcsolattartásra T- és K-lakás nem vehető igénybe. A találkozások költségei, továbbá a társadalmi kapcsolat feladatával összefüggő kiadások a „B” ellátmány terhére számolhatók el. A kapcsolat megszüntetése után anyagaikat meg kell semmisíteni. A hivatalos és társadalmi kapcsolatok jutalomban részesíthetők. Mindezeket túl az állambiztonság munkatársainak a helyi párt- és tömegszervezetekkel, azok vezetőivel is rendszeres kapcsolatot kell fenntartaniuk.²³⁴

Társadalmi munka

ÁPRILIS 8. A csoportfőnökség pártvezetősége számára beszámoló készül a „kommunista szombatokról”, amelyek keretében kilencvenkét III/III-as vesz részt egy óvodaépítést megelőző tereprendezen a XIII. kerületi Dagály utcában.²³⁵

Március 3.

Budapestén felavatják Károlyi Mihály szobrát, Varga Imre alkotását.

Március 17–22.

Az MSZMP XI. Kongresszusán meghirdetik a „fejlett szocialista társadalom felépítésének” programját.

Március 28.

Az Elnöki Tanács közkegyelmet gyakorol a „felszabadulás” 30. évfordulója alkalmából.

Április 1.

A budai Várban megnyílik a Munkásmozgalmi Múzeum.

Április 4.

Katonai díszszemléltartanak Budapesten a Dózsa György úti Felvonulási téren a felszabadulás 30. évfordulója alkalmából.

Április 10–11.

Az Országgyűlés tavaszi ülészakán elfogadják a társadalombiztosítási törvényt, állampolgári joggá válik az ingyenes orvosi ellátás. Az alkotmány módosítása révén ötévenként kell országgyűlési választásokat tartani.

A nacionalista ellenséges tevékenységről

ÁPRILIS 17. Horváth József csoportfőnök-helyettes az ellenséges nacionalista tevékenységgel kapcsolatos 1974-es tapasztalatokat foglalja össze. Megállapítása szerint a Nyugatról postai úton beküldött nacionalista, sovinszta, irredenta, fellazítást szolgáló propagandaanyagok száma érzékelhetően növekszik. A „kulturális területen támadó” ellenséges személyek és szerveződések között jelentősnek ítélt egy írókból és szerkesztőkből álló, viszonylag egységes csoportot, nevezetesen a *Tiszatáj* című folyóirat körül tömörülő irodalmárokat, illetve hozzájuk csatlakozva a következő személyeket: Tompa László előadóművész, Kósa Ferenc filmrendező, Fekete Gyula és Száraz György írók, Bari Károly költő, Kunszabó Ferenc író. Horváth a veszélyességüket abban látja, hogy önmagukat nyíltan ellenzékinek tekintik, nem fogadják el az MSZMP KB Kulturális és Elméleti Munkaközösség szocialista hazafiságról írt téziseit, és saját elgondolásaik szerint a magyar nemzeti múltat szembeállítják az internacionalizmussal. Értékelése szerint ugyanakkor a jogilag

minősíthető tevékenységtől tartózkodnak, inkább író-olvasó találkozók, táncházak, legális lehetőségek révén növelik a befolyásukat. Műsoraikban a tiszta magyar népi kultúra megmentőiként lépnek fel, és a lehátasosabban az erdélyi elnyomó kultúrpolitikáról tartanak beszámolókat.

A belső elhárítást aggasztja, hogy nézeteik egyre terjednek a fiatalok körében, az ifjúsági elhárítás ugyanis szintén a nacionalista, szovjetellenes megnyilvánulások számarányának növekedését mutatja ki. (Az ellenséges cselekményekre utaló információk 20%-a szovjetellenességből fakad.) Ezzel kapcsolatban a zászlótépések és emlékműrongálások eseteit is elemzik. Ugyanakkor a legnagyobb veszélyforrásként továbbra is a március 15-i eseményekre mutatnak rá, amelyekkel kapcsolatban 1975-ben országosan 500 intézkedés történik. A nacionalizmus megnyilvánulásaiént elemzik a néhány száz lefoglalt rölapot, illetve a mintegy négyszáz, horogkeresztet, szovjetellenes szöveget és egyéb rendszerellenes politikai tételeket tartalmazó falfirkálásokat.²³⁶

Külföldi kirándulás

MÁJUS 4. Egy hangulatjelentés beszámol róla, hogy a III/III-1. Osztály pártalapszervezetének tagjai május 1. és 4. között csehszlovákiai és lengyelországi kiránduláson vettek részt.²³⁷

Moldova György, a „Bolygató”

JÚNIUS 27. A BM III/III-4-a Alosztály bizalmas nyomozást indít Moldova György író ellen, mivel „*alapos gyanú merült fel, hogy cionista kapcsolatokkal rendelkezik, és annak hatására irodalmi tevékenységét is felhasználva cionista propagandát fejt ki, kapcsolódik az ellenséges ideológiai fellazítási szervek tevékenységéhez.*” Az ügy alapja egy elfogott levél, amelyben a Maariv című Izraeli lap szerkesztője tájékoztatja az író *A Szent Imre-induló* című regényének részletenkénti közléséről.

A megkezdett intézkedések révén a korábban már „Bolygató” fedőnéven nyilvántartott Moldova György anyagát titkosították. (Így priorálása esetén az alábbi válasz volt adható: *„Kérem a kapcsolatot felvenni a BM III/III-4-a osztály vezetőjével.”*). A rutinszerűen összeállított intézkedési tervek szerint több ügynök bevezetését is tervbe vették, számoltak a III/III-4-c Alosztály hivatalos és társadalmi kapcsolataival, valamint az író telefonjának lehallgatásával is. Az érzékeny témát érintő (a zsidóság 1944-es és 1945 utáni sorsa) trilógia miatt Moldova nemzetközi perbe is keveredett, itthon kéziratát a kiadó át is dolgoztatta.

Elhúzódo megfigyelése során számos eszközt bevettek ellene (figyelés, lehallgatás, adatgyűjtés stb.), nyomon követték író-olvasó találkozóit és újabb műveinek (pl. a MÁV-ról szóló riportkönyvének) születését. A megszerzett információk mindannyiszor a legfelső vezetés asztalára kerültek. 1976 novemberében Benkei András egy komlói rendezvényről szóló jelentést személyesen küldött meg Biszku Bélának, aki a követ-

Május 6.
Bécsben meghal Mindszenty József bíboros. Temetésére május 15-én kerül sor Mariazellben.

Május 15.
Fock Jenő helyett Lázár Györgyöt nevezik ki a Minisztertanács elnökévé.

Május 25.
A Nemzetközi Gyermeknap alkalmából Zánkán felavatják az Úttörővárost.

Június 15.
Országgyűlési választásokat tartanak Magyarországon. Ennek során 33 körzetben történik kettős jelölés. A közölt adatok szerint a szavazók 99,6 százaléka a hivatalos jelöltekre adja le voksát.

Július 3.
Átadják az M7-es autópálya Székesfehérvár–Balatonvilágos közti szakaszát.

Augusztus 1.
Helsinkiben az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezletnek záróokmányához 35 európai és amerikai állam csatlakozik. A magyar küldöttséget Kádár János vezeti.

Augusztus 18.
Budapesten üzembe helyezik a Széchenyi-hegyi tévé- és URH-adóállomást.

Szeptember 23.
A Parlamentben ünnepséget rendeznek a békepapi mozgalom megalakulásának 25. évfordulóján.

Szeptember 30.
Bejrút közelében (véltetően) lelövik a Malév utasszállító gépét: hatvan ember veszti életét.

kező megjegyzést fűzte az anyaghoz: *„Benkei elvtárs! Ebből nem derül ki, miért áll Moldova ellenőrzés alatt. A feljegyzésben foglaltak nem indokolják. Tájékoztassatok. Inkább a kiadó álljon vele vitában, mint Ti.”*

Egy 1977. december 29-i összefoglaló végül megállapította, hogy Moldova konkrét ellenséges tevékenységet nem folytat, „cionista propagandát” nem fejt ki. Mindezekon túl azonban a szerzői esteken tanúsított magatartásával, kétértelmű politikai megnyilvánulásával a *„hallgatóságának a társadalmi rendszerünkről alkotott véleményét negatív irányba befolyásolja.”* A belügyi dolgozók rögzítették azt a széles körben elterjedt véleményt is, miszerint a rendkívül népszerű írónak „állami engedélye” van arra, hogy szabadon bírálja a gazdasági vezetést, ugyanúgy, mint Komlós Jánosnak és Hofi Gézának. Moldova lakásán 1979. június 30-ig többször alkalmazták a 3/a operatív rendszabályt (telefonlehallgatás), egy esetben lehallgatókészülékkel is ellenőrizték, *„K-ellenőrzése”* (levéllenőrzést) pedig folyamatos volt. Az író visszaemlékezése szerint feleségét névtelen telefonokkal is zaklatták. Ügyét 1980. május 7-én zárták le véglegesen.²³⁸

A lehallgatási rendszer korszerűsítése

JÚLIUS 15. „Ipoly” fedőnéven megkezdődik a Belügyminisztérium lehallgatási rendszerének korszerűsítési programja. Az állambiztonsági munka hatékonyságát növelő beruházással kapcsolatban külön bizottságot jelölnek ki.²³⁹

Párthatározatok végrehajtása

SEPTEMBER 24. A Csoportfőnökség pártvezetése áttekinti a pártirányítást, a párthatározatok érvényesülésének helyzetét. A visszatekintés szerint a megelőző években a legnehezebb feladatot a következők elfogadtatása jelentette az agitátorok számára:

- az operatív munka fő célja a megelőzés, a bűncselekmények kifejlődésének megakadályozása, visszatartása a bűnelkövetéstől, a megtevédek leválasztása;
- nem ellenzéki nézetekkel, hanem ellenséges tevékenységgel szemben kell harcolni;
- személyekkel szemben nem a múltjuk, hanem ellenséges tevékenységük miatt kell fellépni;
- az állami és társadalmi szervekkel szorosabb kapcsolatot kell kialakítani.

A vizsgálat szerint „meggyökeresedett, elavult szemléleteket kellett ezzel kapcsolatban kigyomlálni”. Mindez azonban sikerrel járt, amit az is bizonyít, hogy a korábbi három évben a keletkezett ügyek 70%-át megelőző intézkedéssel sikerült realizálni.²⁴⁰

Pártvezetőség-választás a Belügyminisztériumban 1975. április 15-én

Október 12.
Új helyen, a felújított Budavári Palotában nyílik meg a Nemzeti Galéria.

November 30.
Az Országos Anyag- és Árhivatal bejelenti, hogy december 1-jétől, illetve 1976 januárjától és júliusától különböző termékek fogyasztói ára 30-50%-kal emelkedik.

December 13.
Győrben, az Ady Endre-lakótelepen átadják a 15 éves lakásépítési program keretében készült egymilliomodik lakást.

December 31.
Miniszteri rendelet teszi kötelezővé a biztonsági öv használatát a személyautókban.

Berecz János előadása

OKTÓBER 30. „A nemzetközi helyzet időszerű kérdéseiről” Berecz János, az MSZMP KB Külügyi Osztályának vezetője tart előadást a csoportfőnökségen.²⁴¹

A Belügyminisztérium és a XI. pártkongresszus

NOVEMBER 20. Kamara János államtitkár összegzi az MSZMP XI. kongresszusa határozatainak Belügyminisztériumra vonatkozó részleteit. Az állambiztonság egykori vezetője, a kémelhárítás egykori parancsnoka kiemelt feladatként határozza meg az ifjúságvédelmi munkát, a „nacionalista platformról” támadó ellenség hatástalanítását. Az egyházi elhárítást a „baráti állambiztonsági” szervekkel való együttműködésre szólítja fel.

Az államtitkár ismételten rögzíti, hogy kulturális területeken a belső elhárításnak nem a negatív jelenségekkel és nézetekkel, hanem az ellenséges cselekmények megelőzésével, felderítésével és megszakításával összefüggő bűnüldözési feladatokkal kell foglalkoznia. Ugyanakkor az állambiztonsági intézkedést nem igénylő, káros jelenségekről minden esetben – késedelem nélkül – tájékoztatni kell az illetékes párt- és állami szerveket. A szignalizációs jelentések eredményességét elismerve azt is hangsúlyozza, hogy nagyobb figyelmet kell fordítani az irodalom, a művészetek, a tudomány, a sajtó, a könyvtárak és a kulturális munka más területein ellenséges tevékenységet folytató személyek felderítésére, nyugati kapcsolataik tartalmának tisztázására, káros cselekményeik megelőzésére, megszakítására. A pártkongresszusok tézisei és más nyilvános párt dokumentumok ezúttal is kiindulópontként szolgálnak a Belügyminisztériumban készülő valamennyi átfogó párt- vagy szakmai dokumentum számára.²⁴²

Fiatalok a csoportfőnökségen

JANUÁR 22. A pártszervezet vizsgálatot kezdeményez a KB ifjúságpolitikai elveinek végrehajtásával kapcsolatban, mivel a csoportfőnökségen jelentős fiatalításra került sor: két év alatt húsz fő érkezik a BM Rendőrtiszti Főiskoláról. A vizsgálat megállapítása szerint az újonnan felvettek döntő többségének gondolkodását a „szocializmus ügye melletti elkötelezettség jellemzi”, tudatában vannak munkájuk társadalmi jelentőségével és felelősségteljes megbízatásokat is képesek jól ellátni. Személyes problémáik között első helyen a lakáshoz jutás kérdése áll.²⁴³

A III/III sportdiadal

MÁRCIUS 27. A BM III. Főcsoportfőnökség sportbizottsága vetélkedőt rendez. A 250 főt megmozgató versengést a III/III-asok csapata nyeri meg.²⁴⁴

Párttagok elleni eljárások

MÁJUS 19. A Koordinációs Bizottság megtárgyalja azt a jelentést, amely a párttagok ellen indított bün-

Január 29.
A metróhálózat továbbfejlesztéséről dönt a magyar kormány.

Január 30.
A „Szocialista Magyarországért Érdemrend” elnevezéssel új kitüntetést alapítanak.

Február 24.
Beiktatják hivatalába az esztergomi érsek-ké kinevezett Lékai Lászlót.

Március 18–19.
A honvédelmi törvény 24 hónapban rögzíti a sorkatonai szolgálatot. A hadkötelezettség korhatárát 50-ről 55 évre emelik.

Március 23.
Hatályba lép a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmánya az ún. Fakultatív Jegyzőkönyvvel együtt, amit Magyarország nem ír alá, így magyar panaszt nem vizsgálhat az Emberi Jogok Bizottsága.

Március 26.
Budapesten felavatják a Komjádi Béla nevét viselő fedett versenyuszodát.

Április 2.
Megnyitja kapuit a Skála Budapest Szövetkezeti Nagyáruház.

Május 22.
Átadják a Bécs és Hegyeshalom közti villamosított vasútvonalat.

tetőügyekben szükséges tájékoztatási kötelességről szól. Az MSZMP KB Titkárság 1958-ban, illetve 1966-ban hozott határozatát az egységes értelmezés érdekében (vagyis hogy ki tekinthető a párt hatáskörébe tartozó személynek) újból megküldik a területi párt-szerveknek.

Ismét napirendre kerül a katonai szolgálatot vállalási okból megtagadó személyek ügye is. A kérdést a Honvédelmi Bizottság elé utalják. 1976 elején a büntetés-végrehajtási intézetben összesen kb. 100 személy tölti ebből az okból a büntetését, és évente átlagosan 30-60 főt ítélnék el ilyen ügyben.²⁴⁵

Előkészületek a montreali olimpiára

JÚLIUS A montreali olimpia kapcsán a belügyi pártvezetés számára számos jelentés részletezi a kanadai emigráns magyar szervezetek lehetséges törekvéseit. Miközben a csapat biztosítására való felkészülés zökkenőmentesen halad, az illetékesek többek között a Torontói Magyar Ajkú Zsidók Szövetsége, a Magyar Turul Szövetség és a Magyar Csendőrök Bajtársi Szövetsége, valamint a Magyar Egyházak és Szervezetek Bizottsága terveit fürkészik.²⁴⁶

Panasz aapidíjra

OKTÓBER 2. Egy hangulatjelentés szerint a vidéki munkában résztvevő III/III-asok arról panaszkodnak, hogy a 31 forintosapidíjból nem lehet kijönni – csak egy szállodai reggeli 30 forintba kerül.²⁴⁷

Az adventista egyház megfigyelése

SZEPTEMBER 30. A „szovjet elvtársak” kérésére, magyarországi hálózati személyek felhasználásával, részletes jelentés készül Robert H. Piersonról, az adventista egyház világszervezetének Moszkvában készülő elnökéről.

Az egyházi elhárításnak az ügynökök, valamint más titkosszolgálati eszközök segítségével a kisebb egyházakat is sikerült pártállami ellenőrzés alá vonnia. Ebből a szempontból sajátos a hetednapi adventisták sorsa, mivel az Állami Egyházügyi Hivatal 1951-es felállítását követően ők váltak az első államilag elismert felekezetté 1957-ben. Bomlasztásuk azonban ezt követően is folytatódott.

Az eddig ismert adatok szerint az egyházon belül kilenc hálózati személy is tevékenykedett. A hatalom szempontjainak érvényesítésében központi szerepet játszott „Szaniszló Pál”, azaz Szakács József adventista lelkész, unióelnök, később a Szabadegyházak Tanácsa (SZET) elnöke, majd országgyűlési képviselő, akinek 1956 és 1985 között keletkezett jelentései nem kevesebb, mint 12 kötetben maradtak fenn. Az Állami Egyházügyi Hivatallal együttműködő vezető a titkosszolgálat eszközöként elsősorban a külföldi vezetők dezinformálását (hazai ügyekbe történő beavatkozásuk kiiktatását), a nemzetközi akciók semlegesítését szolgálja.

A szolgálatok kulcsszerepet játszottak a Hetednapi Adventista Egyház 1984-es szakadásában is. Ekkor az Egervári Oszkár lelkész által vezetett csoportot hivatalosan szakadárként bélyegezték meg, ami egyúttal alapot szolgáltatott a megfigyelések folytatására is.²⁴⁸

A BRFK átfogó ellenőrzése

OKTÓBER 9. Befejeződik a Budapesti Rendőrfőkapitányság állambiztonsági szerveinek két hónapos, komplex ellenőrzése. A munka értékelése szerint a megvizsgált szervezeti felépítés, a rendszeresített és jóváhagyott létszámkeret megfelel az operatív helyzet igényeinek. A rendszeresített létszám: 134 fő hivatásos, illetve 20 fő kinevezett polgári alkalmazott, valamint 28 fő „SZT-állományú” munkatárs. Megállapítják,

Május 28. Töröcsik Mari a legjobb női alakítás díját kapja Cannesban a *Déryné, hol van?* című filmben nyújtott alakításáért.

Június 4. Megnyílik a pécsi Vasarely Múzeum.

Június 6. Balatonszemesen (véltetőn) öngyilkos lesz Latinovits Zoltán.

Július 1. A központi áremelések következtében a hús és a húskészítmények ára átlag 32-33%-kal növekszik.

Július 17. – augusztus 8. A montreali XXI. Nyári Olimpiai Játékokon a magyar sportolók 4 arany-, 5 ezüst- és 12 bronzérmert nyernek.

Július Óbudán megnyílik a Flórián üzletközpont.

A BRFK állambiztonsági szerveinek állománya 1976-ban

Szervezet	Létszám	Hálózat
BRFK III/I (hírszerző) osztály Megj.: Nincs köztük külföldi állampolgár	7 fő	20 fő
BRFK III/II (kémelhárító) osztály Megj.: Szovjet katonai objektumok külső védelmi helyzete (4 operatív tiszt 26 hálózati személlyel); kiemelt népgazdasági objektumok (11 objektumtartó tiszt 52 hálózati személlyel); idegenforgalom területén végzett operatív munka (ki- és beutazók ellenőrzése)	58 fő	
BRFK III/III (belsőreakció-elhárítás) osztály	67 fő	

Ifjúságvédelem III/III-A

Az egyetemi-főiskolai elhárítási vonal Megj.: Hatáskörébe 10 intézmény tartozik. A tárgydőszak alatt 6 bizalmas nyomozást nyitnak, 4 előzetes ellenőrzést kezdeményeznek, és 21 személyt ellenőriznek „F”-dosszié alapján.	1 vonalvezető, 2 operatív tiszt	28 fő hálózat, 1 K-lakás
Közép- és szakközépiskolai elhárítási vonal Megj.: A vonalhoz tartozik minden budapesti középiskola, szakmunkásképző intézet, valamint az általános iskolák oktatói kara, 36 objektumot kiemelten kezelnek.	1 vonalvezető, 6 operatív tiszt	21 fős hálózat, 1 K-, 1 T-lakás
Galerik elhárítási vonal Megj.: A galerik tagjainak ellenséges politikai jellege halványult, a garázdaság felé tolódik el, körükben terjed a kábítószerrel pótló gyógyszerek fogyasztása. Tárgydőszakban 18 előzetes ellenőrzést nyitnak.	1 vonalvezető, 4 operatív tiszt	20 hálózati személy, 2 T-lakás
Sport vonal Megj.: Kiemelten 6 egyesületet ellenőriznek, több hálózati személy nem végez érdemi munkát.	2 operatív tiszt	17 fős hálózat 1 K-lakás
Kulturális elhárítás III/III-B		31 fős hálózat, 1 T- és 1 K-lakás
A Fővárosi Tanács hatáskörébe tartozó objektumok vonal Megj.: Hatáskörükbe tartozik: a Budapesti Ügyvédi Kamara és a budapesti egészségügyi intézmények.	1 vonalvezető, 4 operatív tiszt	

Szervezet	Létszám	Hálózat
Nacionalista csoportok elhárítási vonal	1 vonalvezető, 3 operatív tisz	
Egyházi reakció elhárítás III/III-C	7 fős operatív állomány	25 fős hálózat 3 K-, 3 T-lakás
Római katolikus egyház	6 operatív tisz	
Jehova Tanúi szekta	1 fő	
Volt politikai elítéltek, F-dossziások III/III-D	25 fő	79 fős hálózat 2 K-, 3 T-lakás
BRFK III/1 Alosztály	1 vezető, 2 fővizsgáló, 4 vizsgáló, 2 adminisztrátor	

Ügynökök és titkos lakások Budapesten, kerületenként (1974. június 30.)

Kerület	III/II	III/II	III/II	III/III	III/III	III/III
	T-lakás	K-lakás	Hálózat	T-lakás	K-lakás	Hálózat
I.	7	3	69	2	3	22
II.	3	6	118	3	3	41
III.	1	2	40			11
IV.	-	1	11			4
V.	10	18	49	3	1	21
VI.	6	12	46	1	1	17
VII.	3	4	52	4	4	18
VIII.	1	4	42			31
IX.	1	3	45		1	21
X.			12			4
XI.	9	7	132	4	1	45
XII.	2	1	96	3	2	22
XIII.	9	16	61	3	6	13
XIV.	2	50	79	3	6	22
XV.	1		14			4
XVI.			20			3
XVII.			13			1
XVIII.			18			1
XIX.			8			2
XX.			16			3
XXI.			4			3
XXII.			8			2
Összesen	55	82	953	55	82	311

hogy az állományt feltöltötték, de az „SZT” státuszoknak csupán a felét használják. A BRFK állambiztonsági szervei összesen 379 hálózati személyt foglalkoztatnak (8 tmt., 325 tmb., 46 ügynök). A velük való kapcsolattartást 16 K- és 28 T-lakás szolgálja.²⁴⁹

Konspirált objektumok szabályozása

NOVEMBER 24. Egy belügyminiszteri helyzetértékelés sokallja a nyilvános helyeken lebonyolított találkozók számát, de tisztában van azzal is, hogy korlátozottak a lehetőségek új K-lakások létesítésére. A fő fejlesztési irány így a T-lakások szervezése lesz, konspirált lakásokban ezt

BRFK	BRFK	BRFK	Összes	Összes	Összes	Összes
T-lakás	K-lakás	Hálózat	T-lakás	K-lakás	Lakás	Hálózat
1	1	15	13	10	23	116
4		15	13	2	33	188
	1	16	3	4	7	76
		7	-	1	1	29
	2	22	19	33	52	107
1		16	12	17	29	91
	3	20	10	18	28	96
4	2	16	8	8	16	102
2		15	5	7	12	89
		9	-	-	-	30
7	2	25	24	17	41	239
		15	8	5	13	158
2	4	19	17	31	48	113
1		25	9	11	20	157
		6	1		1	32
1		13	2	1	3	45
		4				21
		14				40
		10				23
		8				33
		4				15
		6				19
24	15	300	144	183	327	1822

Ügynöki találkozó (jelenet egy belügyi oktatófilmből)

követően csak a „kvalifikált”, „kellően ellenőrzött”, illetve a fontosabb ügyekben dolgozó ügynököket igyekeznek fogadni. Az állambiztonság munkatársai ugyanakkor a növekvő mobilitással, szabadidővel számolva új találkozási lehetőségek után kezdenek el kutatni.

Az értékelés szerint a hálózati személyekkel történő kapcsolattartás színhelyeiként számításba jöhetnek még különböző intézmények, hivatalok, nyaralók, üdülők, múzeumok, könyvtárak, szállodák, hotelek, motelek, kempingek, turistaházak, IBUSZ-lakások, erdészházak, és végső soron „minden más, a feladat ellátására alkalmas helyszín”. A lakások használatának elveit egyszersmind minden korábbi rendelkezésnél részletesebben rögzítik. Így például egy objektumban összesen legfeljebb 10 személyt lehet fogadni. Azonos ügyekben dolgozó hálózati személyek nem járhatnak egy lakásra, a társadalmi kapcsolatokat, illetve az SZT-tiszteket pedig csak külön helyszíneken lehet beszámoltatni.²⁵⁰

Szeptember 20.

Befejeződik Budapesten az Európai Baptista Szövetség négy-napos találkozója.

November 18.

Adókedvezményt kapnak a kisiparosok.

December 31.

A budai várban megnyílik a Hilton Szálloda. Budapesten átadják a forgalomnak az észak-déli metró Deák tér–Nagyvárad tér közötti első szakaszát.

Rendőrhatalósági figyelmeztetések

DECEMBER 17. Aprólékos szabályok rögzítik a rendőrhatalósági figyelmeztetés előkészítését, lefolytatását és ellenőrzését. Az általános büntetőpolitikai törekvésekhez igazodó eljárást – ezen olyan megelőző, nevelő jellegű intézkedést értenek, amelynek célja, hogy egy adott személyt visszatartson a bűncselekmény elkövetésétől – az állambiztonsági szervek is régóta alkalmazzák.

A szabályzat szerint az intézkedést – jóváhagyás után – operatív és vizsgálati tisztek is végrehajthatják. A figyelmeztetésben részesülők bekerülnek az állambiztonság kutató-nyilvántartásába. Tevékenységüket, magatartásuk megváltozását további megfigyeléssel ellenőrzik.²⁵¹

Beszervezések a néphadseregben

1977 Tankönyvszerűen is összefoglalják a felsőfokú tanulmányaik megkezdése előtt sorkatonai szolgálatot teljesítő, „előfelvételis” diákok kezeléséhez szükséges módszereket. A fiataloknak ez a csoportja külön kategóriát jelent a katonai elhárítás számára. 1964-től a BM III/IV-3-a Alosztály munkatársai foglalkoznak az évente 2000-2500 fős állománnyal, a számukra meghatározott 11 hónapos katonáskodás során. Esetükben az állambiztonság munkatársainak a célja nem csupán a néphadsereg titkainak operatív védelme, hanem a zárt környezetben eltöltött időszak lehetőségeket kínál a szervekkel történő perspektivikus együttműködés kialakításához, magyarán a beszervezésekhez is.

A katonai elhárítás statisztikai adatai szerint a leendő értelmiségi fiatalok egyötöde bevonulásakor már járt nyugati országban. Esetükben fokozottan számolnak a „fellazító” politika hatásaival. Ugyanígy a rétegre jellemző magasabb nyelvismereti szint is veszélyforrásként jelenik meg, noha ezt a készséget a potenciális ügynöki munka szempontjából pozitívan ítélik meg.

Január 1.

Hatályba lép a szocialista országokba érvényes ún. „piros” útlevél.

Január 1.

A televízió második műsorának adásidőjét öt naposra emelik.

Január 9.

Harmincnyégy magyar értelmiségi Pavel Kohuthoz, a Charta '77 egyik szövivőjéhez írt levelében szolidaritásáról biztosítja a mozgalmat.

Január 10.

Központi élelmiszerár-emelés Magyarországon. A konzervek és fagyasztott áru árát 25%-kal, a kávéét 30%-kal emelik.

Január 14.

A Csepeli Vas- és Féművek szocialista munkabrigádja versenyre hívja fel az ország valamennyi dolgozóját az októberi forradalom 60. évfordulójára.

Az elhárító tisztek elsősorban a „vezéregyéniségek” megkörnyékezésére, szemmel tartására ügyelnek. A rendelkezésre álló viszonylag rövid időszakban elsősorban nem hálózati beszervezések történnek, hanem „társadalmi kapcsolatokat” igyekeznek megnyerni, akiket aztán rezidentúrákba szervezve irányítanak. Az operatív tisztek rendszerint segítőként támaszkodtak a korábbi KISZ-vezetőkre és a diplomataszülők gyermekeire, mivel ez utóbbiak egy része operatív ismeretekkel is rendelkezik. Az elhárító tisztek számára kiemelt területként határozzák meg a humán érdeklődésű, túlnyomórészt bölcsészettudományi szakokra felvett állománycsoportokat, mivel a tapasztalatok szerint köreikben hangzik el a negatív politikai vélemények 90%-a.

Az összegzések szerint éves átlagban az állomány 18-20%-áról keletkezik olyan értékelhető, operatív információ, amellyel kapcsolatban intézkedni kell. Ezek között számon tartják a hadseregellenes kijelentéseket, a nacionalistának minősülő megnyilvánulásokat, a szovjet-, párt- és kormányellenes szövegeket. Az összefoglaló az ultrabaloldali nézetek 1968 utáni megjelenéséről is említést tesz. Az ügyek többsége nevelő jellegű beszélgetéssel lezárható.

A katonai elhárítók rendszeres kapcsolatban állnak 50-60 felsőfokú tanintézet elhárítását végző III/III-as tiszttel (főként a bölcsész, a jogi, a közgazdasági és a tanárképző karok illetékeseivel), akik tömegesen jelzik igényüket az operatív tanulmányozásra. A társadalmi kapcsolatok kialakításánál az ő szempontjaikat

is figyelembe veszik. A hírszerzés munkatársai ezen túlmenően „minőségi kutatást” is folytatnak a fiatalok körében, évente 80-100 fővel folytatnak beszélgetést. A társadalmi kapcsolatok felét a katonai szolgálat befejező szakaszában hálózatnak szervezik át, és nagy részüket átadják a társszerveknek további tartásra.²⁵²

A Charta '77 ügye a pártvezetés előtt

JANUÁR 25. A Politikai Bizottságot Óvári Miklós tájékoztatja arról, hogy harmincnégy magyar értelmiségi aláírásával támogatta a cseh értelmiségiek által kibocsátott, és a Helsinkii Záróokmány (1975) által garantált emberi jogok csehszlovákiai megsértése ellen tiltakozó Charta '77 elnevezésű, nemzetközi tiltakozó mozgalommá terebélyesedő dokumentumot. Az illetékes KB-titkár beszámol az akció nyugati sajtóvisszhangjáról is. A PB támogatja a Titkárság intézkedéseit, ami elsősorban az aláírók politikai elszigetelését célozza, azaz adminisztratív intézkedésekre nem kerül sor velük szemben. Emellett a francia és az olasz testvérpártokat, valamint az európai nagyköveteket is tájékoztatják az ügyről.²⁵³

Görög emigránsok elhárítása

FEBRUÁR 1. Belügyminisztériumi feljegyzés készül a pártvezetés számára a Magyarországon élő görög emigránsok helyzetéről. A visszatekintés megállapítja, hogy 1963 és 1970 között több szélsőbaloldali személy ellen történt intézkedés.

A Központi Ellenőrző Bizottság 13 főt zárt ki az MSZMP-ből, 1968. június 4-én pedig a Fővárosi Bíróság 6 főt ítelt el 6 hónaptól 1 évig tartó szabadságvesztésre. 1968-tól már jobboldali tevékenység miatt is ellenőrzés alatt tartottak görög személyeket, 1969 márciusában 4 főt még rendőrhatalósági figyelemzésben is részesítettek. Összességében azonban a 4000 fős görög emigráció kriminalizáltsági fokát a magyarországi összlakosságéval megegyezőnek minősítik. Ebben az időben a szervek már elsősorban a hazatelepedéssel kapcsolatos törekvéseket ellenőrzik.²⁵⁴

Bontakozó KISZ-élet a Csoportfőnökségen

FEBRUÁR 18. A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség helyi alapszervezete beszámol mindennapi tevékenységéről. A csoportfőnökség fiataljai részére belpolitikai vetélkedőt, filmvetítést (utóbbit az ELMŰ KISZ-szervezetével közösen), sakkbajnokságot és kirándulásokat is szerveztek. A beszámoló szerint az ifjú kommunisták úttörő patronáló munkát vállaltak, és részt vesznek a nyugdíjasok meglátogatásában is.²⁵⁵

Február 7.

Budapesten felavatják a Semmelweis Orvostudományi Egyetem 24 emeletes épületét.

Belügyi propagandamunka

MÁRCIUS 8. Földesi Jenő miniszterhelyettes parancsa meghatározza a lakosság körében végzendő belügyi propagandamunka irányelveit, és értékeli az elmúlt évek munkáját. A televízió évente 22-23 óra adásidőt biztosít a Belügyminisztérium által javasolt témák feldolgozására. A legfontosabb műsor a *Kék fény*, amelynek szerkesztési alapelveit 1976-ban rögzítik a pártközpontban (az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztályán, illetve az Agitációs és Propaganda Osztályon). A „töretlen népszerűségű”, 12 éve jelentkező műsorból – szakmai felügyelet mellett – évente öt-hat adást készítenek. Emellett a tévé számos belügyi témájú filmet, illetve filmsorozatot sugároz (*A capuai fiúk üzenete*, *Sólyom a sasfészekben*, *A játszma*, *Kántor* stb.). A rádióban belügyi közreműködéssel évente közel kétszáz műsor készül. A MAFILM stúdió felkérése alapján évente két-három játékfilm forgatókönyvének szakmai ellenőrzésében vesznek részt belügyi munkatársak. Az állambiztonság kémregények kéziratát is lektorálja.

Március

Találkoznak a népi írók és a formálódó demokratikus ellenzék tagjai, hogy egy az „ellenkultúrát” támogató alternatív segélyszervezet létrehozásáról tárgyaljanak. Kenedi János (Csoóri Sándor közreműködésével) kiadja a *Profil* című, több mint 800 oldalas gyűjteményes szamizdatkötetet.

A Kék fény című tévéműsor első adásának felvétele 1965. december 20-án

Újságosstand a hetvenes években

A rendőrtisztek egy év alatt 7634 felvilágosító előadást tartottak a felnőtt lakosság részére, közel 300 000 résztvevő számára. A belügyi osztályfőnöki órák kialakított rendszerében 7093 iskolai foglalkozáson 203 000 tanuló – egyes statisztikák szerint az összes továbbtanuló fiatal 92%-a – találkozott a belügyi tisztekkel. A középiskola második osztályában a köztörvényes bűncselekményekről, negyedik osztályban a politikai jellegű, államellenes bűncselekményekről esik szó.

Az országos és megyei politikai napilapoknál – a mintegy 15 éves gyakorlat szerint – kijelölt belügyi tudósítók dolgoznak. A napi hírek, események közlését a BM Sajtóirodája, illetve a megyei rendőrfőkapitány engedélyezi. A háttéranyagok elkészítésében, lektorálásában a BM Tanulmányi és Propaganda Főcsoportfőnökség is közreműködik, és évente mintegy 700 ilyen jellegű írás jelenik meg a lapokban.

A statisztikák szerint 1974 és 1976 között az írások téma szerinti megoszlása a következőképpen alakult: állambiztonsági ügy: 15; bűnügy:

346; társadalmi tulajdonvédelmi eset: 149; ifjúságvédelmi ügy: 98; közlekedésrendészeti téma 972; egyéb (igazgatásrendészeti, határőrizet, portré): 680. Az állambiztonsági témájú cikkek alacsony számát az értékelés a bűncselekmények alacsony arányával magyarázza. Az anyag ugyanakkor kritikusan szól arról, hogy a szervezet vezetői elzárkóznak a szemléletformáló írásoktól.

A jövőre vonatkozó tervek nagyszabású elképzeléseket tartalmaznak. Így szó esik többek között arról, hogy a felsőoktatási intézmények párt- és KISZ-szerveivel együttműködve konzultációs jellegű tájékoztatókat tartanak a tanárképző főiskolák végzős hallgatóinak, illetve a tudományegyetemek bölcsész-, állam- és jogtudományi karain tanuló III. évfolyamos hallgatóknak. Új tervek születnek állambiztonsági témájú tévéfilmekről, egy irodalmi pályázatról a Magyar Írók Szövetségében, valamint egy fellazítással kapcsolatos országos kiállításról is. Mindezeknek később csak a töredéke valósul meg.²⁵⁶

A kulturális elhárítás helyzete

Március 4.

A székesfehérvári Ikarus-gyárban elkészül a százezredik autóbusz.

Március 21–29.

„Szövetség-77” fedőnéven nagyszabású hadgyakorlat zajlik Magyarországon.

MÁRCIUS 15. A kulturális elhárítás helyzetének ellenőrzése alapján megállapítják, hogy országosan 900 személy áll ellenőrzés alatt, akiknek a befolyása 1600-1800 főre terjed ki.

A korábbi évekhez képest ez mintegy 100 fős növekedést jelent, ami részben a konzekvensebb ellenőrzés eredménye. A megfigyeltet többsége nacionalista, szovjetellenes, kisebb része újbaldali „platformon” áll. A minisztérium vezetése szerint a párt politikai célkitűzéseit sikerült úgy megvalósítani, hogy az intézkedéseket a nyugati propaganda sem tudta kihasználni.²⁵⁷

Társadalmi munka és kulturális élet

Április 13–14.

Az MSZMP Közpon-ti Bizottsága új, hosszú távú lakásépítési programról határoz.

ÁPRILIS 30. Egy hangulatjelentés szerint a III/III-3. Osztály pártalapszervezetének tagjai a X. kerületi Szocialista Brigádok Parkjának építésénél vettek részt társadalmi munkában, míg a 6/b. pártcsoportja látogatást tett a Szovjet Kultúra Házában.²⁵⁸

A Forradalmi Ifjúsági Napok hivatalos ünnepe 1977. március 15-én

Keresztes Sándor és a politikai rendőrség

MÁJUS 13. A BM III/III-1-a Alosztály kizárja a hálózathoz a „Magyar Károly” fedőnevet viselő Keresztes Sándort.

Az egykori kereszténydemokrata politikus hivatalos beszervezésére 1974 júliusában került sor. A rendszeren belüli mozgástér növekedését észlelő, és így a „modus vivendi” kereső egyházpolitikai elképzeléseit megfogalmazó Keresztes reményeiben csalódkozva maga kéri a kapcsolat megszakítását. Ennek jóváhagyásával ismét lezárul egy fejezet a kommunista politikai rendőrség vele kapcsolatos, három évtizedes munkájában. Az ÁVH zaklatásai közepette dolgozó, az ellenzéki Demokrata Néppárt képviselőjeként tevékenykedő politikust 1948-ban fosztották meg a képviselői mandátumától. Ezt követően háziipari és segédmunkákból élt, és többször került rendőrhatalósági felügye-

Május 4–6.
A Magyar Tudományos Akadémia közgyűlése az első pártönkívüli elnöként Szentágotthai Jánost választja a testület vezetőjévé.

let alá. 1956-os pártszervező tevékenységéért 1957 tavaszán internálták, majd a Budapesti Országos Börtönben büntetlenségéért cserébe beszervezték. Keresztes már ekkor is kikötötte, hogy „vallási meggyőződéssel és erkölcsi felfogásával” nem egyező feladatot nem vállal. Bár ezért a kitételért felettese megróttá beosztottját, a kitalált legendának megfelelően („tekintettel nyolc gyermekére és az elkövetett cselekmény csekély súlyára”), ugyanakkor a rendőri felügyelet fenntartása mellett mégis szabadlábra helyezik. Ezt követően valóságos ügynöki tevékenységet nem folytatott. Keresztes már 1958. január 10-én megfogalmazott levelében igyekezett kihátrálni a feladata alól, végül 1958 májusában, a titoktartási nyilatkozat aláírása után szabadult a hálózat szorításából.

A fennmaradt irattöredékek szerint a hatvanas években is több alkalommal megkeresték az Erdélybe hazalátogató és Márton Áron püspökkel is jó kapcsolatot ápoló Kereszttest, és igyekeztek kikérdezni, felhasználni, ez azonban ekkor sem vezetett eredményre. Az 1974 és 1977 közti intermezzót követően a nyolcvanas években személyével kapcsolatos állambiztonsági tevékenység jelenleg nem ismeretes.

Ritka kivételként fennmaradt beszervezési dossziéjának utolsó, regisztrált tanulmányozására két nappal a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásainak lezárását követően került sor. 1989. szeptember 20-án azonban ismételten elvetették a vele kapcsolatos beszervezési terveket. A politikai nézeteiért (embermentő tevékenységéért) 1944-ben a nyilas számonkérő szék előtt álló, közéleti szerepvállalásáért az ÁVH, majd a BM III. Főcsoportfőnökség célkeresztjébe kerülő Keresztes Sándor 1989-ben immár harmadszor kezdetét hozta egy kereszténydemokrata párt megszervezéséhez. „Érintettségének” nyilvánosságra kerülése után azonban kénytelen volt visszavonulni az aktív politikai élettől.²⁵⁹

Látogatás a Parlamentben

JÚNIUS 1. Egy jelentés beszámol róla, hogy az Elektromos Művek KISZ-szervezetével közösen a Csoportfőnökség fiataljai meglátogatták a Parlamentet.²⁶⁰

Nemzetközi állambiztonsági tanácskozás

JÚNIUS 22. Benkei András értékelése szerint sikeres nemzetközi konferenciát tartottak a szocialista országok állambiztonsági vezetői

Magyarországon 1977. május 23-29. között. A rendezvényen a szovjet, a bolgár, a csehszlovák, a kubai, a lengyel, a mongol és a keletnémet titkoszolgálatok delegációi vettek részt. A tanácskozás témája „Az ideológiai diverziót folytató imperialista szervek és az általuk irányított diverziós és antiszocialista személyek elleni intézkedés, az elhárítás tapasztalatainak elemzése” volt. A miniszteri parancs a tanácskozás dokumentuma-
inak helyi feldolgozására utasítja az állambiztonság alosztályvezetőit.²⁶¹

Lénárd Ödön szabadulása

JÚNIUS 28. Az MSZMP Politikai Bizottsága tudomásul veszi Kádár János bejelentését, miszerint Lénárd Ödönt, az utolsó börtönben lévő egyházi személyt is szabadon bocsátják. A lépésre Kádár római útja után, VI. Pál személyes közbenjárására kerül sor. Ezzel egy három évtizedes állambiztonsági munka fejeződik be.

Lénárd Ödön piarista szerzetestanár 1946-tól a katolikus egyház társadalmi szervezeteit koordináló Actio Catholica kulturális titkára volt. Az iskolák államosítása ellen indított mozgalom szervezése miatt 1948. június 17-én letartóztatták, és hat évi börtönre ítélték. 1953-as szabadulását követően triciklis kifutóként, majd vízóra-leolvasóként dolgozott. 1961-ben újra letartóztatták, és összeesküvés vádjával 7 és fél év börtönre ítélték. Márianosztrán és Sátoraljaújhelyen őrizték, ahonnan 1963-ban amnesztiával szabadult. Megfigyelése azonban folytatódott. 1965 februárjától már a „Konspirálók” fedőnevű ügyben nyomoztak ellene, illetve a fiatal lányok számára szerzetesközösséget szervező Tímár Ágnes ellen. Számtalan alkalommal követték őket, találkozásaikról rejtett, operatív technikai úton Budapest több pontján is fotósorozat készült. Az állambiztonság munkatársai alkalmazzák a telefonlehallgatás és levéllen-
őrzés módszereit is. Mindezek révén a szervek munkatársai pontosan megtervezték a nyílt intézkedések részleteit.

1966. április 19-én összehangolt akció keretében több helyen egyszerre került sor házkutatásokra és letartóztatásokra. Mivel ezek során a nyomozók csupán hittankönyveket és lelkeségi műveket találtak, később igyekeztek az ügyet más „keresztény összeesküvésekhez” is kötni. Végül a nyilvánosság kizárásával 1966 novemberében megtartott

Június 2.

Kádár Jánost Nemzetközi Lenin-békedíjjal tüntetik ki.

Június 9.

Kádár Jánost a Vatikánban fogadja VI. Pál pápa.

Lénárd Ödön és Tímár Ágnes követése során operatív technikával készített fotó.

Készült 1964. május 25-én este a 49-es villamoson

perben Lénárd Ödönt – a korábbi ítéletekkel összevonva – tizenkilenc évi szabadságvesztésre, nyolc év közügyektől való eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra, Tímár Ágnest pedig három év hat hónap szabadságvesztésre és négy év közügyektől való eltiltásra ítélték.

Lénárd atya összességében 6749 napot (mintegy 18 és fél évet) ült börtönben. Cigarettapapírra írt versei, feljegyzései csodával határos módon maradtak fenn. 1979-től Budapesten, majd 1985-től Kismaroson vezette a titokban alakult ciszterci nővérek közösségét. A rendszerváltás után haláláig (2003) a Katolikus Egyházzal kapcsolatos pártállami, állambiztonsági dokumentumok kutatásával foglalkozott.²⁶²

Panasz a zajra

JÚLIUS 1. A József Attila utca 2-4. udvarára nyíló munkaszobákban dolgozók a hangosan szóló rádiókra panaszkodnak, amelyeket vélhetően az építkezés munkásai hallgatnak.²⁶³

Költözés

JÚLIUS 4. Benkei András központi parancsban tudatja a BM központi szerveinek címváltozásait. A József Attila utca 2-4. és a Münnich Ferenc (ma: Nádor) utca 28. alól a BM III/III. és III/II. Csoportfőnökség az V. kerületi Néphadsereg (ma: Falk Miksa) utca 9. számú épületbe költözik. Az utóbbi címről elköltöző szervek, vagyis a BM I. Főcsoportfőnökség központi állománya és a BM Belbiztonsági Osztálya részben a minisztérium új, Mogyoródi utcai irodaépületébe települnek át. Ezt követően a BM központi, Roosevelt téri tömbjében felújítási munkák kezdődnek meg.²⁶⁴

Sportnap vendégekkel

SEPTEMBER 29. A Csoportfőnökség sportnapjára meghívják a kémelhárítás (BM III/II) beosztottait és „a hazánkban állomásozó Déli hadseregcsoport cseksitáinak” egy csoportját is.²⁶⁵

Ellenséges tevékenység kulturális területen

SEPTEMBER 30. A BM országos értekezletén Karasz Lajos főcsoportfőnök értékeli a kulturális területen folyó operatív tevékenységet. Ennek során ismételten rögzítik az elhárító munkát megalapozó ideológiát: „A két rendszer legélesebb küzdelme jelenleg ideológiai síkon folyik. Erőiket erre a területre koncentrálják. Ebből következően az állambiztonsági munkánk egyik legfontosabb feladatának a kulturális területen jelentkező ellenséges tevékenység elhárítását, korlátozását és megakadályozását tartjuk.”

Június 15–16.
Kádár János és Nicolae Ceaușescu Debrecenben és Nagyváradon folytatnak tárgyalásokat. Közleményben rögzítik a nemzetiségek „hídszerépét”, konkrét eredményeket azonban nem sikerül elérni a magyar kisebbség ügyében.

Július 30.
Befejeződik a tévében szombatonként sugárzott *Metronóm* ’77 címmel megrendezett könnyűzenei versengés.

Augusztus 17.
Budapestben a Népligetben átadják a Planetáriumot.

Szeptember 14–16.
Budapestben aláírják a bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer megépítéséről szóló csehszlovák–magyar kormányközi egyezményt.

Karasz ezt követően kijelenti, hogy az ellenséges nyugati szervek már közvetlen módszerekkel is törekszenek az „egységes ellenzék” létrehozására. Hozzáteszi, hogy az ellenőrzés alatt álló ellenséges személyek és csoportok külföldi kapcsolatai közül egy év során mintegy ezer nyugati állampolgár adatait sikerült megállapítani. Közülük kétszáz főről feltételezik, hogy a speciális szervek valamelyikének képviselői. A külföldi beavatkozás fő célja a belső ellenzék megerősítése, ennek érdekében – a helsinki értekezlet után – elsősorban az emberjogi kérdéseket helyezik előtérbe.

A vezetői elemzés szerint az időszakos, nyílt fellépés mellett előtérbe került az ellenséges ideológiai munka. A belső elhárítás adatai szerint néhány év alatt 10-12 ilyen alapállású mű jelent meg (többek között: *Antitőke, Darabbér, Szétfolyóírat, Láttelel, Elidegenedés a szocializmusban, Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz.*) Különösen veszélyesnek ítéli az 1975-76-ban kialakított szamizdat módszereket, az ellenzék nyugati kapcsolatainak bővülését.

A főcsoportfőnök foglalkozik a nacionalizmus megélénkülésével is (szavai szerint a magyar nacionalizmus mellett a nemzetiségek nacionalizmusa is jelentkezik), valamint a párt kultúrpolitikáját erő bírálókat erősödésével. Konkrét ügyként elemzi a Haraszi-tárgyalást, valamint a népesedéspolitikai határozat elleni, illetve a Charta ’77-hez csatlakozó aláírásgyűjtések tapasztalatait. Beszámolójának lényegi megállapítása szerint az erősödő törekvések ellenére sem sikerült még kialakítani egységes belső ellenzéket. A titkosszolgálati munka elismerésben részesül.

Karasz kijelenti, hogy a kulturális területen az állambiztonság tevékenysége jól szolgálta a párt politikai célkitűzéseit, eredményesebb, gyorsabb, megbízhatóbb lett a munka (információszerzés, értékelés). A megelőző, bomlasztó, akadályozó intézkedéseket hatékonyak nevezzi, a megfelelő ellenintézkedésekkel sikerül befolyást gyakorolni az operatív helyzet alakulására, a dezorganizáló jellegű, kombinatív intézkedések pedig eredményesen akadályozzák meg az összefogást.

A hálózat felfrissült, és jól üzemelnek az egyéb információforrások is. Megemlíti, hogy az értékes adatok 20%-a már SZT-tisztectől származott, míg az információk 25-30%-ára operatív technikai eszközök segítségével tettek szert. Az állambiztonsági vezető a berendelt parancsnokokat

ismét figyelmezteti az ellenzék, az ellenség és a meg-
tévedt állampolgárok megkülönböztetésére. Az aktív
csoportok magjának bomlasztására ad utasítást, amit
úgy kell elvégezni, hogy közben „nem szabad a nyugati
sajtónak hősokeket készíteni”.²⁶⁶

Őszi kirándulások

NOVEMBER 1. Egy jelentés beszámol róla, hogy az
III/III-4. Osztály pártalapszervezete „Ahol a felsza-
badítók jártak” címmel autókirándulást szervezett
Székesfehérvár és Zirc környékére. A 7. Osztály pár-
talapszervezetének tagjai szintén családos autóki-
ránduláson jártak, az 3. Osztály pártalapszervezetéhez
tartozók pedig szüreti munkában vettek részt.²⁶⁷

Kerek évforduló

NOVEMBER 7. A Nagy Októberi Szocialista Forra-
dalom 60. évfordulóját a csoportfőnökség fiataljai az
Elektromos Művek KISZ-szervezetével közösen ünnep-
lik meg.²⁶⁸

Illyés Gyula cikkének visszhangja

DECEMBER 25. Az MSZMP Politikai Bizottsága elé
kerül Illyés Gyula 1977 karácsonyán, a *Magyar Nemzet*-
ben megjelent cikke, amely minden korábbinál éle-
sebb kiállást tartalmaz a kisebbségben élő magyarság
sorsával kapcsolatban, és a romániai rezsim heves
bírálatát kiváltva nemzetközi botrányt is kavar. A párt-
vezetés döntése szerint magyar részről a válaszcikket
Pach Zsigmond Pál írhatja meg, Illyést ettől eltiltják.
Az intézkedés következményeit és fogadtatását a tit-
kosszolgálatok ezúttal is a hálózati személyek segít-
ségével mérik fel, és összegző jelentést küldenek a
pártállami vezetés tagjai részére.²⁶⁹

Október 21.

Osztrák Kulturális
Intézet nyílik Buda-
pesten.

November

Kornis Mihály szer-
kesztésében meg-
indul a *Napló* című
szamizdat sorozat.

December

Haraszi Miklós
és Rév István Varsó-
ba utaznak, ahol Jan
Litinskivel és
Adam Michnikkel
tárgyalnak. Ezzel
megtörténik a
kapcsolatfelvétel
a magyar és a lengyel
ellenzéki mozgalom
között.

December 7.

Lillafüreden ismét
megnyitják a Palota-
szállót.

December 9.

A körösladányi duz-
asztómű átadásával
elkészül a Körösök
vízelépcsőrendszere.

1978

Új büntetőtörvénykönyv

JANUÁR 24. Az MSZMP PB elfogadja az új büntetőtör-
vénykönyv irányelveit. Az új szabályozással kapcsolat-
ban alapvető kíváncsággal rögzítik, hogy fejezze ki
a társadalmi és jogviszonyok stabilitását, valamint a
társadalomban végbement változásokat, továbbá a
büntetőjog találkozzon a lakosság igazságérzetével.
Az új törvénykönyv célja, hogy az elítélteket büntetett
előélettel sújtó bírósági eljárást valóban csak az azt
igénylő ügyekben alkalmazzák, ugyanakkor fejlesszék
az enyhébb elbírálást jelentő tanácsai és rendőrségi
bíráskodást. A pártvezetés ezzel együtt megköveteli
a közveszélyes munkakerülés elleni szigorúbb fellépést,
a tiltott határátlépésekkel kapcsolatban pedig
a feljelentési kötelezettség további rögzítését. A fél-
reérthető, a gyakorlatban zavart okozó tényállásokat
pontosítják.

A helyzetértékelés szerint az összбүнözésnek 0,2%-
át kitevő államellenes bűncselekmények zöme izga-
tás. Az elítéltek száma évente 160-220 között mozog.
A pártvezetés útmutatása szerint a kisebb fajsúlyú

Január 1.

A *Magyar Nemzet*-
ben megjelenik
Illyés Gyula „Válasz
Herdernek és Ady-
nak” című esszéjé-
nek második része.

Január 5-6.

Az Egyesült Államok
ünnepélyesen
visszaszolgáltatja
Magyarországnak
a Szent Koronát és
a koronázási éksze-
reket.

Január 20.

Taliándörögdőn
felavatják az első
magyar földi űrtáv-
közlési állomást.

esetekben a jövőben a „közösség megsértése” bűncselekményt kell megállapítani, ehhez azonban jobban el kell határolni a két esetet. Az összeesküvés, illetve szervezkedés tényállást már csak néhány esetben állapítják meg. Ehhez hasonlóan a „hazatérés megtagadása” miatt is csak az elkövetőknek kis része ellen indul büntetőeljárás. Az új szabályozás során arra törekszenek, hogy az ne tartsa vissza a végleg hazatérni szándékozókat, így csak a súlyos eseteket büntetik, és rugalmasabbá válik a vagyoneklobzás megítélése is. A dokumentum szerint az is felmerült, hogy a „Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya” nevű, 1966-ban elfogadott ENSZ-dokumentum (amit az 1976. évi 8. tvr. hirdet ki Magyarországon) alapján a jogellenes külföldön maradás ne legyen bűncselekmény, ezzel azonban a Koordinációs Bizottság nem ért egyet, mondván, az az ország elhagyására ösztönözne.

Kádár János az ülésen kijelenti: „...büntetőtörvényeink ne olyan következményekkel járjanak, hogy az állampolgárok megengedhető nagy többsége büntetett állampolgár lesz. Ne felejtjük el a régi tapasztalatokat: az 1956-os ellenforradalomnak egyik mozgató eleme az volt, hogy akkor az országban több mint egymillió büntetett állampolgár volt.”²⁷⁰

Panaszok az új épületre

FEBRUÁR 1. Egy hangulatjelentés beszámol a Néphadsereg (ma: Falk Miksa) utcai új épületre vonatkozó panaszokról: eszerint rosszak a liftek, a munkaszobában nincsenek hamutartók, borítófüggönyök, és sok asztali lámpa is hiányzik. A szolgálati gépkocsik nem tudnak az épület előtt parkolni, mert azt magánautók elfoglalják. A munkatársak egyszerűbb beléptetést és jobb igazolványokat is szeretnének.²⁷¹

Szamizdatkészítő csoportok

FEBRUÁR 20. A Belügyminisztérium átfogó jelentést készít egy „ellenséges kéziratok folyóiratot” készítő értelmiségi csoportról. Fő szervezőként Bence György, Kis János, Kenedi János és Eörsi István nevét említik. Az elemzés szerint a körük tömörülő fiatal értelmiségiek önálló ellenzék kialakítását tartják szükséges-

Február Influenza-járvány Budapesten. Összesen 1,3 millió megbetegedést regisztrálnak.

Február 13. Átadják az újjáépített Várszínházat Budapestben.

Február 16. Huszonhat bányász vesztí életét a Tata-bányai Szénbányák 12/a aknájában, sújtólégrobbanás következtében.

Politikai okból elítéltek, 1971–1977

	1971		1974		1975	1977
Büntetésüket megkezdők	135		90		94	102
Ítéletük szerint						
Összeesküvés	3	Összeesküvés	1			
Kémkedés		Kémkedés(re ajánlkozás)	1			
(-re ajánlkozás)	5	Béke és emberiség				
Béke és emberiség		elleni büntett	2			
elleni büntett	15	Izgatás	77			
Izgatás	109	Rombolás	1			
Tiltott határátlépés	3	Tiltott határátlépés	1			
		Közösség megsértése	2			
		Államtitoksértés	1			
1 évnél kevesebb	48		21		27	35
1–2 év	43		46		44	48
2–5 év	37		15		25	18
5–10 év	2		1		1	1
10–15 év	5		6		1	
Életfogytiglan	–		–		–	
Kényszergyógykezelés	–		1		–	
Szabadulók	163		148		109	
Szabadulás oka						
Büntetését letöltötte	51	Büntetését letöltötte	108			
Feltételesen	77	Feltételesen	51			
Kegyelemmel	1	Kegyelemmel	4			
Meghalt	1	Meghalt	2			
	1971		1974		1975	1977
Büntetésüket töltők	387		239		184	159
Ítéletük szerint						
1 éven aluli	31	1 éven aluli	19	1 éven aluli	21	27
1–2 év	51	1–2 év	45	1–2 év	53	58
2–5 év	79	2–5 év	55	2–5 év	40	43
5–10 év	64	5–10 év	50	5–10 év	33	10
10–15 év	86	10–15 év	38	10–15 év	22	13
15– év	19	15– év	14	15– év	13	6
Életfogy-		Életfogy-		Életfogy-		Életfogy-
tiglan	57	tiglan	18	tiglan	2	tiglan

nek. A jelentés leszögezi, hogy „Eörsi István és Csoóri Sándor kapcsolatán keresztül a nacionalistákkal történő összefogásuk veszélyes egységet jelenthet.” A Belügyminisztérium a következő ellenséges kéziratokat, számdátokat mutatja be: *Profil* (két kötet, 859 oldal, 34 szerző), a marxizmusról szóló kérdőív (*Marx a negyedik évtizedben*, 203 oldal, 20 szerző), *Napló*, valamint néhány további egyedi írás. A szervezetek 50 szerzőt tudnak azonosítani, és 200 főre teszik az anyagok olvasóinak a számát. A számdatszerzők közül 14 főt tartanak évek óta megfigyelés alatt. A jelentés a következő személyeket nevesíti: Dalos György, Haraszti Miklós, Eörsi István, Hegedüs András, Bauer Tamás, Beke László, Szelényi Iván. Az illetékesek külön veszélyforrásnak látják, hogy többen kiemelt helyeken (egyetemen, kutatóintézetekben) dolgoznak.²⁷²

Nacionalista csoportok

FEBRUÁR 21. Miután a Belügyminisztérium nagy erőket mozgósít a szervezett belső ellenzék kialakulására utaló összes törekvéssel kapcsolatban, másfél-két évnél elemzés után a „nacionalista ellenzékkel” kapcsolatos jelzésekről tájékoztatják a pártvezetést. Az anyag szerint egy „ütemesen szerveződő nacionalista ellenzék kialakulása van folyamatban.” Ebben az emigráns magyar szervezetek mellett fontos tényezőknek tekintik az öt év alatt Romániából áttelepülő 1400 magyar nemzetiségű személyt is.

A tájékoztató szerint a BM szervei a nacionalista indítékok alapján ellenséges magatartást tanúsító, legaktívabb szervezők közül 8 főt, az aktív résztvevők közül 48 személyt tartanak ellenőrzés alatt. Az így keletkezett információk alapján több száz olyan személyről tudnak, akik különböző módon szimpatizálnak törekvéseikkel.

Legveszélyesebbnek a kulturális területen elhelyezkedő személyeket tartják. A név szerinti felsorolásban Csoóri Sándor, Kiss Ferenc, Czine Mihály, Ilia Mihály, Kósa Ferenc és Lezsák Sándor szerepel. Hatásukat a rendelkezésükre álló szervezett keretek miatt is hangsúlyosnak tartják. Az elemzés törekvéseiket pozíciószerezésként mutatja be. Az állambiztonság a propagandaanyagoknak minősített levelezés, valamint a tanulmányok terjesztésének akadályozása mellett évente 300 megelőző elbeszélgetést folytat a megfigyelt ügyekben érintett személyekkel.²⁷³

Március 1.

Idegenforgalmi hivatalok közvetítésével legálissá válik fizetővendégek fogadása lakásokban és üdülőkben.

Célkeresztben a *Napló*

MÁRCIUS Ügynöki jelentés nyomán az állambiztonság értesül egy értelmiségi körökben kollektíven írt napló meglétéről. A vállalkozás 1977 őszén Kornis Mihály és Sulyok Miklós ötletére indul útjára. A három példányban, meghatározott algoritmus szerint köröztetett, egyszerűen csak *Napló*-nak nevezett géprásos gyűjtemény rögtön felkelti a tartótiszt figyelmét.

Más hasonló független közlőkhöz, gyűjteményekhez hasonlóan (például a Kovács András által egybegyűjtött *Marx a negyedik évtizedben* vagy a Kenedi János szerkesztette *Profil*) ennek megszerzése érdekében is több ügynököt mozgósítottak, ám a belső elhárítás munkatársai csak sokára tudták megkaparintani. Végül 1982. december 14-én a Sulyok Miklósnál tartott házkutatás során lefoglalták a *Napló* két példányát, ám a gyerekszobában lévő harmadik megmaradt. Így – bár a Fővárosi Bíróság 1984 szeptemberében jogerős végzést hozott a *Napló*-jellegű iratok elkobzásáról – mégis lehetővé vált a hetvenes évek autonóm törekvéseit, politikai-stratégiai vitáit őrző gyűjtemény rendszerváltozás utáni megjelenése.²⁷⁴

Az „Alapítók” fedőnevű nyomozás

Március 5.

Az MSZMP KB határozata megerősíti a háztáji gazdaságok szükségességét.

MÁRCIUS 6. „Alapítók” fedőnéven bizalmas nyomozás indul Györe Balázs költő és felesége, Csillag Veronika (az ELTE BTK hallgatója) ellen, akik az *Eszmélet* mintájára irodalmi lap szerkesztésébe fognak.

Az ügyet ügynöki jelentések és telefonlehallgatások alapján indítják meg. A jelentések szerint a két fiatal egyetemista 1977 novembere óta 60 személyt keresett meg, és mintegy 700 oldalnyi kéziratot gyűjtött össze, ezenkívül felmérték a kéziratok gyűjtemények (*Napló*, *Marx a negyedik évtizedben* stb.) magánterjesztésének lehetőségeit is.

Az intézkedéseket irányító elhárító tiszt hálózati személyeinek („Andics Gábornak” és „Pécsi Zoltánnak”) a kéziratokat nem sikerült megszereznie, ám az ügynököket sikeresen használták fel bomlasztásra, azaz a bizonytalanság fokozására, a tervek elhalasztására, valamint arra, hogy a megfigyelteteket (pozitív irányú manipulációként) a meglévő fórumok felé tereljék. A nyomozók naprakészen figyelték a tervezetése-

ket, a szerkesztőségi üléseket, a kiadandó terveket. A leghatékonyabb intézkedéseknek a kiutazásokat megelőző, védelmi jellegű beszélgetések bizonyultak. Az állambiztonság inkognitóban jelen lévő munkatársai az útlevélosztályokon nyomást tudtak gyakorolni a terv résztvevőire, azok barátaira, emellett sikerült eljuttatniuk sajátos üzeneteiket is a célszemélyekhez („mindent tudnak a BM-ben”).

1978 decemberében Szelőczei István (későbbi osztályvezető) vette át az ügyet, aki 1979 márciusában le is zárta azt. A célszemélyeket azonban tovább figyelték. Az 1978 augusztusában az Országos Széchényi Könyvtár főlöspéldány-központjába kerülő, és erről irodalmi csoportot elnevező Györe Balázs ellen „Hatok”, míg a velük közösen fellépő Beatrice együttes ellen „Rothadók” fedőnéven folyt tovább a nyomozás. A külvárosi (munkás) fiatalok és az ellenzéki értelmiség egymásra találásának veszélye – elsősorban a lengyel előzmények miatt – hamar kiváltotta a hatalom korlátozó reakcióit.²⁷⁵

Kitüntetési szabályzat

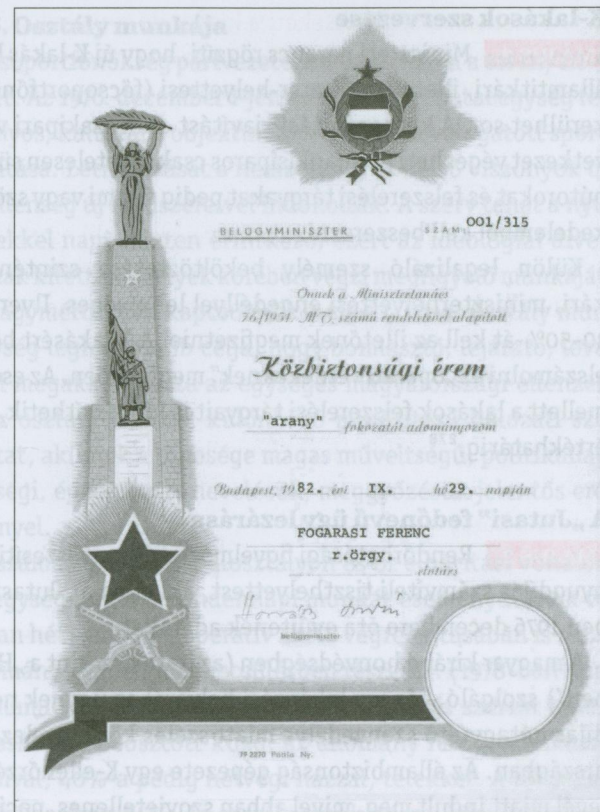
ÁPRILIS 25. Új miniszteri kitüntetési szabályzat jelenik meg, amely rögzíti a belügyi alkalmazottaknak adható elismerések kritériumait. Az Elnöki Tanács által adományozható kitüntetések, amelyeket miniszteri kezdeményezésre ítélhetnek meg, a következők: Magyar Népköztársaság Érdemrend, Vörös Zászló Érdemérem, Szocialista Magyarországiért Érdemérem, Vörös Csillag Érdemrend, Kiváló Szolgálatért Érdemérem, Munka Érdemrend (arany, ezüst és bronz fokozata). A kitüntetéssel járó pénzjutalmak értéke ekkor 3000-8000 forint között mozog. Az elismerések skáláját a KISZ, illetve a SZOT által adott díjak teszik teljessé.

Az állami elismerések mellett az állambiztonság alkalmazottai további kitüntetések is kaphatnak a belügyminisztertől. Ezek a Haza Szolgálatáért Érdemérem, a Közbiztonsági Érem, valamint a Szolgálati Érdemérem (ezek 2000-3000 forint pénzjutalommal járnak). Mindezeket túl az eredményes szakmai karrier elismeréseként, általában az 50. vagy 55. születésnap alkalmából tárgyjutalmak (aranytőr, aranygyűrű, aranyóra)

Április 19–20.

Az MSZMP KB ülésén leváltják Németh Károlyt a KB gazdaságpolitikai bizottságának éléről, menesztik Biszku Bélát KB-titkári funkciójából. A döntések az 1972–74-es konzervatív fordulat elhibázottságának részleges beismerését jelentik.

Fogarasi Ferenc
kitüntetési
oklevele

is adhatóak. A párt és a szakmai tevékenység szerepe lényegében minden indoklásban összefonódik.²⁷⁶

Panasz az elégtelen technikai ellátottság miatt

MÁJUS 2. Egy belső jelentés szerint a mindennapi munkát a rossz technikai ellátottság hátráltatja: „Problémát okoz az anyagok másolása, ugyanis minden anyagot a József Atilla utcába kell elvinni, és ez sok idő-kieséssel jár. Azt is mondják, hogy a másolással foglalkozó beosztottak különböző megjegyzéseket tesznek, és a szolgálati jegy ellenére úgy végzik el csak a munkát, ha a vezető telefonon odaszól. Nem értik, mi indokolja, hogy egy viszonylag kis értékű másolóberendezést nem tudnak a csoportfőnökségnek biztosítani.”²⁷⁷

K-lakások szervezése

MÁJUS 2. Miniszteri parancs rögzíti, hogy új K-lakás létesítésére csak államtitkári, illetve miniszter-helyettesi (főcsoportfőnöki) engedéllyel kerülhet sor. A karbantartást, javítást csak szakipari vállalat vagy szövetkezet végezheti (magánkisiparos csak kivételesen sürgős esetben), a bútorokat és felszerelési tárgyakat pedig állami vagy szövetkezeti kereskedelemről kell beszerezni.

Külön legalizáló személy beköltöztetése szintén csak államtitkári, miniszterhelyettesi engedéllyel lehetséges. Ilyenkor a költségek 30-50%-át kell az illetőnek megfizetnie. A T-lakásért bérleti díjat lehet elszámolni az „operatív érdekeknek” megfelelően. Az esetleges jutalmak mellett a lakások felszerelési tárgyait is kiegészíthetik, 10 ezer forintot értékhatárig.²⁷⁸

A „Jutasi” fedőnevű ügy lezárása

MÁJUS 2. Rendőrhatalósági figyelemztetésben részesítik Szénási Károly nyugdíjas számviteli tiszthelyettesét, aki ellen a „Jutasi” fedőnevű ügyben 1976 decembere óta gyűjtöttek adatokat.

A magyar királyi honvédségben (az iratok szerint a „Horthy-hadseregben”) szolgáló – és így kiképzési helyéről az ügynek nevet adó – nyugdíjas nótagyűjtő szenvedélye miatt széles körű levelezést folytatott az országban. Az állambiztonság gépezete egy K-ellenőrzés során elfogott levél miatt indult meg, mivel abban szovjetellenes, nacionalista és rendszerkritikus (az erkölcsi romlást kárhóztató) megjegyzéseket találtak. A magyarnóta-esteket szervező és más gyűjtőkkel évente (a BNV idején Budapesten) találkozókat szervező Szénási tevékenységéről első sorban ügynökök révén szereztek információkat. Ennek során tárták fel azt is, hogy Szénási elvbarátaival rendszeresen beadványokat intézett különböző helyekre, azt panaszolva, hogy a magyar nóta visszaszorulását tapasztalják a rádióban (pl. a *Jó ebédhez szól a nóta* című műsor megszüntetésekor).

Mivel ebből izgatási ügyet képtelenség lett volna kreálni, az elhárítók – élve a szignalizáció, ezáltal a háttérben maradás lehetőségével – a találkozók, nótaestek engedély nélküli szervezése miatt figyelmeztették a gyűjtőt, illetve „kiszorítása” céljából az őt befogadó intézményeket.²⁷⁹

A BM III/III-5. Osztály munkája

MÁJUS 17. A Csoportfőnökség pártvezetése megvizsgálja a BM III/III-5. Osztály helyzetét. Az 1976. december 1-jén megalakított fiatal egység feladata a tudományos, kulturális objektumok védelme, a válogatott sportcsapatok biztosítása. Létrehozását a nemzetközi és belső viszonyok új vonásaival, az ellenség új módszereivel indokolták. A szerv tehát a nyugati intézményekkel napi szinten érintkező, ezért az ideológiai diverzió vélt hatásainak kitett személyek körében végzi megfigyelő munkáját. Tevékenysége nagymértékben kapcsolódik a BM III/III-4. Osztály munkájához. Az egység legfontosabb célja, hogy bomlasztó, lejárató, leválasztó akciókkal megakadályozza az egységes magyarországi ellenzék kialakulását. Az osztály számos, különböző minősítésű hálózati személyt foglalkoztat, akiknek a többsége magas műveltségű, politikailag képzett értelmiségi, éppen ezért nevelésük, meggyőzésük jelentős erőfeszítéseket igényel.

Az egység létszáma 26, akik két alosztályon és öt elhárítási vonalon dolgoznak. Az egység tagjai a mindennapi munkát eseménydúsnak tekintik: akad olyan hét, amikor 3 operatív akció végrehajtásában is részt vesznek. Az állomány kiemelt megbecsülésben részesül. (1978-ban mindenki kapott valamilyen jutalmat.) A szociális felmérés szerint lakásgonddal mindössze egy beosztott küzd, az állomány fele rendelkezik személygépkocsival, 40%-a pedig hétvégi házzal, telekkel. A főiskolai végzettséggel bírók aránya 65%. Az osztály munkatársai közül 1977-ben 19 fő 229 napot töltött betegállományban.²⁸⁰

Kirándulás és üzemlátogatás

JÚNIUS 1. Egy hangulatjelentés beszámol róla, hogy a III/III-1. Osztály pártalapszervezetének tagjai kétnapos kiránduláson vettek részt a Bács-Kiskun megyei állambiztonsági munkatársakkal közösen. A 2. és a 6. Osztály pártalapszervezeteinek tagjai az Egyesült Izzóban üzemlátogatáson vettek részt.²⁸¹

Állambiztonsági bűnmegelőzés

JÚNIUS 7. Részletes szabályozás kerül kiadásra az államellenes és politikai jellegű bűncselekmények megelőzésével kapcsolatban. Ebben megkülönböztetik a propagandajellegű (előadások, filmvetítések), a

rezsim- és objektumvédelmi (biztonsági rendszerek ellenőrzése), valamint a szignalizációs (illetékes párt- illetve állami vezetők tájékoztatása) intézkedéseket. Ezen túlmenően pedig jellegük alapján a nevelő, védelmi, akadályozó, korlátozó, illetve hatósági kényszerintézkedések lehetséges módozatait rögzítik.²⁸²

EGPR

JÚNIUS 14. Csoportfőnöki intézkedés módosítja a titkosszolgálati adatokat tartalmazó Egységes Gépi Prioráló Rendszerben történő lekérdezések rendjét. Konspirációs és hatékonysági szempontok alapján új egységes gépi nyomtatványokat vezetnek be.²⁸³

Nyári utazások

AUGUSZTUS 3. A III/III-3. Osztály beosztottjai Szegedre utaznak, ahol a Csongrád megyei kollégák látják vendégül őket. A szabadtéri játékok közös felkérése mellett látogatást tesznek az algyői olajmezőn és Pusztaszeren is.²⁸⁴

Éves sportnap

SEPTEMBER 29. A Vágóhíd utcai sporttelepen megtartják a szokásos csoportfőnökségi sportnapot. A Kőbányai Gyógyszergyárban néhányan szolidaritási munkán vesznek részt.²⁸⁵

Akciók a bencés rend ellen

OKTÓBER 20. „Feledy Zsolt” Bajcsy Lajos plébánosról szóló jelentésével egy újabb ügynöki munkadoszói telik meg a BM III/III-1. Osztályon. Ez az anyag a „Feledy” titkos megbízott (tmb.) jelenleg ismert utolsó jelentése. A lezáruló akta nagyobb része a hazai bencésekkel kapcsolatos besúgásokat tartalmaz.

Az állambiztonság nagy erőket mozgósított a Magyarországon engedélyezett négy szerzetesrend ellenőrzé-

Június 22.

Megalakul az Országos Környezet- és Természetvédelmi Tanács. Elnöke: Straub F. Brúnó.

Július 5.

Ausztria és Magyarország megállapodik a vízumkényszer feloldásáról.

Július 9.

Washingtonban bejelentik, hogy Magyarország megkapta az USA-tól a „legnagyobb kereskedelmi kedvezményt”.

Augusztus 8.

Marcaliban megkezdik a termelést a magyar Levi Strauss-gyár.

September

Megalakul a különböző magánlakásokon működő „Hétfői Szabadegyetem”.

September 4.

Megkezdődik a tanítás a Budapesti Államigazgatási Főiskolán.

A pannonthalmi bencés apátság a hetvenes években

Szeptember 15–16.

Budapestén üzembe helyezik az automata levélirányító gépsort.

Október 16.

Átadják a forgalomnak az M3-as autópálya első szakaszát Budapest és Gödöllő között.

Október 28.

A Központi Statisztikai Hivatal elnöke rendeletet hirdet a személyi szám, illetve a személyi lap kiadásáról és használatáról.

sére és manipulálására. Egyházon belüli helyzetének és iskolájának köszönhetően a bencés rend kiemelt figyelemben részesült. A megfigyelés, a beépülés, a bomlasztás, illetve az utánpótlás elzárása a Pannonthalmi Apátság esetében is kiemelt célnak számított.

A szervek intézkedései – egyéb dokumentumok híján – jelenleg csak az egyes ügynöki jelentésekből ismerhetők meg. A bencések ellen mozgósított ügynökök közül kiemelkedik az 1960. augusztus 4-én beszerzett „Feledy Zsolt”, azaz Kiszely István, aki három évtizeden keresztül állt az állambiztonsági szervek szolgálatában. Jelentései alapján egy teljes ügynöki karriertörténet is nyomon követhető, vagyis jól látszik az a folyamat, ahogy a szervek egyre összetettebb feladatokra alkalmazták a hálózati személyeket.

A rendi köteléktől a belügy kérésére lassan elszakadó fiatal eleinte csak rendtársairól és – tanulmányai révén – budapesti környezetéről készített beszámoló-

kat. Jelentéseket adott titokban összejáró keresztény kisközösségekről, így hozzájárult azok bomlasztásához. Hamar egyes „veszélyes elemként” számon tartott (kereten kívüli) szerzetes ellenőrzésére is felhasználták. Legfőbb célszemélye a konstruált perben korábban elítélt, majd a Szovjetunióban raboskodó Oloffson Placid volt. Mellette számos más bencés bizalmát elnyerte, majd kiszolgáltatta terveiket. Idővel aztán – a lehetővé tett magán- és szakmai utakat felhasználva – külföldi információszerzéssel és dezinformációs feladatokkal is megbízták. Különösen értékesnek ítélték az egyházpolitikával kapcsolatos római értesüléseit. Emellett az egyházak gazdasági ügyeinek fürkészésére is feladatot kapott.

A tudományos karrierjét építő, katolikus értelmiségi körökben mozgó „Feledy” számtalan alkalommal kapott megbízást jegyzetek, szamizdat-jellegű egyházi iratok beszerzésére is. A Regnum Marianum-közösség (és Hagemann Frigyes, egykori bencés diáktársa) elleni nyomozás során pedig kulcsszerepet kapott a célszemély terveinek felderítésében. Feladata elvégzése során több alkalommal használt hangrögzítő készüléket is. Jelentéseinek a nyolcvanas évekből származó része ismeretlen. A meglévő anyagok alapján legfontosabb feladata a pannonthalmi főapátválasztás manipulálásába történő bekapcsolódása volt 1973-ban.²⁸⁶

Pálfy József előadása

NOVEMBER 1. Egy belső hangulatjelentés beszámol róla, hogy a III/III-1. Osztály pártalapszervezete részére szabad pártnap keretében a SALT-tárgyalások és a leszerelés problémáiról Pálfy József újságíró tartott előadás. A jelentésből az is kiderül, hogy két másik osztály tagjai szüretellessel egybekötött családi kiránduláson vettek részt.²⁸⁷

1979

Az egyházi elhárítás helyzete

JANUÁR 15. Az MSZMP BM III/III-1 pártszervezetének 1978. évi munkájáról szóló beszámoló részletesen kifejti az állomány kettős feladatát, amely 1) az egyházpolitikai elvek érvényesítésének segítése, 2) az egyházi fedezékből támadó hazai és nemzetközi reakció felderítése. Az anyag rögzíti:

„A múlté már az a probléma, amely szerepünket kizárta az egyházpolitikai elképzelések megvalósításának segítségével. Az egyházpolitikai határozatok megismerése, azok érvényesülésének operatív úton történő segítése alapszervezetünk tagsága, szakmai egységünk állománya előtt állandóan szem előtt tartott feladat. Párttagságunk nem tekinti propagandának azokat a politikai eredményeket, amelyeket a Vatikánnal kapcsolatban elértünk. A Vatikán vezető szerveiben VI. Pál pápa irányításával megerősödtek azok az erők, amelyek reálisan számolnak a nemzetközi életben bekövetkezett változásokkal. Ennek eredményeképpen a magyar katolikus püspöki kart a Vatikán is ösztönözte az állammal történő megállapodásra. Ez megfelelt törekvéseinknek, és elősegítette, hogy a római katolikus egyházzal elvi alapokon, tárgyalások útján több fontos kérdést sikerült rendezni. Hasonló tapasztalataink vannak a protestáns nemzetközi egyházi központok vezetői részéről is.”²⁸⁸

Téli takarékoság

FEBRUÁR 1. Egy belső jelentés beszámol róla, hogy a Távfűtő Művek bejelentése nyomán – az energiatakarékoság jegyében – a jövőben a BM épületeit is csak 18–20 fokra fűtik.²⁸⁹

Csoportfőnökségi KISZ-munka 1978/79-ben

FEBRUÁR 26. A Csoportfőnökség MSZMP-alapszervezete megfelelőnek ítéli a KISZ-alapszervezet 1978/79. évi munkáját. Az ifjúsági szervezet egyik fő feladata továbbra is a pályakezdekők zökkenőmentes beilleszkedésének segítése. Ezt több kezdeményezés, szakmai klub, rendezvény szolgálja. A szervezet ideológiai nevelőmunkájának célja a párttagságra való felkészítés. A csoportfőnökség KISZ-szervezete több központi kezdeményezéshez csatlakozik, így részt vesz az Edzett Ifjúságért Mozgalom programjában, ugyanakkor a Csepel Művek Kerékpárgyárában több alkalommal is végeznek szerelési, csomagolási munkákat. A szervezet az Újpesti Dózsa telepein és a Vágóhíd utcai létesítményben sportolási lehetőségeket is kínál.²⁹⁰

A BM Nyugdíjas Bizottság munkája

MÁRCIUS 22. Központi utasításra felmérés készül a Nyugdíjas Bizottság munkájáról, amely miniszteri parancs alapján, a többi belügyi szervhez hasonlóan, a Csoportfőnökség területén is öt éve működik. A bizottság célja a nyugállományba vonultak, árvák, özvegyek helyzetének figyelemmel kísérése és az esetleges segítségnyújtás megszervezése. A bizottság öt tagja korábbi beosztásuknak megfelelően egy-egy osztályt, elhárítási terület képvisel, egykori munkahelyükkel rajtuk keresztül lehet kapcsolatot tartani. A bizottság elnöke Erdei Tibor, aki a hatvanas években a református egyház elleni titkosszolgálati munka egyik szervezője volt. Parancsnoki szinten a tevékeny-

Január

A Kossuth Könyvkiadó megjelenteti Borsányi György Kun Béla-életrajzát, amelyet a budapesti szovjet nagykövetség felszólítására betiltanak, mert a könyv foglalkozik a Kun Béla elleni szovjet koncepciók perrel is.

Február 1.

Bemutatják Gábor Pál *Angi Vera* című filmjét, amely később Cannes-ban elnyeri a FIPRESCI-díjat.

Március

Elindul a *História* című történelmi periodika.

Március 7.

A lakásgazdálkodásról szóló minisztertanácsi határozat 1990-ig 1,2 millió új otthon felépítését tűzi ki célul.

séget Geréb Sándor felügyeli. Az egykori kollégákat rendszeresen meghívják az ünnepi rendezvényekre, politikai tájékoztatókat tartanak számukra, és személyesen is meglátogatják őket (például születésnapok alkalmából). Szociális problémáik megoldására évi 4500 Ft segélykeret áll rendelkezésre. (A legkisebb nyugdíj összege 1000-2000 Ft.) A beszámoló néhány általános megállapítást is tesz a III/III-as nyugdíjasokkal kapcsolatban: a számon tartott egykori kollégák közül 1972 előtt (1962–1969-ig) 9 elvtárs, 1972 után 53 elvtárs vonult nyugállományba (a fegyelemileg eltávozottakat nem számítva). A felmérés szerint a legtöbben kedvezőbb nyugdíj-megállapítások után fejezhették be pályafutásukat. Mivel nagyobb az érdeklődésük a társadalmi, politikai kérdések iránt, többségük – bizonyos pihenés után – aktív közéleti szerepet keresett magának, például a lakókörnyezetükben.²⁹¹

A „cigány nacionalizmus” kezelése

ÁPRILIS 18. Az MSZMP Politikai Bizottsága újabb határozatot hoz a hazai cigánysággal kapcsolatban, amelyben szociális intézkedések felvázolása mellett kijelentik, hogy nem nemzetiségként, hanem etnikai csoportként kell kezelni őket. Ezt követően a BM III/III. Csoportfőnökségen összefoglalják a „cigány nacionalizmus”, illetve a cigány értelmiség kezelésének kérdéseit. Az összegző anyag megállapítja: „Az ellenséges tevékenységbe egyre inkább bekapcsolódnak cigány értelmiségi személyek is. Az országban jelenleg működő 41 cigányklub és 17 művészeti együttes vezetésében politikai motivációjú bűncselekményeket elkövetett személyek vesznek részt.”

A kulturális elhárítás nagy erőket mozgósítva foglalkozott a cigány költőkkel, többek között Bari Károllyal, Osztójkán Bélával és Balogh Attilával. Fellépéseikre, megbeszéléseikre hálózati személyeket irányítottak. Eközben a tudományos elhárítással foglalkozók a megtűrt szociológiai felméréseket, cigánykutatásokat ellenőrizték, a tömegtájékoztatási eszközöknél foglalkoztatott hálózati személyek pedig a lassan szereplési lehetőséget és műsorokat kapó cigány értelmiségiek terveit igyekeztek kipuhatolni.

Az alternatív kezdeményezéseket – így például az 1979 decemberében alakult ellenzéki civil szerveződés, a Szegényeket Támogató Alap (SZETA) segélyakcióit – nagy erővel igyekeztek ellehetetleníteni.

Összességében a belügyi szervek megpróbálták megakadályozni minden olyan felvetést, amely értelmezésükben gátolta a pártállami törekvéseket, a cigánypolitika keretek közti kialakítását, azaz a kizárólag a Hazafias Népfronton belüli szerveződést.

Az intézkedési tervek a befolyásolás és a szignalizációs eljárások bevett technikáit alkalmazták. E jelentések nem csupán az évszázados előítéletek, de a korszak közvéleményében kavargó indulatok, félelmek, valamint az intézményes diszkrimináció dokumentumai is. A bűnügyi nyilvántartások „cigánybűnözés” kategóriájához hasonlóan a belső elhárítás is etnikai alapon tartotta nyilván és ellenőrizte célszemélyeit.²⁹²

Lezsák Sándor és a lakiteleki találkozó

MÁJUS 18. Több ügynöki jelentés is beszámol az Illyés Gyula részvételével zajló lakiteleki találkozóiról, annak szervezését és Lezsák Sándor tevékenységét a kezdetektől nyomon követik.

A kecskeméti állambiztonsági szervek által veszélyes elemként számon tartott Lezsák Sándor ellen „Bojtár” fedőnéven 1977-ben indult meg a bizalmas nyomozás. Megfigyelését a lakiteleki általános iskolában közvetlen kolégájaként dolgozó „Pálkás Dénes” segíti. Az amatőr színjátszó csoport vezetőjeként és népművelőként is aktív Lezsák éveken át foglalkozott különböző rendezvények, összejövetelek megszervezésével. Ellenőrzését ugyanakkor elsősorban az indokolta, hogy a szervek nézőpontja szerint Ilia Mihály kapcsolataként futárszolgálatot látott el a határon túl élő magyarok felé.

Rendszertitikus hozzáállása akkor vált nyilvánvalóvá, amikor a programkezdeményezésének ígért támogatások elmaradása miatt 1977-ben visszautasította a megyei tanács kitüntetését. Költőként legfontosabb célja a Fiala Írók Találkozójának megszervezése volt, amit 1979 májusára sikerült elérnie.

Az eddig rendelkezésre álló anyagok csak töredékes képet adnak az állambiztonság későbbi intézkedéseiről. A helyi hatóságok vegzáló intézkedései (például iskolai óraszámának megemlése 1981-ben) azonban minden bizonnyal összefüggésben voltak ezzel.²⁹³

Május 16.

„Pajzs '79” elnevezéssel a Varsói Szerződés csapatainak nagy hagyakorlata kezdődik Magyarországon.

Bibó István temetése

Május 21.

Bibó István temetésén, az Óbudai temetőben – nagy létszámú rendőri jelenlét mellett – a sok száz fős gyászoló gyülekezet előtt Illyés Gyula és Kenedi János mond gyászbeszédet.

MÁJUS 21. Alapos belügyi megfigyelés és biztosítás mellett az Óbudai temetőben utolsó útjára kísérik Bibó Istvánt. Az egykori államminisztert és politikai gondolkodót Illyés Gyula búcsúztatja. Miként más írók temetésekor (így Szabó Lőrincén 1957-ben, Kodolányi Jánosén 1969-ben, később Illyés Gyuláén 1983-ban), ez alkalommal is hálózati személyeket („Fogarasi István”, „Vitéz”) irányítanak a temetőbe. A szertartást csupán Kenedi János felszólalása zavarja meg, akinek fellépését egy új ellenzéki generáció jelentkezéseként értékelik. Kenedi beszéde kézirat formában is terjed, így erről az ország több pontján is ügynöki beszámolók készülnek.

A belső elhárítás munkatársait azonban ekkor már leginkább a Bibó-émlékkötetről szóló jelentések érdekelték. A kötet eredetileg Bibó 70. születésnapjára készült volna el, és a tervek szerint a Gondolat Kiadó jelentette volna meg. A Kenedi János által szerkesztett gyűjteményt azonban visszautasították. A politikai döntést a pártvezetés legfelsőbb szintjén, Kornidesz Mihály és Knopp András beszámoló nyomán hozták meg. A tartalmi kérdéseken túl ennek oka a kötet által képviselt „ellenzéki összefogás” volt, vagyis az, hogy a hatalom „népi” illetve „radikális” ellenzékének tagjai egy kötetben szerepeltek volna. A mű így szamizdat kiadványként jelent meg és terjedt az országban. Bibó István gondolatának hatása jelentős szerepet töltött be a nyolcvanas évek ellenzéki köreiben. Munkásságáról előadást tartottak a „Hétfői Szabadegyetemen” és más fórumokon is. Bibó szövegei mellett előadásai magnókazettán is terjedtek. Mint ismeretes, 1985-ben az ELTE jogi karának szakkollégiuma is az ő nevét vette fel.²⁹⁴

Parkolási gondok a központban

MÁJUS 31. A Néphadsereg (ma: Falk Miksa) u. 9. számú központi épület környékén tapasztalható zsúfoltság miatt Harangozó Szilveszter körlevélben szabályozza a terület parkolási rendjét. A kijelölt területeken ettől kezdve külön engedéllyel lehet csak várakozni. Az autóval munkába járók háborogva fogadják a döntést.²⁹⁵

Az egyházi reakció tevékenysége

JÚNIUS 21. A BM Mogyoródi úti épületében Harangozó Szilveszter tart előadást az egyházi reakció tevékenységéről. Kiindulópontja, hogy az imperialista aknamunka a vallásszabadság ürügyén is támadja Magyarországot. Harangozó szerint a sajátos magyar egyházpolitikai modellt figyelembe véve a reakció célja az állam és az egyházak rendezett viszonyának megbontása és a keretek feszegetése. Harangozó az állambiztonsági munka három irányát különbözteti meg: a) a reakciós tervek felderítése és elhárítása, b) az egyházak lojális erőinek védelme operatív eszközök segítségével, c) az egyházak lojális tagjai nemzetközi tevékenységének támogatása.

Értékelése szerint a reakciónak nincs (hazai) bázisa, és nincsenek vezéregyéniségei. Ugyanakkor a területen aktivizálódás figyelhető meg az emberi jogok és vallásszabadság hangoztatásával. Harangozó elemzi az egyes célcsoportok egyedi jellegzetességeit is, amelyek megteremtik az alapot az elhárítás munkájához. Így ismerteti a Bulányi György-féle bázisközösség egyházi struktúrát kritizáló elveit, a Regnum Marianum-közösség gyermekpasztorációs munkáját, illetve Éliás József és Németh Géza református lelkészek más megfigyelt csoportokkal való kapcsolatát. Végül szót ejt a metodista Iványi Tibor és az adventista Egervári Oszkár vezette önálló csoportokról, valamint a katonai szolgálatot megtagadó jehovista fiatalokról (akik közül 120 fő tölti börtönbüntetését.) Az érintettek körét összesen 2500 főre teszi.

A csoportfőnök kijelenti, hogy az elhárító munka helyzete megfelelő: „A feladatok végrehajtásához megfelelő operatív erők, eszközök, pozíciók és módszerek állnak rendelkezésre. Az operatív munka egy tradicionálisan, hosszú távra kiépített, erős és stabil hálózati bázisra épül, amely hatékony felderítő, befolyásoló, megelőző és elhárító feladatok végrehajtására alkalmas.” Beszámolójában végül kitér a szocialista titkosszolgálatokkal és az Állami Egyházügyi Hivatallal sikeresen együttműködő állomány helyzetére: „Az egyházi reakció-elhárítás területén országosan 89 fő

Június

A Magvető Kiadónál megjelenik Esterházy Péter *Termelési-regény* című kötete.

Június 7.

Új gazdasági hetilap indul *Heti Világgazdaság* (HVG) címmel.

Június 7.

Elkészülte után tíz évvel bemutatják Bacsó Péter *A tanú* című szatírját.

Június 20.

Megalakul a Skála-Coop Országos Szövetkezeti Beszerző és Értékesítő Közös Vállalat.

dolgozik, 50%-a 10 év felett, ezen az elhárítási területen. A terület sajátosága igényli is az állomány stabilitását, miután képzett ideológiai ellenfelekkel kell sajátos politikai együttműködést biztosítani. Állományunk az egyházpolitikai érdekeket és igényeket ismeri, szakmailag ezek figyelembevételével dolgozik. Összességében alkalmas a követelményeknek megfelelő munkavégzésre. Mindezt a pártszervek és szervezetek sokrétű, mindennapos politikai felvilágosító, nevelő és mozgósító tevékenységgel segítették elő.”²⁹⁶

A Bokor bázisközösség bomlasztása

JÚLIUS 21. A Bokor-mozgalom bomlasztása kapcsán jelentés kerül a belügyi vezetés elé a katolikus kisközösségek elleni állambiztonsági munkáról. Az anyag szerint „a hazai egyházak vezetői felé sikerült bizonyítani e csoportok egységbontó, egyházellenes voltát. Ennek alapján hatékonyan lehetett aktivizálni a velük szembeni fellépésre a lojális erőket. Mindezek eredményeképpen köreikben az elbizonytalanodás, a bomlás erőteljes jelei tapasztalhatóak.” Az összegzés szerint az egyházellenes harc intézkedéseinek mintegy 60%-át közvetett politikai és egyházkormányzati, 35%-át operatív befolyásolási és bomlasztási intézkedések tették ki, és csupán 5% esetében került sor adminisztratív intézkedésekre (túlnyomórészt útlevelbevonnásokra).

Az autonóm életet élő katolikus kisközösségek az állambiztonság számára az egyházi reakció fő megtestesítői voltak. A Bulányi György piarista szerzetes által vezetett csoportok 1946 óta álltak a politikai rendőrség célkeresztjében. A nyomozás elindítója a később a televízió híradósaként és külpolitikai újságíróként ismertté vált, ám ekkor még debreceni államvédelmi tisztként dolgozó Ipper Pál volt. Az egyházüldözés miatt új struktúrákat kiépítő, bázisközösségeket létrehozó Bulányit 1952-ben életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1956-os szabadulása után 1958

Július 1.

Hatályba lép az új büntetőtörvénykönyv.

Július 12.

Minisztertanácsi határozat születik a cigány lakosság helyzetének javításával kapcsolatban, amely az elsődleges feladatok közé sorolja szakképzésük javítását.

Július 23.

Az élelmiszerárak átlag 20%-kal, az árszínvonal éves szinten 9%-kal nő.

Július 27.

Megnyílik az Országos Evangélikus Múzeum Budapestben.

Bulányi György
1975-ben

áprilisában újból letartóztatták, végül 1960-ban szabadult. Szervezőmunkája révén ekkor ismét kialakultak különböző csoportok az ország több pontján, ezek ellehetetlenítését azonban az állambiztonság már új módszerekkel kívánta elérni. Az elhárítás vezetői a hálózati személyeken keresztül a mozgalommal szimpatizálók körében különböző bizalomromboló pletykákat terjesztettek, és a teológiai, koncepcionális és személyi ellentétek erősítésére törekedtek.²⁹⁷

A BM III/III-4. Osztály beszámolója

OKTÓBER 17. A BM III/III-4. Osztály pártalapszervezetének kongresszusi beszámolója büszkén állapítja meg, hogy „a külső ellenség erőfeszítéseinek hatására erősödtek a különböző politikai platformon álló hazai ellenséges csoportok egységtörekvései, de, részben az ellenintézkedéseink eredményeként, megállapíthatjuk,

Augusztus 12.
100 km/h-s sebességkorlátozást vezetnek be a magyarországi autópályákon.

Augusztus 16.
A budapesti mozik vetíteni kezdik a *Csillagok háborúja* című filmet.

Szeptember 1.
A KISZ és a SZOT után a Hazafias Népfront is csatlakozik a „kongresszusi munkaversenyhez”.

Szeptember 7.
Leninvárosban felavatják a Tiszai Hőerművet.

hogy megvalósult egység nincs.” Az anyag szerint a külső és belső ellenséges propaganda hatása elsősorban a fővárosban élő, főleg kulturális területen elhelyezkedő értelmiség és diáktiflatlóság körében érzékelhető. Ez a hatás „az Erdély-kérdés iránti felfokozott érdeklődésben, illetve a szamizdat irodalom elolvasásában és terjesztésében nyilvánul meg.”

A beszámoló a munkatársak hálózatiépítő munkáját, a beszervezések számának gyarapodását kedvezően értékeli. Az osztályon immár megfiatalodott állomány dolgozik. Az alapszervezet párttagjai – a szakmai tagozódáshoz igazodva – 1977-ig hat, utána négy csoportban politizálnak, szervezik munkaidőn túli programjaikat. A fiatal tisztek a KISZ-alapszervezetben tevékenykednek. A munkahelyek zsúfoltsága az 1977-es átköltözés után javult, de így is maradtak kisebb szobák, ahol hatan dolgoznak egymás mellett. Az állomány tagjai öt év alatt 110 alkalommal részesültek kitüntetésben, illetve dicséretben.²⁹⁸

A Charta-aláírás

és a „Tiltakozók” fedőnevű nyomozás

Október 16.

A közzétett hivatalos statisztikai adatok szerint a munkaképes korú nők 78%-a dolgozik, átlagbérük fizikai munka esetén 75, szellemi esetén 85%-a a férfiakénak.

OKTÓBER 24. A csehszlovákiai Charta '77 mozgalom vezetőinek elítélése után 254 magyar állampolgár egy Kádár Jánosnak is megküldött levélben fejezi ki tiltakozását az emberi jogok megsértése miatt. A Központi Bizottság ülésén a pártvezető – az ellenzékkel kapcsolatban gyakran emlegetett fordulatával élve – ismételten kijelenti, hogy „nem csinálnak ingyen reklámot az aláíróknak”.

Ezt követően a „Tiltakozók” fedőnevet viselő ügyben a belső elhárítókat differenciált intézkedések végrehajtására utasították. A rendelkezésre álló ügynöki hálózat révén megpróbálták pontosabban felmérni az aláírók motivációit, esetleges nézeteltéréseit. Ezzel egy időben – amint arra a jelentések szerint maguk az aláírók is számítottak – csendben végrehajtott kirúgásokra, retorziókra is sor került. A „hangadókat” szoros ellenőrzés alá vonták, és különböző vegzáló intézkedéseket (munkahelyi elbeszélgetés, utazási lehetőség

gek megvonása stb.) szenvedtek el, míg a többiek esetében inkább a „leválasztásra”, a pozitív befolyásolásra tettek kísérletet.

A hálózat működését jól példázza az Európa Kiadóban dolgozó „Berez-nay” fedőnevű ügynök, aki a Szabad Európa híradása után egy rendkívüli találkozón önként jelentette, hogy a felsorolt aláírók között van hat kollégája, majd beszámolt az üggyel kapcsolatos munkahelyi beszélgetésekről is, így tevékeny részt vállalt abban, hogy két munkatársát – Bence Györgyöt és Kőszeg Ferencet – elbocsátották.²⁹⁹

Állambiztonsági ügyrend

NOVEMBER 12. Az 1972-es ügyrend helyébe a Benkei András belügy-miniszter által aláírt új dokumentum lép. Az állambiztonság működésé-nek általános alapjait rögzítő irat szerint a BM III/III. Csoportfőnökség tevékenységi köre lényegében változatlan marad.³⁰⁰

A BM III/III-3. Osztály változása

NOVEMBER 23. A BM III/III-3. Osztály pártalapszervezetének beszámolója szerint a két pártkongresszus közti időszakban lényegében kicserélődött a szervezet állománya. Az eltelt öt év során a mintegy 30 fős szervezeti egységből húszan vonultak nyugállományba, 3 főt pedig más területre helyeztek át.³⁰¹

Az egyházi elhárítók pártalapszervezete

NOVEMBER 27. Egy összegzés szerint 1975 és 1979 között jelentősen kicserélődött a BM III/III-1. Osztály, azaz az egyházi elhárítás állománya is. A testületet 19 fő hagyta el (10 fő nyugdíjba ment, 6 főt áthelyeztek, 2 főt fegyelmi úton távolítottak el, 1 fő leszerelt). Helyükre fiatal, szakmai iskolát végzett, operatív tisztek érkeztek, akik a pártalapszervezet beszámolója szerint „jól beilleszkedtek a kollektívába, aktívan átvették az operatív területüket, úgy dolgoznak, hogy szinte észre sem lehet venni az operatív tapasztalatok hiányát.”

Az állomány tagjai öt év alatt összesen 113 alkalommal részesültek valamilyen elismerésben, azaz átlagosan minden tiszt évente három alkalommal kapott jutalmat. Öt év alatt 8 elvtárs lakásgondjából hármat sikerült megoldani. Az állomány tagjai évente 22-29 napot töltöttek betegszabadságon.³⁰²

Az ifjúsági elhárítás pártalapszervezete

DECEMBER 4. A Néphadsereg (ma: Falk Miksa) úti objektum VII. emeleti tanácstermében megtárgyalják a BM III/III-2 pártalapszervezetének öt éves beszámolóját. Megállapítják, hogy az állomány intézkedéseinek nagy részét a fiatalokat antimarxista, pesszimista nézetekkel veszélyeztető ellenzéki fórumok (elsősorban a „házi egyetemek”), valamint a szamizdatterjesztés akadályozása tette ki. Emellett hangsúlyosan foglalkoztak a „csövező”, „galeriző” életvitelű fiatalokkal, illetve azok anar-chista, fasisztoid, garázda megnyilvánulásaival.

Az összegzés beszámol róla, hogy az osztály összetételében a hetvenes évek végén változások történtek. A részlegtől elkerültek a válogatott sportolók, és a klubok védelmének, valamint a „nacionalista platform” alapján támadó ellenséges erők és az ellenséges rádióállomások elhárításának vonalai, amelyek összességében 10 főt érintettek. Ugyanakkor az osztályhoz került a külföldi diákok védelmével foglalkozó vonal. Rögzítik, hogy az állomány körében szemléleti problémákat is meg kell oldani. Elsősorban azzal van gond, hogy a bővülő operatív technikai lehetőségek birtokában sokan lebecsülik a hálózati munkát. Az anyag kijelenti: „...a technikaivá váló társadalmon belül a személyes kapcsolaton alapuló információk fontossága növekszik.”

A szociális felmérések jelentősebb különbségeket mutatnak ki az egyes családok életszínvonala között az eltartott gyermekek számát, a feleség jövedelmét, a lakáshoz jutás módját és a szülői háttérrel figyelembe véve. Az állomány tagjai közül 18 főnek van személygépkocsija, 9 fő rendelkezik üdülővel vagy víkendházzal. Az adott időszakban átlag 100 forinttal emelkedtek az illetmények. A BM gyermekintézményeiben sikerült biztosítani a kiskorú gyermekek elhelyezését. Rendszeresek az üdülési beutalók is. Bár a költözést követően javultak a munkafeltételek, továbbra is gondot okoz a zsúfoltság: egy munkaszobában 4-5 fő dolgozik. Az osztályon öt év alatt 27 kiténtetést adtak át, 63-an részesültek dicséretben.³⁰³

A parancsnokok pártalapszervezete

DECEMBER 4. A Csoportfőnökség titkárságának és alosztályának munkáját értékelő jelentés a mindennapi viszonyokkal kapcsolatban rögzíti: „A legtöbb gondot ma is az okozza, hogy elég sűrűn előfordulnak, főleg az elvtársnők körében kisebb csipkelődések, ezeket rendszerint sér-

tődöttség, néha vita követi". A pártalapszervezet tagjai az év során részt vettek a kőbányai Szocialista brigádok parkja építésében, illetve a Felvinci úti óvoda rendezésében, a Pándi Állami Gazdaságban pedig gyümölcsöt szednek.³⁰⁴

A BM III/III-A munkája

DECEMBER 5. Az MSZMP BM III/III-A ötéves kongresszusi beszámolója szerint a folyamatos operatív munka végzése mellett szinte megkétszereződött a részvételük a vezető elvtársak és a külföldi delegációk operatív biztosításában. Közel 70 olyan rendezvény volt, ahol külön operatív tervet készítettek, 630 budapesti esemény biztosításában vettek részt, míg vidéken 1600 napot töltöttek el. Az aprólékos háttérmunkáért az előző öt évben 61 kitüntetést kaptak az állomány tagjai.³⁰⁵

December 5.
Megalakul a Szegényeket Támogató Alap (SZETA) Havas Gábor, Lengyel Gabriella, Matolay Magdolna, Nagy András, Solt Ottilia és mások szervezésében.

Kadhafi látogatása a Belügyminisztériumban 1978. június 25-én

A BM III/III-5. munkája

DECEMBER 11. Az MSZMP belügyi pártszervei előtt először számoltatták be a III/III-5. Osztályt az elvégzett munkájáról. Pálffy Imre osztályvezető eredményként könyveli el, hogy a politikailag igen kényes területen a tagság képes volt egységesen cselekedni, és senki sem elégedetlenkedett a jogi felelősségre vonás (látványos intézkedések, letartóztatások) elmaradása miatt. Az egység legfontosabb intézkedései a Charta-aláíráshoz (1977, 1979) és a szamizdatterjesztéshez kapcsolódnak.³⁰⁶

1980

Akciók a „Hétfői Szabadegyetem” ellen

FEBRUÁR 18. A „Hétfői Szabadegyetem” ügyét a BM III/III-4-a Alosztálya és Esvégh Miklós őrnagy veszi át. Az előadásorozatot ettől kezdve imperialista fellazító tevékenységnek minősítik.

A Kádár-rendszer belső ellenzékének fontos fórumai voltak a magánlakásokon tartott összejövetelek. Ezek közül a legszélesebb közönséggel a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján virágzó, úgynevezett „Hétfői Szabadegyetem” rendelkezett. A széles körben, sőt a Szabad Európa rádió által is meghirdetett előadásokat olykor 150-200 fiatal is felkereste. Az 1978 augusztusától magánlakásokon tartott előadásorozat majd fél évtizeden keresztül a szolgálatok tevékenységének egyik központi célterülete volt. Hasonló összejöveteleket értelmiségi körökben számos helyen tartottak a hatvanas-hetvenes években is, ezúttal azonban az újdonságot az esemény nyitottsága és a meghirdetett tematika jelentette. Mivel az előadások nagy része a rendszer tabutémáit (1956 megítélése, a demokrácia, a szabadságjogok, a kisebbségek helyzete stb.) feszegette, az akciók során különös gondossággal jártak el. A megfigyeléseken és a zaklató intézkedéseken túl a szervek naprakészen tájékoztatták a legfelsőbb pártve-

Január 1.

Magyarországon bevezetik az egységes, nemzetközi SI-mértékrendszert

Január 2–15.

Népszámlálást tartanak Magyarországon. Az ország lakosságának száma: 10 710 000.

Titkos megfigyelés (jelenet egy belügyi oktatófilmből)

Február

Csoóri Sándor „Egy nomád értelmiségi” című esszéjének közlése miatt bezúzzák a kecskeméti Forrás 2. számát. A népi írók csoportja levélben tiltakozik az akció ellen Horváth István megyei első titkárnál.

zetést is. A programokra irányított ügynökök mellett operatív technikai eszközöket is bevetettek, és a rögzített előadásokat a pártközpontban és a tudományos intézetekben elemezték. A „leválasztás” jegyében a fiataloknak igyekeztek alternatív programokat szervezni, de olykor nyílt rendőri intézkedésekre is akadt példa. A szervezőket ígéretekkel, fenyegetésekkel igyekeztek terveiktől eltéríteni.

Az adatokat 1978. december 12-től gyűjtötték, kezdetben a „Doktor” fedőnevű, bizalmas nyomozás keretében, amely akkor még az első előadó, az MTA Történettudományi Intézetében dolgozó Szabó Miklós ellen irányult. A szervek szignalizációja után kapott munkahelyi figyelmeztetés hatására Szabó elállt a to-

Állambiztonsági ügyek és a „Hétfői Szabadegyetem”

A „Hétfői Szabadegyetem” elleni nyomozás, egyfajta összefoglaló ügyként is értelmezhető, mivel az itt keletkezett adatok számos más esethez kapcsolódtak. Az előadássorozatra a pártközpontban is mint az ellenzék egyik legfontosabb, a legalitás határán egyensúlyozó fórumaként tekintettek. A vonatkozó objektumdosszié szerint a különböző állambiztonsági akciók a következő egyéb intézkedésekkel, ügyekkel érintkeztek:

<i>Előzetes ellenőrzés (e. e.) vagy bizalmas nyomozás (b. ny.)</i>	<i>Tárgya</i>	<i>Megfigyelték</i>
„Alapítók” b. ny.	Az <i>Eszmélet</i> című lap mintájára irodalmi lapot terveztek kiadni	Csillag Veronika, Györe Balázs
„Békétlenek”		Várnai Gábor
„Csalogány”	Cigányság helyzetének kutatása	Kemény István, Csalog Zsolt
„Fanatikus”	Radikális ellenzéki csoport, amely kapcsolatban állt Pfeiffer bécsi szociáldemokrata újságíróval, aki rendszeresen cikkeket írt a magyar helyzetről	Földvári Tamás, Göndör György, Zsille Zoltán
„Fekete”	Lukács-iskola	Vajda Mihály, Radnóti Sándor, Bence György
„Ingovány” (b. ny.)	Ellenzéki tevékenység	Ambrus Péter, Csákö Mihály, Erős Ferenc, Dobrányi Zsuzsanna, Horváth Emília
„Kéregetők” (b. ny.)	SZETA	Göndör György, Havas Gábor, Lengyel Gabriella, Matolay Magda, Nagy András, Nagy Bálint, Solt Ottilia, Kozák Gyula
„Kopasz”		Eörsi István
„Közvetítők”	Munkahelyi szamizdatterjesztés, munkahelyközvetítés	Magyar Bálint, Krokovay Zsolt
„Kutas” (b. ny.)		Boquet Gábor

<i>Előzetes ellenőrzés (e. e.) vagy bizalmas nyomozás (b. ny.)</i>	<i>Tárgya</i>	<i>Megfigyelték</i>
„Mecénás” (b. ny., lezárva 1980)	Szamizdatterjesztés (Demokrata)	Nagy Jenő
„Notre Dame”	Kapcsolat a francia „fellazító” szervezetekkel	Sulyok Miklós
„Statistikus” (b. ny.)	Szamizdatterjesztés	Benyó Pál dr.
„Számító”		Holczer Tibor
„Szervező”	Kapcsolattartás a magyar és az NDK-beli ellenzék között, valamint magyarországi ellenzék szervezése	Dalos György
„Szurkáló” (e. e.)	?	Vass Rózsa
„Tanácsadó”	Kapcsolattartás magyar ellenzékiek között	Halda Alíz
„Törtetők”		Konrád György
„Tüskés”		Rózsahegy György
„Vakondok”		Szabó Miklós, Szalai Pál
„Várazók”	Rendszerellenes szervezkedés, szellemi elit előkészítése lengyel mintára	Bence György, Hamburger Mihály, Erdélyi Ágnes, Kovács András, Betlen Anna, Szilágyi Sándor, Vezér Erzsébet, Szalai Pál, Kis János, Kenedi János, Kőszeg Ferenc
„Zenész”	?	Hegedüs András
„Lidi” (e. e.)		Krassó György
(b. ny.)	Lakásszeminárium	Iványi Gábor
		Szent-Iványi István, Szabó Miklós, Pető Iván, Vajda Mihály

„F”-dossziéval ellenőrzött személyek:

Haraszti Miklós, Szekfű András, Szász István, Iványi Gábor

vábbi szerepléstől, ám a szervezőknek sikerült újabb előadókat megnyerniük. A lengyel „repülő egyetem” hazai meghonosodásától tartva a politikai rendőrség különböző osztályai (BM III/III-4-a, III/III-2-b és BRFK III/III-B és D) egymás után kapcsolódtak be az ügybe, és a hétfői alkalmakat mind több ügynökkel igyekeztek folyamatos hálózati ellenőrzés alatt tartani. Az akciósorozatban számos más szerv segítségét felhasználták, a hírszerzéstől kezdve a kémelhárításon át egészen a katonai elhárításig.

1980 szeptemberétől állandósult az akkor már három éve tartó „Szabadegyetem” lehallgatása. Operatív akciókat végeztek a szomszédos lakásokból, az utcáról, és esetenként a hallgatóság soraiban helyet foglaló ügynökök is rögzítették az elhangzottakat. A jelenlévőket azonosítva folyamatosan kategorizálták a hallgatóságot, így a szervek számtalan „ellenzéki beállítottságú” fiatal adatait rögzíthették. A bomlasztásos intézkedési tervek célja a hallgatóság nagyobb tömegeinek leválasztása volt. Számoltak konkurens egyetemi előadások megtartásával és a munkahelyi, egyetemi vezetőkkel folytatott elbeszélgetésekkel is.

A hallgatóság beidézése és rendőrségi meghallgatása az 1981. október 23-i megemlékezést követően vált gyakorivá. Ezek az intézkedések alkalmat adtak arra is, hogy rafinált bomlasztó módszereket alkalmazzanak. Így feltűnően kerültek minden olyan kérdést, amely az előadások legfőbb szervezőjére, Szilágyi Sándorra vonatkozott volna (így próbálva iránta gyanút ébreszteni a meghallgatottakban), és nem hívtak be egyetlen előadót sem. A lengyelországi Jaruzelski-puccsot (1981. december 13.) követően tovább szigorodtak a rendőrségi fellépések. (A hatalom változó tűréshatára, a nemzetközi események által befolyásolt mozgástér a későbbi években is megfigyelhető volt, és a fennmaradt objektumdosszié arra is utal, hogy az ügy kezelésére több koncepció is létezett.)

Az előadások 1984. tavaszi újjáindulása után aztán a BM taktikát változtatott: az ügynöki munka és az URH-kocsival biztosított lehallgatások révén az elkövetkező előadások helyszíneit igyekeztek megtudni, majd az adott lakás tulajdonosát igyekeztek jobb belátásra bírni. Az évek során szerzett személyes információk (munkahelyi, iskolai adatok stb.) alapján a szervek relatíve rugalmasan és gyorsan vetették be elriasztó eszköztárukát. Ennek ellenére akadt, akit a rendőrségi meghallgatás sem riasztott

Március 12.
Megnyílik az újjáépített Pesti Vigadó.

Március 24–27.
Az MSZMP megtartja XII. kongresszusát. A tanácskozások során főként gazdasági kérdésekkel foglalkoznak.

Március 28.
Az Adria vezetéken megindul a nyersolajszállítás a százhalombattai olajfinomítóba.

Április 6. – szeptember 28.
A Minisztertanács határozata alapján nyári időszámítás lép életbe.

Április 16.
Megkezd a működését a márkushegyi bánya, a hazai nagy bányafejlesztési program elsőként megkezdett beruházása.

el: Kenedi János például 1984 februárjában beidézése után is vendégül látta a „Szabadegyetemet”. A BM válaszlépésként rendőrautót állíttatott a lakása elé, az előadásokra érkezőket pedig igazoltatással igyekezett elriasztani.

Az új módszer sikeresnek bizonyult: 1984 végére – miközben összességében a félév folyamán 46 főt azonosítottak – a hallgatóság létszáma 30–35 főre apadt. Ehhez a számhoz viszonyítva a beépülési arány igen jónak volt mondható, hiszen a BM tisztjeit ekkor már 7 hálózati személy látta el információval. Ráadásul – a korábbi technikai gondokat kiküszöbölendő – Kenedi János lakásának lehallgatását is sikeresen megoldották. Emellett kevésbé ismert ellenzéki személyek ellen is megindultak a hatósági fellépések. Az előadások jelentőségének csökkenésében a belügyi intézkedéseken kívül végső soron a szervezők személyes okai, az ellenzék belső fejlődési irányai (új formák, új fórumok megjelenése) is szerepet játszottak.³⁰⁷

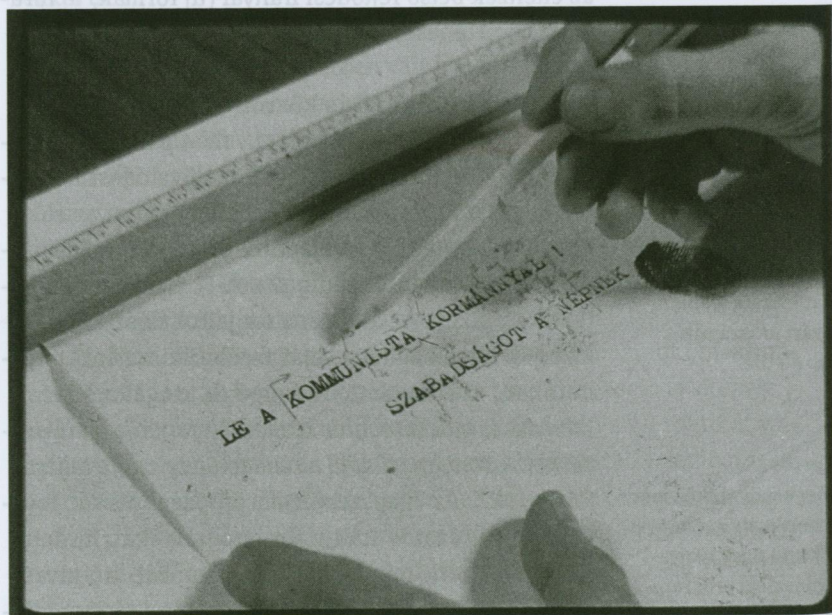
A kulturális elhárítás közművelődési helyzete

MÁRCIUS 13. Az MSZMP BM III/III-4 pártalapszervezetében áttekintik az osztály közművelődési helyzetét. Az összegzés szerint az állomány tagjai az előző évben a Kossuth Könyvkiadótól 10 400 Ft, a Szépirodalmi Könyvkiadótól pedig 17 000 Ft értékben rendeltek könyveket. Az állomány tagjaitól elvárják, hogy kísérjék figyelemmel a saját területük szerinti folyóiratokat, szaklapokat. A felmérés megállapítja: „a színház- és mozilátogatás közkedvelt formája a művelődésnek, azonban például a zene területe szinte teljesen fehér folt.” Az alapszervezeti propagandisták igyekeznek változatos kulturális programokat hirdetni („Legyen a zene mindenkié” című sorozat, író-olvasó találkozók, ünnepi könyvhét, látogatás a tévé stúdiójában, fotószakkör stb.).³⁰⁸

A BM III/III-3. Osztály pártalapszervezete

ÁPRILIS 21. Az MSZMP BM III/III-3 beszámolója szerint változatlanul folytatódik az ellenőrzés alatt tartott veszélyes elemek beilleszkedése a társadalomba. Az egykori ellenséges személyek az MSZMP szilárd hatalma és egzisztenciális okok miatt fokozatosan felhagynak nézeteik hangoztatásával.

Ugyanakkor az egykori elítéltek körében megkülönböztetnek több szűkebb csoportot, akiknek az ellenőrzésére hangsúlyt kell fektetni. Ilyenek a belső ellenzékkel kapcsolatba kerülő és a különböző akcióikban részt vállaló 1956-osok, valamint az egykori koalíciós pártok tagjai közül azok, akik memoárjaik megírásával foglalkoznak. Az osztálynak növekvő feladatot jelent a röpcédulázási akciók megszaporodása is.³⁰⁹

Röplapok laboratóriumi vizsgálata (jelenet egy belügyi oktatófilmből)

Május 26. – június 3.
Szovjet–magyar ürröpülés a Szozuz-36 fedélzetén. Az úrhajós Farkas Bertalant hazatérésekor tömegek fogadják Budapesten.

Június 8.
Országgyűlési választásokat tartanak Magyarországon.

Június 13. A Gellérthegy 40 000 köbméteres víztározót adnak át.

Június 27.

A Magyar Országgyűlés alakuló ülésén az Elnöki Tanács elnökévé Losonczy Pált, miniszterelnökévé Lázár Györgyöt, az Országgyűlés elnökévé Apró Antalt választják. Horváth Istvánt, a KISZ KB volt első titkárát, a Bács-Kiskun megyei pártbizottság első titkárát belügyminiszterré nevezik ki.

Július 19. –

augusztus 3.

A XXII. Nyári Olimpiai Játékok Moszkvában. A rendezvényt 62 ország, köztük az Egyesült Államok is bojkottálja. A magyar csapat összesen 32 érmet szerez.

Július 28.

Árvíz önti el a Tisza és a Körösök mentén Magyarországot, a védelemben a katonaság is részt vesz.

Szeptember 1.

A tanév kezdetétől a Biblia bekerül a kötelező iskolai tananyagba.

Olimpiai utazások, Moszkva

JÚLIUS 19. A moszkvai olimpia bojkottjával kapcsolatos reagálások mellett a III/III-as Csoportfőnökség tájékoztatást ad a kiutazókkal kapcsolatos intézkedésekről.

A pártvezetés számára készült jelentés szerint az olimpiai játékokra 7050 magyar turista utazik ki, mintegy 230 csoportban. Őket és a velük tartó 240 idegenvezetőt alaposan ellenőrizték, és 180 esetben találtak előzetes priuszt, elsősorban köztörvényes bűncselekményt. Az olimpia előtt 282 csoportvezető, valamint 67 csoport eligazítására kerül sor a BRFK és megyei állambiztonsági szervek bevonásával.³¹⁰

A „Kopasz” fedőnevű nyomozás

OKTÓBER A „Kopasz” fedőnéven kezdett bizalmas nyomozás keretében felélesztik ifj. Antall József megfigyelését, majd figyelődossziét is nyitnak személyével kapcsolatban. Az intézkedést ismételtén Tar Pál látogatása váltja ki, aki barátjánál az új ellenzéki mozgalmakról és a szamizdat irodalomról érdeklődik.

A nyomozást 1982 májusában – megalapozatlansága miatt – lezárták, az ellenőrzőmunka viszont folytatódott. Ezzel kapcsolatban azonban jelenleg csak a napi jelentés (NOI) töredékes adatai ismertek. Összességében id. Antall József és fia körül 1957-től a nyolcvanas évek végéig csaknem harminc hálózati személy tevékenykedett, akiknek működéséről összesen 480 jelentés maradt az utókorra.³¹¹

Szüreti munka

OKTÓBER 21. Egy jelentés beszámol róla, hogy a 4. és a 7. Osztály pártalapszervezeteinek tagjai a Helvécia Állami Gazdaságban, míg a 3. Osztály alapszervezetéből 30 fő az Orgováni Egyetértés tsz-ben szüreteltek.³¹²

Az állambiztonsági munka és a XII. pártkongresszus

OKTÓBER 29. Az állambiztonság vezetői felterjesztik az MSZMP XII. kongresszusa alapján összeállított feladattervüket Kamara János államtitkárnak. A kijelölt célkitűzések szerint jobban előtérbe kell kerülnie az állambiztonsági szervek aktív intézkedéseinek, a bomlasztó, kombinatív, dezinformációs és felderítő célokat szolgáló tevékenységeknek.

A belsőreakció-elhárítás munkája során a legfontosabb célkitűzésnek a belső ellenséges személyek, csoportok terveinek időbeni felderítését, tevékenységük korlátozását, nemzetközi szereplésük megghiúsítását jelölik meg. A BM III/III. Csoportfőnökség munkatársainak fokozottan napirenden kell tartani a „belső ellenzék” gyengítésére teendő intézkedéseket, azaz operatív kombinációk alkalmazásával előrehaladást kell elérniük az egyes csoportosulások bomlasztása, a kulcsszemélyek lejáratása és elszigetelése tekintetében. Az anyag feladatként jelöli meg a kulturális és közoktatási területen elhelyezkedő ellenséges személyek visszaszorítását. A nacionalista, revizionista és radikális polgári „platform” alapján fellépő személyeket meg kell akadályozni abban, hogy legális fórumokhoz juthassanak.³¹³

A Fialat Írók József Attila Körének szentendrei tanácskozása

OKTÓBER 31. A kulturális elhárítás értesül az 1969-ben alakult Fialat Írók József Attila Körének szentendrei tanácskozásáról, amely a KISZ-től való függetlenedés, az autonómia megteremtésének jegyében úgy határoz, hogy a továbbiakban József Attila Kör néven kíván tovább működni. (A törekvés csak 1981-ben valósult meg.) Ez a hatalmon lévők számára részben felidézi az 1956-os forradalmat megelőző Petőfi Kör rémképét.

Szeptember 24.

Energomat néven energiatakarékos mosógép gyártását kezdik meg a Hajdú-sági Iparművekben.

Szeptember 27–29.

Agostino Casaroli bíboros, vatikáni államtitkár részt vesz a Gellért püspök születésének évfordulóján rendezett egyházi ünnepségeken.

Október

A 76 szerző írását tartalmazó *Bibó-emlékkönyv* kéziratát Donáth Ferenc benyújtja a Gondolat Kiadóhoz, ám a kötet pártutasításra nem jelenhet meg. A könyv először gépírásos formában terjed, majd 1984-től stencilezett szamizdat formában, négy kötetben jelenik meg.

Október 29.

Budapesten felavatják az ország legkorábbi bevásárlóközpontját, a Sugár Áruházat.

November 13.

A második olajválság kezdete, amely Magyarországon az árak folyamatos emelését, az import adminisztratív korlátozását és a hitel-felvételek növelését váltja ki. Mindez megállítja a reáljövedelem évek óta tartó növekedését.

November 18.

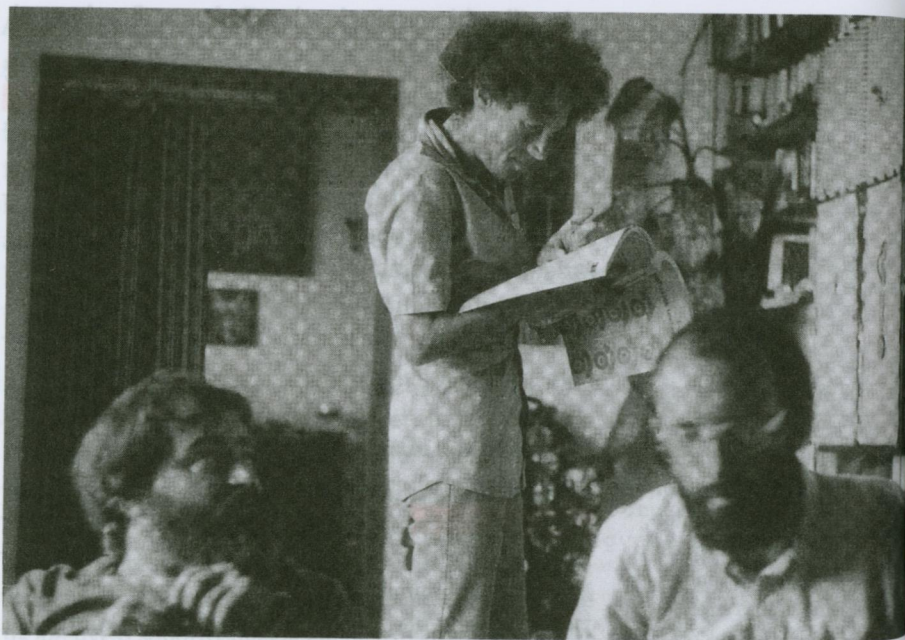
Stúdió '80 címmel új televíziós hetilap indul.

Az állambiztonság kezdettől fogva figyelemmel kísérte az irodalmi életben jelentkező generációs önállósodási törekvéseket. A szervezők, „hangadók” közül több íróról intenzív adatgyűjtés folyt. Így például Szilágyi Ákos ellen „Tudor” fedőnéven, Lezsák Sándor ellen „Bojtár” fedőnéven folyt bizalmas nyomozás. A titkosszolgálati eszközökkel megszerzett és Aczél György asztaláig eljutó információk a politikai felső vezetés döntés-előkészítő munkájának fontos részét alkották, és megteremtették a személyre szabott politizálás lehetőségét.³¹⁴

Kádár János látogatása a BM országos értekezletén

NOVEMBER 28. Az MSZMP XII. kongresszusának határozatai alapján az állambiztonsági munkáról tanácskoznak a Belügyminisztérium országos értekezletén. Horváth István miniszter általános feladatként jelöli meg az információs és tájékoztatási rendszer javítását, mind a szervek közötti, mind az állami- és pártvezetés felé irányuló munka során. A hírszerzés számára meghatározza, hogy erősít az NSZK, az USA, illetve a NATO felé kell koncentrálnia, méghozzá elsősorban kül- és gazdaságpolitikai dokumentumok megszerzése érdekében.

Horváth a jelen lévő belügyi vezetők előtt kijelenti, hogy a belső ellenzékkel szemben alkalmazott politikai és adminisztratív lépések eredményesek voltak, az operatív intézkedések fokozták e csoportok belső ellentéteit. A további munkával kapcsolatban pedig kijelöli, hogy mindenekelőtt a kulturális, a közoktatási és a tömegkommunikációs terület antimarxista törekvéseit kell figyelni, ügyelve a legális fórumok felhasználásának megakadályozására. A miniszter leszögezi, hogy a belső ellenzék tömegekre gyakorolt hatása elenyésző, és maga is rendkívül heterogén. Ugyanakkor felhívja a figyelmet az intézményesülő kezdeményezések (szabadegyetemek, Szegényeket Támogató Alap) veszélyességére.

Bence György, Kenedi János és Kis János a Bibó- emlékkönyv szerkesztése idején

Az ülésen felszólaló Kádár János beszédében nosztalgiázva üdvözlöi a rendvédelmi területen dolgozó számos ismerősét. Ezután általános helyzetértékelést ad: hosszú külpolitikai elemzés után kijelenti, hogy a belpolitikai helyzet még a 9%-os infláció ellenére is szilárd. Majd a „szövetségi politika” eredményei mellett az egyházpolitika sikereit taglalja. Az általa magas fokon gyakorolt kettős beszéd segítségével utal arra, hogy az egyházi területen tapasztalható jó viszony ellenére „a harc azért folyik.” A pártvezető előadásában maga válaszolja meg a legfontosabb kérdést: „Van-e ellenség? Természetesen van. A világon osztályharc folyik. [...] A nagy összeütközések kora lezárult. Nincs osztályellenesség, de vannak ellenséges és ellenzéki elemek, kisebb csoportok.” Ezek kezelését azonban elsősorban politikai feladatnak minősíti. Az aláírásgyűjtő akciókkal kapcsolatban rámutat a szélesebb összefüggésre, az ismert emberek megnyerésével kapcsolatos törekvésekre. Kádár végső soron leszögezi: „Éberségre, politikai gondolkodásra és higgadságra van szükség a BM-ben, fő a megelőzés.”³¹⁵

Panasz a takarításra

DECEMBER 1. Egy belső hangulatjelentés szerint a Néphadsereg (ma: Falk Miksa) utcai objektum VI. emeletén visszatérő probléma a munkaszobák takarításának hiánya.³¹⁶

A belső ellenzék ellenséges tevékenysége

DECEMBER 9. A pártvezetés elé kerül az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának jelentése, amely megállapítja, hogy az ellenzéki csoportok tevékenysége új formákat öltött. A dokumentum a történelmi előzmények mellett az ún. radikális és népi ellenzék fellépéseit mutatja be. Az anyag az „ellenzéki-ellenzékieskedő csoportok” létrejöttét 1968-hoz köti, és átfogó narratívát alkot a lukácsista, antimarxista, újbaldali revizionista és nacionalista tendenciákról. Az áttekintés megemlíti, hogy a csoportokon belül a hetvenes évek közepétől új vezetők léptek fel. Úgy véli, a Bence György, Kis János és Kenedi János vezette csoport, valamint a Csoóri Sándor vezette írói-értelmiségi kör közeledik egymáshoz.

A pártközpontban kifejezetten a lengyel mintáktól tartanak, és figyelemztetnek a „második nyilvánosság kialakulásának veszélyességére”. A belső elemzés szerint ezt a „népfrontos” összefogást az imperialista propaganda is támogatja, amint azt a Szabad Európa Rádió adásai, illetve a párizsi *Magyar Füzetek* kiadványai is bizonyítják. A hatalom részéről különösen veszélyesnek ítélt együttműködés leginkább kézzel fogható jelének az 1100 oldalas Bibó- emlékkötet összeállítását tartják, amelybe 76 szerző írása került be. A tanulmányok közös megjelentetését abból a szempontból is fordulópontnak látják, hogy a korábbi elvi kritika helyett a szövegek itt már konkrét belpolitikai kérdéseket érintenek (pl. egypártrendszer, 1956 megítélése, a Szovjetunióhoz való viszony). A pártközpontban rögzítik az ellenzék módszerváltását is, és megállapítják, hogy a szóban forgó csoportok „ellenintézmények” létrehozásán fáradoznak. A legveszélyesebbnek tartott kezdeményezések („Hétfői Szabadegyetem”, SZETA) ellen összetett intézkedéseket szorgalmaznak. A hivatalos keretek felhasználása mellett ugyanakkor nem zárják ki a belügyi, adminisztratív lépések lehetőségét sem. A beszámoló szerint az ellenzéki csoportok aktív magja összesen néhány tucat emberből áll, befolyásuk néhány száz személyre terjed kis, kisugárzásuk 1500-2000 főt érint.

Az MSZMP PB határozata alapján megalakul a Koordinációs Csoport. Tagjai: Gál Ferenc (Közigazgatási és Adminisztratív Osztály), Boros Sándor (Agitációs és Propaganda Osztály), Péter János (Párt- és Tömegszervezetek Osztálya), Knopp András (Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály), Király Andrásné (Budapesti Pártbizottság), valamint Harangozó Szilveszter az állambiztonság részéről. Az elkövetkező években elsődlegesen ez a kör elemzi az ellenzéki tevékenységet és fogalmaz meg ajánlásokat.

Kádár János felszólalása során kijelenti: *„Másfél évvel ezelőtt, amikor a »chartások« aláírási akciója volt, nem alkalmaztunk velük szemben adminisztratív eszközöket, úgy csináltunk, mintha semmi nem lett volna. Nem utolsósorban azért, mert alig várták, hogy néhány napra leültessek őket, s mártírok lehessenek. Figyelembe kell venni azonban, hogy más a mai helyzet, mint a másfél évvel ezelőtti volt! Azóta sok minden történt, és ha ma ülni akarnak, akkor ülni fognak, de semmiképpen nem egy-két napot vagy hetet, hogy megdicsőüljenek, hanem a megfelelő szigorú törvények szerint.”*³¹⁷

A BM III/III-4. Osztály éves beszámolója

DECEMBER 13. A BM III/III-4. Osztály 1980. évi beszámolója rögzíti az elhárítási területtel kapcsolatos legfontosabb fejleményeket. A belső ellenzéknek az emberi jogok érvényesülésével kapcsolatos megnyilatkozásai mellett a lengyelországi események hatását emelik ki. Az anyag említést tesz a „cigány nacionalizmus” veszélyéről, a „szeparatista cigány életforma erősítésére irányuló” értelmiség tevékenységéről is. Ezzel kapcsolatban megemlíti a hazai cigánytelepülésekre beutazó, ott „ellenséges propagandát” kifejtő külföldi állampolgárok munkáját. A beszámoló ugyanígy kitér a „zsidó nacionalizmus” jelenségére, amelyet a Zsidó Világkongresszus tevékenységéből eredetezett.

A legnagyobb társadalmi veszélyességet ugyanakkor a radikális ellenzéki csoportosulásnak tulajdonítják, amely – a belső értékelés szerint külföldi ösztönzésre – egyre nyíltabban támadja a rendszert. Az állambiztonság munkatársai leginkább a lengyel példa követésétől, a „népfrontosítási akcióktól”, a meglévő intézmények egyesítésétől tartanak. Így kiemelten figyelik a „repülő egyetemek”, a SZETA, valamint egyéb kezdeményezések, így az Állástalan Diplomások Segélyegylete, a Munka

Után Kutató Intézet (MUKI), a Politikai Repressziókat Vizsgáló Bizottság, a Jogsegélyező Bizottság, a különböző szamizdatterjesztő csoportok, valamint a *Bibó-émlékkönyv* szerkesztőinek körét és tevékenységét.³¹⁸

A BM III/III-5. Osztály éves munkája

December 17–18.

Az Országgyűlésen elfogadják a katonai szolgálat idejének 24 hónapról 18 hónapra való csökkentését.

DECEMBER 15. Az MSZMP BM III/III-5. Osztály 1980-as beszámolója a belső ellenzék tevékenységét – az érvényes párthatározatoknak megfelelően – az imperialista fellazítás és ideológiai diverzió törekvéseiből vezeti le. Az értékelés megnyugtatónak tarja, hogy továbbra sem sikerült az egységes, szervezett „belső ellenzék” létrehozása. Az év során a IV. Anyanyelvi

Konferencia, az Írószövetség közgyűlése, valamint a határon túli magyar kisebbséggel kapcsolatos akciók voltak a legfontosabbak az állomány számára.

Az állomány tagjai az év során részt vettek sportnapon, kirándulást szerveztek Tatára, és vendégül látták az Írószövetség előadóját. A különböző folyóiratok szemlélését Végvári József végezte. Sportolás céljára egy óra munkaidő-kedvezményt vezettek be. Az uszodabérlet és a Vágóhíd utcai sporttelep lehetőségei mellett a testedzéshez a VII. emeleten kondicionáló termet is kialakítottak.³¹⁹

A belső ellenség tevékenysége

FEBRUÁR 27. A Mogyoródi úti BM-épületben 10 órakor kezdődő országos értekezleten Harangozó Szilveszter tart eligazítást a belső ellenséges tevékenységről. Beszédében az egységes kelet-európai ellenzék kialakulásának veszélyét vázolja fel. A magyar helyzettel kapcsolatban kiemeli a radikális polgári csoportosulások közeledését az 1956-os elítéltek felé. A folyamatokkal kapcsolatban a lengyel példa hatására hívja fel a jelenlévők figyelmét, és egy ellenzéki népfront kialakulásának rémét vázolja fel. Új, egyre veszélyesebb törekvésként mutat rá a rendszerkritikus csoportok témáira és követeléseire (polgári demokratikus viszonyok, egypártrendszer kritikája, 1956 rehabilitálása, nemzeti kérdés). Szintén új tendenciaként említi a cigánykérdés ellenséges felhasználását, és a „zsidó nacionalizmus” erősödését.

Harangozó az állambiztonsági parancsnokokat az 1981-es évben intenzívebb munkára ösztönzi a következő területeken: beépülés az imperialista kapcsolatokba, kulcsszemélyek lejáratása, pártvezetés tájékoztatása, a tavaszi rendezvények biztosítása, külföldi diákok ellenőrzése,

Január 1.

Engedélyezik kisebb létszámú üzemek és vendéglátó-ipari egységek szerződéses és bérleti formában való üzemeltetését.

1981 február

Rajk László Galamb utcai lakásában megnyílik a „Rajk-butik”.

Március 16.

Magyarországra érkezik Luigi Poggi pápai nuncius. Látogatásai az elkövetkező években rendszeressé válnak.

Március 17–19.

Először rendezik meg a Budapesti Tavaszi Fesztivált.

Március 20.

Budapesti egyetemisták és főiskolások kísérletet tesznek a KISZ-től független ifjúsági szervezet létrehozására.

Március 31.

Rófusz Ferenc *A légy* című animációs rövidfilmje Oscar-díjat nyer.

egyházi reakció figyelése, kiemelt tudományos, kulturális, felsőoktatási objektumok védelme, egykori elítéltek ellenőrzése. Mindennek következményeként a hálózat létszámának emelését irányozza elő.³²⁰

A belső ellenzékéről

MÁRCIUS 2. A Koordinációs Bizottság ülésén felmerül az alapítványok, egyesületek, valamint a sajtóigazgatás átvizsgálása az „ellenséges személyek” új törekvései miatt. A belső ellenzékkel foglalkozó munkacsoportba javasolják a KISZ képviselőjének delegálását.³²¹

Péter László megfigyelése

MÁRCIUS 9. A „Subások” fedőnevű nyomozás keretében – ügynöki jelentés révén – újabb információ keletkezik Péter Lászlóval kapcsolatban. A Csongrád megyei állambiztonság által „társadalomra veszélyes” elemként megfigyelt irodalomtörténész, folklorista tevékenységéről ekkor már 35 éve gyűlnek a politikai rendőrség adatai.

A koalíciós időkben ifjúsági vezetőként, majd cserkészvezetőként (1946) ellenőrzött Pétert később egyetemi oktatóként is szemmel tartották, annak ellenére, hogy semmilyen illegális szervezkedésben nem vett részt. Az 1956-os forradalom napjaiban közölt publikációi miatt 1957-ben izgatásért elítélték, és nyolc hónapot töltött börtönben. Az ügyében készült iratok számos valótlan adatot (pl. nem létező parasztpárti tagságát) hagyományoztak a későbbi nyomozókra. A hetvenes évektől aztán Ilia Mihály „kapcsolataként” tartották számon. A jelenleg ismert iratok 1988-ban – vélhetően egy röpcédulázással kapcsolatos nyomozás részeként – „Robotex írógép tulajdonosaként” jelölték meg. Péter László állampolgári jogon megkapott és közreadott iratai (*Az én besúgóim: F-dossziém*) drámai

módon érzékeltetik a titkosszolgálati megfigyelések öngerjesztő mivoltát, az ÁVH által kialakított (gyakran pontatlan) ellenségkép évtizedes továbbélését.³²²

Elégedetlen hangok a csoportfőnökségen

MÁRCIUS 31. Egy hangulatjelentés szerint a csoportfőnökség munkatársai észlelik, hogy az MSZMP PB határozatai nyomán megtett intézkedések az ellenzék körében teljes mértékben ismertek. Ezért magyarázatot kérnek arra, hogy az ellenzéki személyek miért értesültebbek, mint a belső ellenséget elhárító szerv beosztottai. A jelentés ugyanakkor megállapítja, hogy az állomány tagjai megelégedéssel fogadták a régi szőnyegek cseréjét.³²³

A Magyar Október Kiadó

ÁPRILIS 8. A BM III/III-3-a Alosztályon izgatás gyanúja miatt ismét bizalmas nyomozást kezdenek Krassó György ellen, ezzel szorosabb ellenőrzés alá helyezik az addig is megfigyelt ellenzékit.

A vonatkozó pártrendelvényeknek megfelelően az elhárítás mind nagyobb erővel foglalkozott az illegálisnak minősülő irodalom terjesztésével. Így hamarosan azok a szamizdat anyagok is a szervek célkeresztjébe kerültek, amelyeket 1982-től „Magyar Október Kiadó” jelzés alatt a „Lidi” fedőnéven célszemélyként számon tartott Krassó György bocsátott közre. Az elkövetkező években a szamizdatszerkesztők, -gépelők, -nyomdászok, -terjesztők és -olvasók körében újabb és újabb személyeket igyekeztek beszervezni. Krassó György a letartóztatástól tartva bizonyos anyagait Virág János pszichológusnál helyezte el, aki „Vitéz” fedőnéven a BRFK III/III-D, majd a BM III/III-3-a Alosztály hálózati személye volt. A szervek így észrevétlenül lajstromozhatták, másolhatták, elemezhatték a megszerzett szövegeket.

Más kéziratoknak ugyanakkor nem sikerült a nyomára bukkanniuk. A nyugati kapcsolatokkal (Szabad Európa Rádió) rendelkező kiadó több Magyarországon elérhetetlen munkát, így Orwell 1984 című regényét is megjelentette. Krassó a hatósági zaklatások elől végül 1985-ben elhagyta az országot, és Londonban élő testvéréhez utazott. 1989-ben,

Április
Bába Iván szerkesztésében megjelenik a szamizdat *Magyar Figyelő* első száma, amely főként a romániai és a csehszlovákiai magyar kisebbség ügyeivel foglalkozik.

Nagy Imre újrateremtése előtt érkezett haza. Ezt követően a Magyar Október Párt vezetőjeként a rendszerváltozás radikális programját hirdette meg, a választásokon azonban a kopogtatócédulák rendszere ellen tiltakozva (választási csalást említve) nem indult el.³²⁴

Kormányrendelet pozitív visszhangja

Május 10–16.

Magyar–szovjet hadgyakorlatot tartanak Magyarországon.

MÁJUS 29. Egy belső hangulatjelentés szerint örömmel fogadják azt a kormányrendeletet, amely alapján olcsón megvásárolható zártkertben is 30 négyzetméteres ház építhető.³²⁵

A disszidálás alakulása

JÚNIUS 1. Részletes jelentés készül a Koordinációs Bizottság számára a jogellenesen külföldön maradó magyar állampolgárokról. A téma azért kerül napirendre, mert az 1980-as adatok növekvő tendenciáról tanúskodnak. A testület ugyanakkor megállapítja, hogy a kifejezetten politikai megfontolások miatt disszidálók száma elenyésző, az ország elhagyásában a gazdasági szempontok a döntőek. A helyzet kezelésére inkább megelőző intézkedéseket javasolnak. Emellett arról is döntenek, hogy a megalapozatlan engedélyek miatt erkölcsi elmarasztalásban részesítik a járásbíróságokat, és néhány ügyet nyilvánosságra hoznak.

A Belügyminisztérium által összeállított jelentés szerint a kapitalista országokba utazó magyar állampolgárok száma 1980-ra elérte a 470 ezer főt. A kiutazók döntő többsége betartotta a törvényi előírásokat. 1963. március 30-tól 45 500 magyar állampolgár maradt külföldön, közülük 2616 fő tért haza, mintegy 13 ezer fő éppen rendezési jogi helyzetét. A hatvanas években a kiutazók 1-2%-a, míg a hetvenes években kevesebb mint 1 százaléka maradt külföldön. Ez a szám 1980-ban 4657 főre (1,1%-ra) ugrott.

A kint maradók többsége fiatal, ugyanakkor különböző társadalmi rétegekhez tartozik. A hetvenes években 60-80 párttag hagyta el az országot éves átlagban. A legtöbben egyéni utazások, illetve rövid társasutazások során disszidáltak, mintegy harmaduk külföldön élő rokonához távozott. Az indítékokkal kapcsolatos vizsgálatok szerint a fő ok a magasabb életszínvonal utáni vágy volt, ezt követte a rendezetlen lakáshelyzet, majd a munkahelyi problémák és a rendezetlen családi helyzet.

A politikai okból történő vagy a sorkatonai szolgálat miatti disszidálások száma elenyésző. Az állambiztonság felmérést készített arról is, hogy a külföldi titkosszolgálatok milyen tevékenységet végeznek a disszidensek körében.³²⁶

Disszidálások száma (1963–1980)

Az 1963. március 30-tól 1980. december 31-ig jogellenesen külföldön maradtak száma és a nem szocialista országokba engedélyezett kiutazások

Év	A szocialista blokkon kívülre engedélyezett kiutazások	Jogellenesen külföldön maradtak száma	Százalék
1963	126 115	687	0,54
1964	166 756	2392	1,43
1965	154 244	3393	2,2
1966	131 525	2188	1,7
1967	128 606	1817	1,4
1968	130 635	2236	1,7
1969	150 351	3068	2,0
1970	170 031	3718	2,2
1971	190 138	3517	1,8
1972	210 309	3364	1,5
1973	216 789	2891	1,3
1974	214 721	2176	1,0
1975	215 700	1541	0,7
1976	246 979	1660	0,7
1977	257 556	1858	0,7
1978	293 105	1805	0,6
1979	353 513	2614	0,74

Hálózati személyek kitüntetése

JÚLIUS 7. Karasz Lajos miniszterhelyettes intézkedése egységesíti a hálózati személyek kitüntetésének, jutalmazásának rendjét. Az ügynököknek a Haza Szolgálatáért Érdemrend, valamint a Közbiztonsági Érem kitüntetések különböző fokozatai adományozhatók. Az erre vonatkozó javaslatokat az operatív szervek vezetőinek hat héttel korábban a miniszterhelyettesnek kell felterjeszteni. A kitüntetéssel járó pénzösszeget az előterjesztő szerv B-ellátmány terhére, jutalomként kell elszá-

molni. Az adományozásról okirat nem állítható ki, de gondoskodni kell az adományozás legalizálásáról. A kitüntetés tényét konspiratív körülmények között, a javaslattevő parancsnoknak a hálózattartó tiszt jelenlétében kell közölni.³²⁷

A Beatrice együttes felbomlasztása

AUGUSZTUS A Beatrice zenekar felbomlását a kultur- és az ifjúságpolitika illetékesei mellett az állambiztonság munkatársai is örömmel nyugtázzák. Az együttes megfigyelése, kezelése és manipulálása a korábbi években jelentős erőket kötött le a rendőrségen és a BM III/III. Csoportfőnökségén. Nagy Ferót F-dossziés személyként ellenőrizték, az együttesrel kapcsolatban pedig „Rothadók” fedőnéven indítottak nyomozást.

1978-tól folyamatosan megfigyelték a zenekart, és alkalmanként különböző nyílt intézkedéseket is alkalmaztak tagjaival szemben. Előfordult például, hogy az énekest a színpadon igazoltatták, megszakítva ezzel egyik koncertjüket. A fellépéseikre irányított ügynökök ugyanakkor nem egy alkalommal lelepleződtek a sajátos szubkultúrát alkotó közönség soraiban. Az állambiztonság valós „balhéikat” rendszeresen felnagyította, és a média segítségével hamis híreket (pl. csirkedarálás) terjesztett róluk. Az együttes szereplési és lemezszerződési lehetőségeit korlátozták vagy megakadályozták, és a zenekart a tagok közti ellentétek szításával igyekeztek bomlasztani. Így végül állambiztonsági szempontból sikeresen zárult az ügy.

A pártállami szervek általános célja az volt, hogy a „fekete bárnyokként” kezelt rockzenekarok (Beatrice, P. Mobil, Hobo Blues Band) működését megfelelő keretek közé szorítsa, és kiszűrje a nem kívánatos hatásokat. A renitensnek számító zenészek ellen ezért a vegzáló intézkedések széles skáláját alkalmazták (igazoltatások, szabálysértési eljárások stb.), a rajongókat pedig – az együttes jelképei és rendszerkritikus megnyilatkozásai miatt – igyekeztek fasisztoid társaságnak beállítani.³²⁸

Július 1.

Egy törvényrendelet értelmében bevezetik az ötnapos munkahetet, a heti munkaidő 42 óra. A mezőgazdaság és az oktatás területét kivéve általános lesz a szabad szombat.

Szeptember 1.

Bevezetik a diákigazolványt, amelyvel a középiskolások, szakmunkástanulók és a felsőfokú oktatási intézmények nappali tagozatos hallgatói különböző kedvezményeket kapnak.

Mozgalmi kapcsolatok a csepeli szerszámgépgyárral

SZEPTEMBER 24. A Csoportfőnökség pártbizottsága szocialista együttműködési szerződést köt az MSZMP Csepeli Vas- és Fémtermék Szerszámgépgyári Bizottságával a sport-, társadalmi és mozgalmi kapcsolatok kialakítására. Ennek jegyében az állomány részére évente két kommunista szombatot, illetve egy gyárlátogatást terveznek. A pártbizottságok találkozóin mellett felváltva kívánnak sportdélutánokat, munkásmozgalmi ünnepeket és egyéb programokat (pl. gyereknap) tartani.³²⁹

F-dossziésok ellenőrzése

SZEPTEMBER 25. A Mogyoródi úti BM-épület földszinti tanácstermében tartott országos értekezleten Harangozó Szilveszter beszél a külön nyilvántartásban szereplő, társadalomra veszélyes, más néven figyelfoldossziés személyek helyzetéről. Elsődleges megállapítása szerint a külön nyilvántartó rendszer biztosítja, hogy M(ozgósítás) esetén intézkedni lehet velük szemben. Ugyanakkor a téma napirendre kerülését az indokolja, hogy az ellenőrzés alatt álló F-dossziésok összetétele nem

A Csepel Művek a nyolcvanas években (háttérben a főkapu)

A Belügyminisztérium Nyilvántartó Hivatala 1981-ben

tükrözi a megváltozott operatív helyzetet. A belső ellenzék aktivizálódása, a politikai elítéltek fellépése és a szamizdatterjesztés miatt felül kell vizsgálni a korábbi kategóriákat és az ellenőrzési rendszert. Így többek között megállapítják, hogy az 1956 után elítéltek többsége passzív, illetve beilleszkedett a társadalomba, csupán néhány tucat személy kapcsolódik a radikális polgári, illetve nacionalista „platformon” támadó csoportokhoz. (A belső anyag szerint a Bibó-kötet szerzőinek egy-negyede politikai elítélt.) A volt koalíciós pártok prominensei ritkuló, laza csoportokat alkotnak, és politikai tevékenységük abban áll, hogy emlékiratokat írnak vagy rehabilitációjukkal foglalkoznak. Ugyanakkor egyes elítéltek a lengyelországi események hatására aktívabbá válhatnak (Harangozó itt Pákh Tibor és Krassó György személyét említi meg).

Az állambiztonság külön nyilvántartási rendszerében lévő 2500 személy ellenőrzését általánosságban megfelelőnek ítélik, de problémákat találtak a kulturális és ifjúságvédelmi elhárításnál (mechanikus munka és adatgyűjtés, a hálózati jelentések elemzésének hiánya). Az ezekkel kapcsolatos módosítások végrehajtása után az F-dossziésok ellenőrzésének országos irányítása továbbra is elsősorban BM III/III. Csoportfőnökség feladata marad.³³⁰

	1975	1976	1977
Összeesküvés, szervezkedés	13	31	44
Izgatás	5		6
Kémkedés	2	4	3
Béke- és emberiségellenes bűntett	1	2	
Szovjetunióban elítélt		1	1
Ellenforradalmi bűntett	13	19	16
Egyesülési joggal való visszaélés	57	36	36
Amnesztiával hazatért (gyanús) személy			1
Jelenlegi ellenséges magatartás	2		2

Készülődés 1956 évfordulójára

OKTÓBER 5. Harangozó Szilveszter körlevelet ad ki az „ellenforradalom” 25. évfordulójára való felkészülés jegyében. A dokumentum leszögezi, hogy a külső ellenséges körök demonstrációi, tervei a hazai belső ellenséges erők politikai egységének és aktivitásának növelését is célozzák. Az évfordulóra nagy számban jelentetnek meg különböző ellenséges kiadványokat, amelyeket postán és egyéb csatornákon kívánnak az országba bejuttatni. Az anyag szerint a belső ellenzéki és ellenséges erők köreiből nem származnak olyan adatok, amelyek az évfordulóval kapcsolatos nyílt akciókra, megmozdulásokra, szervezett ünneplésre utalnának. Ennek ellenére fel kell készülni az ilyen események (röplapszórás, emlékműrongálás, koszorúzás stb.) elhárítására. Ennek érdekében a központi és vidéki állományt arra utasítják, hogy bel- és külföldön egyaránt használják fel a hálózati személyeket az „ellenforradalom” évfordulójával kapcsolatos tervek felderítésére, a lojális emigráns személyek pozitív befolyásolására, ezenkívül vonják szorosabb ellenőrzés alá az egykori politikai elítélteket, F-dossziés személyeket, valamint azokat, akiknél felmerül a fegyverrejtegetés gyanúja. Az évfordulós megemlékezések megakadályozása érdekében a beutazók korlátozására és megelőző nyílt intézkedésekre is sor kerülhet. Minden érdemi információt haladéktalanul jelenteni kell.³³¹

Október

Lányi András szerkesztésében megjelenik *A kisúgó* című szamizdat kiadvány, amely közli Castoriadis francia filozófus 1956-tal foglalkozó tanulmányát is.

1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
29	25	24	18	17	16	18	17
5	5	7	8	12	12	7	5
3	3	1	1	1	1	1	1
1	1	1	1	1	1	1	1
25	22	26	25	26	23	18	16
34	33	31	29	29	28	28	28
1	1	1	1	1	1	1	1
4	6	6	12	15	11	19	27

November 3.

A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásának 25. évfordulója alkalmából ünnepi ülést tartanak Szolnokon.

BM-üdülő 1986-ban

BM üdülési díjak

DECEMBER 1. Az infláció miatt megemelik a BM-üdülők igénybevételeének térítési díjait. Így a felnőttek apartmanokért napi 69 Ft, I. kategóriájú szobákért 58 Ft, II. kategóriájú szobákért 43 Ft díjat fizetnek naponta. Gyermek után 14 éves korig 28, azon felül 36 forintot kell fizetni. Úttörőtáborokba 22 Ft, napközis táborokba 17 forintos napidíjért lehet elküldeni a BM-csemetéket.³³²

Az ifjúsági elhárítás éves munkája

DECEMBER 3. Az ifjúsági elhárítás pártalapszervezetének éves beszámolója a hidegháborús külpolitika hatása (Reagan-adminisztráció tevékenysége) mellett az ellenzéki erők megváltozott taktikáját emeli ki a célszemélyeik cselekedeteit meghatározó külső tényezőként. Az állomány munkájának legnagyobb részét a független diákszervezetek megfigyelésére, bomlasztására, valamint a „galeriző”, „csövező” fiatalok helyzetének kezelésére fordítják.

A beszámoló rögzíti: „Az ellenséges tevékenység akadályozásában, korlátozásában mindig a politikai megoldásokat helyeztük előtérbe. Tagságunk többsége belátja, hogy [...] a fiatalok többsége megtévesztett, s csak igen kis hányaduk az, aki tudatos ellenséges tevékenységet folytat.” Néhány megjegyzés rávilágít a tagság belső hangulatára is: „Alapszervezetünk tagjai néhány esetben hiányolják az adminisztratív eszközök alkalmazását [...] Hozzájárul ehhez az is, hogy érthetően izgalmasabb feladatnak tűnik egy őrizetbe vétel, egy nyílt házkutatás, egy meghallgatás, mint a napi aprómunka. Ez azonban csak féligazság, mert véleményünk szerint egy kombinált operatív és politikai eszközökkel végrehajtott lejárato akció kidolgozása és végrehajtása van olyan izgalmas és érdekes feladat, mint bármi más.”³³³

Az egyházi elhárítás beszámolója

DECEMBER 14. Az egyházi elhárítás pártalapszervezetének éves beszámolója nyugtázza, hogy 1981-ben is sikerült az operatív munka fő politikai célkitűzéseit érvényesíteni. A tagságról szóló beszámoló rögzíti: „Speciális lehetőségeinkkel hozzájárultunk ahhoz, hogy az ellenséges törekvések nem fejlődhettek büntetőeljárást igénylő cselekményekké, hanem döntően egyházi ellenzéki keretbe szorultak. A lojális egyházi erőket

November 4.
Magyarország felvételét kéri a Nemzetközi Valutaalapba (IMF), valamint a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bankba (Világbank).

November 11.
A Nemzetközi Bűnügyi Rendőrségi Szervezet (Interpol) felveszi tagjai sorába a magyar rendőrséget.

November 28.
Budapesten felavatják az osztrák közreműködéssel épült Fórum Szállodát.

December
Megjelenik a szamizdat *Beszélő* 1. száma. Megkezdí működését az AB Független Kiadó (Demszky Gábor és Nagy Jenő).

December 6.
Bemutatják Dargay Attila *Vuk* című rajzfilmjét.

December 11.
Megnyílik Budapesten az újjáépített Katona József Színház.

December 12–13.
A Magyar Írók Szövetségének közgyűlése, ahol a lengyel katonai hatalomátvétel lehetséges magyarországi következményeiről vitáznak.

December 30.
Átadják a budapesti kék metró újabb szakaszát a Deák tér és az Élmunkás (ma: Lehel) tér között.

aktivizálni tudtuk, az egyházon belüli ellenzéki körök nem tudták erőiket egyesíteni.”

Az év során az állomány több társadalmi munkaalkotásban is részt vett. A Budapesti Lakásépítő Vállalattal kötött szerződés alapján a Zalka Máté (ma: Liget) téren fásítási és tereprendezési munkákat végeztek. A végzett munkáért járó pénz kétharmadát a Szolidaritási Alap számlájára, egyharmadát a KISZ klub berendezésének fedezésére utalták át. Bekapcsolódtak a „rokkantak éve” alkalmából szervezett gyűjtésbe is. Az állomány számára két év alatt négy sportrendezvényt szerveztek. 1981-ben 26 egyházi elhárító részesült kitüntetésben, dicséretben, illetve pénzjutalomban.³³⁴

Beszámoló taggyűlés a BM III/III-4. Osztályán

DECEMBER 15. A BM III/III-4. Osztály pártalapszervezetének taggyűlésén az éves munkáról szóló jelentés tárgyalják. Az anyag a jelen lévő 42 párttag előtt ismételtlen leszögezi, hogy „az ellenséges tevékenység akadályozásában, korlátozásában mindig a politikai megoldásoknak kell előtérbe kerülniük. Az adminisztratív intézkedés csak a végső eszköz lehet.” Az intézkedések megtervezésekor minden esetben az MSZMP Politikai Bizottságának 1980. december 9-i határozatához igazodtak. Az éves beszámoló emlékezteti a tagságot: „Az 1981-ben végrehajtott nyílt intézkedések tapasztalatai alapján látnunk kell, hogy ezek valamilyen konkrét politikai cél megvalósításáért kerültek engedélyezésre. Izgalmas feladat egy nyílt intézkedés végrehajtásában közreműködni, de legalább olyan fontos és szükséges egy csoport operatív eszközökkel történő bomlasztása.”

A munkafeltételek javítása érdekében az év során némileg javult az osztály elhelyezése, így minden vonal önálló szobába került, ám a zsúfoltság enyhítésére további tervek készülnek.³³⁵

Jelentés a belső ellenzék gyűjtőakciójáról

JANUÁR 7. A BM III/III-3. és 4. Osztály „Kéregetők” fedőnéven közösen indít nyomozást a Szegényeket Támogató Alapnak (SZETA) a lengyel nép megsegítésére indított akciójával kapcsolatban.

A Szabad Európa Rádióban meghirdetett gyűjtés terveiről, részleteiről, a szervezők belső vitáiról a belső elhárítás munkatársai – ügynökök és egyéb operatív technikai eszközök révén – hamarosan részletes adatokkal rendelkeztek. Az akció kiszélesedésétől tartva ezért átfogó intézkedési tervet dolgoztak ki, amelyben számoltak tanácsi szabálysértési eljárások lefolytatásával, K-anyagok (azaz levélküldemények) visszatarásával, valamint szignalizációval (különböző intézmények megkeresésével) is.

A szervek fő célja a kezdeményezés hiteltelenítése, a szervezők közti bizalmatlanság kialakítása volt. Így például külön terv készült a Krassó György és Lengyel Gabriella iránti gyanú felkeltésére, illetve kettejük lejáratására. Különböző trükkökkel (pl. üres borítékok feladásával) azt kívánták sugallni, hogy az ado-

Január 1.

E naptól kezdődően évente egy alkalommal lehet nyugati országokba utazni.

Január 9.

A Partizánszövetség jogutódaként megalkul a Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetsége.

Február 12.

Átadják a Budapest Sportszarnokot.

mányok egy részét elsikkasztották. A kezdeményezést támogató Balczó Andrást névtelen levelekkel igyekeztek elbizonytalanítani.³³⁶

„Szakadárok” az egyházakban

FEBRUÁR 2. Az MSZMP Politikai Bizottsága megtárgyalja az egyes egyházakon belül kialakult – illetve az elhárító szervek által annak tartott – rendszerkritikus, az egyházi vezetésekkel szemben álló csoportok ügyét. A belügyi, egyháziügyi és pártvezetés új jelenségként rögzíti a szakadár vallásos közösségek létrejöttét. Velük szemben elsősorban egyház-kormányzati lépések meghozatalát várják. A csoportok bomlasztásával, lejáratásával, megbélyegzésével el kívánják kerülni, hogy a jól ellenőrzött egyházi kereteken kívül újabb autonóm közösségek jöjjenek létre. Szó esik róla, hogy a katolikus egyház esetében a Bokor-mozgalom kezelését (egyházi elítélését) aktív diplomáciai és titkosszolgálati munka is segíti.³³⁷

Együttműködés a csepeli szerszámgépgyárral

FEBRUÁR 11. A pártvezetőség ülésén véglegesítik a Csepel Művek Szerszámgépgyára pártbizottságával kötött szocialista együttműködési szerződést. Ennek egyik pontja szerint a gyárban tartott kommunista szombatokon a III/III-asok is részt vesznek, amiért a gépgyár anyagi ellenszolgáltatást is folyósít, 14 forintos órabér alapján. Az összeget az 1982. évi szolidaritási alapjába fizetik be.³³⁸

Hajsza egy erdélyi röpirat után

FEBRUÁR 17. A második kerületi kapitányságon rendőrhatalósági figyelemztetéssel zárul a határon túli magyarokkal foglalkozó első nagyobb szabású III/III-as intézkedés-sorozat.

1980-tól az ország több pontján – Szabolcsban „Irredenták”, Békésben „Trianon”, Budapesten „Öreg” fedőnéven – nyomozás indult az 1978-ban, Erdélyben megfogalmazott *Malomkövek között* címet viselő memorandum miatt. A román értelmiségnek címzett elemző írás az Erdélyben tervezett homogenizálási tervek, a kisebbségek elnyomása ellen tiltakozott, és láttelepet adott a Ceaușescu-rezsim belső világáról. Az első erdélyi magyar szamizdat folyóirat, az *Ellenpontok* által is közölt szöveg több csatornán keresztül (így Nyugatról is) jutott el Magyarországra.

Az állambiztonság fellépését több tényező is indokolta. Egyrészt a magánkezdeményezésnek minősülő akció az ellenzéki tevékenység kiszélesedésének veszélyét hordozta magában. Másrészt a határon túli magyarság sorsa iránti érdeklődés az érvényben lévő BM-parancs szerint a nacionalizmus gyanúját vetette föl. (A nyilvános közbeszédben ugyanakkor egy „másik ország belügyeibe való beavatkozásként” bélyegezték meg a kritikus véleményeket.) Mindezekon túl a házi úton történő terjesztés kikezdte a hatalom sajtómonopóliumát, nyilvánosság feletti kontrollját.

Az ügynöki felderítő munka mellett a megyei szervek számos írógép-mintát is beküldtek a budapesti központba. A dokumentum birtoklással, a memorandum terjesztőivel és másolóival – minden bizonnyal a szervek szignálizációjának köszönhetően – munkahelyi elbeszélgetések következtek. A hivatali vezetők, illetve párttitkárok fenyegetésére az irat beszolgáltatásán túl további neveket is sikerült megtudni. Az erdélyi rokonokkal rendelkező állampolgárok körében különösen gyorsan terjedő dokumentummal kapcsolatos intézkedések 1983 februárjáig tartottak, és ezzel párhuzamosan intenzívebbé vált az Erdéllyel, Felvidékkel, általában a határon túli magyarság sorsával foglalkozó tudományos-ismeretterjesztő előadások ügynöki ellenőrzése is.³³⁹

A kultúrpolitika kritikája az állományban

MÁRCIUS 1. Kultúrpolitikai kritikákat fogalmaznak meg az állomány tagjai. Nehezményezik Örkény István *Forgatókönyv* című drámájának vígszínházi bemutatását. Emellett a III/III-asok felháborodnak az 50-es évekkel kapcsolatban sugárzott tévé- és rádióműsorok tartalmán is. A jelentés megfogalmazása szerint: „Úgy tűnik, hogy a művészi életünkben divat lett az 50-es évek leleplezése. Pártosság, korrektség, történelmi hűségre való törekvés nélkül. A művészek szabadságára hivatkozva groteszk karikatúrát csinálhatnak abból, amiben sokan hittek, és amiért sokan életüket sem sajnálták feláldozni.”³⁴⁰

A pártvezetés az ellenzékről

MÁRCIUS 2. Az MSZMP PB elé kerül egy jelentés az 1980. decemberi párthatározat végrehajtásáról. Az összefoglaló szerint a pártvezetés rendszeres tájékoztatást kap az ellenzék „próbálkozásairól”, ideológiai törekvéseiről. A helyzetelemzés szerint az illetékes párt- és állami szer-

vek tájékozottsága megfelelő, míg a szélesebb közvélemény Kádár János országgyűlési és egyéb nyilvános beszédeiből értesülhetett az új tendenciákról. Az ellenintézkedések összehangolására a KB apparátusában létrehozott munkacsoport megfelelően működik. Az ellenzék témafelvetéseinek semlegesítésére több konferenciát is szerveztek.

Az értékelés szerint a SZETA vitorlájából is sikerült kifogni a szelet, ugyanakkor az ellenzéki megnyilatkozásokban egyfajta jobbra tolódás figyelhető meg, és egyre erősebben érződnek a lengyel hatások. A szöveg részletesen foglalkozik az illegálisnak minősített publikációkkal, kiadványokkal és egyéb fórumokkal (repülő egyetemek, „Rajk-butik” stb). Emellett áttekintik a hivatalos fórumokkal kapcsolatos problémákat is. A *Mozgó Világ* megrendszabályozását így értékeli: „Egyes esetekben csak határozottabb beavatkozás révén, illetve adminisztratív intézkedésekkel sikerült a kultúrpolitikai normáknak megfelelő működést visszaállítani...” A belügyi anyag szerint a helyzet újdonsága és veszélyessége abban áll, hogy a korábban elszigetelt csoportoknak sikerült elérniük, hogy „magyarországi ellenzékként” tartsák őket számon. Így az adminisztratív intézkedéseknél a politikai munkára is figyelni kell a nyugati propagandaszervek miatt.

A téma tárgyalása során hosszas vita zajlik. Kádár János többek között kijelenti, hogy az ellenzéket 24 óra alatt felszámolhatnák, de ismét utal 1956 tapasztalataira, és leszögezi: a pártvezetés letartóztatásokra nem adhat utasítást. Ugyanakkor a vita hevében egy ponton Kádár szokatlanul indulatosan ad eligazítást a jelen lévő belügyminiszternek:

„Egyébként, amit mi adminisztratív intézkedésnek hívunk, az adminisztratív, de nem mind belügyi. [...] Rámenni, egyszerűen rámenni, az istenit az anyjának, hát ezt mindenütt a világon csinálják, és ez még nem is adminisztratív intézkedés, kellemetlenkednek nekik, no, mert már harmadszor veszik el a hajtási igazolványt, vagy mit tudom én, mi a rossabet, hát miért nem lehet ezt megcsinálni? Lakást is megállapítják, hogy életveszélyes, átteszik szükségglakásba. [...] Ennek egymillió módja van, amit úgy hívnak, kellemetlenkedni kell nekik.” Kioktató, atyáskodó megjegyzései ugyanakkor rávilágítanak az állambiztonsággal való évtizedes kapcsolatára: „Nem akkor kell letartóztatni valakit, amikor a törvénysértést követik, ebben a szakmában. Ebben nekem hosszú-hosszú ismereteim vannak.”³⁴¹

Ellenséges személyek, 1982

Az ellenséges személyekről a Belügyminisztérium által a pártvezetés részére összeállított lista

Bence György	Szellemi szabadfoglalkozású
Dr. Csáko Mihály	SZÁMOK munkatársa, MSZMP-ből kizárt
Csoóri Sándor	Költő, MAFILM dramaturgia
Dalos György	Szellemi szabadfoglalkozású, MSZMP-ből kizárt
Dr. Demszky Gábor	Újságíró, szellemi szabadfoglalkozású
Eörsi István	Író, műfordító, kaposvári a Csiky Gergely Színház dramaturgia
Hamburger Mihály	Gombügnök, MSZMP-ből kizárt
Haraszi Miklós	Szellemi szabadfoglalkozású
Hegedüs András	Nyugdíjas, volt miniszterelnök, MSZMP-ből kizárt
Horváth Emília	Szociológus, az Országos Egészségvédelmi Intézet főelőadója
Kenedi János	Szellemi szabadfoglalkozású
Kis János	Szellemi szabadfoglalkozású
Dr. Kiss Ferenc	Irodalomtörténész, az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa
Konrád György	Író, szellemi szabadfoglalkozású
Kovács Mária	Az Akadémiai Kiadó szerkesztője
Kőszeg Ferenc	Az Állami Könyvterjesztő Vállalat bolti eladója
Krassó György	Rokkantnyugdíjas
Lengyel Gabriella	Szellemi szabadfoglalkozású
Matolay Magdolna	Szellemi szabadfoglalkozású
Nagy András	Szellemi szabadfoglalkozású
Nagy Bálint	Építész, munkahelye nincs
Nagy Jenő	Szellemi szabadfoglalkozású
Petri György	Költő, szellemi szabadfoglalkozású
Radnóti Sándor	Szellemi szabadfoglalkozású
Rajk László	Építészmérnök, IPARTERV
Regényi Emilné	Szociológus, KISZ KB munkatársa
Solt Ottilia	A budapesti Pais utcai iskola tanára
Szabó Miklós	Történész, MTA Történettudományi Intézet munkatársa
Szilágyi Sándor	Szellemi szabadfoglalkozású
Vajda Mihály	Szellemi szabadfoglalkozású, MSZMP-ből kizárt
Dr. Vezér Erzsébet	Nyugdíjas

Benda Balázs 12 pontja

MÁRCIUS 15. A szegedi belügyi szervek egy nappal 18. születésnapja előtt előállítják Benda Balázs középiskolai tanulót, aki újfogalmazott 12 pontját több helyen kiragasztotta a városban a nemzeti ünnepen. A pontok között a többpártrendszer, valamint az idegen csapatok kivonásának követelése is szerepelt. Az intézkedés megindítására állampolgári bejelentést követően kerül sor, de a cselekményről a diák társaságában lévő besúgó révén is tudomást szereznek. Az éjszaka zajló házkutatás során különböző szamizdat anyagokat is lefoglálnak.

A fiatal májusban nagy nyilvánosság előtt elkövetett izgatás miatt féléves, felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték. Emellett pártfogói felügyelet alá helyezték, és eltávolították iskolájából. Továbbtanulása ellehetetlenült, érettségit is csak néhány év múlva sikerült szereznie. Az állambiztonság (véltetően a rendszerváltásig) F-dossziés személyként figyelte meg. Más röplapozó akciók miatt számos alkalommal ellenőrizték ügynökök, sőt több ízben le is hallgatták.³⁴²

A Magyar Rendőr riportja egy házkutatásról 1981 februárjában

Újabb párthatározat az ellenzékről

MÁRCIUS 30. A Politikai Bizottság elfogadja a négy héttel korábban tett megjegyzések alapján átdolgozott határozatot, amely a belső ellenzék kezelését rögzíti. A munka középpontjában továbbra is az ellenzéki egy-ségfront kialakulásának megakadályozása áll. Ugyan-akkor a pártvezetés feladatul szabja az értelmiség helyzetének, problémáinak áttekintését, javítását is.³⁴³

Panasz a gépi priorálásra

ÁPRILIS 1. Az állomány tagjai kifogásolják, hogy a leadott priuszlapok hosszú idő után érkeznek vissza. A belső jelentés megállapítja, hogy a gépi priorálás bevezetésekor 24 órás határidőt ígértek, ennek ellenére előfordul, hogy egy hét is eltelik, mire a priuszlapok visszaérkeznek. A kifogásolt, „indokolatlanul hosszú idő” az operatív osztályok belső mechanizmusa miatt van, mivel a priuszlap kitöltése és az értékelő osz-tálynak történő leadása között több nap is eltelik. A csoportfőnökség intézkedéseket ígér a folyamat meggyorsítására.³⁴⁴

Illegális bázisközösségek

MÁJUS 21. Az ellenzékre vonatkozó párthatározatról és az illegális bázisközösségekről Harangozó Szilveszter tart előadást a Belügyminisz-terium földszinti tanácstermében. Elemzésének fő megállapítása sze-rint a szocialista országok elleni antikommunista ideológiai diverzió és fellazítás nem képes jelentős eredményt elérni. Ugyanakkor részletesen tájékoztatja a berendelt belügyi vezetőket az elmúlt időszak legfonto-sabb ellenségesnek minősülő törekvéseiről, a Bibó-emlékkönyv meg-jelenésétől kezdve a szamizdatterjesztés fellendülésén át egészen az Írószövetségben tapasztalt forrongásig.

Harangozó ismét rögzíti az állambiztonság legfontosabb céljait, ame-lyek: a megelőzés, az ellenzéki népfrent kialakulásának ellehetetlenítése és a munkásosztállyal való kapcsolatfelvétel megakadályozása, a külföl-di kapcsolatok zavarása, illetve az ellentétek szítása. A hálózati munkát, az operatív technikai eszközök használatát és az elemzői tevékenységet sikeresnek értékeli. Mint megemlíti, ezek alapján több száz, megbízha-tónak talált szignalizációs jelentés készült két év alatt. A csoportfőnök

Március 30.

Szabó István

Mephisto című film-
je nyeri a legjobb kül-
földi filmnek járó
Oscar-díjat.

a legnagyobb eredménynek a SZETA tevékenységének visszaszorítását és 40 000 oldalnyi szamizdat irat lefoglalását nevezi meg. Tájékoztatá-sa szerint folyamatos a zavarás, a vezéregyeniségekkel szemben bizal-matlanságot keltenek, és szelektív intézkedéseket alkalmaznak velük szemben (pl. a ki- és beutazások kapcsán).

Az egyházi elhárítással kapcsolatos elemzése szerint két-három év alatt radikalizálódott az egyházi vezetéssel szemben fellépő szakadár csoportok tevékenysége. Veszélyességüket növeli a fiatalabb papokra és fiatal értelmiségiekre gyakorolt hatásuk. A tájékoztató szerint állam-biztonsági szempontból a Bulányi-féle bázisközösség és a felosztott Regnum Marianum-közösség volt a legjelentősebb ügy. Előbbi hatása a becslések szerint 2000 hívőre terjed ki, ebből 250 főt (közte 60 papot) minősítettek tudatosan ellenséges személynek. Utóbbihoz a belügy információi szerint 1500-2000 fiatal tartozik.

A református egyházban Németh Géza és Éliás József csoportjait tartják szakadároknak. Harangozó szerint az Állami Egyházügyi Hivatallal egyeztetett elszigete-lési intézkedések jórészt eredményesek. Végül szól a metodista egyházat 12 lelkész társával és 6-700 hívő-vel elhagyó Iványi Tibor, valamint az adventista egy-házat nyolcadmagával és 300 hívővel elhagyó Egervári Oszkár helyzetéről.

Ezekben az esetekben – sajátos módon – a titkos-szolgálati munka az egyházi egység helyreállítását célozza. Harangozó Szilveszter rögzíti, hogy az ilyen csoportok, személyek ellen hosszú távú harcra kell fel-készülni, méghozzá 1) az egyház progresszív (együtt-működő) tagjainak felhasználásával, 2) egyházi kere-tek közötti akciókkal, 3) lehetőleg úgy, hogy az ügyek egyházfegyelmi intézkedésekkel záruljanak.³⁴⁵

A pártbizottság ünnepi ülése

MÁJUS 27. A III/III-as pártbizottság ünnepi ülést tart az 1957. júniusi pártértekezlet tiszteletére. Az ülésre meghívják a nyugdíjasok közül a Munkás-Pa-raszt Hatalomért Emlékéremmel kitüntetetteket is. Az

Április 18.

Megnyitják az ópusz-taszéri Nemzeti Tör-téneti Emlékparkot.

Május 6.

Magyarországot fel-veszik a Nemzetközi Valutaalapba (IMF).

Május 25.

Ünnepség Kádár János 70. születés-napján. Megjelenik Gyurkó László *Arc-képvázlat történel-mi háttérrel* című Kádár-életrajza.

Május 26.

Makk Károly *Egy-másra nézve* és Got-hár Péter *Megáll az idő* című filmje is dí-jat nyer Cannes-ban.

eseményen részt vesz Gál Ferenc, az MSZMP KB KAO belügyi alosztályvezetője. Az egybegyűlteknak bemutatják az *Ellenforradalom – konszolidáció, 1956–1958* című dokumentumfilmet.³⁴⁶

Nyílt követés és zaklatási kísérletek

JÚNIUS 4. Az állambiztonság figyelői szoros követés alkalmazása mellett döntenek az ellenzék meghatározó tagjai ellen. A provokatív és agresszív intézkedés során a megfigyelteteket nyíltan és csoportosan követik.

A gyalogos és autós kísérés mellett Demszky Gábor szemmel tartása érdekében a szomszédos házba is beköltöztek. A bázisul szolgáló ingatlanba a napi váltásokat kisbusszal hozták, a lakóknak pedig azt mondták, hogy egy kábítószeres csoportot figyelnek meg. A szamizdatkészítés központi alakjaként számon tartott Demszkyt, párjával,

*Kőszeg Ferenc
menekülése
az állambiztonság
követői elől*

Hodosán Rózával együtt a lakásukból történő kilépésük után minden nyilvános helyszínre (pl. moziba is) elkísérték. Hasonló módon követték és zaklatták a szamizdat kiadványok elkészítésében részt vevő Nagy Jenőt, Nagy Andrást és Kis Jánost is. A folyamatosan demonstratív kíséretként mozgó belügyi alkalmazottak gúnyos, fenyegető és antiszemita megjegyzéseket is tettek.

A megfélemlítésnek szánt akciót egy ízben leleményes módon sikerült megörökíteni. A Kőszeg Ferencet futva követő belügyeseket Demszky Gábor egy parkoló Ladából lefényképezte, és a fotók bejárták a nyugati sajtót. Ennek, valamint neves közéleti személyek június 22-én a főügyészhez intézett levélének hatására az akcióknak vége szakadt.³⁴⁷

Az egyházi elhárítás helyzete

JÚNIUS 30. A Csoportfőnökség pártvezetősége az egyházi elhárítás helyzetéről tárgyal. Megállapítják, hogy a korábbi kiöregedési folyamat véget ért, és az elkövetkező években csak néhányan mennek nyugdíjba (A 43 fős állományból 8 fő idősebb 50 évesnél.) Az utánpótlás betanítása sok energiát emészt fel a szervezetben, Győri Zoltán parancsnok ugyanis elégedetlen a főiskolai kiképzők munkájával.

Az „egyházi reakció” tevékenységével kapcsolatban a korábbi megállapítások ismétlődnek. A rendszerkritikus megjegyzések és a szakadár törekvések észlelése kapcsán a parancsnok kijelenti, hogy nem elég felderíteni, figyelemmel kísérni, nyomon követni, jelenteni, szignalizálni az ellenséges cselekményekről, mivel a „bűnvádi felelősségre vonás, a mai viszonyok között a társadalom számára nem kívánatos.” Ezért az aktív, kezdeményező elhárítás folytatását, fejlesztését és mind hatékonyabb alkalmazását sürgeti.³⁴⁸

Június 2.
Megrendezik az első Rubik-kocka-világ-bajnokságot Budapesten.

Június 8–10.
A KGST XXXVI. ülészaka Budapesten zajlik.

Június 19.
Megnyílik az Atrium Hyatt Szálloda Budapesten.

Június 20. – augusztus 14.
Huszonötödik alkalommal szerveznek építőtáborokat Magyarországon. A 92 központi táborhelyen 54 ezer diák dolgozik.

Hibás riasztóberendezés

Július 7–9.
Magyarországot felveszik a Világbankba.

JÚLIUS 1. Egy belső jelentés szerint a központi épületben felszerelt riasztóberendezés gyakran hibásan jelez. A huzat és a szél hatására mozgásba jönnek a lengőajtók, és ez a jelzőrendszer bekapcsolását eredményezi.³⁴⁹

Tüntetés a Bem téren

AUGUSZTUS 30. A szerv tudomására jut, hogy a demokratikus ellenzék szolidaritási tüntetést hirdet a gdański megállapodás második évfordulójára a Bem-szoborhoz. A Szabad Európa Rádióban is közzölt felhívást követően a belügyi jelentések szerint 100-150 tüntető, illetve kétszer annyi munkásör és civil ruhás rendőr jelenik meg a téren. Többeket igazoltatnak, zaklatnak, ezzel megakadályozzák a nagyobb szabású demonstráció kialakulását. A nyilatkozatukat felolvasni kívánó szervezőket (Demszky Gábor, Haraszi Miklós, Nagy Bálint, Rajk László) őrizetbe veszik, majd a kora esti órákban szabadon bocsátják őket.³⁵⁰

Kommunista szombat Csepelen

Szeptember 1.
Duplájára nő a vasúti személyszállítás díja.

SZEPTEMBER 18. Az állomány 37%-a (85 fő) vesz részt a Csepel Vas- és Fémművekben tartott kommunista szombaton. A társadalmi munka termelési értéke 103 000 forint, amit az ipari komplexum szociális létesítményeinek fejlesztésére ajánlanak fel.³⁵¹

A Dialógus békecsoporthomlasztása

SZEPTEMBER 24. Ügynöki jelentés számol be a Dialógus békecsoporth gyűléséről, amelyet Konrád György lakásán tartanak meg, miután az ELTE helyiségeiben nem engedélyezik az összejövetelt.

A nyolcvanas évek első felének legnagyobb szabású állambiztonsági ügye – illetve sikere – a Dialógus békecsoporth elleni nyomozás, az alternatív kezdeményezés szétverése volt. A nyugati békemozgalmak indíttatására létrejövő szerveződés célja, az atomleszerelés, az atomfegyvermentes Európa követelése látszólag egybeesett a hivatalos pártállami politika (propaganda) céljaival, az alternatív mozgalom, az egyetemi ifjúság hangulatát felkavaró kezdeményezés azonban mégis

széles körű ellenintézkedéseket váltott ki. Ennek háttérében az állt, hogy a Dialógus csoport Magyarország teljes atommentesítését, tehát a szovjet atomrakéták, sőt végső soron a szovjet hadsereg kivonását is sürgette.

A csoport elleni intézkedések során tömegesen alkalmazták a minden jogi alapot nélkülöző, zaklató – vagy másként: „vegzáló” – intézkedéseket, amelyekbe az ifjúsági tömegszervezetek (KISZ) mellett a hivatalokat és a hatóságokat is bevontak a belügy illetékesei. Az ifjúsági elhárítás hálózata révén a belügyi vezetés már a kezdeményezés első lépéseiről értesült. Az alternatív mozgalom előzményei 1981-re nyúltak vissza: az ELTE BTK novemberi diákpárlamentjén ekkor jött létre egy „Dialógus csoport” nevű társulás, amely békemenetet kívánt szervezni. A mozgalom végül 1982. június 26-án alakult meg Budapesten, Szent-Iványi István lakásán, több ismert értelmiségi jelenlétében. A csoport első gyűléseit, amelyek Edward P. Thompson brit történészprofesszor és békeaktivista előadásaihoz csatlakoztak volna – az egyetemi vezetés segítségével akadályozták meg. A szervezők céljaik elismertetése érdekében az Országos Béketanáccsal és Aczél Györggyel is tárgyaltak, ez azonban hiábavalónak bizonyult. (Aczél ragaszkodott hozzá, hogy különbséget kell tenni a „jó” – azaz szovjet – és a „rossz” – azaz az imperialista – atomfegyverek között.)

A Szegeden, Pécsen, Egerben, Debrecenben, Nyíregyházán és Szombathelyen is létrejövő csoportokat (és bennük a középiskolások részvételét) az állambiztonság egyre nagyobb aggodalommal szemlélte. 1982. december 12–18. között Győri Zoltán, az egyházi elhárítás osztályvezetője és Reményi Géza, a részleg alosztályvezetője Berlinben, a „testvéri” német állambiztonsággal (Stasi) tapasztalatot cserélt a béke-mozgalmárok elleni fellépésekről is. 1983 januárjára a rendőrség mintegy 1000-1500 tagot és szimpatizánst regisztrált, márciusban a csoport vezetői ennek több mint duplájával számoltak. A kezdeti időszakban a helyi KISZ-bizottságok még bizonytalanok voltak az ügy kezelésével kapcsolatban, a Dialógus aktivistái ugyanis eredeti, spontán ötletekkel dolgoztak: például a május 1-jei béketüntetéshez csatlakozva, a „hivatalos” felvonulóktól némileg lemaradva „atomtámadási akciót” hajtottak végre, ami annyit jelentett, hogy jeladásra egyszerre kétszázan a földre vetették magukat.

Miután a hagyományos eszközök (pl. elbeszélgetés a szülőkkel) eredménytelennek bizonyultak, az ügy lassan elért a pártvezetés szintjére. A Politikai Bizottság 1983. március 29-i ülésén meghozott döntése nyomán megkezdődött az erőteljesebb belügyi fellépés. Budapesten „Pacifista”, Pécsen „Szorongó” és „Vidéki”, Szombathelyen „Geller”, Szegeden „Követelők” fedőnéven folyt a bizalmas nyomozás. Az 1983. április 14–17. között Visegrádon tartott országos konferencia előtt a résztvevők szüleit munkahelyükön figyelmeztették, az esetek többségében azonban ez hatástalan maradt, ezért a helyszínre négyfős operatív tiszti stábot telepítettek, lehallgatták a tanácskozást, és végig fotózták a résztvevőket. Ezt követően megkezdődtek a beidézkések.

Az 1983. május 7-i, államilag szervezett felvonulás előtt a KISZ – hogy a radikális követeléseket leszerelje és semlegesítse – a csoportéhoz hasonló transzparenszeket gyártatott, és ellenőrizte a készülő jelszavakat. A 10-15 ezer felvonuló között a Dialógus mintegy 500 fős csoportja kiemelt figyelmet kapott. Civilnek öltözött belügyesek tömege vette őket körül, és autóstáskába rejtett fényképezőgépekkel fotózták a margitszigeti fűre heveredő fiatalokat. Megakadályozták a mozgalom 500 fősre tervezett debreceni béketaborát is. A külföldi kapcsolatok építésére törekvő tagok útleveléit bevonták („kiutazása közérdeket sért” indoklással), 16 személlyel pedig munkahelyi beszélgetést folytattak. Egy nemzetközi rendezvény tervével külföldi látogatókat váró aktivistákat rövid úton feloszlatták, a transzparenszeket és a Dialógus-jelvényt hordozókat begyűjtötték, a Budapestre látogatóknak előzetesen megadott, a kapcsolattartásra szolgáló telefont pedig a postával kikapcsoltatták. Az ügyben számos további, belügyi indíttatású, zaklató fellépésre került sor. Egy későbbi visszatekintés szerint „*vexáló [sic!] intézkedéseinket a Köjál, Kiszöv, SZTK, PM Bevételi Főigazgatóság, Tűzoltóság, Munkavédelmi Felügyelőség felhasználásával foganatosítottuk, a törvényes lehetőségek keretein belül szabálysértési eljárást kezdeményeztünk, pénzbírságot szabattunk ki, az ellenőrzések során feltárt szabálytalanságok megszüntetésére határidőket tűztünk ki*”.

Mindez alkalmas volt ugyan arra, hogy szorongást és félelmet keltessen a fiatalokban, ám a puhuló diktatúrában az intézkedések elrettentő hatása már nem volt elegendő. Súlyosabbnak bizonyult az a gyanakvó légkör, amelyet a rendőrségi intézkedések keltettek: a tagság egyre

inkább azzal foglalkozott, hogy ki lehet a rendőrség beépített embere. Mindeközben a megtorló akciókat a BM rendkívül differenciáltan alkalmazta: azoknál, akik komolyabb kapcsolatrendszerrel rendelkeztek, megelégedtek a figyelmeztetéssel, vagy felfüggesztették a kiszabott büntetést. Mások, akik védtelenebbek voltak, nem menekültek a különböző retorziók (katonai behívás, felvételi elutasítása) elől. Az állambiztonságiak végül határozottan eredményként könyvelték el, hogy immár modern módon, tehát tömeges letartóztatások és „realizálások” nélkül is célt értek. A „bomlasztási” forgatókönyv kivitelezését részben Kőszegi Ferenc, a Dialógus budapesti vezetője – mint „Kocsis Lajos” fedőnéven beszervezett hálózati személy – vállalta magára. Az ő nyomására végül a csoport nagy része integrálódott az Országos Béketanács Ifjúsági és Diákbizottság Békeklubjába.³⁵²

A napi jelentések (NOIJ) újraszabályozása

OKTÓBER 4. Módosítják az MSZMP és a Minisztertanács (az állami és pártvezetés) tájékoztatásának rendszerét, amelyet a hatékonyság, a gyorsaság és a megbízhatóság kritériumaival indokolnak. Ettől kezdve a Belügyminisztérium naponként készít tájékoztató jelentéseket és az egyes vezetői feladatkörökhöz, munkaterületekhez kapcsolódó szakelosztós anyagokat. A módosítás szerint a tájékoztató jelentést munkanapokon reggel 9 óráig kell megküldeni a Politikai Bizottság tagjainak, a Központi Bizottság titkárainak, a Központi Ellenőrző Bizottság elnökének, a Népköztársaság Elnöki Tanácsa elnökének, az Országgyűlés elnökének, a Minisztertanács elnökének és elnökhelyetteseinek, valamint a Budapesti Pártbizottság első titkárainak, továbbá az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztály vezetőjének, az MSZMP KB Iroda vezetőjének, a KISZ KB első titkárának, a *Nép-szabadság* főszerkesztőjének, a legfőbb ügyésznek, a honvédelmi miniszternek és a külügyminiszternek.

Ezeket az anyagokat a BM Adatfeldolgozó Csoportfőnökség szerkeszti. Ehhez a szervhez mindennap 6

Október 8.
Horváth István beszámolót tart az Országgyűlés őszi ülészakán, amelyben kitér a szocializmusellenes csoportok tevékenységére is.

Október 15.
Felmentik Vörös Lászlót, a szegedi *Tiszatáj* főszerkesztőjét és helyettesét, Annus Józsefet, mert a folyóirat szeptemberi száma közölte Köteles Pál „Töprengés egy torzkép előtt” és T. Bíró Zoltán „Egy nemzedék naplója” című írását.

óraig kell beérkezniük az országban történt rendkívüli eseményekről, a kiemelt közlekedési balesetekről és a személyes szabadságot korlátozó rendőri intézkedések számszerű alakulásáról szóló jelentéseknek. Az állambiztonság, illetve a rendőrség 13 óráig küldi el a pártvezetésnek az állami, társadalmi és gazdasági irányításban hasznosítható politikai információkat az állam- és közbiztonságot súlyosan veszélyeztető eseményekről, az országhatár rendjét jelentősen befolyásoló történésekről és egyéb rendkívüli esetekről. Havonta, illetve negyedévente összefoglaló jelentéseknek is készülniük kell az ellenséges fellazító és propagandatevékenység alakulásáról, félévenként pedig a külföldi állampolgárok által elkövetett bűncselekményekről és a kivándorlás alakulásáról.

A Napi Operatív Információs Jelentések (NOIJ) adatainak megoszlása (1980–1989)

	1980	1985	1988	1989
A központhoz felterjesztett információ	6382	5899	6778	6873
Ebből a NOIJ-rendszerben hasznosítva	3099	3402	3219	2824
A hasznosított információ %-ban	48,5	58	47,5	41
A hasznosított információból ellenséges hírszerzés és elhárítás	899	686	285	202
Politikai diverzió	675	362	381	310
Belső ellenség tevékenységre	1104	851	1993	1749
Állam- és szolgálati titoksértés	93	???	34	27
Népgazdasági érdek veszélyeztetése	90	???	43	25
Terrorizmus	175	???	117	135
Egyéb	579	???	366	376
Ellenséges hírszerzés és ügynökgyanú	899	636	348	?
Magyar állampolgárságú személy ellenséges beszerzésének gyanúja	90	73	25	?

A tájékoztató jelentés két fő részből áll: az első a nemzetközi és egyéb politikai jellegű információkat, az állam- és közbiztonság helyzetével kapcsolatos jelentéseket (előzetes értesítéseket, belügyi intézkedéseket, elrendelt nyomozásokat), a második pedig a rendkívüli események, a kiemelt közúti balesetek, a személyes szabadságot korlátozó rendőri intézkedések adatait tartalmazza.³⁵³

A protestáns „egyházi reakció” kezelése

OKTÓBER 22. Az egyházi elhárítás (BM III/III-1) munkatársai összefoglalót készítenek a protestáns „egyházi reakcióval” kapcsolatos munkájukról. A jelentés az egyházakban tapasztalható, ellenségesnek minősített tevékenységet összeköti a nemzetközi hatásokkal (az USA neokonzervatív politikája, nyugati egyházi szervezetek befolyása). A dokumentumban újdonságként jelenik meg az egyházi személyek kapcsolata a „kulturális területen támadó ellenzéki és ellenséges személyekkel”.

Az állambiztonság ezzel együtt elégedett a hálózati személyek nemzetközi és hazai tevékenységével. A Keresztény Békekonferencia, az Egyházak Világtanácsa, az Európai Egyházak Konferenciája, a Luteránus, illetve a Református Világszövetség elleni manipulatív akciókat sikerként könyvelik el: *„Hálózatunk kvalifikált tagjai tovább erősítették befolyásukat, növelték tekintélyüket a nemzetközi egyházi életben. Nemzetközi rendezvényeken, világszervezetek fórumain eredményesen képviselték az egyház, az egyházpolitika, valamint hazánk és a szocialista országok érdekeit. Tovább folytattuk a nyugati egyházi vezetők pozitív befolyásolását hálózati és társadalmi kapcsolataink felhasználásával.”* A beszervezett vezetők révén lehetőség nyílt az egyházak belső életének ellenőrzésére és szabályozására is: *„Hálózati lehetőségeink révén erősíteni tudtuk a lojális erőket, és az ellenséges szándékok, törekvések felderítésén túlmenően, általuk hatékony lépéseket tettünk tevékenységük korlátozására, visszaszorítására, leleplezésére. Alkalmazott operatív intézkedéseink segítettek az egyházpolitikai intézkedések megvalósítását, és egyes egyházkormányzati intézkedések érvényesítését.”*

Az állambiztonság munkatársai ugyanakkor továbbra is kiemelt figyelmet fordítanak az utánpótlás megfelelő „szelekciójára”, a nem kívánatos elképzelések, akár teológiai nézetek(!) hatástalanítására: *„A teológiai vezetésben lévő pozícióinkon keresztül megfelelő hatást tudtunk kifejteni annak érdekében, hogy csökkentsük a káros befolyás mértékét, s megelőző jelleggel olyan intézkedéseket hajtottunk végre, amelyek hatására leszűkülött és elkülönült a befolyásolt hallgatók köre. Megakadályoztuk, hogy a hivatalos egyházi teológiai irányzattal ellentétes nézeteket valló, elkülönülési szándékot mutató hallgatók lelkesítő képességet nyerjenek.”* A protestáns vonalon keletkező rendkívüli események, valamint a veszélyes

elemek számba vétele mellett részletes lista készül a lehallgatott vagy levélellenőrzés útján megfigyelt célszemélyekről. Emellett a szerv tételen számon tartja az egyházvezetők kiutazásait is. A dokumentum szerint a „baráti szocialista országok állambiztonsági szerveivel” való kapcsolat ezen a területen is folyamatos.³⁵⁴

A „Szorongó” fedőnevű ügy

November 10.

Meghal Leonyid Brezsnyev, az SZKP KB főtitkára. Két nappal később Jurih Andropovot választják meg utódául.

NOVEMBER 2. Az állambiztonság Baranya megyei Osztályán – a budapesti központtal történt egyeztetés után – „Szorongó” fedőnéven nyomozás indul a Dialógus békecsoport helyi kezdeményezései miatt. Az ügyet egy független békemozgalom szervezését kezdeményező felhívás indítja el, amelyet a Janus

Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Karán helyeztek ki a falijújságra. Az ügy Gyurcsány Ferenc akkori KISZ-titkár (későbbi miniszterelnök) szerepe mellett az elhárítás mechanizmusa miatt vált érdekessé. A fennmaradt iratok ugyanis érzékletesen mutatják be az ifjúsági elhárítás eszköztárát, a pártállami szervek összefonódását. Bár az ügyben legalább 19 ügynököt foglalkoztattak, a főszerepet nem ők, hanem az egyetem munkatársai, a párttitkárok, a KISZ-titkárok játszották, úgy is, mint a BM hivatalos, illetve alkalmi kapcsolatai. Ők nem csupán korlátozó, tiltó intézkedések végrehajtására voltak alkalmasak, de – az érintettekkel történő elbeszélgetés révén – aktív befolyásolásra is. Sőt az ellenpropaganda lefolytatásában, a kezdeményezés hivatalos mederbe terelésében is kulcsszerepet kaptak.

Az ügy többször szerepelt a helyi pártszervek ülésein is. A kezdeményezést az összehangolt intézkedésekkel végül sikerül ellehetetleníteni. Az eset jelentéktelensége miatt csak rendőrhatalósági figyelemztetésekre került sor. A fő szervezők azonban – a KISZ-től érkező negatív jellemzés miatt – később csak nehezen tudtak elhelyezkedni. A hangadókat veszélyes elemnek nyilvánították, és F-dossziés ellenőrzésük mellett tervbe vették munkahelyükről való kiszorításukat is. Gyurcsány Ferenc mellett az ügy számos szereplője töltött be a rendszerváltozás után is fontos közéleti funkciót. Az eljárásban játszott szerepük, valamint a rendelkezésükre álló mozgástér jelenleg aktuálpolitikai felhangokkal terhelt viták tárgya.³⁵⁵

Pákh Tibor és a politikai pszichiátria

NOVEMBER 26. Ismét elmeegógyintézetbe szállítják Pákh Tibort, és december 15-ig kényszergyógykezelésnek vetik alá. Az intézkedést Pákh letörhetetlen közéleti, emberi jogi aktivitása váltja ki, többek között az, hogy memorandumot készít Mindszenty József rehabilitációja érdekében.

A pszichiátriai kezelés politikai célú alkalmazására esetében sem először került sor: Pákh 1981 októberében hasonló okokból egyszer már elhurcolták a zárt osztályra. Kiszabadulását mindkét alkalommal a nemzetközi és hazai tiltakozásnak köszönhetette. Az újabb és újabb ellene fogantatott intézkedésekből jól látható, hogy a hatalom esetenként kíméletlen is tudott lenni, akár többszörösen börtönviselt, meghurcolt állampolgárokkal szemben is.

Az 1945-ben szovjet fogságba esett Pákh Tibor csak 1948-ban térhetett haza a hadifogolytáborokból. Bár a jogi egyetemet elvégezhette, miután kuláknak nyilvánították, csupán fordítóként helyezkedhetett el. A bebörtönzött és kivégzett (fiatalkorú) forradalmárokról szóló, külföldre juttatott memorandumja miatt 1961-ben 15 év börtönbüntetésre ítélték. A börtönben is számos beadványt készített, és éhségsztrájkba kezdett, ezért 1966 és 1971 között az Országos Igazságügyi Megfigyelő és Elmeegógyintézetben pszichiátriai kényszergyógykezelésnek vetették alá, amelynek során durva eszközöket (sokkolás) is használtak vele szemben. Kiszabadulása után 1976-ig „Diétás” fedőnéven tartották megfigyelés alatt.³⁵⁶

A BM III/III-5. Osztály éves beszámolója

DECEMBER 13. Az MSZMP BM III/III-5. Osztály éves beszámolója az ellenzéki tevékenység élénkülését rögzíti. Az anyag szerint újabb személyek kapcsolódtak be a szamizdat irodalom írásába, szerkesztésébe és terjesztésébe. Több esetben különböző memorandumok készültek, volt példa aláírásgyűjtésre és röpcédulázásra is. Dr. Békési András értékelése szerint az állomány megvalósította a „párt- és szakmai vonalon kitűzött feladatokat.” A belső ellenzékkel kapcsolatban nagyon sok információt szereztek, amelyeket a „megfelelő helyre” továbbítottak. Az előzetes

November 11.
Letartóztatják Duray Miklós magyar kisebbségi aktivistát.

November 30.
Megkezdődik a *Képűrság* rendszer kísérleti adása.

ellenőrzések, bizalmas nyomozások és a kiemelt objektumok szemmel tartása mellett az év során 65 hazai és nemzetközi rendezvény biztosítását hajtották végre.³⁵⁷

Az egyházi elhárítás tevékenysége

December 10.
Az IMF 600 millió dolláros hitelt nyújt Magyarországnak.

December 11.
A *Népszabadságban* megjelenik Rényi Péter „Nem babra megy a játék” című cikke, amelyben az ellenzéki személyeket az „imperializmus ügynökének” minősíti.

DECEMBER 13. Az MSZMP BM III/III-1. alapszervezetének éves beszámolója szerint az egyházi elhárítók számára az „erőszakmentesség túlhangsúlyozása”, azaz a fegyveres katonai szolgálatot megtagadók ügye, valamint a polgári és egyházi ellenzék vélt közeledése ad feladatot. (Ez utóbbi esetén vélhetően a lengyel minta átvételétől tartanak.)

Ugyanakkor az összegzés eredményként állapítja meg, hogy sikerült néhány ígéretes szervezést is végrehajtani, más hálózati személyeket pedig hatékonyan foglalkoztatni az „ad limina” látogatás (megyéspüspökök szabályos időközönként kötelező látogatása a Vatikánban), illetve a zsidó ünnepek zavartalanságának biztosítása érdekében. Szintén elismeréssel

szólnak az év végi párttaggyűlésen a „Terjesztők” és a „Hinduk” fedőnevű bizalmas nyomozásokban folytatott operatív játszmákról. Szakmai problémaként merül fel a hálózatépítés és a titkosszolgálati munka esetenkénti lassúsága, a jelentősszolgálat működése. Mindenesetre az állomány tagjai közül az évben hatan kapnak kitüntetést, 19 fő pedig jutalomban részesül.³⁵⁸

Házkutatás a Galamb utcai „szamizdatbutikban”

DECEMBER 14. Az „Offenzíva” fedőnevű akció keretében nagyszabású házkutatást tartanak a „Rajk-butikban”, a szamizdatok árusításának és elosztásának helyszínéül szolgáló Galamb utcai lakásban. A más helyszíneken tartott hasonló fellépéseket követően ezzel véget ér az a „türelmi idő”, amíg a pártállami vezetés elnézte a Szabad Európa Rádióban is reklámozott „szamizdat iroda” működését.

Az V. kerület Galamb utca 3. szám alatti tanácsi bérlakásban ifj. Rajk László – anyja, Rajk Júlia (az 1949-ben kivégzett Rajk László egykori belügyminiszter özvegyének) védettségében bízva – rendezte be a titokban

készülő kiadványok árusítóhelyét. A hatalmi fellépést sokáig korlátozta a kedvezőtlen nyugati sajtóviszhangtól való félelem, vagyis az a szándék, hogy a szocialista Magyarországról kialakított pozitív kép továbbra is fennmaradjon. Közvetlen belügyi fellépésre valóban csak Rajk Júlia halála után, a nemzetközi életben és a belpolitikában bekövetkező általános keményedés közepette került sor. Ugyanakkor az állambiztonság által összeállított jelentések (NOI) szerint a Belügyminisztérium már

A Rajk-butik kényszerkilakoltatása 1983 januárjában

korábban is naprakészen tájékoztatta a pártvezetést az ellenzéki intézmény működéséről, népszerűségének növekedéséről. Ugyanígy továbbították azokat az értesítéseket is, amelyek a megtúrt „Rajk-butikba” irányított hálózati személyek révén keletkeznek. Az MSZMP PB 1982. március 30-i határozata után aztán határozottabbá vált a szamizdatterjesztés figyelése.

A nagyszabású decemberi akciókról a Belügyminisztérium a következőket jelentette a politikai vezetésnek: *„Házkutatást tartottak Demszky Gábor, Nagy Jenő, Rajk László, Nagy Bálint, Csorba István és Sulyok Miklós lakásán. Ennek során lefoglaltak 30 zsáknyi, mintegy százféle, 20-600 példányban elkészült szamizdat anyagot, egy angol gyártmányú nyomdagépet, egy fénymásoló asztalt és 15 db. szitanyomó készletet. A házkutatással érintett személyeket előállították. Kihallgatásuk után 5 főt megrovásban részesítettek, majd engedélyezték távozásukat.”* A további jelentések az akció utóhatásairól is tájékoztatást adtak. Így például a pártállami vezetés arról is értesülhet, miszerint ellenzéki körökben beszédtema, hogy „a BM tele van szamizdatokkal”, és nem tudnak mit kezdeni a lefoglalt anyagokkal. Az akciót követő elemzések az esemény fogadtatását, illetve a külföldi kommentárokat is részletezték. 1983 januárjában, egy újabb házkutatást követően Rajk Lászlót kilakoltatták, a Koordinációs értekezleten történő egyeztetést alapján pedig Demszky Gábort 1983. március 30-án – a Tolnai Lajos utcában történt kihallgatás után – megrovásban részesítették.³⁵⁹

Társadalomra veszélyes elemek

DECEMBER 30. Új parancs szabályozza a társadalomra veszélyes elemek ellenőrzését. A III/III. Csoportfőnökségnek a rendelkezés szerint elsősorban a kulturális és ifjúsági területekre kell koncentrálnia, itt kell hálózatát bővítenie. Az F-dossziés személyek helyzetét legalább kétféle elemezni kell, a börtönből szabaduló politikai elítéltek adatait pedig már előzetesen meg kell küldeni a BM III/III-3. Osztálynak. Az alkalmazható korlátozó intézkedések körét a következőkben rögzítik: fontos és bizalmas munkakörök betöltésének tilalma; hadi, népgazdaságilag fontos és kiemelt kulturális intézményekből történő kizorítás; fegyverviselési engedély megtagadása; útlevélkérelmek egyéni elbírálása; M(ozgósítás) esetén őrizetbe vétel.³⁶⁰

Párthatározat az egyházpolitikáról

FEBRUÁR 15. Az MSZMP Politikai Bizottsága határozatban rögzíti az elmúlt évtized egyházpolitikai sikereit, ugyanakkor új jelenségek kezelésére figyelemzteti az illetékeseket.

A pártvezetés megfelelőnek ítéli az egyházakkal, az egyházi vezetéssel kialakított politikai együttműködést. Kisebb fenntartásokkal eredményesnek ítélik a püspökök által tett hazai és külföldi nyilatkozatok hatását és a békepapi mozgalom tevékenységét. Hasznosnak tartják a protestáns teológiának azokat a téziseit, amelyek elfogadják a hatalmi viszonyokat, és rendezettnek minősítik a kisegyházak és az izraelita felekezet helyzetét.

A pártvezetés nyugtázza, hogy helyi szintekig kialakult az egyházi személyekkel folytatott egyéni és csoportos beszélgetések, valamint a pártállami szervezetek közötti koordinációs megbeszélések rendszere. A megtárgyalt, részletes belső elemzés kiterjed az egyházak pénzügyi helyzetére is. Az anyag szerint az egyházak a közéleti viszonyokat már nem befolyásolják,

Január 25.
10%-kal emelik a szocialista országokból származó autók árát.

Január 31.
Pozsonyban megkezdődik a Duray Miklós elleni per.

Február 12.
Bemutatják a SZETA gondozásában készült *Feketében* című jótékony célú irodalmi és grafikai antológiát.

Március 9.
Siófokon máig tisztázatlan körülmények között életét veszti Elbert János irodalomtörténész.

Március 25.
A Madách Színházban bemutatják a *Macskák* című musicalt.

Április 7.
Hofi Géza *Hofélia* címmel önálló esttel jelentkezik a Madách Kamaraszínházban.

Szamizdatok begyűjtése

MÁJUS 2. A Koordinációs Értekezlet ülésén tartott tájékoztatója során Horváth István belügyminiszter bejelenti, hogy a „szamizdat irodalom terén szükségessé vált néhány személynél házkutatás lefolytatása és kéziratok lefoglalása”.

A felelősségre vonás tervezete szerint a korábban is elkapott személyek ellen tárgyalás nélküli büntetőeljárás indul, míg az első alkalommal leleplezett terjesztők – anyagaik elkobzásán túl – megrovásban részesülnek.³⁶³

ugyanakkor a magánéletben néhol növekvő hatással rendelkeznek. Így – az általános visszaszorulás közepette – bizonyos körökben mégis megfigyelhető a vallásosság terjedése. Ismételten rögzítik a rendszerkritikus egyházi személyek aktivizálódását. A bázisközösségek egyházi vezetést támadó megnyilatkozásait, valamint a katonai szolgálat megtagadását kiemelt veszélyforrásnak tekintik. A kritikus hangok és cselekedetek ellen továbbra is az egyházon belüli fellépéseket szorgalmazznak, ugyanakkor az adminisztratív intézkedések lehetőségét is felvetik.³⁶¹

Riadóterv

MÁRCIUS 15. Harangozó Szilveszter jóváhagyásával elkészül a BM III/III-2. Osztály riadóterve. A dokumentum szerint, amennyiben egy ellenséges csapás miatt az állomány tagjai nem tudnak eljutni szolgálati helyeikre, az alábbi helyszíneken kell gyülekezniük: Szentendre, Futó u. 1. Művelődési Központ és könyvtár; Budapest XII., Béla király út 59-61., BM Továbbképző parancsnokság; Budaörs, Marx Károly u. 3., Filmszínház; Budaörs, Szabadság utca 26., Művelődési ház. A pesti oldalon: Dunakeszi, BM Kutya vezető-képző iskola; Budapest XVI., Rádió utca 32., Cinkota, film-színház; Budapest XVIII., Vörös Hadsereg útja 177., Hazafias Népfront Kerületi Bizottsága.³⁶²

Házkutatás (jelenet egy belügyi oktatófilmből)

„Összejárók”

MÁJUS 23. Rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítik Mécs Imrét, az 1956 után halálra, majd kegyelemből életfogytiglani börtönbüntetésre ítélt, végül az 1963-as amnesztiával szabadult forradalmárt. Az intézkedést Péterfi Miklósnak, az Újpesti Nemzeti Bizottság vezetőjének temetésén elmondott beszéde váltja ki, ahol Mécs számos más alkalommal 1956-ról mint szabadságharcról és megőrzendő nemzeti hagyományról beszél. A belügy hivatalos értékelése szerint ez a „cselekménye társadalomra veszélyes bűncselekményhez vezethet”. Az ügy következményeként a mérnökként dolgozó egykori nemzetőr több munkahelyét is elveszíti. A belső elhárítás ezzel egy részleges realizálást is végrehajtott az „Összejárók” fedőnevű ügyben, amely egyike volt az 1956-os forradalmárok találkozóit ellenőrző eljárásoknak. A szerveződő demokratikus ellen-

Június 27.

Forgalomba hozzák az 1000 forintos bankjegyet, amelyen Bartók Béla képe látható.

Július 1.

Megszűnik a Csepel Vas- és Fémművek Tröszt.

Augusztus 2.

Megkezdődik a nagy felháborodást kiváltó totóbotrány szereplőinek pere.

Augusztus 26.

Az Egri Dohánygyárban megkezdődik a Marlboro cigaretták gyártása.

Augusztus 18.

Budapesten a Királydombon bemutatják az első magyar rockoperát, az *István, a királyt*.

Szeptember

Krassó György létrehozza a Magyar Október Kiadót, amely szamizdat kiadványok mellett hangkazetták terjesztésével is foglalkozik.

Szeptember 16.

Leváltják Kulin Ferencet, a *Mozgó Világ* című folyóirat főszerkesztőjét. Rövidesen aláírógyűjtés kezdődik az egyetemeken és értelmiségi körökben a döntés elleni tiltakozásul.

zékkel kapcsolatba kerülő Mécs Imrének kulcsszerepe volt az egykori politikai elítéltek és a rendszerkritikus értelmiség közti kapcsolatok kiépítésében. A részben ennek érdekében szervezett különböző találkozók, vendégségek az állambiztonság is figyelemmel kísérte. Egyes esetekben (így Mécs Imre vagy Rácz Sándor ötvenedik születésnapjára) nyílt hatósági intézkedésekre és csendben intézett retorziókra is sor került.³⁶⁴

Rajk László és Demszky Gábor ügye

SEPTEMBER 5. A Koordinációs Bizottság dönt arról, hogy a Rajk László és Demszky Gábor ellen folyó tárgyaláson az ügyész indítványozza a zárt tárgyalást, valamint az „*eljárásban az ügyészek és a belügyi szervek szoros együttműködésben végezzék munkájukat*.”³⁶⁵

A Mozgó Világ-ügy

SEPTEMBER 16. Leváltják Kulin Ferencet, a *Mozgó Világ* főszerkesztőjét, majd ezt követően szolidaritásból az egész szerkesztőség lemond. Ezzel a kulturális politika irányítói megakadályozzák, hogy a főként a fiatalok körében népszerű kulturális, irodalmi, kritikai folyóirat egy veszélyes generációs fórummá váljon.

A lap indítását 1975-ben azért engedélyezték, hogy az új nemzedék máshol nehezen helyet kapó írásainak közlésével egyfajta „szelepfunkciót” töltsön be. A főszerkesztőváltás hátterében a lengyelországi események miatti félelem és a szamizdat megjelenése állhatott, valamint az a szándék, hogy kordában tartsák a fiatal írók tevékenységét. Az intézkedés meghozatalában az állambiztonság is szerepet kapott: a kulturális elhárítás illetékesei évek óta szállították a szerkesztőségi tervekről szóló híreket, és a hálózat tagjait rendszeresen megbízták, látogassák a folyóirat rendezvényeit, és ott rögzítsék a szerzők és az olvasók

rendszerkritikus megnyilatkozásait. Jelzéseik nyomán az egyre népszerűbbé váló *Mozgó Világ*-esteket az ország több pontján – különböző ürügyekkel (pl. karbantartás) – lemondták. A szerkesztők, munkatársak közül többek (pl. Czákó Gábor) ellen bizalmas nyomozás is folyt.³⁶⁶

Demszky Gábor megverése

SZEPTEMBER 24. Demszky Gábort, aki Rajk László Hankóczy utcai – ellenzéki összejövetelnek és a szamizdatelosztás helyszínéül szolgáló – lakásába tart, egy igazoltatás során könnygázzal fújják le, és fizikai erőszakot alkalmazva előállítják, amelynek során agyrázkódást szenved.

Az eset híre bejárta a nyugati sajtót. A hivatalos személy elleni erőszak miatt indított ügy 1983. decemberi tárgyalása széles körű ellenzéki szolidaritás közepette zajlott.³⁶⁷

Szeptember 21.
Felhívást tesznek közzé Magyarországon: „Épüljön fel az új Nemzeti Színház!”

Október 15.
Megrendezik az első, tévé által is közvetített díszkötőáncbajnokságot.

Demszky Gábor követéséről a Nagykörúton készített „ellenfotó”

November
Megjelenik a szamizdat *Hírmondó* első száma. Szerkesztői Demszky Gábor, Hodosán Róza, Nagy András és Solt Otília.

November 3.
Felavatják a paksi atomerőmű első reaktorblokkját.

November 5.
A Szépművészeti Múzeumból elrabolnak hét nagy értékű festményt, köztük két Raffaello- és két Tintoretto-képet is.

November 15–16.
Leonard Bernstein nagy sikerű Bartók-koncerteket ad az Erkel Színházban.

Nők a III/III. Csoportfőnökségen

NOVEMBER 24. A BM III/III pártbizottsága az MSZMP KB vonatkozó határozata alapján áttekinti a szervezetben dolgozó nők helyzetét. Megállapítják, hogy a csoportfőnökségen 40 elvtársnő (32 párttag, 10 KISZ-tag) dolgozik, az elvégzett felmérés szerint élet- és munkakörülményeikkel alapvetően elégedettek, bár többségük számára nehezíti a munkavégzést, hogy az írógépek javítása és karbantartása, rendszeres tisztítása akadozik. A kinevezett polgári alkalmazottak (gyors- és gépírónők, titkárnők) hiányolják a munkaköri leírást.

Egyes megítélések szerint a fizetésben nem tükröződik kellően a végzett munka mennyisége és minősége. A kinevezett polgári állomány munkaköri illetményének átlaga 3850 Ft. A hivatásos állományú elvtársnők illetménye a férfiakéval azonos. A munkahelyi légkört általában jónak tartják, lakáskörülményeiket megfelelőnek értékelik. Az anyag szerint megkülönböztetett figyelem jut a gyermeküket egyedül nevelő édesanyákra (6 fő). 18 elvtársnő áll orvosi gondozás alatt.³⁶⁸

Az ifjúsági elhárítás munkája

DECEMBER 13. A III/III-2. Osztály párttaggyűlésén az év végi munkabeszámoló során, belső körben sikeresnek ítélik meg az „ellenséges-ellenzéki” csoportok tevékenységének korlátozását, akadályozását, valamint a politikai megoldások „sajátságos eszközökkel” történt támogatását. Az értékelés szerint a szakmai munkát (pl. a forradalmi ifjúsági napokon az alternatív ünnepek megakadályozása, a látókörbe került fiatalok elleni gyors és szakszerű fellépés) sikerült a szerv háttérben maradásával elvégezniük.

Az év kiemelt ügye a „független magyar békemozgalom” (Dialógus) tevékenységének visszaszorítása volt. Az ezzel kapcsolatos operatív munkában időszakonként szinte a teljes állomány részt vett.³⁶⁹

„Ellenséges-ellenzéki” tevékenység az irodalmi életben

DECEMBER 15. Az MSZMP BM III/III-5. beszámolója kapcsán egy felszólalás megállapítja, hogy a „nacionalista platformról támadók már nyílt fórumon is támadták a párt és kormány politikáját, intézkedéseit.” Ezzel főként a Csoóri Sándor és Kulin Ferenc ügyében tapasztalt tiltakozási hullámra utalnak. Az elhárító tisztek világlátása szerint az „ellenséges-ellenzéknek” az irodalmi területen sikerült jelentős pozíciókra szert tennie.³⁷⁰

December 20.
Fáklyás felvonulást rendeznek Budapesten az amerikai rakéták telepítése ellen.

December 21.
Demszky Gábort hivatalos személy elleni erőszak bűntettének vádjával első fokon 6 hónapos felfüggesztett börtönbüntetésre ítélik a Budai Kerületi Bíróságon.

December 26.
Első koncertjét adja a Fischer Iván és Kocsis Zoltán alapította Budapesti Fesztiválzenekar.

1984

Demszky Gábor ügye

JANUÁR 2. A Koordinációs Bizottság ismét megtárgyalja a Demszky Gábor ellen indított büntetőeljárás tanulságait. A testület megállapítja, hogy az ilyen ügyeket a jövőben még jobban elő kell készíteni, és egy kézben kell tartani. (Egy másik alkalommal – a korábbi tapasztalatok alapján – arról határoznak, hogy az ügyben érkező „közérdekű bejelentéseket” panaszirodai szinten érdemes megválaszolni, később pedig úgy döntenek, hogy Rajk László és Demszky Gábor ügyében ki kell kérni az ellenzéki ügyekkel foglalkozó bizottság véleményét.)³⁷¹

Bali Sándor temetése

JANUÁR 18. A BM III/III-3-a Alosztály összefoglaló jelentést készít Bali Sándor, a Nagybudapesti Központi Munkástanács egykori vezetőségi tagjának temetéséről. Eszerint a rákoskeresztúri temetőben 1982. január 14-én lezajlott búcsúztatón a 300 fős tömegben ellenzéki személyeket is megfigyeltek. Róluk tételes, név szerinti lista is rendelkezésre áll. A jelentés sze-

Január 1.
Módosul Magyarországi államigazgatási területi beosztása, megszűnnek a járássok. Az országban 109 várost, 318 nagyközséget és 2957 községet tartanak nyilván.

Február 10–15.
A XVI. Magyar Játékfilmszemlén bemutatták Mészáros Márta *Napló*-trilógiájának második részét. A filmben egy híradóbetétben megjelenik Nagy Imre, mire a közönség tüntető tapsban tör ki.

rint közülük többen észlelték a belügyesek jelenlétét, sőt Rácz Sándor kérésére Mécs Imre „ellenfotózást” is végzett. Beszédük azonban nem hangoztak el, mivel a BM illetékesei – egy franciaországi gyógykezelés engedélyezése kapcsán – korábban megsarolták a családot.³⁷²

Az „Amatőrök” fedőnevű ügy

JANUÁR 24. Közösség megsértése miatt a Győr-Sopron megyei állambiztonsági szervek bizalmas nyomozást kezdeményeznek a győri Auróra Cirkáló és Akció Brigád, valamint a veszprémi Szabotázs nevű punkzenekarok győrszentiváni művelődési házban tartott, 1983. december 30-i koncertjét követően. Az indoklás szerint a fellépés során kommunista- és szovjetellenes, illetve a rendőrséget becsmérlő dalszövegek hangoztak el. A koncert provokatív részeitől az állambiztonsági szervek egy másik ügy felderítése közben szereznek tudomást.

Az intézkedések során 6 fő operatív (titkos) meghallgatására került sor, míg a 17 éves szakmunkástanuló énekes ellen nyílt nyomozás során emeltek vádat. Az együttes további tagjait rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítették. Az ügyről a megyei párttitkár és a KISZ-titkár számára is részletes beszámoló készült.³⁷³

Az ifjúsági elhárítás feladatai

MÁRCIUS 30. A Belügyminisztérium első emeleti tárgyalójában Ágoston Tibor, az MSZMP KB KAO munkatársa jelenlétében Harangozó Szilveszter tart előadást az ifjúsági elhárítás helyzetéről. A párthatározatokból kiinduló elemzés szerint a fiatalok többsége magáénak vallja a szocializmus célkitűzéseit. Ugyanakkor sokfajta kedvezőtlen tényező hat rájuk, az ideológiai diverziótól a gazdasági nehézségekig. Harangozó szerint a megelőző években az ifjúság körében jelentős jobbra tolódás következett be, egy „nacionalista hullám” megjelenését érzékeli. Ezzel kapcsolatban a József Attila Kör, a *Mozgó Világ*, a Fiatal Képzőművészek Stúdiója és a POLVAX klub egyes rendezvényeit kritizálja.

Az előadás területenként számba veszi az egyes ellenségesnek ítélt, fiatalokból álló csoportosulásokat is. Így egy értelmezési keretben jele-

Február 9.

Meghal Jurij Andropov, utódául Konsztantyin Csernyenkót választják az SZKP KB főtitkárává.

Február 24.

Margaret Thatcher brit miniszterelnök Magyarországra látogat.

Harangozó Szilveszter köszöntése a belügyminiszternél hatvanadik születésnapja alkalmából

nik meg az egyházi „reakció” világából a Regnum Marianum-közösség (1500 fiatal) és a Bulányi György által vezetett bázisközösség (1000-1500 fő, amelynek egytizede fiatal), illetve az egyes kultikus szekták (Hare Krisna, Ánanda Marga stb.) tagsága. Ugyanígy említésre kerülnek a függetlenedni kívánó ifjúsági kezdeményezések: a Közgazdaságtudományi Egyetem 1981 tavaszán a KISZ ellenében létrehozott Független Ifjúsági Szövetség (FISZ), az új békemozgalmi törekvések (Anti-Nuclear Campaign, INDIGÓ művészcsoport, Dialógus csoport), és a felsőoktatásban megjelenő egyéb kezdeményezések (kollégiumok, klubok).

A beszámolóban szó esik a punk- és új hullámos galerik, valamint egyéb antiszociális csoportok jelentkezéséről, a kábítószer- és alkoholfogyasztás terjedéséről, illetve a fiatalok körében tapasztalható

„fasisztoid” megnyilvánulásokról, zászlótépeésekről. Harangozó Szilveszter kitér a különböző együttesek uszító szövegeire, a rajongótáborok viselkedésére, a sport területén tapasztalt huliganizmusra és a katonai szolgálat megtagadására. Az elemzés az állambiztonság kiemelt eredményeként könyveli el a március 15-i ünnepek balhémentes lebonyolítását, a Dialógus és a FISZ bomlasztását, a bulányisták szembeállítását a regnumosokkal, valamint a punkegyüttesek „slepp-jének” kordában tartását. Az ifjúságvédelmi munkát a BM III/III. Csoportfőnökség koordinálja országos hatáskörrel. Összesen 110 fős állomány végez konkrét ifjúságvédelmi munkát.³⁷⁴

Húsvéti körmenetek

ÁPRILIS 2. Az Állami Egyházügyi Hivatal tájékoztatása alapján a Belügyminisztérium – sokéves rutin alapján – rögzíti a húsvéti szertartásokra vonatkozó szabályokat. A feltámadási körmeneteket április 21-én 17 és 20 óra között, továbbra is a templomok körüli leg-rövidebb útvonalon lehet csak megtartani.³⁷⁵

Az „Olimpia” fedőnevű nyomozás

JÚNIUS 7. Rendkívüli eseményről szóló dossziét nyitnak és ismeretlen tettesek ellen nyomozás indul azoknak a röpcéduláknak az ügyében (erre az időpontra mintegy 400 darabot gyűjtenek be), amelyek 1984 júniusának első napjaiban jelentek meg Budapest belső kerületeiben. A röplapok a Los Angeles-i olimpia bojkottja ellen tiltakoztak, és június 4-én 6 órára tüntetésre hívtak a Blaha Lujza térre.

A BRFK állambiztonsági szervei nagy erőket mozgósítottak a tettesek felderítése érdekében, sőt munkásőrök és önkéntes rendőrök bevonásával még portyaszolgálatot is szerveztek: az Engels (ma: Erzsébet) téri terjesztés helyszínén szagot fogó nyomkövető

Április 2.

Tatabánya határában megnyílik az ország első autós bevásárló raktáruháza, a 7800 m² alapterületű Szt-ráda.

Május 2.

A vásárlóközönség birtokba veheti a Nyugati pályaudvarral szemben nyolc évig épült Skála Metró Áruházat.

Május 10.

Duray Miklóst ismét letartóztatják, emiatt június 6-án Cseres Tibor, Csurka István, Mészöly Miklós írók tiltakozó nyilatkozatot tesznek közzé.

Május 17.

A MOB közleményt ad ki, miszerint a magyar sportolók a többi szocialista ország sportolóihoz hasonlóan bojkottálják a XXIII. Nyári Olimpiai Játékokat Los Angelesben.

Június 2.

A MÁV leállítja az utolsó gőzvontatású személyvonat forgalmát.

Június 18.

Ismét felnyitják Székesfehérváron a királysirokat.

Július 22.–aug. 5.

A Lutheránus Világszövetség Budapestén tartja ülését. A szervezet soros elnökévé Káldy Zoltán püspököt választják.

Július 27.

Tizenkilenc népi értelmiségi levelet intéz Kádár Jánoshoz, amelyben szorgalmazza, hogy az MSZMP „avassa elsőrendű teendői közé” a magyarság sorskérdéseinek orvoslását.

Augusztus 1.

Megalakul a Duna-kör.

Szeptember 6.

Megnyílik a Budavári Labirintus, a magyar történelmi életképek panoptikuma.

Szeptember 14.

A Duna Kör felhívással fordul az osztrák közvéleményhez, hogy tiltakozzanak a bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer megépítése ellen.

kutya azonban csak a 2-es autóbusz megállójáig jutott. A június 4-i tüntetést erős rendőri jelenléttel, igazoltatásokkal hiúsították meg. A belügyi beszámoló szerint a kedvezőtlen időjárás ellenére a téren 20-25 fiatal jelent meg, akik kb. 15 percig az egyik fa alá behúzódva álltak, majd rendőri felszólításra távoztak. Egy másik, 10-15 fős csoport önként távozott. Az állambiztonság munkatársai a helyszínen ismert ellenzéki személyek jelenlétét (Solt Ottília, Pálkás Róbert, Krassó György, Nagy András, Bokros Péter, Pákh Tibor) rögzítették. A rendőrök 9 személyt igazoltattak.

A felderítés során megállapították, hogy a *Beszélő*-ben több alkalommal is beszámoltak az olvasóknak az olimpia bojkottjáról, emellett az Országos Testnevelési és Sporthivatalhoz (OTSH) az olimpiáról való távolmaradás miatt tiltakozó gyűjtőívet jutattak el, amelyet 383 személy írt alá. Mivel az aláírók többsége a Budapesti Műszaki Egyetem hallgatója volt, a BRFK III/III-as beosztottai a röpcédulák gyártóit először köztük keresték. Első lépésként – a BM III/III-4. Osztály segítségével – az egyetem összes számítógépének printertesztjét szereztek be, amiket aztán a BM III/V-1. Osztálynak küldtek el szakértői elemzésre.

Érdekes technikatörténeti adalék, hogy az első vizsgálatok eredménytelensége után reálisnak tűnt az országban található összes mátrixnyomtató teljes körű ellenőrzése. A nyomozás során így végül 1240 nyomtató tesztjét vizsgálták meg, és több száz személyt ellenőriztek. Ugyanakkor megállapították, hogy a terjesztés időszakában Budapesten, legálisan 200 darab számítógép található magántulajdonban, amelyeknek ellenőrzésére nincs lehetőség. Az elhúzódo eljárás során az ügyet összevetették a bojkott ellen tiltakozó egyéb akciókkal is (falfirkák, pécsi röplapozás), ám ez sem vezetett eredményre. Az ügyet 1986 júliusában zárták le.³⁷⁶

A pusztavacsi fesztiválon készített és lefoglalt fotók

Szeptember 27.

A Minisztertanács ülésén jóváhagyják a népesedéspolitikai koncepciót. Szorgalmazni kell a részmunkaidős, a bedolgozói foglalkoztatást, a rugalmas munkarend elterjedését.

Szeptember 27.

Megnyitja kapuit a felújított 100 éves Operaház.

Október

Az Új Forrás közli Nagy Gáspár „Öröknyár: elmúltam kilencéves” című versét, amely fölismerhetően 1956-ról, illetve Nagy Imréről szól. Az illetékes pártszervek nyomást gyakorolnak az Írószövetségre, hogy a költőt mentse föl írószövetségi titkári funkciójából. Nagy Gáspár végül önként lemond.

November 5.

Átadják a forgalomnak a kiszélesített Árpád hidat és a metró Élmunkás (ma: Lehel) tér és Árpád híd közti szakaszát.

Az Erkel Színház biztosítása

AUGUSZTUS 2. A BM III/III-A Alosztály összefoglaló jelentése szerint az Erkel Színházban végrehajtandó operatív feladatokhoz rendelkezésre áll: 1 titkos munkatárs, 1 hivatalos és 9 társadalmi kapcsolat, közülük 1 fő műszaki vezető, 2-2 személy a díszlettár, a világosítás és a nézőtér biztosítását szolgálja, 1-1 alkalmazott pedig a kazánházban és a kelléktárban dolgozik.

A művészek közötti elhárító munkával a III/III-5. Osztály foglalkozott. A dosszié tanulsága szerint rendkívüli eseményre ritkán került sor. Az évek során csupán egy bombafenyegetésről készül részletesebb feljegyzés, ami Aczél György látogatása miatt vált fontossá.³⁷⁷

Pusztavacsi béketalálkozó

AUGUSZTUS 4. A pártközpont számára összeállított jelentés szerint a pusztavacsi béketalálkozó alkalmából szervezett koncert alatt 17 személyt állítottak elő rendbontás és garázdaság miatt, ebből 4 fő ellen indult büntetőeljárás, a többieket jegyzőkönyvileg figyelemztették.

A pártállam nemzetközi propagandatörekvéseihez igazodó pusztavacsi béketalálkozót 1984-ben már harmadik alkalommal rendezték meg az ország földrajzi középpontjában. Hogy az eseménynek „népünnepély” jelleget adjanak, számos népszerű pop- és rockzenekar is fellépési lehetőséget kapott a rendezvényen. Az eseményre legalább százezer fős tömeg érkezett. A koncertek közben aztán egy színpadról lehajított sörösüveg miatt tömegverekedés tört ki a nézőtéren. Az évek óta nem tapasztalt méretű, erőteljes rendőri fellépés számos sérültet eredményezett. A különböző eszközök segítségével végrehajtott oszlatásról számos felvétel is készült. Mivel a botrányt nem tekintették politikai ügynek, az állambiztonság nem magával az

esettel, inkább annak hatásaival foglalkozott. A tör-
ténsek után lábra kapó szóbeszédnek – amelyeket alkal-
masnak ítélték a rendőrség, illetve a rendszer elleni
izgatásra – intézkedésekre sarkallták a belső elhárí-
tás tagjait. A közkézen forgó fényképek, az esetről
készült rölapok miatt is megindult a felderítő, elle-
nőrző munka.³⁷⁸

Galántai György megfigyelése

NOVEMBER Összefoglaló készül a „Festő” fedőnévű
ügyről, amelynek célja Galántai György tevékenységé-
nek és kapcsolatainak ellenőrzése. A bizalmas nyomo-
zás során a szervek külső figyelést is alkalmaznak a
„Hideg” fedőnéven emlegetett művész ellen.

Galántai György és társai felújított megfigyelése ek-
kor már öt éve zajlott, különböző intenzitással. A szer-
vek érdeklődését egyrészt a betiltott balatonboglári
„kápolnatárlat” (lásd az 1973. augusztus 27. szócikket)
anyagából tartott vetítések, másrészt az újonnan szer-
vezett „Artpool” gyűjtemény keltette fel.

A belső elhárítás munkatársai szerint a művész nyu-
gati kapcsolatai révén az imperializmus fellazító tö-
rekvéseit közvetítette, és levelezőpartnereitől olyan
anyagokat kapott, amelyek ideológiailag káros mon-
danivalót hordoztak. Galántai megfigyelését továbbá
az is indokolta, hogy kapcsolatot tartott fenn „ellen-
zéki-ellenséges” személyekkel, valamint különböző
anyagok „illegális” sokszorosításába, azaz a szamiz-
dat iratok terjesztésébe is bekapcsolódott, amelyek
között egy saját kiadványt, az *Aktuális levél* című mű-
vet is megjelentetett.

Az állambiztonság intézkedéseinek döntő részét
a szóbeli szignalizációk tették ki: a titkosszolgálati
módszerekkel megszerzett adatok alapján az operatív
tisztek rendszeresen tájékoztatták az illetékes szervek
és intézmények vezetőit Galántai György terveiről és

December 14.

288 magyar állam-
polgár nyílt leve-
let intéz a legfőbb
ügyészhez, mely-
ben tiltakozik Krassó
György rendőri fel-
ügyelet alá helyezé-
se ellen.

December 20.

Átadják Budapesten
a Marx téri aluljáró-
rendszert.

December

A fővárosban a
Mokép megnyitja
első videokölcsön-
zőjét.

elképzeléseiről, rájuk bízva a „veszélyes” kezdeményezések kezelését,
megakadályozását.

A megfigyelések évekig folytatódtak, és a kulturális elhárítás tartó-
tisztjeinek útmutatásai alapján több hálózati személy is kísérletet tett
a művész bizalmának elnyerésére. Így a telefonlehallgatás és a levéllel-
lenőrzés mellett ügynöki jelentések révén is bővült a vonatkozó dosz-
zié. A nyomozást csupán 1988. október 7-én szüntették meg végleg.³⁷⁹

1985

Galántai György megfigyelése

Összefoglaló készül a „Testő” fedőnévű ügyről, amelynek célja Galántai György tevékenységének és kapcsolatainak ellenőrzése. A hivatalos nyom-

„Hideg” fedőnéven emlegetett művész ellen.

Galántai György és társaságát elűző megfigyelése

Tévémsorok kritikája

JANUÁR 7. A Koordinációs Bizottság ülésén több tévé-, illetve rádióműsorral kapcsolatban is erőteljes kritika hangzik el. A résztvevők egyfelől kifogásolják, hogy a tömegkommunikációs eszközök naponta többször foglalkoznak a Lengyelországban meggyilkolt pap, Jerzy Popiełuszko ügyével, másfelől a televízió szilveszteri műsorában sértő viccek hangoztak el a rendőrséggel kapcsolatban, és problémásnak ítélik Árkus József írásait is. A döntés szerint Varga Péter (a KAO vezetője) ezeket közli Lakatos Ernővel (az APO vezetőjével). A döntés szerint a bizottság tagjai saját hatáskörükben is szóvá teszik kritikájukat. Ezen az ülésen egyeztetnek a Krassó György rendőrhatalmát felügyelet alá helyezésével kapcsolatos panaszokról is.³⁸⁰

Választási manipulációk belügyi segédlettel

ÁPRILIS 22. Az állambiztonság folyamatosan nyomon követi az ellenzék választásokkal kapcsolatos terveit, és részt vesz azon a jelölógyűlésen, ahol a független jelöltként induló Rajk László tart bemutatkozó

December 14.

388 magyar állam-
polgárjogi le-

Január 1.

Az Elnöki Tanács rendelete bevezeti a szigorított javító-nevelő munkát, amelynek célja a közveszélyes munkakerülők rendszeres munkára szoktatása.

Január 6.

Földgázhiány miatt több ipari üzemben fogyasztáskorlátozást rendelnek el.

Január 8.

Tartós áramkimaradás keletkezik a KGST egyesített vilamosenergia-rendszerében. Ez közel háromórás –

elsősorban a nagyipari fogyasztókat érintő – áramszünetet okoz az ország területén. A súlyos energiahelyzet miatt mintegy negyedével csökken a televízió műsoridejét.

Január 31.

A Caola és a Schwarzkopf létrehozta az első olyan Magyarországon termelő külföldi vegyesvállalatot, amely többségi külföldi tulajdonban van.

Február 12.

Az Új Ember című hetilap és a História című folyóirat szerkesztőségének rendezésében egyháztörténeti konferenciát tartanak Esztergomban.

Február 20.

Felavatják a Budapest Kongresszusi Központot.

Március 1.

Bevezetik a gyermekgondozási díjat, közismert nevén a gyedet.

Jelölőgyűlés az 1985-ös választásokon. Kivezényelt belügyesek és párttagok a közönség soraiban; ifj. Rajk László felszólalása (lent)

beszédet. Az MSZMP XIII. kongresszusa után megtartott képviselőválasztások jelentőségét az adta, hogy egy törvénymódosítás következtében immár lehetőség volt többes jelölésre. Ennek lehetőségeit felismerve ellenzéki körökben egyeztetések és kezdetleges kampánytervek készültek a hivatalos jelöltek kibuktatására. A rendszerkritikus csoportok a legnagyobb várakozásokat Rajk László jelölésével kapcsolatban fogalmazták meg. A hatalom azonban a jelölőgyűlésekre kivezényelt rendszerhű személyekkel (munkásörökkel, pártaktivistákkal) megakadályozta az ellenzéki törekvéseket. Végso soron belügyi felügyelet mellett sikerült ellehetetleníteni a rivális jelöltek színre lépését.³⁸¹

Az Állambiztonsági Szakbizottság kinevezése

MÁJUS 8. Harangozó Szilveszter kinevezi a belső tananyagokat, tanulmányokat megvitató, elméleti és módszertani kérdésekkel foglalkozó Állambiztonsági Szakbizottság új tagjait. A testület elnöke dr. Horváth József rendőr ezredes, III/III-as csoportfőnök lesz, a tagok között helyet kap a belső elhárítástól Forgács Lajos rendőr őrnagy is.³⁸²

A „Hinduk” fedőnevű nyomozás

MÁJUS 20. A Csongrád megyei Rendőr-főkapitányság éves munkája összegzése kapcsán beszámol a Hare Krisna-szekta működésének ellehetetlenítése érdekében folytatott tevékenységéről is. Az erről szóló jelentés szerint preventív beszélgetéseket folytattak nyolc személlyel, megakadályozták egyes „szektatagok” névházasságok útján történő áttelepülését Romániából, illetve a Szovjetunióból, valamint megghiúsították a csoport tagjainak föld- és telekvásárlási törekvéseit.

A fellépések a közösség létalapjául szolgáló intézmények és a legális szervezeti formák kialakítása

Március 8. Új választójogi törvényt hoznak, mely tartalmazza a kötelező többes jelölést.

Március 10. Meghal Konsztantyin Csernyenko, másnap Mihail Gorbacsovot választják az SZKP KB főtitkárává és államelnökké.

Március 25–28. Az MSZMP megtartja XIII. kongresszusát, amely a gazdaság egyre komolyabb egyensúlyi problémái ellenére egy növekedést és a „népjólét emelését” előirányzó programot fogad el.

Március 29. Horváth Istvánt az MSZMP KB titkárává választják, és helyébe Kamara János rendőrtábornokot nevezik ki belügyminiszterré.

Április 1. Új munkaerő-közvetítési rendelet lép hatályba, melynek értelmében az állás-keresők elhelyezése ezentúl a tanácsok,

illetve az általuk felügyelt közvetítő irodák feladata lesz.

Április 2. Átköltözik új helyére, a Budavári Palotába az Országos Széchényi Könyvtár.

Április 4. Katonai díszszemlélt és ifjúsági bemutatót tartanak Budapesten, a felszabadulás 40. évfordulója alkalmából.

Április 26. Megnyílik az új ifjúsági szabadidőközpont, a Petőfi Csarnok, közismert nevén a Pecska.

Május 6–9. Az MTA tisztújító és tagválasztó közgyűlésén Berend T. Ivánt választják elnökké.

Május 31. Megalakul az Országos Cigány Tanács, elnöke Choli Daróczi József.

(KISZ-szervezet alakítása, kiállításszervezés, indiai étterem, illetve büféhálózat megnyitása) ellen irányultak. A vegzáló intézkedéseket a KÖJÁL, KISZÖV, SZTK, a PM Bevételi Főigazgatósága, a Tűzoltóság és a Munkavédelmi Felügyelőség felhasználásával kezdeményezték. Többször szabálysértési eljárást kezdeményeztek, és pénzbírságot is kiszabattak. Mindez jól illusztrálja a kádári egyházpolitika – illetve az annak alárendelt és a bomlasztó tevékenységét a háttérből irányító állambiztonság – módszereit.³⁸³

A *Hitel* című lap és a Bethlen Alapítvány

JÚNIUS 11. Köpeczi Béla miniszter aláírásával hivatalosan is jóváhagyják a Bethlen Gábor Alapítvány működését.

Az állambiztonság több mint fél évtizeden keresztül követte nyomon a *Hitel* c. folyóirat és a Bethlen Alapítvány megalakulásával kapcsolatos tervezetéseket és várakozásokat. A népi írók által kezdeményezett és várt lehetőségről a hetvenes évek végén többek között „Sziklai Barna” ügynöki jelentései, illetve Ilia Mihály lehallgatása révén szereztek adatokat. A kisebb-nagyobb körben folytatott beszélgetésekről a pártvezetés számára több alkalommal külön összefoglaló is készült.

Az alapítvány 1979 őszén konkretizálódó terve 1980 áprilisában került Pozsgay Imre miniszter asztalára, de engedélyezése még jó fél évtizedig váratott magára. Jelentős áttörésre azt követően került sor, hogy az ügy kapcsán 1984 júliusában a nép-nemzeti értelmiség 19 tagja levelet írt Kádár Jánosnak a határon túli magyarok helyzetéről.

Az állambiztonság a hivatalos jóváhagyást követően is szemmel tartotta az alapítvány ügyeit (kiemelten a be- és kifizetéseket.) Ebben kulcsszerepet játszott az „Endrei” fedőnevű hálózati személy, azaz a Pomá-

zon élő Egyed Sándor, aki az „Esztergályos” fedőnév alatt bizalmas nyomozás alatt tartott Dragon Pál tevékenységéről jelentett. A pártvezetés számára felterjesztett jelentések (NOIJ) szerint a szervek részletes ismeretekkel rendelkeztek a szervezők zártkörű rendezvényeiről, akár a Lajos-forrásnál, akár a Kárpátia étteremben tartották azokat.³⁸⁴

A monori találkozó

JÚNIUS 14. A Pest megyei Monorierdőn található kempingben kezdetét veszi a magyarországi ellenzéki személyek többnapos találkozója. Bár a mintegy fél-száz személy részvételével zajló tanácskozást igyekeznek titokban szervezni, a BM III/III munkatársai az utolsó pillanatban értesülnek a helyszínről.

A különböző rendszerkritikus csoportokhoz tartozó személyeknek ez volt az első és egyetlen nyilvános összejövétele. A Donáth Ferenc kezdeményezésére megrendezett tanácskozáson – előre elkészített referátumok alapján – a rendszer tabutémái kerültek terítékre: 1956 öröksége, a határon túli magyarok helyzete, az emberi jogok magyarországi érvényesülése, illetve a gazdasági reformok lehetőségei.

Az állambiztonság végig figyelemmel kísérte a Csurka István, Csoóri Sándor, Bauer Tamás és Kis János referátumai kapcsán rendezett vitákat, bár azok lehallgatását csak a második naptól kezdve tudták megoldani. Mivel a kempingben nem sikerült szabad faházat találniuk, a szervek munkatársai a tanácskozások helyszínéül szolgáló sátor mellé tolt lakókocsiból rögzítették a vitákat.

Horváth József csoportfőnök visszaemlékezése szerint a padokba építették be a mikrofonokat. A belső elhárítás munkatársai utóbb nyomon követték a tanácskozás szamizdat jegyzőkönyveinek terjesztését, valamint a rendezvény utóhatását is.³⁸⁵

Június 8.

Képviselői és tanács-tagi választások Magyarországon. A 352 képviselői helyért 766 jelölt indul, ezek közül 71 nem a Haza-fias Népfront által indított, ellenzéki jelölt. Indulá-sukat összehangolt intézkedésekkel akadályozzák meg.

Június 14.

A Művelődési Minisztérium jóvá-hagyja a Bethlen Gábor Alapítvány bejegyzését.

Június 14–16.

Monoron tanácsko-zik 45 értelmiségi a nemzet helyzetéről és a cselekvési lehetőségekről.

Július 7.

Taróczy Balázs teni-szező férfi párosban wimbledoni bajnok.

Augusztus 15.

A Richter-skála sze-rinti 5-ös erősségű földrengés rázza meg Berhida és Premar-ton környékét. A ren-gések okozta károk nagyságát 1,5 millió forint-ra becsülik.

A monori találkozó résztvevőinek listája

Antal László	közgazdász	Lengyel László	közgazdász
Bauer Tamás	közgazdász	Levendél László	orvos
Bence György	filozófus	Lévai György	történész
Benda Gyula	történész	Készeny Miklós	író
Benda Miklós	történész	Perjes Géza	történész
Csengey Dénes	író	Radványi Sándor	kritikus
Csoóri Sándor	író	Sajk László	építész
Csurka István	író	Szék Pál	kritikus
Demény Gábor	sociológus	Szék Sándor	filozófus
Donáth Ferenc	közgazdász	Sinkovits László	sztatikus
Fekete István	kritikus	Solt Ottília	sociológus
Fekete Gyula	író	Szék Miklós	történész
Für Lajos	történész	Szalai Ernő	közgazdász
Halász Alíz	tanár	Szék Jenő	történész
Hargitai Miklós	író	Tamás Gáspár Miklós	filozófus
Havas Gábor	sociológus	Tardos Márton	közgazdász
Kovács János	kritikus	Tornai József	író
Kis János	filozófus	Varga Donkó	író
Kis Ferenc	irodalomtörténész	Vargha János	újságíró
Konrád György	író	Vargyas Lajos	nápszene
Köcs Ferenc	filozófus	Végi Gábor	sociológus
Laki Mihály	közgazdász	Várnai Miklós	sajtótörténész

Vekerdi László tudománytörténész

Szeptember

Az egészségügyi miniszter utasítása szerint kötelezővé válik az AIDS-es megbetegedések bejelentése.

Szeptember 10.

Magyarország szer-ződést ír alá, amely-nek értelmében 1986-tól Forma-1-es autóverseny-futamokat rendezhet.

Szeptember 22.

Billy Graham baptis-ta lelkipásztor 22 ezer embernek tart igehirdetést a Népstadionban.

Október 5.

Szépségkirálynő-választást tartanak Magyarországon.

Az Európai Kulturális Fórum és az Ellenfórum

OKTÓBER 15. A Belügyminisztérium kulcsszerepet kap a Budapesten megrendezésre kerülő Európai Kulturális Fórum biztosításában. A helsinki folyamatba illeszkedő esemény jelentőségét növeli, hogy az európai államok kulturális politikájáról szóló tanácskozást első alkalommal rendezik meg szocialista országban.

Az 1985. október 15. és december 3. között zajló rendezvénysorozat az állambiztonság számára jó lehetőséget kínált a kádári Magyarországról kialakított pozitív országkép további elmélyítéséhez. A találkozó közeledtével például feloldották Krassó György rendőri felügyeletét, amelyet többen a nemzetközi nyilvánosság elé kívántak vinni. A készülődés már hónapokkal korábban megkezdődött, és vélhetően az enyhülés légkörének volt köszönhető a monori ellenzéki találkozó létrejötte is. Ugyanakkor (a „kivonás”

bevett módszerének alkalmazásával) Bokros Péter, az Inconnu csoport egyik tagja katonai behívót kapott.

A megelőző diplomáciai tárgyalásokat alapos titkosszolgálati intézkedések egészítették ki. Az állambiztonsági szervek (elsősorban a hírszerzés) már a rendezvény előkészítése során megkezdték munkájukat, és igyekeztek kipuhatolni a beutazó delegációk szándékait. A belső elhárítás feladata a hazai ellenzék törekvéseinek szemmel tartása, majd a köreikben tervezett Ellenfórum hatásának semlegesítése volt. Ennek megfelelően az utolsó pillanatban megakadályozták, hogy az Ellenfórum igénybe vegye azokat a termeket, amelyeket egy külföldi szervezet foglalt le számukra a Hotel Intercontinentalban.

Az ellenzéki összejövetelekre, tanácskozásokra ezért végül magánlakásokon került sor. Az itt zajló beszélgetések, viták, kiállítások és a sajtóviasszhang ellen-súlyozására a hivatalos diplomácia is bevetette teljes eszköztárát (művészeti rendezvényeket, fogadásokat szervezett stb.). Az Ellenfórum összejöveteleiről – sőt lehetőség szerint az ott folyó magánbeszélgetésekről is – a BM naprakészen tájékoztatta a politikai vezetést, és a kulturális elhárítás összefoglalókat készített az eseményre megjelenő szamizdat kiadványokról is (a *Beszélő* 13-14. száma, *A monori tanácskozás jegyzőkönyve* stb.).

A szervek intézkedései révén ezekből 400-400 példányt vontak ki a terjesztőhálózatból. A 872 résztvevővel megtartott hivatalos rendezvénysorozat (amely részben a novemberi Reagan–Gorbacsov-csúccsal egy időben folyt) végül rendben lezajlott. Az intézkedések sikerét Kádár János is nyugtázta.³⁸⁶

Október 15.
Budapesten közel 850 delegátus részvételével megnyílik az Európai Kulturális Fórum. Párhuzamosan a Nemzetközi Helsinki Emberi Jogi Szövetség és a hazai ellenzék szervezésében ellenfórumot tartanak október 15–17. között.

November 1.
Felavatják a Ferihegyi repülőtér 2-es terminálját.

November 6.
Az ország egész területén bevezetik a szén, a brikett, a kokszt és a tűzifa előjegyzésre történő árusítását. Ország-szerte akadózik a szénellátás, így a Belkereskedelmi Minisztérium pótlólagos szénbehozatalra kényszerül.

November 22.
Felavatják az M5-ös autópálya első elkészült szakaszát.

1986

A „láncchídi csata”

MÁRCIUS 15. A pártvezetés elvárásainak megfelelően a rendőrség brutálisan, ráadásul szakszerűtlen módon lép fel a nemzeti ünnepen összesereglett ellenzéki tüntetők ellen.

A nap a „láncchídi csataként” vonult be a március 15-i ünnepek, illetve a rendszerváltás (elő)történetébe. A Petőfi-szobornál összegyűlt tömeg sötétedéskor faklyás menettel akart a Lánchídon keresztül a Várba vonulni. Amikor azonban a tüntetők a hídra értek, a rendőrség mindkét oldalról lezárta azt. Sokakat megvertek, majd előállítottak. Eközben a Batthyány téren korábban felszámoltak egy spontán kialakuló ülösstrájkot is. Az intézkedések során 483 főtől vették el a személyi igazolványukat, amelyet csak hetek múlva kaptak vissza, és 500-3000 forint közti bírságot is kiszabtak rájuk. 156 fő rendőrségi figyelmeztetésben részesült, 259 résztvevővel a munkahelyi vezető és a párttitkár jelenlétében „nevelő jellegű beszélgetésre” került sor. A belügyi szervek 418 esetben alkalmaztak szignalizációt különböző munkahelyek felé. Ezeknek következménye már a helyi

vezetés hozzáállásának függvénye volt. Kilenc külföldi állampolgárt tiltó névjegyzékbe vettek. A kemény fellépés a tüntetők megváltozott magatartásából is következett: az akcióban résztvevőket és a rendőri vezetőket ugyanis felháborította, hogy jogaikat hangoztatva többen felszólították a civil ruhás nyomozókat önmaguk igazolására.³⁸⁷

A csernobili katasztrófa hatása

MÁJUS 6. Miután több napos késéssel bejelentik a csernobili atomkatasztrófa hírét, az MSZMP PB úgy dönt, hogy a „közvélemény tájékoztatása az eddigi kereteknek megfelelően történjék.”

A csernobili atomerőműben 1986. április 26-án bekövetkezett szerencsétlenség elhallgatása, majd a tömegkommunikáció manőverei élén rávilágítottak a nyilvánosság hiányára Magyarországon. A lakossági reakciókat, a közvélemény alakulását a pártközpont ez alkalommal is saját információs rendszerei segítségével igyekezett megismerni.

A „pártvonalon” készülő hangulatjelentések mellett az állambiztonság napi jelentései (NOI) is foglalkoztak a katasztrófával kapcsolatos hírek, álhírek, félelmek terjedésével. Igaz, a felterjesztett információk sokszor jelentéktelenek voltak, így azok a hírek iparszerű termelésével önmagát igazoló állambiztonsági szerv megismerésére alkalmasak csupán. A jelentésekben ugyanakkor nyoma maradt a nyugati importtal kapcsolatos aggodalmaknak, a hivatalos kapcsolatok útján szerzett külföldi jelzéseknek és az országban terjedő falfirkálásoknak, rölapozásoknak is.³⁸⁸

Párthatározat az ellenzékről

JÚLIUS 1. Az MSZMP PB tudomásul veszi az „ellenzéki-ellenes csoportokról” szóló jelentést. A Tudományos és Kulturális Osztály összegzése szerint a

Február 13.

A Minisztertanács rendelkezése szerint a gyed ezentúl a gyermek másfél éves koráig jár az eddigi egyéves időtartam helyett, bővül a támogatásra jogosultak köre is.

Február 18.

Tizenegy áldozatot követel egy bányakatasztrófa a Mecseki Szénbányák Vasas Bányüzemében.

Március 4.

Csurka István amerikai előadókörútján 1956-ról is megemlékezik. Március 15-ei és április 12-ei beszédét sugározza a Szabad Európa Rádió. Emiatt – az ellenzékről hozott júliusi határozatnak megfelelően – augusztus 9-én „további intézkedésig” szilenciumra ítélik.

Március 15.

A „láncbéli csata”.

Április 16.

Magyar állampolgárok fizetett hirdetését jelentetnek meg a *Die Presse*-ben, amelyben arra kéri az osztrák

népet, hogy akadályozza meg Ausztria részvételét a bős-nagymarosi erőmű építésében.

Április 28.

A Magyar Rádió esti hírei között beszámol a két nappal korábbi csernobili atomkatasztrófáról.

Május 16.

Megalakul a Bajcsy-Zsilinszky Baráti Társaság. Elnöke: Vigh Károly.

Május 26–28.

Kalkuttai Teréz nővér, a katolikus irgalmas rend alapítója látogatást tesz Magyarországon.

Június 5.

Üzembe helyezik az újjáépített Budavári Siklót.

Június 24.

Megkezdik a Danubius kereskedelmi rádió adásainak sugárzását.

Július 1. A 70 évnel idősebbek e naptól kezdve ingyen utazhatnak a helyi tömegközlekedésben.

rendszert bírálók nézetei egyre szélesebb körben hatnak. Rögzül a hatalommal szemben állók elnevezése: eszerint polgári radikális, illetve nacionalista nemzeti radikális csoportokat, ezeken belül mérsékelt és agresszívabb szárnyat különböztetnek meg. A pártvezetés számára ezúttal is elemzik a monori találkozók hazai hatását, a nyugati kapcsolatok, ösztöndíjak alakulását. A jelentés rögzíti, hogy az 1982 őszén létrehozott Operatív Bizottság segítségével az ellenzék korlátozása sikeres volt, bázisukat nem tudták szélesíteni. Fontos célként rögzítik, hogy ne szoruljanak a föld alá, nyílt vitában lehessen legyőzni őket.³⁸⁹

Intézkedések 1956 harmincadik évfordulóján

OKTÓBER 17. A Belügyminisztérium első emeleti tanácstermében kibővített főkapitányi értekezletre kerül sor. Horváth József és néhány megyei főkapitány beszámol az 1956-os események harmincadik évfordulójával kapcsolatos intézkedésekről. A BM III/III csoportfőnöke felszólalásában kijelenti, hogy az ellenség már legalább egy éve készül a kerek évfordulóra, de a belső elhárítás is nyomon követte az eseményeket. A megyei illetékesek tájékoztatása folyamatos, már tavasszal intézkedési tervek készültek, szeptemberben pedig részletes információkat kaptak a főkapitányok.

A belügyi vezetés előtt elhangzó előadás számba veszi a kül- és belpolitikai körülményeket a reykjavíki Reagan–Gorbacsov-találkozótól kezdve a magyar gazdasági nehézségekig. A miniszter kijelenti, hogy az elmúlt években a belügy nem vívott nagy csatákat az ellenzékkel, ugyanakkor szívós munkával folyt a megelőző, bomlasztó tevékenység. Az előadás szerint az emigráció egységes koncepció szerinti készülődését egy amerikai intézetben dolgozták ki. Szerinte ez a koncepció a nemzeti célokat hangsúlyozza majd, az itthoni ellenzéket pedig 1956 örökösének kívánja

Hálózat minősítése	1945–1956	1957–1963	1964–1969	1970–1975	1976
Titkos munkatárs	9	8	13	9	
Titkos megbízott	19	56	67	75	23
Ügynök	1	8	4	3	1
Összesen	29	72	84	87	24

Hálózat minősítése	→ 1910	1911–1920	1921–1930	1931–1940	1941–1945	1946–1950
Titkos munkatárs	1	6	17	8	4	5
Titkos megbízott	5	47	88	91	53	79
Ügynök	1	5	7	3	2	1
Összesen	7	58	112	102	59	85

beállítani. Ezzel kapcsolatban számba veszik az egyes országokban tervezett tudományos tanácskozásokat, megemlékezéseket.

Horváth kifejti azt is, hogy a hazai szamizdat sajtó már jó ideje készül erre az eseményre, és egy két nappali korábbi intézkedés eredményeként lefoglalt anyagokat mutat fel. Ezt követően személy szerint is felsorolja a potenciálisan veszélyes, ellenzéki személyeket. A belső elhárítás az évfordulóval kapcsolatos korlátozó intézkedésekre is terveket dolgoz ki (utazási jog korlátozása, preventív őrizetbe vétel), illetve felkészülnek a tüntetésekre, röpcédulázásokra is. A konkrét rendőri lépésekről Ladvánszky Károly tájékoztatja a hallgatóságot. Elmondása szerint a BRFK eddigre már 500 személyt ellenőrzött, közülük 50 főt aktuálisan is állandóan figyelemmel tartanak. A központilag meghatározott „bázisnapok” mellett a helyi kritikus napokra (évfordulókra) is felkészülnek a tartalékok megszervezésével. A készültség ebben az évben is egészen november 7-ig tart.³⁹⁰

Július 27.

Budapesten a Népstadionban 70 ezer néző előtt koncertezik a Queen együttes.

Augusztus 10.

Az első világ bajnoki Forma-1-es futam a Hungaroringen.

1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
1		1					1	
23	29	24	33	27	30	33	44	39
		1		2	6	2	2	4
24	29	26	33	29	36	35	47	43

1951–1956	1956 → magyar	Szocialista ország	Harmadik világ országai	Kapitalista országok
1		42		
67	92	499	3	20
6	9	33		1
74	101	574	3	21

Beszámoló a pártvezetésnek

OKTÓBER 21. Az MSZMP PB előtt Horváth István tart beszámolót az 1956-os „ellenforradalom” harmincadik évfordulójával kapcsolatos intézkedésekről. A testület egyszersmind tudomásul veszi az „ellen-séges-ellenzéki erők” aktivitásáról szóló szóbeli tájékoztatót is.³⁹¹

Főkapitányi értekezlet a Belügyminisztériumban a nyolcvanas évek elején

Belügyminisztériumi ünnepség 1986 októberében

Értekezlet a kulturális elhárítás helyzetéről

OKTÓBER 22. Miniszterhelyettesi értekezletet tartanak a kulturális elhárítás helyzetéről. A részleg számára a legnagyobb veszélyt továbbra is a polgári radikális és nemzeti radikális csoportok közeledése jelenti. Az elemzés részletezi az ellenkultúra, a második nyilvánosság, illetve a második struktúra létrehozására vonatkozó törekvéseket. A területen 1985-re 165 F-dossziés személyt ellenőriznek.

Egy évtized alatt 417 ügyben, 557 személy ellen folyt eljárás, 497 előzetes ellenőrzésben 511 személyről gyűjtöttek adatokat. Az esetek többsége továbbra is izgatásnak minősül, ezeket szignalizációval, nevelő jellegű beszélgetésekkel zárják le. Ezt kiegészítik a megindított szabálysértési eljárások (pl. sajtórendszeti vétség megállapítása szamizdatterjesztés miatt), illetve a munkahelyi figyelmeztetések.³⁹²

Napi jelentések egy veszélyes évfordulóról

OKTÓBER 23. A belügyi jelentések szerint október 23-án semmilyen nagyobb rendzavarásra nem került sor, így egyedi gesztusokat (pl. gyertyagyújtás, virág

Szeptember 27.

Battonyán felavatják a gyermekfalut, amely az S.O.S. nemzetközi gyermekfalu-szervezet első magyarországi létesítménye.

Október 23.

A demokratikus ellenzék Nagy Jenő lakásán emlékezik meg a forradalom évfordulójáról. Magyar, keletnémet, cseh, szlovák és lengyel ellenzéki személyiségek nyilatkozatot adnak ki, amelyben közös örökségnek nyilvánítják az 1956-os forradalom hagyományát és tapasztalatait.

November 22.

Budapestén a Vérmezőn felavatják a Tanácsköztársaság emlékművét, Varga Imre alkotását.

November 29–30.

Az Írószövetség közgyűlésén radikálisan megújítják a szervezet vezető testületeit: az elnökségbe bekerül Csoóri Sándor és Csurka István.

December 1.

Magyarok Nagyszonyja Társaság név alatt karitatív tevékenységet végző női szerzetesrend jön létre.

December 5–6.

1956-os konferenciát tartanak Eörsi István lakásán mintegy 60 meghívott jelenlétében.

elhelyezése) rögzítenek csupán. A kerek évfordulót megelőzően a pártvezetés számára készülő napi jelentésekben külön fejezetet nyitottak az eseményre vonatkozó adatoknak. A rendzavarások réme ugyanis a március 15-i megmozdulások után még fenyegetőbbé vált a hatalom birtokosai számára. Így olyan óvatossági intézkedésekre is sor került, mint a 2-es metró robbantási munkálatainak elhalasztása.

Az országot átfogó információs hálózat révén a pártvezetés értesült a különböző helyeken terjedő rémhírekről (főként a tüntetésekkel kapcsolatos várakozásokról) is. Ugyanakkor a NOIJ-jelentések rögzítették a megfigyelt személyekkel folytatott „elbeszélgetéseket” is, így például a „Pörge” fedőnéven megfigyelt Haraszi Miklós, vagy a „Vidéki” fedőnéven ellenőrzött Szilágyi Sándor figyelmeztetését. Emellett az állambiztonság tájékoztatta a pártvezetést az ellenzékiek nyugati kapcsolatairól, ami behatárolta az ellenük fogatosítható retorziókat. Mindezeket túl a III/III nyomon követte azokat a külföldi újságírókat és tévéstábokat is, akik október 24-ig 26 ismert ellenzéki személlyel vették fel a kapcsolatot.³⁹³

A társadalomra veszélyes elemekről

DECEMBER 29. A Belügyminisztérium országos értekezletén a veszélyes elemekre vonatkozó, 1982-ben és 1983-ban kiadott intézkedések hatását elemzik. Az ellenőrzöttek száma három év alatt némileg csökkent. A rendszerből 796 főt töröltek beilleszkedés, passzivitás, öregség, betegség vagy elhalálozás miatt, 110 esetben pedig bizalmas nyomozás vagy büntetőeljárás kezdeményezése miatt. Így a statisztikák szerint 1985 végén a kémelhárítás területén 223 fő, a volt politikai elítéltek elhárítás vonalán 1390 fő, az egyházi reakció elhárítás területén 286 fő, az ifjúságvédelem területén 155 fő, a kulturális területen pedig 171 fő állt ellenőrzés alatt.

A megfigyeltet kezelésével, valamint esetleges ellenséges tevékenységük megelőzésével kapcsolatban helyi szinten több problémát tárnak fel. A területi különbségeket jól szemlélteti, hogy a figyelődossziés személyekkel szemben négy év alatt országosan 328 megelőző, akadályozó, korlátozó intézkedést alkalmaztak, ám az intézkedések közel egyharmadát a központi osztályok hajtották végre, pedig itt csak az F-dossziésok 5%-át ellenőrzik.³⁹⁴

1987

Egy betiltott kiállítás

Január 1.

Megkezdí működését a kétszintű bankrendszer.

Január 12.

Az ország életét megbenító hóésés miatt a problémák leküzdésére tárcaközi operatív bizottság alakul.

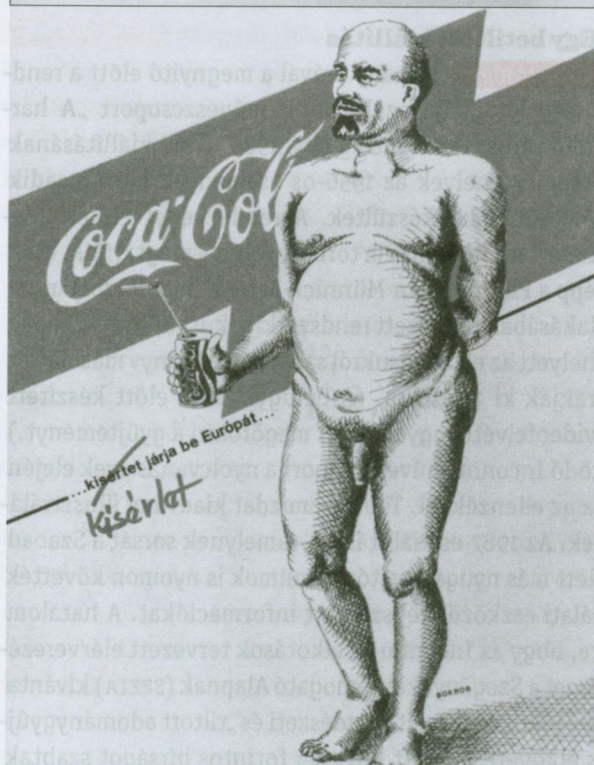
JANUÁR 28. Néhány órával a megnyitó előtt a rendőrség lefoglalja az Inconnu művészcsoport „A harcoló város/The fighting city, 1986” című kiállításának képeit, amelyek az 1956-os események harmincadik évfordulójára készültek. A rendezvényt ennek ellenére – mintha mi sem történt volna – megtartják, csak épp a Philipp Tibor Münnich Ferenc (ma: Nádor) utcai lakásában rendezett rendszerkritikus tárlaton a képek helyett az elkobzásukról szóló jegyzőkönyv másolatait rakják ki a falakra. (A belügyi akció előtt készített videofelvétel ugyanakkor megörökíti a gyűjteményt.)

Az 1978-tól működő Inconnu művészcsoport a nyolcvanas évek elején került kapcsolatba az ellenzékkel. Több samizdat kiadvány illusztrálását is ők készítették. Az 1987-es kiállításról – amelynek sorsát a Szabad Európa Rádió mellett más nyugati sajtóorgánumok is nyomon követték – a BM titkosszolgálati eszközökkel szerzett információkat. A hatalom dühét csak növelte, hogy az Inconnu az alkotások tervezett elárverezéséből befolyó összeget a Szegényeket Támogató Alapnak (SZETA) kívánta felajánlani. A szervezőkre végül sajtórendészeti és „tiltott adománygyűjtés” szabálysértés elkövetése miatt 5-8 ezer forintos bírságot szabtak

ki. Utóbb az elkobzott műalkotásokat közel azonos időpontban – 1989. június 1-je körül – a XIII. kerületi tanács illetékesei előtt megsemmisítették, így azok visszaszerzéséért az alkotók már hiába tettek panaszt.³⁹⁵

Az Inconnu-csoport felhívására érkezett és az állambiztonság által lefoglalt alkotások

Az Inconnu-csoport felhívására érkezett és az állambiztonság által lefoglalt alkotások

A Belügyminisztérium munkája

FEBRUÁR 27. A Belügyminisztérium országos értekezletén Kamara János értékeli a szervek 1986. évi munkáját. A miniszter szerint a szervek jól segítik a XIII. pártkongresszus határozatainak, valamint a kormányprogramnak a megvalósulását, és biztosítják a belső rendet. Ugyanakkor a miniszter szót ejt a gazdasági nehézségek politikai hatásairól is, és leszögezi, hogy az egész társadalomban nagyobb rendre és fegyelemre lenne szükség. Ennek kapcsán a belső ellenség megújuló kísérleteire és az ország nyitottságából fakadó veszélyekre is figyelmeztet.

Az állambiztonság felderítő munkáját sikeresnek értékeli, utal a tudományos hírszerzés elmúlt években elért eredményeire. Hangsúlyozza az állambiztonság szerepét a politikai döntések előkészítésének segítésében. Előadása szerint a belügyi szervek a politikai követelményekkel összhangban lépnek fel a külső és belső ellenség kísérleteivel szemben. Az ellenséges, társadalomra veszélyes személyek ellenőrzését azonban nem tartja megfelelőnek. A jelenlévők számára világossá teszi, hogy a hatalom stabilitása nem az erőszakszervezeteken nyugszik, de azoknak mindenkor készenlétben kell állniuk a szükséges intézkedések végrehajtására.

A miniszter végül az átlagos 2%-os helyet 7%-os bérfejlesztést jelent be BM-dolgozók számára, az immár KB-titkárként jelen lévő Horváth István pedig közli, hogy az elkövetkező években a minisztérium részese-de nőni fog a költségvetésből.³⁹⁶

Március 5.

Először indítanak eljárást a csődtörvény alapján egy jelentősebb cég, a Veszprémi Állami Építőipari Vállalat ellen.

Március 6.

II. János Pál pápa esztergomi érsekké nevezi ki Paskai Lászlót.

Felkészülés március 15-re

MÁRCIUS 4. Az elmúlt év túlkapásai miatt a belügyi szervek körültekintőbben készülnek március 15-e biztosítására: az MSZMP Agitációs és Propaganda Bizottsága, valamint a Központi Adminisztratív Osztály által felállított ad hoc bizottság dönti el az ünnepség és az ezzel kapcsolatos állambiztonsági munka alapelveit. Az említett osztályok vezetőin és Harangozó Szilveszteren kívül a bizottságnak tagja Csehák Judit miniszterelnök-helyettes is. A központilag kiadott elv szerint kerülni kell minden demonstratív fellépést. (Mind ebben szerepe lehet annak is, hogy az azt megelőző

évben október 23-a túlbiztosításával nemcsak a nyugati sajtó foglalkozott, de Hofi Géza kabaréjába is bekerült.)

A BM Országos értekezletén Harangozó Szilveszter tart eligazítást. A tervek szerint a KISZ 70-80 fős operatív csoportokat szervez a hangadók ellen, azok leszerelésére, emellett további 3-4 fős elbeszélgető csoportok is alakulnak. Az Ifjú Gárda csak demonstratív szerepet kap. Gondosan szabályozzák a személyi igazolvány elvételének lehetőségeit, a kényszerítő eszközök alkalmazását. A rendzavarások elkerülése érdekében az aznapra esedékes MTK-FTC focimeccset áthelyezik egy nappal korábbra, ugyanakkor lemondanak egy nagyszabású esti ifjúsági rendezvény tervéről. Külön szabályozzák, miről tudósíthat a rádió, illetve a televízió. A belügyi vezetők előtt alapelveként rögzítik, hogy a tömegeket nem kell irritálni, de az utca rendjét fenn kell tartani. Harangozó kijelenti: „*Nem kell ugrani az első székhymnusra, virághelyezésre.*” A cél a komolyabb konfrontáció elkerülése. Az ellenséges tervekre utaló jelzéseket folyamatosan továbbítják az illetékeseknek, mind a BM, mind az MSZMP szervei ügyeletet állítanak fel.

Az értekezleten Ladvánszky Károly belügyminiszter-helyettes ismerteti a biztosítás részleteit. A korábbiakkal ellentétben kerülni kell a rendőri objektumok körüli demonstratív jelenlétet. A biztosítást elsősorban közlekedési rendőrök látják el, ugyanakkor a BM alkalmazottai számára felismerési jelszó kerül kiadásra. Tájékoztatása szerint a Lánchidat – útépitési okokra hivatkozva – már korábban lezárják a gyalogosforgalom elől. Döntés születik arról is, hogy a Pártközpont és az Országház elé semmilyen esetben sem vonulhat fel a tömeg, de más esetben nem kell beavatkozni. A demokratikus ellenzék képviselőit ugyanakkor nyílt, agresszív figyelésnek vetik alá, többeknél házkutatást tartanak, és megelőző beszélgetéseket folytatnak.³⁹⁷

A BM harckészültségbe helyezési terve

MÁRCIUS 30. Földesi Jenő államtitkár irányításával elkészül a BM és szervei összesített harckészültségbe helyezési terve, amely az egyes készültségi fokozatok meghirdetésekor végrehajtandó intézkedéseket részletezi. A dokumentum meghatározza az egyes fokozatok kihirdetése

Március 11.

Fél éven belül immár másodszor értékelte le a forintot a konvertibilis valutákhoz képest 8%-kal a Magyar Nemzeti Bank.

Április

A politikai rendőrség folyamatosan zaklatja és a legkülönbözőbb címeken kiszabott pénzbírságokkal sújtja az *Égtájak Között* című szamizdat újság készítőit, Bognár Mikoltát, Talata Józsefet, Bartók Gyulát és Rusai Lászlót.

Április 1.

A kormány szóvivője és a Magyar Tudományos Akadémia elnöksége hivatalos nyilatkozatban utasítja vissza az *Erdély története* című könyv kapcsán megfogalmazott román vádakat.

séhez kapcsolódó fedőneveket, jelszavakat, amelyeket a Kossuth Rádió hullámhosszán közölnek.

Fokozott harckészültség – Fedőneve: „RÁBA”

Háborús veszély, harckészültség – Fedőneve: „SAJÓ”,

Teljes harckészültség – Fedőneve: „KÖRÖS”

A fedőneves elrendeléshez kötött különleges intézkedések a következők:

„DRÁGAKŐ” – A koronázási ékszerek biztonságba helyezése.

„ARATÓ” – A társadalomra veszélyes személyek őrizetbe vétele (az őrizetbe vételt az esti órákban, sötétedés után lehet megkezdeni, és a kora reggeli órákig, virradatig be kell fejezni. A lakosság kitelepülésének elrendelésekor az őrizetbevételi akciót be kell szüntetni).

„FÉNYŰZŐ” – A külföldi állampolgárokkal szembeni intézkedések elrendelése.

„CENTRUM” – Értesítés a Honvédelmi Tanács megalakulásáról.

„ZENGŐ” – Az állam biztonságát súlyosan fenyegető vészhelyzet kihirdetéséről szóló értesítés.

„SZIKLA” – Értesítés a megyei honvédelmi bizottságok kitelepüléséről.

„LÁTOGATÓ” – A belügyi szervek kitelepítésének elrendelése.

„VULKÁN” – A belügyi szervek háborús időszaki ügyrendjének életbe lépése.³⁹⁸

Szivárgás: vizsgálat a KB apparátusában

ÁPRILIS 21. Az MSZMP Politikai Bizottsága vizsgálatot indít az ellenzék kezeléséről szóló, szigorúan titkos párthatározatokkal kapcsolatban, amelyek a Szabad Európa Rádió birtokába kerültek, és ott felolvasták őket. A részletes belső vizsgálat eredménytelenül zárul.³⁹⁹

Környezetvédelmi szervezetek

MÁJUS 4. A Koordinációs Bizottság döntése értelmében a Vargha János és társai által kezdeményezett környezetvédelmi célú egyesület, a Duna Kör esetében nemcsak jogi, hanem politikai szempontokat is vizsgálni kell. Ehhez az ellenzékkel foglalkozó operatív bizottság állásfoglalását is kikérlik.⁴⁰⁰

Május 15.
Budán főlavatják
Raoul Wallenberg
szobrát.

*Tüntetés a bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer felépítése ellen
a budapesti Kossuth Lajos téren*

BM-MTA együttműködés

JÚNIUS 22. Új szintre lép a Magyar Tudományos Akadémia és a Belügyminisztérium 1974-ben kezdődő együttműködése. A tudományos kutatásokat segítő megállapodást Kamara János miniszter és Berend T. Iván az MTA elnöke írják alá. A számos projektet tartalmazó tervezetben nem szerepel a BM III/III. Csoportfőnökség. A hírszerzés (BM III/I) ugyanakkor két közös programot is indít az MTA Nyelvtudományi Intézetével („A zajos hírközlési csatornán továbbított szövegek számító-

gépés rekonstrukciós módszerei”, illetve „Az írott szövegek logikai és statisztikai vizsgálata és a leggyakoribb élő nyelvekre vonatkozó statisztikai adatbankok létrehozása” néven).⁴⁰¹

Fejti György kinevezése

JÚNIUS 30. Az MSZMP PB döntése értelmében a bűnüldöző szervek koordinációs értekezletét, valamint az „ellenzéki-ellenséges” tevékenységgel foglalkozó bizottságot ezt követően Fejti György vezeti.⁴⁰²

Operatív figyelés

JÚLIUS 2. Kamara János aláírásával új parancs jelenik meg az operatív figyelésről, amely részletesen rendelkezik az operatív figyelés kezdeményezéséről és a szükséges kérvényekről. A rendelkezés továbbra is tartalmazza, hogy párt- és állami funkcionáriusok megjelenésekor a munkát haladéktalanul be kell fejezni. Az akciókat irányító BM III/2. Osztályt az idegenforgalom szempontjából jelentős szállodákban az SZT-állomány bővítésére utasítják.⁴⁰³

Szovjet katonasírok megrongálása

AUGUSZTUS 19. A Veszprém megyei III/III. Osztály nagyszabású nyomozásba kezd, miután a pápai szovjet hősi temetőben ismeretlen tettesek megrongálnak négy síremléket, és letörnek 61 csúcscsillagként szolgáló vörös csillagot, amit a környéken szétszórnak.

A nyomozás részeként a város több pontján majd két héten át rejtett figyelést végeztek, ám ez nem vezetett eredményre. A helyben állomásozó szovjet csapatok elhárító tisztje segítségével azonban mégis sikerült felkutatni egy szemtanút, egy éppen leszerelő ukrán katonát. Őt otthonában kereste fel az elhárítás, és az általa adott személyleírás segítségével három személyre terelődött a gyanú. Ki- és lehallgatásuk azonban nem járt eredménnyel. Az ügyet 1988 decemberében lezárták.⁴⁰⁴

Június 10.

A Beszélő különszámában „Társadalmi szerződés” címmel – Kis János, Kőszeg Ferenc és Solt Ottilia megfogalmazásában – közlést az állásfoglalását „a politikai kibontakozás feltételeiről”.

Június 14.

Budapesten harminc év után először tartanak legfelsőbb szinten, Csao Ce-jang és Kádár János részvételével magyar–kínai találkozót.

Megrongált szovjet katonasírok Pápán, 1987-ben

A közlési tilalom technikáinak finomítása

SZEPTEMBER 22. Az MSZMP Politikai Bizottságának döntése értelmében finomodnak a „közlési tilalommal” kapcsolatos eljárások technikái. Az „ellenzéki-ellen-séges” orgánumban publikáló szerzőkről tárgyaló testület feloldja a Csurka Istvánra mért szilenciumot, sőt megrójják Berecz Jánost, amiért közvetlenül állást foglalt az író *Vizsgák és fegyelmik* című darabjával kapcsolatban. A hasonló problémás ügyek kezelését hangsúlyosan a Művelődésügyi Minisztériumra bízzák.

Az MSZMP KB TKKO másik jelentése szerint az elmúlt időszakban összesen 25-30 személy publikációinak korlátozására került sor (név szerint említik Konrád Györgyöt, Eörsi Istvánt, Csurka Istvánt, Kis Jánost, Tamás Gáspár Miklóst és Haraszi Miklóst). Az összegző

Június 25-26.

Személycserék történnek a politikai vezetésben. Fölmentik tisztségéből Losonczy Pált; Németh Károly lesz az Elnöki Tanács elnöke. Lázár Györgyöt Grósz Károly váltja föl a Minisztertanács elnöki székében, a nyugdíjba vonuló Czinege Lajos helyett pedig Horváth Istvánt választják meg miniszterelnökk-helyettesnek.

Július 1.

Bevezetik a „közhasznú munkát”: az állatállományokat a helyi tanácsok különböző közmunkák elvégzésére alkalmazhatják. Ugyanezen a napon megkezdődik működését az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal (APEH).

Augusztus 13.

A kormányülés elfogadja a személyi jövedelemadó és az általános forgalmi adó bevezetését.

Augusztus 16.

A negyedik reaktor-blokk üzembe helyezésével lezárul a paksi atomerőmű fejlesztésének első szakasza.

Szeptember 10.

A Szent Júpát vitorlás befutója világ körüli útját.

Szeptember 27.

Lakiteleken közel 150 értelmiségi részvételével nagyszabású „baráti találkozót” rendeznek, hogy nyílt eszmecsere keretében vitassák meg az ország súlyos gondjait. A bevezető előadást Pozsgay Imre, a Hazafias Népfront főtitkára tartja. Nyilatkozatot fogadnak el, amelyben a párbeszéd megkezdésére szólítják fel az országot és a párt vezetőit.

Október 23.

Kisebbségi tüntetések Budapesten. A Műegyetem kertjében Dénes János, Gadó György és Mécs Imre mond beszédet.

anyag szerint a kettős publikálás tilalma (vagyis az az elv, hogy a hivatalos folyóiratok és könyvkiadók nem közölhetik azt a szerzőt, aki engedély nélkül publikál külföldön vagy a hazai szamizdat kiadványokban) nehezen végrehajtható a szerkesztőségek lazasága, a jogi lehetőségek, illetve az információk hiánya miatt.

A pártközpontban számot vetnek az értelmiségi körökben az intézkedések nyomán felerősödő ellenérzésekkel, valamint a szamizdat publikációk elterjedésével, ami részben elmosza a határt a két típusú nyilvánosság között. Az elemzés számol azzal is, hogy a kiadott intézkedés gyakran célt téveszt, mivel a hivatalos megjelenésre is vágyó írókat sújtja, míg a szamizdatban politikai programokat megfogalmazó szerzők gyakran nem is törekszenek álláspontjuk nyilvános meghirdetésére. Összességében tehát az intézkedés-sorozatot hatástalannak minősítik. A pártközpontban ezért összetettebb, kifinomultabb módszereket (a nyilvánosság jobb tagolását, anyagi ösztönzők bevezetését) mérlegelik.⁴⁰⁵

A Recsk c. dokumentumfilm forgatása

NOVEMBER 26. Napi operatív információs jelentés számol be a Recskről szóló dokumentumfilm forgatásának fejleményeiről. A BM III/III-7 által összeállított napi jelentések (NOIJ) révén a pártközpont illetékesei naprakészen értesülhetnek a munka állásáról.

Az állambiztonság munkatársai (részben az egykori ávéhások, sok esetben pedig tanítványaik, gyermekeik) aggódva figyelték, hogy a közbeszédben ismét napirendre kerültek az „ötvenes évek törvénytelen-ségei”. A belső hangulatjelentések szerint a tudományos és ismeretterjesztő munkák megjelenését is értetlenül, felháborodva fogadták. Ugyanakkor egyes törekvések kapcsán konkrét szakmai feladatokat is teljesítettek. Így a belső elhárítás illetékesei – ügynöki jelentések

és levéllenőrzés révén – figyelemmel kísérték a *Recsk* című dokumentumfilm forgatását is. Az ügy groteszk jellegéhez tartozott, hogy a tabudöntő film rendezőjét, Böszörményi Gézá-t a kényszermunka táborból szabadulása után „Balogh Gergely” néven az elődszerv munkatársai beszervezték, és a filmesnek csak 1959-ben sikerült végleg szakítania az őt zaklató szervezettel. A forgatás alatt a társrendező-házastársat, Gyarmathy Líviát többször megfenyegették telefonon. Visszaemlékezése szerint 16 alkalommal jelentették fel, Trabantja kerekét kiszúrták, és egy volt recski ávós URH-kocsival vitette el. A kész alkotást végül 1988-ban mutatták be, és Gulyás Gyulának és Gulyás Jánosnak a hortobágyi kényszermunkatáborok világát megidéző munkájával (*Törvénysértés nélkül*) együtt a rendszerváltozás korszakának egyik nagy hatású filmjévé vált.⁴⁰⁶

A kettős publikálásról

DECEMBER 1. Az MSZMP PB módosítja az ellenzéki fórumokon publikáló személyek közlési korlátozásával kapcsolatos intézkedéseket. A központi határozat szerint a jövőben elsősorban az egyes műveket kell értékelni. Ugyanakkor a megfelelő politikai befolyásolás érdekében utasítást adnak az állami támogatás felülvizsgálatára, valamint egy gyorsabb tájékoztatási-konzultációs rendszer kiépítésére a tanácsok, szakigazgatási szervek felé.⁴⁰⁷

A Cseka 70. születésnapja

DECEMBER 16. A Szovjet Kultúra Házában az állambiztonság KISZ-szervezetei a Cseka megalakulásának 70. évfordulója tiszteletére ünnepséget rendeztek. Az ünnepi beszédek után a KISZ-esek megemlékező műsort adnak Dzerzsinszkij életéről, végezetül egy dokumentumfilmet vetítenek a megjelenteknek.⁴⁰⁸

Elbeszélgetés egy hivatalos kapcsolattal

DECEMBER 22. Az ifjúsági elhárításnál dolgozó Molnár Károly főhadnagy jelentést ír a ELTE Állam- és Jogtudományi Karán hivatalos kapcsol-

November 14.
A Magyar Nemzetben egész oldalas Pozsgay-interjú keretében megjelenik a lakiteleki nyilatkozat.

November 27.
Az Elnöki Tanács jóváhagyja azt az előterjesztést, amely szerint január 1-jétől a magyar állampolgárok útlevelükkel – elvileg – a világ összes országába utazhatnak.

December 21.
A budai Várnegyedet és Hollókőt felveszlik a világ kulturális örökségének UNESCO-listájára.

December 25.
Első ízben közvetíti a Magyar Televízió a karácsonyi éjféli misét a budapesti Mátyás-templomból.

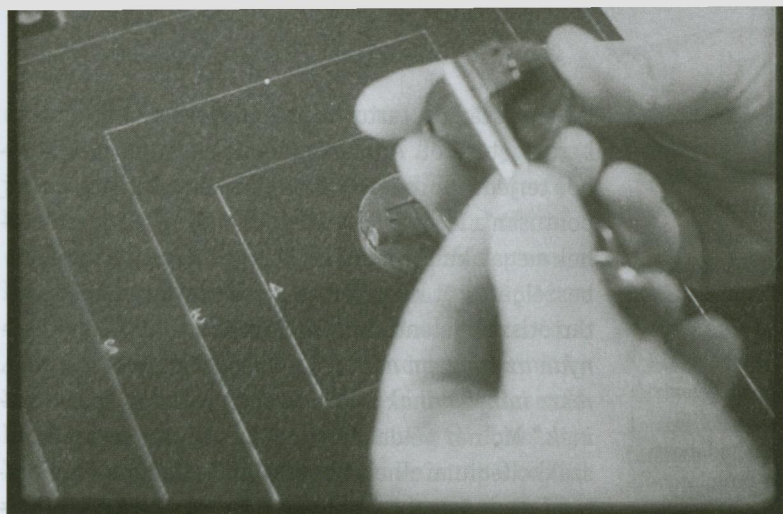
latként számon tartott dékánhelyetttel folytatott beszélgetéséről. A találkozóra az egyetemisták körében terjedő rendszerkritikus vélemények miatt, egész pontosan a Magyar Joghallgatók Országos Egyesületének megalakulása miatt került sor. A feszült hangulatú beszélgetésről készült feljegyzés szerint az illetékes tartótiszt kijelentette: „saját céljaik érdekében néhányan az egyetem adta lehetőséggel visszaélnek, torz, rossz irányt adnak a hallgatóság jelentős közösségeinek.” Molnár példaként itt Orbán Viktor szerepét és szakkollégiumi elhelyezését említi. A felkeresett egyetemi vezető azonban kitért a Jogász Szakkollégiummal és más hallgatói kezdeményezésekkel kapcsolatos

konkrét belügyi kérések elől. A szignalizációs tevékenységet a tartótiszt így eredménytelennek értékeli, és javasolja feletteseinek, hogy a hivatalos kapcsolatok helyett a jövőben nagyobb erőt fordítsanak „az operatív és társadalmi kapcsolataink által elérhető eredményekre”, azaz a hagyományos ügynöki tevékenységre.⁴⁰⁹

Lévai Anikó és Orbán Viktor megfigyelése

DECEMBER 29. Összefoglaló készül Lévai Anikó és férje, Orbán Viktor megfigyelésének ügyében. Ezt követően – a szükséges szignalizáció, illetve az utóellenőrzés biztosítása után – lezárják a „Bojtár” fedőnevű dossziét, és Orbán Viktor megfigyelését a központi szervek veszik át. (Ennek dokumentumai azonban jelenleg ismeretlenek.)

A Salgótarjáni 1. sz. Ügyvédi Munkaközösséghez került fiatal ügyvédnö tervszerű megfigyelése 1986. július 1-jén vette kezdetét. A nagyszabású intézkedési tervből csupán a hálózati személyek mozgatása, a telefonlehallgatás és a levéllenőrzés dokumentált. Az ügy egyik legfontosabb akciója az ellenzéki kapcsolatokkal rendelkező Lévai Anikó által szervezett és a salgóbányai KISZ-iskolában megtartott szakkollégiumi tábor lehallgatása volt. Az erre kirendelt 3 fős operatív csoport öt lehallgató-készülékkel rögzítette az esemény előadásait és vitáit. Egy évvel később tervbe vették a fiatal házaspár lakásának lehallgatását is. Ehhez – a belügyi oktatófilmben is ismertetett módszer szerint(!) – egy tüdőszűrésre történő beutalás során másolták volna le Lévai Anikó lakáskulcsát. A cél-

Zártechnika alkalmazása az állambiztonsági munkában
(jelenet egy belügyi oktatófilmből)

személy azonban a szűrésen nem jelent meg, ezért az akció meghiúsult. 1987. augusztus 12-én végül mégiscsak azt jelentették, hogy sikerült lehallgatókészülékeket beépíteni a pár szolnoki lakásába, bár a munkálatok során kisebb nehézséget okoznak Lévaiék lakásátalakítási tervei, ami miatt a bútorokba nem tudták elhelyezni az eszközöket. Néhány napig – 24 órás váltásokkal – 2-2 tiszt végezte a lehallgatást egy tehergépko-

csiban. Az akcióhoz 2 kempingágyat is igényeltek. Miután az akció csak részinformációkat hozott, szeptember elején kiszerelték a készülékeket. A dossziében található adatok szerint Orbán Viktort 1985. május 17-től a BM III/III-2-a Alosztály figyelte meg a „Viktória” fedőnevű, bizalmas nyomozás keretében. Ügyét 1986. november 14-én (egyetemi tanulmányainak befejeztével, valamint családalapítási, lakásvásárlási szándékának megismerése után) zárták le. Más dokumentumok szerint azonban már korábban is a szervek látókörébe került, mint az ELTE ÁJK szakkollégiumának irányítója. A róla vezetett dokumentumok rögzítették az 1985-ös választáson kifejtett aktivitását (Rajk László melletti kampányát, cikkei), valamint azt is, hogy 1983. március 15-ét követően figyelmeztető jellegű beszélgetést folytattak vele, mivel a Batthyány-örökmécsesnél akadályozta a rendőri intézkedést. A legkorábbi adat szerint 1982-ben szervezési céllal tanulmányozták (környezettanulmány is készül róla), ám a BM III/III-2. Osztály végül elállt ettől a tervétől.⁴¹⁰

1988

Január
Elkészül Ember
Judit Menedéjog
című háromrészes
dokumentumfilmje
a Nagy Imre-csoport
sorsáról. A filmet
betiltják.

Január 1.
Hatályba lép az új
ültvéltörvény, vala-
mint a személyi jöve-
delemadóról, az álta-
lános forgalmi adóról
és a vállalkozási adó-
ról szóló törvény.

Január 30.
A Magyar Demokra-
ta Fórum első nyilván-
os gyűlését tartja
a Jurta Színházban.

A „Kabar” fedőnevű ügy realizálása

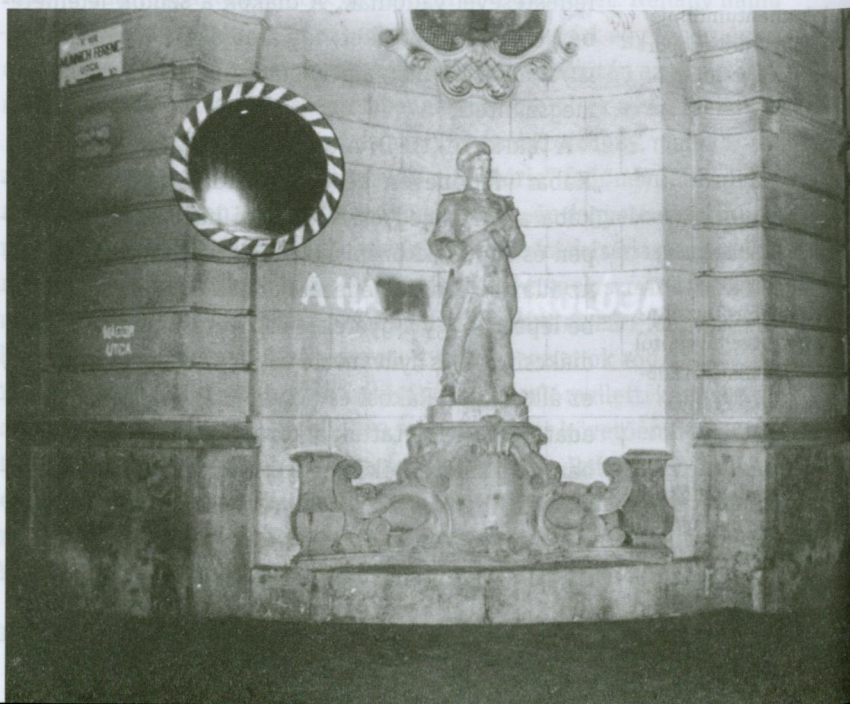
JANUÁR 13. A délutáni órákban a III. Kerületi Rendőrkapitányságon előállítanak két fiatalkorút, akiket politikai tartalmú, rendszerellenesnek ítélt falfirkák felfestésével vádolnak. A diákok a szülők jelenlétében elismerik tettüket, így átadják az ügyet a BRFK III/1. Alosztálynak, amely életkoruk miatt az eljárást megszünteti.

A BRFK III/III-D Alosztálya 1987/88 fordulóján „Kabar” fedőneven kezdett operatív felderítő munkába a békásmegyeri közösségi házban, a lakótelepen és egy szakközépiskolában talált falfirkák miatt. Az állambiztonság gépezete annak ellenére működésbe lépett, hogy a gyerekes elkövetési mód, a pusztá diákcsínytevés nyilvánvaló volt. (Az egyik feliraton pl. ez állt: „Éljen Rákosi és Gömbösi!”). A munka során adatgyűjtést folytattak a környékén lévő lakóházakban, valamint a Békásmegyeri Kereskedelmi Szakközépiskolában. Összességében 241 személy kézírásának vizsgálatát (illetve priorálását) végezték el, ám a BM III/III-3. Osztály Központi Kéz- és Gépírásminta Irat-

tárában előzményt nem találtak. A gyanú ezt követően különböző lakótelepi bandákra terelődött. Végül a III. Kerületi Rendőrkapitányság önkéntes rendőrök bevonásával figyelő szolgálatot szervezett a környéken, így került kézre a két fiatalkorú elkövető. A szervek szóbeli szignalizációval éltek a diákok iskolaigazgatója felé. A fiúk vallomásaiból kiderült, hogy a szövegekhez az ötleteket a HÉV-en olvasható falfirkákból merítették, többnek az értelmét sem tudták pontosan. Így az ügyben dokumentált szövegek – többszörös áttétellel – a nyolcvanas évek végének politikai megnyilvánulásait rögzítették.

A politikai tartalmú falfirkák elleni fellépést a pártállami hatalom különösen komolyan vette. Az állambiztonság keretében ezekkel külön részleg, az 1971-es átszervezéseket követően a BM III/III-3-b. Alosztály foglalkozott. Bár egy 1976-os belső tanulmány szerint az ellenséges firkálásokat megkülönböztették a heccből készített, polgárpukkasztó feliratoktól, a nyomozást szinte minden esetben meg kellett indítani, a nyomok rögzítése után pedig a feliratokat mihamarabb el kellett tüntetni. 1980 és 1984 között a szervek mintegy 4100 firkálást regisztráltak, ebből 3200 alkalommal horogkereszt, illetve egyéb fasiszta jelkép

Falfirka a BM Duna-palota oldalán, a Münnich Ferenc (ma: Nádor) utcában

közterületi megjelenése miatt indult eljárás. A maradék ügyek döntő többségében szovjet-, párt-, illetve kormányellenes tartalmakat rögzítettek. 1982-től kezdve egyre gyakoribbá vált a kereskedelmi forgalomban kapható festékszóró spray-k használata. Egy nyolcvanas évek közepén készített értékelés pedig megállapította, hogy a feliratok hangvétele egyre durvább, és az elkövetők sokszor már nem elégszenek meg egy-egy felirat elkészítésével, hanem akár több tucattal pingálják tele a környéket. A BRFK szerveinek 1989-es, utolsó statisztikai jelentésében 227 politikai „graffiti” szerepelt.⁴¹¹

A Szent Jobb országjárásának biztosítása

Február 1.

A budapesti román nagykövetség előtt Ceaușescu politikája ellen tüntetnek.

FEBRUÁR 16. Miklós Imre, az ÁEH elnöke levelet ír a Szent Jobb országjárásának ügyében, és ezt követően a III/III munkatársai is bekapcsolódnak az esemény biztosításába. A rendezvénysorozatra külön belügyi kapcsolattartó ügyel.

A Szent István halálának 950. évfordulójához kapcsolódó rendezvényeket az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága által kijelölt keretek között folytatták le. Az ünnepségek emlékbizottságába egyaránt bekerültek neves politikusok, egyházi személyek és tudósok. A belső gondokkal küzdő pártállam így nagyszabású, korábban elképzelhetetlen méretű egyházi tömegrendezvények megtartását engedélyezte, sőt támogatta. (A katolikus erekleve nyilvános tiszteletére utoljára még a Mindszenty József által vezetett 1947-es nagyszabású körmenet keretében kerülhetett sor.) Az immár nemzeti jelképnek is tekintett Szent Jobb őrzése elsősorban rendőri feladat volt, de megelőző operatív feladatokat az egyházi elhárítás munkatársai (III/III-1. Osztály) is elláttak.⁴¹²

Az Operaház biztosítása

FEBRUÁR 4. A BM III/III-A Alosztály összefoglaló jelentése szerint a Magyar Állami Operaházban az alosztály 1963 óta végez folyamatos operatív védelmi munkát, a merényletek, rombolások megakadályozása érdekében. A fő feladat a nemzeti és mozgalmi ünnepeken az intézményben megjelenő párt- és állami vezetők biztosítása. Védett vezetők évente 6-7 előadáson vesznek részt, mivel nemzeti és munkásmozgalmi ünnepeken díszelőadásokra csak öt évente kerül sor. Az Operaház alkal-

mazottait folyamatosan ellenőrzik, 1987-ben például 348 fő priorálására került sor. Az elhárító tiszt munkáját 1 titkos megbízott és 4 hivatalos kapcsolat segíti a vezetők között, a technikai személyzet körében pedig 2 titkos megbízott és 5 társadalmi kapcsolat tevékenykedik. A létszámot megfelelőnek minősítik. Intézkedést kiváltó eseményre ritkán kerül sor. 1986. február 14-én ugyanakkor a színpadgépezet megrongálódása miatt a III/III 5-b Alosztály „Fantom” fedőnéven bizalmas nyomozást indított, ám a vizsgálódás során kiderült, hogy a balesetnek nem volt politikai indítéka. Az ismeretlen tettes vélhetően a karbantartók csoportjához tartozott, személyét azonban nem sikerült megállapítani. A dokumentum emellett rávilágít, hogy az illetékes elhárító tiszt elsődleges feladata a kiutazók eligazítása.⁴¹³

A pártvezetés az „ellenzéki-ellenséges” tevékenységről

FEBRUÁR 9. Az MSZMP PB tudomásul veszi a pártapparátus jelentését az ellenzékről, és rögzíti a jövőbeni intézkedések irányelveit. Ezek szerint az ellenzéki tevékenységgel szemben elsősorban politikai eszközökkel kell küzdeni. Ugyanakkor határozottan leszögezik, hogy a „*párttagsági könyv fedezetéből nem lehet a párt politikája ellen fellépni*”. A párt politikai egységének védelme továbbra is a Központi Ellenőrző Bizottság (KEB) feladata. Kimondják, hogy ellenzéki szervezetekkel, mozgalmakkal párttagok nem tarthatnak kapcsolatot. (Az ülésen napirendre kerül az 1987 novemberében született „Lakiteleki Nyilatkozat” kérdése is.)

NOIJ-adatok a belső ellenséges tevékenységről (1980–1988)

	1980	1985	1988
Polgári radikális ellenzék	462	254	997
Nemzeti radikális ellenzék	400	328	592
Pacifista tevékenység	–	41	38
Környezetvédelem ürügyén folytatott ellenséges tevékenység	–	50	179
56-osok, volt polgári pártok, erőszakszervezetek	80	73	135
Fasiszta elemekre vonatkozó adatok	15	30	12
Egyházi ellenzék	146	115	130
Cionista ellenzék	1	13	9
<i>Mindösszesen</i>	<i>1104</i>	<i>854</i>	<i>1993</i>

A „szövetségi politika” elvei szerint kapcsolatot csak a jó szándékú kritikusokkal lehet ápolni. A pártvezetés feladatként határozza meg az egyesületek, gyűlések bejelentési kötelezettségének rendezését.

Az anyag rögzíti az erősödő belpolitikai feszültségeket: a gazdasági helyzet, az életkörülmények romlása miatt az emberek és a párttagok jelentős része is pesszimista, kritikus. Az elemzés szerint az elégedetlenség következtében egyre népszerűbbek a gyorsuló ütemben terjedő alternatív elképzelések. Az eddig megnevezett ellenzéki csoportokon túl a pártvezetés számára hangsúlyossá válik a független környezetvédők okozta kihívás is.⁴¹⁴

Az utolsó előállítások március 15-én

MÁRCIUS A március 15. előtt – immár megszokott módon – a rendőrség preventív őrizetbe vesz ellenzéki személyeket.

A nemzeti ünnepen ebben az évben Budapesten 15 ezer fős békés ünnepségre került sor. Tamás Gáspár Miklós a Kossuth-szobor talapzatán Kádár János távozását követelte. Az őrizetbe vett Demszky Gábor beszédet a Batthyány-örökmécsesnél Hodosán Róza olvasta fel. Itt rendőri beavatkozásra is sor került: több ismert ellenzékit – így Kis Jánost és Orbán Viktort – tettelegesen bántalmaztak.⁴¹⁵

A Fidesz megfigyelése

MÁRCIUS 30. A BM III/III. Csoportfőnökség a napi jelentések (NOIJ) révén értesül egy új ifjúsági szervezet, a Fiatal Demokraták Szövetsége (Fidesz) megalakulásáról.

Az adatgyűjtő munkának köszönhetően a pártvezetés már korábban is naprakész információkkal bírt a csoport terveiről, illetve a szervezetté alakulás folyamatáról, az ötlet felmerülésétől (1988. február) kezdve a szóba kerülő névváltozatokon (pl. Demokratikus Szocialista Ifjúsági Egyesület) át egészen a szervezet létrehozó szakkollégisták elgondolásaiig. A fenn-

Március 10.

A kormány szóvivő bejelenti: a kormány nem vesz tudomást a hónapokkal korábban megalakult Magyar Demokrata Fórumról.

Március 30.

Harminchét egyetemista és fiatal diplomás megalakítja a Fiatal Demokraták Szövetségét (Fidesz).

Április 6.

Demszky Gábor, Kőszeg Ferenc, Mécs Imre, Solt Ottília és Philipp Tibor kiadják a Független Jogvédő Szolgálat alapító felhívását.

maradt anyagok röviden jelezték a tervezett belügyi intézkedéseket is. Miközben a szervezet – megalakulásának másnapján – nemzetközi sajtótájékoztatón mutatkozott be, a minisztériumban döntöttek az ellenintézkedésekről, valamint a felsőoktatási vezetők tájékoztatásáról is. Az elkövetkező napokban számos akadályozó, semlegesítő intézkedésre került sor, így például Deutsch Tamás küldeményeit kivonták a levélforgalomból, a HNF és a KISZ pedig ifjúságpolitikai ellenlépéseket tervezett. A tagtoborzás akciói mellett a belügyi jelentések később rögzítették a fő szervezők elleni retorziókat (behívások, figyelmeztetések, eljárások indítása) és azok foqadtatását is.⁴¹⁶

A Fidesz jogi helyzete

ÁPRILIS 11. A Koordinációs Bizottság felkéri az Igazságügyi Minisztériumot, hogy a várható reakcióra tekintettel gondolja végig a Fiatal Demokraták Szövetségének megalakítását tiltó politikai állásfoglalás jogi elveit. Az ügyben tájékoztatni kell az Alkotmányjogi Tanácsot, valamint a jogi-tudományos műhelyeket is.⁴¹⁷

Lebukik a szamizdatkészítés „Déli bázisa”

MÁJUS 7. Az állambiztonsági követők sikeres munkájának eredményeként lebukik a szamizdatkészítés egyik bázisa Zamárdiban. Az összegző jelentés szerint *A Hírmondó* című szamizdat folyóirat 1400 példányát foglalják le, több más kiadvánnyal és egy Rotaprint márkájú, nagy teljesítményű ofszet nyomdagéppel együtt.

A belügyi alkalmazottak lerázásában rutinos – amúgy „Lilla” fedőnéven ellenőrzött – Hodosán Rózának Budapesten még sikerült meglépnie a nyomába szegődött követői elől, ám ezt követően a jegyvásárlásakor elkövetett óvatlansága miatt a Déli pályaudva-

Április 8.
Kizárják az MSZMP-ből Bihari Mihályt, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának tanárát, Bíró Zoltánt, az Országos Széchényi Könyvtár főmunkatársát, Király Zoltánt, a Magyar Televízió szegedi körzeti stúdiójának szerkesztő-riportérét és Lengyel Lászlót, a Pénzügykutató Rt. Tudományos főmunkatársát.

Április 29.
Megnyílik az első
McDonald's gyorsét-
terem Budapesten, a
Régiposta utcában.

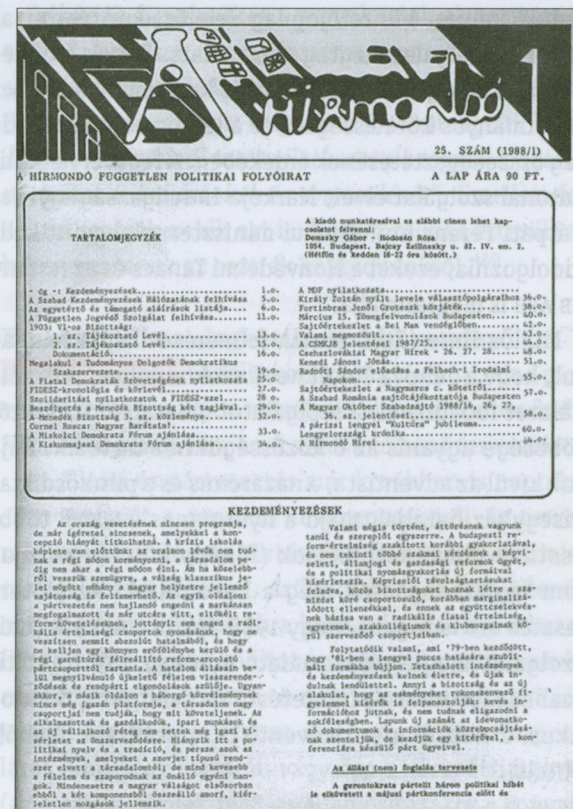
Május
A *Medvetánc* című folyóirat mellékleteként megjelennek a „Fordulat és reform” és a „Javaslat a nyilvánosság és a tömegkommunikáció reformjára” című dolgozatok.

Május 1.
Megalakul a Szabad
Kezdeményezések
Hálózata.

Május 20–22.
Az MSZMP országos értekezletén Kádár Jánost „felfelé buktatják”, és megválasztják a párt elnökévé. A párt főtitkára Grósz Károly lesz.

Május 29.
II. János Pál pápa
bíborossá nevezi ki
Paskai László eszter-
gomi érseket.

Június 5.
Bejelenti megalakulását a Történelmi Igazságtétel Bizottsága. A felhívást a Nagy Imre-perben kivégzettek öt közvetlen hozzátartozója és 34 ötvenhatos elítélt írja alá.

A Hírmondó című szamizdat folyóirat címlapja

ron tudomást szereztek úti céljáról. Bár egy állambiztonság előtt ismeretlen autóval végül sikerült észrevétlenül eljutnia a Balatonig, a széles körű helyi és közúti ellenőrzések során felismerték, és az autót követve eljutottak a „Székes” fedőnéven ellenőrzött Demszky Gábor rejtekhelyére.⁴¹⁸

Katonai szolgálatmegtagadás

MÁJUS 9. A Koordinációs Bizottság elfogadja az igazságügyi miniszter előterjesztését, amely szerint politikai, jogpolitikai szempontból fontos, hogy minél kevesebb

fiatalt kelljen büntetőjogilag felelősségre vonni a katonai szolgálat megtagadása miatt. Ennek érdekében új szabályozás kidolgozását kezdeményezik, az „alkotmányos kötelességek” és a lelkiismereti szabadság összeegyeztetésének érdekében. A fegyver nélküli katonai szolgálat elveit Markója Imre igazságügyi és Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszternek együtt kell kidolgoznia, ezeket a Honvédelmi Tanács és az MSZMP KB APB is megtárgyalja.

Miklós Imre (ÁEH) annak felmérését kapja feladatul, hogy a Jehova Tanúi nevű szekta milyen pótszolgálatot fogadna el, a szolgálatot megtagadók döntő többsége ugyanis az ő közösségükhöz tartozik. Rajtuk kívül az adventista, a nazarénus és a pünkösdista kisegyház fiataljai, majd a nyolcvanas évektől több esetben római katolikusok (főképp a Bokor mozgalom tagjai) tagadták meg a bevonulást. Az előterjesztés azt is rögzíti, hogy 1988 áprilisában katonai szolgálat megtagadása miatt mintegy 185 fő tölti szabadságvesztéses büntetést (174 jehovista, 6 katolikus, 2 nazarénus, 1 adventista, 1 politikai ügyből elítélt).⁴¹⁹

II. János Pál ausztriai látogatása

JÚNIUS 23. A BM III/III-1. Osztály operatív csoportot telepít az ausztriai határátkelőkre (Kópháza, Hegyeshalom, Rábafüzes, Kőszeg), valamint a soproni Postás Otthonba a II. János Pál pápa ausztriai látogatására kiutazók miatt.

Az előzetes tervek szerint a június 24-i Trausdorfban (Darázsfalva) tartandó háromnyelvű szentmisére 80-100 ezer magyar zarándokot várnak, 913 busz és 4030 személyautó kilépésével számolnak. Az elhárítás az esemény megzavarásáról szóló hírekkel is foglalkozik, ezért a III/III-1-b Alosztály az (egyházi) hálózati személyek részére eligazítást tart.

Június 16. Nagy Imre és mártírtársai kivégzésének 30. évfordulóján a párizsi Père Lachaise temető 44-es parcellájában felavatják Nagy Imre, Losonczy Géza, Maléter Pál, Szilágyi József, Gimes Miklós és a forradalom minden kivégzettjének jelképes síremlékét.

Június 24. 60 ezer magyar állampolgár zarándokol el a burgenlandi Darázsfalvára, hogy részt vegyen a II. János Pál pápa által celebrált misén.

Június 27. Budapesten, a Hősök terén 70-80 ezren tüntetnek a romániai falurombolás ellen. A román nagykövetség nem hajlandó átvenni a tüntetés szervezői által fogalmazott tiltakozó levelet.

Augusztus 25-31. A szakkollégiumok és klubok társadalompolitikai tábor a Szárszón. A tábor

az ellenzéki szervezetek és személyiségek első nagyszabású találkozója.

Augusztus 28. Grósz Károly és Ceaușescu találkozója Aradon. Tárgyalásaik érdemi eredmény nélkül érnek véget.

Szeptember 16. Az Országos Széchényi Könyvtárban feloldják a tilalmat több mint 5000 olyan könyvre, amelyet korábban ellenséges irodalomnak nyilvánítottak, és elzártak a nagyközönség elől.

Szept. 17.-október 2. A magyar sportolók 11 arany-, 6 ezüst- és 6 bronzérmert nyertek a XXIV. Nyári Olimpiai Szóulban.

Október 7. A széles körű tiltakozás ellenére az Országgyűlés név szerinti szavazással (felállással) megszavazza a bős-marosi vízelépcső építésének folytatását.

Felhívják figyelmüket a provokációk elutasítására, a rendzavarások megelőzésére, a propagandaanyagok visszautasítására és a vámszabályok betartására. Továbbá a megszabott magatartási vonal rögzíti, hogy „*hazai viszonyokról tett nyilatkozataik tegyék lehetővé egyházpolitikai érdekek érvényesülését*”. Emellett feladatul szabják nekik azt is, hogy bizalmas értesüléseket szerezzenek az osztrák kapcsolatokról.⁴²⁰

Ember Judit, a „legbetiltottabb” rendező

AUGUSZTUS 22. Az állambiztonság tájékoztatja a pártvezetést, hogy milyen veszélyekkel járhat Ember Judit *Menedékjog* című filmjének videón történő terjesztése.

Az állami és pártvezetés már korábban is naprakészen értesült a rendező tevékenységéről és terveiről. Tabukat döngető történelmi dokumentumfilmjei csak jelentős késéssel, szűk körben, illetve ellenőrzött módon kerülhettek a közönség elé. Így a hazai filmtörténet Ember Juditot a „legbetiltottabb” rendezőként tartotta számon. A napi operatív információs jelentések révén a NÉKOSZ-szal vagy 1956-tal kapcsolatos filmjeinek sorsáról, vagy épp a pócspetri ügygel (az egyházi iskolák 1948-as államosításakor a kommunista propaganda által kreált botrányával) kapcsolatos interjúiról készített beszámolók egyaránt bekerültek a politikai vezetés számára készülő összeállításokba. Műveit teljesen szabadon csak a rendszerváltás után lehetett megtekinteni. A politikai változásokhoz Ember Judit a korszak eseményeiről amatőr videofelvételeket készítő Fekete Doboz munkatársaként is hozzájárult.⁴²¹

A Soros Alapítvány ellenőrzése

NOVEMBER 3. A pártvezetés számára összeállított napi jelentés szerint több ellenzéki szervezet készül közös kampányra az egyesülési, illetve gyülekezési jog

aktuális kérdéseivel kapcsolatban. A szervezők egy nemzetközi konferencia megtartásához a magyarországi Soros Alapítvány támogatásával számolnak.

Az állambiztonság a kezdetektől nyomon követte a Soros Alapítvány magyarországi megjelenését. Az ügyben 1981 és 1989 több mint száz NOIJ keletkezik. A korszakra jellemző irathiány miatt a szervek tevékenységére jelenleg elsősorban ezekből lehet következtetni. Az iratok részletes tájékoztatást adnak „G. Soros magyar származású USA-állampolgár” terveiről, kapcsolatairól, támogatottjairól. Így a szervek előtt ismertté vált többek között a Bethlen Alapítvány-nyal és a népiek körével kialakított kapcsolata is. Bár 1984 májusában a Soros Alapítvány szerződést kötött a Magyar Tudományos Akadémiával, és attól kezdve hivatalosan működött Magyarországon, egyes támogatott programokat a belső elhárítás mégis igyekezett megakadályozni.

A hatalom szempontjából ezek a fellépések esetenként korántsem voltak megalapozatlanok, hiszen az alapítvány által nyújtott támogatások jelentősen hozzájárultak az ellenzéki, alternatív, illetve civil szervezetek megalakulásához, megerősödéséhez.

A Soros Alapítvánnyal kapcsolatos napi jelentésekben számos megfigyelt, célszemélyként fedőnévvel ellátott személyről történik említés. Így többek között a következő „ellenzéki-ellenséges” személyek tűnnek fel: Bába Iván („Kurír”), Solt Ottilia („Okoskodó”), Havas Gábor („Szöllős”), Mészlivetz Ferenc („Nyüzgő”), Demszky Gábor („Székes”), Nagy Bálint („Remete”), Vigh Károly („Történész”), Kenedi János („Elnök”), Kőszeg Ferenc („Szeges”), Csoóri Sándor („Csókás”), Galántai György („Festő”), Kis János („Molnár”), Bence György („Kormos”), Szelényi Iván („Professzor”).⁴²²

Október 23.
A forradalom 32. évfordulóján az óriási rendőri készültség és a demonstrációk betiltása ellenére kisebb csoportok gyülekeznek a főváros különböző pontjain. Az ellenzéki szervezetek tiltakozó levélben fordulnak Grósz Károly miniszterelnökhöz.

November 13.
A Szabad Kezdeményezések Hálózata utódként megalakul a Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ).

November 18.
Budapesten, a Pilvax kávéházban új alakul a Független Kisgazdapárt. Elnöke Pártay Tivadar, főtítkára: Futó Dezső.

November 24–26.
Az Országgyűlés miniszterelnöknök választja Németh Miklóst. Grósz Károly a párt főtítkára marad.

Kegyeleti kérdések Nagy Imre és társaival kapcsolatban

NOVEMBER 14. A Koordinációs Bizottság az igazságügyi miniszter előterjesztésére dönt arról, hogy Nagy Imrének és társainak földi maradványait a kérelmező hozzátartozóknak a következő év elején át kell adni. Engedélyezik a további exhumálásokat is. Nagy Imre újratemetésével kapcsolatban bizottságot alakítanak, és a farkasréti temetőben keresnek megfelelő helyet. A minisztert a munkásmozgalmat, a politikai ellenzékét érintő, világháború utáni gazdasági perekkel kapcsolatban újabb elemzés készítésére utasítják. (Ennek anyagai jelenleg nem ismertek.)⁴²³

Az utolsó politikai elítélt

FEBRUÁR 2. A pártvezetés számára készített napi jelentés beszámol Kristály Gyula tervéről, az SZDSZ ózdi csoportjának megalakításáról. A portásként is dolgozó nyugdíjast röplapozásért 1988. szeptember 5-én másfél év, négy évre felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték. Ezzel ő lett az utolsó politikai elítélt Magyarországon.⁴²⁴

Az Ellenzéki Kerekasztal megfigyelése

MÁRCIUS 2. Az állambiztonsági szervek tájékoztatják az MSZMP vezetését az Ellenzéki Kerekasztal (EKA) létrehozásának tervéről.

Ettől kezdve egészen a Nemzeti Kerekasztalról szóló megállapodás utáni időig (egész pontosan szeptember 27-ig) készültek napi jelentések az EKA üléseiről és a résztvevők terveiről. A 84 felterjesztett NOIJ-anyag közül hét esetben részletes mellékletet is csatoltak. Az információkhoz 30 esetben telefonlehallgatás, 19 esetben a titkos megbízottak jelentései, 17 esetben pedig szoba-, illetve helyiséglehallgatás révén jutot-

Január 1.
Bevezetik a munkanélküli segélyt.

Január 10–11.
Az Országgyűlés elfogadja a gyülekezési jogról szóló törvényt és az egyesülési jogról szóló törvényt, amely lehetővé teszi a pártalapítást, de külön párttörvénybe utalja a részletes szabályozást.

Január 21.
Gál Zoltán belügyminiszter-helyettes közli, hogy Budapesten, továbbá három kelet-magyarországi településen állítanak

föl menekülttáborokat a Romániából érkezők számára.

Január 28.
Pozsgay Imre a 168 óra című rádióműsorban kijelenti, hogy az általa vezetett történelmi albizottság a jelenlegi kutatások alapján „népfelkelésnek” minősíti az 1956-os eseményeket. Nagy Imre szerepét vitatottan ítéli.

Február 5.
Megalakul a Magyar Máltai Szeretetszolgálat. Elnöke: Kozma Imre.

Február 10–11.
Az MSZMP KB ülése állást foglal a többpártrendszer bevezetése mellett. 1956-ot népfelkelésnek értékelik, amelyben végül „felerősödtek az ellenforradalmi tendenciák”.

Február 22.
Megalakul Budapesten a Magyar Politikai Foglyok Országos Szövetsége (POFOSZ). A szövetség elnöke Fónay Jenő.

tak hozzá. Az anyagok 9 alkalommal származtak a levéllenőrzéstől, néhány esetben egyéb titkosszolgálati forrásból (alkalmi kapcsolat, lakossági bejelentés). Június 26-tól az EKA ülései a Parlamentben – vélhetően egy jól megfigyelhető közegben – folytatódtak, ezért ettől kezdve a jelentések már csak a tárgyalások körülményeiről szóltak. Mint azt a tanácskozás résztvevői (pl. Tölgyessy Péter) is megjegyezték, az MSZMP tárgyalói rendkívül felkészülten várták az EKA delegáltjait, a titkosszolgálatok tehát minden bizonnyal érdemben is segítették a hatalmon lévők munkáját. Az ellenzék végleges megosztására irányuló kísérlet azonban sikertelen maradt. A frissen alakult pártok az EKA megalakulásával kivédtek, hogy az MSZMP egyenként állapodjon meg velük. Bár teljes konszenzus nem alakult ki közöttük, a hatalmon lévőkkel folytatott háromoldalú megbeszélések (EKA, MSZMP, harmadik oldal), azaz a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásai megteremtették a békés átmenet, a jogállam megteremtésének, az alkotmányos normák kiépülésének lehetőségét.⁴²⁵

Grósz Károly látogatása a BM végrehajtó bizottságánál

MÁRCIUS 20. Az MSZMP Belügyminisztériumi Bizottságának tagjai „kötetlen eszmeccserét” folytatnak az ülésükre meghívott Grósz Károly pártfőtitkárral. A találkozóra a politikai változások keltette bizonytalanság miatt kerül sor. A BM tagjai ugyanis pártvonalon jelentős erőt is képviselnek: 13 városi jogú pártbizottság 7300 MSZMP-tagot tömörít. A felmerülő kritikus kérdések – többek között 1956 megítélése – ellenére Grósz igyekszik a jelenlévőket megnyugtatni. Őv az új pártok lebecsülésétől és túlbecsülésétől is. Az 1500 tagot számláló SZDSZ véleménye szerint nem fog tartósan beépülni a politikai intézmény-

rendszerbe, ugyanakkor számol a 15-20 ezres tagságú MDF-fel. A középtávú jövőt így vázolja fel: „Elvesztjük a választásokat? Elképzeltető [...] Lehet-e kisebbségben, koalícióban többséget szerezni? Lehet. Ilyen a politikában gyakran van, nem kuriózum. Azt hiszem, 50% fölé kellene jutnunk mindenféleképpen a választásokon. A vidék a miénk. A városok egy jelentős része is a miénk még [...] Lehet, hogy 10 vagy 20 év múlva kialakulhat valamelyik párt, bár én nem hiszem, hogy a Kiszeg Párt vagy a Szociáldemokrata Párt valaha is ilyen tényező lenne [...] Egy tárgyalásos mechanizmus beenged más erőket a hatalom gyakorlásába, de ugyanakkor garantálja a fő erők vonulatát, irányát.”

Bogye János (a hírszerzés parancsnoka) hozzászólásában kijelenti, hogy a BM információszerző tevékenységére a párt- és állami vezetésnek továbbra is szüksége van, a megszerzett adatok nélkülözhetetlenek a kül- és belpolitikai döntés-előkészítésben. A politikai vezetést továbbra is legális csatornákból nem hozzáférhető információkkal látják el a gazdasági reformok ütemezéséhez, a nyugati tárgyalásokhoz vagy az alternatív szervezetek kezeléséhez. Leszögezi, hogy a hatalom átadásáról szó sem lehet olyan kérdésekben, mint az ország védelme vagy az állam- és közbiztonság fenntartása.⁴²⁶

Egyházpolitikai határozat

MÁJUS 16. A pártállami rendszer bomlása egyházpolitikai gyakorlatának újragondolására készíti az MSZMP vezetését. A tervezett átmenet konszolidálásához szükségesnek tűnik az egyházak megfelelő (társadalmi stabilitást biztosító) magatartása is. A témával foglalkozó utolsó párt dokumentum „történelmi mércével mérve” is sikeresnek ítéli az MSZMP egyházpolitikáját, amely a politikai konfrontációtól elvezetett a szövetségi politika jegyében zajló együttműködésig,

Március 1. Baracsán szabadon engedik a katonai szolgálatot korábban megtagadó és emiatt börtönbüntetésre ítélt hetven fiatal embert.

Március 15. Tízezrek tüntetnek Budapesten. A Szabadság téren, a tévészékház lépcsőjén Cserhalmi György felolvassa a tüntetést szervező ellenzéki szervezetek 12 pontját. A hivatalos tömegtájékoztató – elsősorban a televízió – továbbra is hiányosan és torzíva számol be a tüntetésekről.

Március 22. A Független Jogász Fórum kezdeményezésére megalakul az Ellenzéki Kerekasztal.

Március 29. A rákoskeresztúri köztemető 301-es parcellájában megkezdődik Nagy Imre, Gimes Miklós, Losonczy Géza, Maléter Pál és Szilágyi József jeltelenül eltemetett holttestének kihantolása.

Nagy Imre és társai újratemetési szertartása a Hősök terén 1989. június 16-án

Április 12. Az MSZMP KB ülésén Kádár János zavart elmével elmondott beszédében hosszasan foglalkozik '56-os szerepével és Nagy Imrével. A beszédéről a sajtó nem számol be, szövegét csak évek múltán publikálják.

biztosította a szabad vallásgyakorlást, és megszűntette a vulgáris ateista propagandát, vagyis „a hívők vallásos érzékenységét sértő” jelenségeket. A határozat finom önkritikát gyakorol az egyházi autonómiát sértő bürokratikus intézkedések és a középkezderek intoleráns viselkedése miatt.⁴²⁷

Nagy Imre újratemetése

JÚNIUS 16. Nagy Imre újratemetéséhez köthető az állambiztonsági szervek egyik utolsó nagyszabású akciója. Az intézkedési tervekben a nyílt és szigorúan titkos (SZT-) állomány, a hivatalos és társadalmi kapcsolatok mellett 181 hálózati személy felhasználásával számolnak.

Nagy Imre és mártírtársai rehabilitálása 1989-ben több alkalommal is napirendre került az MSZMP vezető

testületeinek ülésén. Miután a hazai és nemzetközi nyomás miatt az elhallgatás politikája tovább már nem volt folytatható, a hatalom tárgyalásokat kezdeményezett az egykori elítéltekkel, a Történelmi Igazságtétel Bizottság (TIB) képviselőivel. Így alakultak ki a Hősök terén, illetve a 301-es parcellánál tartott megemlékezés részletei. A hatalom megrendelése alapján az állambiztonság fő célkitűzése annak elérése volt, hogy az esemény a nemzeti megbékélést mozdítsa elő. A szervek eszköztára azonban a tömegrendezvényen ehhez kevésnek bizonyult. A június 16-i újrateremtés a rendszerváltás egyik fontos, emlékezetes eseményévé vált.⁴²⁸

Kádár temetése

JÚLIUS 12. A Kádár János temetésével kapcsolatos demonstráció terveit igyekszik felderíteni a belső elhárítás. Közben elkoboznak egy Paskai Lászlónak szóló magánlevelet, amely az egyházi elhárítás és az operatív technika alkalmazásának megszüntetést kezdeményezi.⁴²⁹

Krassó György akciói

JÚLIUS 17. A napi operatív információs jelentés szerint Krassó György utcaátnevezési akcióit (a Münnich Ferenc/Nádor utcában) a BRFK állambiztonsági szervei biztosították. Az anyag arról is beszámol, hogy a Magyar Október Pártjának aktivistái a BM Központi Művelődési Háznál lévő szobornál egy táblát helyeztek el, amelyen a következő szöveg állt: „A haza áru-lója”.⁴³⁰

Lezárul a „Lila” fedőnevű nyomozás

JÚLIUS 25. A BRFK III/III-D Alosztályán a „Lila” fedőnevű dosszié lezárásával eredménytelenül fejeződik be a nyolcvanas évek legnagyobb röpcédulás ügye.

Április 19.

Az Ellenzéki Kerekasztal ülésén elhatározzák, hogy megkezdik a tárgyalásokat az MSZMP-vel.

Április 20.

A kormány a tiltakozások hatására visszavonja az autópálya-használati díj bevezetéséről kiadott rendelkezését, és áremeléseket halaszt el.

Május 2.

A magyar-osztrák határon megkezdődik a műszaki határzár bontása.

Május 13.

A minisztertanács rendkívüli ülésén azonnali hatállyal felfüggeszti a nagy-marosi vízlépcső építését.

Június 13.

Megkezdődnek a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások: az MSZMP, az Ellenzéki Kerekasztal és az ún. Harmadik oldal (társadalmi szervezetek, mozgalmak) részvételével.

Rölapok egy körüti telefonfülkében. A „Lila” fedőnevű nyomozás során készített fotók

Június 16.

Százezrek róják le a kegyeletüket a Hősök terén, Nagy Imre és mártírtársai újratemetésén. Mensáros László és társai felolvassák a mártírok névsorát. Göncz Árpád nyitja meg a szertartást, Vásárhelyi Miklós, Rácz Sándor, Mécs Imre, Zimányi Tibor, Király Béla és Orbán Viktor mond beszédet.

A Nagy- és Kiskörút telefonfülkéiben elhelyezett változó tartalmú és színvonalú rölapok ügyében 1985. október 31-től kezdődően négy alkalommal rendelték el nyomozást, és nagy erőket mozgósítottak a tettesek kézre kerítésének érdekében. A főként guminyomdával készített rölapok direkt politikai céllal készültek, és az „ellenzék” létezéséről adnak hírt. („Új rend, új hatalom kell, ha meg akarjuk állítani társadalmunk hanyatlását! Ellenzék”; „Radikális Demokrata Ellenzék” stb.)

1986 és 1989 között az operatív figyelő és portyaszolgálatok során 13 rejtett figyelőhelyről, összesen 53 alkalommal, esetenként 30-60 ember ellenőrizte a telefonfülkéket. Összesen 127 személyt vontak szoros operatív ellenőrzés alá, 120 fő ujjlenyomatát szereztek meg nyílt vagy konspiratív úton, 16 titkos kutatást hajtottak végre munkahelyeken és magánlakásokon, 46 esetben pedig ún. konspirált meghallgatás történt, vagyis az illetőt valamilyen fedőtörténet alapján

KOMMUNIZMUS NEM LESSZ
VILÁGFORRADALOM SEM
A SZOCIALIZMUS LÉTE TE

HÁT ÉRTELMETLEN FÖNNÁL
LÁSA AZ OROSZ BÍRODAL
MI ÉRDEKNEK ÉS A CSAT

LÓS REZSIMEK NÉPELNYOMÓ.
SZÖVETSEGENEK KÖSZÖNHETI
AZ OROSZOKNAK HAZA KELL

MENNI BÉKÉVEL VÁGY ERO
SZAKKAL FÖLÖSLEGÉK ITT
SZERVEZKEDJ

rdp 14

A röplapok szövege

idézték be. A nyomozók különböző szempontok alapján egész utcák lakóit, iskolák diákjait, szórakozóhelyek vendégeit ellenőrizték. Megkeresték a budapesti ideggondozókat telefonfüggő páciensek után érdeklődve. Nyelvész, írásszakértői és pszichológus vélemény is készült. A vegyi szakértők a papír, illetve a tinta anyagát tanulmányozták. Bár a vizsgálat szerint a röplapok egy általános forgalomban kapható nyomdával készültek, a nyomozók a forgalmazó cégek munkatársait is ellenőrizték.

A titkos telefonfülke-figyelések során többször látni vélték az elkövetőket, ám a forgalmas Nagykörúton egyszer sem sikerült tetten érni őket. Az ügyet több-

Június 26.

A kormány állásfoglalást tesz közzé, miszerint érvényét veszti az állam és egyházak viszonyát szabályozó, 1950-ben kötött megállapodás. Jogutód nélkül megszűnik az Állami Egyházügyi Hivatal.

Július 6.

A Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa Nagy Imre, Donáth Ferenc, Gimes Miklós, Tildy Zoltán, Maléter Pál, Kopácsi Sándor, János Ferenc, Vásárhelyi Miklós és Szilágyi József ítéletét hatályon kívül helyezi, és bűncselekmény hiányában felmenti őket. Ugyanezen a napon meghal Kádár János. A kormány országos gyászt rendel el.

Július 11.

Budapestre érkezik George Bush, az Egyesült Államok elnöke. Megkezdí próbaadását az első magánrádió, a Rádió Bridge.

Július 14.

Százezrek vesznek búcsút Kádár Jánostól az MSZMP KB székházában felállított ravatalánál, és több tízezen kísérik utolsó útjára a Kerepesi temető munkásmozgalmi panteonjába.

Augusztus 19.

Sopron közelében a „Páneurópai piknik” keretében megnyitott határon át mintegy 300 keletnémet állampolgár menekül Ausztriába.

Augusztus 20.

Budapesten 41 év után ismét megtartják a Szent Jobb-körmenetet. Elmarad az addig szokásos légi és vízi parádé.

Szeptember 10.

A kormány bejelenti, hogy szeptember 11-én 0 órától engedélyezi a keletnémet állampolgárok kiutazását nyugati országokba is. A következő három napban több mint 12 ezren élnek a lehetőséggel.

ször is le akarták zárni, de az újabb és újabb esetek, valamint különböző ellenzéki tüntetések más forrásokból megismert tervei miatt többször is meghosszabbították. A nyomozás során keletkezett anyagok közül 800 lapnyit irattároznak, három dossziében. A fényképfelvételeknek csak töredéke maradt fenn, a videofelvételek sorsa – más esetekhez hasonlóan – pedig mindeddig ismeretlen.⁴³¹

A rendszerváltó pártok és az állambiztonság

AUGUSZTUS Az állambiztonság napi, üzemszerű működését jelző napi operatív információs jelentésekből kiolvasható, hogy a társadalmi szervezetek megalakulása, majd az 1989-es pártalapítás megindulása után mely eseményekről tájékoztatják a pártvezetést. (Az 1989-es napi jelentések teljes egészében megtekinthetők az OSA honlapján). A fellelhető anyagok szerint az egyes pártok állambiztonsági kezelését az határozza meg, hogy miként számolnak velük a pártközpontban. Így a különböző forgatókönyvek szerint egy-egy új politikai erő felmerülhetett egy népfrontos, koalíciós kormányzat lehetséges részeként (MDF, illetve részben más történelmi pártok); radikális ellenzékként (Fidesz, SZDSZ); esetlegesen a párt bázisát támadó riválisként (SZDP). Az anyagokban számos később ismert politikus, kalandos sorsú közszereplő (pl. Eduardo Rózsa Flores) vagy mára kevésbé ismert egykor aktív közéleti személyiség tevékenysége is szerepel.

A politikai rendőrség működésével kapcsolatos legsúlyosabb kérdések közé tartozik, hogy a titkoszolgálatok milyen mértékben befolyásolták a rendszerváltás folyamatát. Az 1990. január 5-én kirobbant Duna-gate botrányban ugyanis világossá vált, hogy a szervek továbbra is titkos adatgyűjtést végeztek az ellenzéki pártokkal szemben, amellett, hogy megkez-

A BM III/III hálózati személyei és ügydossziái (1987–1989)

	1987. január 1.	1988. január 1.	1989. január 1.	1989. december 31.
Tmb.	44	47	52	47
Tmt.	524	532	550	286
Ügynök	36	25	20	17
Személyi dosszié	126	117	105	3
Csoportdosszié	10/75	8/65	9/73	–
F-dosszié	77	78	79	–
Objektum- dosszié	83	82	82	54
Rendkívüliese- mény-dosszié	10	20	5	–

dődött az iratok nagymértékű eltüntetése is. Mivel a nyolcvanas években keletkezett dokumentumok nagy része a mai napig nem került elő, számos mítosz és legenda él a pártállam bomlásával kapcsolatban. Máig sem sikerült feltárni például, hogy a szolgálatok be tudtak-e épülni az egyes pártok vezetésébe, és ha igen, mennyire tudták manipulálni a gomba módra szaporodó új szervezeteket. Ezek mértékét csak az időről időre előkerülő részadatok, illetve az előforduló „lebukások” jelzik.

Az utolsó időkben az információk sokszor nyilvános hírekből, máskor hálózati személyek vagy egyéb titkosszolgálati eszközök révén keletkeztek. Még a rendszer fennállásának utolsó évében is történtek beszervezések, noha azok korántsem tekinthetők tömeges méretűnek (pl. a megyei III/III-as szervek 1989-ben átlagosan 10 fő beszervezését tervezték). Ugyanakkor a rendszerrel szemben kritikus, ellenzéki személyek hosszú ideje tartó megfigyelése révén

Szeptember 18.
Lezárul a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások első szakasza. A megállapodást a Fidesz és az SZDSZ nem írja alá. Másnap az SZDSZ állásfoglalást tesz közzé, melyben követelik az MSZMP, a SZOT és a Munkásőrség vagyónának zárolását.

Szeptember 24.
Az SZDSZ aláírásgyűjtést kezdeményez négy kérdés népszavazásra bocsátása érdekében: 1. Kivonuljon-e az MSZMP

a munkahelyekről?
2. El kell-e számoltatni az MSZMP-t a vagyonáról? 3. Feloszlassák-e a Munkásőrséget? 4. A szabad választások után vagy azt megelőzően legyen megválasztva a köztársasági elnök?

Október 6–10.
Az MSZMP XIV., rendkívüli kongresszusa. Az állampárt felosztatja magát. A Magyar Szocialista Párt (MSZP) jogutódként megőröklí az MSZMP vagyónát.

Október 23.
Országszerte megemlékezéseket tartanak az 1956-os forradalom 33. évfordulóján. Délben a Kossuth téren Szűrös Mátyás, az Országgyűlés elnöke a Parlament erkélyéről kikiáltja a Magyar Köztársaságot.

Október 25.
Az első nap a budapesti tözsdén.

a belső elhárítás megfelelő hálózattal rendelkezett a tervek és szándékok kifürkészésére.

Azt is meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy a megfigyeltek – ellenőrzésük tudatában – számos ellenintézkedést tettek, és szinte valamennyi csoportosuláznál felidézhetők olyan ügyek, amelyekben sikeresnek, és olyanok is, amelyekben sikertelennek bizonyult a konspiráció. A hatalom és az ellenzék efféle játszmái ekkor már évtizedes hagyományra tekinthettek vissza.⁴³²

Parancsnoki összevonás Siófokon

NOVEMBER 21. A BM III/III. Csoportfőnökség állománya részére parancsnoki összevonást tartanak Siófokon. A tájékoztató előadás rögzíti, hogy az átalakulás során minden operatív pozíciót (hálózati személyek, SZT-tisztek, társadalmi és hivatalos kapcsolatok) meg kell tartani. Az új elvek szerint folytatott megfigyelések révén keletkező politikai információkat nem helyezik el az ügydossziákban, hanem felhasználásuk után 3-6 nappal megsemmisítik. Az állomány előtt elhangzik: „Szervezetünk, de az egész társadalom jövője is függ attól, hogy a jelenleg háttérbe szorított és szétforgácsolódott baloldal mennyire lesz képes ismét jelentős politikai erővé, a jövő szempontjából kikristályosodási ponttá válni. Nekünk ezt a folyamatot lehetőségünk szerint, de nem törvényellenes eszközökkel – támogatnunk, erősíteniünk kell.”⁴³³

Parancsnoki értekezlet

DECEMBER 8. Országos parancsnoki értekezletet tartanak a III/III-as vezetők számára. Horváth József beszédében igyekszik megnyugtatni munkatársait tevékenységük jövőbeni szükségességéről. Az eligazítás során elhangzik: „Az átmenetben a demokratikus szocializmus értékei is érvényre juthatnak [...] Ha csak

a polgári demokrácia értékei érvényesülnek, akkor a szolgálat tagjainak nagy valószínűséggel más munka után kell nézniük.” A dossziék selejtezésével, megsemmisítésével kapcsolatosan megfogalmazott irányelv szerint a B(szervezési)-dossziékban csak a beszerzési javaslatot, az együttműködési nyilatkozatot, a nyugtákat és a kiképzési javaslatokat kell meghagyni. A F(igyelő)-dossziék megsemmisítésekor ügyelni kell arra, hogy a későbbiekben az esetleges rehabilitációs igényekhez adatokat lehessen nyerni.⁴³⁴

Rendelkezés az iratok megsemmisítéséről

DECEMBER 21. A belügyi vezetés értesíti Horváth József csoportfőnököt, hogy az állambiztonsági anyagok folyamatban lévő felülvizsgálata során a kizárásra kerülő hálózati személyek „B”- és „M”-dossziéit saját hatáskörben kell megsemmisíteni.⁴³⁵

November 21.
Németh Miklós a parlamentben bejelenti, hogy Magyarország bruttó külföldi adóssága az év végére eléri a 20 milliárd, a nettó adósságállomány pedig a 14 milliárd dollárt, egyúttal elismeri, hogy a vezetés még a 80-as évek közepén hamis adatokat közölt az adósságállományról, attól tartva, hogy elriasztja a külföldi hitelezőket.

December 17.
Temesváron vérbe fojtják a kormányellenes tüntetést. A tüntetések folytatódnak, Romániában kitör a forradalom.

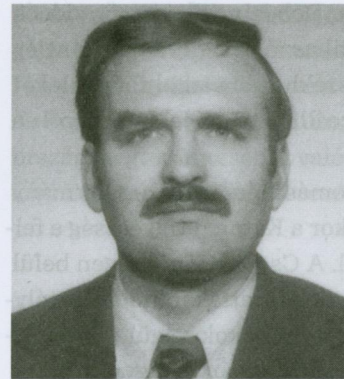
December 19.
Göncz Árpádot választják az Írószövetség elnökévé.

December 21.
Az Országgyűlés március 16-i hatállyal kimondja feloszlását. A képviselők elfogadják az évi

költségvetés tervét. Budapesten a Hősök terétől Románia nagykövetségéig vonul a romániai megmozdulások áldozataira emlékező gyászmenet.

December 22.
Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnök a következő év március 25-ére kitűzi az országgyűlési választások első fordulóját.

A Duna-gate-botrány és a III/III bukása

Végvári József, a BM III/III. Csoportfőnökség munkatársa

1990. január 5-én a Bányász moziban a Fidesz és az SZDSZ közös sajtótájékoztatón jelentette be: bizonyítékai vannak arról, hogy a BM állambiztonsági szervei továbbra is titkosszolgálati megfigyelés alatt tartják a parlamenti pártokat és a közéleti szereplőket, illetve megkezdődött a korábban keletkezett iratok megsemmisítése. Egyúttal kijelentették, hogy az ügyben feljelentést tettek az ügyészségen. Noha a nyilvánosság tájékoztatására csak gondos, konspiratív előkészület és Németh Miklós miniszterelnök értesítése után került sor, a hamarosan „Duna-gate-botránynak” elkeresztelt ügy hetekig vezető hír maradt a kiszélesedő és fokozatosan szabadabbá váló nyilvánosság különböző fórumain. Az esettel bő terjedelemben foglalkozott a Híradó, illetve a televízió háttérműsorai, a sajtóban pedig hetekig cikkeztek a történetekről és a folyamatosan dagadó ügyről.

A Belügyminisztérium először tagadó, sőt viszonttámadó nyilatkozatokat adott ki, majd a szolgálat munkatársai nevében egy nyilatkozatot is eljuttattak az MTI-hez. Horváth József III/III-as csoportfőnök, illetve Pallagi Ferenc főcsoportfőnök ugyanakkor egyre inkább magyarázkodni kényszerült a fokozatosan ismertté váló tények miatt. A leleplezés kulcsszereplője, Végvári József rendőr őrnagy, a BM III/III-4. Osztály munkatársa 1990. január 19-én állt a nyilvánosság elé, és személyesen is beszámolt a „Cég” belső viszonyairól, személyes motivációiról, valamint a bemutatott bizonyítékok forrásairól.

Az azóta számos nyilatkozatban, könyvben, dokumentumfilmben feldolgozott történet szerint az iratpusztítást, valamint a szabad politikai versenyt befolyásoló titkosszolgálati megfigyeléseket tapasztalva Végvári maga keresett egy olyan megbízható ellenzéki személyt, akivel bizonyítékait megoszthatta. Végül Roszik Gábor evangélikus lelkész (MDF) közvetítésével jutott el a Fekete Doboz nevű amatőr videós csoporthoz. A karácsonyi ünnepeket kihasználva Lovas Zoltánt és operatőr társát bejuttatta a szervezet székházába, ahol felvételeket készítettek a megfigyelések alapján összeállított napi jelentésekről és a megsemmisítésre váró iratokról.

Az esettől – a közvélemény erősödő nyomását érzékelve – a kormány és az MSZP is elhatárolódott. Ugyanakkor a Katonai Ügyészség a feljelentés ügyében kiegészítést rendelt el. A Csoportfőnökségen belül zárolták az iratokat, és belső igazoló jelentést írtak minden osztályvezetővel. A nyilvánosság elé kerülő bizonyítékok végül tarthatatlanná tették a szervek védekezését. Horváth István belügyminiszter január 23-án a Parlamentben bejelentette lemondását. A hónap végén a csoportfőnökséget felszámolták, és jogutód nélkül megszüntették. Ugyanakkor az ügyben alakult parlamenti vizsgálóbizottság – akárcsak számos későbbi, hasonló testület – nem tudta a széles közvélemény számára megnyugtatóan rendezni az iratok és a kommunista titkosszolgálatok sorsának kérdését.

A Duna-gate-üggyel kapcsolatos értelmezési vita lényegében egyidős a botrány kirobbanásával, és az esetet – aktuális politikai szempontok szerint – számos más közéleti eseménnyel összefüggésbe hozták. Így egyes kommentárok a kormány kellemetlen intézkedéseivel (elsősorban az év eleji áremelésekkel) kapcsolatos elterelési szándékról szóltak, mások a kérdés tudatos időzítése kapcsán a korábbi sikertelen rendezési kísérleteket említették fel. Voltak politikai körök, amelyek az SZDSZ-t – és részben a Fideszt – politikai haszonszerzéssel vádolták, és összefüggést kerestek e pártok egyéb törekvéseivel. Egy másik, elterjedt nézet szerint az ügy kirobbantása az állambiztonság nagyszabású, átmentő akciója volt, a III/III. Csoportfőnökség feloldozásával ugyanis a szervezet többi része szinte zavartalanul alakulhattott át. Ezzel kapcsolatban azonban dokumentálható bizonyíték nem került elő. A megismerhető körülmények inkább a szervezet bomlá-

sából fakadó, a leleplezést megalapozó esetlegességre utalnak. A cég bukásával kapcsolatban a jelenleg nem kutatható anyagok feltárása segítheti majd a történetek részletesebb rekonstruálását.

A már a nyilvánosság elé kerülő leleplezés következményeiről annyi tudható, hogy a napokig bujkáló, majd önként jelentkező Végvári Józsefet azonnali hatállyal felfüggesztették állásából, az ellene induló vizsgálat végén pedig – vádemelés nélkül – ügyészi megrovásban részesült. Ugyanígy ügyészi megrovást kapott Horváth József csoportfőnök is. Az őrnagy két évtized múltán, 2010 márciusában „a jogállami Magyarország megteremtéséhez való hozzájárulásáért” megkapta a Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét.⁴³⁶

Utótörténet

A BM III/III. Csoportfőnökség történetét lezáró Duna-gate-botránnal egyszersmind megkezdődött a kommunista állambiztonsági szolgálatok napjainkig tartó utótörténete is. Az egykori titkosszolgálatokkal kapcsolatban számtalan nyilatkozat, cikk, publikáció jelent meg, és vélt vagy valós események, történeti toposzok épültek be a közbeszédbe. A politikai pártok között hosszas viták zajlottak – és zajlanak ma is – az egykori akták, az együttműködő személyek, illetve a történetek egészének kezelésével kapcsolatban. Az átvilágítást végző testületek mellett számtalan koncepció, törvényjavaslat is megfogalmazódott az információs kárpótlással, a történeti kutatással, múltfeltárással kapcsolatban. Az elhúzódozó előkészületek után elfogadott törvények ugyanakkor folyamatosan kritikák kereszttüzében álltak és állnak napjainkban is. Huszonkét év elteltével – politológiai megközelítésben – megfigyelhető a téma parlamenti ciklusokhoz igazodó napirendre kerülése is. Mindez azonban egy másik könyv, illetve elemzés tárgya lehet.

Ami a megismerésre irányuló tevékenységet illeti: az elmúlt években fokozatosan feldolgozottá váltak a levéltárba került iratok, és gyorsuló ütemben jelennek meg publikációk. A közelmúlt sokáig titkosan kezelt ügyei iránt az érdeklődők ma már számtalan forrásból, adatbázisból meríthetnek. A szervek működésének egyre alaposabb megismerése ugyanakkor rávilágít a még nem hozzáférhető (megsemmisített vagy át nem adott) iratok hiányára is.

A rendelkezésre álló akták és egyéb források legutóbbi, teljes körű feltárására a Kenedi János által vezetett bizottság tett kísérletet. A bizottság több száz oldalas jelentése elektronikusan is elérhető. Megfogalmazott javaslatai – miként más szervezeteknek a nyilvánosság, a hozzáférés lehetőségét bővítő indítványai – azonban a mai napig nem váltak parlamenti döntéssé.

Ma, a politikai küzdelmek és a közvélemény változó érdeklődése közepette – állampolgári joggal vagy kutatóként – több mint másfél évtizede széles körben folyik az iratok tanulmányozása. Az iratok-

ba való betekintés lehetőségeiről, az érdeklődés összesített adatairól a szaklevéltár interneten olvasható jelentései, publikációi tájékoztatnak. A pártállami rendszer működésének, a közelmúlt történetének feldolgozása egyre több részletet és összefüggést tár fel a BM III/III. Csoportfőnökség egykori tevékenységéről. Munkánk ezekről a kutatásokról közöl egy pillanatképet. További történetek az itt közölt irodalomjegyzékben és a könyvhöz tartozó honlapon, illetve Facebook-oldalon olvashatók.

I. számú melléklet

Az állambiztonság irányítói és parancsnokai

Az MSZMP Központi Bizottságának (KB) fegyveres testületeket felügyelő titkárai

1962–1963	Biszkú Béla	1978–1985	Korom Mihály
1963–1966	Korom Mihály	1985–1987	Horváth István
1966–1978	Biszkú Béla	1987–1989	Fejti György

Az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztályának (KAO) vezetői

1961–1962	Tömpe András	1974–1983	Rácz Sándor
1962–1966	Rácz Sándor	1983–1988	Varga Péter
1966–1974	Borbándi János		

Az MSZMP KB KAO belügyi alosztályvezetői

1963–1971	Surányi Ferenc	1974–1988	Gál Ferenc
1971–1974	dr. Honti János	1988–1989	Tóth András

Belügyminiszterek

1961–1963	Pap János	1985–1987	Kamara János
1963–1980	Benkei András	1987–1990	Horváth István
1980–1985	Horváth István		

A Belügyminisztérium III. (Állambiztonsági)

Főcsoportfőnökség vezetői

1962–1966	Galambos József	1982–1985	Földesi Jenő
1966–1970	Rácz Sándor	1985–1989	Harangozó
1970–1974	Rácz Pál		Szilveszter
1974–1982	Karasz Lajos	1989–1990	Pallagi Ferenc

A BM III/III. Csoportfőnökség parancsnokai

	Kinevezés	Felmentés	Születési év	BM- szolgálat kezdeté	BM- szolgálat vége
Csoportfőnökök					
Rácz Sándor	1962. VIII. 15.	1962. XI. 30.	1925	1958	1976
Eperjesi László	1962. XII. 1.	1967. II. 15.	1928	1962	1988
Baranyai György	1967. II. 15.	1970. XI. 30.	1927	1966	1983
Harangozó Szilveszter	1971. VII. 1.	1984. XII. 31.	1929	1949	1989
Horváth József dr.	1985. I. 1.	1990. I. 15.	1931	1949	1990
Csoportfőnök-helyettesek					
Eperjesi László	1962. VIII. 15.	1962. XI. 30.	1928	1962	1988
Szabó Károly	1962. VIII. 15.	1963. XII. 24.	1926	1945	1983
Harangozó Szilveszter	1966. VII. 1.	1971. VI. 30.	1929	1949	1989
Geréb Sándor	1971. VII. 1.	1984. II. 29.	1927	1957	1984
Gál Ferenc	1974. I. 1.	1974. IX. 30.	1927	1957	1988
Horváth József dr.	1974. X. 1.	1984. XII. 31.	1931	1949	1990
Esvégh Miklós	1984. III. 1.	1990. I. 31.	1939	1962	1990
Földvári László dr.	1987. III. 1.	1990. I. 31.	1944	1967	1990
III/III-1. Osztály					
Eperjesi László	1962. VIII. 15.	1962. XII. 14.	1928	1962	1988
Pék Márton	1962. XII. 15.	1966. VI. 30.	1923	1945	1974
Geréb Sándor	1966. VII. 1.	1971. VI. 30.	1927	1957	1984
Győri Zoltán	1971. VII. 1.	1986. VIII. 31.	1929	1950	1986
Tóth Ferenc	1986. IX. 1.	1990. I. 31.	1939	1967	1990
III/III-2. Osztály					
Szabó Károly	1962. VIII. 15.	1962. XII. 14.	1926	1945	1983
Geréb Sándor	1962. XII. 15.	1966. VI. 30.	1927	1957	1984
Csáki Ernő	1966. VII. 1.	1973. IX. 30.	1927	1957	1985
Horváth József dr.	1973. X. 1.	1974. IX. 30.	1931	1949	1990
Tímár Roger Zoltán	1974. X. 1.	1990. I. 30.	1936	1962	1990
III/III-3. Osztály					
Csáki Ernő	1962. XII. 15.	1966. VI. 30.	1927	1957	1985
Agócs István	1966. VII. 1.	(1971)	1929	1946	1988
Hanusz Gyula	1983. VI. 1.	1987. XI. 30.	1931	1954	1987

Szigetvári Árpád	1971. VII. 1.	1983. V. 31.	1928	1949	1983
Kovács János dr.	1987. XII. 1.	1990. I. 31.	1944	1966	1990

III/III-4. Osztály

Novák Sándor	1962. XII. 15.	1964. III. 15.	1925	1961	1964
Harangozó Szilveszter	(1965. IV. 1.)	1966. VI. 30.	1929	1949	1989
Kiss József	1966. VII. 1.	1969. V. 1.	1929	1960	1989
Gál Ferenc	1969. VII. 1.	1974. IX. 30.	1927	1957	1988
Horváth József dr.	1974. X. 1.	1981. V. 31.	1931	1949	1990
Antal József dr.	1981. VI. 1.	1983. I. 31.	1933	1957	1983
Esvégh Miklós	1983. II. 1.	1984. II. 29.	1939	1962	1990
Forgács Lajos	1984. III. 1.	1990. I. 31.	1950	1975	1990

III/III-5. Osztály

Harangozó Szilveszter	1962. XII. 15.	1964/65	1929	1949	1989
Kiss József	1963. IX. 1.	1964. VII. 1.			

Ideiglenesen megszünt

Pálffy Imre	1976. XII. 1.	1983. V. 31.	1930	1957	1983
Szelőczei István	1983. VI. 1.	1990. I. 31.	1942	1973	1990

III/III-6. Osztály

Jávor Miklós	1987. IV. 1.	1989. XI. 30.	1936	1962	1989
--------------	--------------	---------------	------	------	------

III/III-7. Osztály

Mészáros Béláné	1987. IV. 1.	1989. I. 31.	1931	1962	1990
Kékesdi L. Gyula	1989. II. 1.	1990			

III/III-A Alosztály

Sándor György	1966. VII. 1.	1969. XII. 31.	1919	1957	1969
Lunczer Ferenc	1970. I. 1.	1978. II. 28.	1922	1945	1978
Solti László	1978. III. 1.	1987. IX. 30.	1930	1949	1987
Tóth Kálmán	1987. X. 1.	1990	1940	1963	1990

III/III-B Alosztály

Mészáros Béláné	1969. II. 1.	1987. III. 31.	1931	1962	1990
-----------------	--------------	----------------	------	------	------

A táblázat tartalma jelentős részben Takács Tibor (ÁBTL) kutatásain alapul.
További állambiztonsági életrajzi adatok olvashatók a szaklevéltár adatbázisában:
<https://www.abtl.hu/archontologia/>

II. számú melléklet

Életrajzok

Hatvanas évek

Rácz Sándor (Nagymágocs, 1925) cselédcsaládból származott, mezőgazdasági munkás, kazánfűtő volt. 1941-től a levételemozgalom tagja volt, alakulatától 1944-ben szökött meg. 1945-ben belépett a kommunista pártba. Rövid ideig rendőr volt, majd ifjúsági (MADISZ-) funkcionáriusként, 1949-től járási párttitkárként dolgozott. 1951 és 1958 között a Pártközpont munkatársa volt. Innen helyezték át BM II/7. (mezőgazdasági elhárítás) osztály élére, ahol a kollektivizálással (téesszesítés) kapcsolatos állambiztonsági feladatokat irányította. 1961-től a Politikai Nyomozó Főosztály helyettes vezetője, 1962–1966 között az MSZMP KB Adminisztratív Osztályának vezetője. Ő felügyelte a kompromittált ÁVH-sok felülvizsgálatát és elbocsátását 1962-ben. 1966–1970 között III. főcsoportfőnök, majd a belügyminiszter első helyettese, 1973-tól államtitkár volt. 1976-tól a KB KAO osztályvezetője, 1975-től az MSZMP KB tagja. 1983-tól altábornagy és a honvédelmi miniszter helyettese, személyügyi csoportfőnök. 1986-ban helyezték nyugállományba.

Eperjesi László (Pestszerzsebet, 1928) a Csepeli Traktor- és Nagygépgyárban, majd a Papírgyárban dolgozott. Önéletrajza szerint 1944-ben Németországba akartak vinni, de Pécelnél megszökött a német csapatoktól. 1946-tól az MKP tagja lett, a MADISZ-központban dolgozott, később az Országos Sporthivatalba került különböző beosztásokba. 1950 decemberétől az MDP KV-apparátusának beosztottja volt. 1956 november után a karhatalomban, majd a KB apparátusában dolgozott. 1957-től a KISZ KB titkára, 1960-tól a Magyar Testnevelési és Sporthivatal (MTSH) elnökhelyettese. 1962. február 15-i

hatállyal került a BM-be. Az átszervezéseket követően III/III. csoportfőnökként nyert alkalmazást. 1967-ben mint a belügyi operatív munkára alkalmatlan személyt leváltották, és az IBUSZ vezérigazgató-helyettesévé nevezték ki. SZT-állományban azonban továbbra is a BM alkalmazottja maradt a III/II-6. Osztályon. 1971-ben főoperatív tisztként a III/II-11. Osztályra helyezték. 1976. augusztus 1-jén a III/II-10. Osztály vezetője lett. 1982-ben tartalék-, 1988-ban pedig nyugállományba helyezték.

Baranyai György (Debrecen, 1927) felső ipariskolát végzett. 1947-ben belépett az MKP-ba, ugyanakkor dízelmotor-szerelő lett a Magyar-Szovjet Olajipari Rt.-nél (MASZOLAJ). 1950-től a Nehézipari Minisztériumban főelőadó az ásványolaji főosztályon. 1952-től a Csepeli Vas- és Fémműveknél osztályvezető, 1954-től Debrecenben PB-titkár. 1956 júliusától novemberig a *Hajdú-Bihar Megyei Nép-lő* főszerkesztője. 1957–1959-ig az MSZMP Hajdú megyei agitprop osztály vezetője. 1959–1962 között az SZKP politikai főiskolájának hallgatója, majd 1962–1966-ig az MSZMP Hajdú megyei PB-titkára. 1966. június 1-jén ezredesi ranggal a III/III. csoportfőnök helyettesévé, 1967. február 15-én csoportfőnökké nevezték ki. Munkája nem aratott osztatlan elismerést, ezért leváltották, és 1970. december 1-jén a BRFK vezetőjévé nevezték ki. Az ő nevéhez is köthetők a március 15-i ünnepségek alkalmával elkövetett tömeges gumibotázások és egyéb törvénytelen eljárások. 1976. december 31-én felmentették. 1977. január 1-jén a BM Információs és Adatfeldolgozó Csoportfőnökség vezetője lett. 1983. december 31-én nyugállományba vonult.

Harangozó Szilveszter (Kunszentmárton, 1929) a szolnoki kereskedelmi középiskolában tett érettségi (1948) után jelentkezett az ÁVH-hoz. Diáktársaira vonatkozó önkéntes besúgása után nyert felvételt a szervezethez, ahol rendkívül gyors karriert futott be. Vidéki állomáshelyek után 1951-ben a Dzerzsinszkij Iskolára vezényelték, annak elvégzését követően pedig az ÁVH Titkárságának vezetője lett.

Sértetlenül úszta meg Péter Gábor és társai letartóztatását, és a kulturális elhárítás területén folytatta munkáját. (Eközben az ELTE BTK-n is elvégzett két félévet.) Többek között a zeneművészeti vonal elhárításával foglalkozott, az Operaház és az Országos Filmharmónia tartótisztjeként kereste az intézményekben „megbúvó jobboldali elhajlókat”. 1956-ban részt vett a Rádió védelmében, majd a forradalmárok elfogták. November 2-án szabadon engedték. Ennek

részleteit később kivizsgálták, ám az illetékes bizottság anyagai máig nem ismertek. Egy évvel később dicsérő szavakkal emelték ki a Mérei-per előkészítéséért végzett „kiváló munkáját”, valamint azt, hogy az általa irányított alosztály fontos szerepet kapott a kulturális terület ellenséges elemektől való megtisztításában. Fekete Sándor, Hegedüs B. András, Litván György, Mérei Ferenc, Széll Jenő és sok más ember kihallgatásain személyesen is részt vett. A megtorlás éveiben Harangozó felügyelte a népi írókat, az operát, a tudományos intézeteket, és szerepe volt az ügynöki hálózat újjászervezésében is. Személyesen tartotta a kapcsolatot több jelentős szerepet betöltő hálózati személlyel (többek között „Cyranóval”, azaz Szakáts Miklós színésszel, „Galambossal”, azaz Szepesi György sportriporterrel, vagy „Borisszal”, azaz Nagy Péter akadémikussal.)

Az állambiztonság 1962-es átszervezése során karrierje tovább emelkedett. Rövid időre a III/III-1. Osztályt, 1964-től a III/III-4. Osztályt is vezette, 1966-ban pedig már a III/III. csoportfőnök helyettesévé nevezték ki. A jogi kart nem tudta elvégezni, helyette 1961-ben Marxizmus–Leninizmus Esti Egyetemre járt, majd 1963-ban hároméves pártiskolára küldték. 1965-ben ezredessé nevezték ki. Aczél Györggyel való intenzív munkakapcsolatának kezdete erre az időszakra datálódik.

1971-től a BM III/III. Csoportfőnökség parancsnoka lett. 1972-ben vezérőrnagyi kinevezést kapott. 1977-től az állambiztonság főcsoportfőnökének első helyettese lett. Ugyanebben az évben elvégezte az MSZMP Politikai Főiskola vezetőképző tanfolyamát. Már nyugállományba mehetett volna, amikor 1985. január 1-jén kinevezték III. főcsoportfőnöknek, és kilenc hónap múlva rendőr altábor-

nagyi rendfokozatot is kapott. A nyolcvanas évek összes nagy rendőri akciójának ő az egyik legfontosabb felelőse.

Szabó Károly (Szalkszentmárton, 1926) az elemi iskola elvégzése után mezőgazdasági munkásként helyezkedett el. 1945. január 2-án az MKP alapító tagja volt falujában, augusztusban a párt javaslatára a járási rendőrkapitányságra került. Ezt követően több vidéki településen teljesített szolgálatot. 1954–1958 között a hírszerzésnél dolgozott, 1956 októberében külföldi szolgálatról rendelték haza.

1958–1959-ig a Politikai Nyomozó Főosztály titkárságán szolgált, majd kinevezték Székesfehérvárra, a megyei rendőr-főkapitányság politikai nyomozó osztályának élére. Sikeresen konszolidálta az állományt, gátat vetett a fegyelmezetlenségeknek (italozás, erköcs-telenségek). 1962-ben a megalakuló III/III. Csoportfőnökség 2. Osztálya (ekkor szabotázselhárítás) vezetőjének, majd december 15-én a III/III. Csoportfőnökség helyettes vezetőjének nevezték ki. 1963. december 15-én a hírszerzés egyik osztályvezetője lett. 1971. július 1-jén a BM Igazgatásrendészeti Csoportfőnökség élére került. 1983-ban vonult nyugállományba.

Pék Márton (Pesterzsébet, 1923) a négy polgári osztály elvégzése után vas- és fémesztergályosként dolgozott. A kommunista ifjúsági mozgalmár Hazai Jenő (a kémelhárítás későbbi vezetője) csoportjának tagjaként, 1944. május 25-én letartóztatták, majd két év fegyházra ítélték. A Margit körüti börtön után Dachauban is raboskodott. Kiszabadulása, majd hazatérése után 1945 októberében a kommunista párt javaslatára került a politikai rendőrségre.

1950 decemberéig operatív figyelőként tevékenykedett. 1950 decemberétől 1953. április 9-ig alosztályvezető volt ipari területen. Kétéves eltávolítása után szabotázselhárító munkakörökben tevékenykedett. 1966-ban az átszervezések következtében a BM III/II. Csoportfőnökségen folytatta munkáját (1968-tól SZT-állományban).

Geréb Sándor (Pásztó, 1927) a polgári iskola elvégzése után Budapesten esztergályosinasként kezdett el dolgozni. A Vasas szakszervezeten keresztül jutott el az illegális kommunista szervezkedésig, és ismerte meg Péter Gábert, a politikai rendőrség későbbi vezetőjét. 1945 után mint az antifasiszta ellenállásban érdemeket szerzett káder gyorsan emelkedett a karrierje. Volt ifjúsági vezető, politikai tiszt a honvédségnél és pártfőiskolai tanár. 1956 után a karhatalmi szolgálat révén került a

BM-hez. A belsőreakció-elhárításnál a „nacionalista csoport” (népi írók) elhárításával, majd a „veszélyes fasiszta elemekkel” foglalkozott. 1964-ben hároméves pártfőiskolát végzett. 1966-tól 1971-ig az „egyházak elleni elhárítás” osztályvezetője, majd 1984-ig a III/III. csoportfőnökének első helyettese volt. Nyugállományba helyezése után társadalmi munkatársként az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottságában foglalkoztatták az ellenséges tevékenység elemzésének segítésére.

Csáki Ernő (Hódmezővásárhely, 1927) gyerekkorában uradalmi cselédként dolgozott. Tanulmányi verseny révén jutott be a helyi gimnáziumba, amit ösztöndíjjal végzett el. 1946-tól az ELTE hallgatója, a Petőfi Sándor népi kollégium lakója, a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége (MEFESZ) tagja volt. 1952 őszétől a Lenin Intézet társadalomtudományi tanszékén lett adjunktus (pártbizalmi és vb-tag volt az Intézetben). 1956 márciusában a Művelődésügyi

Minisztérium marxista főosztályára került, 1956 áprilisától a MDP pártfőiskola párttörténeti előadója. Karhatalmi szolgálat révén került kapcsolatba a Belügyminisztériummal, majd a Dzerzsinszkij tiszti iskola tanára és a BM Pártbizottság munkatársa lett. 1962. augusztus 15-én nevezték ki osztályvezető-helyettesnek (BM III/III-1.). 1966. július 1-jétől a BM III/III-2. Osztály vezetőjévé nevezték ki. Leváltására 1973-ban került sor, mivel Harangozó Szilveszter szerint az ifjúságvédelem területén jelentkező fokozódó elvárásoknak már nem tudott eleget tenni. Ugyanakkor utódja, Horváth

József (későbbi csoportfőnök) ezt Csáki italfogyasztási szokásaival hozta összefüggésbe.

Agócs István (? , 1929) 1945-ben Szegeden került a rendőrséghez, majd 1947-ben a politikai rendőrséghez. Az ÁVH ismeretlen időpontban kiemelte, és operatív iskolára küldte. 1956. november 15-én századosként a BM ORK II. Főosztályára alosztályvezetőnek nevezték ki. A BM II/5. (belső elhárítás) egykori pártokkal foglalkozó „a” Alosztály vezetőjeként tevékenykedett, 1962-ben 3000 Ft jutalmat kapott. Az átszervezéseket követően a III/III-1. Osztályra került. 1966. július 1-jén a III/III-3. Osztály vezetőjének (korábban ugyanitt alosztályvezető) nevezték ki 3250 Ft illetménnyel. Felesége lengyelországi születésű szovjet hírszerző volt, de D-27 kódszámon, SZT-tisztként a BM is foglalkoztatta. 1980. június 1-jétől a BRFK III/III. Osztályát vezette 1988. október 31-ig, szerződéssel azonban napi 6 órában tanácsadóként, 12 000 forintért tovább foglalkoztatták, feltehetően egészen a rendszerváltásig.

Novák Sándor (Besenyőd, 1925) a szülői házat elhagyva 1946 és 1951 között a Budafoki Helyi-érdeklő Vasútnál pályamunkás, illetve motor- és mozdonyvezető volt. Ezt követően az MDP apparátusában dolgozott középvezetőként. 1958. szeptemberétől 1961. júliusáig Moszkvában hároméves párt(fő)iskolát végzett. 1961. április 15-én az MSZ-MP KB Titkárság döntése alapján került a BM állományába. 1961. július 15-én a II/4., 1962. május 11-től a II/6. Osztály vezetőhelyettese lett. Az átszervezést követően a III/III-2. Osztály helyettes vezetőjének nevezték ki, majd 1962. decemberétől a III/III-4. Osztály irányítását bízták rá. A követelményeknek nem tudott megfelelni. Végül 1964. március 15-én saját kérésre bocsátották el.

Kiss József (Kispest, 1929) 1948-ban kereskedelmi érettségit tett. 1950-ben bevonult a határőrséghez, ahol később politikai tisztként tevékenykedett. 1956. október 23–31. között részt vett a pártközpont

Ezután a III/II-1. Osztályon (népgazdasági kémelhárítás) SZT-tiszti állományba került D-165-ös számon. Munkáját eredményesen látta el, ezért 1975. január 20-án új fedőmunkahelyre, a Videoton Rt. Államközi Főosztályára nevezték ki. Munkájáról kedvező minősítések születtek. („Állambiztonsági feladatait a fedőmunkahelyéből adódó lehetőségeinek megfelelően ellátja, a hálózatépítő, illetve tanulmányozó munkával kapcsolatos feladatait teljesítette.”) 1989 novemberéig szolgált.

Sándor György (Celldömölk, 1919) borkesztyűszabásként lett a szociáldemokrata ifjúsági szervezet tagja, majd került kapcsolatba az illegális kommunista szervezőkkel (Ságvári Endrével és Hollós Ervinnel). Többször lebukott, magyarországi börtönök mellett megjárta Dachau, Buchenwald és Bergen-Belsen táborait. 1945. áprilisában evakuálás közben megszökött, majd partizánként bújtatták Észak-Csehországban. A cseh felkelés során részt vett a németellenes tisztogató akciókban. 1945. május végén jutott haza Kecskemétre, majd különböző középvezetői beosztásokban dolgozott az élelmiszeriparban.

1957. októberében került a BM állományába, a „nacionalista csoportokkal” és a Hungaricus-üggyel (Mérei Ferenc és társai) foglalkozott. 1959-től a BM II/5-e Alosztály vezetője, majd az átszervezések révén a BM III/III-h (terror-diverzió- elhárítással foglalkozó egység), illetve 1966-tól a III/III-A Alosztály vezetője lett. 1969. december 31-én saját kérésére helyezték nyugállományba.

Hetvenes évek

Gál Ferenc (Apagy, 1927) cselédsorból származott. Karrierje ifjúsági mozgalmakban (MADISZ, EPOSZ, MINSZ) kezdődött. Funkcionáriusként részese volt a korszak számtalan kampányának, cikket írt, népművelőként tevékenykedett. A Népművelési Minisztériumból került az ÁVH kulturális elhárítással foglalkozó osztályára, majd párttitkárként is dolgozott a szervezetben. 1956 után az irodalmi csoportban dolgozott. Harangozó Szilveszter mellett a magyar értelmiség egyik „legszakavatottabb” ismerője volt, az 1960-as évek több ügynökét (pl. a „Borisz” fedőnevű Nagy Pétert vagy a „Juhász Lajos” fedőnevű Kristó Nagy Istvánt) személyesen is ismerte vagy tartotta. 1962-től alosztályvezető volt a III/III-5. Osztályon, 1966-tól a III/III-4. Osztály helyettes vezetője, 1969-től az osztály vezetője volt. 1964-ben az ELTE BTK-n diplomázott magyar szakon, 1969-ben kétéves pártfőiskolát végzett. 1974. január 1-jén a III/III. Csoportfőnökség helyettes vezetője lett, októberben azonban az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztályára vezényelték, mint helyettes osztályvezető. Fő feladata a párthatározatok megvalósításának ellenőrzése és az állambiztonsági munka koordinálása volt. 1988 végén innen ment nyugdíjba.

Győri Zoltán (Nyírcsászári, 1929) karrierje a parasztfjúsági szervezetben (EPOSZ) kezdődött. 1950-ben a nyíregyházi városi pártbizottság javaslatára került az állambiztonsághoz. Elhárítóként dolgozott a sztálinvárosi építkezésen és budapesti hadiüzemekben is. 1956-ban anyósánál, a Vas megyei Bajánsenyén bujkált. A járási Nemzeti Bizottság igazolás végett Budapestre küldte, de ennek végrehajtására már nem maradt idő. A fővárosba érve az I. Forradalmi Karhatalmi ezredbe osztották be. 1957 márciusában került vissza az állambiztonsághoz, a kémelhárításnál kezdett dolgozni. 1964–1966 között a BM KISZ Bizottság titkára, majd 1971-ig a MSZMP BM Bizottság politikai munkatársa volt. 1971

és 1986 között az „egyház elleni elhárítás” osztályát vezette. Nyugdíjazása után az MSZMP illetékesei az Agitációs és Propaganda Osztályon tovább foglalkoztatták a vallásosság terjedésének elemzésére.

Horváth József (Balatonkiliti, 1931) az elemi iskola elvégzése után több üzemben (például a Csepeli Vasműnél) dolgozott. 1949-ben került az ÁVH állományába a karhatalomhoz, ahol később kiképzőként, politikai tisztként, majd karhatalmi vezetőként tevékenykedett Szombathelyen és Budapesten. 1956 decemberétől kormányőrként Kádár János személyes védelmében is részt vett. 1959 májusában került a belsőreakció-elhárítás területére (II/5-e Alosztály), ahol a „jogi vonal”, azaz a bíróságok, az ügyészség és az ügyvédi kamarák elhárítási területével bízták meg. 1966. július 1-jén alosztályvezetői kinevezést kapott (III/III-4-b). Az SZKP főiskolájának elvégzése (1970–1973) után nevezték ki az ifjúsági elhárítás élére (BM III/III-2). 1974-től csoportfőnök-helyettesként és a III/III-4. Osztály vezetőjeként tevékenykedett. Szakmai karrierjét elősegítette, hogy a csoportfőnökség pártbizottságának is aktív tagja volt. 1985. január 1-jén nevezték ki BM III/III. csoportfőnöknek. Leszerelésére a Duna-gate-botrány kirobbanása után került sor. Több (dezinformációkat tartalmazó) visszaemlékezése jelent meg.

Tímár Roger Zoltán (Puteaux, 1936) családjával 1939-ben tért haza Franciaországból. Az általános iskola elvégzése után többek között a Fővárosi Villamosvasút Vállalatnál, majd a Vörös Csillag Traktorgyárban dolgozott. Részt vett a KISZ újjászervezésében, a Munkásőrség megszervezésében. Előbbi ajánlására 1962-ben került a BM állományába a III/III-B Alosztályra. 1966-tól a BM III/III-4. Osztály beosztottja. 1974–1990 között a BM III/III-2. osztályvezetője. Nevét 1975-ben változtatta Tímár Roger Zoltánra. Munkájának fő eredményeként a tavaszi rendezvények (március 15.) körüli botrányok megelőzését tartották számon.

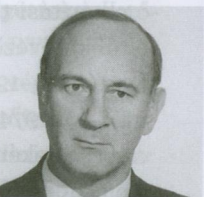
Szigetvári Árpád (Szentes, 1928) ipari tanulóként

lopásért több esetben is büntetve volt. 1945-ben jelentkezett katonának, majd 1947-től a Csepeli Vas- és Fémművek segéd munkása lett. 1949-ben a gyári pártbizottság javaslatára bevonult a BM ÁVH belső karhatalomhoz. A Mosonyi utcai börtön őre volt, később az ÁVH, majd a BM Pártbizottságának függetlenített munkatársa lett. 1956-ben részt vett a Köztársaság téri párház védelmében. A forradalom leverése után a II/5-g Alosztályra került. 1963-tól a III/III. Csoportfőnökség párttitkára volt. 1969-ben elvégezte az MSZMP Politikai Főiskoláját. Az 1971-es átszervezések idején, július 1-jén nevezték ki a BM III/III-3. Osztály vezetőjének. 1983-ban vonult nyugállományba.

Pálfi Imre (Budapest, 1930) a hat elemi osztály

elvégzése után alkalmi és segéd munkákból élt. 1950 és 1953 között katonai szolgálatot teljesített, majd nyomdászként dolgozott, végül 1955-ben az MDP V. kerületi Pártbizottságának politikai munkatársa lett. 1957. január 15-től a Kormányőrséghez került polgári alkalmazottként, április 10-től alhadnagy, az elhárítási szolgálat vezetője lett. 1957–1958-ig egyéves szakmai iskolát végzett a Szovjetunióban. Ezt követően a Kormányőrségnél, illetve a BM II/5-e Alosztályon szolgált (zeneművészeti vonal). 1964. október 1-jétől a III/III-4. Osztály munkatársa („revizionisták elhárítása”), csoportvezető, alosztályvezető. Magatartásával, vezetői munkájával több esetben merültek fel problémák: hat alkalommal részesült fenyítésben, büntetésképp többször leváltották, de mindig új lehetőséget kapott. 1976. december 1-jén az újonnan felállított BM III/III-5. Osztály vezetője lett, a kiemelt kulturális objektumok elhárítását irányította. 1983. május 31-én helyezték nyugdíjba.

Lunczer Ferenc (Bedegkér, 1922) 1945. július 17-én Szekszárdon jelentkezett a rendőrséghez, 1949-ig közbiztonsági rendőr volt. Ekkor a BM ÁVH-hoz került, ahol idővel környezettanulmányozóként, hálózattartóként dolgozott. 1956 után a Kormányőrség-

nél szolgált, hálózattartó operatív tisztként az egyes intézményekben dolgozó kompromittált személyeket ellenőrizte. A szervezeti változások miatt több egységnél szolgált (III/III-3-c Alosztály), és többek között a Kútvölgyi Kórház tartótisztje is volt. 1970-től 1978-as nyugállományba vonulásáig a III/III-A Alosztály parancsnoka. Ezt követően éveken keresztül munkaszerződéssel, részfoglalkozásuként értékelő-elemző munkát végzett a III/III. számára. Munkaviszonyának közös meg egyezéssel történő megszüntetésére 1990. január 26-án került sor.

Mészáros Béláné (szül. Illyés Gabriella, Budapest, 1931) a Frank

Kávégyárban dolgozott, majd ifjúsági szervezeteknél kezdte a karrierjét. 1950–1955 között DISZ-funkcionárius, férje a néphadsereg politikai tisztje (1961-ben elvált). 1957-től a KISZ budapesti bizottságának függetlenített munkatársa. 1962-ben elvégezte a Tanárképző Főiskolát (magyar szak), és középfokú angol nyelv vizsgát tett. 1964–1968 között a III/III-4-a Alosztályon, 1968–1987 között a III/III-B Alosztályon főelőadó, később osztályvezető. Sikeresen működött közre fontos ügyek realizálásában és nemzetközi események operatív biztosításában (pl. az 1966-os Budapesti Költészeti Napok, vagy az 1968-as Nemzetközi Műfordítói Konferencia), valamint tartótiszt tevékenységéért is elismerésben részesült. Az 1979-től kiadott Napi Operatív Információs Jelentéseket ő fogalmazta, illetve stilsztika- ilag korrektúrázta. 1989-ben a III/III-7. Osztály vezetője lett. 1990. január 31-én helyezték nyugállományba.

Nyolcvanas évek

Esvégh Miklós (Tiszaörs, 1939) miután érettségit tett, a MAHART Szabadkikötő raktárosa lett, majd behívták katonának Pécsre. Szolgálati ideje alatt tiszti iskolát végzett, majd 1962-ben nyomozóként került a X. kerületi kapitányságra. Továbbtanulva 1966-ban elvégezte a BM Idegennyelvi Főiskolát is. 1966-tól a

III/III-A Alosztályon, majd 1971-től a III/III. Titkárságán dolgozott. 1974-től a III/III-4-a Alosztály munkatársa, 1982-től annak parancsnoka lett. 1984. március 1-jétől egészen a szervezet megszűnéséig csoportfőnök-helyettesként is tevékenykedett.

Földvári László, dr. (Kunszentmiklós, 1944) a JATE magyar-történelem szakának hallgatójaként népköztársasági ösztöndíjat kapott, másodévesként felvételt nyert az Eötvös Loránd Kollégiumba. Az Irodalmi Tudományos Diákkör tagja, KISZ-vezető volt. A BM-hez történő felvételi javaslat már negyedéves korában elkészült. Kinevezésére diplomája megszerzése után, 1967-ben került sor.

A megyei III/III. Alosztályon a kulturális elhárítás feladataival bízták meg. 1977-ben kiváló eredménnyel végezte el az MSZMP Politikai Főiskoláját. 1978-ban bölcsészdoktori címet szerzett. 1979-ben a megyei III/II. Osztály vezetőjének nevezték ki. 1983-ban már a Csongrád megyei rendőrfőkapitány állambiztonsági helyettese volt. 1985-től a megyei tanács tagja. 1987-ben „szolgálati érdekből” Budapestre helyezték, a III/III. csoportfőnök helyettesének, ahol 1990 januárjáig tevékenykedett. A szegedi értelmiségiek szinte mindegyikével kapcsolatba került. Vezető szerepe volt az Ilia Mihály és társai elleni nyomozásban („Subások” fedőnevű ügy), a lejárato-bomlasztó intézkedések kiigyalásában és a *Tiszatáj*-ügyben.

Tóth Ferenc (Dunaalmás, 1939) középiskolai tanulmányai után szakmunkásként, illetve művezetőként dolgozott. 1967. október 15-én került a BRFK III. Alosztályára operatív tisztnek, 1969-től pedig a megyei hírszerzési osztályon dolgozott. 1975-től a BRFK III/III-C Alosztály (egyházireakció-elhárítás) vezetőjének nevezték ki. Az állambiztonsági szervek központi állományába 1979-ben került át.

A III/III-1-b Alosztályon kiemelt főoperatív tisztként, majd 1981-től alosztályvezetőként tevékenykedett. Számos párt- és társadalmi tisztséget viselt, az osztály pártszervezetében vezetőségi tag volt.

1986-ban kinevezték a III/III-1. Osztály vezetőjének. 1989. december 19-én esküt tett a Magyar Köztársaság Alkotmányára, a Duna-gate-botrány kirobbanása után 1990. január 17-én nyilatkozatával tudomásul vette nyugállományba helyezését.

Hanusz Gyula (Budapest, 1931) három elemi osztályt végzett, majd számos (alkalmi) munkát vállalt. 1951–1953 között a határőrségnél szolgált géptávirásként. 1954-ben rendőr nyomozóként a XI. kerületi kapitányság bűnügyi alosztályára helyezték. 1956 után a BRFK politikai nyomozó állományában teljesített szolgálatot. 1963-ban került a központi III/III-3-b Alosztályra, ahol három év múltán csoportvezető lett. A III/III-3-a Alosztály vezetését 1977-ben bízták rá, 1983. április 1-jén pedig az osztály parancsnokává nevezték ki. A népi és a demokratikus ellenzék ellen sikeresen végrehajtott bomlasztásos akciók miatt több alkalommal dicséretben részesült.

Kovács János, dr. (Szatmárnémeti, 1944) a sárospataki II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumban tanult, majd 1962-ben családjával Budapestre költözött, ahol a Láng Gépgyárban segéd munkásként kezdett dolgozni. 1963-ban jelentkezett a tiszti iskolára, ahová karhatalmista-ként felvételt nyert. A BM 1. Őrségi ezredben szolgált. 1966-ban a BM szolgálatába került, a BRFK III. kerületi bűnügyi osztályára. Innen 1973-ban helyezték az állambiztonsághoz, a III/III-5-a Alosztályra. 1980-ban diplomát szerzett a JATE ÁJTK-n. 1983-tól kinevezték a III/III-3-a Alosztály vezetőjének, 1987-től az egész osztály parancsnoka lett. A szervezet bukásáig dolgozott.

Antal József (Felsőgalla, 1933) a Rákosi Mátyás Gimnáziumban érettségizett, majd az ELTE jogi karára nyert felvételt 1952-ben. Egyetemi évei alatt a kommunista ifjúsági mozgalom (DISZ) szervezőjeként ismerték. 1956 júliusában IV. éves hallgatóként került a BM Vizsgálati Osztályára segédvizsgálónak. A forradalom napjaiban,

1956. október 23–30. között a Fő utcában, a vizsgálati osztályon tartózkodott, részt vett az épület védelmében, és az elfogottak kihallgatásában. 1960–1962-ig krimináltechnikai középiskolát végzett a Szovjetunióban. Egy ideig az értékelő osztályon dolgozott, majd az 1962-es átszervezést követően ismét a vizsgálati osztályra (III/1.) került. 1965-ben alosztályvezető-helyettesnek nevezték ki (III/1-B), 1971-ben pedig a létrejövő Információ-feldolgozó Csoportfőnökség értékelő osztályára vezényelték kiemelt főoperatív előadónak. 1975-től az alosztály megbízott vezetője volt, részt vett különböző szakmai bizottságok munkájában. A III. Főcsoportfőnökségen társszerzője volt az állambiztonsági szervek bűnmegelőző munkájáról készített tanulmánynak. 1972-től alapszervezetének párttitkára volt. 1977. április 1-jén a III/III-4-c Alosztály vezetője lett, ahol a „nacionalista platformról támadó ellenséges személyekkel” foglalkozott. A csoportfőnökség pártbizottságának agitprop titkára volt. 1981. július 1-jén nevezték ki III/III-4. Osztály vezetőjének. 1983-ban azonban – feltehetően egészségügyi okokból – nyugdíjazták.

Forgács Lajos (Zabar, 1950) 1969-ben érettségizett Salgótarjánban, a Madách Imre Gimnázium és Szakközépiskolában. Katonai szolgálata alatt sikerült megnyerni a belügyi munka számára. 1972–1975 között a Rendőrtiszti Főiskola állambiztonsági szakán tanult, záróvizsgái után soron kívül főhadnaggyá avatták. Kezdetől fogva a III/III-4. Osztályon dolgozott mint operatív tiszt, 1980-tól vonalvezető, 1981 júniusától alosztályvezető, 1984 márciusától osztályvezető. 1987-ben az MSZMP Politikai Főiskoláján diplomázott. 1990. január 31-én nyugállományba helyezték.

Szelőczei István (Pestszentimre, 1942) az általános iskola elvégzése után a Vörös Csillag Traktorgyár ipari tanulója lett, 1959-től szakmunkásként dolgozott. Katonai szolgálatát határőrként teljesítette Lentiben, közben elvégezte az őrszentpéteri tiszti iskolát. Leszerelése (1965) után KISZ-funk-

cionáriusként dolgozott, tagja volt a gyári munkásőrszázadnak. 1973. szeptember 1-jén vették fel a BM állományába. A III/III-4-a Alosztály beosztottja volt 1981-ig, majd kiemelt főoperatív tiszt (III/III-2-b) lett. 1982. október 4. és 1983. március 31. között az Rendőrtiszti Főiskola állambiztonsági szakán átképző tanfolyamot végzett, ezt követően nevezték ki a III/III-5. Osztály élére, ahol a cég bukásáig szolgált.

Jávor Miklós (Budapest, 1936) 1961-ben tett technikumi érettségét.

Műszerészként és villanyszerelőként több üzemben is dolgozott, közben mint a KISZ egyik helyi alapító tagja különböző tisztségeket viselt. 1962 novemberében került a BRFK állományába, a XIII. kerületi bűnügyi osztályra. 1967-től az állambiztonság munkatársa, a BM III/III-4. Osztály beosztottja lett. 1972. november 1-jétől titkárságvezető a BM III/III. Csoportfőnökségen, majd 1975. február 1-jétől III/III-4-b

Alosztály parancsnoka lett. 1987. április 1-jétől a III/III-6. Osztály vezetőjévé nevezték ki, ebben a funkciójában a fő feladata a szamizdatterjesztés megakadályozása volt. 1985. november 25-én Kiváló Szolgálatért Érdemérmet kapott az Európai Kulturális Fórum zavartalan lebonyolításában végzett kiemelkedő és eredményes munkája elismeréséért. 1989 novemberében szerelt le.

Kékesdi L. Gyula (?, 1950) karrierje csak részlegesen ismert, mivel az a rendszerváltás után is folytatódott (miniszteri főtanácsadó is volt). Pályája során a III/III-4-a, majd a III/III-4-c Alosztályon („népi ellenzék elhárítása”) dolgozott. 1981-ben foglalkozott a „repülő egyetemmel”, és rendőrségi zaklatásokat szervezett „meghallgatás” című szó alatt. 1989-ben százados, az év végén őrnagy és osztályvezető lett. A Napi Operatív Információs Jelentések kiadója, az 1989-es tüntetések állambiztonsági ellenőrzésének egyik felelőse volt.

Solti László (Gomba, 1930) hat elemít végzett, 1945-ig gazdasági cseleked volt, 1945 után MÁV-munkás, majd telefonszerelő lett. Jelentkezett az ÁVH budapesti II. karhatalmi századához, őrfeladatokat

látott el. Miután egységét áthelyezték a Borsod megyei Rendőr-főkapitánysághoz, 1953 májusában leszerelt, mert csökkentett fizetése miatt családjával nehéz anyagi körülmények közé került. A Lenin Kohászati Művek gáztisztító üzemében vállalt munkát, ahol hamarosan párttitkár lett. 1953. november 1-jén visszakerült az ÁVH Borsod megyei Főosztályára operatív munkásnak, többek között a gépállomások védelmét, a kulákok megfigyelését bízták rá. 1956 decemberében jelentkezett a Kormányőrséghez, és ettől kezdve ezen a területen dolgozott.

Az átszervezések miatt (1959-től) a BM II/5., és (1962-től) a BM III/III-1-h Alosztály munkatársa is volt. Megalakulása után a III/III-A Alosztályra került. 1978. február 1-jén az alosztály vezetőjének nevezték ki. Közben az MSZMP BM 5-ös Bizottság tagja, a Fegyelmi Bizottság elnöke lett. 1981-ben állambiztonsági vezetői továbbképzésen vett részt. 1982-ben Marjai József, a Minisztertanács elnökhelyettese mondott neki köszönetet a KGST XXXVI. budapesti ülészakának előkészítése és eredményes lebonyolítása során kifejtett munkájáért. 1987-es nyugállományba vonulásakor kitüntetésül dísztört kapott.

Tóth Kálmán (? , 1940) karrierjének csak néhány állomása ismert, mivel a rendszerváltás után is tovább szolgált. 1960–1963 között a Munkásőrség tagja volt. A Belügyminisztériumban 1963-ban kezdte meg a munkáját, 1977. augusztus 1-jén a BM III/III-A főoperatív beosztottjának nevezték ki, 1987. szeptember 25-én a III/III-A alosztályvezetője lett.

Jegyzetek

- MOL 288. f.95/269. ő. e.
- MOL XIX-B-1-x 10-2/34/1962
- MOL XIX-B-1-az 10-21/30/1962
- OSA 357-2-1 7/55
- Horváth, 1990
- BFL XXXV 29 C (1962) 1. ő. e.
- MOL 288.f. 5/280. ő. e.
- ÁBTL 3.1.5. O-14823
- ÁBTL 3.1.5. O-17169
- MOL XIX-B-1-az 10-21/44/1962
- OSA 357-2-1 10/25
- MOL XIX-B-1-az 10-21/48/1962
- BFL XXXV 29 B (1963) 44. ő. e.
- Ungváry-Tabajdi, 2008, 233–241.
- ÁBTL 1.11.3 2. doboz 5-13-6/63
- Rainer, 2008, 37–69.
- MOL XIX-B-1-az 10-24/4/1963
- MOL 288. f. 5/292. ő. e.
- OSA 357-2-1 9/13, 9/25.
- MOL XIX-B-1-x 10-2/35/1963
- ÁBTL 3.1.5. O-14820-1/a
- Szőnyei, 2012, 174–179.
- Kahler, 2001, 298–359
- ÁBTL 1.11.10. 52. d
- MOL XIX-B-1-az 10-24/15/1963
- MOL XIX-B-1-az 10-26/11/1963
- OSA 357-2-1 4/53
- Modor, 2006, 101–108.
- MOL XIX-B-1-az 10-23/7/1963
- BFL XXXV 29 B (1963) 44. ő. e.
- ÁBTL 3.1.5. O-12634
- ÁBTL 3.1.5. O-12145
- OSA 357-2-1 7/3
- OSA 357-2-1 7/7
- MOL XIX-1-az 10-21/31/1963.; Orgoványi, 2010. ÁBTL 3.1.9. V-149861
- ÁBTL 3.1.9. V-149861
- OSA 357-2-1 6/22
- MOL XIX-1-az 10-22/2/1964; <http://szigoruantitkos.hu>
- OSA XIX-1-az 10-587/1964; Köbel, 2005.
- BFL XXXV 29 C (1964) 44. ő. e.
- MOL XIX-B-1-x 10-2/39/1964
- MOL XIX-B-1-az 10-22/4/1964
- ÁBTL 3.1.5. O-14820
- OSA 357-2-1 6/33
- ÁBTL 3.1.5. O-17169
- OSA 357-2-1 6/40
- Markó, 2005.
- Szőnyei, 2012a, 1036–1052.
- Kahler, 2005, 148–149; ÁBTL 3.1.5. O-14963/7A, Majsai, 2007; Majsai, 2008, Szabó, 2011.
- MOL XIX-B-1-az 10-24/34/1964
- Szőnyei, 2004, 165–166.
- OSA 357-2-1 6/21
- Krahulcsán-Müller-Takács, 2008, 51–68.
- BFL XXXV 29 B (1964) 6. ő. e.
- MOL 288.f. 5/350/1 ő. e.
- OSA 357-2-1 4/64; Tabajdi, 2010.
- MOL XIX-B-1-x 10-2/39/1964
- Szőnyei, 2012b, 13–38.
- BFL XXXV 29 B (1965) 7. ő. e.
- OSA 357-2-1 6/25
- MOL XIX-1-az 10-21/6/1965
- MOL 288. f. 5/368. ő. e.
- Bánkúti, 2011
- MOL 288. f. 5/370. ő. e.
- Tabajdi-Ungváry, 2008, 329–347.
- ÁBTL 3.1.5. O-20021
- Szőnyei, 2012a, 1060–1066.
- Gervai, 2010, 173–179.
- Péter, 2004.; Csapody, 2004.
- Szőnyei, 2012b, 42–49.

71. OSA 357-2-16/48
72. OSA 357-2-110/50
73. MOL 288. f. 5/370. ő. e.
74. MOL 288. f. 31/V/1. ő. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archívum http://osaarchivum.org/index.php?option=com_content&view=article&id=2106&Itemid=2258&lang=hu
75. BFL XXXV 29 C (1966) 47 ő. e.
76. MOL 288. f. 5/386. ő. e.
77. MOL XIX-B-1-x 10-496/1966
78. MOL 288. f. 31/V/1. ő. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archívum
79. OSA 357-2-19/6
80. MOL 288. f. 31/V/1. ő. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archívum
81. MOL 288. f. 5/402. ő. e.
82. Tabajdi-Ungváry, 2008, 242-261.
83. OSA 357-2-18/29
84. ÁBTTL 3.1.5. O-13586/1
85. Szőnyi, 2012b, 101-109.
86. Ungváry, 2011.
87. Kähler, 2010.
88. MOL 288. f. 31/V/1. ő. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archívum
89. ÁBTTL 3.1.5. O-17169
90. OSA 357-2-14/60
91. OSA 357-2-19/1
92. ÁBTTL 3.1.5. O-13772
93. ÁBTTL 4. 1. 3016/51
94. OSA 357-2-18/56, 8/68
95. BFL XXXV 29 C (1967) 32. ő. e.
96. OSA 357-2-18/70
97. BFL XXXV 29 C (1967) 32. ő. e.
98. BFL XXXV 29 C (1967) 32. ő. e.
99. ÁBTTL 3.1.5. O-12467/1 Kovács. K. Zoltán, ÁBTTL 3.1.5. O-12467/2 „Szabadeurópás”, ÁBTTL 3.2.4. K-2125 „Welwood Jas”; Kasza, 2009.
100. üüüMOL 288. f. 5/409. ő. e.
101. Kiss, 2002.
102. MOL 288. 3. 5/448. ő. e.
103. Tischler, 2004; Bocskai, 2004.
104. BFL XXXV 29 C (1968) 48. ő. e.
105. OSA 357-2-18/55
106. MOL 288. f. 5/448. ő. e.
107. ÁBTTL 1.11.3. II. sor. 3. d.
108. MOL XIX-B-1-ai (1968) 4029.
109. Szőnyi, 2005, 377-384.
110. MOL XIX-B-1-x 10-625/1968
111. OSA 357-2-18/42
112. ÁBTTL 3.1.9. V-156445
113. MOL 288. f. 5/456. ő. e.
114. Sasvári, 2000; Szőnyi, 2012a, 1081-1092.
115. OSA 357-2-18/54, 9/2
116. OSA 357-2-114/1
117. OSA Digitális Állambiztonsági Archívum
118. ÁBTTL 3.1.5. O-20008
119. Krahulcsán-Müller-Takács, 2008, 69-85.
120. ÁBTTL 3.1.5. O-20021
121. ÁBTTL 3.1.5. O-13586
122. Szőnyi, 2005, 225-235.
123. ÁBTTL 1.11.3. 2. sor. 7. d.
124. Tabajdi-Ungváry, 2008, 362-363.
125. ÁBTTL 1.11.3. II. sor. 2. d.
126. MOL 288. f. 5/484. ő. e.
127. OSA 357-2-18/49
128. OSA 357-2-18/64
129. MOL XIX-B-1-az 10-21/2/1969
130. MOL XIX-B-1-ai (1969) 4526.
131. Takács, 2010
132. Mirák, 2013
133. Szőnyi, 2012b, 255-274.
134. MOL XIX-B-1-x 10-223/4/69
135. Horváth, 2009.
136. Markó, 1999; Szőnyi, 2005, 198-207.
137. OSA 357-2-18/3
138. MOL 288. f. 31/V/1. ő. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archívum
139. OSA 357-2-18/50
140. BFL XXXV 29 B (1969) 1-4. ő. e.
141. BFL XXXV 29 B (1969) 1-4. ő. e.
142. MOL 288. f. 5/501. ő. e.
143. ÁBTTL 3.1.5. O-14820
144. ÁBTTL 1.11.3. II. sor. 6. d.
145. MOL XIX-B-1-x 10-60/1/1970
146. OSA 357-2-18/35
147. Rainer, 2008, 54-69.
148. Gervai, 2010, 111-117.
149. Szőnyi, 2012b, 123-158.
150. Szőnyi, 2012b, 159-186.
151. ÁBTTL 1.11.3. II. sor. 4. doboz
152. ÁBTTL 1.11.6. 5. d.
153. MOL XIX-B-1-az 10-24/11/1970
154. Tabajdi-Ungváry, 2008, 312-319.
155. Szőnyi, 2005, 89-95.
156. BFL XXXV 29 B (1970) 10. ő. e.
157. ÁBTTL 4.2. 10-26/9/1972
158. ÁBTTL 3.1.5. O-14823
159. Szőnyi, 2012b, 186-211.
160. MOL 288. f. 31/V/1. ő. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archívum
161. ÁBTTL 3.1.5. O-14761
162. MOL 288. f. 31/V/1. ő. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archívum
163. Tabajdi-Ungváry, 2008, 361-375.
164. ÁBTTL 3.1.5. O-16043
165. OSA 357-2-17/62
166. MOL XIX-B-1-x 10-812/1/71
167. MOL 288. f. 31/V/1. ő. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archívum
168. MOL XIX-B-1-az 10-24/14/1971
169. OSA 357-2-17/69
170. MOL XIX-B-1-az 30-3110/1971
171. MOL XIX-B-1-X sz. n.
172. MOL XIX-B-1-az 10-21/17/1971
173. OSA 357-2-18/4
174. MOL XIX-B-1-X 10-250/1972
175. OSA 357-2-17/62
176. OSA 357-2-17/59
177. Tabajdi-Ungváry, 2008, 361-375.
178. Tabajdi-Ungváry, 2008, 361-375.
179. BFL XXXV 29 C (1971) 44. ő. e.
180. BFL XXXV 29 C (1971) 44. ő. e.
181. MOL XIX-B-1-az 10-21/8/1972
182. ÁBTTL 3.1.5. O-14822
183. MOL 842. f. 4/1. ő. e.
184. Krahulcsán-Müller-Takács, 2008, 83-93.
185. ÁBTTL 1.11.3. II. sor. 7. d.
186. ÁBTTL 1.11.3. II. sor. 4. doboz 45-13-19/72
187. Nánay, 1998; Szőnyi, 2005, 460-463.; RING 2008.
188. MOL 842. f. 4/1. ő. e.
189. Szőnyi, 2012b, 565-576.
190. MOL 842. f. 4/1. ő. e.
191. MOL 842. f. 4/1. ő. e.
192. MOL 842. f. 4/1. ő. e.
193. MOL XIX-B-1-az 10-10/22-1972
194. MOL 842. f. 4/1. ő. e.
195. MOL 842. f. 4/1. ő. e.
196. MOL XIX-B-1-x 10-250/2/72
197. MOL 842. f. 3/1. ő. e.
198. Gervai, 2010, 121-130.
199. Szőnyi, 2012b, 211-223.
200. MOL 842. f. 4/2. ő. e.
201. MOL XIX-B-1-az 10-22/3/1973
202. Tabajdi-Ungváry, 2008, 361-375.
203. Szőnyi, 2005, 96-97
204. MOL 288. f. 5/610. ő. e.
205. Szőnyi, 2012b, 340-367.
206. Szőnyi, 2005, 280-301.
207. MOL 842. f. 4/2. ő. e.
208. Szőnyi, 2005, 386-388.
209. OSA 357-2-17/61
210. MOL XIX-B-1-az 10-21/10/1973
211. Szőnyi, 2005, 98-101.
212. Klaniczay-Sasvári, 2003
213. MOL XIX-B-1-az 10-23/1/1973
214. MOL 288. f. 31/V/1. ő. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archívum
215. MOL 288. f. 5/625. ő. e.; Majsai, 2005; Majsai 2006; Tabajdi-Ungváry, 2008, 285-311; Szabó-Szigei, 2010.
216. MOL 842. f. 4/3. ő. e.
217. Tabajdi-Ungváry, 2008, 361-375.
218. Modor, 2006, 121-136.
219. ÁBTTL 3.1.2. M-37075
220. MOL 288. f. 31/V/1. ő. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archívum
221. MOL 842. f. 4/3. ő. e.
222. Szőnyi, 2005, 464-470; Kiszely, 2007

223. MOL XIX-B-1-az 10-22/12-1974
224. MOL 288. f. 5/646. ó. e.
225. Majsai, 2005; Majsai, 2006; Szabó-Soós, 2006; Mirák, 2010.
226. Szőnyi, 2012b, 302-335.
227. Szőnyi, 2012b, 602-645., Kiszely, 2001, 169-189.
228. MOL XIX-B-1-az 45-20-1675
229. MOL XIX-B-1-x 10-600/5/74
230. OSA 357-2-17/28; Tabajdi, 2009.
231. MOL XIX-B-1-x 10-26/19-1974
232. ÁBTl 4.1. A-3028
233. MOL 842. f. 2/18. ó. e.
234. MOL XIX-B-1-az 10-21/9/1975
235. MOL 842. f. 4/4. ó. e.
236. ÁBTl 1.11.6. 8. d.
237. MOL 842. f. 4/4. ó. e.
238. Szőnyi, 2012b, 531-554.
239. MOL XIX-B-1-az 10-21/20-1975
240. MOL 842. f. 2/21 ó. e.
241. MOL 842. f. 4/4. ó. e.
242. ÁBTl 1.11.3 2. sorozat 2. d.
243. MOL 842. f. 2/22 ó. e.
244. MOL 842. f. 4/5. ó. e.
245. MOL 288. f. 31/V/1. ó. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archivum
246. Krahulcsán-Müller-Takács, 2008, 95-97.
247. MOL 842. f. 4/5. ó. e.
248. Köbel, 2012
249. ÁBTl 1.11.3 45-60/2/3/76
250. ÁBTl 4.2. 10-22/22/1976
251. OSA 357-2-17/22
252. ÁBTl 4.1. A-3474
253. MOL 288. f. 5/710. ó. e.
254. OSA 357-2-17/20, 27
255. MOL 842. f. 3/50. ó. e.
256. MOL XIX-B-1-az 10-24/1/1977
257. Szőnyi, 2005, 101-104.
258. MOL 842. f. 4/6. ó. e.
259. ÁBTl 3.1.1. B-82929
260. MOL 842. f. 4/6. ó. e.
261. OSA 357-2-15/21. 5/28
262. Hetényi Varga, 2002.
263. MOL 842. f. 4/6. ó. e.
264. OSA 357-2-15/24
265. MOL 842. f. 4/6. ó. e.
266. MOL XIX-B-1-x 10-36/4/77
267. MOL 842. f. 4/6. ó. e.
268. MOL 842. f. 4/6. ó. e.
269. Szőnyi, 2012b, 581-584.
270. MOL 288. f. 5/736. ó. e.
271. MOL 842. f. 4/7. ó. e.
272. OSA 357-2-16/2
273. OSA 357-2-16/1
274. Szőnyi, 2012b, 843-850.
275. ÁBTl 3.1.5. O-17440
276. OSA 357-2-15/64
277. MOL 842. f. 4/7. ó. e.
278. ÁBTl 4.2. 10-22/8/1978.
279. Szőnyi, 2005, 443-457.
280. MOL 842. f. 3/69. ó. e.
281. MOL 842. f. 4/7. ó. e.
282. MOL XIX-B-1-az 10-33/1/1978
283. OSA 357-2-15/63
284. MOL 842. f. 4/3. ó. e.
285. MOL 842. f. 4/7. ó. e.
286. Tabajdi-Ungváry, 2008, 214-227.
287. MOL 842. f. 4/7. ó. e.
288. MOL 842. f. 5/1 ó. e.
289. MOL 842. f. 4/8. ó. e.
290. MOL 842. f. 3/81 ó. e.
291. MOL 842. f. 3/82 ó. e.
292. Szőnyi, 2012b, 759-829
293. Szőnyi, 2012b, 589-601.
294. Szőnyi, 2012b, 742-752.
295. MOL XIX-B-1-az 80-564/1979
296. MOL XIX-B-1-x 10-38/7/1979
297. MOL XIX-B-1-z 10-79/3/79
298. MOL 842. f. 5/4. ó. e.
299. Szőnyi, 2012b, 829-843.
300. MOL XIX-B-1-X 10-22/26/1979
301. MOL 842. f. 5/3. ó. e.
302. MOL 842. f. 5/1. ó. e.
303. MOL 842. f. 5/2. ó. e.
304. MOL 842. f. 5/6. ó. e.
305. MOL 842. f. 5/7. ó. e.
306. MOL 842. f. 5/5. ó. e.
307. Szilágyi, 1999; Tabajdi-Ungváry, 2008, 376-396.
308. MOL 842. f. 5/11 ó. e.
309. MOL 842. f. 5/10 ó. e.
310. Krahulcsán-Müller-Takács, 2008, 99-108.
311. Rainer, 2008, 54-69.
312. MOL 842. f. 4/9. ó. e.
313. ÁBTl 1.11.3 II. sor. 4. d.
314. Szőnyi, 2008, 894-964.
315. MOL XIX-B-1-x 10-38/7-1980.
316. MOL 842. f. 4/9. ó. e.
317. MOL 288. f. 5/815. ó. e.
318. MOL 842. f. 5/11 ó. e.
319. MOL 842. f. 5/12 ó. e.
320. MOL XIX-B-1-x 10-38/2-1981
321. MOL 288. f. 31/V/1. ó. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archivum
322. Péter, 2007
323. MOL 842. f. 4/10. ó. e.
324. Modor, 2006, 215-254
325. MOL 842. f. 4/10. ó. e.
326. MOL 288. f. 31/V/1. ó. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archivum
327. MOL XIX-B-1-az 10-27/6/1981
328. Csatári, 2012.
329. MOL 842. f. 2/45 ó. e.
330. MOL XIX-B-1-x 10-38/7-1981.
331. Orbán, 2007
332. MOL XIX-B-1-x 10-21/24/1981
333. MOL 842. f. 5/16 ó. e.
334. MOL 842. f. 5/15 ó. e.
335. MOL 842. f. 5/18 ó. e.
336. Modor, 2006, 230-232.
337. MOL 288. f. 5/846. ó. e.
338. MOL 842. f. 4/11. ó. e.
339. Szőnyi, 2012b, 645-688.
340. MOL 842. f. 4/11. ó. e.
341. MOL 288. f. 5/830. ó. e.
342. Soós, 2008
343. MOL 288. f. 5/848. ó. e.
344. MOL 842. f. 4/11. ó. e.
345. MOL XIX-B-1-x 10-38/4-1982.
346. MOL 842. f. 4/11. ó. e.
347. Hodosán, 2004, 83-93.
348. MOL 842. f. 3/123. ó. e.
349. MOL 842. f. 4/11. ó. e.
350. Hodosán, 2004, 93-104
351. MOL 842. f. 4/11. ó. e.
352. Tabajdi-Ungváry, 2008, 397-413., Tóth, 2009.
353. MOL XIX-B-1-az 10-22/29/1982.; Müller, 2003
354. ÁBTl 3.1.5. O-13586/8
355. Tabajdi-Ungváry, 2008, 414-427.
356. Modor, 2004, 247-255.
357. MOL 842. f. 5/26 ó. e.
358. MOL 842. f. 5/22 ó. e.
359. Krahulcsán, 2001.
360. MOL XIX-B-1-az 10-24/9/1982.
361. MOL 288. f. 5/874. ó. e.
362. ÁBTl 1.11.6. (III/III Csoportfőnökségi iratai) 36. d.
363. MOL 288. f. 31/V/1. ó. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archivum
364. Mécs, 1999
365. MOL 288. f. 31/V/1. ó. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archivum
366. Szőnyi, 2012b, 894-964.
367. Hodosán 2004, 127-140.
368. MOL 842. f. 2/54 ó. e.
369. MOL 842. f. 5/30 ó. e.
370. MOL 842. f. 5/33 ó. e.
371. MOL 288. f. 31/V/1. ó. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archivum
372. Modor, 2006, 93-100.
373. ÁBTl 3.1.5. O-18735
374. MOL XIX-B-1-x 10-38/3-1984.
375. MOL XIX-B-1-az 10-94/3/1984.
376. ÁBTl 3.1.5. O-19102
377. ÁBTl 3.1.5. O-20008
378. Müller, 2007b.
379. <http://www.galantai.hu/festo/default.html>
380. MOL 288. f. 31/V/1. ó. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archivum
381. Csizmadia, 1995, 301-309.
382. MOL XIX-B-1-az 10-27/6/1985
383. ÁBTl 1.11.1. 137. doboz
384. Szőnyi, 2012b, 993-1003.
385. Rainer, 2005.
386. Müller, 2005.

387. Tabajdi–Ungváry, 2008., 361–375.
388. Müller, 2007.
389. MOL 288. f. 5/972. ő. e.
390. MOL XIX-B-1-x 10–38/6-1986.
391. MOL 288. f. 5/981. ő. e.
392. Szőnyi, 2005, 106–108
393. Orbán, 2007
394. MOL XIX-B-1-ax 10–38/8-1986
395. Sümegi, 2010
396. MOL XIX-B-1-ax 1038/1-1987
397. Tabajdi–Ungváry, 2008., 361–375.
398. MOL XIX-B-1-az M-95–57/86–1986
399. MOL 288. f. 5/992. ő. e.
400. MOL 288. f. 31/V/1. ő. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archivum
401. MOL XIX-B-1-az 10–22/14/1987.
402. MOL 288. f. 5/1002. ő. e.
403. MOL XIX-B-1-az 10–22/17/1987.
404. Müller, 2010.
405. MOL 288. f. 5/1008. ő. e.
406. Gervai, 2010, 28–31.
407. MOL 288. f. 5/1014. ő. e.
408. PII 289. f. 17/13. ő. e.
409. ÁBTL 3.1.5. O-20021/1
410. ÁBTL 3.1.5. O-19410
411. ÁBTL 3.1.5. O-19488; Müller, 2011.
412. ÁBTL 1.11.6.6. d.
413. ÁBTL 3.1.5. O-20008
414. MOL 288. f. 5/1019. ő. e.
415. Tabajdi–Ungváry, 2008, 374–375.
416. Takács, 2008.
417. MOL 288. f. 31/V/1. ő. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archivum
418. Hodosán, 189–198.
419. MOL 288. f. 31/V/1. ő. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archivum
420. ÁBTL 1.11.6.6. d.
421. Gervai, 2010, 201–216.
422. Szőnyi, 2012b, 1003–1007; Nóvé, 1999, 521–563.
423. MOL 288. f. 31/V/1. ő. e.; OSA Digitális Állambiztonsági Archivum
424. ÁBTL 2.7.1. 1989. február 2.
425. Révész, 2000
426. MOL 838. f. 3/293. ő. e.
427. MOL 288. f. 5/1065. ő. e.
428. Rainer, 2009
429. ÁBTL 2.7.1. 1989. július 12.
430. ÁBTL 2.7.1. 1989. július 17.
431. Unger, 2007.
432. Tabajdi–Ungváry, 2008, 11–16.
433. ÁBTL 1.11.6.8. d.
434. ÁBTL 1.11.6.8. d.
435. ÁBTL 1.11.6.7. d.
436. Révész, 2004; Révész, 2005.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- A célszemély: Bálint Sándor. Ügynökjelentések, pöriratok 1957–1965.* Szerk.: PÉTER László. Szeged, Belvedere Meridionale, 2004.
- A felügyelt (mozgás)tér. Tanulmányok a szovjet típusú rendszer hazai történetéből.* Szerk. RAINER M. János. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2011.
- A monori tanácskozás, 1985. június 14–16.* Szerk.: RAINER M. János. Budapest, 1956-os Intézet, 2005.
- A Nagy Testvér szatócsboltja: tanulmányok a magyar titkosszolgálatok 1945 utáni történetéből.* Szerk.: GYARMATI György–PALASIK Mária. Budapest, ÁBTL–L'Harmattan Kiadó, 2012.
- A rivaldafény árnyékában. III/III. A vágatlan Luzsnyánszky-dossieré.* Szerk: FONYÓDI Péter. Budapest, Magyar a Magyarért Kiadó, 2004.
- A Történeti Hivatal évkönyve 2000–2001. Trezor 2.* Szerk.: GYARMATI György. Budapest, Történeti Hivatal, 2002.
- Állambiztonság és olimpia 1956–1988.* Szerk.: KRAHULCSÁN Zsolt, MÜLLER Rolf, TAKÁCS Tibor. Budapest, ÁBTL–L'Harmattan Kiadó, 2008.
- Állambiztonság és rendszerváltás.* Szerk. OSVÁTH Imre. Budapest, ÁBTL–L'Harmattan Kiadó, 2010.
- Az átmenet évkönyve 2003.* Szerk.: GYARMATI György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2004.
- BÁNKÚTI Gábor: *Jezsuiták a diktatúrában. A Jézus Társaság Magyarországi Rendtartománya története 1945–1965.* Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, 2011.
- BOCSÁK Miklós: *Ki volt a Fradi besúgója? A „Nemere-doszié”.* Budapest, Szerzői kiadás, 2004.
- Célkeresztben Krassó.* Szerk.: MODOR Ádám. Budapest, Kairosz Kiadó, 2006.
- Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989.* Szerk.: BÁNKÚTI Gábor, GYARMATI György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, 2010.

CSAPODY Miklós: „A világban helytállani...” Bálint Sándor élete és politikai működése 1904–1980. Budapest, Korona Kiadó, 2004.

CSATÁRI Bence: A Beatrice-mítosz. In: *Betekintő* 2012/2.

CSIZMADIA Ervin: *A magyar demokratikus ellenzék (1968–1988)*. 1-3. köt. Budapest, T-Twins Kiadó, 1995.

Egyházüldözés és egyházüldözők a Kádár-korszakban. Szerk.: Soós Viktor Attila, SZABÓ Csaba, SZIGETI László. Budapest, Szent István Társulat–Luther Kiadó, 2010.

Európai Kulturális Fórum és ellenfórum, Budapest, 1985. Szerk.: MÜLLER Rolf. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2005.

GYARMATI György: *Kísértő közelmúlt, avagy a rendszerátalakítás egyik deficitje*. Budapest, ÁBTL – L'Harmattan, 2011.

GERVAI András: *Fedőneve: „szocializmus”. Művészek, ügynökök, titkoszolgák*. Pécs, Jelenkor Kiadó, 2010.

Háló. Dokumentumok és tanulmányok a Magyarországi Evangélikus Egyház és az állambiztonság kapcsolatáról, 1945–1990. Szerk.: MIRÁK Katalin. Budapest, Luther Kiadó, 2010.

HAVAS Henrik: *A Cég árulója*. [Interjúkötet] Budapest, Szféra Kiadó, 1990. 206

HETÉNYI VARGA Károly: *Az első letartóztatástól az utolsó szabadulásig. Lénárd Ödön piarista szerzetes találkozásai a diktatúra igazságszolgáltatásával*. In: *A Történeti Hivatal évkönyve 2000–2001. Trezor 2*. Szerk.: GYARMATI György. Budapest, Történeti Hivatal, 2002. 361–380.

HODOSÁN Róza: *Szamizdat történetek*. Budapest, Noran, 2004.

HORVÁTH József: *A III/III. főnöke voltam avagy a Cég együtt bukkott a rendszerrel*. Budapest, Püski Kiadó–MET Publishing Corporation, 1998.

HORVÁTH József: *A „kísértet” fogságában*. Budapest, Zingen Kft., 1991.

HORVÁTH József: *A lehallgatástól a kihallgatásig. Tábornok vád alatt*. Budapest, Holding Kiadó, 1991.

HORVÁTH József: *A tábornok vallomása. Meztelenül a Duna-gate ügyben*. Budapest, Pallas Kiadó, 1990.

HORVÁTH Sándor: *Kádár gyermekei. Ifjúsági lázadás a hatvanas években*. Budapest, Nyitott Könyvműhely, 2009. 286.

III/III-as történelmi olvasókönyv: adalékok az emberi jogok magyarországi helyzetéhez az 1960-as években. 1-5. köt. Szerk.: KAHLER Frigyes. 1–5. Budapest, Kairosz Kiadó, 2001–2010.

KASZA László: *A magyar állambiztonság szervezete és a Szabad Európa Rádió*. In: *Évkönyv XV. 2008. Közlétesítések a kádárizmushoz*. Szerk. Germuska Pál, Győri László. Budapest, 1956-os Intézet, 2008.

KASZA László: *Mókusok az angolkertben. Ügynökök a Szabad Európa Rádiónál*. Budapest, Noran-Libro, 2009.

KENEDI János: *Kis állambiztonsági olvasókönyv*. 1-2. köt. Budapest, Magvető Kiadó, 1996.

KENEDI János: *K. belügyi iratfelmérő jelentése a kastélyból*. Budapest, Magvető Kiadó, 2000.

KISS Réka: *A „református reakció” az állambiztonsági iratokban (1956–1967)*. In: *Hagyomány, közösség, művelődés. Tanulmányok a hatvanéves Kósa László tiszteletére*. Bp., 2002, BIP. 222–248.

KISZELY Gábor: *Állambiztonság 1956–1990*. Budapest, Korona, 2001.

KISZELY Gábor: *Szellem a célkeresztben. Csoóri Sándor és a politikai rendőrség ügynökei*. Budapest, Magyar Egyetemi Kiadó, 2007.

KÓSA László: *Az állambiztonsági szervezet hálózata a református egyházban a diktatúra idején*. In: *Théma*, 2010/1-2.

KÖBEL Szilvia: *„Oszd meg és uralkodj!” A pártállam és az egyházak. Az állam és az egyházak politikai, jogi és igazgatási kapcsolatai Magyarországon 1945–1989 között*. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2005.

KRAHULCSÁN Zsolt: *„Ellenséges ellenzék-csoportosulás.” Dokumentumok a Galamb utcai butikról*. In: *Beszélő*, 2001/12. 74–85.

KRAHULCSÁN Zsolt: *A hazai „szamizdat” hőskora. A Galamb utcai butik*. In: *A Történeti Hivatal évkönyve 2000–2001. Trezor 2*. Szerk.: GYARMATI György. Budapest, Történeti Hivatal, 2002. 303–359.

KRAHULCSÁN Zsolt: *A be- és kiutazások állambiztonsági és pártellenőrzése (1956–1964)*. In: *Betekintő*, 2010/1.

KRAHULCSÁN Zsolt: *A be- és kiutazások állambiztonsági és pártellenőrzése (1965–1970)*. In: *Betekintő*, 2010/2.

KRAHULCSÁN Zsolt: *A belső elhárítás és célszemélyei, 1980–1990*. In: *Az átmenet évkönyve 2003*. Szerk.: GYARMATI György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2004.

KRAHULCSÁN Zsolt: *A magyar politikai rendőrség és a szocialista országok állambiztonsági szervei közötti kapcsolatok szabályozása (1956–1989)*. In: *Levéltári Szemle*, 2009/3. 3–19.

KRAHULCSÁN Zsolt: *A nemzetközi kapcsolatok állambiztonsági szabályozása (1961–1965)*. In: *Betekintő*, 2008/2.

MAJSZAI Tamás: „Ismereteimet soha, senkinek nem fedhetem fel”. *Papi ügynökök a Vatikán előszobáiban*. – *Esettanulmányok, I*. In: *Beszélő*, 2007/12. 44–65.

MAJSZAI Tamás: „Ismereteimet soha, senkinek nem fedhetem fel”. *Papi ügynökök a Vatikán előszobáiban*. – *Esettanulmányok, II*. In: *Beszélő*, 2008/1. 58–85.

MAJSZAI Tamás: „Ismereteimet soha, senkinek nem fedhetem fel”. *Papi ügynökök a Vatikán előszobáiban*. – *Esettanulmányok, III*. In: *Beszélő*, 2008/3. 77–94.

MAJSZAI Tamás: „Ismereteimet soha, senkinek nem fedhetem fel”. *Papi ügynökök a Vatikán előszobáiban*. – *Esettanulmányok, IV*. In: *Beszélő*, 2008/4. 80–99.

MAJSZAI Tamás: *Egyházak és titkosszolgálatok I*. In: *Mozgó Világ*, 2005/2. 3–34.

MAJSZAI Tamás: *Harminc éven át állambiztonsági ügynökök álltak a református egyház élén*. In: *Mozgó Világ*, 2006/4. 83–95.

MAJSZAI Tamás–NÉMETH László: *Egyházak és titkosszolgálatok II*. In: *Mozgó Világ*, 2005/4. 103–120.

MARKÓ György: *A KALEF. A Moszkva téri galeri 1964–1965*. Budapest, H&T Kiadó, 2005.

MARKÓ György: *KEX-akták. Ügynökjelentések a Kex együttesről 1969–1971*. In: *Kritika*, 1999/4. 8–12.

MÉCS Imre: *Összejárók. [III/III-as titkos nyomozás „Összejárók” fedőnévvel]*. In: *Beszélő*, 1999/3. 72–77.

Megértő történelem. *Tanulmányok a hatvanéves Gyarmati György tiszteletére*. Szerk.: BARÁTH Magdolna, BÁNKUTI Gábor, RAINER M. János. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2011. 487.

MODOR Ádám: *A titok meg a nyitja. Titkos szolgák és jelentések*. Budapest, Kairosz Kiadó, 2004.

MÜLLER Rolf: *Belügyi információs jelentések, 1964–1990*. In: *Az átmenet évkönyve 2003*. Szerk.: Gyarmati György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2004. 147–164.

MÜLLER Rolf: *Májusban – titokban. A magyar állambiztonság információi a csernobili atomszerencsétlenség után*. In: *Betekintő*, 2007/2.

MÜLLER Rolf: *Béke/harc. Fényképfelvételek az 1984-es pusztavacsi tömegoszlatásról*. In: *Betekintő* 2007/4.

MÜLLER Rolf: *Emlékhelytelenítés*. In: *Betekintő* 2010/4.

MÜLLER Rolf: *Felizgató feliratok*. In: *Betekintő* 2011/1.

MÜLLER Rolf–TAKÁCS Tibor: *1989 – vidék – állambiztonság I*. In: *Betekintő*, 2009/1.

MÜLLER Rolf–TAKÁCS Tibor: *1989 – vidék – állambiztonság II*. In: *Betekintő*, 2009/2.

MÜLLER Rolf–TAKÁCS Tibor: *1989 – vidék – állambiztonság III*. In: *Betekintő*, 2009/3.

MÜLLER Rolf–TAKÁCS Tibor: *1989 – vidék – állambiztonság IV*. In: *Betekintő*, 2009/4.

NÁRAY István: *Az Orfeo-ügy – Fodor Tamás és Malgot István visszaemlékezésével*. In: *Beszélő*, 1998/3. 72–79.

ORBÁN–SCHWARZKOPF Balázs: *1986. október: a harmincadik évforduló*. In: *Betekintő*, 2007/1.

ORGOVÁNYI István: *A politikai rendőrség hálózati munkájának szabályozása 1954 és 1989 között*. In: *Betekintő*, 2010/3.

PALLOS László: *A nacionalista ellenzék-ellenség a Kádár-korszak állambiztonsági dokumentumaiban*. Budapest, Püski Kiadó, 2011.

PÉTER László: *Az én besúgóim, F-dossziém*. Szeged, Belvedere Meridionale, 2007. 223.

RAINER M. János: *Jelentések hálójában. Antall József és az állambiztonság emberei 1957–1989*. Budapest, 1956-os Intézet, 2008.

RÉVÉSZ Béla: *A „Duna-gate” ügy jelentősége a rendszerváltás történetében. (Politológiai értelmezési lehetőségek)*. Szeged, József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Tudományos Bizottsága, 2006. 131.

RÉVÉSZ Béla: *Az Ellenzéki Kerekasztal és az állambiztonsági szervek*. In: *Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben*. 7. köt. Alkotmányos forradalom. Tanulmányok. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2000. 440–478.

RÉVÉSZ Béla: *Duna-gate I. – Előzmények és botrány a sajtó tükrében*. In: *Beszélő*, 2004/12. 46–61.

RÉVÉSZ Béla: *Duna-gate II. – A rendszerváltás forgatókönyvei és az állambiztonság*. In: *Beszélő*, 2005/1. 40–58.

RÉVÉSZ Béla: *Duna-gate III. – A jogállam árnyékában*. In: *Beszélő*, 2005/2. 46–61.

RING Orsolya: *Alternatív művészeti mozgalmak az 1970-es években: az Orfeo-ügy*. In: *ArchivNet*, 2008/2.

SASVÁRI Edit: *Miért éppen Pór? A kádári „üzemeni” mechanizmus természetéhez*. In: *Évkönyv VIII.*, 2000. Szerk.: Kőrösi Zsuzsanna, Standa-deisky Éva, Rainer M. János. Budapest, 1956-os Intézet, 2000. 11–25.

Soós Mihály: *Egy tragikus sorsú másképp ünneplő*. In: *Memoriam Benda Balázs (1965–1992)*. In: *Tiszatáj*, 2008/2. 80–94.

SÜMEGI György: *Inconnu: A harcoló város/The Fighting City*, 1986.

Kísérlet egy elmaradt kiállítás rekonstrukciójára. In: *Állambiztonság és rendszerváltás*. Szerk.: OKVÁTH Imre. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2010. 169–209.

SZABÓ Csaba: *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években*. Budapest, Szent István Társulat – Magyar Országos Levéltár, 2005.

SZABÓ Csaba–Soós Viktor Attila: *„Világosság”. Az Állami Egyházügyi Hivatal és a hírszerzés tevékenysége a katolikus egyház ellen*. Budapest, Lénárd Ödön Kht., 2006.

SZABÓ Gyula: *A Pápai Magyar Intézet mint a magyar hírszerzés előretolt bástyája 1963–1989*. Budapest, Püski Kiadó, 2011.

Szigorúan titkos '89. A magyar állambiztonsági szervek munkabeszámolóí. Szerk.: MÜLLER ROLF, TAKÁCS TIBOR. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2010.

Szigorúan titkos SzT-tisztek. A levéltári kutatásokat végezte: BOÉR Zoltán, FRÁTER Olivér, UNGVÁRY Krisztián. *Szigorúan titkos*. <http://szigoruantitkos.hu>

SZILÁGYI Sándor: *A Hétfői Szabadegyetem és a III/III*. Interjúk, dokumentumok. Budapest, Új Mandátum Kiadó, 1999.

SZŐNYEI Tamás: *Nyilvánítottak. Titkos szolgák a magyar rock körül 1960–1990*. Budapest, Magyar Narancs–Tihanyi Rév Kiadó, 2005.

SZŐNYEI Tamás: *Nyilvánítottak. Titkos szolgák a magyar rock körül 1960–1990*. Budapest, Magyar Narancs–Tihanyi Rév Kiadó, 2005.

SZŐNYEI Tamás: *Titkos-írás. Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet 1956–1990*. 1–2. köt., Budapest, Noran, 2012.

TABAJDI GÁBOR: *„A szakmai munka segítése pártpolitikai eszközökkel”*. In: *Betekintő*. 2008/4.

TABAJDI GÁBOR: *A III/III Csoportfőnökség egyházi elhárító tisztjei a Kádár-korszakban*. In: *Egyháztörténeti Szemle* 2009/3.

TABAJDI GÁBOR: *Állambiztonság – propaganda – történetírás*. In: *Betekintő* 2009/2.

TABAJDI GÁBOR: *Kis állambiztonsági topográfia: Titkos lakások Budapesten 1956–1978*. In: *Betekintő* 2010/4.

TABAJDI GÁBOR–UNGVÁRY Krisztián: *Az elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy*. Budapest, Corvina–1956-os Intézet, 2008.

TAKÁCS TIBOR: *Gyökerek. Avagy elbeszélhető-e a Fidesz megalakulásának története III/III-as jelentések alapján?* In: *ArchivNet*, 2008/4.

TAKÁCS TIBOR: *Labdarúgó-világajnokságok és állambiztonság a Kádár-korszakban*. In: *ArchivNet*, 2010/2.

TISCHLER János: *„Az egyesületen belül tovább romlott a politikai és erkölcsi helyzet. Belügyi jelentés a Ferencvárosról*. In: *ArchivNet*, 2004/4.

TÓTH Eszter Zsófia: *„Én fiókos szekrény voltam, és a teásbögrével táncoltam egész este.”* In: *Betekintő*, 2009/1.

TÓTH Eszter Zsófia: *Az István, a király, a Bikini és az ügynökök. Az 1980-as évek rockéletének emlékezete „Dalos” ügynökjelentései kapcsán*. In: *Betekintő*, 2010/4.

TÓTH Eszter Zsófia: *Szintén zenész?* In: *A felügyelt (mozgás)tér. Tanulmányok a szovjet típusú rendszer hazai történetéből*. Szerk.: RAINER M. János. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2011.

Törvénytelen avantgárd. Galántai György balatonboglári műterme 1970–1973. Szerk.: KLANICZAY Júlia, SASVÁRI Edit. Budapest, Artpool–Balassi Kiadó, 2003.

Túl a listán – Az 1956-os Intézet állambiztonsági dossziéja. Kísérlet történeti vizsgálatra. Szerk.: RAINER M. János, TOPITS Judit.

UNGER Gabriella: *Telefonfülke-betyárok. Röplapozók elleni hajsza a nyolcvanas években*. In: *Betekintő*, 2007/4.

UNGVÁRY Krisztián: *Mozgásterek és kényszerpályák: az MTA és az ELTE tudósai az állambiztonság célkeresztjében*. In: *A felügyelt (mozgás) tér: tanulmányok a szovjet típusú rendszer hazai történetéből*. Szerk. RAINER M. János. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2011, 73–99.

VÖRÖS Géza: *Az állambiztonság és az egyházak*. In: *Egyháztörténeti Szemle*, 2009/4. 3–19.

VÖRÖS Géza: *Az egyházakban foglalkoztatott ügynökhálózat újjáépítése 1956-tól a hatvanas évek közepéig*. In: *Betekintő*, 2010/2.

Névmutató

II. János Pál pápa 377, 393–394

VI. Pál pápa 221, 266, 283

Aczél György 23, 150, 167, 169,

198, 201, 211, 214, 229, 232,

233, 305, 334, 357, 419

Aczél Endre 203

Agócs István 25, 73, 415, 422

Ajtai Miklós 229

Ambrus Péter 298

Andorka Rudolf 91

Andropov, Jurij 339, 352

Annus József 336

Antal József 416, 429

Antall József, id. 53–54, 163, 303

Antall József, ifj. 53–54, 167, 303

Apró Antal 303

Armstrong, Louis 93

Ádám György 91

Ádler Lászlóné 46

Ágoston Sándor 152

Ágoston Tibor 18, 352

Árkus József 360

Babay László 148

Bacsó Péter 288

Bagi István 224

Bagi Mihály 45

Bajcsy Lajos 280

Balaskó Jenő 87

Balázsai Béla 92

Balczó András 323

Bali Sándor 351

Balogh Aladár 127

Balogh Attila 285

Barabás Tamás 91

Baranyai György 35, 131, 154,

210, 415, 418

Bari Károly 245, 285

Barkóczi Pál 45

Barna Péter 45

Bartha Tibor 128, 225

Bartos Antal 92

Bartók Béla 346

Bartók Gyula 379

Batár Attila 91

Bauer Sándor 148

Bauer Tamás 274, 364

Bába Iván 312, 396

Bálint István 92

Bálint Sándor 98–100

Bán József 38

Beke László 274

Bence György 211, 272, 292, 298,

299, 306, 307, 326, 396

Benda Balázs 327

Benke Valéria 100

Benkei András 66, 70, 77, 89,

103, 122, 133, 135, 140, 150, 157,

174, 178, 192, 204, 246–247,

265, 268, 292, 414

Benyó Pál 299
 Berán Iván 38
 Berecz János 249, 382
 Berend T. Iván 363, 380
 Bernstein, Leonard 349
 Betlen Anna 299
 Békefi Benő 225
 Békési András 340
 Béres Andor 45
 Bibó István 58, 60, 92, 95, 98,
 198, 218, 287, 304, 306-307,
 309, 317, 328
 Bihari Mihály 392
 Bimbó István 174
 Biszku Béla 14, 30, 31, 41, 95, 157,
 186, 214, 246, 276, 414
 Bíró Ferenc 85, 92
 Bíró Zoltán 392
 Bodor György 58, 198
 Bognár Mikolta 379
 Bokros Péter 355, 366
 Boldizsár Iván 91
 Boldoczki János 92
 Boquet Gábor 298
 Borbándi János 229, 414
 Boros Sándor 308
 Borsányi György 284
 Bozók István 92
 Bozsik László 231
 Böszörményi Géza 384
 Brezanóczy Pál 117, 224
 Brezsnyev, Leonyid Iljics 83, 98,
 123, 176, 213-214, 339
 Bródy János 140, 213, 219
 Brunner Tivadar 178-179
 Budai József 44

Bulányi György 288-290, 329,
 353
 Bush, George 404
 Casaroli, Agostino 304
 Castoriadis, Cornelius 318
 Ceaușescu, Nicolae 268, 323,
 389, 395
 Chagall, Marc 203
 Choli Daróczi József 363
 Czako Gábor 348
 Czinege Lajos 382
 Czine Mihály 274
 Cziring Judit 121
 Csalog Zsolt 298
 Csao Ce-jang 381
 Csáki Ernő 49, 415, 421-422
 Csákó Mihály 298, 326
 Csehák Judit 377
 Cseres Tibor 354
 Cserhalmi György 400
 Csernyenko, Konsz-
 tantyin 352, 362
 Csillag György 182
 Csillag Veronika 275, 298
 Csongrádi Károly 106
 Csoóri Sándor 169, 232, 234,
 261, 274, 297, 307, 326, 350,
 364, 373, 396
 Csorba István 343
 Csorba János 76
 Csurka István 211-212, 354, 364,
 368, 373, 382

Dalos György 139, 168, 194, 274,
 299, 326
 Dankó László 225
 Dargay Attila 320
 Darvas Iván 92
 Darvas József 102
 Décsi Gyula 92
 Dékán István 92
 Demeter Imre 91
 Demetrovics Tibor 45
 Demszky Gábor 194, 320, 326,
 330, 332-333, 343, 347-351,
 391, 393, 396
 Dénes János 383
 Déry Tibor 56-57
 Dés Mihály 92
 Deutsch Tamás 392
 Dobrányi Géza 207
 Dobrányi Zsuzsanna 298
 Donáth Ferenc 304, 364, 404
 Donáth József 121-122, 135
 Dragon Pál 364
 Dubček, Alexander 130, 140
 Dudás Bertalan 116
 Dudás Miklós 116
 Duray Miklós 340, 344, 354
 Egervári Oszkár 252, 288, 329
 Egyed Sándor 364
 Elbert János 345
 Ember Judit 387, 395
 Emődi László 85, 93
 Eörsi István 168, 272, 274, 298,
 326, 373, 382
 Eperjesi László 35, 38, 49,
 72, 415, 417

Erdei Ferenc 73, 165
 Erdi István 176
 Erdi Tibor 284
 Erdey-Grúz Tibor 165
 Erdélyi Ágnes 299
 Erdős Péter 91, 95
 Erős Ferenc 298
 Esterházy Péter 288
 Esvégh Miklós 296, 415-416, 427
 Éliás József 288, 329
 Faludi Ervin 92
 Farkas Bertalan 302
 Farkas Ferenc 198
 Farkas Mihály 92
 Farkas Vladimir 92
 Fazekas György 91
 Fábián Árpád 224
 Fábri Zoltán 101
 Fehér Ferenc 85, 91, 95
 Fehér Lajos 56, 157, 229
 Fejti György 228, 381, 414
 Fekete Gyula 91, 245
 Fekete Sándor 92, 419
 Fekete Zsigmond 45
 Fenyvesi (Jamrich) Mihály 44
 Fischer Iván 350
 Fock Jenő 119, 246
 Fogarasi Ferenc 277
 Forgács Lajos 362, 416, 430
 Fónay Jenő 399
 Fórián Pál 44
 Földesi Jenő 261, 378, 414
 Földvári László 238, 415, 428
 Földvári Rudolf 91

Földvári Tamás 298
 Frankl (Hajas) Tibor 100-101
 Futó Dezső 46, 76, 163, 396
Gadó György 383
 Galabárdi Zoltán 96
 Galambos István 45
 Galambos József 37-38, 61-62, 81, 86, 101, 108, 414
 Galántai György 216-217, 358, 396
 Garamvölgyi István 91
 Gábor Pál 284
 Gál Ferenc 18, 22, 59, 192, 308, 330, 414-416, 424
 Gál Zoltán 398
 Geréb Sándor 38, 49, 107, 285, 415, 421
 Gergely Attila 241
 Gerő Ernő 37, 42, 92
 Gertler Viktor 207
 Gimes Miklós 394, 400, 404
 Gorbacsov, Mihail Szergejevics 362, 366, 369
 Gothár Péter 329
 Gömöri Endre 91
 Göncz Árpád 92, 95, 98, 198, 403, 408
 Göndör György 298
 Graham, Billy 365
 Grósz Károly 382, 393, 395-397, 399
 Gulyás Gyula 384
 Gulyás János 384
 Gulyás Lajos 227
Gyarmathy Livia 384
 Gyökössy Endre 145
 Györe Balázs 275-, 276, 298
 Györe Imre 95
 Győr Zoltán 163
 Győri Zoltán 332, 334, 415, 424
 Győri Elemér 225
 Gyulay Endre 225
 Gyurcsány Ferenc 339
 Gyurkó László 92, 95, 329
Hagemann Frigyes 172-174, 282
 Halák Mihály 179
 Halda Aliz 299
 Halmos Gábor 121
 Halustyik Mihály 45
 Hamburger Mihály 299, 326
 Hanusz Gyula 416, 429
 Harangozó Szilveszter 22, 35, 38, 49, 115, 197, 239, 287-288, 308, 310, 316-318, 328-329, 345, 352-354, 362, 377-378, 414-416, 418-419, 421, 424
 Haraszti Miklós 168, 194, 212-213, 219, 238, 269-270, 274, 299, 326, 333, 373, 382
 Haraszti Sándor 91
 Harsányi Zoltán 45
 Havas Gábor 294, 298, 396
 Hazai Jenő 15, 36, 420
 Hegedüs András 211, 274, 299, 326
 Hegedüs B. András 419
 Heller Ágnes 91, 95, 140-141, 211
 Herskó János 167
 Hodosán Róza 332, 349, 391-392

Hofi Géza 247, 345, 378
 Holczer Tibor 299
 Hollós Ervin 15, 36, 52, 76, 423
 Honti János 414
 Horgas Béla 168-169
 Horváth Emília 298, 326
 Horváth István 297, 303, 305, 336, 345, 362, 371, 377, 382, 410, 414
 Horváth József 35, 40, 228, 245, 362, 364, 369, 407-409, 411, 415-416, 421, 425
 Horváth Zoltán 91, 95
 Hruscsov, Nyikita Szergejevics 14, 75, 83-84, 150
Ijjas József 224
 Ikladi Lajos 45
 Ilia Mihály 10, 232, 237-238, 274, 286, 311, 363, 428
 Illés Lajos 82
 Illyés Gyula 270-271, 286-287
 Implom Ferenc 179
 Imre Katalin 95-97, 212
 Ipper Pál 178, 289
 Iványi Gábor 299
 Iványi Tibor 288, 329
Jancsó Miklós 103
 Janikovszki Béla 92
 Jámbor Árpád 44
 Jámbor József 36, 46
 Jámbor Zoltán 44
 Jánosi Ferenc 91, 404
 Jármer Ferenc 44
 Jávor Miklós 46, 416, 431

Joó István 148
 József Attila 76
 Jusztus Pál 91
Kacziba József 224
 Kadhafi, Moammer 294
 Kamara János 249, 304, 362, 377, 380-381, 414
 Kapitány István 44
 Karasz Lajos 268-269, 314, 414
 Kardos György 212
 Kardos László 91
 Karoczkai Sándor 44
 Katona Kálmán 180
 Katona Nándor 60
 Kádár János 7, 15, 17, 20, 24, 28-32, 47, 52, 54, 56, 70, 73-74, 80, 84, 87, 93-95, 105-106, 117, 121, 123, 125, 130, 139, 166, 195, 199, 201, 204, 211, 213, 224-225, 234, 238, 247, 266, 268, 272, 291, 296, 305-306, 308, 325, 329, 355, 363, 366, 381, 391, 393, 401-402, 404-405, 425
 Kádár László 224
 Kádári József 44
 Káldy Zoltán 355
 Kállai Gyula 73, 94-95
 Kálmán Imre 180
 Károlyi Mihály 244
 Kárpáti Ferenc 394
 Kárpáti Gyula 92
 Keken András 114
 Kemény István 298

Kenedi János 261, 272, 275, 287,
299, 301, 306-307, 326, 396, 412
Keresztes Sándor 264-265
Keresztes Szilárd 224
Keresztury György 230-231
Kékesdi L. Gyula 416, 431
Kéthly Anna 42-43, 47
Kicska Imre 46
Király Andrásné 308
Király Béla 403
Király Zoltán 392
Kis János 211, 272, 299, 306-307,
326, 332, 364, 381-382, 391, 396
Kisberk Imre 224
Kiss Dezső 45
Kiss Ferenc 202, 232, 274, 326
Kiss József 416, 422
Kiszely István 174, 281
Klempa Sándor 224
Knopp András 287, 308
Kocsis Elemér 225
Kocsis Zoltán 350
Kodolányi János 287
Kohut, Pavel 259
Kollár László 46
Komjáthy György 93
Komlós János 247
Konkoly István 225
Koncz Zsuzsa 108
Konrád Árpád 92
Konrád György 212, 236, 238,
299, 326, 333, 382
Kopácsi Sándor 91, 404
Kornidesz Mihály 287
Kornis Mihály 270, 275
Korolovszky Lajos 91
Korom Mihály 93, 219, 414
Kovách Attila 225
Kovács András (filmrendező)
108
Kovács András (szociológus)
275, 299
Kovács Ferenc 148
Kovács Imre 198
Kovács István 40, 45, 92
Kovács János 41, 416, 429
Kovács Kati 108
Kovács K. Zoltán 124
Kovács Mária 326
Kozák Gyula 298
Kozma Imre 399
Kósa Ferenc 245, 274
Köpeczi Béla 363
Köteles Henrik 92
Köteles Pál 336
Köves Erzsébet 91
Kőszeg Ferenc 292, 299, 326,
330, 332, 381, 391, 396
Kőszegi Ferenc 336
Krassó György 63-64, 98, 229-
230, 299, 312, 317, 322, 326,
347, 355, 358, 360, 365, 402
Kristály Gyula 398
Kristó Nagy István 52, 424
Krokovay Zsolt 298
Kröszl Vilmos 120
Kukk István 38
Kulin Ferenc 347, 350
Kun Béla 284
Kunos László 46
Kunszabó Ferenc 245
Kürti László 225

Ladányi Mihály 95-98
Ladvánszky Károly 84, 370, 378
Lapusnyik Béla 36, 38
Latinovits Zoltán 252
Lányi András 318
Lázár György 246, 303, 382
Legányi Norbert 128
Lengyel Gabriella 294, 298,
322, 326
Lengyel László 392
Levendel Júlia 169
Lezsák Sándor 274, 286, 305
Lékai László 228, 250
Lénárd Ödön 266-267
Lévai Anikó 385, 386
Litinski, Jan 270
Litván György 91, 98, 419
Lollobrigida, Gina 205
Losonczi Pál 303, 382
Losonczy Géza 394, 400
Losonczy György 91
Lovas József 85
Lovas Zoltán 410
Lőcsei Pál 91
Lukács György 127, 141, 298
Lukácsi János 45
Lunczer Ferenc 416, 426
Lux László 92
Madarász Gyula 44
Magyar Ferenc 177
Makk Károly 178, 329
Maléter Pál 394, 400, 404
Malgot István 201
Magyar Bálint 298
Marián István 91

Markos György 91
Markója Imre 394
Marosán György 41
Matheovits Ferenc 46, 68-70,
75, 94
Matolay Magdolna 294, 298, 326
Málnási Ödön 110-111
Márkus György 211
Márkus László 177
Márkus Mária 211
Márton Áron 265
Márványkövi István 45
Mensáros László 92, 403
Mécs Imre 346-347, 352,
383, 391, 403
Mérei Ferenc 59, 91, 419, 423
Mérő Károly 46
Mészáros Béláné 416, 427
Mészáros Márta 351
Mészöly Miklós 354
Michnik, Adam 270
Mihelics Vid 177
Miklós Imre 389, 394
Mindszenty József 57, 68, 184,
221, 226, 230, 239, 246, 340, 389
Miszlivetz Ferenc 396
Mohácsi László 91, 95
Moldova György 246-247
Molnár Aurél 92
Molnár Imre 44
Molnár Károly 384
Molnár Zoltán 91
Mócsy Imre 65
Münnich Ferenc 101
Nagy András 294, 298, 326, 332,
349, 355 134

Nagy Attila 92
 Nagy Bálint 298, 326,
 333, 343, 396
 Nagy Feró 315
 Nagy Gáspár 208, 357
 Nagy Imre 14, 28-29, 31, 68,
 85, 100, 208, 313, 351, 357, 387,
 393-394, 397, 399-401,
 403-404
 Nagy Jenő 299, 320, 326,
 332, 343, 372
 Nagy József 44
 Nagy Sándor 75, 80, 86, 105
 Nádas Péter 134
 Nemes Dezső 95
 Nezvál Ferenc 105
 Németh Géza 288, 329
 Németh Károly 133, 276, 382
 Németh Miklós 397, 408-409
 Novák Dezső 129-130, 143
 Novák Sándor 38, 49, 416, 422
 Novobáczky Sándor 91
Nyerges András 95
 Nyers Rezső 95, 145, 229
Obersovszky Gyula 91, 98
 Oloffson Placid 282
 Onódy Lajos 97
 Orbán Viktor 385-386, 391, 403
 Ortutay Gyula 100
 Óvári Miklós 260
Örkény István 324
Pach Zsigmond Pál 270
 Palach, Jan 148
 Pallagi Ferenc 409, 414
 Pap János 38, 49, 55, 66, 414
 Papp Sándor 92, 95
 Papp Sándorné 95
 Paskai László 224, 230, 377, 393,
 402
 Pataky Kornél 224
 Pákh Tibor 317, 340, 355
 Pálffy Imre 295, 416, 426
 Pálffy József 70, 282
 Pálincás Róbert 355
 Pálos Iván 224
 Pánczél László 85
 Pártay Tivadar 76, 163, 396
 Pető Iván 299
 Petri György 326
 Pécsi Ildikó 207
 Pék Márton 38, 49, 415, 420
 Péntek István 52
 Péter Gábor 13, 92, 419, 421
 Péter György 146
 Péter János 198, 308
 Péter László 311
 Péterfi Miklós 346
 Philipp Katalin 229
 Philipp Tibor, id. 44, 229, 375
 Philipp Tibor, ifj. 391
 Piros László 92
 Poggi, Luigi 311
 Poór István 145
 Popiehuszko, Jerzy 360
 Pozsgay Imre 363, 383-384, 399
 Pór György 139
 Póta János 46

Prantner József 118
 Primusz Károly 45
 Püsky Sándor 58
Radnóti Sándor 298, 326
 Radványi János 121
 Radványi Kálmán 44
 Rajk Júlia 341-, 342
 Rajk László 310, 326, 333, 341,
 343, 347-348, 351, 360-362, 386
 Rajnai Sándor 29, 36, 41
 Rajos Pál 45
 Raj Tamás 118-119, 121
 Rác Sándor ('56-os) 91, 347,
 352, 403
 Rác Sándor (csportfőnök)
 18, 35, 38, 136, 150, 166, 218,
 414-415, 417
 Rác János 46
 Rác Pál 188, 414
 Ráki József 179
 Rákosi Mátyás 37, 40,
 111, 178, 184
 Ránki György 115
 Ráski Sándor 225
 Reagan, Ronald 320, 366, 369
 Regényi Emilné 326
 Reményi Géza 334
 Rényi Péter 341
 Rév István 270
 Révész András 43, 46, 176
 Roszik Gábor 410
 Rófusz Ferenc 311
 Rózsa Elemér 85, 93
 Rózsa Flores, Eduardo 405
 Rózsa Mihály 44

Rózsahegyi György 299
 Rusai László 379
Saad Béla 177
 Sarlós István 229
 Sándor András 91
 Sándor György 416, 423
 Sárközi László 44
 Scheiber Sándor 48, 77
 Schwarz Eggenhoffer Artur 128
 Schweitzer József 47
 Semmelweis Ignác 160
 Seregély István 225
 Solt Ottilia 294, 298, 326, 349,
 355, 381, 391, 396
 Soltész Károly 92
 Solti László 416, 431
 Sóvágó Gábor 52
 Straub F. Brunó 280
 Sulyok Miklós 275, 299, 343
 Surányi Ferenc 414
 Sümegi Endre 92
 Sütő András 367
Szabó István 328
 Szabó Károly 38, 49, 415, 420
 Szabó László 121, 218
 Szabó Lőrinc 287
 Szabó Miklós 297, 299, 326
 Szakács József 252
 Szakos Gyula 225
 Szalai József 92, 95
 Szalai Józsefné 95
 Szalai Pál 299
 Szalay Miklós 194, 202
 Szalkai János 45

Szalkai Sándor 167
 Szamosi Tibor 92
 Szamosközi István 225
 Szálasi Ferenc 52, 111
 Szántó Gábor 203
 Száraz György 245
 Szász István 299
 Szecsódi Lajos 177
 Szeiffert József 45
 Szekfű András 299
 Szelényi Iván 236, 274, 396
 Szelőczei István 276, 416, 430
 Szendi József 225
 Szennay András 224
 Szent-Iványi István 299, 334
 Szentjóby Tamás 136, 236
 Szerb György 152-153
 Széll Jenő 91, 419
 Széll Margit 65
 Szénási Károly 278
 Szigetvári Árpád 64, 74, 159,
 415, 426
 Szilágyi Ákos 305
 Szilágyi József 394, 400, 404
 Szilágyi Sándor 299-300, 326,
 373
 Szilas Imre 134
 Szirmai István 95
 Szirmay Tamás 148
 Szokolai Géza 45
 Szováti (Sommer) Pál 45
 Szörényi Levente 140
 Szüts Zoltán 46
 Szűrös Mátyás 407, 408
T. Bíró Zoltán 336

Talata József 379
 Tamás Gáspár Miklós 382, 391
 Tandori Dezső 213
 Taróczy Balázs 364
 Tar Pál 54, 303
 Tánczos Gábor 91
 Thant, U 60
 Thatcher, Margaret 352
 Thompson, Edward P. 334
 Tihanyi János 92
 Tildy Zoltán 56, 404
 Timkó Imre 224
 Tímár Ágnes 266, 267
 Tímár Roger Zoltán 415, 425
 Tóth András 414
 Tóth Ferenc 415, 428
 Tóth Kálmán 416, 432
 Tóth Károly 225
 Tóth Zoltán 148
 Tölgyessy Péter 399
 Tömpe András 13, 36, 414
 Törőcsik Mari 252
 Turko, Nyikolaj Grigorjevics 82
Vadas Ilona 184
 Vajda György 211
 Vajda Imre 95
 Vajda Mihály 211, 298-299, 326
 Valálik Szigne 44
 Varga Imre 244, 373
 Varga Péter 360, 414
 Varga Zoltán 143
 Vargha János 380
 Vass Rózsa 299
 Vavrik Károly 44
 Vági István 52

Vályi Péter 217
 Vámosi József 45
 Várady Tibor 212
 Várnai Gábor 298
 Vásárhelyi Miklós 91, 94-95,
 403-404
 Vezér Erzsébet 299, 326
 Végvári József 309, 409-411
 Vértés János 36
 Vigh Károly 369, 396
 Virág György 45
 Virág János 312
 Vonnáz Pál 179
 Vörös László 336

Wallenberg, Raoul 380
 Weisshaus Aladár 184

Zalatnay Sarolta 108
 Zemplén György 224
 Zentai (Zagg) János 44
 Zentai Ottó 92
 Zimányi Tibor 403
 Zima Péter 197
 Zoboki Sándor 166
Zsámboky Zoltán 91
 Zsigmond Gyula 58
 Zsille Zoltán 298

Fényképek forrásai

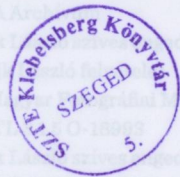
- 17 Fortepan (iMRe); www.fortepan.hu
- 29 OSZK 1956-os Intézet fotótára
- 39 Fortepan; www.fortepan.hu
- 43 MTVA Fotóarchívum
- 53 OSA Archívum
- 59 OSZK 1956-os Intézet fotótára
- 63 ÁBTL 3.1.5. O-19619/1
- 69 ÁBTL 3.1.9. V-149861/1
- 72 Fortepan (dr. Tóth Károly);
www.fortepan.hu
- 75 © Magyar Fotográfiai Múzeum
- 78 ÁBTL 3.1.5. O-12700
- 82 OSA Archívum
- 83 Fortepan (Csöke József);
www.fortepan.hu
- 88 Fortepan; www.fortepan.hu
- 90 © Magyar Fotográfiai Múzeum
- 99 ÁBTL 3.1.5. O-12554
- 109 ÁBTL 4.1. A-1325
- 113 Fortepan (iMRe); www.fortepan.hu
- 118 OSA Archívum
- 120 © Magyar Fotográfiai Múzeum
- 123 Fortepan; www.fortepan.hu
- 134 Fortepan; www.fortepan.hu
- 137 © Magyar Fotográfiai Múzeum
- 141 ÁBTL 3.1.5. O-15472/1
- 143 OSA Archívum
- 153 OSA Archívum
- 156 Fortepan (Urbán Tamás);
www.fortepan.hu
- 164 Fortepan; www.fortepan.hu
- 172 OSA Archívum
- 173 ÁBTL 3.1.5. O-14846
- 180 ÁBTL 3.1.9. V-158826
- 186 OSA Archívum
- 189 OSA Archívum
- 193 ÁBTL 3.1.9. V-158826
- 195 © Magyar Fotográfiai Múzeum
- 207 Fortepan (Kotnyek Antal);
www.fortepan.hu
- 215 © Magyar Fotográfiai Múzeum
- 217 Galántai György / Artpool
- 231 ÁBTL 2.8.1. 2658; ÁBTL 2.8.1. 8958
- 233 ÁBTL O-19783/3
- 237 Harcourt Publisher, USA
- 248 © Magyar Fotográfiai Múzeum
- 256 OSA Archívum
- 261 © Magyar Fotográfiai Múzeum
- 262 Fortepan (Urbán Tamás);
www.fortepan.hu
- 264 © Magyar Fotográfiai Múzeum
- 267 ÁBTL 3.1.5. O-12893/8
- 277 ÁBTL 2.8.1. 12212
- 281 Fortepan; www.fortepan.hu
- 288 Faragó Ferenc szíves engedélyével
- 294 © Magyar Fotográfiai Múzeum
- 297 OSA Archívum
- 302 OSA Archívum
- 306 Kenedi János szíves engedélyével
(Halda Alíz felvétele)
- 316 Fortepan; www.fortepan.hu
- 317 © Magyar Fotográfiai Múzeum
- 319 © Magyar Fotográfiai Múzeum
- 327 © Magyar Fotográfiai Múzeum
- 330-331 Rajk László szíves engedélyével
(Demszky Gábor felvételei)
- 342 Rajk László szíves engedélyével
(Magyar Bálint felvétele)
- 346 OSA Archívum
- 348 Rajk László szíves engedélyével
(Rajk László felvétele)
- 353 © Magyar Fotográfiai Múzeum
- 356 ÁBTL 3.1.5 O-18993
- 361 Rajk László szíves engedélyével
(Novák Zsuzsy és Taksás Mihály
felvétele)

- 365 OSZK 1956-os Intézet Könyvtára
- 371 © Magyar Fotográfiai Múzeum
- 372 © Magyar Fotográfiai Múzeum
- 376 ÁBTL 4.1. A-2020
- 380 Fortepan; www.fortepan.hu
- 382 ÁBTL O-19661
- 386 OSA Archívum
- 388 ÁBTL 3.1.5. O-20057
- 393 Rajk László szíves engedélyével
(Rajk László borítótérve)
- 401 Fortepan; www.fortepan.hu
- 403-404 ÁBTL O-19848/1
- 411 ÁBTL 2.8.1. 15160
- 417 ÁBTL 2.8.1. 15585; ÁBTL 2.8.1. 437
- 418 ÁBTL 2.8.1. 9841
- 419 ÁBTL 2.8.1. 13834
- 420 ÁBTL 2.8.1. 9604; ÁBTL 2.8.1. 4454
- 421 ÁBTL 2.8.1. 9929; ÁBTL 2.8.1. 9611
- 422 ÁBTL 2.8.1. 4144
- 423 ÁBTL 2.8.1. 1073; ÁBTL 2.8.1. 4809
- 424 ÁBTL 2.8.1. 13634;
ÁBTL 2.8.1. 12589
- 425 ÁBTL 2.8.1. 14822; ÁBTL 2.8.1. 14778
- 426 ÁBTL 2.8.1. 9490; ÁBTL 2.8.1. 9491
- 427 ÁBTL 2.8.1. 10662; ÁBTL 2.8.1.
13717; 15160 ÁBTL 2.8.1. 14692
- 428 ÁBTL 2.8.1. 14701;
ÁBTL 2.8.1. 14780
- 429 ÁBTL 2.8.1. 13053; ÁBTL 2.8.1. 14726
- 430 ÁBTL 2.8.1. 14700
- 431 ÁBTL 2.8.1. 14772;
ÁBTL 2.8.1. 14378
- 432 ÁBTL 2.8.1. 4516

Ábrák és táblázatok forrásai

- 19 Tabajdi–Ungváry, 2008, 24.
 22-23 Rubicon 2002, 6–7. szám, 61.
 25 Tabajdi–Ungváry, 2008, 188.
 33 MOL XIX-B-1-au 88. doboz
 44-46 MOL XIX-B-1-aj 19. doboz
 48 ÁBTL 4.1. A-3046. Az állambizton-
 sági operatív munka alapjai és tit-
 kos nyomozati (operatív) eszközei.
 I-V. kötet, BM Tanulmányi és Propa-
 ganda Csoportfőnökség, 1975-1977
 91-92 MOL 288. f. 5/368. ő. e.
 104 ÁBTL 1.11.10. 2. doboz
 112 OSA 357-2-1 8/29
 129 MOL 288. 3. 5/448. ő. e.
 138 MOL 288. f. 5/456. ő. e.
 142 ÁBTL 3.1.5. O-20008
 147 ÁBTL 4.1. A-3046. Az állambizton-
 sági operatív munka alapjai és tit-
 kos nyomozati (operatív) eszközei.
 I-V. kötet, BM Tanulmányi és Propa-
 ganda Csoportfőnökség, 1975-1977
 149 ÁBTL 1.11.3. 3. doboz
 154 MOL XIX-B-1-x 10-223/4/69
 158 ÁBTL 4.1. 1353/1
 161-162 ÁBTL 3.1.5. O-14820
 183 MOL XIX-B-1-ai (1975) 40. ő. e.,
 189 Tabajdi–Ungváry, 2008, 188
 190-191 ÁBTL 1.11.10. 2. doboz
 196 Tabajdi–Ungváry, 2008, 93.
 200 ÁBTL 1.11.3 II. sor. 7. doboz
 206 MOL 842. f. 2/5 ő. e.
 222-223 ÁBTL 1.11.10 58 doboz
 224-225 Tabajdi–Ungváry, 2008,
 288-289.
 225 Kósa, 2010
 243 Tabajdi–Ungváry, 2008, 149.
 253-254 ÁBTL 1.11.3 45-60/2/3/76
 254-255 ÁBTL 1.11.10. 42. doboz
 273 MOL XIX-B-1-ai (1972) 293. ő. e.,
 (1975) 40. ő. e., (1976) 15. ő. e.,
 (1978) 53. ő. e.
 298-299 Tabajdi–Ungváry, 2008,
 384-385.
 314 MOL 288. f. 31/V/1. ő. e.; OSA
 Digitális Állambiztonsági Archivum
 318-319 ÁBTL 1.11.10 II. sorozat 2. doboz
 326 MOL 288. f. 5/850. ő. e.
 337 ÁBTL 1.11.1. 136. doboz
 370-371 ÁBTL 1.11.10. 2. doboz
 390 ÁBTL 1.11.1. 130. doboz
 406 ÁBTL 1.11.6. 4. doboz

X 272204

L 16356

Budapest

a diktatúrák árnyékában

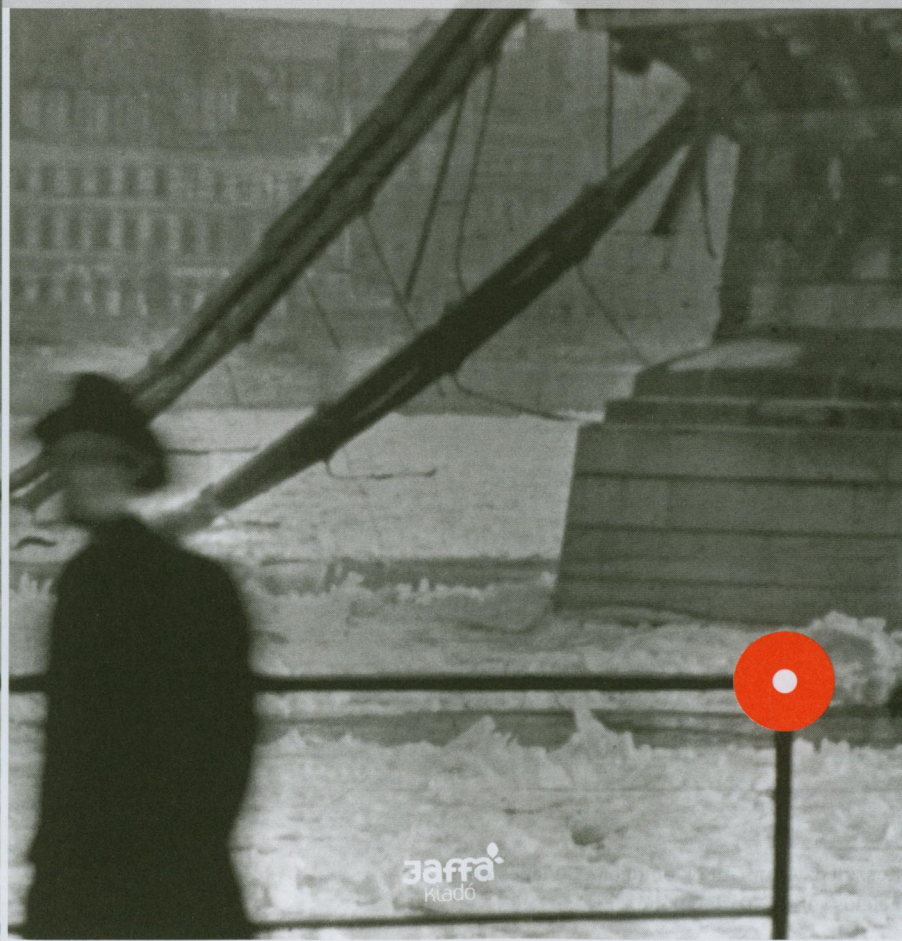
Ábrák és táblázatok forrásai

- 15 Tabajdi-Ungváry, 2008, 24
22-23 Rubicon 2002, 6-7. szám, 61.
25 Tabajdi-Ungváry, 2008, 188.
33 MOL XIX-B-1-ai 98. doboz
44-46 MOL XIX-B-1-aj 19. doboz
48 ÁBTL 4.1 A-3046 Az állambiztonsági operatív munka alapjai és titkos nyomonzeti (operatív) eszközei. I-V kötet, BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, 1975-1977
91-92 MOL 288. f. 5/360. 6. e.
104 ÁBTL 1.11.10. 2. doboz
112 GSA 387-2-16/38
129 MOL 288. f. 5/448. 6. e.
136 MOL 288. f. 5/456. 6. e.
142 ÁBTL 3.15. O-20008
147 ÁBTL 4.1 A-3046 Az állambiztonsági operatív munka alapjai és titkos nyomonzeti (operatív) eszközei. I-V kötet, BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, 1975-1977
149 ÁBTL 1.11.3. 3. doboz
154 MOL XIX-B-1-ai 10-223/4/09
158 ÁBTL 4.1 1353/1
161-162 ÁBTL 3.15. O-14830
163 MOL XIX-B-1-ai (1975) 40. 6. e.
168 Tabajdi-Ungváry, 2008, 188
190-191 ÁBTL 1.11.10. 2. doboz
196 Tabajdi-Ungváry, 2008, 23.
200 ÁBTL 1.11.3 II. sor. 7. doboz
206 MOL 342. f. 2/5. 6. e.
222-223 ÁBTL 1.11.10. 58. doboz
224-225 Tabajdi-Ungváry, 2008, 288-289
225 Kécs, 2010.
243 Tabajdi-Ungváry, 2008, 148.
253-254 ÁBTL 1.11.3 45-60/2/2/76
254-255 ÁBTL 1.11.10. 42. doboz
273 MOL XIX-B-1-ai (1972) 293. 6. e.
(1975) 40. 6. e., (1976) 15. 6. e.,
(1978) 53. 6. e.
298-299 Tabajdi-Ungváry, 2008, 384-385
314 MOL 288. f. 51/V/1. 6. e. GSA
Digitális Állambiztonsági Archivum
318-319 ÁBTL 1.11.10 II. sorozat 2. doboz
326 MOL 288. f. 5/360. 6. e.
337 ÁBTL 1.11.1. 136. doboz
370-371 ÁBTL 1.11.10. 2. doboz
396 ÁBTL 1.11.1. 130. doboz
406 ÁBTL 1.11.6. 4. doboz

UNGVÁRY KRISZTIÁN ♦ TABAJDI GÁBOR

Budapest

a diktatúrák árnyékában

zaffa
klado

TITKOS HELYSZÍNEK, SZIMBOLIKUS TEREK ÉS EMLÉKHELYEK

A Kádár-kori titkosszolgálatok működése a rendszerváltás óta mind a mai napig a magyar közélet egyik meghatározó és kibeszéletlen témájának számít. Az 1962-ben új működési kereteket kialakító egykori szervezet legismertebb részlege – elsősorban egyes közéleti szereplők utóbb lelepleződő ügynökmúltja miatt – a belső elhárítással foglalkozó III/III. Csoportfőnökség lett. E részleg tényleges tevékenysége ugyanakkor ma is csak töredékesen ismert, miközben továbbra is számtalan félreértés, legenda és mítosz él a III/III-mal kapcsolatban.

Tabajdi Gábor kötete az elmúlt évek kutatási eredményeinek felhasználásával a pártállami titkosszolgálatok, azon belül is a belsőreakció-elhárítás működésének átfogó krónikáját adja. A könyv az események időrendi tárgyalása során a sok esetben félrevezető ügynöktörténetek helyett magára a szervezetre helyezi a hangsúlyt, így a jól dokumentálható, konkrét esetek kapcsán a belső elhárítás nagyszabású akciói mellett a III/III-asok mindennapjait befolyásoló egyéb hatásokat is igyekszik bemutatni, a pártutasítások fogadtatásától kezdve a szabadidős tevékenységeken át egészen az állomány társadalmi helyzetéig. Az egyes szócikkekhez tartozó események arra is rávilágítanak, hogy a „létező szocializmus” világában milyen hétköznapi tevékenységi formák válhattak politikai kérdéssé, és melyek voltak azok, amelyek a hatalom megtorló intézkedéseit kiváltották. A szócikkekkel párhuzamosan futó köztörténeti kronológia és a kor hangulatát megidéző dokumentumok ugyanakkor eddig kevésbé érzékelt összefüggéseket is megvilágítanak.

A **Budapest a diktatúrák árnyékában** című nagysikerű történelmi útikalauz szerzője új nézőpontból, a III/III szervezeti oldaláról láttatja e szűk három évtized történetét, és ennek köszönhetően az olvasó előtt oldalról oldalra feltárul a pártállami Magyarország titkos története.

ISBN 978-615-5235-41-2

3490 Ft